

දීඝනිකායෙ

මහාවග්ගට්ඨකථා

1. මහාපදානසුත්තවණ්ණනා

පුබ්බෙනිවාසපටිසංයුත්තකථා

1. එවං මෙ සුතං...පෙ.... කරෙරිකුට්ඨකායන්ති මහාපදානසුත්තං. තත්ත්වායං අපුබ්බපදවණ්ණනා – කරෙරිකුට්ඨකායන්ති කරෙරිති වරුණරුක්ඛස්ස නාමං, කරෙරිමණ්ඩපො තස්සා කුට්ඨකාය ද්වාරෙ ධීතො, තස්මා “කරෙරිකුට්ඨකා”ති වුච්චති, යථා කොසම්බරුක්ඛස්ස ද්වාරෙ ධීතත්තා “කොසම්බකුට්ඨකා”ති. අන්තොජෙනවනෙ කිර කරෙරිකුට්ඨ කොසම්බකුට්ඨ ගන්ධකුට්ඨ සලලාගාරන්ති චත්තාරි මහාගෙහානි, එකෙකං සතසහස්සපරිච්චාගෙන නිජ්ජන්තං. තෙසු සලලාගාරං රඤ්ඤා පසෙනදිනා කාරිතං, සෙසානි අනාථපිණ්ඩිකෙන කාරිතානි. ඉති භගවා අනාථපිණ්ඩිකෙන ගහපතිනා ථම්මානං උපරි කාරිතාය දෙවච්චානකප්පාය කරෙරිකුට්ඨකායං විහරති. පච්ඡාහත්තන්ති එකාසතිකබලපච්ඡාහත්තිකානං පාතොච භුත්තානං අන්තොමජ්ඣන්තිකෙපි පච්ඡාහත්තමෙව. ඉධ පන පකතිහත්තස්ස පච්ඡතො “පච්ඡාහත්ත”න්ති අධිජ්ජෙතං. පිණ්ඩපාතපටික්කන්තානන්ති පිණ්ඩපාතතො පටික්කන්තානං, හත්තකිච්චං නිට්ඨපෙත්වා උට්ඨිතානන්ති අත්ථො.

කරෙරිමණ්ඩලමාලෙති තස්සෙව කරෙරිමණ්ඩපස්ස අවිදුරෙ කතාය නිසිදනසාලාය. සො කිර කරෙරිමණ්ඩපො ගන්ධකුට්ඨකාය ව සාලාය ව අන්තරෙ හොති, තස්මා ගන්ධකුට්ඨි කරෙරිකුට්ඨකාපි සාලාපි – “කරෙරිමණ්ඩලමාලො”ති වුච්චති. පුබ්බෙනිවාසපටිසංයුත්තානි “එකමපි ජාතිං, ද්වෙපි ජාතියො”ති එවං විහත්තෙන පුබ්බෙනිවුත්ථක්ඛන්ධසන්තානසංඛාතෙන පුබ්බෙනිවාසෙන සද්ධිං යොජෙත්වා පවත්තිතා. ධම්මීති ධම්මසංයුත්තා.

උදපාදීති අහො අච්ඡරියං දසබලස්ස පුබ්බෙනිවාසඤ්ඤාණං, පුබ්බෙනිවාසං නාම කෙ අනුස්සරන්ති, කෙ නානුස්සරන්ති. තිත්ථියා අනුස්සරන්ති, සාවකා ව පච්චෙකබුද්ධා ව බුද්ධා ව අනුස්සරන්ති. කතරතිත්ථියා අනුස්සරන්ති? යෙ අග්ගප්පත්තකම්මවාදිනො, තෙපි චත්තාලිසංයෙව කප්පෙ අනුස්සරන්ති, න තතො පරං. සාවකා කප්පසතසහස්සං අනුස්සරන්ති. ද්වෙ අග්ගසාවකා අසංඛිබ්බොයාඤ්ඤාවෙව කප්පසතසහස්සඤ්ඤව. පච්චෙකබුද්ධා ද්වෙ අසංඛිබ්බොයානි කප්පසතසහස්සඤ්ඤව. බුද්ධානං පන එත්තකන්ති පරිච්ඡෙදො නත්ථි, යාවතකං ආකඬ්ඛන්ති, තාවතකං අනුස්සරන්ති.

තිත්ථියා බන්ධපටිපාටියා අනුස්සරන්ති, පටිපාටිං මුඤ්චිත්වා න සක්කොන්ති. පටිපාටියා අනුස්සරන්තාපි අසඤ්ඤභවං පත්වා බන්ධප්පවන්ති. න පස්සන්ති, ජාලෙ පතිතා කුණ්ඨා විය, කූපෙ පතිතා පඬුලා විය ව හොන්ති. තෙ තත්ථ යත්වා “එත්තකමෙව, ඉතො පරං නත්ථී” ති දිට්ඨිං ගණ්හන්ති. ඉති තිත්ථියානං පුබ්බෙනිවාසානුස්සරණං අන්ධානං යට්ඨිකොට්ඨමනං විය හොති. යථා හි අන්ධා යට්ඨිකොට්ඨගාහකෙ සතියෙව ගච්ඡන්ති, අසති තත්ථෙව නිසීදන්ති, එවමෙව තිත්ථියා බන්ධපටිපාටියාව අනුස්සරිතුං සක්කොන්ති, පටිපාටිං විස්සජ්ජෙත්වා න සක්කොන්ති.

සාවකාපි බන්ධපටිපාටියාව අනුස්සරන්ති, අසඤ්ඤභවං පත්වා බන්ධප්පවන්ති. න පස්සන්ති. එවං සන්තෙපි තෙ වට්ටෙ සංසරණකසත්තානං බන්ධානං අභාවකාලො නාම නත්ථී. අසඤ්ඤභවෙ පන පඤ්චකප්පසතානි පවත්තන්ති තත්තකං කාලං අතික්කමිත්වා බුද්ධෙහි දින්නනයෙ යත්වා පරතො අනුස්සරන්ති; සෙය්‍යාථාපි ආයස්මා සොභිතො. ද්වෙ අග්ගසාවකා පන පච්චෙකබුද්ධා ව චුතිපටිසන්ධිං ඔලොකෙත්වා අනුස්සරන්ති. බුද්ධානං චුතිපටිසන්ධිකිච්චං නත්ථී, යං යං යානං පස්සිතුකාමා හොන්ති, තං තදෙව පස්සන්ති.

තිත්ථියා ව පුබ්බෙනිවාසං අනුස්සරමානා අත්තනා දිට්ඨකතසුතමෙව අනුස්සරන්ති. තථා සාවකා ව පච්චෙකබුද්ධා ව. බුද්ධා පන අත්තනා වා පරෙහි වා දිට්ඨකතසුතං සබ්බමෙව අනුස්සරන්ති.

තිත්ථියානං පුබ්බෙනිවාසඤ්ඤාණං ඛජ්ජොපනකඛහාසසදිසං, සාවකානං පදීපොභාසසදිසං, අග්ගසාවකානං ඔසධිතාරකොභාසසදිසං, පච්චෙකබුද්ධානං චන්දොභාසසදිසං, බුද්ධානං සරදසුරියමණ්ඩලොභාසසදිසං. තස්ස එත්තකානි ජාතිසතානි ජාතිසහස්සානි ජාතිසතසහස්සානීති වා එත්තකානි කප්පසතානි කප්පසහස්සානි කප්පසතසහස්සානීති වා නත්ථී, යං කිඤ්චි අනුස්සරන්තස්ස නෙව බලිතං, න පටිඝාතං හොති, ආවජ්ජනපටිබද්ධමෙව ආකඨිමනසිකාරචිත්තුප්පාදපටිබද්ධමෙව හොති. දුබ්බලපත්තපුටෙ වෙගක්ඛිත්තනාරාවො විය, සිනෙරුකුටෙ විස්සට්ඨඉන්දවජිරං විය ව අසජ්ජමානමෙව ගච්ඡති. “අහො මහන්තං භගවතො පුබ්බෙනිවාසඤ්ඤාණං” න්ති එවං භගවන්තංයෙව ආරබ්භ කථා උප්පන්නා, ජාතා පවත්තානි අත්ථො. තං සබ්බමිපි සඬ්ඛෙපතො දස්සෙතුං “ඉතිපි පුබ්බෙනිවාසො, ඉතිපි පුබ්බෙනිවාසො” ති එත්තකමෙව පාළියං වුත්තං. තත්ථ ඉතිපීති එවමිපි.

2-3. අස්සොසි බො...පෙ.... අථ භගවා අනුප්පත්තොති එත්ථ යං වත්තබ්බං, තං බුඡ්මජාලසුත්තවණ්ණනායං වුත්තමෙව. අයමෙව හි විසෙසො – තත්ථ සබ්බඤ්ඤාඤ්ඤාණෙන අස්සොසි, ඉධ දිබ්බසොතෙන. තත්ථ ව වණ්ණාවණ්ණකථා විප්පකතා, ඉධ පුබ්බෙනිවාසකථා. තස්මා භගවා – “ඉමෙ හික්ඛු මම පුබ්බෙනිවාසඤ්ඤාණං ආරබ්භ ගුණං ථොමෙන්නි, පුබ්බෙනිවාසඤ්ඤාණස්ස පන මෙ නිජ්ජන්ති. න ජානන්ති; හන්ද නෙසං තස්ස නිජ්ජන්ති. කථෙත්වා දස්සාමි” ති

ආගන්ත්වා පකතියාපි බුද්ධානං නිසිදිත්වා ධම්මදෙසනත්ථමෙව යපිනෙ තඨ්ඛණේ
 භික්ඛුහි පජ්ජොටෙත්වා දින්නෙ වරබුද්ධාසනෙ නිසිදිත්වා “කාය නුත්ථ,
 භික්ඛවෙ”ති පුච්ඡාය ව “ඉධ, භන්තෙ”ති ආදිපට්ඨවනස්ස ව පරියොසානෙ තෙසං
 පුබ්බෙනිවාසපටිසංයුත්තං ධම්මිං කථං කට්ඨකාමො ඉච්ඡෙය්‍යාථ නොති ආදිමාහ.
 තත්ථ ඉච්ඡෙය්‍යාථ නොති ඉච්ඡෙය්‍යාථ නු. අථ නං පහට්ඨමානසා භික්ඛු යාවමානා
 එතස්ස භගවාති ආදිමාහංසු. තත්ථ එතස්සාති එතස්ස ධම්මිකථාකරණස්ස.

4. අථ භගවා තෙසං යාවනං ගහෙත්වා කට්ඨකාමො “තෙන හි, භික්ඛවෙ,
 සුභාථා”ති තෙ සොතාවධාරණසාධුකමනසිකාරෙසු නියොජෙත්වා අඤ්ඤාසං
 අසාධාරණං ඡින්නවට්ටමකානුස්සරණං පකාසෙතුකාමො ඉතො සො,
 භික්ඛවෙනි ආදිමාහ. තත්ථ යං විපස්සීති යස්මිං කජ්ජෙ විපස්සී. අයඤ්ඤි ‘ය’න්ති
 සද්දො “යං මෙ, භන්තෙ, දෙවානං තාවතිංසානං සම්මුඛා සුතං සම්මුඛා පටිග්ගහිතං,
 ආරොවෙමි තං, භගවතො”ති ආදීසු (දී. නි. 2.203) පච්චත්තවචනෙ දිස්සති. “යං තං
 අපුච්ඡිමහ අකිත්තසී නො, අඤ්ඤං තං පුච්ඡාම තදිඨ්ඨ බුහි”ති ආදීසු (සු. නි. 881)
 උපයොගවචනෙ. “අට්ඨානමෙතං, භික්ඛවෙ, අනවකාසො, යං එකිස්සා
 ලොකධාතුයා”ති ආදීසු (අ. නි. 1.277) කරණවචනෙ. ඉධ පන භුමිමත්ථෙති
 දට්ඨබ්බො. තෙන චුත්තං – “යස්මිං කජ්ජෙ”ති. උදපාදීති දසසහස්සිලොකධාතුං
 උන්නාදෙන්තො උජ්ජජ්ජි.

භද්දකජ්ජෙති පඤ්චබුද්ධුප්පාදපට්මණ්ඩිතත්තා සුන්දරකජ්ජෙ සාරකජ්ජෙති
 භගවා ඉමං කජ්ජං ථොමෙත්තො එවමාහ. යතො පට්ඨාය කිර අම්භාකං භගවතා
 අභිනිභාරො කතො, එතස්මිං අන්තරෙ එකකජ්ජෙපි පඤ්ච බුද්ධා නිබ්බත්තා නාම
 නත්ථී. අම්භාකං භගවතො අභිනිභාරස්ස පුරතො පන තණ්හඨිකරො, මෙධඨිකරො,
 සරණඨිකරො, දීපඨිකරොති වත්තාරො බුද්ධා එකස්මිං කජ්ජෙ නිබ්බත්තිංසු. තෙසං
 ඔරභාගෙ එකං අසඨ්ඨිබ්බෙය්‍යං බුද්ධසුඤ්ඤමෙව අහොසි.

අසඨ්ඨිබ්බෙය්‍යකජ්ජපරියොසානෙ පන කොණ්ඩඤ්ඤා නාම බුද්ධො එකොව
 එකස්මිං කජ්ජෙ උජ්ජන්තො. තතොපි අසඨ්ඨිබ්බෙය්‍යං බුද්ධසුඤ්ඤමෙව අහොසි.
 අසඨ්ඨිබ්බෙය්‍යකජ්ජපරියොසානෙ මඨිගලො, සුමනො, රෙවනො, සොහිතොති
 වත්තාරො බුද්ධා එකස්මිං කජ්ජෙ උජ්ජන්තා. තතොපි අසඨ්ඨිබ්බෙය්‍යං
 බුද්ධසුඤ්ඤමෙව අහොසි. අසඨ්ඨිබ්බෙය්‍යකජ්ජපරියොසානෙ පන ඉතො
 කජ්ජසතසහස්සාධිකස්ස අසඨ්ඨිබ්බෙය්‍යස්ස උපරි අනොමදස්සී, පදුමො, නාරදොති
 තයො බුද්ධා එකස්මිං කජ්ජෙ උජ්ජන්තා. තතොපි අසඨ්ඨිබ්බෙය්‍යං බුද්ධසුඤ්ඤමෙව
 අහොසි. අසඨ්ඨිබ්බෙය්‍යකජ්ජපරියොසානෙ පන ඉතො කජ්ජසතසහස්සානං උපරි
 පදුමුත්තරො භගවා එකොව එකස්මිං කජ්ජෙ උජ්ජන්තො. තස්ස ඔරභාගෙ ඉතො
 තිංසකජ්ජසහස්සානං උපරි සුමෙධො, සුජාතොති ද්වෙ බුද්ධා එකස්මිං කජ්ජෙ
 උජ්ජන්තා. තතො ඔරභාගෙ ඉතො අට්ඨාරස්සන්තං කජ්ජසහස්සානං උපරි පියදස්සී,
 අත්ථදස්සී, ධම්මදස්සීති තයො බුද්ධා එකස්මිං කජ්ජෙ උජ්ජන්තා. අථ ඉතො
 චතුනවුතිකජ්ජෙ සිද්ධත්ථො නාම බුද්ධො එකොව එකස්මිං කජ්ජෙ උජ්ජන්තො.
 ඉතො ද්වෙ නවුතිකජ්ජෙ තිස්සො, චුස්සොති ද්වෙ බුද්ධා එකස්මිං කජ්ජෙ

උප්පන්නා. ඉතො එකනවුතිකප්පෙ විපස්සී භගවා උප්පන්නො. ඉතො එකතිංසෙ කප්පෙ සිඛී, වෙස්සභූති ද්වෙ බුද්ධා උප්පන්නා. ඉමස්මිං භද්දකප්පෙ කකුසන්ධො, කොණාගමනො, කස්සපො, ගොතමො අමිභාකං සම්මාසම්බුද්ධොති චත්තාරො බුද්ධා උප්පන්නා, මෙත්තෙයො උප්පජ්ජිස්සති. එවමයං කප්පො පඤ්චබුද්ධුප්පාදපටිමණ්ඩිතත්තා සුන්දරකප්පො සාරකප්පොති භගවා ඉමං කප්පං ටොමෙන්නො එවමාහ.

කිං පනෙනං බුද්ධානංයෙව පාකටං හොති – “ඉමස්මිං කප්පෙ එත්තකා බුද්ධා උප්පන්නා වා උප්පජ්ජිස්සන්තිති වා”ති, උදාහු අඤ්ඤෙසම්පි පාකටං හොතිති? අඤ්ඤෙසම්පි පාකටං හොති. කෙසං? සුද්ධාවාසබ්බමානං.

කප්පසණ්ඨානකාලස්මිඤ්ඤි එකමසඬ්ඛොයාං එකඬ්ගණං හුත්වා යීතෙ ලොකසන්නිවාසෙ ලොකස්ස සණ්ඨානත්ථාය දෙවො චස්සිතුං ආරහති. ආදිතොව අන්තරට්ඨකෙ භිමපාතො විය හොති. තතො තිලමත්තා කණමත්තා තණ්ඩුලමත්තා මුග්ග-මාස-බදර-ආමලක-එළාලුක-කුම්භණ්ඩ-අලාබ්බමත්තා උදකධාරා හුත්වා අනුක්කමෙන

උසභද්වෙඋසභඅඬ්ඪගාචුතගාචුතද්වෙගාචුතඅඬ්ඪයොජනයොජනද්වියොජන...පෙ.

... යොජනසතයොජනසහස්සයොජනසතසහස්සමත්තා හුත්වා

කොට්ඨසතසහස්සචක්කවාලඛිහන්තරෙ යාව අවිනට්ඨබ්බමලොකා පුරෙත්වා

තිට්ඨන්ති. අථ තං උදකං අනුපුබ්බෙන භස්සති, භස්සන්තෙ උදකෙ

පකතිදෙවලොකට්ඨානෙසු දෙවලොකා සණ්ඨහන්ති, තෙසං සණ්ඨහනවිධානං

විසුද්ධිමග්ගෙ පුබ්බෙනිවාසකථායං චුත්තමෙව.

මනුස්සලොකසණ්ඨහනට්ඨානං පන පත්තෙ උදකෙ ධමකරණමුඛෙ පිහිතෙ විය වාතවසෙන තං උදකං සන්තිට්ඨති, උදකපිට්ඨෙ උප්පලිනිපණ්ණං විය පථවී සණ්ඨහති. මහාබොධිපල්ලඬ්ඪකො විනස්සමානෙ ලොකෙ පච්ඡා විනස්සති, සණ්ඨහමානෙ පට්ඨං සණ්ඨහති. තත්ථ පුබ්බනිමිත්තං හුත්වා එකො පදුමිනිගච්ඡො උප්පජ්ජති, තස්ස සචෙ තස්මිං කප්පෙ බුද්ධො නිබ්බත්තිස්සති, පුප්ඵං උප්පජ්ජති. නො චෙ, නුප්පජ්ජති. උප්පජ්ජමානඤ්ච සචෙ එකො බුද්ධො නිබ්බත්තිස්සති, එකං උප්පජ්ජති. සචෙ ද්වෙ, තයො, චත්තාරො, පඤ්ච බුද්ධා නිබ්බත්තිස්සන්ති, පඤ්ච උප්පජ්ජන්ති. තානි ච බො එකස්මිංයෙව නාලෙ කණ්ණිකාබද්ධානි හුත්වා.

සුද්ධාවාසබ්බමානො “ආයාම, මයං මාරිසා, පුබ්බනිමිත්තං පස්සිස්සාමා”ති

මහාබොධිපල්ලඬ්ඪකට්ඨානං ආගච්ඡන්ති, බුද්ධානං අනිබ්බත්තනකප්පෙ පුප්ඵං න

හොති. තෙ පන අපුප්ඵිතගච්ඡං දිස්වා – “අන්ධකාරො චත හො ලොකො භවිස්සති,

මනා මනා සත්තා අපායෙ පුරෙස්සන්ති, ඡ දෙවලොකා නච බ්බමලොකා සුඤ්ඤා

භවිස්සන්ති”ති අනත්තමනා හොන්ති. පුප්ඵිතකාලෙ පන පුප්ඵං දිස්වා –

“සබ්බඤ්ඤබොධිසත්තෙසු මාතුකුච්ඡං ඔක්කමන්තෙසු නික්ඛමන්තෙසු

සම්බුජ්ඣන්තෙසු ධම්මචක්කං පචත්තෙන්තෙසු යමකපාටිභාරියං කරොන්තෙසු

දෙවොරොහනං කරොන්තෙසු ආයුසඬ්ඛාරං ඔස්සජ්ජන්තෙසු පරිනිබ්බායන්තෙසු

දසසහස්සචක්කවාලකම්පනාදීනි පාටිභාරියානි දක්ඛිස්සාමා”ති ච “චත්තාරො

අපායා පරිභාසිස්සන්ති, ඡ දෙවලොකා නච බ්බමලොකා පරිපුරෙස්සන්ති”ති ච

අත්තමනා උදානං උදානෙන්තා අත්තනො අත්තනො බ්‍රහ්මලොකං ගච්ඡන්ති.
 ඉමස්මිං භද්දකජ්ජෙ පඤ්ච පද්ධතානි උප්පජ්ජිංසු. තෙසං නිමිත්තානං ආනුභාවෙන
 චත්තාරො බුද්ධා උප්පන්නා, පඤ්චමො උප්පජ්ජස්සති. සුද්ධාවාසබ්‍රහ්මානොපි තානි
 පද්ධතානි දිස්වා ඉමමත්ථං ජානිංසු. තෙන වුත්තං – “අඤ්ඤෙසමපි පාකටං හොති”ති.

ආයුපරිච්ඡේදවණ්ණනා

5-7. ඉති භගවා – “ඉතො සො, භික්ඛවෙ”තිආදිනා නයෙන
 කජ්ජපරිච්ඡේදවසෙන පුබ්බෙතිවාසං දස්සෙත්වා ඉදානි තෙසං බුද්ධානං
 ජාතිපරිච්ඡේදාදිවසෙන දස්සෙතුං විපස්සී, භික්ඛවෙතිආදිමාහ. තත්ථ ආයුපරිච්ඡේදෙ
 පරිත්තං ලභ්‍යකන්ති උභයමෙනං අජ්ජකස්සෙව වෙවචනං. යඤ්ඤි අජ්ජකං, තං
 පරිත්තඤ්ඤවෙව ලභ්‍යකඤ්ඤව හොති.

අජ්ජං වා භියොයාති වස්සසතතො වා උපරි අජ්ජං, අඤ්ඤං වස්සසතං අපත්වා
 විසං වා තිංසං වා චත්තාලීසං වා පණ්ණාසං වා සට්ඨි වා වස්සානි ජීවති. එවං
 දීඝායුකො පන අතිදුල්ලහො, අසුකො කිර එවං විරං ජීවතීති තත්ථ තත්ථ ගන්ත්වා
 දට්ඨබ්බො හොති. තත්ථ විසාබා උපාසිකා විසවස්සසතං ජීවති, තථා පොක්ඛරසානි
 බ්‍රාහ්මණො, බ්‍රහ්මායු බ්‍රාහ්මණො, සෙලො බ්‍රාහ්මණො, බාවරියබ්‍රාහ්මණො,
 ආනන්දත්ථෙරො, මහාකස්සපත්ථෙරොති. අනුරුද්ධත්ථෙරො පන වස්සසතඤ්ඤවෙව
 පණ්ණාසඤ්ඤව වස්සානි, බාකුලත්ථෙරො වස්සසතඤ්ඤවෙව සට්ඨි ව වස්සානි. අයං
 සබ්බදීඝායුකො. සොපි ද්වෙ වස්සසතානි න ජීවති.

විපස්සීආදයො පන සබ්බෙපි බොධිසත්තා මෙත්තාපුබ්බහාගෙන
 සොමනස්සසහගතඤ්ඤාණසම්පයුත්තඅසඬ්ඛාරිකචිත්තෙන මාතූකුච්ඡිස්මිං පටිසන්ධිං
 ගණ්හිංසු. තෙන චිත්තෙන ගහිතාය පටිසන්ධියා අසඬ්ඛොයායං ආයු, ඉති සබ්බෙ
 බුද්ධා අසඬ්ඛොයායායුකා. තෙ කස්මා අසඬ්ඛොයායං න අට්ඨංසු?
 උතුහොජනවිපත්තියා. උතුහොජනවසෙන හි ආයු භායතිපි වඩ්ඪතිපි.

තත්ථ යදා රාජානො අධම්මිකා හොන්ති, තදා උපරාජානො, සෙනාපති, සෙට්ඨි,
 සකලනගරං, සකලරට්ඨං අධම්මිකමෙව හොති; අථ තෙසං ආරක්ඛදෙවතා, තාසං
 දෙවතානං මිත්තා භූමට්ඨදෙවතා, තාසං දෙවතානං මිත්තා ආකාසට්ඨකදෙවතා,
 ආකාසට්ඨකදෙවතානං මිත්තා උණ්භවලාභකා දෙවතා, තාසං මිත්තා අබ්භවලාභකා
 දෙවතා, තාසං මිත්තා සීතවලාභකා දෙවතා, තාසං මිත්තා වස්සවලාභකා දෙවතා,
 තාසං මිත්තා වාතූමභාරාජිකා දෙවතා, තාසං මිත්තා තාවතිංසා දෙවතා, තාසං මිත්තා
 යාමා දෙවතානි එවමාදි. එවං යාව භවග්ගා යපෙත්වා අරියසාවකෙ සබ්බා
 දෙවබ්‍රහ්මපරිසාපි අධම්මිකාව හොන්ති. තාසං අධම්මිකතාය විසමං චන්දිමසූරියා
 පරිහරන්ති, වාතො යථාමග්ගෙන න වායති, අයථාමග්ගෙන වායන්තො
 ආකාසට්ඨකවිමානානි බොහෙති, විමානෙසු බොහිතෙසු දෙවතානං කීළනත්ථාය
 විත්තානි න නමන්ති, දෙවතානං කීළනත්ථාය විත්තෙසු අනමන්තෙසු
 සීතූණ්භහෙදො උතු යථාකාලෙන න සම්පජ්ජති, තස්මිං අසම්පජ්ජන්තෙ න සම්මා

දෙවො වස්සති, කදාවි වස්සති, කදාවි න වස්සති; කත්ථවි වස්සති, කත්ථවි න වස්සති, වස්සන්තොපි වජ්ජකාලෙ අභිකුරකාලෙ නාළකාලෙ පුජ්ජකාලෙ ඛිරග්ගභණ්ඩකාලෙසු යථා යථා සස්සානං උපකාරො න හොති, තථා තථා වස්සති ව විගච්ඡති ව, තෙන සස්සාති විසමපාකාති හොන්ති, විගතගන්ධවණ්ණරසාදිසම්පන්නාති. එකභාජනෙ පක්ඛිත්තතණ්ඩුලෙසුපි එකස්මිං පදෙසෙ හත්තං උත්තණ්ඩුලං හොති, එකස්මිං අතිකිලින්නං, එකස්මිං සමපාකං. තං පරිභුත්තං කුච්ඡියම්පි තිභාකාරොහි පච්චති. තෙන සත්තා ඛන්ඩාබාධා වෙව හොන්ති, අප්පායුකා ව. එවං තාව උතුහොජනවසෙන ආයු භායති.

යදා පන රාජානො ධම්මිකා හොන්ති, තදා උපරාජානොපි ධම්මිකා හොන්තිති පුරිමනයෙනෙව යාව බ්‍රහ්මලොකා සබ්බෙපි ධම්මිකා හොන්ති. තෙසං ධම්මිකත්තා සමං චන්දිමසුරියා පරිහරන්ති, යථාමග්ගෙන වාතො වායති, යථාමග්ගෙන වායන්තො ආකාසට්ඨකවිමානාති න බොහෙති, තෙසං අබොහා දෙවතානං කීළනත්ථාය විත්තාති නමන්ති. එවං කාලෙන උතු සම්පජ්ජති, දෙවො සම්මා වස්සති, වජ්ජකාලතො පට්ඨාය සස්සානං උපකාරං කරොන්තො කාලෙ වස්සති, කාලෙ විගච්ඡති, තෙන සස්සාති සමපාකාති සුගන්ධාති සුවණ්ණාති සුරසාති ඔජවන්තාති හොන්ති, තෙහි සම්පාදිතං භොජනං පරිභුත්තම්පි සම්මා පරිපාකං ගච්ඡති, තෙන සත්තා අරොගා දීඝායුකා හොන්ති. එවං උතුහොජනවසෙන ආයු වඩ්ඪති.

තත්ථ විපස්සි භගවා අසිතිවස්සසහස්සායුකකාලෙ නිබ්බත්තො, සිඛි සත්තතිවස්සසහස්සායුකකාලෙති ඉදං අනුපුබ්බෙන පරිභීතසදිසං කතං, න පන එවං පරිභීතං, වඩ්ඪිත්වා වඩ්ඪිත්වා පරිභීතන්ති වෙදිතබ්බං. කථං? ඉමස්මිං තාව කප්පෙ කකුසන්ධො භගවා චත්තාලීසවස්සසහස්සායුකකාලෙ නිබ්බත්තො, ආයුජ්ජමාණං පඤ්ච කොට්ඨාසෙ කත්වා චත්තාරි යත්වා පඤ්චමෙ විජ්ජමානෙයෙව පරිනිබ්බුතො. තං ආයු පරිභායමානං දසවස්සකාලං පත්වා පුන වඩ්ඪමානං අසඬ්ඛොයායං හුත්වා තතො පරිභායමානං තිංසවස්සසහස්සකාලෙ යීතං; තදා කොණාගමනො භගවා නිබ්බත්තො. තස්මිම්පි තට්ථ පරිනිබ්බුතෙ තං ආයු දසවස්සකාලං පත්වා පුන වඩ්ඪමානං අසඬ්ඛොයායං හුත්වා පරිභායිත්වා විසතිවස්සසහස්සකාලෙ යීතං; තදා කස්සපො භගවා නිබ්බත්තො. තස්මිම්පි තට්ථ පරිනිබ්බුතෙ තං ආයු දසවස්සකාලං පත්වා පුන වඩ්ඪමානං අසඬ්ඛොයායං හුත්වා පරිභායිත්වා වස්සසතකාලං පත්තං, අථ අම්භාකං සම්මාසම්බුද්ධො නිබ්බත්තො. එවං අනුපුබ්බෙන පරිභායිත්වා පරිභායිත්වා වඩ්ඪිත්වා වඩ්ඪිත්වා පරිභීතන්ති වෙදිතබ්බං. තත්ථ යං යං ආයුපරිමාණෙසු මනුස්සෙසු බුද්ධා නිබ්බත්තන්ති, තෙසම්පි තං තදෙව ආයුපරිමාණං හොතීති වෙදිතබ්බං.

ආයුපරිවෛෂද්දවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

බොධිපරිවෛෂද්දවණ්ණනා

8. බොධිපරිච්ඡේදෙ පන පාටලියා මූලෙනි පාටලිරුක්ඛස්ස හෙට්ඨා. තස්සා පන පාටලියා ඛන්ධො තං දිවසං පණ්ණාසරතනො හුත්වා අබ්භුග්ගතො, සාඛා පණ්ණාසරතනාති උබ්බෙධෙන රතනසතං අහොසි. තං දිවසඤ්ච සා පාටලි කණ්ණිකාඛද්ධෙහි විය පුජ්ඵෙහි මූලතො පට්ඨාය එකසඤ්ජන්තො අහොසි, දිබ්බගන්ධං වායති. න කෙවලඤ්ච තදා අයමෙව පුජ්ඵිතා, දසසහස්සවක්කවාලෙ සබ්බපාටලියො පුජ්ඵිතා. න කෙවලඤ්ච පාටලියො, දසසහස්සවක්කවාලෙ සබ්බරුක්ඛානං ඛන්ධෙසු ඛන්ධපද්ධානි, සාඛාසු සාඛාපද්ධානි, ලතාසු ලතාපද්ධානි, ආකාසෙ ආකාසපද්ධානි පුජ්ඵිතානි, පථවිතලං හින්දිත්වාපි මහාපද්ධානි උට්ඨිතානි. මහාසමුද්දොපි පඤ්චවණ්ණෙහි පද්ධමෙහි නීලුප්පලරත්තුප්පලෙහි ව සඤ්ජන්තො අහොසි. සකලදසසහස්සවක්කවාලං ධජමාලාකුලං තත්ථ තත්ථ නිඛද්ධපුජ්ඵදාමවිස්සට්ඨමාලාගුලවිජ්ජකිණ්ණං නානාවණ්ණකුසුමසමුජ්ජලං නන්දනවනවිත්තලතාවනමිස්සකවනඵාරුසකවනසදිසං අහොසි. පුරත්ථිමවක්කවාලමුඛවට්ටියං උස්සිතද්ධජා පච්ඡිමවක්කවාලමුඛවට්ටිං අභිහනන්ති. පච්ඡිමදක්ඛිණඋත්තරවක්කවාලමුඛවට්ටියං උස්සිතද්ධජා දක්ඛිණවක්කවාලමුඛවට්ටිං අභිහනන්ති. එවං අඤ්ඤාමඤ්ඤසිරිසම්පත්තානි වක්කවාලානි අහෙසුං. අභිසම්බුද්ධොති සකලං බුද්ධගුණවිභවසිරිං පටිවිජ්ඣාමානො චත්තාරි සච්චානි අභිසම්බුද්ධො.

“සිඛි, හික්ඛවෙ, භගවා අරහං සම්මාසම්බුද්ධො පුණ්ඩරිකස්ස මූලෙ අභිසම්බුද්ධො” තිආදීසුපි ඉමිනාව නයෙන පදවණ්ණනා වෙදිතබ්බො. එත්ථ පන පුණ්ඩරිකාති සෙතම්බරුක්ඛො. තස්සාපි තදෙව පරිමාණං. තං දිවසඤ්ච සොපි දිබ්බගන්ධෙහි පුජ්ඵෙහි සුසඤ්ජන්තො අහොසි. න කෙවලඤ්ච පුජ්ඵෙහි, එලෙහිපි සඤ්ජන්තො අහොසි. තස්ස එකතො තරුණානි එලානි, එකතො මජ්ඣිමානි එලානි, එකතො නාතිපක්කානි එලානි, එකතො සුපක්කානි පක්ඛිත්තදිබ්බොජානි විය සුරසානි ඔලම්බන්ති. යථා සො, එවං සකලදසසහස්සවක්කවාලෙසු පුජ්ඵ්ථපගරුක්ඛා පුජ්ඵෙහි, එලූපගරුක්ඛා එලෙහි පටිමණ්ඩිතා අහෙසුං.

සාලොති සාලරුක්ඛො. තස්සාපි තදෙව පරිමාණං, තථෙව පුජ්ඵසිරිවිභවො වෙදිතබ්බො. සිරිසරුක්ඛෙපි එසෙව නයො. උදුම්බරරුක්ඛෙ පුජ්ඵානි නාහෙසුං, එලවිභුති පනෙත්ථ අම්බෙ චුත්තනායාව, තථා නිග්‍රොධෙ, තථා අස්සත්ථෙ. ඉති සබ්බබුද්ධානං එකොව පල්ලඬිකො, රුක්ඛා පන අඤ්ඤෙපි භොන්ති. තෙසු යස්ස යස්ස රුක්ඛස්ස මූලෙ චතුමග්ගඤ්ඤාණසඬ්ඛාතබ්බොධිං බුද්ධා පටිවිජ්ඣාන්ති, සො සො බොධිති වුච්චති. අයං බොධිපරිච්ඡේදො නාම.

සාවකයුගපරිච්ඡේදවණ්ණනා

9. සාවකයුගපරිච්ඡේදෙ පන බණ්ඩතිස්සන්ති බණ්ඩො ව තිස්සො ව. තෙසු බණ්ඩො එකපිතිකො කනිට්ඨභාතා, තිස්සො පුරොහිතපුත්තො. බණ්ඩො පඤ්ඤාපාරමියා මත්ථකං පත්තො, තිස්සො සමාධිපාරමියා මත්ථකං පත්තො. අග්ගන්ති යපෙත්වා විපස්සිං භගවන්තං අවසෙසෙහි සද්ධිං අසදිසගුණාය

උත්තමං. හද්දයුගන්ති අග්ගත්තායෙව හද්දයුගං. අභිභූසම්භවන්ති අභිභූ ව සම්භවො ව. තෙසු අභිභූ පඤ්ඤාපාරමියා මත්ථකං පත්තො. සිඛිනා භගවතා සද්ධිං අරුණවතිතො බ්‍රහ්මලොකං ගන්ත්වා බ්‍රහ්මපරිසාය විවිධානි පාටිභාරියානි දස්සෙන්තො ධම්මං දෙසෙන්වා දසසහස්සිලොකධාතුං අන්ධකාරෙන ඵරිත්වා – “කිං ඉද”න්ති සඤ්ජාතසංවෙගානං ඔභාසං ඵරිත්වා – “සබ්බෙ මෙ රූපඤ්ච පස්සන්තු, සද්දඤ්ච සුණන්තු”ති අධිට්ඨන්තිවා – “ආරම්භවා”ති ගාථාද්වයං (සං. නි. 1.185) භණන්තො සද්දං සාවෙසි. සම්භවො සමාධිපාරමියා මත්ථකං පත්තො අහොසි.

සොණුත්තරන්ති සොණො ව උත්තරො ව. තෙසුපි සොණො පඤ්ඤාපාරමිං පත්තො, උත්තරො සමාධිපාරමිං පත්තො අහොසි. විදුරසඤ්ජීවන්ති විදුරො ව සඤ්ජීවො ව. තෙසු විදුරො පඤ්ඤාපාරමිං පත්තො අහොසි, සඤ්ජීවො සමාධිපාරමිං පත්තො. සමාපජ්ජනබ්‍රහ්මලො රත්තිට්ඨානදිවාට්ඨානකුටිලෙණමණ්ඩපාදීසු සමාපත්තිබලෙන ක්‍රියාන්තො ඵකදිවසං අරඤ්ඤෙ නිරොධං සමාපජ්ජි, අථ නං වනකම්මිකාදයො “මතො”ති සල්ලක්ඛෙන්වා ක්‍රියාපෙසුං. සො යථාපරිච්ඡේදෙන සමාපත්තිතො උට්ඨාය විවරානි පජ්ජෙථාට්ඨන්වා ගාමං පිණ්ඩාය පාවිසි. තදුපාදායෙව ව නං “සඤ්ජීවො”ති සඤ්ජානිංසු. භියොයාසුත්තරන්ති භියොයාසො ව උත්තරො ව. තෙසු භියොයාසො පඤ්ඤාය උත්තරො, උත්තරො සමාධිනා අග්ගො අහොසි. තිස්සභාරද්වාජන්ති තිස්සො ව භාරද්වාජො ව. තෙසු තිස්සො පඤ්ඤාපාරමිං පත්තො, භාරද්වාජො සමාධිපාරමිං පත්තො අහොසි. සාරිපුත්තමොග්ගල්ලානන්ති සාරිපුත්තො ව මොග්ගල්ලානො ව. තෙසු සාරිපුත්තො පඤ්ඤාවිසයෙ, මොග්ගල්ලානො සමාධිවිසයෙ අග්ගො අහොසි. අයං සාවකයුගපරිච්ඡේදො නාම.

සාවකසන්නිපාතපරිච්ඡේදවණ්ණනා

10. සාවකසන්නිපාතපරිච්ඡේදෙ විපස්සිස්ස භගවතො පට්ඨසන්නිපාතො චතුරඨිගිකො අහොසි, සබ්බෙ ඵභිභික්ඛු, සබ්බෙ ඉද්ධියා නිබ්බත්තපත්තචීවරා, සබ්බෙ අනාමන්තිතාව ආගතා, ඉති තෙ ව බො පන්තරසෙ උපොසථදිවසෙ. අථ සත්ථා ඛිජනිං ගහෙන්වා නිසින්තො උපොසථං ඔසාරෙසි. දුතියතතියෙසුපි ඵසෙව නයො. තථා සෙසබ්බද්ධානං සබ්බසන්නිපාතෙසු. යස්මා පන අම්භාකං භගවතො පට්ඨබොධියාව සන්නිපාතො අහොසි, ඉදඤ්ච සුත්තං අපරභාගෙ වුත්තං, තස්මා “මය්හං, භික්ඛවෙ, ඵතරහි ඵකො සාවකානං සන්නිපාතො”ති අනිට්ඨපෙන්වා “අහොසි”ති වුත්තං.

තත්ථ අඛිඨතෙළසානි භික්ඛුසතානීති පුරාණපටිලානං සහස්සං, ද්වින්තං අග්ගසාවකානං පරිවාරානි අඛිඨතෙය්‍යසතානීති අඛිඨතෙළසානි භික්ඛුසතානි. තත්ථ ද්වින්තං අග්ගසාවකානං අභිනිභාරතො පට්ඨාය වත්ථුං කට්ඨන්වා පබ්බජ්ජා දීපෙනබ්බා. පබ්බජ්ජානං පන තෙසං මහාමොග්ගල්ලානො සත්තමෙ දිවසෙ අරහත්තං පත්තො. ධම්මසෙනාපති පන්තරසමෙ දිවසෙ ගිජ්ඣකුටපබ්බතමජ්ඣෙ සුකරබතලෙණපබ්භාරෙ භාගිනෙය්‍යස්ස දීඝතබ්බපරිබ්බාජකස්ස සජ්ජිතෙ

ධම්මයාගෙ වෙදනාපරිග්ගහසුත්තන්තෙ (ම. නි. 2.201) දෙසියමානෙ දෙසනං අනුබුජ්ඣමානං ඤාණං පෙසෙත්වා සාවකපාරමිඤ්ඤාණං පත්තො. භගවා ථෙරස්ස අරහත්තජ්ජත්තිං ඤත්වා වෙහාසං අබ්භුග්ගන්ත්වා වෙළවනෙයෙව පච්චුට්ඨාසි. ථෙරො – “කුභිං නු බො භගවා ගතො”ති ආවජ්ජන්තො වෙළවනෙ පතිට්ඨිතභාවං ඤත්වා සයම්පි වෙහාසං අබ්භුග්ගන්ත්වා වෙළවනෙයෙව පච්චුට්ඨාසි. අථ භගවා පාතිමොක්ඛං ඔසාරෙසි. තං සන්නිපාතං සන්ධාය භගවා – “අඛිඨතෙළසානි භික්ඛුසතානි”ති ආහ. අයං සාවකසන්නිපාතපරිච්ඡේදො නාම.

උපට්ඨාකපරිච්ඡේදවණ්ණනා

11. උපට්ඨාකපරිච්ඡේදෙ පන ආනන්දොති නිබද්ධුපට්ඨාකභාවං සන්ධාය වුත්තං. භගවතො හි පයමබ්බොධියං අනිබද්ධා උපට්ඨාකා අහෙසුං. එකදා නාගසමාලො පත්තචීවරං ගහෙත්වා විවරි, එකදා නාගිතො, එකදා උපවානො, එකදා සුනක්ඛත්තො, එකදා වුත්තො සමණුද්දෙසො, එකදා සාගතො, එකදා මෙසියො. තත්ථ එකදා භගවා නාගසමාලත්ථෙරෙන සද්ධිං අද්ධානමග්ගපටිපත්තො ද්වෙධාපථං පත්තො. ථෙරො මග්ගා ඔක්කම්ම – “භගවා, අහං ඉමිනා මග්ගෙන ගච්ඡාමි”ති ආහ. අථ නං භගවා – “එහි භික්ඛු, ඉමිනා මග්ගෙන ගච්ඡාමා”ති ආහ. සො – “භන්ද, භගවා, තුම්භාකං පත්තචීවරං ගණ්හථ, අහං ඉමිනා මග්ගෙන ගච්ඡාමි”ති වත්වා පත්තචීවරං ඡමායං යපෙතුං ආරද්ධො. අථ නං භගවා – “ආහර, භික්ඛු”ති වත්වා පත්තචීවරං ගහෙත්වා ගතො. තස්සපි භික්ඛුනො ඉතරෙන මග්ගෙන ගච්ඡතො චොරා පත්තචීවරඤ්ථෙව හරිංසු, සීසඤ්ච භින්දිංසු. සො – “භගවා ඉදානි මෙ පටිසරණං, න අඤ්ඤො”ති වින්තෙත්වා ලොභිතෙන ගළිතෙන භගවතො සන්තිකං අගමාසි. “කිමිදං භික්ඛු”ති ව වුත්තෙ තං පවත්තිං ආරොචෙසි. අථ නං භගවා – “මා වින්තයි, භික්ඛු, එතංයෙව තෙ කාරණං සල්ලක්ඛෙත්වා නිවාරයිමිහා”ති වත්වා නං සමස්සාසෙසි.

එකදා පන භගවා මෙසියත්ථෙරෙන සද්ධිං පාවිනවංසමිගදායෙ ජන්තුගාමං අගමාසි. තත්තාපි මෙසියො ජන්තුගාමෙ පිණ්ඩාය වරිත්වා නදීතීරෙ පාසාදිකං අම්බවනං දිස්වා – “භගවා, තුම්භාකං පත්තචීවරං ගණ්හථ, අහං තස්මිං අම්බවනෙ සමණධම්මං කරොමි”ති වත්වා භගවතා තික්ඛත්තුං නිවාරියමානොපි ගන්ත්වා අකුසලචිතක්කෙහි උපද්දුතො අන්වාසත්තො (අ. නි. 9.3; උදාන පරිච්ඡේදො 31 දට්ඨබ්බො). පච්චාගන්ත්වා තං පවත්තිං ආරොචෙසි. තම්පි භගවා – “ඉදමෙව තෙ කාරණං සල්ලක්ඛෙත්වා නිවාරයිමිහා”ති වත්වා අනුපුබ්බෙන සාවත්ථිං අගමාසි. තත්ථ ගන්ධකුට්ඨපරිච්ඡේදෙ පඤ්ඤත්තවරබුද්ධාසනෙ නිසින්නො භික්ඛුසඬ්ඨපරිවුතො භික්ඛු ආමන්තෙසි – “භික්ඛවෙ, ඉදානිමිහි මහල්ලකො, ‘එකච්චෙ භික්ඛු ඉමිනා මග්ගෙන ගච්ඡාමා’ති වුත්තෙ අඤ්ඤෙන ගච්ඡන්ති, එකච්චෙ මය්හං පත්තචීවරං නික්ඛිපන්ති, මය්හං නිබද්ධුපට්ඨාකං එකං භික්ඛුං ජානාමා”ති. භික්ඛුනං ධම්මසංවෙගො උදපාදි. අථායස්මා සාරිපුත්තො උට්ඨායාසනා භගවත්තං වන්දිත්වා – “අහං, භන්තෙ, තුම්භෙයෙව පත්ථයමානො සතසහස්සකජ්ජාධිකං අසඬ්ඛොයාං පාරමියො පුරයිං, නනු මාදිසො මහාපඤ්ඤො

උපට්ඨාකො නාම වට්ටති, අහං උපට්ඨනිස්සාමි”ති ආහ. තං භගවා – “අලං
 සාරිපුත්ත, යස්සං දිසායං ත්වං විහරසී, අසුඤ්ඤායෙව මෙ සා දිසා, තව ඔවාදො
 බුද්ධානං ඔවාදසදිසො, න මෙ තයා උපට්ඨාකකිව්වං අත්ථි”ති පටික්ඛිපි.
 එතෙනෙවුපායෙන මහාමොග්ගල්ලානං ආදිං කත්වා අසීතිමහාසාවකා උට්ඨනිංසු.
 තෙ සබ්බෙපි භගවා පටික්ඛිපි.

ආනන්දත්ථෙරො පන තුණ්හි යෙව නිසිදි. අථ නං භික්ඛු එවමාහංසු – “ආවුසො,
 ආනන්ද, භික්ඛුසඬ්ඨො උපට්ඨාකට්ඨානං යාවති, ත්වම්පි යාවාහි”ති. සො ආහ –
 “යාවිත්වා ලද්ධුපට්ඨානං නාම ආවුසො කීදිසං හොති, කිං මං සත්ථා න පස්සති,
 සවෙ රොච්ඡසති, ආනන්දො මං උපට්ඨාතුති වක්ඛති”ති. අථ භගවා – “න,
 භික්ඛවෙ, ආනන්දො අඤ්ඤෙත උස්සාහෙතඛ්ඛො, සයමෙව ජානිත්වා මං
 උපට්ඨනිස්සති”ති ආහ. තතො භික්ඛු – “උට්ඨෙහි, ආවුසො ආනන්ද, උට්ඨෙහි
 ආවුසො ආනන්ද, දසබලං උපට්ඨාකට්ඨානං යාවාහි”ති ආහංසු. ථෙරො උට්ඨනිත්වා
 වත්තාරො පටික්ඛෙපෙ, වතස්සො ව ආයාවනාති අට්ඨ වරෙ යාවි.

වත්තාරො පටික්ඛෙපා නාම – “සවෙ මෙ, හන්තෙ, භගවා අත්තනා ලද්ධං
 පණිතං චීවරං න දස්සති, පිණ්ඩපාතං න දස්සති, එකගන්ධකුටියං වසිතුං න දස්සති,
 නිමන්තනං ගහෙත්වා න ගම්ස්සති, එවාහං භගවන්තං උපට්ඨනිස්සාමි”ති වත්වා –
 “කිං පනෙත්ථ, ආනන්ද, ආදීනවං පස්සසී”ති චුත්තෙ – “සවාහං, හන්තෙ, ඉමානි
 වත්ථුනි ලභිස්සාමි, හවිස්සන්ති වත්තාරො – ‘ආනන්දො දසබලෙන ලද්ධං පණිතං
 චීවරං පරිභුඤ්ජති, පිණ්ඩපාතං පරිභුඤ්ජති, එකගන්ධකුටියං වසති, එකතො
 නිමන්තනං ගච්ඡති, එතං ලාභං ලභන්තො තථාගතං උපට්ඨාති, කො එවං
 උපට්ඨහතො භාරො’ති” ඉමෙ වත්තාරො පටික්ඛෙපෙ යාවි.

වතස්සො ආයාවනා නාම – “සවෙ, හන්තෙ, භගවා මයා ගහිතනිමන්තනං
 ගම්ස්සති, සවාහං තිරොරට්ඨා තිරොජනපදා භගවන්තං දට්ඨුං ආගතං පරිසං
 ආගතක්ඛණෙ එව භගවන්තං දස්සෙතුං ලච්ඡාමි, යදා මෙ කඬ්ඛා උප්පජ්ජති,
 තස්මිංයෙව ඛණෙ භගවන්තං උපසඬ්ඨකම්තුං ලච්ඡාමි, යං භගවා මය්හං පරම්මුඛා
 ධම්මං දෙසෙති, තං ආගන්ත්වා මය්හං කථෙස්සති, එවාහං භගවන්තං
 උපට්ඨනිස්සාමි”ති වත්වා – “කං පනෙත්ථ, ආනන්ද, ආනිසංසං පස්සසී”ති චුත්තෙ
 – “ඉධ, හන්තෙ, සද්ධා කුලපුත්තා භගවතො ඕකාසං අලහන්තා මං එවං වදන්ති –
 ‘ස්වෙ, හන්තෙ ආනන්ද, භගවතා සද්ධිං අමිහාකං සරෙ භික්ඛං ගණ්ඨෙය්‍යාපා’ති,
 සවෙ හන්තෙ භගවා තත්ථ න ගම්ස්සති, ඉච්ඡිතක්ඛණෙයෙව පරිසං දස්සෙතුං,
 කඬ්ඛඤ්ච විනොදෙතුං ඕකාසං න ලච්ඡාමි, හවිස්සන්ති වත්තාරො – ‘කිං ආනන්දො
 දසබලං උපට්ඨාති, එත්තකම්පිස්ස අනුග්ගහං භගවා න කරොති’ති. භගවතො ව
 පරම්මුඛා මං පුච්ඡිස්සන්ති – ‘අයං, ආවුසො ආනන්ද, ගාථා, ඉදං සුත්තං, ඉදං
 ජාතකං, කත්ථ දෙසිත’න්ති. සවාහං තං න සම්පාදයිස්සාමි, හවිස්සන්ති වත්තාරො –
 ‘එත්තකම්පි, ආවුසො, න ජානාසී, කස්මා ත්වං ජායා විය භගවන්තං අවිජහන්තො
 දීඝරත්තං චීවරසී’ති. තෙනාහං පරම්මුඛා දෙසිතස්සපි ධම්මස්ස පුන කථනං
 ඉච්ඡාමි”ති ඉමා වතස්සො ආයාවනා යාවි. භගවාපිස්ස අදාසි.

එවං ඉමෙ අට්ඨ වරෙ ගහෙත්වා නිබද්ධුපට්ඨාකො අහොසි. තස්සෙව
 යානන්තරස්සත්ථාය කප්පසතසහස්සං පුරිතානං පාරමීනං එලං පාපුණීති ඉමස්ස
 නිබද්ධුපට්ඨාකභාවං සන්ධාය – ‘‘මය්හං, භික්ඛවෙ, එතරහි ආනන්දො භික්ඛු
 උපට්ඨාකො අග්ගුපට්ඨාකො’’ති ආහ. අයං උපට්ඨාකපරිච්ඡෙදො නාම.

12. පිතිපරිච්ඡෙදො උත්තානත්ථොයෙව.

විහාරං පාවිසීති කස්මා විහාරං පාවිසි? හගවා කිර එත්තකං කථෙත්වා වින්තෙසි
 – ‘‘න තාව මයා සත්තන්තං බුද්ධානං වංසො නිරන්තරං මත්ථකං පාපෙත්වා
 කලීතො, අජ්ජ මයි පන විහාරං පට්ටියෙ ඉමෙ භික්ඛු භියොයාසො මත්තාය
 පුබ්බෙනිවාසඤාණං ආරබ්භ වණ්ණං කට්ඨස්සන්ති. අථාහං ආගන්ත්වා නිරන්තරං
 බුද්ධවංසං කථෙත්වා මත්ථකං පාපෙත්වා දස්සාමි’’ති භික්ඛූනං කථාවාරස්ස ඔකාසං
 දත්වා උට්ඨායාසනා විහාරං පාවිසි.

යඤ්චෙතං හගවා තන්තිං කථෙසි, තත්ථ කප්පපරිච්ඡෙදො, ජාතිපරිච්ඡෙදො,
 ගොත්තපරිච්ඡෙදො, ආයුපරිච්ඡෙදො, බොධිපරිච්ඡෙදො, සාවකයුගපරිච්ඡෙදො,
 සාවකසන්නිපාතපරිච්ඡෙදො, උපට්ඨාකපරිච්ඡෙදො, පිතිපරිච්ඡෙදොති නවිමෙ වාරා
 ආගතා, සම්බහුලවාරො අනාගතො, ආනෙත්වා පන දීපෙතබ්බො.

සම්බහුලවාරකථාවණ්ණනා

සබ්බබොධිසත්තානඤ්චි එකස්මිං කුලවංසානුරූපෙ පුත්තෙ ජාතෙ නික්ඛමිත්වා
 පබ්බජිතබ්බන්ති අයමෙව වංසො, අයං පවෙණි. කස්මා?
 සබ්බඤ්ඤාබොධිසත්තානඤ්චි මාතුකුච්ඡිං ඔක්කමනතො පට්ඨාය පුබ්බෙ
 චුත්තජ්ජකාරානි අනෙකානි පාටිභාරියානි ගොන්ති, තත්ත නෙසං යදි නෙව
 ජාතනගරං, න පිතා, න මාතා, න හරියා, න පුත්තො පඤ්ඤායෙය්‍ය, ‘‘ඉමස්ස නෙව
 ජාතනගරං, න පිතා, න හරියා, න පුත්තො පඤ්ඤායති, දෙවො වා සක්කො වා
 මාරො වා බ්‍රහ්මා වා එස මඤ්ඤෙ, දෙවානඤ්ච ඊදිසං පාටිභාරියං අනච්ඡරිය’’න්ති
 මඤ්ඤමානො ජනො නෙව සොතබ්බං, න සද්ධාතබ්බං මඤ්ඤෙය්‍ය. තතො
 අභිසමයො න භවෙය්‍ය, අභිසමයෙ අසති නිරන්ථකොව බුද්ධුප්පාදො, අනිය්‍යානිකං
 සාසනං ගොති. තස්මා සබ්බබොධිසත්තානං – ‘‘එකස්මිං කුලවංසානුරූපෙ පුත්තෙ
 ජාතෙ නික්ඛමිත්වා පබ්බජිතබ්බ’’න්ති අයමෙව වංසො අයං පවෙණි. තස්මා
 පුත්තාදීනං වසෙන සම්බහුලවාරො ආනෙත්වා දීපෙතබ්බො.

සම්බහුලපරිච්ඡෙදවණ්ණනා

තත්ථ –

සමචත්තක්ඛන්ධො අතුලො, සුප්පබුද්ධො ව උත්තරො;
 සත්ථවාහො විජිතසෙනො, රාහුලො භවති සත්තමොති.

එතෙ තාව සත්තන්තම්පි බොධිසත්තානං අනුක්කමෙනෙව සත්ත පුත්තා වෙදිතබ්බා.

තත්ථ රාහුලහද්දෙ තාව ජාතෙ පණ්ණං ආහරිත්වා මහාපුරිසස්ස හත්ථෙ ඨපයිංසු. අථස්ස තාවදෙව සකලසරීරං බොහෙත්වා පුත්තසිනෙහො අට්ඨාසි. සො චිත්තෙසි – “එකස්මිං තාව ජාතෙ එවරුපො පුත්තසිනෙහො, පරොසහස්සං කිර මෙ පුත්තා භවිස්සන්ති, තෙසු එකෙකස්මිං ජාතෙ ඉදං සිනෙහබන්ධනං එවං වඩ්ඪන්තං දුබ්බෙජ්ජං භවිස්සති, රාහු ජාතො, බන්ධනං ජාත”න්ති ආහ. තං දිවසමෙව ච රජ්ජං පහාය නික්ඛන්තො. එස නයො සබ්බෙසං පුත්තුප්පත්තියන්ති. අයං පුත්තපරිච්ඡෙදො.

සුතනා සබ්බකාමා ව, සුවිත්තා අථ රොචිති;
රුවග්ගති සුතන්දා ව, බිම්බා භවති සත්තමාති.

එතා තෙසං සත්තන්තම්පි පුත්තානං මාතරො අහෙසුං. බිම්බාදෙවී පන රාහුලකුමාරෙ ජාතෙ රාහුලමාතාති පඤ්ඤායිත්ථ. අයං හරියපරිච්ඡෙදො.

විපස්සි කකුසන්ධොති ඉමෙ පන ද්වෙ බොධිසත්තා පයුත්තආපඤ්ඤරථමාරුය්හ මහාහිනික්ඛමනං නික්ඛමිංසු. සිඛි කොණාගමනොති ඉමෙ ද්වෙ හත්ථික්ඛන්ධවරගතා හුත්වා නික්ඛමිංසු. වෙස්සභු සුවණ්ණසිට්ඨකාය නිසිදිත්වා නික්ඛමි. කස්සපො උපරිපාසාදෙ මහාතලෙ නිසින්තොව ආනාපානචතුත්ථජ්ඣානං නිබ්බත්තෙන්වා ඥානා උට්ඨාය තං ඥානං පාදකං කත්වා – “පාසාදො උග්ගන්ත්වා බොධිමණ්ඩෙ ඔතරතු”ති අධිට්ඨාසි. පාසාදො ආකාසෙන ගන්ත්වා බොධිමණ්ඩෙ ඔතරි. මහාපුරිසොපි තතො ඔතරිත්වා භූමියං යත්වා – “පාසාදො යථායානෙයෙව පතිට්ඨාතු”ති චිත්තෙසි. සො යථායානෙ පතිට්ඨාසි. මහාපුරිසොපි සත්ත දිවසානි පධානමනුයුක්ඛන්වා බොධිපල්ලඛකෙ නිසිදිත්වා සබ්බඤ්ඤානං පටිච්ඡිකි. අමහාකං පන බොධිසත්තො කණ්ටකං අස්සවරමාරුය්හ නික්ඛන්තොති. අයං යානපරිච්ඡෙදො.

විපස්සිස්ස පන භගවතො යොජනප්පමාණෙ පදෙසෙ විහාරො පතිට්ඨාසි, සිඛිස්ස තිගාචුතෙ, වෙස්සභුස්ස අඬ්ඪයොජනෙ, කකුසන්ධස්ස ගාචුතෙ, කොණාගමනස්ස අඬ්ඪගාචුතෙ, කස්සපස්ස විසතිඋසහෙ. අමහාකං භගවතො පකතිමානෙන සොළසකරීසෙ, රාජමානෙන අට්ඨකරීසෙ පදෙසෙ විහාරො පතිට්ඨිතොති. අයං විහාරපරිච්ඡෙදො.

විපස්සිස්ස පන භගවතො එකරතනායාමා විදන්ථිවිත්ථාරා අට්ඨඬ්ඪලුබ්බො සුවණ්ණිට්ඨකා කාරෙන්වා චූළංසෙන ඡාදෙන්වා විහාරට්ඨානං කිණිංසු. සිඛිස්ස සුවණ්ණයට්ඨිථාලෙහි ඡාදෙන්වා කිණිංසු. වෙස්සභුස්ස සුවණ්ණහත්ථිපාදානි කාරෙන්වා තෙසං චූළංසෙන ඡාදෙන්වා කිණිංසු. කකුසන්ධස්ස චුත්තනයෙනෙව සුවණ්ණිට්ඨකාහි ඡාදෙන්වා කිණිංසු. කොණාගමනස්ස චුත්තනයෙනෙව සුවණ්ණකච්ඡපෙහි ඡාදෙන්වා කිණිංසු. කස්සපස්ස සුවණ්ණකට්ඨිහියෙව ඡාදෙන්වා

කිණිංසු. අම්බාකං භගවතො සලක්ඛණානං කභාපණානං චූළංසෙන ඡාදෙන්වා
කිණිංසු. අයං විහාරභූමිග්ගහණධනපරිච්ඡේදො.

තත්ථ විපස්සිස්ස භගවතො තථා භූමිං කිණිත්වා විහාරං කත්වා දින්නුපට්ඨාකො
පුනඛිබ්බුමිත්තො නාම අහොසි, සිඛිස්ස සිරිවඩ්ඨනො නාම, වෙස්සභුස්ස
සොත්ථියො නාම, කකුසන්ධස්ස අච්චුතො නාම, කොණාගමනස්ස උග්ගො නාම,
කස්සපස්ස සුමනො නාම, අම්බාකං භගවතො සුදත්තො නාම. සබ්බෙ වෙන
ගහපතිමහාසාලා සෙට්ඨිතො අහෙසුන්ති. අයං උපට්ඨාකපරිච්ඡේදො නාම.

අපරානි වත්තාරි අවිජ්ඣිතට්ඨානානි නාම හොන්ති. සබ්බබ්බද්ධානඤ්ඤි
බොධිපල්ලඬකො අවිජ්ඣිතො, එකස්මිංයෙව යානෙ හොති. ධම්මවක්කප්පවත්තනං
ඉසිපතනෙ මීගදායෙ අවිජ්ඣිතමෙව හොති. දෙවොරොහනකාලෙ
සඬකස්සනගරද්වාරෙ පයමපදගණ්ඨිකා අවිජ්ඣිතාව හොති. ඡේතවනෙ ගන්ධකුටියා
වත්තාරි මඤ්චපාදට්ඨානානි අවිජ්ඣිතානෙව හොන්ති. විහාරො පන බුද්දකොපි
මහන්තොපි හොති, විහාරොපි න විජ්ඣිතොයෙව, නගරං පන විජ්ඣති. යදා නගරං
පාචිනතො හොති, තදා විහාරො පච්ඡිමතො; යදා නගරං දක්ඛිණතො, තදා විහාරො
උත්තරතො. යදා නගරං පච්ඡිමතො, තදා විහාරො පාචිනතො; යදා නගරං
උත්තරතො, තදා විහාරො දක්ඛිණතො. ඉදානි පන නගරං උත්තරතො, විහාරො
දක්ඛිණතො.

සබ්බබ්බද්ධානඤ්ච ආයුචෙමත්තං, පමාණචෙමත්තං, කුලචෙමත්තං,
පධානචෙමත්තං, රස්මිචෙමත්තන්ති පඤ්ච චෙමත්තානි හොන්ති. ආයුචෙමත්තං
නාම කෙචි දීඝායුකා හොන්ති, කෙචි අප්පායුකා. තථා හි දීපඬකරස්ස
වස්සසතසහස්සං ආයුප්පමාණං අහොසි, අම්බාකං භගවතො වස්සසතං
ආයුප්පමාණං.

පමාණචෙමත්තං නාම කෙචි දීඝා හොන්ති කෙචි රස්සා. තථා හි දීපඬකරො
අසිතිහත්ථො අහොසි, සුමනො නවුතිහත්ථො, අම්බාකං භගවා අට්ඨාරසහත්ථො.

කුලචෙමත්තං නාම කෙචි බත්තියකුලෙ නිබ්බත්තන්ති, කෙචි බ්‍රාහ්මණකුලෙ.
පධානචෙමත්තං නාම කෙසඤ්චි පධානං ඉත්තරකාලමෙව හොති, යථා කස්සපස්ස
භගවතො. කෙසඤ්චි අද්ධනියං, යථා අම්බාකං භගවතො.

රස්මිචෙමත්තං නාම මඬිගලස්ස භගවතො සරිරරස්මි
දසසහස්සිලොකධාතුප්පමාණා අහොසි. අම්බාකං භගවතො සමන්තා බ්‍යාමමත්තා.
තත්‍ර රස්මිචෙමත්තං අප්ප්ඤ්ඤාසයප්පට්ඨං, යො යත්තකං ඉච්ඡති, තස්ස තත්තකං
සරිරප්පහා ඵරති. මඬිගලස්ස පන නිච්චම්පි දසසහස්සිලොකධාතුං ඵරතුති
අප්ප්ඤ්ඤායො අහොසි. පටිච්චද්ධගුණෙසු පන කස්සචි චෙමත්තං නාම නත්ථි.

අපරං අම්බාකංයෙව භගවතො සහජාතපරිච්ඡේදඤ්ච නක්ඛත්තපරිච්ඡේදඤ්ච
දීපෙසු. සබ්බඤ්ඤාබොධිසත්තෙන කිර සද්ධිං රාහුලමාතා, ආනන්දත්ථෙරො,

ජන්තො, කණ්ටකො, නිධිකුම්භො, මහාබොධි, කාළදායීති ඉමානි සත්ත
සහජාතානි. මහාපුරිසො ච උත්තරාසාළ්භනක්ඛත්තෙනොව මාතුකුච්ඡිං ඔක්කම්,
මහාභිනික්ඛමනං නික්ඛම්, ධම්මවක්කං පවත්තෙසි, යමකපාටිභාරියං අකාසි.
විසාධානක්ඛත්තෙන ජාතො ච අභිසම්බුද්ධො ච පරිනිබ්බුතො ච.
මාසනක්ඛත්තෙනස්ස සාවකසන්නිපාතො ච අහොසි, ආයුසඬ්ඛාරොස්සජ්ජනාඤ්ච,
අස්සයුජනක්ඛත්තෙන දෙවොරොහනන්ති එත්තකං ආහරිත්වා දීපෙනබ්බං. අයං
සම්බහුලපරිච්ඡෙදො නාම.

13. ඉදානි අපං බො තෙසං භික්ඛුනන්තිආදීසු තෙ භික්ඛු – “ආවුසො,
පුබ්බෙනිවාසස්ස නාම අයං ගති, යදිදං වුත්තො පටියාය පටිසන්ධිආරොහනං. යං
පන ඉදං පටිසන්ධිතො පටියාය පච්ඡාමුඛං ඤාණං පෙසෙත්වා වුත්ති ගන්තබ්බං, ඉදං
අතිගරුකං. ආකාසෙ පදං දස්සෙන්නො විය හගවා කපෙසි” ති අතිවිමහයජාතා
හුත්වා – “අච්ඡරියං, ආවුසො,” තිආදීනි වත්වා පුන අපරම්පි කාරණං දස්සෙන්නො
– “යත්‍ර භි නාම තථාගතො” තිආදිමාහංසු. තත්ථ යත්‍ර භි නාමාති අච්ඡරියත්ථෙ
නිපාතො, යො නාම තථාගතොති අත්ථො. ඡින්නපපඤ්චෙති එත්ථ පපඤ්චා නාම
තණ්හා මාතො දිට්ඨිති ඉමෙ තයො කිලෙසා. ඡින්නවටුමෙති එත්ථ වටුමන්ති
කුසලාකුසලකම්මවට්ටං වුච්චති. පරියාදින්නවට්ටෙති තස්සෙව වෙච්චනං,
පරියාදින්නසබ්බකම්මවට්ටෙති අත්ථො. සබ්බදුක්ඛවීතිවත්තෙති සබ්බං
විපාකවට්ටසඬ්ඛාතං දුක්ඛං වීතිවත්තෙ. අනුස්සරිස්සතිති ඉදං යත්‍රාති නිපාතවසෙන
අනාගතවචනං, අත්ථො පනෙත්ථ අතීතවසෙන වෙදිතබ්බො. හගවා භි තෙ බුද්ධෙ
අනුස්සරි, න ඉදානි අනුස්සරිස්සති. එවංසීලාති මග්ගසීලෙන ඵලසීලෙන
ලොකියලොකුත්තරසීලෙන එවංසීලා. එවංධම්මාති එත්ථ සමාධිපක්ඛා ධම්මා
අධිජපෙතා, මග්ගසමාධිනා ඵලසමාධිනා ලොකියලොකුත්තරසමාධිනා,
එවංසමාධියොති අත්ථො. එවංපඤ්ඤාති මග්ගපඤ්ඤාදිවසෙනොව එවංපඤ්ඤා.
එවංවිහාරීති එත්ථ පන හෙට්ඨා සමාධිපක්ඛාතං ධම්මානං ගහිතත්තා විහාරො
ගහිතොව පුන කස්මා ගහිතමෙව ගණ්හාතීති වෙ; න ඉදං ගහිතමෙව, ඉදඤ්ඤි
නිරොධසමාපත්තිදීපනත්ථං වුත්තං. තස්මා එවං නිරොධසමාපත්තිවිහාරී තෙ
හගවන්තො අහෙසුන්ති එවමෙත්ථ අත්ථො දට්ඨබ්බො.

එවංවිමුත්තාති එත්ථ වික්ඛම්භනවිමුත්ති, තදඬ්ඛවිමුත්ති, සමුච්ඡෙදවිමුත්ති,
පටිජ්ජස්සද්ධිවිමුත්ති, නිස්සරණවිමුත්තිති පඤ්චවිධා විමුත්ති. තත්ථ අට්ඨ
සමාපත්තියො සයං වික්ඛම්භිතෙහි නිවරණාදීහි විමුත්තත්තා වික්ඛම්භනවිමුත්තිති
සඬ්ඛායං ගච්ඡන්ති. අනිච්චානුපස්සනාදිකා සත්තානුපස්සනා සයං තස්ස තස්ස
පච්චනිකඬ්ඛවසෙන පරිච්චත්තාහි නිවචසඤ්ඤාදීහි විමුත්තත්තා තදඬ්ඛවිමුත්තිති
සඬ්ඛායං ගච්ඡන්ති. වත්තාරො අරියමග්ගා සයං සමුච්ඡින්නෙහි කිලෙසෙහි
විමුත්තත්තා සමුච්ඡෙදවිමුත්තිති සඬ්ඛායං ගච්ඡන්ති. වත්තාරි සාමඤ්ඤඵලානි
මග්ගානුභාවෙන කිලෙසානං පටිජ්ජස්සද්ධන්තෙ උජ්ජන්තත්තා
පටිජ්ජස්සද්ධිවිමුත්තිති සඬ්ඛායං ගච්ඡන්ති. නිබ්බානං සබ්බකිලෙසෙහි නිස්සට්ඨත්තා
අපගතත්තා දුරෙ ධීතත්තා නිස්සරණවිමුත්තිති සඬ්ඛායං ගච්ඡති. ඉති ඉමාසං
පඤ්චන්තං විමුත්තිතං වසෙන – “එවං විමුත්තා” ති එත්ථ අත්ථො දට්ඨබ්බො.

14. පටිසල්ලානා වුට්ඨිතොති එකිභාවා වුට්ඨිතො.

16. “ඉතො සො, භික්ඛවෙ”ති කො අනුසන්ධි? ඉදඤ්භි සුත්තං –

“තථාගතස්සෙවෙසා, භික්ඛවෙ, ධම්මධාතු සුප්පට්ඨිද්ධා”ති ච “දෙවතාපි තථාගතස්ස එතමත්ථං ආරොචෙසු”න්ති ච ඉමෙහි ද්විති පදෙහි ආබද්ධං. තත්ථ දෙවතාරොචනපදං සුත්තන්තපරියොසානෙන දෙවචාරිකකොලාහලං දස්සෙන්නො විචාරෙස්සති. ධම්මධාතුපදානුසන්ධිවසෙන පන අයං දෙසනා ආරද්ධා. තත්ථ ඛත්තියො ඡාතියාතිආදීනි එකාදසපදානි නිදානකණ්ඨෙ වුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බානි.

බොධිසත්තධම්මතාවණ්ණනා

17. අථ බො, භික්ඛවෙ, විපස්සී බොධිසත්තොතිආදීසු පන විපස්සීති තස්ස නාමං, තඤ්ච බො විවිධෙ අත්ථෙ පස්සනකුසලතාය ලද්ධං. බොධිසත්තොති පණ්ඩිතසත්තො බුද්ධකතසත්තො. බොධිසඬ්ඛාතෙසු වා චතුසු මග්ගෙසු සත්තො ආසත්තො ලග්ගමානසොති බොධිසත්තො. සතො සම්පජානොති එත්ථ සතොති සතියෙව. සම්පජානොති ඤාණං. සතිං සුපට්ඨිතං කත්වා ඤාණෙන පරිච්ඡින්නදිත්වා මාතුකුච්ඡිං ඔක්කමීති අත්ථො. ඔක්කමීති ඉමිනා වස්ස ඔක්කන්තභාවො පාළියං දස්සිතො, න ඔක්කමනක්කමො. සො පන යස්මා අට්ඨකථං ආරුල්හො, තස්මා එවං වෙදිතබ්බො –

සබ්බබොධිසත්තා හි සමතිංස පාරමියො පුරෙත්වා, පඤ්ච මහාපරිච්චාගෙ පරිච්චජිත්වා, ඤාතත්ථවරියලොකත්ථවරියබුද්ධවරියානං කොටිං පත්වා, වෙස්සන්තරසදිසෙ තතියෙ අත්තභාවෙ යත්වා, සත්ත මහාදානානි දත්වා, සත්තක්ඛත්තුං පථවිං කම්පෙත්වා, කාලඬ්ඛත්වා, දුතියවිත්තවාලෙ තුසිතභවනෙ නිබ්බත්තන්ති. විපස්සී බොධිසත්තොපි තථෙව කත්වා තුසිතපුරෙ නිබ්බත්තිත්වා සට්ඨිසහසහස්සාධිකා සත්තපඤ්ඤාස වස්සකොටියො තත්ථ අට්ඨාසී. අඤ්ඤදා පන දීඝායුකදෙවලොකෙ නිබ්බත්තා බොධිසත්තා න යාවතායුකං තිට්ඨන්ති. කස්මා? තත්ථ පාරමීනං දුප්පුරණියත්තා. තෙ අධිමුත්තිකාලකිරියං කත්වා මනුස්සපථෙයෙව නිබ්බත්තන්ති. පාරමීනං පුරෙන්නො පන යථා ඉදානි එකෙන අත්තභාවෙන සබ්බඤ්ඤාතං උපනෙතුං සක්කොන්ති, එවං සබ්බසො පුරිත්තා තදා විපස්සී බොධිසත්තො තත්ථ යාවතායුකං අට්ඨාසී.

දෙවතානං පන – “මනුස්සානං ගණනාවසෙන ඉදානි සත්තහි දිවසෙහි වුති භවිස්සති”ති පඤ්ච පුබ්බනිමිත්තානි උප්පජ්ජන්ති – මාලා මිලායන්ති, වත්ථානි කිලිස්සන්ති, කච්ඡෙහි සෙදා මුච්චන්ති, කායෙ දුබ්බණ්ණියං ඔක්කමති, දෙවො දෙවාසනෙ න සණ්ඨාති. තත්ථ මාලානි පටිසන්ධිග්ගහණදිවසෙ පිළුන්ධනමාලා, තා කිර සට්ඨිසහසහස්සාධිකා සත්තපණ්ණාස වස්සකොටියො අමිලායිත්වා තදා මිලායන්ති. වත්ථෙසුපි එසෙව නයො. එත්තකං පන කාලං දෙවානං නෙව සීතං න උණ්භං හොති, තස්මිං කාලෙ සරිරා බිත්දුබ්බිත්දුවසෙන සෙදා මුච්චන්ති. එත්තකඤ්ච

කාලං තෙසං සරීරෙ ඛණ්ඩිච්චපාලිච්චාදිවසෙන විචණ්ණතා න පඤ්ඤායති,
 දෙවධීතා සොළසවස්සුද්දෙසිකා විය බායන්ති, දෙවපුත්තා වීසතිවස්සුද්දෙසිකා විය
 බායන්ති, මරණකාලෙ පන තෙසං කිලන්තරූපො අත්තභාවො භොති. එත්තකඤ්ච
 තෙසං කාලං දෙවලොකෙ උක්කණ්ඨිතා නාම නත්ථී, මරණකාලෙ පන නිස්සසන්ති
 විජම්භන්ති, සකෙ ආසනෙ නාහිරමන්ති.

ඉමානි පන පුබ්බනිමිත්තානි යථා ලොකෙ මහාපුඤ්ඤානං
 රාජරාජමහාමත්තාදීනංයෙව උක්කාපාතභූමිවාලවන්දග්ගාභාදීනි නිමිත්තානි
 පඤ්ඤායන්ති, න සබ්බෙසං; එවං මහෙසක්ඛදෙවතානංයෙව පඤ්ඤායන්ති, න
 සබ්බෙසං. යථා ව මනුස්සෙසු පුබ්බනිමිත්තානි නක්ඛත්තපායකාදයොව ජානන්ති,
 න සබ්බෙ; එවං තානිපි න සබ්බදෙවතා ජානන්ති, පණ්ඩිතා එව පන ජානන්ති. තත්ථ
 යෙ මන්දෙන කුසලකම්මෙන නිබ්බත්තා දෙවපුත්තා, තෙ තෙසු උප්පන්නෙසු –
 “ඉදානි කො ජානාති, ‘කුහිං නිබ්බත්තෙස්සාමා’ති” භායන්ති. යෙ මහාපුඤ්ඤා, තෙ
 “අම්භෙහි දින්නං දානං, රක්ඛිතං සීලං, භාවිතං භාවනං ආගම්ම උපරි දෙවලොකෙසු
 සම්පත්තිං අනුභවිස්සාමා”ති න භායන්ති. විපස්සි බොධිසත්තොපි තානි
 පුබ්බනිමිත්තානි දිස්වා “ඉදානි අනන්තරෙ අත්තභාවෙ බුද්ධො භවිස්සාමී”ති න
 භායති. අථස්ස තෙසු නිමිත්තෙසු පාතුභූතෙසු දසසහස්සවක්කවාලදෙවතා
 සන්නිපතිත්වා – “මාරිස, තුම්භෙහි දස පාරමියො පුරන්තෙහි න සක්කසම්පත්තිං,
 න මාරසම්පත්තිං, න බ්‍රහ්මසම්පත්තිං, න චක්කවත්තිසම්පත්තිං පත්ථෙන්නෙහි
 පූරිතා, ලොකනිත්ථරණත්ථාය පන බුද්ධත්තං පත්ථයමානෙහි පූරිතා. සො වො,
 ඉදානි කාලො, මාරිස, බුද්ධත්තාය, සමයො, මාරිස, බුද්ධත්තායා”ති යාවන්ති.

අථ මහාසත්තො තාසං දෙවතානං පටිඤ්ඤං අදත්ථාව
 කාලදීපදෙසකුලජනෙත්තිආයුපරිච්ඡෙදවසෙන පඤ්චමභාවිලොකනං නාම
 විලොකෙසි. තත්ථ “කාලො නු බො, න කාලො”ති පයමං කාලං විලොකෙසි.
 තත්ථ වස්සසතසහස්සතො උද්ධං වඩ්ඪිතආයුකාලො කාලො නාම න භොති.
 කස්මා? තදා හි සත්තානං ජාතිජරාමරණානි න පඤ්ඤායන්ති, බුද්ධානඤ්ච
 ධම්මදෙසනා නාම තිලක්ඛණමුත්තා නත්ථී. තෙ තෙසං – “අනිච්චං
 දුක්ඛමනත්තා”ති කථෙන්නානං – “කිං නාමෙතං කථෙන්නී”ති නෙව සොතුං, න
 සද්දහිතුං මඤ්ඤන්ති, තතො අහිසමයො න භොති, තස්මිං අසති අනියායානිකං
 සාසනං භොති. තස්මා සො අකාලො. වස්සසතතො උභනආයුකාලොපි කාලො න
 භොති. කස්මා? තදා හි සත්තා උස්සන්නකිලෙසා භොන්ති, උස්සන්නකිලෙසානඤ්ච
 දින්නො ඔවාදො ඔවාදට්ඨානෙ න තිට්ඨති, උදකෙ දණ්ඩරාජී විය බිජ්ජං විගච්ඡති.
 තස්මා සොපි අකාලොව. වස්සසතසහස්සතො පට්ඨාය හෙට්ඨා, වස්සසතතො
 පට්ඨාය උද්ධං ආයුකාලො කාලො නාම, තදා ව අසීතිවස්සසහස්සායුකා මනුස්සා.
 අථ මහාසත්තො – “නිබ්බත්තිතබ්බකාලො”ති කාලං පස්සි.

තතො දීපං විලොකෙන්නො සපරිවාරෙ චත්තාරො දීපෙ ඔලොකෙත්වා – “තීසු
 දීපෙසු බුද්ධා න නිබ්බත්තන්ති, ජම්බුදීපෙයෙව නිබ්බත්තන්ති”ති දීපං පස්සි.

තතො – “ජම්බුදීපො නාම මහා, දසයොජනසහස්සපරිමාණො, කතරස්මිං නු
 බො පදෙසෙ බුද්ධා නිබ්බත්තන්ති” ති දෙසං විලොකෙන්තො මජ්ඣිමදෙසං පස්සි.
 මජ්ඣිමදෙසො නාම – “පුරත්ථිමාය දිසාය ගජඬ්ඨං නාම නිගමො” තිආදිනා
 (මහාව. 259) නයෙන විනයෙ චුත්තොව. සො ආයාමතො තිණි යොජනසතානි,
 විත්ථාරතො අඬ්ඬතෙය්‍යානි, පරික්ඛෙපතො නවයොජනසතානීති. එතස්මිඤ්ච
 පදෙසෙ බුද්ධා පච්චෙකබුද්ධා අග්ගසාවකා අසීති මහාසාවකා චක්ඛවත්තිරාජානො
 අඤ්ඤෙ ච මහෙසක්ඛා ඛත්තියබ්‍රාහ්මණගහපතිමහාසාලා උප්පජ්ජන්ති.
 ඉදඤ්චෙත්ථ ඛන්ධුමතී නාම නගරං, තත්ථ මයා නිබ්බත්තිතබ්බන්ති නිට්ඨං අගමාසි.

තතො කුලං විලොකෙන්තො – “බුද්ධා නාම ලොකසම්මතෙ කුලෙ
 නිබ්බත්තන්ති. ඉදානි ච ඛත්තියකුලං ලොකසම්මතං, තත්ථ නිබ්බත්තිස්සාමි,
 ඛන්ධුමා නාම මෙ රාජා පිතා හවිස්සති” ති කුලං පස්සි.

තතො මාතරං විලොකෙන්තො – “බුද්ධමාතා නාම ලොලා සුරාධුත්තා න
 හොති, කප්පසතසහස්සං පුරිතපාරමී, ජාතිතො පට්ඨාය අබණ්ඩපඤ්චසීලා හොති,
 අයඤ්ච ඛන්ධුමතී නාම දෙවී ඊදිසා, අයං මෙ මාතා හවිස්සති, “කිත්තකං පනස්සා
 ආයු” ති ආවජ්ජන්තො “දසන්තං මාසානං උපරි සත්ත දිවසානී” ති පස්සි.

ඉති ඉමං පඤ්චමහාවිලොකනං විලොකෙන්වා “කාලො, මෙ මාරිසා,
 බුද්ධභාවායා” ති දෙවතානං සඬ්ඨගහං කරොන්තො පටිඤ්ඤං දත්වා – “ගච්ඡථ,
 තුම්හෙ” ති තා දෙවතා උය්‍යාපෙත්වා තුසිතදෙවතාහි පරිවුතො තුසිතපුරෙ
 නන්දනවනං පාවිසි. සබ්බදෙවලොකෙසු හි නන්දනවනං අත්ථියෙව. තත්‍ර නං දෙවතා
 ඉතො වුතො සුගතිං ගච්ඡාති පුබ්බෙකතකුසලකම්මොකාසං සාරයමානා විවරන්ති.
 සො එවං දෙවතාහි කුසලං සාරයමානාහි පරිවුතො තත්ථ විවරන්තොයෙව චචි.

එවං වුතො ච ‘චවාමී’ ති ජානාති, වුතිචිත්තං න ජානාති. පටිසන්ධිං ගහෙන්වාපි
 ජානාති, පටිසන්ධිචිත්තමෙව න ජානාති. “ඉමස්මිං මෙ යානෙ පටිසන්ධිං ගහිතා” ති
 එවං පන ජානාති. කෙච්චි පන ථෙරා – “ආවජ්ජනපරියායො නාම ලද්ධං වට්ටති,
 දුතියතතියචිත්තවාරෙ එව ජානිස්සති” ති වදන්ති. තිපිටකමහාසිවත්ථෙරො පන ආහ
 – “මහාසත්තානං පටිසන්ධි න අඤ්ඤෙසං පටිසන්ධිසදිසා, කොට්ඨපත්තං පන
 තෙසං සතිසම්පජ්ඤං. යස්මා පන තෙනෙව චිත්තෙන තං චිත්තං ඤාතුං න
 සක්කා, තස්මා වුතිචිත්තං න ජානාති. වුතික්ඛණෙපි ‘චවාමී’ ති ජානාති.
 පටිසන්ධිචිත්තං න ජානාති. ‘අසුකස්මිං මෙ යානෙ පටිසන්ධි ගහිතා’ ති ජානාති,
 තස්මිං කාලෙ දසසහස්සිලොකධාතු කම්පති” ති. එවං සතො සම්පජානො
 මාතුකුචිං ඔක්කමන්තො පන එකුනච්ඡිනියා පටිසන්ධිචිත්තෙසු
 මෙත්තාපුබ්බතාගස්ස
 සොමනස්සසහගතඤ්ඤාණසම්පයුත්තඅසඬ්ඛාරිකකුසලචිත්තස්ස
 සදිසමහාවිපාකචිත්තෙන පටිසන්ධි ගණ්හි. මහාසිවත්ථෙරො පන
 උපෙක්ඛාසහගතෙනාති ආහ. යථා ච අම්භාකං හගවා, එවං සොපි
 ආසාළ්හිපුණ්ණමායං උත්තරාසාළ්හනක්ඛන්තෙනෙව පටිසන්ධිං අග්ගහෙසි.

තදා කිර පුරෙ පුණ්ණමාස සත්තමදිවසතො පටියාය විගතසුරාපානං
 මාලාගන්ධාදිවිභූතිසම්පන්නං නක්ඛත්තකීළං අනුභවමානා බොධිසත්තමානා
 සත්තමෙ දිවසෙ පාතො උටියාය ගන්ධොදකෙන නභායින්වා සබ්බාලඬකාරවිභූසිතා
 වරහොජනං භුඤ්ජින්වා උපොසථඬගානි අධිටියාය සිරිගබ්භං පවිසින්වා සිරිසයනෙ
 නිපන්නා නිද්දං ඔක්කමමානා ඉදං සුපිනං අද්දස - “චත්තාරො කිර නං
 මහාරාජානො සයනෙනෙව සද්ධිං උක්ඛිපින්වා අනොතත්තදභං නෙත්වා
 නභාපෙත්වා දිබ්බවත්ථං නිවාසෙත්වා දිබ්බගන්ධෙහි විලිම්පෙත්වා දිබ්බපුජ්ථානි
 පිළන්ධින්වා, තතො අවිදුරෙ රජතපබ්බතො, තස්ස අන්තො කනකවිමානං අත්ථී,
 තස්මිං පාවිනතො සීසං කත්වා නිපජ්ජාපෙසුං. අථ බොධිසත්තො සෙනවරවාරණො
 හුත්වා තතො අවිදුරෙ එකො සුවණ්ණපබ්බතො, තත්ථ වරින්වා තතො ඔරුය්භ
 රජතපබ්බතං අභිරුහින්වා කනකවිමානං පවිසින්වා මාතරං පදක්ඛිණං කත්වා
 දක්ඛිණපස්සං එාලෙත්වා කුච්ඡං පවිට්ඨසදිසො අහොසි”.

අථ පබුද්ධා දෙවී තං සුපිනං රඤ්ඤො ආරොවෙසි. රාජා විභාතාය රත්තියා
 චතුසට්ඨිමත්තෙ බ්‍රාහ්මණපාමොක්ඛෙ පක්කොසාපෙත්වා හරිතුපලිත්තාය ලාජාදීහි
 කතමඬගලසක්කාරාය භූමියා මහාරහානි ආසනානි පඤ්ඤපෙත්වා තත්ථ
 නිසින්නානං බ්‍රාහ්මණානං සජ්ජිට්ඨසක්කරාහිසඬ්ඛතස්ස වරපායාසස්ස
 සුවණ්ණරජතපානියො පුරෙත්වා සුවණ්ණරජතපානීහෙව පටිකුජ්ජින්වා අදාසි,
 අඤ්ඤෙහි ච අභතවත්ථකපිලගාවිදානාදීහි නෙසං සන්තප්පෙසි. අථ නෙසං
 සබ්බකාමසන්තප්පිතානං තං සුපිනං ආරොවෙත්වා - “කිං භවිස්සති” ති පුච්ඡි.
 බ්‍රාහ්මණා ආහංසු - “මා චිත්තයි, මහාරාජ, දෙවියා තෙ කුච්ඡමිහි ගබ්භො
 පතිට්ඨිතො, සො ච බො පුරිසගබ්භො න ඉත්ථීගබ්භො, පුත්තො තෙ භවිස්සති. සො
 සවෙ අගාරං අජ්ඣාචසිස්සති, රාජා භවිස්සති චක්කවත්තී. සවෙ අගාරා නික්ඛම්ම
 පබ්බජ්ජස්සති, බුද්ධො භවිස්සති ලොකෙ විචට්ටච්ඡදො” ති. අයං තාව - “මාතුකුච්ඡං
 ඔක්කම්” ති එත්ථ වණ්ණනාක්කමො.

අයමෙත්ථ ධම්මතාති අයං එත්ථ මාතුකුච්ඡිඔක්කමනෙ ධම්මතා, අයං සභාවො,
 අයං නියාමොති චුත්තං හොති. නියාමො ච නාමෙස කම්මනියාමො, උතුනියාමො,
 ඛිජනියාමො, විත්තනියාමො, ධම්මනියාමොති පඤ්චවිධො (ධ. ස. අට්ඨ. 498).

තත්ථ කුසලස්ස ඉට්ඨවිපාකදානං, අකුසලස්ස අනිට්ඨවිපාකදානන්ති අයං
 කම්මනියාමො. තස්ස දීපනත්ථං - “න අන්තලික්ඛෙ” ති (බු. පා. 127) ගාථාය
 වත්ථුනි වත්තබ්බානි. අපිච එකා කිර ඉත්ථී සාමිකෙන සද්ධිං භණ්ඩින්වා
 උබ්බන්ධින්වා මරිතුකාමා රජ්ජපාසෙ ගීවං පවෙසෙසි. අඤ්ඤතරො පුරිසො වාසිං
 නිසෙන්නො තං ඉත්ථීකම්මං දිස්වා රජ්ජං ඡින්දිතුකාමො - “මා භායි, මා භායි” ති
 තං සමස්සාසෙන්නො උපධාවි. රජ්ජ ආසිවිසො හුත්වා අටියාසි. සො භීතො පලායි.
 ඉතරා තත්ථෙව මරි. එවමාදීනි චෙත්ථ වත්ථුනි දස්සෙතබ්බානි.

තෙසු තෙසු ජනපදෙසු තස්මිං තස්මිං කාලෙ එකස්පහාරෙතෙව රුක්ඛානං
 පුජ්ථචලගහණාදීනි, වාතස්ස වායනං අවායනං, ආතපස්ස තික්ඛතා මන්දතා, දෙවස්ස

වස්සනං අවස්සනං, පද්ගමානං දිවා විකසනං රත්තිං මිලායනන්ති එවමාදි
උතුනියාමො.

යං පනෙනං සාලිබ්ජනො සාලිඵලමෙව, මධුරනො මධුරසංයෙව, තිත්තනො
තිත්තරසංයෙව ඵලං හොති, අයං බීජනියාමො.

පුරිමා පුරිමා විත්තවෙනසිකා ධම්මා පච්ඡිමානං පච්ඡිමානං විත්තවෙනසිකානං
ධම්මානං උපනිස්සයපච්චයෙන පච්චයොති එවං යදෙනං චක්ඛුවිඤ්ඤාණාදීනං
අනන්තරා සම්පට්ඨිජනාදීනං නිබ්බත්තනං, අයං විත්තනියාමො.

යා පනෙසා බොධිසත්තානං මාතුකුච්ඡිඔක්කමනාදීසු
දසසහස්සිලොකධාතුකම්පනාදීනං පවත්ති, අයං ධම්මනියාමො නාම. තෙසු ඉධ
ධම්මනියාමො අධිජ්ජෙතො. තස්මා තමෙවත්ථං දස්සෙන්නො ධම්මතා එසා
භික්ඛවෙතිආදිමාහ.

18. තත්ථ කුච්ඡං ඔක්කමතිති එත්ථ කුච්ඡං ඔක්කන්තො හොතිති
අයමෙවත්ථො. ඔක්කන්තෙ හි තස්මිං එවං හොති, න ඔක්කමමානෙ. අප්පමාණොති
චුඩ්ඪිප්පමාණො, විපුලොති අත්ථො. උළාරොති තස්සෙව වෙච්චනං. උළාරානි
උළාරානි බාදනියානි බාදන්තිතිආදීසු (ම. නි. 1.399) හි මධුරං උළාරන්ති චුත්තං.
උළාරාය බලු හවං වච්ඡායනො සමණං ගොතමං පසංසාය පසංසනීතිආදීසු (ම. නි.
1.288) සෙට්ඨං උළාරන්ති චුත්තං. ඉධ පන විපුලං අධිජ්ජෙතං. දෙවානං
දෙවානුභාවන්ති එත්ථ දෙවානං අයමානුභාවො නිවත්ථවත්ථස්ස පහා
ද්වාදසයොජනානි ඵරති, තථා සරීරස්ස, තථා අලඬිකාරස්ස, තථා විමානස්ස, තං
අතික්කමිත්වාති අත්ථො.

ලොකන්තරිකානි තිණ්ණං තිණ්ණං චක්කවාළානං අන්තරා එකෙකො
ලොකන්තරිකො හොති, තිණ්ණං සකට්ඨක්කානං වා තිණ්ණං පත්තානං වා
අඤ්ඤමඤ්ඤං ආහව්ව යපිතානං මජ්ඣෙ ඔකාසො විය. සො පන
ලොකන්තරිකනිරයො පරිමාණතො අට්ඨයොජනසහස්සො හොති. අසානි
නිව්ච්චිට්ඨා. අසංචුතානි හෙට්ඨාපි අප්පතිට්ඨා. අන්ධකාරානි තමභූතා.
අන්ධකාරනිමිසානි චක්ඛුවිඤ්ඤාණුප්පත්තිනිවාරණතො අන්ධභාවකරණනිමිසෙන
සමන්තාගතා. තත්ථ කිර චක්ඛුවිඤ්ඤාණං න ජායති. එවං මහිද්ධිකානි වන්දිමසුරියා
කිර එකප්පහාරෙතෙව තීසු දිපෙසු පඤ්ඤායන්ති, එවං මහිද්ධිකා. එකෙකාය දිසාය
නව නව යොජනසතසහස්සානි අන්ධකාරං විධමිත්වා ආලොකං දස්සෙන්නි,
එවං මහානුභවා. ආභාය නානුභොන්තිති අත්තනො පහාය නප්පහොන්ති. තෙ කිර
චක්කවාළපබ්බතස්ස වෙමජ්ඣෙත විවරන්ති, චක්කවාළපබ්බතඤ්ච අතික්කමිම
ලොකන්තරිකනිරයා. තස්මා තෙ තත්ථ ආභාය නප්පහොන්ති.

යෙපි තත්ථ සත්තානි යෙපි තස්මිං ලොකන්තරිකමහානිරයෙ සත්තා උප්පන්නා.
කිං පන කම්මං කත්වා තත්ථ උප්පජ්ජන්තිති. භාරියං දාරුණං මාතාපිතූනං

ධම්මිකසමණබ්‍රාහ්මණානඤ්ච උපරි අපරාධං, අඤ්ඤාඤ්ච දිවසෙ දිවසෙ
 පාණවධාදිසාහසිකකම්මං කත්වා උප්පජ්ජන්ති, තම්බපණ්ණිදීපෙ
 අභයවොරනාගවොරාදයො විය. තෙසං අත්තභාවො තිගාචුතිකො භොති, වග්ගුලීනං
 විය දීඝනබා භොන්ති. තෙ රුක්ඛෙ වග්ගුලීයො විය නබෙහි චක්කවාළපබ්බතෙ
 ලග්ගන්ති. යදා සංසප්පන්තා අඤ්ඤමඤ්ඤස්ස හත්ථපාසං ගතා භොන්ති, අථ
 “හක්ඛො නො ලද්ධො”ති මඤ්ඤමානා තත්ථ වාවටා විපරිවත්තිත්වා
 ලොකසන්ධාරකඋදකෙ පතන්ති, වාතෙ පහරන්තෙපි මධුකථුලානි විය ඡිජ්ජිත්වා
 උදකෙ පතන්ති, පතිතමත්තාව අච්චන්තබ්බරෙ උදකෙ පිට්ඨපිණ්ඩි විය විලීයන්ති.

අඤ්ඤෙපි කිර භො සන්ති සත්තාති භො යථා මයං මහාදුක්ඛං අනුභවාම, එවං
 අඤ්ඤෙ කිර සත්තාපි ඉමං දුක්ඛමනුභවනත්ථාය ඉධුපපන්නාති තං දිවසං පස්සන්ති.
 අයං පන ඔහාසො එකයාගුපානමත්තම්පි න තිට්ඨති, අච්ඡරාසඬ්ඝාටමත්තමෙව
 විජ්ජොභාසො විය නිච්ඡරිත්වා – “කිං ඉද්”න්ති හණන්තානංයෙව අන්තරධායති.
 සඬ්ඝමිපතීති සමන්තතො කම්පති. ඉතරද්වයං පුරිමපදස්සෙව වෙච්චනං. පුන
 අප්පමාණො වාතිආදි නිගමනත්ථං චුත්තං.

19. චත්තාරො නං දෙවපුත්තා වාතුද්දිසං රක්ඛාය උපගච්ඡන්තීති එත්ථ
 චත්තාරොති චතුත්තං මහාරාජානං වසෙන චුත්තං. දසසහස්සචක්කවාළෙසු පන
 චත්තාරො චත්තාරො කත්වා චත්තාලිසසහස්සානි භොන්ති. තත්ථ ඉමස්මිං
 චක්කවාළෙ මහාරාජානො බග්ගහත්ථා බොධිසත්තස්ස ආරක්ඛත්ථාය උපගන්ත්වා
 සිරිගබ්භං පට්ටියා, ඉතරෙ ගබ්භද්වාරතො පට්ටියාය අවරුද්ධකෙ
 පංසුපිසාවකාදියක්ඛගණෙ පටික්කමාපෙත්වා යාව චක්කවාළා ආරක්ඛං ගණ්භිංසු.

කිමත්ථාය පනායං රක්ඛා? නනු පටිසන්ධික්ඛණෙ කලලකාලතො පට්ටියාය
 සවෙපි කොට්ඨසතසහස්සමාරා කොට්ඨසතසහස්සසිනෙරුං උක්ඛිපිත්වා
 බොධිසත්තස්ස වා බොධිසත්තමාතුයා වා අන්තරායකරණත්ථං ආගච්ඡෙය්‍යං,
 සබ්බෙ අන්තරාව අන්තරධායෙය්‍යං. චුත්තම්පි චෙතං හගවතා රුහිරුප්පාදවත්ථුස්මිං
 – “අට්ඨානමෙතං, භික්ඛවෙ, අනවකාසො, යං පරුපක්කමෙන තථාගතං ජීවිතා
 වොරොපෙය්‍ය. අනුපක්කමෙන, භික්ඛවෙ, තථාගතා පරිනිබ්බායන්ති. ගච්ඡථ,
 තුම්හෙ භික්ඛවෙ, යථාච්චාරං, අරක්ඛියා, භික්ඛවෙ තථාගතා”ති (චුළුව. 341).
 එවමෙව, තෙන පරුපක්කමෙන න තෙසං ජීවිතන්තරායො අත්ථි, සන්ති බො පන
 අමනුස්සා විරූපා දුද්දසිකා හෙරවරූපා මිගපක්ඛිනො, යෙසං රූපං වා දිස්වා සද්දං වා
 සුත්වා බොධිසත්තමාතු හයං වා සන්තාසො වා උප්පජ්ජෙය්‍ය, තෙසං නිවාරණත්ථාය
 රක්ඛං අග්ගහෙසුං. අපිව බොධිසත්තස්ස පුඤ්ඤතෙජෙන සඤ්ජාතගාරවා අත්තතො
 ගාරවචොදිතාපි තෙ එවමකංසු.

කිං පන තෙ අන්තොගබ්භං පටිසිත්වා යීතා චත්තාරො මහාරාජානො
 බොධිසත්තස්ස මාතුයා අත්තානං දස්සෙන්ති, න දස්සෙන්ති?
 නභානමණ්ඩනභොජනාදිසරිරිකිච්චකාලෙ න දස්සෙන්ති, සිරිගබ්භං පටිසිත්වා
 වරසයනෙ නිපන්තකාලෙ පන දස්සෙන්ති. තත්ථ කිඤ්චාපි අමනුස්සදස්සනං නාම

මනුස්සානං සප්පට්ඨයං හොති, බොධිසත්තස්ස මාතා පන අත්තනො වෙව පුත්තස්ස ච පුඤ්ඤානුභාවෙන තෙ දිස්වා න භායති, පකතිඅත්තෙපුරපාලකෙසු විය අස්සා එතෙසු චිත්තං උප්පජ්ජති.

20. පකතියා සීලවතීති සභාවෙනෙව සීලසම්පන්නා. අනුප්පන්නෙ කිර බුද්ධෙ මනුස්සා තාපසපරිබ්බාජකානං සන්නිකෙ වන්දිත්වා උක්කුටිකං නිසීදිත්වා සීලං ගණ්හන්ති. බොධිසත්තමාතාපි කාලදෙවිලස්ස ඉසිනො සන්නිකෙ සීලං ගණ්හාති. බොධිසත්තෙ පන කුච්ඡිගතෙ අඤ්ඤස්ස පාදමූලෙ නිසීදිතුං නාම න සක්කා, සමානාසනෙ නිසීදිත්වා ගහිතසීලම්පි ආවජ්ජනකරණමත්තං හොති. තස්මා සයමෙව සීලං අග්ගහෙසිති චුත්තං හොති.

21. පුරිසෙසුති බොධිසත්තස්ස පිතරං ආදිං කත්වා කෙසුචි මනුස්සෙසු පුරිසාධිප්පායචිත්තං නුප්පජ්ජති. බොධිසත්තමාතුරූපං පන කුසලා සිප්පිකා පොත්ථකම්මාදීසුපි කාතුං න සක්කොන්ති. තං දිස්වා පුරිසස්ස රාගො නුප්පජ්ජතිති න සක්කා වත්තුං, සවෙ පන තං රත්තචිත්තො උපසංකම්මකාමො හොති, පාදා න වහන්ති, දිබ්බසංඛලිකා විය ඛජ්ඣන්ති. තස්මා “අනතික්කමනියා” තිආදි චුත්තං.

22. පඤ්චන්තං කාමගුණානන්ති පුබ්බෙ කාමගුණූපසඤ්ඡිතන්ති ඉමිනා පුරිසාධිප්පායවසෙන වත්ථුපටික්ඛෙපො කතො, ඉධ ආරම්මණප්පට්ඨාහො දස්සිතො. තදා කිර දෙවියා එවරූපො පුත්තො කුච්ඡං උපපන්නොති සුත්වා සමන්තතො රාජානො මහග්ගආභරණතුරියාදිවසෙන පඤ්චද්වාරාරම්මණවත්ථුහුතං පණ්ණාකාරං පෙසෙන්නි. බොධිසත්තස්ස ච බොධිසත්තමාතු ච කතකම්මස්ස උස්සන්නත්තා ලාභසක්කාරස්ස පමාණපරිච්ඡෙදො නත්ථි.

23. අකිලන්තකායාති යථා අඤ්ඤා ඉත්ථියො ගබ්භභාරෙන කිලමන්ති හත්ථපාදා උද්ධුමාතතාදීති පාපුණන්ති, එවං තස්සා කොචි කිලමටො නාහොසි. තිරොකුච්ඡිගතන්ති අත්තොකුච්ඡිගතං. පස්සතීති කලලාදිකාලං අතික්කමිත්වා සඤ්ජාතඅඛිගපච්චඛිගඅභීතින්ද්‍රියභාවං උපගතංයෙව පස්සති. කිමත්ථං පස්සති? සුඛවාසත්ථංයෙව. යටෙව හි මාතා පුත්තෙන සද්ධිං නිපන්නා වා නිසින්නා වා – “හත්ථං වාස්ස පාදං වා ඔලම්බන්තං උක්ඛිපිත්වා සණ්ඨපෙස්සාමි” ති සුඛවාසත්ථං පුත්තං ඔලොකෙති, එවං බොධිසත්තමාතාපි යං තං මාතු උට්ඨානගමනපරිවත්තනනිසජ්ජාදීසු උණ්හසිතලොණිකතිත්තකකටුකාභාරඅජ්ඣොභරණකාලෙසු ච ගබ්භස්ස දුක්ඛං උප්පජ්ජති, “අත්ථි නු බො මෙ තං පුත්තස්සා” ති සුඛවාසත්ථං ඔලොකයමානා පල්ලඬිකං ආභුජිත්වා නිසින්නං බොධිසත්තං පස්සති. යථා හි අඤ්ඤෙ අත්තොකුච්ඡිගතා පක්කාසයං අවත්ථරිත්වා ආමාසයං උක්ඛිපිත්වා උදරපටලං පිට්ඨිතො කත්වා පිට්ඨිකණ්ඩකං නිස්සාය උක්කුටිකං ද්විසු මුට්ඨිසු හනුකං යපෙත්වා දෙවෙ වස්සන්තෙ රුක්ඛසුසිරෙ මක්කටා විය නිසීදන්ති, න එවං බොධිසත්තො, බොධිසත්තො පන පිට්ඨිකණ්ඩකං පිට්ඨිතො කත්වා ධම්මාසනෙ ධම්මකථිකො විය පල්ලඬිකං ආභුජිත්වා පුරත්ථාහිමුබො නිසීදති. පුබ්බෙකතකම්මං.

පනස්සා වත්ථුං සොධෙති, සුද්ධෙ වත්ථුමිහි සුබ්බමච්ඡවිලක්ඛණං නිබ්බත්තති. අථ නං කුච්ඡිතවො පටිච්ඡාදෙතුං න සක්කොති, ඔලොකෙන්ති යා බහිධිතො විය පඤ්ඤායති. තමත්ථං උපමාය විභාවෙන්තො භගවා සෙය්‍යථාපීතිආදිමාහ. බොධිසත්තො පන අන්තොකුච්ඡිගතො මාතරං න පස්සති. න හි අන්තොකුච්ඡියං චක්ඛුවිඤ්ඤාණං උප්පජ්ජති.

24. කාලඬකරොතීති න විජාතභාවපච්චයා, ආයුපරික්ඛයෙනෙව.
 බොධිසත්තෙන වසිතට්ඨානඤ්ඤි වෙනියකුට්ඨසදිසං හොති, අඤ්ඤෙසං අපරිභොගාරහං, න ච සක්කා බොධිසත්තමාතරං අපනෙත්වා අඤ්ඤං අග්ගමහෙසිට්ඨානෙ යපෙතුන්ති තත්තකංයෙව බොධිසත්තමාතු ආයුප්පමාණං හොති, තස්මා තදා කාලඬකරොති. කතරස්මිං පන වයෙ කාලං කරොතීති? මජ්ඣිමවයෙ. පයමවයස්මිඤ්ඤි සත්තානං අත්තභාවෙ ඡන්දරාගො බලවා හොති, තෙන තදා සඤ්ජාතගබ්භා ඉත්ථි ගබ්භං අනුරක්ඛිතුං න සක්කොති, ගබ්භො බහ්වාබාධො හොති. මජ්ඣිමවයස්ස පන ද්වෙ කොට්ඨාසෙ අතික්කම්ම තතියෙ කොට්ඨාසෙ වත්ථු විසදං හොති, විසදෙ වත්ථුමිහි නිබ්බත්තදාරකා අරොගා හොන්ති, තස්මා බොධිසත්තමාතාපි පයමවයෙ සම්පත්තිං අනුභවිත්වා මජ්ඣිමවයස්ස තතියෙ කොට්ඨාසෙ විජායිත්වා කාලං කරොතීති අයමෙත්ථ ධම්මතා.

25. නව වා දස වාති එත්ථ වා සද්දස්ස විකප්පනවසෙන සත්ත වා අට්ඨ වා එකාදස වා ද්වාදස වාති එවමාදීනං සඬගහො වෙදිතබ්බො. තත්ථ සත්තමාසජාතො ජීවති, සීතුණ්භක්ඛමො පන න හොති. අට්ඨමාසජාතො න ජීවති, අවසෙසා ජීවන්ති.

27. දෙවා පයමං පටිග්ගණ්භන්ති ඛිණාසවා සුද්ධාවාසබ්බහ්මානො පටිග්ගණ්භන්ති. කථං පටිග්ගණ්භන්ති? “සුතිවෙසං ගණ්භිත්වා” ති එකෙ. තං පන පටික්ඛිපිත්වා ඉදං චුත්තං – ‘තදා බොධිසත්තමාතා සුවණ්ණබ්බිතං වත්ථං නිවාසෙත්වා මච්ඡක්ඛිසදිසං දුකුලපටං යාව පාදන්තා පාරුපිත්වා අට්ඨාසි. අථස්සා සල්ලහුකගබ්භවුට්ඨානං අහොසි, ධම්කරණතො උදකනික්ඛමනසදිසං. අථ තෙ පකතිබ්බමවෙසෙනෙව උපසඬකම්ත්වා පයමං සුවණ්ණජාලෙන පටිග්ගහෙසුං. තෙසං හත්ථතො වත්තාරො මහාරාජානො අජිනප්පවෙණියා පටිග්ගහෙසුං. තතො මනුස්සා දුකුලචුම්භටකෙන පටිග්ගහෙසුං’. තෙන චුත්තං – “දෙවා පයමං පටිග්ගණ්භන්ති, පච්ඡා මනුස්සා” ති.

28. වත්තාරො නං දෙවපුත්තාති වත්තාරො මහාරාජානො. පටිග්ගහෙත්වාති අජිනප්පවෙණියා පටිග්ගහෙත්වා. මහෙසක්ඛොති මහාතෙජො මහායසො ලක්ඛණසම්පන්නො.

29. විසදොව නික්ඛමතීති යථා අඤ්ඤෙ සත්තා යොනිමග්ගෙ ලග්ගන්තා භග්ගවිභග්ගා නික්ඛමන්ති, න එවං නික්ඛමති, අලග්ගො හුත්වා නික්ඛමතීති අත්ථො උදෙනාති උදකෙන. කෙනචි අසුචිනාති යථා අඤ්ඤෙ සත්තා කම්මජවාතෙහි

උද්ධංපාදා අධොසිරා යොනිමග්ගෙ පක්ඛිත්තා සතපොරිසං නරකපපාතං පතන්තා විය, තාලවිජ්ජදෙන නික්කඩ්ඪියමානා හත්ථී විය මහාදුක්ඛං අනුභවන්තා නානාඅසුචිමක්ඛිතාව නික්ඛමන්ති, න ඵලං බොධිසත්තො. බොධිසත්තඤ්ඤි කම්මජවාතා උද්ධපාදං අධොසිරං කාතුං න සක්කොන්ති. සො ධම්මාසනතො ඔතරන්තො ධම්මකථිකො විය, නිස්සෙණිතො ඔතරන්තො පුරිසො විය ව ද්වෙව හත්ථෙ ව ද්වෙව පාදෙ ව පසාරෙත්වා ධීතකොව මාතුකුච්ඡිසම්භවෙන කෙනචි අසුචිනා අමක්ඛිතොව නික්ඛමති.

උදකස්ස ධාරාති උදකචට්ඨියො. තාසු සීතා සුවණ්ණකටාහෙ පතති උණ්භා රජකටාහෙ. ඉදඤ්ච පථවිතලෙ කෙනචි අසුචිනා අසම්මිස්සං තෙසං පානීයපරිභොජනීයඋදකඤ්චෙව අඤ්ඤෙහි අසාධාරණං කීළාඋදකඤ්ච දස්සෙතුං වුත්තං, අඤ්ඤස්ස පන සුවණ්ණරජකසටෙහි ආහරියමානඋදකස්ස වෙව හංසවත්තකාදිපොක්ඛරණිගතස්ස ව උදකස්ස පරිච්ඡෙදො නත්ථී.

31. සම්පතිජාතොති මුහුත්තජාතො. පාළියං පන මාතුකුච්ඡිතො නික්ඛන්තමත්තො විය දස්සිතො, න ඵලං දට්ඨබ්බං. නික්ඛන්තමත්තඤ්ඤි නං පඨමං බ්‍රහ්මානො සුවණ්ණජාලෙන පටිග්ගණ්ඨිංසු, තෙසං හත්ථතො චත්තාරො මහාරාජානො අජිනප්පවෙණියා, තෙසං හත්ථතො මනුස්සා දුකුලවුම්ඛටකෙන. මනුස්සානං හත්ථතො මුච්චිත්වා පථවියං පතිට්ඨිතො. සෙතම්ඨි ඡත්තෙ අනුධාරියමානොති දිබ්බසෙතච්ඡත්තෙ අනුධාරියමානම්ඨි. ඵත්ථ ව ඡත්තස්ස පරිවාරාති බග්ගාදීති පඤ්ච රාජකකුඛභණ්ඩානිපි ආගතානෙව. පාළියං පන රාජගමනෙ රාජා විය ඡත්තමෙව වුත්තං. තෙසු ඡත්තමෙව පඤ්ඤායති, න ඡත්තග්ගාහකො. තථා බග්ගතාලවණ්ටමොරහත්ථකවාළබ්ඡනීඋණ්ඨිසමත්තායෙව පඤ්ඤායන්ති, න තෙසං ගාහකා. සබ්බාති කිර තාති අදිස්සමානරූපා දෙවතා ගණ්ඨිංසු. වුත්තඤ්චෙනං –

“අනෙකසාබඤ්ච සහස්සමණ්ඩලං,
ඡත්තං මරු ධාරයුමන්තලික්ඛෙ;
සුවණ්ණදණ්ඩා විපතන්ති වාමරා,
න දිස්සරෙ වාමරඡත්තගාහකා”ති. (සු. නි. 693);

සබ්බා ව දිසාති ඉදං සත්තපදච්චිතිහාරූපරි ධීතස්ස විය සබ්බදිසානුවිලොකනං වුත්තං, න බො පනෙවං දට්ඨබ්බං. මහාසත්තො හි මනුස්සානං හත්ථතො මුච්චිත්වා පඨවියං පතිට්ඨිතො පුරත්ථිමං දිසං ඔලොකෙසි. අනෙකාති චක්කවාළසහස්සාති එකඩගණාති අහෙසුං. තත්ථ දෙවමනුස්සා ගන්ධමාලාදීහි පූජයමානා – “මහාපුරිස, ඉධ තුම්භෙහි සදිසොපි නත්ථී, කුතො උත්තරිතරො”ති ආහංසු. ඵලං චතස්සො දිසා, චතස්සො අනුදිසා, හෙට්ඨා, උපරිති දස දිසා අනුවිලොකෙත්වා අත්තනා සදිසං අදිස්වා – “අයං උත්තරා දිසා”ති උත්තරාහිමුඛො සත්තපදච්චිතිහාරොන අගමාසීති ඵලමෙත්ථ අත්ථො වෙදිතබ්බො. ආසභිත්ති උත්තමං. අග්ගොති ගුණෙහි

සබ්බපයමො. ඉතරානි ද්වෙ පදානි එතස්සෙව වෙවචනානි. අයමන්තිමා ඡාති, නත්ථී දානි පුනබ්බවොති පදද්වයෙන ඉමස්මිං අත්තභාවෙ පත්තබ්බං අරහත්තං බ්‍යාකාසි.

එත්ථ ච සමෙහි පාදෙහි පථවියා පතිට්ඨානං චතුර්ද්ධිපාදපට්ඨානස්ස පුබ්බනිමිත්තං, උත්තරාහිමුඛභාවො මහාජනං අජ්ඣොත්ථරිත්වා අභිභවිත්වා ගමනස්ස පුබ්බනිමිත්තං, සත්තපදගමනං සත්තබ්බොජ්ඣංඝගරතනපට්ඨානස්ස පුබ්බනිමිත්තං, දිබ්බසෙතච්ඡත්තධාරණං විමුත්තිවරජත්තපට්ඨානස්ස පුබ්බනිමිත්තං, පඤ්චරාජකකුට්ඨානස්ස පට්ඨානො පඤ්චහි විමුත්තිහි විමුච්චනස්ස පුබ්බනිමිත්තං, සබ්බදිසානුච්චොකනං අනාවරණඤ්ඤාණපට්ඨානස්ස පුබ්බනිමිත්තං, ආසභිවාචාභාසනං අජ්ජවත්තියධම්මවක්කජ්ජවත්තනස්ස පුබ්බනිමිත්තං, ‘‘අයමන්තිමා ඡාති’’ති සීහනාදො අනුපාදිසෙසාය නිබ්බානාදායා පරිනිබ්බානස්ස පුබ්බනිමිත්තන්ති වෙදිතබ්බං. ඉමෙ වාරා පාළියං ආගතා, සම්බහුලවාරො පන නාගතො, ආහරිත්වා දිපෙතබ්බො.

මහාපුරිසස්ස හි ඡාතදිවසෙ දසසහස්සිලොකධාතු කම්පි. දසසහස්සිලොකධාතූම්හි දෙවතා එකචක්කවාලෙ සන්තිපතිංසු. පයමං දෙවා පටිග්ගණ්හිංසු, පච්ඡා මනුස්සා. තත්තිඛද්ධා වීණා වම්මඛද්ධා හෙරියො ච කෙනචි අවාදිතා සයමෙව වජ්ජිංසු. මනුස්සානං අන්ද්‍වන්ධනාදිනි ඛණ්ඩාඛණ්ඩං ඡජ්ජිංසු. සබ්බරොගා වූපසම්පු, අම්බිලෙන ධොතතම්බමලං විය විගච්ඡිංසු. ජච්චන්ධා රූපානි පස්සිංසු. ජච්චබ්බිරා සද්දං සුණ්හිංසු. පීඨසජ්ජි ජවසම්පන්නා අහෙසුං. ඡාතිජලානම්පි එළමුගානං සති පතිට්ඨාසි. විදෙසපක්ඛන්දා නාවා සුපට්ඨනං පාපුණ්හිංසු. ආකාසට්ඨකභූමට්ඨකරතනානි සකතෙජොභාසිතානි අහෙසුං. වෙරිනො මෙත්තචිත්තං පටිලහිංසු. අවිච්ඡිති අග්ගි නිබ්බාසි. ලොකන්තරෙසු ආලොකො උදපාදි. නදීසු ජලං නජ්ජවත්තති. මහාසමුද්දෙ මධුරසං උදකං අහොසි. වාතො න වාසි. ආකාසපබ්බතරුක්ඛගතා සකුණා භස්සිත්වා පථවිගතා අහෙසුං. චන්දො අතිවිරොචි. සූරියො න උණ්හො, න සීතලො, නිම්මලො උතුසම්පන්නො අහොසි. දෙවතා අත්තනො අත්තනො විමානද්ධාරො යත්වා අජ්ජොට්ඨනසෙලනවෙලුක්ඛෙපාදිති මහාකීළකං කීළිංසු. වාතුද්දිපිකමහාමෙසො වස්සි. මහාජනං නෙව බුදා න පිපාසා පිළෙසි. ද්වාරකවාටානි සයමෙව විවරිංසු. පුජ්ජුපගඵලපගා රුක්ඛා පුජ්ජුපලානි ගණ්හිංසු. දසසහස්සිලොකධාතු එකද්ධජමාලා අහොසි.

තත්‍රාපි දසසහස්සිලොකධාතූකම්පො සබ්බඤ්ඤාඤ්ඤාණපට්ඨානස්ස පුබ්බනිමිත්තං. දෙවතානං එකචක්කවාලෙ සන්තිපාතො ධම්මවක්කජ්ජවත්තනකාලෙ එකජ්ජහාරෙතෙව සන්තිපතිත්වා ධම්මං පටිග්ගණ්හනස්ස පුබ්බනිමිත්තං. පයමං දෙවතානං පටිග්ගහණං චතුත්තං රූපාවචරජ්ඣානානං පට්ඨානස්ස පුබ්බනිමිත්තං. පච්ඡා මනුස්සානං පටිග්ගහණං චතුත්තං අරූපාවචරජ්ඣානානං පට්ඨානස්ස පුබ්බනිමිත්තං. තත්තිඛද්ධවීණානං සයං වජ්ජනං අනුපුබ්බවිහාරපට්ඨානස්ස පුබ්බනිමිත්තං. වම්මඛද්ධහෙරිනං වජ්ජනං මහතියා ධම්මහෙරියා අනුස්සාවනස්ස පුබ්බනිමිත්තං. අන්ද්‍වන්ධනාදිනං ඡෙදො

අස්මිමානසමුවිජේදස්ස පුබ්බනිමිත්තං. මහාජනස්ස රොගවිගමො
 චතුසච්චපට්ඨාහස්ස පුබ්බනිමිත්තං. ජච්චන්ධානං රූපදස්සනං දිබ්බවක්ඛුපට්ඨාහස්ස
 පුබ්බනිමිත්තං. ඛධිරානං සද්දස්සවනං දිබ්බසොතධාතුපට්ඨාහස්ස පුබ්බනිමිත්තං.
 පීඨසප්පිනං ජවසම්පදා චතුර්දධිපාදපට්ඨාහස්ස පුබ්බනිමිත්තං. ජළානං
 සතිපතිට්ඨානං චතුසතිපට්ඨානපට්ඨාහස්ස පුබ්බනිමිත්තං. විදෙසපක්ඛන්දනාවානං
 සුපට්ටනසම්පාපුණ්ණං චතුපට්ඨසම්භිදාධිගමස්ස පුබ්බනිමිත්තං. රතනානං
 සකතෙජොහාසිතත්තං යං ලොකස්ස ධම්මොභාසං දස්සෙස්සති, තස්ස
 පුබ්බනිමිත්තං.

චෙරිතං මෙත්තචිත්තපට්ඨාහො චතුබ්බමච්චාරපට්ඨාහස්ස පුබ්බනිමිත්තං.
 අච්චිමිහි අග්ගිනිබ්බායනං එකාදසඅග්ගිනිබ්බායනස්ස පුබ්බනිමිත්තං.
 ලොකන්තරිකාලොකො අච්ඡන්ධකාරං විධමිත්වා ඤාණාලොකදස්සනස්ස
 පුබ්බනිමිත්තං. මහාසමුද්දස්ස මධුරතා නිබ්බානරසෙන එකරසභාවස්ස
 පුබ්බනිමිත්තං. වාතස්ස අවායනං ද්වාසට්ඨිදිට්ඨිගතභිත්තස්ස පුබ්බනිමිත්තං.
 සකුණානං පථවිගමනං මහාජනස්ස ඔවාදං සුත්වා පාණෙනි සරණගමනස්ස
 පුබ්බනිමිත්තං. චන්දස්ස අතිවිරොචනං බහුජනකත්තතාය පුබ්බනිමිත්තං. සූරියස්ස
 උණ්හසිතවිච්ඡන්දකුසුමතා කායිකචෙතසිකසුඛජ්ජත්තියා පුබ්බනිමිත්තං.
 දෙවතානං විමානද්වාරෙසු යත්වා අප්ථොට්ඨානදීභි කීළනං බුද්ධභාවං පත්වා උදානං
 උදානස්ස පුබ්බනිමිත්තං. වාතුද්දිපිකමහාමෙඝවස්සනං මහතො
 ධම්මමෙඝවස්සනස්ස පුබ්බනිමිත්තං. බුදාපීළනස්ස අභාවො
 කායගතාසතිඅමතපට්ඨාහස්ස පුබ්බනිමිත්තං. පිපාසාපීළනස්ස අභාවො
 විමුත්තිසුබ්බෙත සුබ්බභාවස්ස පුබ්බනිමිත්තං. ද්වාරකවාටානං සයමෙව විවරණං
 අට්ඨභිකමග්ගද්වාරවිවරණස්ස පුබ්බනිමිත්තං. රුක්ඛානං පුෂ්පඵලග්ගණං
 විමුත්තිපුෂ්පෙහි පුෂ්පීතස්ස ව සාමඤ්ඤඵලභාරහරිතභාවස්ස ව පුබ්බනිමිත්තං.
 දසසහස්සිලොකධාතුයා එකද්ධජමාලිකා අරියද්ධජමාලමාලිකාය පුබ්බනිමිත්තන්ති
 චෙදිතබ්බං. අයං සම්බුද්ධචාරො නාම.

එත්ථ පඤ්ඤා පුච්ඡන්ති – ‘‘යදා මහාපුරිසො පථවියං පතිට්ඨන්තිවා
 උත්තරාහිමුඛො පදසා ගන්ත්වා ආසනිං වාචං අභාසි, තදා කිං පථවියා ගතො, උදාහු
 ආකාසෙන; දිස්සමානො ගතො, උදාහු අදිස්සමානො; අචෙලකො ගතො, උදාහු
 අලභිකතපටියත්තො; දහරො හුත්වා ගතො, උදාහු මහල්ලකො; පච්ඡාපි කිං
 තාදිසොව අහොසි, උදාහු පුන ඛාලදාරකො’’ති? අයං පන පඤ්ඤො
 හෙට්ඨාලොහපාසාදෙ සමුට්ඨිතො තිපිටකවූළාහයත්ථෙරෙන විස්සජ්ජිතොව.
 ථෙරො කීර එත්ථ නියතිපුබ්බෙකතකම්මඉස්සරතිමිමානවාදවසෙන තං තං බහුං
 වත්වා අවසානෙ එවං බ්‍යාකරි – ‘‘මහාපුරිසො පථවියා ගතො, මහාජනස්ස පන
 ආකාසෙන ගච්ඡන්තො විය අහොසි. දිස්සමානො ගතො, මහාජනස්ස පන
 අදිස්සමානො විය අහොසි. අචෙලකො ගතො, මහාජනස්ස පන
 අලභිකතපටියත්තො විය උපට්ඨාසි. දහරොව ගතො, මහාජනස්ස පන
 සොළසවස්සුද්දෙසිකො විය අහොසි. පච්ඡා පන ඛාලදාරකොව අහොසි, න

තාදියෝ” ති. පරිසා වස්ස – “බුද්ධෙන විය හුත්වා හො ථෙරෙන පඤ්භො කථිතො” ති අත්තමනා අහොසි. ලොකන්තරිකවාරො වුත්තනයො එව.

ඉමා ව පන ආදිතො පටියාය කථිතා සබ්බධම්මතා සබ්බබොධිසත්තානං හොන්තිති වෙදිතබ්බො.

ද්වන්තිංසමහාපුරිසලක්ඛණවණ්ණනා

33. අද්දස බොති දුකුලවුම්බටකෙ නිපජ්ජාපෙත්වා ආනිතං අද්දස.
මහාපුරිසස්සාති ජාතිගොත්තකුලපදෙසාදිවසෙන මහත්තස්ස පුරිසස්ස. ද්වෙ ගතියොති ද්වෙ නිට්ඨා, ද්වෙ නිජ්ජත්තියො. අයඤ්ඨි ගතිසද්දො – “පඤ්ච බො ඉමා, සාරිපුත්ත, ගතියො” ති (ම. නි. 1.153) එත්ථ නිරයාදිහෙදාය සත්තෙහි ගන්තබ්බගතියා වත්තති. “ඉමෙසං බො අහං භික්ඛූනං සීලවත්තානං කල්‍යාණධම්මානං නෙව ජානාමි ආගතිං වා ගතිං වා” ති (ම. නි. 1.508) එත්ථ අජ්ඣාසයෙ. “නිබ්බානං අරහතො ගති” ති (පරි. 339) එත්ථ පටිස්සරණෙ. “අපි ව ත්‍යාහං බුභ්මෙ ගතිඤ්ච පජානාමි, ජුතිඤ්ච පජානාමි එවංමහිද්ධිකො බකො බුභ්මා” ති (ම. නි. 1.503) එත්ථ නිජ්ජත්තියං වත්තති. ස්වායම්ධාපි නිජ්ජත්තියං වත්තතිති වෙදිතබ්බො. අනඤ්ඤාති අඤ්ඤා ගති නිජ්ජත්ති නාම නත්ථි.

ධම්මිකොති දසකුසලධම්මසමන්තාගතො අගතිගමනවිරහිතො. ධම්මරාජාති ඉදං පුරිමපදස්සෙව වෙවචනං. ධම්මෙන වා ලද්ධරජ්ජත්තා ධම්මරාජා. වාතුරත්තොති පුරත්ථිමසමුද්දාදීනං චතුත්තං සමුද්දානං වසෙන චතුරත්තාය පට්ඨියා ඉස්සරො. විජිතාවිති විජිතසඩ්ධාමො. ජනපදො අස්මිං ථාවරියං ථීරභාවං පත්තොති ජනපදත්ථාවරියජ්ජත්තො. චණ්ඩස්ස හි රඤ්ඤො බලිදණ්ඩාදීහි ලොකං පිළයතො මනුස්සා මජ්ඣමජනපදං ඡඩ්ඛෙත්වා පබ්බතසමුද්දතීරාදීනි නිස්සාය පච්චන්තෙ වාසං කජ්ජෙත්ති. අතිමුදුකස්ස රඤ්ඤො වොරෙහි සාහසිකධනවිලොපපිළිතා මනුස්සා පච්චන්තං පහාය ජනපදමජ්ඣෙ වාසං කජ්ජෙත්ති, ඉති එවරූපෙ රාජීනි ජනපදො ථීරභාවං න පාපුණාති. ඉමස්මිං පන කුමාරෙ රජ්ජං කාරයමානෙ එතස්ස ජනපදො පාසාණපිට්ඨියං යපෙත්වා අයොපට්ටෙන පරික්ඛිත්තො විය ථීරො හවිස්සතිති දස්සෙත්තො – “ජනපදත්ථාවරියජ්ජත්තො” ති ආහංසු.

සත්තරත්තසමන්තාගතොති එත්ථ රතිජනනට්ඨෙන රත්තං. අපිව –

“විත්තිකතං මහග්ගස්සද්ව, අතුලං දුල්ලහදස්සනං;
අනොමසත්තපරිභොගං, රත්තං තෙන වුච්චති”.

වක්කරත්තස්ස ව නිබ්බත්තකාලතො පටියාය අඤ්ඤං දෙවට්ඨානං නාම න හොති, සබ්බෙ ගන්ධපුප්ඵාදීහි තස්සෙව පුප්ඤ්ච අභිවාදනාදීනි ව කරොන්තිති විත්තිකතට්ඨෙන රත්තං. වක්කරත්තස්ස ව එත්තකං නාම ධනං අග්ගිති අග්ගො නත්ථි, ඉති මහග්ගට්ඨෙනාපි රත්තං. වක්කරත්තඤ්ච අඤ්ඤෙහි ලොකෙ

විජ්ජමානරතනෙහි අසදිසන්ති අතුලටියෙනාපි රතනං. යස්මා ච පන යස්මිං කප්පෙ බුද්ධා උප්පජ්ජන්ති, තස්මිංයෙව චක්කවත්තිනො උප්පජ්ජන්ති, බුද්ධා ච කදාවි කරහවි උප්පජ්ජන්ති, තස්මා දුල්ලහදස්සනටියෙනාපි රතනං. තදෙනං ජාතිරූපකුලඉස්සරියාදීහි අනොමස්ස උළාරසත්තස්සෙව උප්පජ්ජති, න අඤ්ඤස්සාති අනොමසත්තපරිභොගටියෙනාපි රතනං. යථා චක්කරතනං, එවං සෙසානිපිති. ඉමෙහි සත්තහි රතනෙහි පරිවාරභාවෙන වෙව සබ්බභොගූපකරණභාවෙන ච සමන්තාගතොති සත්තරතනසමන්තාගතො.

ඉදානි තෙසං සරූපතො දස්සනත්ථං තස්සිමානීතිආදි වුත්තං. තත්ථ චක්කරතනන්තිආදිසු අයං සඬබ්බෙපාධිප්පායො – ද්වෙසහස්සදීපපරිවාරානං චතුත්තං මහාදීපානං සිරිවිහවං ගහෙත්වා දාතුං සමත්ථං චක්කරතනං පාතුහවති. තථා පුරෙහත්තමෙව සාගරපරියන්තං පථවිං අනුසංයායනසමත්ථං වෙහාසඬගමං හත්ථීරතනං, තාදිසමෙව අස්සරතනං, චතුරඬගසමන්තාගතෙ අන්ධකාරෙ යොජනප්පමාණං අන්ධකාරං විධමිත්වා ආලොකදස්සනසමත්ථං මණ්ඩරතනං, ඡබ්බිධදොසවිච්ඡේදනං මනාපචාරි ඉත්ථීරතනං, යොජනප්පමාණෙ අන්තොපථවිගතං නිධිං දස්සනසමත්ථං ගහපතිරතනං, අග්ගමහෙසියා කුච්ඡමිහි නිබ්බන්තිත්වා සකලරජ්ජමනුසාසනසමත්ථං ජෙට්ඨපුත්තසඬබ්බාතං පරිණායකරතනං පාතුහවති.

පරොසහස්සන්ති අතිරෙකසහස්සං. සුරාති අභිරුකා. වීරඬගරූපාති වීරානං අඬගං වීරඬගං, වීරියස්සෙතං නාමං, වීරඬගං රූපමෙතෙසන්ති වීරඬගරූපා, වීරියජාතිකා වීරියසභාවා වීරියමයා අකිලාසුනො අහෙසුං. දිවසමිපි යුජ්ඣුන්තා න කිලමන්තිති වුත්තං භොති. සාගරපරියන්තන්ති චක්කවාලපබ්බතං සීමං කත්වා ධීතසමුද්දපරියන්තං. අදණ්ඨෙධනාති යෙ කතාපරාධෙ සත්තෙ සතමිපි සහස්සමිපි ගණ්හන්ති, තෙ ධනදණ්ඨෙධන රජ්ජං කාරෙන්නි. යෙ ජෙජ්ජහෙජ්ජං අනුසාසන්ති, තෙ සත්ථදණ්ඨෙධන. අයං පන දුට්ඨමිපි දණ්ඨං පහාය අදණ්ඨෙධන අජ්ඣාචසති. අසත්ථෙතාති යෙ එකතොධාරාදිනා සත්ථෙත පරං විහෙසන්ති, තෙ සත්ථෙත රජ්ජං කාරෙන්නි නාම. අයං පන සත්ථෙත බුද්දමක්ඛිකායපි පිවනමත්තං ලොහිතං කස්සවි අනුප්පාදෙත්වා ධම්මෙනෙව – “එහි බො මහාරාජා” ති එවං පටිච්ඡන්ති සම්පට්ඨිකාගමනො වුත්තජ්ජකාරං පථවිං අභිච්ඡින්නිත්වා අජ්ඣාචසති, අභිභවිත්වා සාමී හුත්වා වසතිති අත්ථො.

එවං එකං නිජ්ජන්තිං කථෙත්වා දුතියං කථෙතුං සචෙ බො පනාතිආදි වුත්තං. තත්ථ රාගදොසමොහමානදිට්ඨිකිලෙසනණ්භාසඬබ්බාතං ඡදනං ආචරණං විවටං විද්ධංසිතං විවටකං එතෙනාති විවටච්ඡදො. “විවට්ඨච්ඡදා” තිපි පාඨො, අයමෙව අත්ථො.

35. එවං දුතියං නිජ්ජන්තිං කථෙත්වා තාසං නිමිත්තභූතානි ලක්ඛණානි දස්සෙතුං අයඤ්ඤී, දෙව, කුමාරොතිආදි වුත්තං. තත්ථ සුප්පතිට්ඨිකපාදොති යථා අඤ්ඤෙසං භූමියං පාදං යිපෙන්නානං අග්ගපාදතලං වා පණ්හි වා පස්සං වා පයමං ඵුසති, වෙමජ්ජෙකු වා පන ඡිද්දං භොති, උක්ඛිපන්නානං අග්ගතලාදීසු

එකකොට්ඨාසොව පයමං උට්ඨහති, න ඵවමස්ස. අස්ස පන සුවණ්ණපාදුකතලමිව එකප්පහාරොනෙව සකලං පාදතලං භූමිං ඵුසති, එකප්පහාරොනෙව භූමිතො උට්ඨහති. තස්මා අයං සුප්පතිට්ඨිතපාදො.

වක්කානීති ද්විසු පාදතලෙසු ද්වෙ වක්කානි, තෙසං අරා ව නෙමි ව නාහි ව පාළියං චුත්තාව. සබ්බාකාරපරිපූරානීති ඉමිනා පන අයං විසෙසො වෙදිතබ්බො, තෙසං කිර වක්කානං පාදතලස්ස මජ්ඣෙ නාහි දිස්සති, නාහිපරිච්ඡින්නා වට්ටලො දිස්සති, නාහිමුඛපරික්ඛෙපපට්ටො දිස්සති, පනාලිමුඛං දිස්සති, අරා දිස්සන්ති, අරෙසු වට්ටලො දිස්සන්ති, නෙමිමණ්ණිකා දිස්සන්ති. ඉදං තාව පාළියං ආගතමෙව. සම්බහුලවාරො පන අනාගතො, සො ඵවං දට්ඨබ්බො – සත්ති, සිරිවච්ඡො, නන්දි, සොවත්තිකො, වටංසකො, වඩ්ඪමානකං, මච්ඡයුගලං, හද්දපීයං, අඬකුසකො, පාසාදො, තොරණං, සෙනච්ඡත්තං, ඛග්ගො, තාලවණ්ටං, මොරහත්ථකො, වාළබ්ඡනී, උණ්භිසං, මණි, පත්තො, සුමනදාමං, නිලුප්පලං, රත්තුප්පලං, සෙතුප්පලං, පදුමං, පුණ්ඩරිකං, පුණ්ණසට්ඨො, පුණ්ණපාති, සමුද්දො, වක්කවාළො, හිමවා, සිනෙරු, වන්දිමසුරියා, නක්ඛත්තානි, වත්තාරො මහාදීපා, ද්විපරිත්තදීපසහස්සානි, අන්තමසො වක්කවත්තිරඤ්ඤො පරිසං උපාදාය සබ්බො වක්කලක්ඛණස්සෙව පරිවාරො.

ආයතපණ්ණීති දීඝපණ්ණි, පරිපුණ්ණපණ්ණීති අත්ථො. යථා හි අඤ්ඤෙසං අග්ගපාදො දීඝො හොති, පණ්ණිමත්ථකෙ ජඩ්ඝා පතිට්ඨාති, පණ්ණිං තච්ඡෙත්වා යපිතා විය හොති, න ඵවං මහාපුරිසස්ස. මහාපුරිසස්ස පන චතුසු කොට්ඨාසෙසු ද්වෙ කොට්ඨාසා අග්ගපාදො හොති, තතියෙ කොට්ඨාසෙ ජඩ්ඝා පතිට්ඨාති, චතුත්ථකොට්ඨාසෙ ආරග්ගෙන වට්ටෙත්වා යපිතා විය රත්තකම්බලගෙණ්ඩුකසදිසා පණ්ණි හොති.

දීඝඬගුලීති යථා අඤ්ඤෙසං කාවි අඬගුලියො දීඝා හොන්ති, කාවි රස්සා, න ඵවං මහාපුරිසස්ස. මහාපුරිසස්ස පන මක්කටස්සෙව දීඝා හත්ථපාදඬගුලියො මූලෙ ථුලා, අනුපුබ්බෙන ගන්ත්වා අග්ගෙ තනුකා, නියාසානෙලෙන මද්දිත්වා වට්ටිතහරිතාලවට්ටිසදිසා හොන්ති. තෙන චුත්තං – “දීඝඬගුලී” ති.

මුදුතලුනහත්ථපාදොති සප්පිමණ්ඨෙ ඔසාරෙත්වා යපිතං සතචාරවිහතකප්පාසපටලං විය මුදු. යථා ව ඉදානි ජාතමත්තස්ස, ඵවං වුඩ්ඪකාලෙපි මුදුතලුනායෙව හවිස්සන්ති, මුදුතලුනා හත්ථපාදා එතස්සාති මුදුතලුනහත්ථපාදො.

ජාලහත්ථපාදොති න වම්මෙන පටිබද්ධඅඬගුලන්තරො. ඵදිසො හි එණහත්ථකො පුරිසදොසෙන උපහතො පබ්බජ්ජං න පටිලහති. මහාපුරිසස්ස පන චතස්සො හත්ථඬගුලියො පඤ්චපි පාදඬගුලියො එකප්පමාණා හොන්ති, තාසං එකප්පමාණාය යවලක්ඛණං අඤ්ඤමඤ්ඤං පටිච්ඡිකිත්වා තිට්ඨති. අථස්ස හත්ථපාදා කුසලෙන වඩ්ඪකිනා යොජිතජාලවාතපානසදිසා හොන්ති. තෙන චුත්තං – “ජාලහත්ථපාදො” ති.

උද්ධං පතිට්ඨිතගොප්ථකත්තා උස්සඬ්ඛා පාදා අස්සාති උස්සඬ්ඛපාදො.
 අඤ්ඤෙසඤ්ඤි පිට්ඨිපාදෙ ගොප්ථකා භොන්ති, තෙන තෙසං පාදා ආණ්ඛද්ධා විය
 ඛද්ධා භොන්ති, න යථාසුඛං පරිවට්ටන්ති, ගච්ඡන්තානං පාදතලානිපි න දිස්සන්ති.
 මහාපුරිසස්ස පන ආරුහිත්වා උපරි ගොප්ථකා පතිට්ඨහන්ති, තෙනස්ස නාහිතො
 පට්ඨාය උපරිමකායො නාවාය යපිතසුවණ්ණපට්ඨා විය නිව්චලො භොති,
 අධොකායොව ඉඤ්ජති, සුඛෙන පාදා පරිවට්ටන්ති, පුරතොපි පච්ඡතොපි
 උභයපස්සෙසුපි යත්වා පස්සන්තානං පාදතලානි පඤ්ඤායන්ති, න හත්ථිනං විය
 පච්ඡතොයෙව.

එණිපඬ්ඨොති එණිමිගසදිසපඬ්ඨො මංසුස්සදෙන පරිපුණ්ණපඬ්ඨො, න එකතො
 ඛද්ධපිණ්ඩිකමංසො, සමන්තතො සමසණ්ඨිතෙන මංසෙන පරික්ඛිත්තාහි
 සුවට්ටිතාහි සාලිගඛ්භයවගඛ්භසදිසාහි පඬ්ඨාහි සමන්තාගතොති අත්ථො.

අනොනමන්තොති අනමන්තො, එතෙනස්ස අබුජ්ජඅවාමනභාවො දිපිතො.
 අවසෙසජනා හි බුජ්ජා වා භොන්ති වාමනා වා. බුජ්ජානං උපරිමකායො
 අපරිපුණ්ණො භොති, වාමනානං හෙට්ඨිමකායො. තෙ අපරිපුණ්ණකායත්තා න
 සක්කොන්ති අනොනමන්තා ජණ්ණකාති පරිමජ්ජිතුං. මහාපුරිසො පන
 පරිපුණ්ණඋභයකායත්තා සක්කොති.

කොසොහිතවත්ථගුය්හොති උසහවාරණාදීනං විය
 සුවණ්ණපදුමකණ්ණිකසදිසෙහි කොසෙහි ඔහිතං පටිච්ඡන්තං වත්ථගුය්හං අස්සාති
 කොසොහිතවත්ථගුය්හො. වත්ථගුය්හන්ති වත්ථෙන ගුහිතඛ්ඛං අඬ්ගජාතං වුච්චති.

සුවණ්ණවණ්ණොති ජාතිහිඬ්ගුලකෙන මජ්ජිත්වා දිපිදායාය සංසිත්වා
 ගෙරුකපරිකම්මං කත්වා යපිතසනසුවණ්ණරූපසදිසොති අත්ථො. එතෙනස්ස
 සනසිනිද්ධසණ්භසරීරතං දස්සෙත්වා ඡව්චණ්ණදස්සනත්ථං
 කඤ්චනසන්තිහත්තවොති චුත්තං. පුරිමස්ස වා වෙච්චනමෙතං.

රජොජල්ලන්ති රජො වා මලං වා. න උපලිම්පතීති න ලග්ගති පදුමපලාසතො
 උදකඛිත්ථු විය විවට්ටති. හත්ථධොවනාදීනි පන උතුග්ගහණත්ථාය වෙච්ච දායකානං
 පුඤ්ඤඵලත්ථාය ව බුද්ධා කරොන්ති, වත්තසීසෙනාපි ව කරොන්තියෙව.
 සෙනාසනං පච්ඡන්තෙන හි හික්ඛුනා පාදෙ ධොවිත්වා පච්ඡිතඛ්ඛන්ති චුත්තමෙතං.

උද්ධග්ගලොමොති ආවට්ටපරියොසානෙ උද්ධග්ගාති හුත්වා මුඛසොහං
 උල්ලොකයමානාති විය ධීතාති ලොමාති අස්සාති උද්ධග්ගලොමො.

බුඡ්චුපුගත්තොති බුභ්මා විය උජුගත්තො, උජුමෙව උග්ගතදීසසරීරො හවිස්සති.
 යෙභුයොන හි සත්තා ඛන්ධෙ කට්ඨං ඡාණුසුති තීසු යානෙසු නමන්ති, තෙ කට්ඨං
 නමන්තා පච්ඡතො නමන්ති, ඉතරෙසු ද්වීසු යානෙසු පුරතො. දීසසරීරා පන එකෙ
 පස්සවඬ්ඛා භොන්ති, එකෙ මුඛං උන්තමෙත්වා නක්ඛත්තාති ගණයන්තා විය
 වරන්ති, එකෙ අජ්ජමංසලොහිතා සුලසදිසා භොන්ති, එකෙ පුරතො පඬ්භාරා

හොත්ති, පවෙධමානා ගවිජන්ති. අයං පන උජුමෙව උග්ගන්ත්වා දීඝජ්ජමාණො දෙවනගරෙ උස්සිතසුචණ්ණතොරණං විය හවිස්සතීති දීපෙන්නි. යථා චෙතං, එවං යං යං ජාතමත්තස්ස සබ්බසො අපරිපුණ්ණං මහාපුරිසලක්ඛණං හොති, තං තං ආයතිං තථාභාවිතං සන්ධාය චුත්තන්ති වෙදිතබ්බං.

සත්තුස්සදොති ද්වෙ හත්ථපිට්ඨියො ද්වෙ පාදපිට්ඨියො ද්වෙ අංසකුටානි බන්ධොති ඉමෙසු සත්තසු යානෙසු පරිපුණ්ණො මංසුස්සදො අස්සාති සත්තුස්සදො. අඤ්ඤාසං පන හත්ථපාදපිට්ඨාදිසු සිරාජාලං පඤ්ඤායති, අංසකුටක්ඛන්ධෙසු අට්ඨිකොටියො. තෙ මනුස්සා පෙනා විය බායන්ති, න තථා මහාපුරිසො, මහාපුරිසො පන සත්තසු යානෙසු පරිපුණ්ණමංසුස්සදත්තා නිගුල්භසිරාජාලෙහි හත්ථපිට්ඨාදිහි වට්ටෙත්වා සුට්ඨපිතසුචණ්ණාළිඛගසදිසෙන බන්ධෙන සිලාරූපකං විය බායති, විත්තකම්මරූපකං විය ච බායති.

සීහස්ස පුබ්බද්ධං විය කායො අස්සාති සීහපුබ්බද්ධකායො. සීහස්ස හි පුරත්ථිමකායොව පරිපුණ්ණො හොති, පච්ඡිමකායො අපරිපුණ්ණො. මහාපුරිසස්ස පන සීහස්ස පුබ්බද්ධකායො විය සබ්බො කායො පරිපුණ්ණො. සොපි සීහස්සෙව තත්ථ තත්ථ විනතුන්නතාදිවසෙන දුස්සණ්ඨිතවිසණ්ඨිතො න හොති, දීඝයුත්තට්ඨානෙ පන දීඝො, රස්සපුලකිසපුපුලඅනුවට්ටිතයුත්තට්ඨානෙසු තථාවිධොව හොති. චුත්තඤ්ඤෙනං භගවතා -

“මනාපියෙව බො, භික්ඛවෙ, කම්මවිපාකෙ පච්චුපට්ඨිතෙ යෙහි අඬගෙහි දීඝෙහි සොහති, තානි අඬගානි දීඝානි සණ්ඨන්ති. යෙහි අඬගෙහි රස්සෙහි සොහති, තානි අඬගානි රස්සානි සණ්ඨන්ති. යෙහි අඬගෙහි ථුලෙහි සොහති, තානි අඬගානි ථුලානි සණ්ඨන්ති. යෙහි අඬගෙහි කිසෙහි සොහති, තානි අඬගානි කිසානි සණ්ඨන්ති. යෙහි අඬගෙහි පුපුලෙහි සොහති, තානි අඬගානි පුපුලානි සණ්ඨන්ති. යෙහි අඬගෙහි වට්ටෙහි සොහති, තානි අඬගානි වට්ටානි සණ්ඨන්ති”ති.

ඉති නානාවිත්තෙන පුඤ්ඤවිත්තෙන විත්තිතො දසහි පාරමිහි සජ්ජිතො මහාපුරිසස්ස අත්තභාවො, ලොකෙ සබ්බසිජ්ජිතො වා සබ්බඉද්ධිමත්තො වා පතිරූපකම්පි කාතුං න සක්කොන්ති.

විතත්තරංසොති අන්තරංසං චූච්චති ද්විත්තං කොට්ටානං අන්තරං, තං චිතං පරිපුණ්ණං අන්තරංසං අස්සාති විතත්තරංසො. අඤ්ඤාසඤ්ඤි තං යානං නින්තං හොති, ද්වෙ පිට්ඨිකොට්ටා පාටියෙක්කා පඤ්ඤායන්ති. මහාපුරිසස්ස පන කට්ටො පට්ඨාය මංසපටලං යාව බන්ධා උග්ගම්ම සමුස්සිතසුචණ්ණඵලකං විය පිට්ඨිං ඡාදෙත්වා පතිට්ඨිතං.

නිග්‍රොධපරිමණ්ඩලොති නිග්‍රොධො විය පරිමණ්ඩලො. යථා පඤ්ඤාසහත්ථතාය වා සතහත්ථතාය වා සමක්ඛන්ධසාබො නිග්‍රොධො දීඝතොපි විත්ථාරතොපි ඵකජ්ජමාණොව හොති, එවං කායතොපි බ්‍යාමතොපි ඵකජ්ජමාණො.

යථා අඤ්ඤෙසං කායො දිසො වා හොති බ්‍යාමො වා, න එවං විසමජ්ජමාණොති අත්ථො. තෙනෙව යාවතක්ඛස්ස කායොතිආදි චුත්තං. තත්ථ යාවතකො අස්සාති යාවතක්ඛස්ස.

සමච්චිකම්බන්ධොති සමච්චිතක්ඛන්ධො. යථා එකෙ කොඤ්චා විය ව බකා විය ව වරාහා විය ව දීඝගලා වඬිකගලා පුච්ඡගලා ව හොන්ති, කථනකාලෙ සිරාජාලං පඤ්ඤායති, මන්දො සරො නික්ඛමති, න එවං මහාපුරිසස්ස. මහාපුරිසස්ස පන සුච්චිතසුචණ්ණාලිඬිගසදිසො බන්ධො හොති, කථනකාලෙ සිරාජාලං න පඤ්ඤායති, මෙසස්ස විය ගජ්ජිතො සරො මහා හොති.

රසග්ගසග්ගීති එත්ථ රසං ගසන්ති හරන්තිති රසග්ගසා. රසහරණිනමෙතං අධිවචනං, තා අග්ගා අස්සාති රසග්ගසග්ගී. මහාපුරිසස්ස කිර සත්තරසහරණිසහස්සාති උද්ධග්ගාති හුත්වා ගීවායමෙව පටිමුක්කාති. තිලඵලමත්තොපි ආහාරො ජීවිහග්ගෙ යටිතො සබ්බකායං අනුඵරති. තෙනෙව මහාපධානං පදහන්තස්ස එකතණ්ඩුලාදීහිපි කළායයුසපසතමත්තෙනාපි කායස්ස යාපනං අහොසි. අඤ්ඤෙසං පන තථා අභාවා න සකලං කායං ඔජා ඵරති. තෙන තෙ බහ්වාබාධා හොන්ති.

සීහස්සෙව හනු අස්සාති සීහහනු. තත්ථ සීහස්ස හෙට්ඨිමහනුමෙව පරිපුණ්ණං හොති, න උපරිමං. මහාපුරිසස්ස පන සීහස්ස හෙට්ඨිමං විය ද්වෙපි පරිපුණ්ණානි ද්වාදසියා පක්ඛස්ස චන්දසදිසාති හොන්ති. අථ නෙමිත්තකා හනුකපරියන්තං ඔලොකෙන්තාව ඉමෙසු හනුකෙසු හෙට්ඨිමෙ විසති උපරිමෙ විසතීති චත්තාලීසදන්තා සමා අවිරලා පතිට්ඨහිස්සන්තීති සල්ලක්ඛෙන්වා අයඤ්ඨි දෙව, කුමාරො චත්තාලීසදන්තො හොතීතිආදිමාහංසු. තත්ත්වායමත්ථො, අඤ්ඤෙසඤ්ඨි පරිපුණ්ණදන්තානම්පි ද්වත්තිංස දන්තා හොන්ති. ඉමස්ස පන චත්තාලීසං හවිස්සන්ති. අඤ්ඤෙසඤ්ච කෙචි දන්තා උච්චා, කෙචි නීචාති විසමා හොන්ති, ඉමස්ස පන අයපට්ටකෙන ඡින්නසඬ්ඛපටලං විය සමා හවිස්සන්ති. අඤ්ඤෙසං කුම්භිලානං විය දන්තා විරලා හොන්ති, මච්ඡමංසාති බාදන්තානං දන්තන්තරං පුරෙන්නී. ඉමස්ස පන කනකඵලකායං සමුස්සිතවජීරපන්ති විය අවිරලා තූලිකාය දස්සිතපරිච්ඡෙදා විය දන්තා හවිස්සන්ති. අඤ්ඤෙසඤ්ච පුතිදන්තා උට්ඨහන්ති. තෙන කාවි දායා කාළාපි විචණ්ණාපි හොන්ති. අයං පන සුට්ඨු සුක්කදායො ඔසධිතාරකම්පි අතික්කම්ම විරොචමානාය පභාය සමන්තාගතදායො හවිස්සති.

පහුතජීවිහොති පුච්ඡලජීවිහො. අඤ්ඤෙසං ජීවිහා ථුලාපි හොන්ති කිසාපි රස්සාපි ථද්ධාපි විසමාපි, මහාපුරිසස්ස පන ජීවිහා මුදු දිසා පුච්ඡලා චණ්ණසම්පන්නා හොති. සො හි එතං ලක්ඛණං පරියෙසිතුං ආගතානං කඬ්ඛාවිනොදනත්ථං මුදුකත්තා තං ජීවිහං කථිනසුචිං විය වට්ටෙන්වා උභො නාසිකසොතාති පරාමසති, දීඝත්තා උභො කණ්ණසොතාති පරාමසති, පුච්ඡලත්තා කෙසන්තපරියොසානං කෙවලම්පි නලාටං පටිච්ඡාදෙති. එවමස්ස මුදුදිඝපුච්ඡලභාවං පකාසෙන්තො තෙසං කඬ්ඛං විනොදෙති. එවං තිලක්ඛණසම්පන්නං ජීවිහං සන්ධාය “පහුතජීවිහො”ති චුත්තං.

බුන්මස්සරොති අඤ්ඤෙ ඡින්නස්සරාපි භින්නස්සරාපි කාකස්සරාපි භොන්ති,
අයං පන මහාබුහුමුනො සරසදිසෙන සරෙන සමන්තාගතො භවිස්සති,
මහාබුහුමුනො හි පිත්තසෙම්භෙහි අපලිබුද්ධත්තා සරො විසදො භොති.
මහාපුරිසෙනාපි කතකම්මං තස්ස චත්ථං සොධෙති. චත්ථනො සුද්ධත්තා නාහිතො
පටියාය සමුට්ඨහන්තො සරො විසදො අට්ඨඨගසමන්තාගතොව සමුට්ඨාති.
කරවිකො විය භණ්තිති කරවිකභාණී, මත්තකරවිකරුතමඤ්ජුසොසොති අත්ථො.

අභිනීලනෙත්තොති න සකලනීලනෙත්තො, නීලයුත්තට්ඨානෙ පනස්ස
උමාපුප්ඵසදිසෙන අතිවිසුද්ධෙන නීලවණ්ණෙන සමන්තාගතාති නෙත්තාති
භොන්ති, පිතයුත්තට්ඨානෙ කණ්කාරපුප්ඵසදිසෙන පිතවණ්ණෙන,
ලොහිතයුත්තට්ඨානෙ ඛන්ධුජීවකපුප්ඵසදිසෙන ලොහිතවණ්ණෙන,
සෙනයුත්තට්ඨානෙ ඔසධිතාරකසදිසෙන සෙනවණ්ණෙන, කාලයුත්තට්ඨානෙ
අද්දාරිට්ඨකසදිසෙන කාලවණ්ණෙන සමන්තාගතාති. සුවණ්ණවිමානෙ
උග්ගාටිතමණිසිභපඤ්ජරසදිසාති බායන්ති.

ගොපබුමොති එත්ථ පබුමන්ති සකලචක්ඛුහණ්ඩං අධිජ්ජෙනං, තං
කාලචච්ඡකස්ස බහලධාතුකං භොති, රත්තචච්ඡකස්ස විජ්ජසන්තං,
තංමුහුත්තජාතතරුණරත්තචච්ඡකසදිසචක්ඛුහණ්ඩොති අත්ථො. අඤ්ඤෙසඤ්ඤි
චක්ඛුහණ්ඩා අපරිපුණ්ණා භොන්ති, හත්ථිමුසිකාදීනං අක්ඛිසදිසෙහි චිතිග්ගතෙහිපි
ගම්භිරෙහිපි අක්ඛිති සමන්තාගතා භොන්ති. මහාපුරිසස්ස පන ධොවිත්වා මජ්ජිත්වා
යපිතමණිගුළිකා විය මුදුසිනිද්ධනීලසුබ්බමපබුමාවිතාති අක්ඛිති.

උණ්ණාති උණ්ණලොමං. හමුකන්තරෙති ද්විත්තං හමුකානං වෙමජ්ඣෙකි
නාසිකමත්ථකෙයෙව ජාතා, උග්ගන්ත්වා පන නලාටවෙමජ්ඣෙකි ජාතා. ඔදාතාති
පරිසුද්ධා, ඔසධිතාරකසමානවණ්ණා. මුදුනි සජ්ජිමණ්ඩෙ ඔසාරෙත්වා
යපිතසතවාරවිහතකජ්ජාසපටලසදිසා. තුලසන්තිහාති සිම්බලිතුලලතාතුලසමානා,
අයමස්ස ඔදාතතාය උපමා. සා පනෙසා කොටියං ගහෙත්වා ආකඩ්ඪියමානා
උපඩ්ඪබාහුජ්ජමාණා භොති, විස්සට්ඨා දක්ඛිණාවට්ටවසෙන ආවට්ටිත්වා උද්ධග්ගා
හුත්වා සන්තිට්ඨති. සුවණ්ණඵලකමජ්ඣෙකි යපිතරජතපුබ්බුළකං විය,
සුවණ්ණසටතො නික්ඛමමානා බීරධාරා විය, අරුණජ්ජහාරඤ්ජිතෙ ගගනජ්ජදෙසෙ
ඔසධිතාරකා විය ච අතිමනොහරාය සිරියා විරොචති.

උණ්භිසසිසොති ඉදං පරිපුණ්ණනලාටතඤ්ච පරිපුණ්ණසිසතං වාති ද්වෙ
අත්ථවසෙ පටිච්ච චුත්තං. මහාපුරිසස්ස හි දක්ඛිණකණ්ණචුළිකතො පටියාය
මංසපටලං උට්ඨහිත්වා සකලනලාටං ඡාදයමානං පුරයමානං ගන්ත්වා
වාමකණ්ණචුළිකායං පතිට්ඨිතං, තං රඤ්ඤො බන්ධඋණ්භිසපට්ටො විය විරොචති.
මහාපුරිසස්ස කිර ඉමං ලක්ඛණං දිස්වා රාජුනං උණ්භිසපට්ටං අකංසු. අයං තාව
එකො අත්ථො. අඤ්ඤෙ පන ජනා අපරිපුණ්ණසිසා භොන්ති, කෙචි කපිසිසා, කෙචි
එලසිසා, කෙචි අට්ඨිසිසා, කෙචි හත්ථිසිසා, කෙචි තුම්බසිසා, කෙචි පබ්භාරසිසා.
මහාපුරිසස්ස පන ආරග්ගෙන වට්ටෙත්වා යපිතං විය සුපරිපුණ්ණං.

උදකපුබිබුළුසදිසං සීසං හොති. තත්ථ පුරිමනායෙ උණ්භීසවෙයීතසීසො වියාති
 උණ්භීසසීසො. දුතියනායෙ උණ්භීසං විය සබ්බත්ථ පරිමණ්ඩලසීසොති
 උණ්භීසසීසො.

විපස්සීසමඤ්ඤාවණ්ණනා

37. සබ්බකාමෙහීති ඉදං ලක්ඛණානි පරිග්ගණ්භාපෙත්වා පච්ඡා කතං විය
 වුත්තං, න පනෙවං දට්ඨබ්බං. පට්මඤ්භි තෙ නෙමිත්තකෙ සන්තප්පෙත්වා පච්ඡා
 ලක්ඛණපරිග්ගණ්භනං කතන්ති වෙදිතබ්බං. තස්ස විත්ථාරො ගබ්භොක්කන්තියං
 වුත්තොයෙව. පායෙන්තීති ථඤ්ඤං පායෙන්ති. තස්ස කිර නිද්දොසෙන මධුරෙන
 බීරෙන සමන්තාගතා සට්ඨි ධාතියො උපට්ඨාපෙසි, තථා සෙසාපි තෙසු තෙසු
 කම්මෙසු කුසලා සට්ඨිසට්ඨියෙව. තාසං පෙසනකාරකෙ සට්ඨි පුරිසෙ, තස්ස තස්ස
 කතාකතභාවං සල්ලක්ඛණෙ සට්ඨි අමච්චෙ උපට්ඨාපෙසි. එවං චත්තාරි සට්ඨියො
 ඉත්ථීනං, ද්වෙ සට්ඨියො පුරිසානන්ති ඡ සට්ඨියො උපට්ඨකානංයෙව අහෙසුං.
 සෙතච්ඡත්තන්ති දිබ්බසෙතච්ඡත්තං. කුලදත්තියං පන සිරිගබ්භෙයෙව තිට්ඨති. මා
 නං සීතං වාතිආදියු මා අභිභවීති අත්ථො වෙදිතබ්බො. ස්වාස්සුදන්ති සො අස්සුදං.
 අභිකෙතෙව අභිකන්ති අඤ්ඤස්ස බාහුනාව අඤ්ඤස්ස බාහුං. අඤ්ඤස්ස ච
 අංසකුට්ඨෙව අඤ්ඤස්ස අංසකුට්ඨං. පරිහරියතීති නියති, සම්පාපියතීති අත්ථො.

38. මඤ්ජුස්සරොති අබරස්සරො. වග්ගුස්සරොති ඡෙකනිපුණස්සරො.
 මධුරස්සරොති සාතස්සරො. පෙමනියස්සරොති පෙමජනකස්සරො. තත්ත්වං
 කරවිකානං මධුරස්සරාය – කරවිකසකුණෙ කිර මධුරරසං අම්බපක්කං
 මුඛතුණ්ඩකෙන පහරිත්වා පග්ගරිතරසං පිවිත්වා පක්ඛෙන තාලං දත්වා විකුජමානෙ
 චතුප්පදා මත්තා විය ලළිතුං ආරහන්ති. ගොවරපසුතාපි චතුප්පදා මුඛගතාති තිණාති
 ඡඩ්ඛෙත්වා තං සද්දං සුණන්ති. වාළමිගා බුද්දකම්මෙ අනුබන්ධමානා උක්ඛිත්තං
 පාදං අනික්ඛිපිත්වා ච තිට්ඨන්ති. අනුබද්ධමිගා ච මරණභයං ඡහිත්වා තිට්ඨන්ති.
 ආකාසෙ පක්ඛන්දා පක්ඛිනොපි පක්ඛෙ පසාරෙත්වා තං සද්දං සුණමානාව
 තිට්ඨන්ති. උදකෙ මච්ඡාපි කණ්ණපටලං පඡ්චොටෙන්වා තං සද්දං සුණමානාව
 තිට්ඨන්ති. එවං මධුරස්සරා කරවිකා.

අසන්ධිමිත්තාපි ධම්මාසොකස්ස දෙවී – “අත්ථී නු බො, භන්තෙ, බුද්ධස්සරෙන
 සදිසො කස්සචි සරො” ති සඬ්ඝං පුච්ඡි. අත්ථී කරවිකසකුණස්සාති. කුහිං, භන්තෙ,
 තෙ සකුණාති? හිමවන්තෙති. සා රාජානං ආභ – “දෙව, අහං කරවිකසකුණං
 පස්සිතුකාමාමිහි” ති. රාජා – “ඉමස්මිං පඤ්ජරෙ නිසීදිත්වා කරවිකො ආගච්ඡතු” ති
 සුවණ්ණපඤ්ජරං විස්සජ්ජෙසි. පඤ්ජරො ගන්ත්වා එකස්ස කරවිකස්ස පුරතො
 අට්ඨාසි. සො – “රාජාණාය ආගතො පඤ්ජරො, න සක්කා න ගන්තු” ති තත්ථ
 නිසීදි. පඤ්ජරො ආගන්ත්වා රඤ්ඤො පුරතො අට්ඨාසි. න කරවිකසද්දං කාරාපෙනුං
 සක්කොන්ති. අථ රාජා – “කථං, භණෙ, ඉමෙ සද්දං න කරොන්ති” ති ආභ.
 ඤාතකෙ අදිස්වා දෙවාති. අථ නං රාජා ආදාසෙහි පරික්ඛිපාපෙසි. සො අත්තනො
 ඡායං දිස්වා – “ඤාතකා මෙ ආගතා” ති මඤ්ඤමානො පක්ඛෙන තාලං දත්වා

මධුරස්සරෙන මණ්ඩංගං ධම්මානො විය විරවි. සකලනගරෙ මනුස්සා මත්තා විය ලලිංසු. අසන්ධිමත්තා වින්තෙසි - “ඉමස්ස තාව තීරව්ජානගතස්ස එවං මධුරො සද්දො, කීදිසො නු ඛො සබ්බඤ්ඤාඤ්ඤාණසිරිපත්තස්ස භගවතො සද්දො අහොසි” ති පීතිං උප්පාදෙත්වා තං පීතිං අවිජ්ජිත්වා සත්තභි ජඩ්ඝසතෙහි සද්ධිං සොතාපත්තිඵලෙ පතිට්ඨාසි. එවං මධුරො කිර කරවිකසද්දොති. තතො පන සතභාගෙන සහස්සභාගෙන ච මධුරතරො විපස්සිස්ස කුමාරස්ස සද්දො අහොසිති වෙදිතබ්බො.

39. කම්මවිපාකජන්ති න භාවනාමයං, කම්මවිපාකවසෙන පන දෙවතානං
වක්ඛුසදිසමෙව මංසවක්ඛු අහොසි, යෙන නිමිත්තං කත්වා තිලවාහෙ පක්ඛිත්තං එකතිලම්පි අයං සොති උද්ධරිත්වා දාතුං සක්කොති.

40. විපස්සිති එත්ථ අයං වචනත්ථො, අන්තරන්තරා
නිමිලජනිතන්ධකාරවිරහෙන විසුද්ධං පස්සති, විවට්ඨෙහි ච අක්ඛිති පස්සතිති විපස්සි;
දුතියවාරෙ විවෙය්‍ය විවෙය්‍ය පස්සතිති විපස්සි; විචිනිත්වා විචිනිත්වා පස්සතිති අත්ථො.

අත්ථෙ පනායතීති අත්ථෙ ජානාති පස්සති, නයති වා පචන්තෙතීති අත්ථො. එකදිවසං කිර විනිවිජයට්ඨානෙ නිසිදිත්වා අත්ථෙ අනුසාසන්තස්ස රඤ්ඤො අලඬිකතපටියත්තං මහාපුරිසං ආනෙත්වා හත්ථෙ යපයිංසු. තස්ස තං අඬිකෙකත්වා උපලාලයමානස්සෙව අමච්චා සාමිකං අස්සාමිකං අකංසු. ඛොධිසත්තො අනත්තමනසද්දං නිව්ජාරෙසි. රාජා - “කිමෙතං, උපධාරෙථා” ති ආහ. උපධාරියමානා අඤ්ඤං අදිස්වා - “අඬිඬස්ස දුබ්බිනිවිජිතත්තා එවං කතං භවිස්සති” ති පුන සාමිකංයෙව සාමිකං කත්වා “ඤ්ඤත්වා නු ඛො කුමාරො එවං කරොති” ති විමංසන්තා පුන සාමිකං අස්සාමිකං අකංසු. පුනපි ඛොධිසත්තො තථෙව සද්දං නිව්ජාරෙසි. අථ රාජා - “ජානාති මහාපුරිසො” ති තතො පට්ඨාය අප්පමත්තො අහොසි. ඉදං සන්ධාය චුත්තං - “විවෙය්‍ය විවෙය්‍ය කුමාරො අත්ථෙ පනායතී” ති.

42. වස්සිකන්තිආදීසු යත්ථ සුඛං හොති වස්සකාලෙ වසිතුං, අයං වස්සිකො.
ඉතරෙසුපි එසෙව නයො. අයං පනෙත්ථ වචනත්ථො වස්සාවාසො වස්සං, වස්සං අරහතීති වස්සිකො. ඉතරෙසුපි එසෙව නයො.

තත්ථ වස්සිකො පාසාදො නාතිඋච්චො හොති, නාතිනීචො,
ද්වාරවාතපානානිපිස්ස නාතිබ්බුති නාතිතනුති,
භූමත්ථරණපච්චත්ථරණඛජ්ජහොජ්ජානිපෙත්ථ මිස්සකානෙව වට්ටන්ති.
හෙමන්තිකෙ ථම්මාපි භිත්තියොපි නීවා හොන්ති, ද්වාරවාතපානානි තනුකානි
සුබ්බමච්ඡිද්දානි, උණ්හප්පවෙසනත්ථාය භිත්තිනියුහානි නිහරියන්ති.
භූමත්ථරණපච්චත්ථරණනිවාසනපාරුපනානි පනෙත්ථ උණ්හවිරියානි කම්බලාදීනි
වට්ටන්ති. ඛජ්ජහොජ්ජං සිනිද්ධං කටුකසන්තිස්සිතං නිරුද්ධකසන්තිස්සිතඤ්ඤං.

ගිම්හිකෙ ඵම්භාපි භිත්තියොපි උච්චා භොන්ති, ද්වාරවාතපානානි පනෙත්ථ බහුනි විපුලජාතානි භොන්ති, භූමත්ථරණාදීනි දුකුලමයානි වට්ටන්ති. ඛජ්ජභොජ්ජානි මධුරසසන්තිස්සිතහරිතානි. වාතපානසම්පෙසු චෙත්ථ නව වාටියො යපෙත්වා උදකස්ස පුරෙත්වා නිලුප්පලාදීහි සඤ්ජාදෙන්ති. තෙසු තෙසු පදෙසෙසු උදකයන්තානි කරොන්ති, යෙහි දෙවෙ වස්සන්තෙ විය උදකධාරා නික්ඛමන්ති.

නිජ්ජුරිසෙහීති පුරිසවිරහිතෙහි. න කෙවලඤ්චෙත්ථ තූරියානෙව නිජ්ජුරිසානි, සබ්බට්ඨානානිපි නිජ්ජුරිසානෙව, දොවාරිකාපි ඉත්ථියොව, නභාපනාදිපරිකම්මකරාපි ඉත්ථියොව. රාජා කිර – “තථාරූපං ඉස්සරියසුඛසම්පත්තිං අනුභවමානස්ස පුරිසං දිස්වා පුරිසාසඬකා උප්පජ්ජති, සා මෙ පුත්තස්ස මා අභොසි”ති සබ්බකිච්චෙසු ඉත්ථියොව යපෙසීති.

පයමභාණුවාරවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

ජිණ්ණපුරිසවණ්ණනා

43. දුතියභාණුවාරෙ ගොපානසිවඬකන්ති ගොපානසි විය වඬකං. භොග්ගන්ති ඛන්ධෙ, කටියං, ඡාණුසුති තිසු යානෙසු භොග්ගවඬකං. දණ්ඩපරායනන්ති දණ්ඩගතිකං දණ්ඩපටිසරණං. ආතුරන්ති ජරාතුරං. ගතයොබ්බනන්ති අතික්කන්තයොබ්බනං පච්ඡිමවයෙ යිතං. දිස්වාති අඬ්ඬයොජනප්පමාණෙන බලකායෙන පරිවුතො සුසංවිහිතාරක්ඛොපි ගච්ඡන්තො යදා රථො පුරතො භොති, පච්ඡා බලකායො, තාදියෙ ඔකායෙ සුද්ධාචාසබ්ණාසවබ්බුමෙහි අත්තනො ආනුභාවෙන රථස්ස පුරතොව දස්සිතං, තං පුරිසං පස්සිත්වා. සුද්ධාචාසා කිර – “මහාපුරිසො පඬකෙ ගජො විය පඤ්චසු කාමගුණෙසු ලග්ගො, සතිමස්ස උප්පාදෙස්සාමා”ති තං දස්සෙසු. එවං දස්සිතඤ්ච තං බොධිසත්තො චෙව පස්සති සාරථී ව. බ්‍රහ්මානො හි බොධිසත්තස්ස අප්පමාදත්ථං සාරථීස්ස ව කථාසල්ලාපත්ථං තං දස්සෙසු. කිං පනෙසොති “එසො ජිණ්ණොති කිං වුත්තං භොති, නාහං, භො ඉතො පුබ්බෙ එවරූපං අද්දස”න්ති පුච්ඡී.

තෙන භීති යදි මය්හම්පි එවරූපෙහි කෙසෙහි එවරූපෙන ව කායෙන හවිතබ්බං, තෙන හි සම්ම සාරථී. අලං දානජ්ජ උය්‍යානභූමියාති – “අජ්ජ උය්‍යානභූමිං පස්සිස්සාමා”ති ගච්ඡාම, අලං තාය උය්‍යානභූමියාති සංවිග්ගහදයො සංවෙගානුරූපමාහ. අත්තෙපුරං ගතොති ඉත්ථිජනං විස්සජ්ජෙත්වා සිරිගබ්භෙ එකකොව නිසින්තො. යත්ර හි නාමාති යාය ජාතියා සති ජරා පඤ්ඤායති, සා ජාති ධිරත්ථු ධික්කතා අත්ථු, ජිගුච්ඡාමෙනං ජාතින්ති, ජාතියා මූලං බණන්තො නිසීදි, පයමෙන සල්ලෙන හදයෙ විද්ධො විය.

45. සාරථීං ආමන්තාපෙත්වාති රාජා කිර නෙමිත්තකෙහි කථිතකාලතො පට්ඨාය ඔහිතසොතො විවරති, සො “කුමාරො උය්‍යානං ගච්ඡන්තො අත්තරාමග්ගෙ නිවත්තො”ති සුත්වා සාරථීං ආමන්තාපෙසි. මා භෙව බොතිආදීසු

රජ්ජං කාරෙතු, මා පබ්බජතු, බ්‍රාහ්මණානං වචනං මා සච්චං භොතුති එවං
චිත්තෙසීති අත්ථො.

බ්‍රාහ්මණපුරිසවණ්ණනා

47. අද්දස ඛොති පුබ්බෙ චුත්තනෙයෙනෙව සුද්ධාවාසෙහි දස්සිතං අද්දස.
ආබ්බකන්ති ඉරියාපථභඤ්ජනකෙන විසභාගබ්බොධෙන ආබ්බකං. දුක්ඛිතන්ති
රොගදුක්ඛෙන දුක්ඛිතං. බාළ්භගිලානන්ති අධිමත්තගිලානං. පලිපන්නන්ති
නිමුග්ගං. ජරා පඤ්ඤායිස්සති බ්‍රාහ්ම පඤ්ඤායිස්සති ඉධාපි යාය ජාතියා සති ඉදං
ද්වයං පඤ්ඤායති, ධික්කතා සා ජාති, අජාතං ඛෙමන්ති ජාතියා මූලං ඛණන්තො
නිසීදි, දුතියෙන සල්ලෙන විද්ධො වීය.

කාලඤ්ඤාපුරිසවණ්ණනා

50. විලානන්ති සිව්ඛං. පෙතන්ති ඉතො පටිගතං. කාලඤ්ඤානන්ති කතකාලං,
යත්තකං තෙන කාලං ජීවිතබ්බං, තං සබ්බං කත්වා නිට්ඨපෙත්වා මතන්ති අත්ථො.
ඉමමිපිස්ස පුරිමනෙයෙනෙව බ්‍රහ්මානො දස්සෙසුං. යත්‍ර හි නාමාති ඉධාපි යාය ජාතියා
සති ඉදං තයං පඤ්ඤායති, ධික්කතා සා ජාති, අජාතං ඛෙමන්ති ජාතියා මූලං
ඛණන්තො නිසීදි, තතියෙන සල්ලෙන විද්ධො වීය.

පබ්බජිතවණ්ණනා

52. භණ්ඩුන්ති මුණ්ඩං. ඉමමිපිස්ස පුරිමනෙයෙනෙව බ්‍රහ්මානො දස්සෙසුං. සාධු
ධම්මවරියාතිආදීසු අයං දෙව ධම්මවරණභාවො සාධුති චිත්තෙත්වා පබ්බජිතොති
එවං එකමෙකස්ස පදස්ස යොජනා වෙදිතබ්බා. සබ්බානි වෙතානි
දසකුසලකම්මපථවෙච්චනානෙව. අවසානෙ පන අවිහිංසාති කරුණාය පුබ්බභාගො.
අනුකම්පාති මෙත්තාය පුබ්බභාගො. තෙනහීති උයොජනත්ථෙ නිපාතො.
පබ්බජිතං හිස්ස දිස්වා චිත්තං පබ්බජ්ජාය නින්තං ජාතං. අථ තෙන සද්ධිං
කට්ඨකාමො හුත්වා සාරථීං උයොජෙත්තො තෙන හීතිආදිමාභ.

බොධිසත්තපබ්බජ්ජාවණ්ණනා

54. අථ ඛො, හික්ඛවෙති – “පබ්බජිතස්ස සාධු ධම්මවරියා”තිආදීනි ව
අඤ්ඤාඤ්ච බ්‍රහ්ම මහාජනකායෙන රක්ඛියමානස්ස පුත්තදාරසම්බ්බොධෙ සරෙ වසතො
ආදීනවපටිසංයුත්තඤ්චෙව මිග්භුතෙන වෙතසා යථාසුඛං වනෙ වසතො පබ්බජිතස්ස
විවෙකානිසංසපටිසංයුත්තඤ්ච ධම්මිං කථං සුත්වා පබ්බජිතකාමො හුත්වා – අථ
ඛො, හික්ඛවෙ, විපස්සී කුමාරො සාරථීං ආමන්තෙසී.

ඉමානි වත්තාරි දිස්වා පබ්බජිතං නාම සබ්බබොධිසත්තානං වංසොව තන්තියෙව
පවෙණියෙව. අඤ්ඤෙසි ව බොධිසත්තා යථා අයං විපස්සී කුමාරො, එවං විරස්සං
විරස්සං පස්සන්ති. අම්භාකං පන බොධිසත්තො වත්තාරිපි එකදිවසංයෙව දිස්වා

මහාභිනික්ඛමනං නික්ඛමිත්වා අනොමානදීතීරෙ පබ්බජිතො. තෙනෙව රාජගහං පත්වා තත්ථ රඤ්ඤා බිම්බිසාරෙන – “කිමත්ථං, පණ්ඩිත, පබ්බජිතොසීති” පුට්ඨො ආහ –

“ඡිණ්ණඤ්ඤා දිස්වා දුබ්බඤ්ඤා බ්‍යාධිතං,
මතඤ්ඤා දිස්වා ගතමායුසඬ්ඛයං;
කාසායවත්ථං පබ්බජිතඤ්ඤා දිස්වා,
තස්මා අහං පබ්බජිතොමිහි රාජා”ති.

මහාජනකායඅනුපබ්බජ්ජාවණ්ණනා

55. සුත්වාන තෙසන්ති තෙසං චතුරාසිනියා පාණසහස්සානං සුත්වා එතදහොසි. ඔරකොති ඌනකො ලාමකො. අනුපබ්බජිංසුති අනුපබ්බජිතාති. කස්මා පනෙත්ථ යථා පරතො ඛණ්ඩනිස්සානං අනුපබ්බජ්ජාය – “ඛන්ධුමනියා රාජධානියා නික්ඛමිත්වා”ති චුත්තං, එවං න චුත්තන්ති? නික්ඛමිත්වා සුතත්තා. එතෙ කිර සබ්බෙපි විපස්සිස්ස කුමාරස්ස උපට්ඨාකපරිසාව, තෙ පාතොව උපට්ඨානං ආගන්ත්වා කුමාරං අදිස්වා පාතරාසත්ථාය ගන්ත්වා භුත්තපාතරාසා ආගම්ම “කුහිං කුමාරො”ති පුච්ඡිත්වා “උය්‍යානභූමිං ගතො”ති සුත්වා “තත්ථෙව නං දක්ඛිස්සාමා”ති නික්ඛමන්තා නිවත්තමානං සාරථීං දිස්වා – “කුමාරො පබ්බජිතො”ති වස්ස වචනං සුත්වා සුතට්ඨානෙනෙයෙව සබ්බාහරණාති ඔමුඤ්චිත්වා අත්තරාපණතො කාසාවජිතාති වත්ථාති ආහරාපෙත්වා කෙසමස්සුං ඔහාරෙත්වා පබ්බජිංසු. ඉති නගරතො නික්ඛමිත්වා ඛනිනගරෙ සුතත්තා එත්ථ – “ඛන්ධුමනියා රාජධානියා නික්ඛමිත්වා”ති න චුත්තං.

වාරිකං වරතීති ගතගතට්ඨානෙ මහාමණ්ඩපං කත්වා දානං සජ්ජෙත්වා ආගම්ම ස්වාතනාය නිමන්තිතො ජනස්ස ආයාචිතහික්ඛමෙව පටිග්ගණ්හන්තො වත්තාරො මාසෙ වාරිකං වරි.

ආකිණ්ණොති ඉමිනා ගණෙන පරිවුතො. අයං පන විතක්කො බොධිසත්තස්ස කදා උප්පන්නොති? ස්වෙ විසාබ්පුණ්ණමා හවිස්සතීති වාතුද්දසිදිවසෙ. තදා කිර සො – “යථෙව මං ඉමෙ පුබ්බෙ ගිහිභූතං පරිවාරෙත්වා වරන්ති, ඉදානිපි තථෙව, කිං ඉමිනා ගණෙනා”ති ගණසඬ්ගණිකාය උක්කණ්ඨිත්වා “අජ්ජෙව ගච්ඡාමි”ති වින්තෙත්වා පුන “අජ්ජ අවෙලා, සවෙ ඉදානි ගමිස්සාමි, සබ්බෙව ඉමෙ ජානිස්සන්ති, ස්වෙව ගමිස්සාමි”ති වින්තෙසි. තං දිවසඤ්ඤා උරුචෙලගාමසදිසෙ ගාමෙ ගාමවාසිතො ස්වාතනාය නිමන්තයිංසු. තෙ චතුරාසිනිසහස්සානම්පි තෙසං පබ්බජිතානං මහාපුරිසස්ස ව පායාසමෙව පටියාදයිංසු. අථ මහාපුරිසො පුනදිවසෙ තස්මිංයෙව ගාමෙ තෙහි පබ්බජිතෙහි සද්ධිං හත්තකිච්චං කත්වා වසනට්ඨානමෙව අගමාසි. තත්ථ තෙ පබ්බජිතා මහාපුරිසස්ස වත්තං දස්සෙත්වා අත්තනො අත්තනො රත්තිට්ඨානදිවාට්ඨානාති පටිට්ඨා. බොධිසත්තොපි පණ්ණසාලං පවිසිත්වා නිසින්නො.

“යිතෙ මජ්ඣන්තිකෙ කාලෙ, සන්තිසිවෙසු පක්ඛිසු;
සංඛතෙව බ්‍රහ්මරක්ඛං, තං භයං පටිභාති ම”න්ති. (සං. නි. 1.15);

එවරුපෙ අවිවෙකාරාමානං භයකාලෙ සබ්බසත්තානං සදරථකාලෙයෙව –
“අයං කාලො”ති නික්ඛමිත්වා පණ්ණසාලාය ද්වාරං පිදහිත්වා
බොධිමණ්ඩාහිමුබ්බො පායාසි. අඤ්ඤදාපි ච තස්මිං යානෙ විවරන්තො බොධිමණ්ඩං
පස්සති, නිසීදිතුං පනස්ස චිත්තං න නමිතපුබ්බං. තං දිවසං පනස්ස ඤාණං
පරිපාකගතං, තස්මා අලඬිකතං බොධිමණ්ඩං දිස්වා ආරොහනත්ථාය චිත්තං
උප්පන්නං. සො දක්ඛිණදිසාභාගෙන උපගම්ම පදක්ඛිණං කත්වා පුරත්ථිමදිසාභාගෙ
වුද්දසහත්ථං පල්ලඬිකං පඤ්ඤපෙත්වා චතුරඬිගචීරියං අධිට්ඨහිත්වා – “යාව
බුද්ධො න හොමි, න තාව ඉතො වුට්ඨහාමි”ති පටිඤ්ඤං කත්වා නිසීදි. ඉදමස්ස
වූපකාසං සන්ධාය – “එකොව ගණමිහා වූපකට්ඨො විහාසි”ති වුත්තං.

අඤ්ඤතෙව තානීති තෙ කිර සායං බොධිසත්තස්ස උපට්ඨානං ආගන්ත්වා
පණ්ණසාලං පරිවාරෙත්වා නිසින්තා “අතිවිකාලො ජාතො, උපධාරෙථා”ති වත්වා
පණ්ණසාලං විවරිත්වා තං අපස්සන්තාපි “කුහිං ගතො”ති නානුබන්ධිංසු,
“ගණවාසෙ නිබ්බන්තො එකො විහරිතුකාමො මඤ්ඤෙ මහාපුරිසො,
බුද්ධභූතංයෙව නං පස්සිස්සාමා”ති වත්වා අන්තොපම්බුද්ධිපාහිමුබ්බා වාරිකං
පක්කන්තා.

බොධිසත්තඅභිවෙසවණ්ණනා

57. වාසුපගතස්සාති බොධිමණ්ඩෙ එකරත්තිවාසං උපගතස්ස. රහොගතස්සාති
රහසි ගතස්ස. පටිසල්ලීනස්සාති එකිභාවවසෙන නිලීනස්ස. කිච්ඡන්ති දුක්ඛං. වචනී
ච උපපජ්ජති වාති ඉදං ද්වයං පන අපරාපරං වුතිපට්ඨන්ධිං සන්ධාය වුත්තං.
ජරාමරණස්සාති එත්ථ යස්මා පබ්බජන්තො ජිණ්ණඛ්‍යාධිමත්තෙයෙව දිස්වා
පබ්බජිතො, තස්මාස්ස ජරාමරණමෙව උපට්ඨාති. තෙනෙවාහ –
“ජරාමරණස්සා”ති. ඉති ජරාමරණං මූලං කත්වා අභිනිවිට්ඨස්ස භවග්ගතො
ඔතරන්තස්ස විය – අථ බො, හික්ඛවෙ, විපස්සිස්ස බොධිසත්තස්ස එතදහොසි.

යොනිසොමනසිකාරාති උපායමනසිකාරා පථමනසිකාරා. අනිච්චාදීනි හි
අනිච්චාදිතොව මනසිකරොතො යොනිසොමනසිකාරො නාම හොති. අයඤ්ච –
“කිස්මිං නු බො සතිජාතිආදීනි හොන්ති, කිස්මිං අසති න හොන්ති”ති
උදයබ්බයානුපස්සනාවසෙන පවත්තත්තා තෙසං අඤ්ඤතරො. තස්මාස්ස ඉතො
යොනිසොමනසිකාරා ඉමිනා උපායමනසිකාරෙන අනු පඤ්ඤාය අභිසමයො,
බොධිසත්තස්ස පඤ්ඤාය යස්මිං සති ජරාමරණං හොති, තෙන ජරාමරණකාරණෙන
සද්ධිං සමාගමො අහොසි. කිං පන තන්ති? ජාති. තෙනාහ – “ජාතියා බො සති
ජරාමරණං හොති”ති. යා වායං ජරාමරණස්ස කාරණපරිග්ගාහිකා පඤ්ඤා, තාය
සද්ධිං බොධිසත්තස්ස සමාගමො අහොසිති අයමෙත්ථ අත්ථො. එතෙනුපායෙන
සබ්බපදානි වෙදිතබ්බානි.

නාමරූප බො සති විඤ්ඤාණන්ති එත්ථ පන සඬ්ඛාරෙසු සති විඤ්ඤාණන්ති ව, අවිජ්ජාය සති සඬ්ඛාරාති ව චත්තබ්බං භවෙය්‍ය, තදුභයම්පි න ගහිතං. කස්මා? අවිජ්ජාසඬ්ඛාරා හි අතීතො භවො තෙහි සද්ධිං අයං විපස්සනා න සට්ඨති. මහාපුරිසො හි පච්චුප්පන්තවසෙන අහිනිවිට්ඨොති. නනු ව අවිජ්ජාසඬ්ඛාරෙහි අදිට්ඨෙහි න සක්කා බුද්ධෙන භවිතුන්ති. සච්චං න සක්කා, ඉමිනා පන තෙ භවඋපාදානතණ්භාවසෙනෙව දිට්ඨාති. ඉමස්මිං යානෙ විත්ථාරතො පටිච්චසමුප්පාදකථා කථෙතබ්බා. සා පනෙසා විසුද්ධිමග්ගෙ කථිතාව.

58. පච්චුදාවත්තතිති පටිනිවත්තති. කතමං පනෙත්ථ විඤ්ඤාණං පච්චුදාවත්තතිති? පටිසන්ධිවිඤ්ඤාණම්පි විපස්සනාඤ්ඤාණම්පි. තත්ථ පටිසන්ධිවිඤ්ඤාණං පච්චයතො පටිනිවත්තති, විපස්සනාඤ්ඤාණං ආරම්මණතො. උභයම්පි නාමරූපං නාතික්කමති, නාමරූපතො පරං න ගච්ඡති. එත්තාවතා ජායෙථ වාතිආදිසු විඤ්ඤාණෙ නාමරූපස්ස පච්චයෙ භොන්තෙ, නාමරූපෙ ව විඤ්ඤාණස්ස පච්චයෙ භොන්තෙ, ද්විසුපි අඤ්ඤාමඤ්ඤාපච්චයෙසු භොන්තෙසු එත්තකෙන ජායෙථ වා...පෙ.... උපපජ්ජෙථ වා, ඉතො හි පරං කිං අඤ්ඤං ජායෙය්‍ය වා...පෙ.... උපපජ්ජෙය්‍ය වා. නනු එතදෙව ජායති ව...පෙ.... උපපජ්ජති වාති? එවං සද්ධිං අපරාපරචුතිපටිසන්ධිහි පඤ්ච පදානි දස්සෙත්වා පුන තං එත්තාවතාති චුත්තමත්ථං නිය්‍යාතෙත්තො – “යදිදං නාමරූපපච්චයා විඤ්ඤාණං, විඤ්ඤාණපච්චයා නාමරූප”න්ති චත්වා තතො පරං අනුලොමපච්චයාකාරවසෙන විඤ්ඤාණපච්චයා නාමරූපමූලං ආයතිම්පි ජාතිජරාමරණං දස්සෙතුං. නාමරූපපච්චයා සළායතනන්තිආදිමාහ. තත්ථ කෙවලස්ස දුක්ඛක්ඛන්ධස්ස සමුදයො භොතිති සකලස්ස ජාතිජරාමරණසොකපරිදෙවදුක්ඛදොමනස්සපායාසාදිහෙදස්ස දුක්ඛරාසිස්ස නිබ්බත්ති භොති. ඉති මහාපුරිසො සකලස්ස වට්ටදුක්ඛස්ස නිබ්බත්තිං අද්දස.

59. සමුදයො සමුදයොති බොති නිබ්බත්ති නිබ්බත්තිති බො. පුබ්බෙ අනුස්සුතෙසුති න අනුස්සුතෙසු අස්සුතපුබ්බෙසු. චක්ඛුං උදපාදිතිආදිසු උදයදස්සනපඤ්ඤාවෙසා. දස්සනට්ඨෙන චක්ඛු, ඤාතකරණට්ඨෙන ඤාණං, පජානනට්ඨෙන පඤ්ඤා, නිබ්බිජ්ඣිත්වා පටිවිජ්ඣිත්වා උප්පන්තට්ඨෙන විජ්ජා, ඔභාසට්ඨෙන ව ආලොකොති චුත්තා. යථාහ – “චක්ඛුං උදපාදිති දස්සනට්ඨෙන. ඤාණං උදපාදිති ඤාතට්ඨෙන. පඤ්ඤා උදපාදිති පජානනට්ඨෙන. විජ්ජා උදපාදිති පටිවෙධට්ඨෙන. ආලොකො උදපාදිති ඔභාසට්ඨෙන. චක්ඛුධම්මො දස්සනට්ඨො අත්ථො. ඤාණධම්මො ඤාතට්ඨො අත්ථො. පඤ්ඤාධම්මො පජානනට්ඨො අත්ථො. විජ්ජාධම්මො පටිවෙධට්ඨො අත්ථො. ආලොකො ධම්මො ඔභාසට්ඨො අත්ථො”ති (පටි. ම. 2.39). එත්තකෙහි පදෙහි කිං කථිතන්ති? ඉමස්මිං සති ඉදං භොතිති පච්චයසඤ්ජානනමත්තං කථිතං. අථවා වීථිපටිපන්නා තරුණවිපස්සනා කථිතාති.

61. අධිගතො බො ම්‍යායන්ති අධිගතො බො මෙ අයං. මග්ගොති විපස්සනාමග්ගො. බොධායාති චතුසච්චබුද්ධිකාන්ථාය, නිබ්බානබුද්ධිකාන්ථාය එව

වා. අපි ව බුද්ධත්වයට බොධි, අරියමග්ගස්සෙතං නාමං, තදත්ථායාතිපි වුත්තං හොති. විපස්සනාමග්ගමුලකො හි අරියමග්ගොති. ඉදානි තං මග්ගං නියාමනන්තො – “යදිදං නාමරූපනිරොධාතිආදිමාහ. එත්ථ ව විඤ්ඤාණනිරොධොතිආදිහි පච්චත්තපදෙහි නිබ්බානමෙව කථිතං. ඉති මහාපුරිසො සකලස්ස වට්ටදුක්ඛස්ස අනිබ්බත්තිනිරොධං අද්දස.

62. නිරොධො නිරොධොති බොති අනිබ්බත්ති අනිබ්බත්තිති බො.
වක්ඛන්තිආදීනි වුත්තත්ථානෙව. ඉධ පන සබ්බෙහෙව එතෙහි පදෙහි – “ඉමස්මිං අසති ඉදං න හොති” ති නිරොධසඤ්ජානනමත්තමෙව කථිතං, අථවා වුට්ඨානගාමීනි බලවවිපස්සනා කථිතාති.

63. අපරෙත සමයෙනාති එවං පච්චයඤ්ච පච්චයනිරොධඤ්ච විදිත්වා තතො
අපරභාගෙ. උපාදානක්ඛන්ධෙසුති උපාදානස්ස පච්චයභූතෙසු ඛන්ධෙසු.
උදයබ්බයානුපස්සිති තමෙව පයමං දිට්ඨං උදයඤ්ච වයඤ්ච අනුපස්සමානො.
විභාසිති සිබාපත්තං වුට්ඨානගාමීනිවිපස්සනං වහන්තො විහරි. ඉදං කස්මා වුත්තං?
සබ්බෙයෙව හි පුරිතපාරමිතො බොධිසත්තා පච්ඡිමහවෙ පුත්තස්ස ජාතදිවසෙ මහාහිනික්ඛමනං නික්ඛමිත්වා පබ්බජිත්වා පධානමනුයුඤ්ජිත්වා
බොධිපල්ලඤ්ඤාමාරුග්ග මාරබලං විධමිත්වා පයමයාමෙ පුබ්බෙතිවාසං
අනුස්සරන්ති, දුතියයාමෙ දිබ්බවක්ඛුං විසොධෙන්ති, තතියයාමෙ පච්චයාකාරං
සම්මසිත්වා ආනාපානචතුත්ථජ්ඣානනො උට්ඨාය පඤ්චසු ඛන්ධෙසු අභිනිවිසිත්වා
උදයබ්බයවසෙන සමපඤ්ඤාස ලක්ඛණානි දිස්වා යාව ගොත්‍රභුඤ්ඤාණා විපස්සනං
වඩ්ඪෙත්වා අරියමග්ගෙන සකලෙ බුද්ධගුණෙ පටිවිජ්ඣන්ති. අයමපි මහාපුරිසො
පුරිතපාරමි. සො යථාවුත්තං සබ්බං අනුක්කමං කත්වා පච්ඡිමයාමෙ
ආනාපානචතුත්ථජ්ඣානනො උට්ඨාය පඤ්චසු ඛන්ධෙසු අභිනිවිසිත්වා
වුත්තජ්ජකාරං උදයබ්බයවිපස්සනං ආරභි. තං දස්සෙතුං ඉදං වුත්තං.

තත්ථ ඉති රූපන්ති ඉදං රූපං, එත්තකං රූපං, ඉතො උද්ධං රූපං නත්ථීති
රූප්පනසභාවඤ්චෙව භූතූපාදායහෙදඤ්ච ආදිං කත්වා
ලක්ඛණරසපච්චුපට්ඨානපදට්ඨානවසෙන අනවසෙසරූපපරිග්ගහො වුත්තො. ඉති
රූපස්ස සමුදයොති ඉමිනා එවං පරිග්ගහිතස්ස රූපස්ස සමුදයදස්සනං වුත්තං. තත්ථ
ඉතීති එවං සමුදයො හොතීති අත්ථො. තස්ස විත්ථාරො – “අවිජ්ජාසමුදයා
රූපසමුදයො, තණ්හාසමුදයා රූපසමුදයො, කම්මසමුදයා රූපසමුදයො,
ආභාරසමුදයා රූපසමුදයොති, නිබ්බත්තිලක්ඛණං පස්සන්තොපි රූපක්ඛන්ධස්ස
උදයං පස්සති” ති එවං වෙදිතබ්බො. අත්ථභිගමෙපි “අවිජ්ජානිරොධා
රූපනිරොධො...පෙ.... විපරිණාමලක්ඛණං පස්සන්තොපි රූපක්ඛන්ධස්ස නිරොධං
පස්සති” ති (පටි. ම. 1.50) අයමස්ස විත්ථාරො.

ඉති වෙදනාතිආදීසුපි අයං වෙදනා, එත්තකා වෙදනා, ඉතො උද්ධං වෙදනා
නත්ථී. අයං සඤ්ඤා, ඉමෙ සඬ්ඛාරා, ඉදං විඤ්ඤාණං, එත්තකං විඤ්ඤාණං, ඉතො
උද්ධං විඤ්ඤාණං නත්ථීති වෙදයිතසඤ්ජානනඅභිසම්බරණවිජානනසභාවඤ්චෙව

සුඛාදිරූපසඤ්ඤාදි එස්සාදි චක්ඛුචිඤ්ඤාණාදි හෙදඤ්ච ආදිං කත්වා
ලක්ඛණරසපච්චුපට්ඨානපදට්ඨානවසෙන

අනවසෙසවෙදනාසඤ්ඤාසඬ්ඛාරචිඤ්ඤාණපරිග්ගහො වුත්තො. ඉති වෙදනාය
සමුදයොතිආදීහි පන එවං පරිග්ගහිතානං වෙදනාසඤ්ඤාසඬ්ඛාරචිඤ්ඤාණානං
සමුදයදස්සනං වුත්තං. තත්වාපි ඉතීති එවං සමුදයො හොතීති අත්ථො. තෙසම්පි
විත්ථාරො – “අවිජ්ජාසමුදයා වෙදනාසමුදයො”ති (පටි. ම. 1.50) රූපෙ
වුත්තනගෙනෙව වෙදිතඛිබ්බො. අයං පන විසෙසො – තීසු ඛන්ධෙසු
“ආභාරසමුදයා”ති අවත්වා “එස්සසමුදයා”ති වත්තඛිබ්බං. චිඤ්ඤාණක්ඛන්ධො
“නාමරූපසමුදයා”ති අත්ථඬිගමපදම්පි තෙසංයෙව වසෙන යොජෙනඛිබ්බං.

අයමෙත්ථ සඬ්ඛෙපො, විත්ථාරො පන උදයඛිබ්බයවිනිච්ඡයො සඛ්ඛාකාරපරිපූරො
විසුද්ධිමග්ගෙ වුත්තො. තස්ස පඤ්චසු උපාදානක්ඛන්ධෙසු උදයඛිබ්බයානුපස්සිතො
විහරතොති තස්ස විපස්සිස්ස ඛොධිසත්තස්ස ඉමෙසු රූපාදීසු පඤ්චසු
උපාදානක්ඛන්ධෙසු සමපඤ්ඤාසලක්ඛණවසෙන උදයඛිබ්බයානුපස්සිතො විහරතො
යථානුක්කමෙන වඩ්ඪිතෙ විපස්සනාඤ්ඤාණෙ අනුප්පාදනිරොධෙන නිරුජ්ඣමානෙනහි
ආසවසඬ්ඛානෙනහි කිලෙසෙනහි අනුපාදාය අග්ගහෙත්වාව විත්තං විමුච්චති, තදෙනං
මග්ගක්ඛණෙ විමුච්චති නාම, ඵලක්ඛණෙ විමුත්තං නාම; මග්ගක්ඛණෙ වා
විමුත්තඤ්චෙව විමුච්චති ව, ඵලක්ඛණෙ විමුත්තමෙව.

එත්තාවතා ව මහාපුරිසො සඛ්ඛන්ධනා විජ්ජමුත්තො සුරියරස්මිසම්ඵුට්ඨම්ච
පදුමං සුවිකසිතවිත්තසන්තානො චත්තාරි මග්ගඤ්ඤාණානි, චත්තාරි ඵලඤ්ඤාණානි,
චතස්සො පටිසම්භිදා, චතුරයොනිපරිවිජ්ජෙකඤ්ඤාණං, පඤ්චගතිපරිවිජ්ජෙකඤ්ඤාණං, ඡ
අසාධාරණඤ්ඤාණානි, සකලෙ ව බුද්ධගුණෙ හත්ථගතෙ කත්වා
පරිපුණ්ණසඬ්ඛකජ්ජො ඛොධිපල්ලඬ්ඛකෙ නිසින්තොව –

“අනෙකජාතිසංසාරං, සන්ධාවිස්සං අනිඛිබ්බං;
ගහකාරං ගවෙසන්තො, දුක්ඛා ජාති පුනප්පුනං.

ගහකාරක දිට්ඨොසි, පුන ගෙහං න කාහසි;
සඛ්ඛා තෙ ථාසුකා හග්ගා, ගහකූටං විසඬ්ඛතං;
විසඬ්ඛාරගතං විත්තං, තණ්හානං ඛයමජ්ඣගා”ති. (ධ. ප. 153, 154);

“අයොසනහතස්සෙව, ජලතො ජාතවෙදසො;
අනුපුබ්බුපසන්තස්ස, යථා න ඤායතෙ ගති.

එවං සම්මාවිමුත්තානං, කාමන්ධොසතාරිනං;
පඤ්ඤාපෙනුං ගති නත්ථී, පත්තානං අවලං සුඛ”න්ති. (උදා. 80);

එවං මනසි කරොන්තො සරදෙ සුරියො විය, පුණ්ණචන්දො විය ව
විරොචිත්ථාති.

දුතියභාණවාරවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

බ්‍රහ්මයාවනකථාවණ්ණනා

64. තතියභාණුවාරෙ යංනුනාහං ධම්මං දෙසෙය්‍යන්ති යදි පනාහං ධම්මං දෙසෙය්‍යං. අයං පන විතක්කො කදා උප්පන්නොති? බුද්ධභූතස්ස අට්ඨමෙ සත්තාහෙ. සො කිරි බුද්ධො හුත්වා සත්තාහං බොධිපල්ලඤ්ඤා නිසිදි, සත්තාහං බොධිපල්ලඤ්ඤාං ඔලොකෙන්තො අට්ඨාසි, සත්තාහං රතනවඤ්ඤාමෙ වඤ්ඤාමි, සත්තාහං රතනගඤ්ඤා ධම්මං විචින්නො නිසිදි, සත්තාහං අප්පාලනිග්‍රොධෙ නිසිදි, සත්තාහං මුච්චිත්තෙ නිසිදි, සත්තාහං රාජායතනෙ නිසිදි. තතො උට්ඨාය අට්ඨමෙ සත්තාහෙ පුන ආගන්ත්වා අප්පාලනිග්‍රොධෙ නිසින්නමත්තස්සෙව සබ්බබුද්ධානං ආවිණ්ණසමාවිණ්ණො අයඤ්ඤෙව ඉතො අනන්තරො ව විතක්කො උප්පන්නොති.

තත්ථ අධිගතොති පටිච්ඡේදො. ධම්මොති චතුසව්චධම්මො. ගම්භිරොති උත්තානභාවපටික්ඛෙපවචනමෙතං. දුද්දසොති ගම්භිරත්තාව දුද්දසො දුක්ඛෙන දට්ඨබ්බො, න සක්කා සුඛෙන දට්ඨුං. දුද්දසත්තාව දුරනුබොධො දුක්ඛෙන අවබුද්ධත්තබ්බො, න සක්කා සුඛෙන අවබුද්ධත්තං. සත්තොති නිබ්බූතො. පණ්ණොති අතප්පකො. ඉදං ද්වයං ලොකුත්තරමෙව සන්ධාය චුත්තං. අතක්කාවචරොති තක්කෙන අවචරිතබ්බො ඔගාහිතබ්බො න හොති, ඤාණෙනෙව අවචරිතබ්බො. නිපුණොති සණ්භො. පණ්ඩිතවෙදනීයොති සම්මාපටිපදං පටිපන්නෙහි පණ්ඩිතෙහි වෙදිතබ්බො. ආලයරාමාති සත්තා පඤ්චස්ස කාමගුණස්ස අල්ලියන්ති, තස්මා තෙ ආලයාති වුවචන්ති. අට්ඨසතතණ්භාවිවර්තාති ආලයන්ති, තස්මා ආලයාති වුවචන්ති. තෙහි ආලයෙහි රමන්තිති ආලයරාමා. ආලයෙස්ස රතාති ආලයරතා. ආලයෙස්ස සුට්ඨු මුදිතාති ආලයසම්මුදිතා. යථෙව හි සුසප්පිතං පුප්ඵලභරිතරුක්ඛාදිසම්පන්නං උය්‍යානං පටිට්ඨො රාජා තාය තාය සම්පත්තියා රමති, පමුදිතො ආමොදිතො හොති, න උක්කණ්ඨති, සායං නික්ඛමිතුං න ඉච්ඡති, එවම්මෙහිපි කාමාලයතණ්භාලයෙහි සත්තා රමන්ති, සංසාරවට්ටෙ පමුදිතා අනුක්කණ්ඨිතා වසන්ති. තෙන තෙසං භගවා දුට්ඨමිපි ආලයං උය්‍යානභූමිං විය දස්සෙන්තො – “ආලයරාමා”තිආදිමාහ.

යදිදන්ති නිපාතො, තස්ස යානං සන්ධාය – “යං ඉද”න්ති, පටිච්චසමුප්පාදං සන්ධාය – “යො අය”න්ති එවමත්තො දට්ඨබ්බො.

ඉදප්පච්චයනාපටිච්චසමුප්පාදොති ඉමෙසං පච්චයා ඉදප්පච්චයා, ඉදප්පච්චයා එව ඉදප්පච්චයනා, ඉදප්පච්චයනා ව සා පටිච්චසමුප්පාදො වාති ඉදප්පච්චයනාපටිච්චසමුප්පාදො. සඤ්චාරාදිපච්චයානං අවිජ්ජාදීනං එතං අධිවචනං. සබ්බසඤ්චාරසමත්තොතිආදි සබ්බං නිබ්බානමෙව. යස්මා හි තං ආගම්ම සබ්බසඤ්චාරවිජ්ජන්දිතාති සම්මන්ති වූපසම්මන්ති තස්මා –

“සබ්බසඤ්චාරසමත්තො”ති වුවචති. යස්මා ව තං ආගම්ම සබ්බෙ උපධයො පටිනිස්සට්ඨා හොන්ති, සබ්බා තණ්හා ඛියන්ති, සබ්බෙ කිලෙසරාගා විරජ්ජන්ති, සබ්බං දුක්ඛං නිරුජ්ඣති, තස්මා “සබ්බපටිපටිනිස්සග්ගො තණ්හාක්ඛයො විරාගො නිරොධො”ති වුවචති. සා පනෙසා තණ්හා භවෙන භවං, එලෙන වා සද්ධිං කම්මං විනති සංසිඤ්ඤිති කත්වා වානන්ති වුවචති. තතො වානතො නික්ඛන්තන්ති

නිබ්බානං. සො මමස්ස කිලමථොති යා අජානන්තානං දෙසනා නාම, සො මම කිලමථො අස්ස, සා මම විහෙසා අස්සාති අත්ථො. කායකිලමථො වෙව කායවිහෙසා ව අස්සාති චුත්තං හොති, චිත්තෙ පන උභයමිපෙතං බුද්ධානං නත්ථී.

65. අපිස්සුති අනුබුභනත්ථෙ නිපාතො. සො – “න කෙවලං එතදහොසි, ඉමාපි ගාථා පටිභංසු” ති දීපෙති. විපස්සින්තිආදීසු විපස්සිස්ස භගවතො අරහතො සම්මාසම්බුද්ධස්සාති අත්ථො. අනච්ඡරියාති අනුඅච්ඡරියා. පටිභංසුති පටිභානසම්බාතස්ස ඤාණස්ස ගොචරා අහෙසුං, පරිචිතක්කයිතබ්බතං පාපුණ්සු.

කිච්ඡෙනාති දුක්ඛෙන, න දුක්ඛාය පටිපදාය. බුද්ධානඤ්ඤි චත්තාරොපි මග්ගා සුඛපටිපදාව හොන්ති. පාරමීපුරණකාලෙ පන සරාගසදොසසමොභස්සෙව සතො ආගතාගතානං යාවකානං අලඬිකතපටියත්තං සීසං ඡින්දිත්වා ගලලොහිතං නීහරිත්වා සුඅඤ්ඡිතාති අක්ඛිති උප්පාටෙත්වා කුලවංසපදීපකං පුත්තං මනාපචාරිතිං හරියන්ති එවමාදිති දෙන්තස්ස අඤ්ඤාති ව ඛන්තිවාදිසදිසෙසු අත්තභාවෙසු ඡෙප්පහෙප්පාදිති පාපුණන්තස්ස ආගමනීයපටිපදං සන්ධායෙතං චුත්තං. භලන්ති එත්ථ භකාරො නිපාතමත්තො, අලන්ති අත්ථො. පකාසිතුන්ති දෙසෙතුං; එවං කිච්ඡෙන අධිගතස්ස ධම්මස්ස අලං දෙසෙතුං; කො අත්ථො දෙසිතෙනාති චුත්තං හොති. රාගදොසපරෙතෙහීති රාගදොසච්චිට්ඨෙහි රාගදොසානුගතෙහි වා.

පටිසොතගාමීන්ති නිව්වාදීනං පටිසොතං අනිච්චං දුක්ඛමනත්තාසුභන්ති එවං ගතං චතුසච්චධම්මං. රාගරත්තාති කාමරාගෙන භවරාගෙන දිට්ඨීරාගෙන ව රත්තා. න දුක්ඛන්තීති අනිච්චං දුක්ඛමනත්තා අසුභන්ති ඉමිනා සභාවෙන න පස්සිස්සන්ති, තෙ අපස්සන්තෙ කො සක්ඛිස්සති එවං ගාභාපෙතුං? තමොඛන්ධෙන ආචුටාති අවිජ්ජාරාසිනා අජීක්ඛාත්ථො.

අප්පොස්සුක්කතායාති නිරුස්සුක්කභාවෙන, අදෙසෙතුකාමතායාති අත්ථො. කස්මා පනස්ස එවං චිත්තං නම්? නනු එස – “මුත්තො මොවෙස්සාමි, තිණ්ණො තාරෙස්සාමි”,

“කිං මෙ අඤ්ඤාතවෙසෙන, ධම්මං සච්ඡිකතෙනධි;
සබ්බඤ්ඤතං පාපුණිත්වා, සන්තාරෙස්සං සදෙවක” ති.

පත්ථනං කත්වා පාරමියො පුරෙත්වා සබ්බඤ්ඤතං පත්තොති. සච්චමෙනං, පච්චවෙක්ඛණානුභාවෙන පනස්ස එවං චිත්තං නම්. තස්ස හි සබ්බඤ්ඤතං පත්වා සත්තානං කිලෙසගහනතං ධම්මස්ස ව ගම්භීරතං පච්චවෙක්ඛන්තස්ස සත්තානං කිලෙසගහනතා ව ධම්මගම්භීරතා ව සබ්බාකාරෙන පාකටා ජාතා. අථස්ස – “ඉමෙ සත්තා කඤ්ඡිකපුණ්ණලාබ්බු විය තක්කහරිතවාටි විය වසාතෙලපිතපිලොතිකා විය අඤ්ජනමක්ඛිතහත්ථා විය කිලෙසහරිතා අතිසංකිලිට්ඨා රාගරත්තා දොසදුට්ඨා මොහමුල්ලා, තෙ කිං නාම පටිවිජ්ඣිස්සන්ති” ති චිත්තයතො කිලෙසගහනපච්චවෙක්ඛණානුභාවෙනාපි එවං චිත්තං නම්.

“අයඤ්ච ධම්මො පට්ඨිසන්ධාරකඋදකක්ඛන්ධො විය ගම්භීරො, පබ්බතෙන පටිච්ඡාදෙන්වා යපිතො සාසපො විය දුද්දසො, සතධා හින්තස්ස වාලස්ස කොටියා කොටිං පටිපාදනං විය දුරනුබොධො, නනු මයා හි ඉමං ධම්මං පටිච්ඡිකිතුං වායමන්තෙන අදින්නං දානං නාම නත්ථි, අරක්ඛිතං සීලං නාම නත්ථි, අපරිපූරිතා කාවි පාරථි නාම නත්ථි. තස්ස මෙ නිරුස්සාහං විය මාරබලං විධමන්තස්සාපි පට්ඨි න කම්පිත්ථ, පයමයාමෙ පුබ්බෙනිවාසං අනුස්සරන්තස්සාපි න කම්පිත්ථ, මජ්ඣිමයාමෙ දිබ්බවක්ඛුං විසොධෙන්තස්සාපි න කම්පිත්ථ, පච්ඡිමයාමෙ පන පටිච්චසමුප්පාදං පටිච්ඡිකුන්තස්සෙව මෙ දසසහස්සිලොකධාතු කම්පිත්ථ. ඉති මාදිසෙනාපි තික්ඛඤාණෙන කිච්ඡෙනෙවායං ධම්මො පටිච්ඡේධො තං ලොකියමහාජනා කථං පටිච්ඡිකිස්සන්ති” ති ධම්මගම්භීරතාපට්ඨවෙක්ඛණානුභාවෙනාපි එවං චිත්තං නම්භි වෙදිතබ්බං.

අපිව බ්‍රහ්මුතා යාවිතෙ දෙසෙතුකාමතායපිස්ස එවං චිත්තං නම්. ඡානාති හි භගවා – “මම අප්පොස්සුක්කතාය චිත්තෙ නමමානෙ මං මහාබ්‍රහ්මා ධම්මදෙසනං යාවිස්සති, ඉමෙ ව සත්තා බ්‍රහ්මගරුකා, තෙ ‘සත්ථා කිර ධම්මං න දෙසෙතුකාමො අහොසි, අථ නං මහාබ්‍රහ්මා යාවිත්වා දෙසාපෙසි, සන්තො වත හො ධම්මො, පණිතො වත හො ධම්මො’ ති මඤ්ඤමානා සුස්සුසිස්සන්ති” ති. ඉමම්පිස්ස කාරණං පටිච්ච අප්පොස්සුක්කතාය චිත්තං නම්, නො ධම්මදෙසනායාති වෙදිතබ්බං.

66. අඤ්ඤතරස්සාති එත්ථ කිඤ්චාපි “අඤ්ඤතරො” ති වුත්තං, අථ බො ඉමස්මිං චක්කවාලෙ පෙට්ඨකමහාබ්‍රහ්මා එසොති වෙදිතබ්බො. නස්සති වත හො ලොකොති සො කිර ඉමං සද්දං තථා නිච්ඡාරෙසි, යථා දසසහස්සිලොකධාතුබ්‍රහ්මානො සුත්ථා සබ්බෙ සන්තිපතිංසු. යත්‍ර හි නාමාති යස්මිං නාම ලොකෙ. පුරතො පාතුරහොසීති තෙහි දසහි බ්‍රහ්මසහස්සෙහි සද්ධිං පාතුරහොසි. අප්පරජක්ඛජාතිකාති පඤ්ඤාමයෙ අක්ඛිම්භි අප්පං පරිත්තං රාගදොසමොහරජං එතෙසං, එවං සභාවාති අප්පරජක්ඛජාතිකා. අස්සවනතාති අස්සවනතාය. හවිස්සන්තීති පුරිමබුද්ධෙසු දසපුඤ්ඤකිරියවත්ථුවසෙන කතාධිකාරා පරිපාකගතා පදුමාති විය සුරියරස්මිප්පඵස්සං, ධම්මදෙසනංයෙව ආකඨ්ඨමානා චතුප්පදිකගාථාවසානෙ අරියභූමිං ඔක්කමනාරහා න එකො, න ද්වෙ, අනෙකසතසහස්සා ධම්මස්ස අඤ්ඤාතාරො හවිස්සන්තීති දස්සෙති.

69. අප්ඤ්ඤාසන්ති එවං තික්ඛන්තුං යාවනං. බුද්ධචක්ඛුනාති ඉන්ද්‍රියපරොපරියත්තඤාණෙන ව ආසයානුසයඤාණෙන ව. ඉමෙසඤ්භි ද්විත්තං ඤාණානං “බුද්ධචක්ඛු” ති නාමං, සබ්බඤ්ඤාඤාණස්ස “සමන්තචක්ඛු” ති, තිණ්ණං මග්ගඤාණානං “ධම්මචක්ඛු” ති. අප්පරජක්ඛෙතිආදීසු යෙසං වුත්තනයෙනෙව පඤ්ඤාවක්ඛුම්භි රාගාදිරජං අප්පං, තෙ අප්පරජක්ඛා. යෙසං තං මහන්තං, තෙ මහාරජක්ඛා. යෙසං සද්ධාදීති ඉන්ද්‍රියාති තික්ඛාති, තෙ තික්ඛිත්ථිදියා. යෙසං තාති මුදුනි, තෙ මුදිත්ථිදියා. යෙසං තෙයෙව සද්ධාදයො ආකාරා සුන්දරා, තෙ ස්වාකාරා. යෙ කථිතකාරණං සල්ලක්ඛෙන්ති, සුබ්බෙ සක්කා හොන්ති

විඤ්ඤාපෙත්තුං, තෙ සුවිඤ්ඤාපයා. යෙ පරලොකඤ්චෙව වජ්ජඤ්ච භයතො පස්සන්ති, තෙ පරලොකවජ්ජභයදස්සාවිතො නාම.

අයං පනෙත්ථ පාළි – ‘‘සද්ධො පුග්ගලො අප්පරජක්ඛො, අස්සද්ධො පුග්ගලො මහාරජක්ඛො.... ආරද්ධවීරියො...පෙ.... කුසිතො... උපට්ඨිතස්සති... මුට්ඨස්සති... සමාහිතො... අසමාහිතො... පඤ්ඤවා... දුප්පඤ්ඤො පුග්ගලො මහාරජක්ඛො. තථා සද්ධො පුග්ගලො තික්ඛිත්ථියො...පෙ.... පඤ්ඤවා පුග්ගලො පරලොකවජ්ජභයදස්සාවී, දුප්පඤ්ඤො පුග්ගලො න පරලොකවජ්ජභයදස්සාවී. ලොකොති ඛන්ධලොකො, ධාතුලොකො, ආයතනලොකො, සම්පත්තිභවලොකො, විපත්තිභවලොකො, සම්පත්තිසම්භවලොකො, විපත්තිසම්භවලොකො. එකො ලොකො – සබ්බෙ සත්තා ආහාරට්ඨිතිකා. ද්වෙ ලොකා – නාමඤ්ච රූපඤ්ච. තයො ලොකා – තිස්සො වෙදනා. චත්තාරො ලොකා – චත්තාරො ආහාරා. පඤ්ච ලොකා – පඤ්චුපාදානක්ඛන්ධා. ඡ ලොකා – ඡ අප්ඤ්ඤානි ආයතනානි. සත්ත ලොකා – සත්ත විඤ්ඤාණට්ඨිතියො. අට්ඨ ලොකා – අට්ඨ ලොකධම්මා. නව ලොකා – නව සත්තවාසා. දස ලොකා – දසායතනානි. ද්වාදස ලොකා – ද්වාදසායතනානි. අට්ඨාරස ලොකා – අට්ඨාරස ධාතූයො. වජ්ජන්ති සබ්බෙ කිලෙසා වජ්ජං, සබ්බෙ දුච්චරිතා වජ්ජං, සබ්බෙ අභිසංඛාරා වජ්ජං, සබ්බෙ භවගාමිකම්මා වජ්ජං. ඉති ඉමස්මිඤ්ච ලොකෙ ඉමස්මිඤ්ච වජ්ජෙ තිබ්බා භයසඤ්ඤා පච්චුපට්ඨිතා හොති, සෙය්‍යථාපි උක්ඛිත්තාසිකෙ වධකෙ. ඉමෙහි පඤ්ඤාසාය ආකාරෙහි ඉමානි පඤ්චිත්ථියානි ජානාති පස්සති අඤ්ඤාති පටිවජ්ඣති, ඉදං තථාගතස්ස ඉන්ද්‍රියපරොපරියත්තෙ ඤාණ’’න්ති (පටි. ම. 1.112).

උප්පලිනියන්ති උප්පලවනෙ. ඉතරෙසුපි එසෙව නයො. අන්තොනිමුග්ගපොසිනීති යානි අඤ්ඤානිපි පදුමානි අන්තොනිමුග්ගානෙව පොසයන්ති. උදකං අච්චුග්ගම්ම ඨිතානීති උදකං අතික්කම්ත්වා ඨිතානි. තත්ථ යානි අච්චුග්ගම්ම ඨිතානි, තානි සුරියරස්මිසම්ඵස්සං ආගමයමානානි ඨිතානි අප්ප පුප්ඵනකානි. යානි සමොදකං ඨිතානි, තානි ස්වෙ පුප්ඵනකානි. යානි උදකානුග්ගතානි අන්තොඋදකපොසිනි, තානි තතියදිවසෙ පුප්ඵනකානි. උදකා පන අනුග්ගතානි අඤ්ඤානිපි සරොජඋප්පලාදීනි නාම අත්ථී, යානි නෙව පුප්ඵස්සන්ති, මච්ඡකච්ඡපහක්ඛානෙව භවිස්සන්ති, තානි පාළිං නාරුල්භානි. ආහරිත්වා පන දීපෙතබ්බානීති දීපිතානි. යටෙව හි තානි චතුබ්බිධානි පුප්ඵානි, එවමෙව උග්ගට්ඨකඤ්ඤා, විපඤ්චිතඤ්ඤා, නෙය්‍යා, පදපරමොති චත්තාරො පුග්ගලා. තත්ථ යස්ස පුග්ගලස්ස සහ උදාහට්ඨෙලාය ධම්මාභිසමයො හොති, අයං චූච්චති පුග්ගලො උග්ගට්ඨකඤ්ඤා. යස්ස පුග්ගලස්ස සඤ්ඤානිත්තෙ නාසිතස්ස විත්ථාරෙන අත්ථෙ විහජියමානෙ ධම්මාභිසමයො හොති, අයං චූච්චති පුග්ගලො විපඤ්චිතඤ්ඤා. යස්ස පුග්ගලස්ස උද්දෙසනො පරිපුච්ඡනො යොනිසොමනසිකරොතො කල්‍යාණමිත්තෙ සෙවනො හජනො පයිරූපාසනො අනුපුබ්බෙන ධම්මාභිසමයො හොති, අයං චූච්චති පුග්ගලො නෙය්‍යා. යස්ස පුග්ගලස්ස බහුමිපි සුඤ්ඤා බහුමිපි භණ්ණා බහුමිපි

ගණ්භතො බහුමිපි ධාරයතො බහුමිපි වාවයතො න තාය ජාතියා ධම්මාභිසමයො හොති, අයං චුවිචති පුග්ගලො පදපරමො (පු. ප. 148, 149, 150, 151).

තත්ථ භගවා උප්පලවනාදිසදිසං දසසහස්සිලොකධාතුං ඔලොකෙන්තො – “අජ්ජ පුප්ඵනකානි විය උග්ගට්ඨකඤ්ඤා, ස්වෙ පුප්ඵනකානි විය විපඤ්චිතඤ්ඤා, තතියදිවසෙ පුප්ඵනකානි විය නෙයොයා, මච්ඡකච්ඡපහක්ඛානි විය පදපරමො” ති අද්දස. පස්සන්තො ච – “එත්තකා අප්පරජක්ඛා, එත්තකා මහාරජක්ඛා. තත්තාපි එත්තකා උග්ගට්ඨකඤ්ඤා” ති එවං සබ්බාකාරතො අද්දස. තත්ථ තිණ්ණං පුග්ගලානං ඉමස්මිංයෙව අත්තභාවෙ භගවතො ධම්මදෙසනා අත්ථං සාධෙති, පදපරමානං අනාගතෙ වාසනත්ථාය හොති.

අථ භගවා ඉමෙසං චතුත්තං පුග්ගලානං අත්ථාවහං ධම්මදෙසනං විදිත්වා දෙසෙතුකමානං උප්පාදෙන්වා පුන තෙ සබ්බෙසුපි තීසු භවෙසු සබ්බෙ සත්තෙ භබ්බාභබ්බවසෙන ද්වෙ කොට්ඨාසෙ අකාසි. යෙ සන්ධාය චුත්තං – “යෙ තෙ සත්තා කම්මාවරණෙන සමන්තාගතා, විපාකාවරණෙන සමන්තාගතා, කිලෙසාවරණෙන සමන්තාගතා, අස්සද්ධා අච්ඡන්දිකා දුප්පඤ්ඤා අභබ්බා නියාමං ඔක්කම්තුං කුසලෙසු ධම්මෙසු සම්මත්තං, ඉමෙ තෙ සත්තා අභබ්බා. කතමෙ සත්තා භබ්බා? යෙ තෙ සත්තා න කම්මාවරණෙන...පෙ....ඉමෙ තෙ සත්තා භබ්බා” ති (විභ. 827; පටි. ම. 1.114).

තත්ථ සබ්බෙපි අභබ්බපුග්ගලෙ පභාය භබ්බපුග්ගලෙයෙව ඤාණෙන පරිග්ගහෙන්වා – “එත්තකා රාගවරිතා, එත්තකා දොසමොහවිතක්කසද්ධාචුද්ධිවරිතා” ති ඡ කොට්ඨාසෙ අකාසි. එවං කත්වා – “ධම්මං දෙසෙස්සාමි” ති චිත්තෙසි. චුත්තො තං ඤත්වා සොමනස්සජාතො භගවත්තං ගාථාහි අජ්ඣහාසි. ඉදං සන්ධාය – “අථ ඛො සො, භික්ඛවෙ, මහාචුත්තො” තිආදි චුත්තං.

70. තත්ථ අජ්ඣහාසිති අධිඅභාසි, අධිකිච්ච ආරබ්භ අභාසිති අත්ථො.

සෙලෙ යථා පබ්බතමුද්ධනිට්ඨිතොති සෙලමයෙ එකග්ගෙන පබ්බතමුද්ධනි යථාඨිතොව, න හි තත්ථ ඨිතස්ස දස්සනත්ථං ගිවුක්ඛිපනපසාරණාදිකිච්චං අත්ථී. තථුපමන්ති තප්පට්ඨාගං සෙලපබ්බතූපමං. අයං පනෙත්ථ සඬ්ඛෙපත්ථො, යථා සෙලපබ්බතමුද්ධනි යථාඨිතොව චක්ඛුමා පුරිසො සමන්තතො ජනතං පස්සෙයා, තථා ත්වම්පි සුමෙධ, සුන්දරපඤ්ඤසබ්බඤ්ඤාඤාණෙන සමන්තචක්ඛු භගවා ධම්මමයං පඤ්ඤාමයං පාසාදමාරුය්හ සයං අපෙතසොකො සොකාවතිණ්ණං ජාතිජරාභිභූතං ජනතං අපෙක්ඛස්සු, උපධාරය උපපරික්ඛ.

අයමෙත්ථ අධිප්පායො – යථා හි පබ්බතපාදෙ සමන්තා මහන්තං බෙන්තං කත්වා තත්ථ කෙදාරපාළීසු කුටිකායො කත්වා රත්තිං අග්ගිං ජාලෙය්ගුං. චතුරඬ්ඨගසමන්තාගතඤ්ච අන්ධකාරං අස්ස. අථස්ස පබ්බතස්ස මත්ථකෙ යත්වා

වක්බ්‍රමතො පුරිසස්ස භූමිං ඔලොකයතො නෙව ඛෙත්තං, න කෙදාරපාළියො, න කුටියො, න තත්ථ සයිතමනුස්සා පඤ්ඤායෙය්‍යං, කුටිකාසු පන අග්ගිජාලමත්තමෙව පඤ්ඤායෙය්‍යා. එවං ධම්මපාසාදමාරුය්හ සත්තනිකායං ඔලොකයතො තථාගතස්ස යෙ තෙ අකතකල්‍යාණා සත්තා, තෙ එකච්ඡාරෙ දක්ඛිණජාණුපස්සෙ නිසින්නාපි බුද්ධවක්ඛුස්ස ආපාථං නාගච්ඡන්ති, රත්තිං ඛිත්තසරා විය භොන්ති. යෙ පන කතකල්‍යාණා වෙනෙය්‍යපුග්ගලා, තෙ තස්ස දුරෙ ධීතාපි ආපාථං ආගච්ඡන්ති, සො අග්ගි විය හිමවත්තපබ්බතො විය ව. චුත්තම්පි වෙතං -

“දුරෙ සන්නො පකාසෙන්නි, හිමවත්තොව පබ්බතො;
අසන්නෙත්ථ න දිස්සන්ති, රත්තිං ඛිත්තා යථා සරා”ති. (ධ. ප. 304);

උට්ඨෙහීති භගවතො ධම්මදෙසනත්ථං වාරිකවරණං යාවත්තො භණති. වීරාතිආදීසු භගවා වීරියවත්තතාය වීරො, දෙවපුත්තමච්චුකිලෙසමාරාතං විජිතත්තා විජිතසඬ්ඨාමො, ජාතිකන්තරාදිනිත්ථරණත්ථාය වෙනෙය්‍යසත්ථවාහනසමත්ථතාය සත්ථවාහො, කාමච්ඡන්දඉණස්ස අභාවතො අණණොති වෙදිතබ්බො.

71. අපාරුතාති විවටා. අමතස්ස ද්වාරාති අරියමග්ගො. සො හි අමතසඬ්ඨාතස්ස නිබ්බානස්ස ද්වාරං. සො මයා විවරිත්වා යපිතොති දස්සෙති. පමුඤ්චන්තු සද්ධන්ති සබ්බෙ අත්තනො සද්ධං පමුඤ්චන්තු විස්සජ්ජෙත්තු. පච්ඡිමපදද්වයෙ අයමත්ථො, අහඤ්චි අත්තනො පගුණං සුප්පවත්තිතම්පි ඉමං පණිතං උත්තමං ධම්මං කායවාචාකිලමථසඤ්ඤී හුත්වා න භාසිං, ඉදානි පන සබ්බෙ ජනා සද්ධාභාජනං උපනෙත්තු, පුරෙස්සාමි තෙසං සඬ්ඨකප්පන්ති.

අග්ගසාවකයුගවණ්ණනා

73. බොධිරුක්ඛමූලෙති බොධිරුක්ඛස්ස අවිදුරෙ අජපාලනිග්‍රොධෙ අන්තරහිතොති අත්ථො. ඛෙමෙ මිගදායෙති ඉසිපතනං තෙන සමයෙන ඛෙමං නාම උය්‍යානං හොති, මිගානං පන අභයවාසත්ථාය දින්නත්තා මිගදායොති වූච්චති. තං සන්ධාය චුත්තං - “ඛෙමෙ මිගදායෙ”ති. යථා ව විපස්සී භගවා, එවං අඤ්ඤෙපි බුද්ධා පයමං ධම්මදෙසනත්ථාය ගච්ඡන්තා ආකාසෙන ගන්ත්වා තත්ථෙව ඔතරන්ති. අම්භාකං පන භගවා උපකස්ස ආජීවකස්ස උපනිස්සයං දිස්වා - “උපකො ඉමං අද්ධානං පටිපන්නො, සො මං දිස්වා සල්ලපිත්වා ගමිස්සති. අථ පුන නිබ්බින්නන්තො ආගම්ම අරහත්තං සච්ඡිකරිස්සති”ති ඤත්වා අට්ඨාරසයොජනමග්ගං පදසාව අගමාසි. දායපාලං ආමන්තෙසීති දිස්වාච පුනස්පුනං ඔලොකෙත්වා - “අයෙයා නො, හන්තෙ, ආගතො”ති වත්වා උපගතං ආමන්තෙසී.

75-6. අනුපුබ්බිං කථන්ති දානකථං, දානානන්තරං සීලං, සීලානන්තරං සග්ගං, සග්ගානන්තරං මග්ගන්ති එවං අනුපටිපාටිකථං කථෙසී. තත්ථ දානකථන්ති ඉදං දානං නාම සුඛානං නිදානං, සම්පත්තීනං මූලං, භොගානං පතිට්ඨා, විසමගතස්ස

තාණං ලෙණං ගති පරායණං, ඉධලොකපරලොකෙසු දානසදිසො අවස්සයො පතිට්ඨා ආරම්මණං තාණං ලෙණං ගති පරායණං නත්ථි. ඉදඤ්භි අවස්සයට්ඨෙන රතනමයසීභාසනසදිසං, පතිට්ඨානට්ඨෙන මහාපථවීසදිසං, ආරම්මණට්ඨෙන ආලම්බනරජ්ජුසදිසං. ඉදඤ්භි දුක්ඛනිත්ථරණට්ඨෙන නාවා, සමස්සාසනට්ඨෙන සඬගාමසුරො, භයපරිත්තාණට්ඨෙන සුසඬ්ඛනනගරං, මච්ඡෙරමලාදීභි අනුපලිත්තට්ඨෙන පදුමං, තෙසං නිදහනට්ඨෙන අග්ගි, දුරාසදට්ඨෙන ආසිවිසො, අසන්තාසනට්ඨෙන සීහො, බලවන්තට්ඨෙන හත්ථි, අභිමඬගලසම්මතට්ඨෙන සෙනඋසහො, බෙමන්තභූමිසම්පාපනට්ඨෙන වලාහකඅස්සරාජා. දානඤ්භි ලොකෙ සක්කසම්පත්තිං මාරසම්පත්තිං බ්‍රහ්මසම්පත්තිං චක්කවත්තිසම්පත්තිං සාවකපාරමිඤ්ඤාණං පච්චෙකබොධිඤ්ඤාණං අභිසම්බොධිඤ්ඤාණං දෙනිති එවමාදිදානගුණපටිසංයුත්තං කථං.

යස්මා පන දානං දදන්තො සීලං සමාදාතුං සක්කොති, තස්මා තදනන්තරං සීලකථං කථෙසි. සීලකථන්ති සීලං නාමෙතං අවස්සයො පතිට්ඨා ආරම්මණං තාණං ලෙණං ගති පරායණං. ඉධලොකපරලොකසම්පත්තිනඤ්භි සීලසදිසො අවස්සයො පතිට්ඨා ආරම්මණං තාණං ලෙණං ගති පරායණං නත්ථි, සීලසදිසො අලඬකාරො නත්ථි, සීලපුජ්ඵසදිසං පුජ්ඵං නත්ථි, සීලගන්ධසදිසො ගන්ධො නත්ථි, සීලාලඬකාරොති අලඬකතං සීලකුසුමපිළන්ධනං සීලගන්ධානුලිත්තං සදෙවකොපි ලොකො ඔලොකෙන්තො තිත්තිං න ගච්ඡතිති එවමාදිසීලගුණපටිසංයුත්තං කථං.

ඉදං පන සීලං නිස්සාය අයං සග්ගො ලබ්භතීති දස්සෙතුං සීලානන්තරං සග්ගකථං කථෙසි. සග්ගකථන්ති අයං සග්ගො නාම ඉට්ඨො කන්තො මනාපො, නිච්චමෙත්ථ කීළා, නිච්චං සම්පත්තියො ලබ්භන්ති, වාතුමහාරාජිකා දෙවා නවුතිවස්සසතසහස්සානි දිබ්බසුඛං දිබ්බසම්පත්තිං පටිලහන්ති, තාවතිංසා තිස්සො ච වස්සකොට්ඨො සට්ඨි ච වස්සසතසහස්සානීති එවමාදිසග්ගගුණපටිසංයුත්තං කථං. සග්ගසම්පත්තිං කථයන්තානඤ්භි බුද්ධානං මුඛං නස්පහොති. චුත්තම්පි චෙතං – “අනෙකපරියායෙන බො අහං, භික්ඛවෙ, සග්ගකථං කථෙය්‍ය” තිතිආදි.

එවං සග්ගකථාය පලොභෙත්වා පුන හත්ථිං අලඬකරිත්වා තස්ස සොණ්ඩං ඡින්දන්තො විය – “අයම්පි සග්ගො අනිච්චො අද්ධුවො, න එත්ථ ඡන්දරාගො කාතබ්බො” ති දස්සන්තං – “අප්පස්සාදා කාමා බහුදුක්ඛා බහුපායාසා, ආදීනවො එත්ථ භියො” තිආදිනා (ම. නි. 1.235; 2.42) නයෙන කාමානං ආදීනවං ඔකාරං සංකිලෙසං කථෙසි. තත්ථ ආදීනවොති දොසො. ඔකාරොති අවකාරො ලාමකභාවො. සංකිලෙසොති තෙහි සත්තානං සංසාරෙ සංකිලිස්සනං. යථාහ – “කිලිස්සන්ති වත හො සත්තා” ති (ම. නි. 2.351). එවං කාමාදීනවෙන තෙජ්ජත්වා නෙක්ඛම්මෙ ආනිසංසං පකාසෙසි, පබ්බජ්ජාය ගුණං පකාසෙසීති අත්ථො. සෙසං අම්බට්ඨසුත්තවණ්ණනායං චුත්තනායඤ්චෙව උත්තානත්ථඤ්ච.

77. අලත්ථුන්ති කථං අලත්ථුං? එහිභික්ඛුභාවෙන. භගවා කිර තෙසං ඉද්ධිමයපත්තච්චරස්සුපනිස්සයං ඔලොකෙන්තො අනෙකාසු ජාතීසු චීවරදානාදීති

දිස්වා එථ භික්ඛවොතිආදිමාහ. තෙ තාවදෙව භණ්ඩු කාසායවසනා අට්ඨභි භික්ඛුපරික්ඛාරෙහි සරීරපටිමුක්කෙහෙව වස්සසතිකත්ථෙරා විය භගවන්තං නමස්සමානාව නිසීදිංසු.

සන්දස්සෙසීතිආදීසු ඉධලොකත්ථං සන්දස්සෙසී, පරලොකත්ථං සන්දස්සෙසී. ඉධලොකත්ථං දස්සෙන්තො අනිච්චන්ති දස්සෙසී, දුක්ඛන්ති දස්සෙසී, අනත්තාති දස්සෙසී, ඛන්ධෙ දස්සෙසී, ධාතුයො දස්සෙසී, ආයතනාති දස්සෙසී, පටිච්චසමුප්පාදං දස්සෙසී, රූපක්ඛන්ධස්ස උදයං දස්සෙන්තො පඤ්ච ලක්ඛණාති දස්සෙසී, තථා වෙදනාක්ඛන්ධාදීනං, තථා වයං දස්සෙන්තොපි උදයඛිඛයවසෙන පඤ්ඤාසලක්ඛණාති දස්සෙසී, පරලොකත්ථං දස්සෙන්තො නිරයං දස්සෙසී, තිරච්ඡානගොතිං, පෙත්තිවිසයං, අසුරකායං, තිණ්ණං කුසලානං විපාකං, ඡන්තං දෙවලොකානං, නවන්තං බ්‍රහ්මලොකානං සම්පත්තිං දස්සෙසී.

සමාදසෙසීති චතුපාරිසුද්ධිසීලතෙරසධුතඬිගදසකථාවන්ථුආදිකෙ කල්‍යාණධම්මෙ ගණ්භාපෙසී.

සමුත්තෙපෙසීති සුට්ඨු උත්තෙපෙසී, අබ්භුස්සාහෙසී. ඉධලොකත්ථඤ්චෙව පරලොකත්ථඤ්ච තාසෙත්වා තාසෙත්වා අධිගතං විය කත්වා කථෙසී. ද්වන්තිංසකම්මකාරණපඤ්චවිසතිමහාභයජ්ජහෙදඤ්භි ඉධලොකත්ථං බුද්ධෙ භගවති තාසෙත්වා තාසෙත්වා කථයන්තෙ පච්ඡාඛාහං, ගාළ්භඛන්ධනං ඛන්ධිත්වා චාතුමහාපථෙ පහාරසතෙන තාලෙත්වා දක්ඛිණද්වාරෙන නියාමානො විය ආසාතනභණ්ඩිකාය යපිතසීසො විය සුලෙ උත්තාසිතො විය මත්තහත්ථිනා මද්දියමානො විය ච සංවිග්ගො හොති. පරලොකත්ථඤ්ච කථයන්තෙ නිරයාදීසු නිඛිඛන්තො විය දෙවලොකසම්පත්තිං අනුභවමානො විය ච හොති.

සම්පහංසෙසීති පටිලද්ධගුණෙන වොදෙසී, මහානිසංසං කත්වා කථෙසීති අත්ථො.

සඬ්ඛාරානං ආදීනවන්ති හෙට්ඨා පයමමග්ගාධිගමත්ථං කාමානං ආදීනවං කථෙසී, ඉධ පන උපරිමග්ගාධිගමත්ථං – “අනිච්චා, භික්ඛවෙ, සඬ්ඛාරා අද්ධුචා අනස්සාසිකා, යාවඤ්චිදං, භික්ඛවෙ, අලමෙව සබ්බසඬ්ඛාරෙසු නිබ්බින්නිදිතුං අලං විරජ්ජිතුං අලං විමුච්චිතු”න්තිආදිනා (අ. නි. 7.66; සං. නි. 2.134) නයෙන සඬ්ඛාරානං ආදීනවඤ්ච ලාමකභාවඤ්ච තජ්ජවච්චයඤ්ච කිලමථං පකාසෙසී. යථා ච තත්ථ නෙක්ඛම්මෙ, එවම්ධ – “සන්තමිදං, භික්ඛවෙ, නිබ්බානං නාම පණ්ණිතං තාණං ලෙණ”න්තිආදිනා නයෙන නිබ්බානෙ ආනිසංසං පකාසෙසී.

මහාජනකායපබ්බජ්ජාවණ්ණනා

78. මහාජනකායොති තෙසංයෙව ද්වින්නං කුමාරානං උපට්ඨාකජනකායොති.

80. හගවන්තං සරණං ගච්ඡාම, ධම්මඤ්ඤාති සඤ්ඤාසං අපරිපුර්ණත්තා
ද්වේවාචිකමෙව සරණමගමංසු.

81. අලත්ථුන්ති පුබ්බෙ වුත්තනයෙනෙව එහිභික්ඛුභාවෙනෙව අලත්ථුං. ඉතො
අනන්තරෙ පබ්බජිතවාරෙපි එසෙව නයො.

වාරිකාඅනුජානනවණ්ණනා

85. පරිචිතක්කො උදපාදිති කදා උදපාදි? සම්බොධිතො සත්ත සංවච්ඡරානි
සත්ත මාසෙ සත්ත දිවසෙ අතික්කමිත්වා උදපාදි. හගවා කිර පිතුසඤ්ඤා
කරොන්තො විහාසි. රාජාපි චින්තෙසි – ‘‘මයං ජෙට්ඨපුත්තො නික්ඛමිත්වා
බුද්ධො ජාතො, දුතියපුත්තො මෙ නික්ඛමිත්වා අග්ගසාවකො ජාතො,
පුරොහිතපුත්තො දුතියඅග්ගසාවකො, ඉමෙ ව අවසෙසා භික්ඛු ගිහිකාලෙපි මයං
පුත්තමෙව පරිවාරෙත්වා විවරිංසු. ඉමෙ සබ්බෙ ඉදානිපි මයංයෙව භාරො, අහමෙව
ව නෙ චතුහි පච්චයෙහි උපට්ඨහිස්සාමි, අඤ්ඤෙසං ඔකාසං න දස්සාමි’’ති
විහාරද්වාරකොට්ඨකතො පට්ඨාය යාව රාජගෙහද්වාරා උභයතො බදිරපාකාරං
කාරාපෙත්වා කිලඤ්ඤෙහි ඡාදාපෙත්වා චන්දෙහි පටිච්ඡාදාපෙත්වා උපරි ව
ඡාදාපෙත්වා සුවණ්ණකාරකච්චිත්තං සමොලම්බිතතාලක්ඛන්ධමත්තං
විවිධපුප්ඵදාමචිත්තානං කාරාපෙත්වා හෙට්ඨා භූමියං චිත්තත්ථරණෙහි
සන්ථරාපෙත්වා අන්තො උභොසු පස්සෙසු මාලාවච්ඡකෙ පුණ්ණසංඝට්ඨෙ,
සකලමග්ගවාසත්ථාය ව ගන්ධන්තරෙ පුප්ඵානි පුප්ඵන්තරෙ ගන්ධෙ ව යපාපෙත්වා
හගවතො කාලං ආරොවාපෙසි.

හගවා භික්ඛුසඤ්ඤාපරිවුත්තො අන්තොසාණියාව රාජගෙහංගන්ත්වා හත්තකිච්චං
කත්වා විහාරං පච්චාගච්ඡති. අඤ්ඤො කොචි දට්ඨුමිපි න ලහති, කුතො පන භික්ඛං
වා දාතුං, පූජං වා කාතුං, ධම්මං වා සොතුං. නාගරා චින්තෙසු – ‘‘අජ්ජ සත්ථු
ලොකෙ උප්පන්තස්ස සත්තමාසාධිකානි සත්තසංවච්ඡරානි, මයඤ්ඤා දට්ඨුමිපි න
ලහාම, පගෙව භික්ඛං වා දාතුං, පූජං වා කාතුං, ධම්මං වා සොතුං. රාජා – ‘මයංමෙව
බුද්ධො, මයංමෙව ධම්මො, මයංමෙව සඤ්ඤා’’ති මමාසිත්වා සයමෙව උපට්ඨති.
සත්ථා ව උප්පජ්ජමානො සදෙවකස්ස ලොකස්ස අත්ථාය හිතාය උප්පන්තො. න හි
රඤ්ඤොයෙව නිරයො උණ්ණො අස්ස, අඤ්ඤෙසං නිලුප්පලවනසදිසො. තස්මා
රාජානං වදාම. සවෙ නො සත්ථාරං දෙති, ඉච්චෙතං කුසලං. නො වෙ දෙති, රඤ්ඤා
සද්ධිං යුජ්ඣන්ත්වාපි සඤ්ඤා ගහෙත්වා දානාදිනි පුඤ්ඤානි කරොම. න සක්කා බො
පන සුද්ධනාගරෙහෙව එවං කාතුං, එකං ජෙට්ඨපුරිසමිපි ගණ්භාමා’’ති.

තෙ සෙනාපතිං උපසඤ්ඤාමිත්වා තස්සෙතමත්ථං ආරොචෙත්වා – ‘‘සාමි, කිං
අම්භාකං පක්ඛො හොසි, උදාහු රඤ්ඤො’’ති ආහංසු. සො – ‘‘අහං තුම්භාකං
පක්ඛො හොමි, අපි ව බො පන පයමදිවසො මයං දාතබ්බො’’ති. තෙ
සම්පට්ඨිංසු. සො රාජානං උපසඤ්ඤාමිත්වා – ‘‘නාගරා, දෙව, තුම්භාකං කුපිතා’’ති
ආහ. කිමත්ථං තාතාති? සත්ථාරං කිර තුම්භෙයෙව උපට්ඨහට්ඨ, අම්භෙ න ලහාමාති.

සවෙ ඉදානිපි ලහන්ති, න කුප්පන්ති, අලහන්තා තුම්හෙහි සද්ධිං යුජ්ඣිතුකාමා දෙවාති. යුජ්ඣාමි, තාත, නාහං භික්ඛුසඤ්ඤාං දෙමිති. දෙව තුම්හාකං දාසා තුම්හෙහි සද්ධිං යුජ්ඣාමාති වදන්ති, තුම්හෙ කං ගණ්හිත්වා යුජ්ඣස්සපාති? නනු ත්වං සෙනාපතිති? නාගරෙහි විනා න සමත්ථො අහං දෙවාති. තතො රාජා –

“බලවන්තො නාගරා, සෙනාපතිපි තෙසඤ්ඤෙව පක්ඛො”ති ඤත්වා “අඤ්ඤානිපි සත්තමාසාධිකානි සත්තසංවච්ඡරානි මය්හං භික්ඛුසඤ්ඤාං දදන්තු”ති ආහ. නාගරා න සම්පට්ඨිංසු. රාජා – “ඡ වස්සානි, පඤ්ඤා, වත්තාරි, තිණි, ද්වෙ, එකවස්ස”න්ති භාෂෙසි. එවං භාෂෙන්තෙපි න සම්පට්ඨිංසු. අඤ්ඤා සත්ත දිවසෙ යාචි. නාගරා – “අතිකක්ඛලං දානි රඤ්ඤා සද්ධිං කාතුං න වට්ටති”ති අනුජානිංසු.

රාජා සත්තමාසාධිකානං සත්තන්තං සංවච්ඡරානං සජ්ජිතං දානමුඛං සත්තන්තමෙව දිවසානං විස්සජ්ජෙත්වා ඡ දිවසෙ කෙසඤ්ඤා අපස්සන්තානංයෙව දානං දත්වා සත්තමෙ දිවසෙ නාගරෙ පක්කොසාෂෙත්වා – “සක්ඛිස්සථ, තාත, එවරුපං දානං දාතු”න්ති ආහ. තෙපි – “නනු අම්හෙයෙව නිස්සාය තං දෙවස්ස උප්පන්ත”න්ති වත්වා – “සක්ඛිස්සාමා”ති ආහංසු. රාජා පිට්ඨිහත්ථොන අස්සුනි පුඤ්ජමානො භගවන්තං වන්දිත්වා – “භන්තෙ, අහං අට්ඨසට්ඨිභික්ඛුසතසහස්සං අඤ්ඤස්ස වාරං අකත්වා යාවජීවං චතුහි පච්චයෙහි උපට්ඨහිස්සාමිති වින්තෙසිං. නාගරා න දානි මෙ අනුඤ්ඤාතා, නාගරා හි ‘මයං දානං දාතුං න ලභාමා’ති කුප්පන්ති. භගවා ස්වෙ පට්ඨාය තෙසං අනුග්ගහං කරොථා”ති ආහ.

අථ දුතියදිවසෙ සෙනාපති මහාදානං සජ්ජෙත්වා – “අජ්ජ යථා අඤ්ඤො කොචි එකභික්ඛමිපි න දෙති, එවං රක්ඛථා”ති සමන්තා පුරිසෙ යථෙසි. තං දිවසං සෙට්ඨිහරියා රොදමානා ධීතරං ආහ – “ස්වෙ, අම්ම, තච පිතා ජීවෙය්‍ය, අජ්ජාහං පයමං දසබලං භොජෙය්‍ය”න්ති. සා තං ආහ – “අම්ම, මා වින්තයි, අහං තථා කර්ස්සාමි යථා බුද්ධප්පමුඛො භික්ඛුසඤ්ඤා පයමං අම්හාකං භික්ඛං පරිභුඤ්ජිස්සති”ති. තතො සතසහස්සග්ගනිකාය සුචණ්ණපාතියා නිරුද්ධකපායාසස්ස පුරෙත්වා සජ්ජිමධුසක්කරාදිහි අභිසඬ්ඛිත්වා අඤ්ඤාය පාතියා පටිකුජ්ජිත්වා තං සුමනමාලාගුලෙහි පරික්ඛිපිත්වා මාලාගුලසදිසං කත්වා භගවතො ගාමං පවිසනවෙලාය සයමෙව උක්ඛිපිත්වා දාසිගණපරිවුතා නාගරා නික්ඛමි. අන්තරාමග්ගෙ සෙනාපතිඋපට්ඨාකා – “අම්ම, මා ඉතො අගමා”ති වදන්ති. මහාපුඤ්ඤා නාම මනාපකථා භොන්ති, න ච තෙසං පුනජ්ජුතං භණන්තානං කථා පටික්ඛිපිතුං සක්කා භොති. සා – “චුළපිතා මහාපිතා මාතුලා කිස්ස තුම්හෙ ගන්තුං න දෙථා”ති ආහ. සෙනාපතිනා – “අඤ්ඤස්ස කස්සපි බාදනීයභොජනීයං දාතුං මා දෙථා”ති යපිතමිහ අම්මාති. කිං පන මෙ භත්ථෙ බාදනීයං භොජනීයං පස්සථාති? මාලාගුලං පස්සාමාති. කිං තුම්හාකං සෙනාපති මාලාගුලපුජමිපි කාතුං න දෙතිති? දෙති, අම්මාති. තෙන හි, අපෙථ, අපෙථාති භගවන්තං උපසඬ්ඛිත්වා මාලාගුලං ගණ්භාෂෙථ භගවාති ආහ. භගවා එකං සෙනාපතිස්සුපට්ඨාකං ඔලොකෙත්වා මාලාගුලං ගණ්භාෂෙසි. සා භගවන්තං වන්දිත්වා – “භගවා, භවාහවෙ නිබ්බන්තියං මෙ සති පරිතස්සනජීවිතං නාම මා භොතු, අයං සුමනමාලා විය

නිබ්බන්තනිබ්බන්තට්ඨානෙ පියාව හොමි, නාමෙන ව සුමනා යෙවා’’ති පත්ථනං කත්වා සත්ථාරා – “සුබ්බි හොහි’’ති වුත්තා වන්දිත්වා පදක්ඛිණං කත්වා පක්කාමි.

භගවා සෙනාපතිස්ස ගෙහං ගන්ත්වා පඤ්ඤත්තාසනෙ නිසීදි. සෙනාපති යාගුං ගහෙත්වා උපගඤ්ඡි, සත්ථා පත්තං පිද්දි. නිසිත්තො, හන්තෙ, භික්ඛුසඬ්ඤාති. අත්ථි තො එකො අන්තරා පිණ්ඩපාතො ලද්ධොති. සො මාලං අපනෙත්වා පිණ්ඩපාතං අද්දස. වුළුපට්ඨාකො ආහ – “සාමි, මාලාති මං වත්වා මාතුගාමො වඤ්චෙසි’’ති. පායාසො භගවන්තං ආදිං කත්වා සබ්බෙසං භික්ඛූනං පහොති. සෙනාපතිපි අත්තතො දෙයාධම්මං අදාසි. සත්ථා හත්තකිච්චං කත්වා මඬිගලං වත්වා පක්කාමි. සෙනාපති – “කා නාම සා පිණ්ඩපාතමදාසි’’ති පුච්ඡි. සෙට්ඨිධිතා, සාමිති. සප්පඤ්ඤා සා ඉත්ථි, එවරුපාය සරෙ වසන්තියා පුරිසස්ස සග්ගසම්පත්ති නාම න දුල්ලහාති තං ආනෙත්වා ජෙට්ඨිකට්ඨානෙ යපෙසි.

පුනදිවසෙ නාගරා දානමදංසු, පුනදිවසෙ රාජාති එකන්තරිකාය දානං දාතුං ආරභිංසු. රාජාපි වරපුරිසෙ යපෙත්වා නාගරෙහි දින්නදානතො අතිරෙකතරං දෙති, නාගරාපි තථෙව කත්වා රඤ්ඤා දින්නදානතො අතිරෙකතරං. රාජගෙහෙ නාටකිත්ථියො දහරසාමණෙරෙ වදන්ති – “ගණ්භථ, තාතා, න ගහපතිකානං ගත්තවත්ථාදිසු පුඤ්ඡිත්වා බාළදාරකානං බෙළසිඬ්ඤාණිකාදිධොවනහත්ථෙහි කතං, සුචිං පණිතං කත’’න්ති. පුනදිවසෙ නාගරාපි දදමානා වදන්ති – “ගණ්භථ, තාතා, න නගරගාමනිගමාදිසු සඬ්ඤාසිතතණ්ඩුලබ්ඨසප්පිආදිහි, න අඤ්ඤෙසං ජඬ්ඤාසිපිට්ඨිආදිනි හඤ්ඡිත්වා ආහරාපිතෙහි කතං, ජාතිසප්පිබ්බරාදිහියෙව කත’’න්ති. එවං සත්තසු සංවච්ඡරෙසු සත්තසු මාසෙසු සත්තසු දිවසෙසු ව අතික්කන්තෙසු අථ භගවතො අයං විතක්කො උදපාදි. තෙන වුත්තං – “සම්බොධිතො සත්ත සංවච්ඡරාති සත්ත මාසාති සත්ත දිවසාති අතික්කමිත්වා උදපාදි’’ති.

87. අඤ්ඤතරො මහාබ්‍රහ්මාති ධම්මදෙසනං ආයාචිතබ්‍රහ්මාව.

89. චතුරාසීති ආවාසසහස්සානීති චතුරාසීති විහාරසහස්සානි. තෙ සබ්බෙපි ද්වාදසසහස්සභික්ඛුගණ්භනකා මහාවිහාරා අභයගිරිවෙතියපබ්බතවිත්තලපබ්බතමහාවිහාරසදිසාව අහෙසුං.

90. බන්ති පරමං තපොති අධිවාසනබන්ති නාම පරමං තපො. තිතික්ඛාති බන්තියා එව වෙච්චනං. තිතික්ඛා සඬ්ඤාතා අධිවාසනබන්ති උත්තමං තපොති අත්ථො. නිබ්බානං පරමන්ති සබ්බාකාරෙන පන නිබ්බානං පරමන්ති වදන්ති බුද්ධා. න හි පබ්බජිතො පරුපසාතීති යො අධිවාසනබන්තිවිරහිතත්තා පරං උපසාතෙති බාධෙති හිංසති, සො පබ්බජිතො නාම න හොති. චතුත්ථපාදො පන තස්සෙව වෙච්චනං. “න හි පබ්බජිතො’’ති එතස්ස හි න සමණො හොතීති වෙච්චනං. පරුපසාතීති එතස්ස පරං විහෙය්‍යන්තොති වෙච්චනං. අථ වා පරුපසාතීති සිලුපසාතී. සිලඤ්ඡි උත්තමට්ඨෙත පරන්ති වුච්චති. යො ව සමණො පරං යං කඤ්චි

සත්තං විහෙයියන්තො පරුපසාති හොති, අත්තනො සීලං විනාසකො, සො පබ්බජිතො නාම න හොතීති අත්ථො. අථවා යො අධිවාසනඛන්ති යා අභාවතො පරුපසාති හොති, පරං අත්තමසො ඩංසමකසම්පි සඤ්චිච්ච ජීවිතා වොරොපෙනි, සො න හි පබ්බජිතො. කිං කාරණා? මලස්ස අපබ්බාජිතත්තා. “පබ්බාජයමත්තනො මලං, තස්මා පබ්බජිතොති වුච්චති” ති (ධ. ප. 388) ඉදඤ්චි පබ්බජිතලක්ඛණං. යොපි න හෙව ඛො උපසාතෙති, න මාරෙති, අපි ච දණ්ඩාදීහි විහෙයෙති, සො පරං විහෙයියන්තො සමණො න හොති. කිං කාරණා? විහෙසාය අසමිතත්තා. “සමිතත්තා හි පාපානං, සමණොති පවුච්චති” ති (ධ. ප. 265) ඉදඤ්චි සමණලක්ඛණං.

දුතියගාථාය සබ්බපාපස්සාති සබ්බාකුසලස්ස. අකරණන්ති අනුප්පාදනං. කුසලස්සාති චතුර්ථකකුසලස්ස. උපසම්පදාති පටිලාභො. සචිත්තපරියොදපනන්ති අත්තනො චිත්තජොතනං, තං පන අරහත්තෙන හොති. ඉති සීලසංවරෙන සබ්බපාපං පහාය සමථවිපස්සනාහි කුසලං සම්පාදෙත්වා අරහත්තඵලෙන චිත්තං පරියොදාපෙතබ්බන්ති එතං බුද්ධානං සාසනං ඔවාදො අනුසිට්ඨී ති.

තතියගාථාය අනුපවාදොති වාචාය කස්සචි අනුපවදනං. අනුපසාතොති කායෙන උපසාතස්ස අකරණං. පාතිමොක්ඛෙති යං තං පඅතිමොක්ඛං, අතිපමොක්ඛං, උත්තමසීලං, පාති වා අගතිවිසෙසෙහි මොක්ඛෙති දුග්ගතිභයෙහි, යො වා නං පාති, තං මොක්ඛෙතීති “පාතිමොක්ඛ”න්ති වුච්චති. තස්මිං පාතිමොක්ඛෙ ච සංවරො. මත්තඤ්ඤානාති පටිග්ගභණපරිභොගවසෙන පමාණඤ්ඤානා. පන්තඤ්ච සයනාසනන්ති සයනාසනඤ්ච සඬ්ඝට්ඨනවිරහිතන්ති අත්ථො. තත්ථ ද්විතියෙව පච්චියෙහි චතුපච්චියසන්තොසො දීපිතො හොතීති වෙදිතබ්බො. එතං බුද්ධාන සාසනන්ති එතං පරස්ස අනුපවදනං අනුපසාතනං පාතිමොක්ඛසංවරො පටිග්ගභණපරිභොගෙසු මත්තඤ්ඤානා අට්ඨසමාපත්තිවසිභාවාය විචිත්තසෙනාසනසෙවනඤ්ච බුද්ධානං සාසනං ඔවාදො අනුසිට්ඨීති. ඉමා පන සබ්බබුද්ධානං පාතිමොක්ඛබුද්දෙසගාථා හොන්තීති වෙදිතබ්බො.

දෙවතාරොචනවණ්ණනා

91. එත්තාවතා ච ඉමිනා විපස්සිස්ස භගවතො අපදානානුසාරෙන විත්ථාරකථනෙන – “තථාගතස්සෙවෙසා, හික්ඛෙවෙ, ධම්මධාතු සුප්පට්ඨිද්ධා” ති එවං චුත්තාය ධම්මධාතුයා සුප්පට්ඨිද්ධභාවං පකාසෙත්වා ඉදානි – “දෙවතාපි තථාගතස්ස එතමත්ථං ආරොවෙසු”න්ති චුත්තං දෙවතාරොචනං පකාසෙතුං එකමීදාහන්තිආදිමාහ.

තත්ථ සුභගවතෙති එවංනාමකෙ වනෙ. සාලරාජමූලෙති වනජපතිජෙට්ඨකස්ස මූලෙ. කාමච්ඡන්දං විරාජෙත්වාති අනාගාමිමග්ගෙන මූලසමුග්ගාතවසෙන විරාජෙත්වා. යථා ච විපස්සිස්ස, එවං සෙසබුද්ධානම්පි සාසනෙ චුත්ථබ්බමචරියා

දෙවතා ආරොවයිංසු, පාළි පන විපස්සිස්ස වෙව අම්භාකඤ්ච භගවතො වසෙන ආගතා.

තත්ථ අත්තනො සම්පත්තියා න භායන්ති, න විභායන්තිති අවිභා. න කඤ්චි සත්තං තපන්තිති අතප්පා. සුන්දරදස්සනා අභිරූපා පාසාදිකාති සුදස්සා. සුට්ඨු පස්සන්ති, සුන්දරමෙතෙසං වා දස්සන්ති සුදස්සී. සබ්බෙහෙව ච සගුණෙහි භවසම්පත්තියා ච ජෙට්ඨා, තත්ථෙත්ථ කනිට්ඨාති අකනිට්ඨා.

ඉධ යත්වා භාණුවාරා සමොධානෙනබ්බා. ඉමස්මිඤ්ඤි සුත්තෙ විපස්සිස්ස භගවතො අපදානවසෙන තයො භාණුවාරා වුත්තා. යථා ච විපස්සිස්ස, එවං සිඛිආදීනම්පි අපදානවසෙන වුත්තාව. පාළි පන සඬබ්බිත්තා. ඉති සත්තන්තං බුද්ධානං වසෙන අම්භාකං භගවතා එකවිසති භාණුවාරා කටීතා. තථා අවිහෙහි. තථා අතප්පෙහි. තථා සුදස්සෙහි. තථා සුදස්සීහි. තථා අකනිට්ඨෙහිති සබ්බම්පි ජබ්බිසතිභාණුවාරසතං හොති. තෙපිටකෙ බුද්ධවචනෙ අඤ්ඤං සුත්තං ජබ්බිසතිභාණුවාරසතපරිමාණං නාම නත්ථි, සුත්තන්තරාජා නාම අයං සුත්තන්තොති වෙදිතබ්බො. ඉතො පරං අනුසන්ධිද්වයම්පි නියානෙනන්තො ඉති බො භික්ඛවෙතිආදිමාහ. තං සබ්බං උත්තානමෙවාති.

ඉති සුමඬගලවිලාසිනියා දීඝනිකායට්ඨකථායං.

මහාපදානසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. මහානිදානසුත්තවණ්ණනා

නිදානවණ්ණනා

95. එවං මෙ සුතං...පෙ.... කුරුසුති මහානිදානසුත්තං. තත්තායං අනුත්තානපදවණ්ණනා. කුරුසු විහරන්ති කුරු නාම ජානපදිතො රාජකුමාරා, තෙසං නිවාසො එකොපි ජනපදො රුළුභිසද්දෙන “කුරු”ති වුවවති. තස්මිං කුරුසු ජනපදෙ. අට්ඨකථාවරියා පනාහු – මන්ධාතුකාලෙ තීසු දීපෙසු මනුස්සා “ජම්බුදීපො නාම බුද්ධපච්චෙකබුද්ධමහාසාවකචක්කවත්තිජපභුතීනං උත්තමමනුස්සානං උප්පත්තිභූමි උත්තමදීපො අතිරමණියො”ති සුත්වා රඤ්ඤා මන්ධාතුවක්කවත්තිනා චක්කරතනං පුරක්ඛත්වා චත්තාරො දීපෙ අනුසංයායන්තෙන සද්ධිං ආගමංසු. තතො රාජා පරිණායකරතනං පුච්ඡි – “අත්ථි නු බො මනුස්සලොකතො රමණියතරං යාන”න්ති. කස්මා දෙව එවං භණ්හි? කිං න පස්සසි චන්දිමසුරියානං ආනුභාවං, නනු එතෙසං යානං ඉතො රමණියතරන්ති? රාජා චක්කරතනං පුරක්ඛත්වා තත්ථ අගමාසි. චත්තාරො මහාරාජානො – “මන්ධාතුමහාරාජා ආගතො”ති සුත්වාච “මහිද්ධිකො මහානුභාවො රාජා, න සක්කා යුද්ධෙන පටිබාහිතු”න්ති සකං රජ්ජං නියානෙසුං. සො තං ගහෙත්වා පුන පුච්ඡි – “අත්ථි නු බො ඉතො රමණියතරං යාන”න්ති?

අථස්ස තාවතිංසභවනං කථංසිංසු. “තාවතිංසභවනං, දෙව, ඉතො රමණීයතරං. තත්ථ සක්කස්ස දෙවරඤ්ඤො ඉමෙ චත්තාරො මහාරාජානො පරිවාරකා දොවාරිකභූමියං තිට්ඨන්ති, සක්කො දෙවරාජා මහිද්ධිකො මහානුභාවො, තස්සිමානි උපහොගට්ඨානානි – යොජනසහස්සුඛිබ්බො චෙජයන්තො පාසාදො, පඤ්චයොජනසතුඛිබ්බො සුධම්මා දෙවසභා, දියඨ්ඨයොජනසතිකො චෙජයන්තරථො තථා ඵරාවණො භත්ථි, දිඛ්ඛරුක්ඛසහස්සප්පට්මණ්ඩිතං නන්දනවනං, චිත්තලතාවනං, ඵාරුසකවනං, මිස්සකවනං, යොජනසතුඛිබ්බො පාරිච්ඡත්තකො කොවිළාරො, තස්ස හෙට්ඨා සට්ඨියොජනායාමා පඤ්ඤාසයොජනචිත්තො පඤ්චදසයොජනුඛිබ්බො ජයකුසුමපුප්ඵවණ්ණො පණ්ඩුකම්බලසිලා, යස්සා මුදුනාය සක්කස්ස නිසිදතො උපඨ්ඨකායො අනුපට්ඨති”ති.

තං සුත්වා රාජා තත්ථ ගන්තුකාමො චක්කරතනං අඛ්භුක්කිරි. තං ආකාසෙ පතිට්ඨාසි සද්ධිං චතුරඨ්ඨිනියා සෙනාය. අථ ද්විත්තං දෙවලොකානං වෙමජ්ඣකො චක්කරතනං ඔතරිත්වා පථවියං පතිට්ඨාසි සද්ධිං පරිණායකරතනපමුඛාය චතුරඨ්ඨිනියා සෙනාය. රාජා එකකොච තාවතිංසභවනං අගමාසි. සක්කො – “මන්ධාතා ආගතො”ති සුත්වාච තස්ස පච්චුග්ගමනං කත්වා – “ස්වාගතං, තෙ මහාරාජ, සකං තෙ මහාරාජ, අනුසාස මහාරාජා”ති චත්වා සද්ධිං නාටකෙහි රජ්ජං ද්වෙ භාගෙ කත්වා එකං භාගමදාසි. රඤ්ඤො තාවතිංසභවනෙ පතිට්ඨිතමත්තස්සෙව මනුස්සභාවො විගච්ඡි, දෙවභාවො පාතුරහොසි. තස්ස කිර සක්කෙන සද්ධිං පණ්ඩුකම්බලසිලායං නිසිත්තස්ස අක්ඛිනිමිසමත්තෙන නානත්තං පඤ්ඤායති. තං අසල්ලක්ඛෙන්තා දෙවා සක්කස්ස ච තස්ස ච නානත්තෙ මුය්භන්ති. සො තත්ථ දිඛ්ඛසම්පත්තිං අනුභවමානො යාව ඡත්තිංස සක්කා උප්පජ්ජිත්වා චුතා, තාව රජ්ජං කාරෙත්වා අතිත්තොච කාමෙහි තතො චචිත්වා අත්තතො උය්‍යානෙ පතිට්ඨිතො වාතාතපෙන පුට්ඨගත්තො කාලමකාසි.

චක්කරතනෙ පන පුන පථවියං පතිට්ඨිතෙ පරිණායකරතනං සුවණ්ණපට්ටෙ මන්ධාතු උපාහනං ලිඛාපෙත්වා ඉදං මන්ධාතු රජ්ජන්ති රජ්ජමනුසාසි. තෙපි තීහි දීපෙහි ආගතමනුස්සා පුන ගන්තුං අසක්කොන්තා පරිණායකරතනං උපසඨ්ඨිකම්ත්වා – “දෙව, මයං රඤ්ඤො ආනුභාවෙන ආගතා, ඉදානි ගන්තුං න සක්කොම, වසනට්ඨානං නො දෙහී”ති යාචිංසු. සො තෙසං එකමෙකං ජනපදමදාසි. තත්ථ පුඛ්ඛවිදෙහතො ආගතමනුස්සෙහි ආවසිතපදෙසො තායෙව පුරිමසඤ්ඤාය – “විදෙහරට්ඨ”න්ති නාමං ලභි, අපරගොයානතො ආගතමනුස්සෙහි ආවසිතපදෙසො “අපරන්තජනපදො”ති නාමං ලභි, උත්තරකුරුතො ආගතමනුස්සෙහි ආවසිතපදෙසො “කුරුරට්ඨ”න්ති නාමං ලභි, බහුකෙ පන ගාමනිගමාදයො උපාදාය බහුවචනෙන වොහරියති. තෙන චුත්තං – “කුරුසු විහරති”ති.

කම්මාසධම්මං නාම කුරුනං නිගමොති කම්මාසධම්මන්ති එත්ථ කෙවි ධ-
කාරස්ස ද-කාරෙන අත්ථං වණ්ණයන්ති. කම්මාසො එත්ථ දම්මොති
කම්මාසදම්මො. කම්මාසොති කම්මාසපාදො පොරිසාදො චුච්චති. තස්ස කිර පාදෙ

බාණ්ඩුකෙන විද්ධට්ඨානෙ වණො රුහන්තො චිත්තදාරුසදිසො භුත්වා රුහි. තස්මා කම්මාසපාදොති පඤ්ඤායිත්ථ. සො ච තස්මිං ඔකාසෙ දම්මො පොරිසාදභාවතො පටිසෙධිතො. කෙන? මහාසත්තෙන. කතරස්මිං ජාතකෙනි?

මහාසුතසොමජාතකෙනි එකෙ. ඉමෙ පන ථෙරා ජයද්දිසජාතකෙනි වදන්ති. තදා හි මහාසත්තෙන කම්මාසපාදො දම්මො. යථාහ -

“පුත්තො යදා හොම් ජයද්දිසස්ස;
පඤ්චාලරට්ඨධිපතිස්ස අත්‍රපො.
චජිත්වාන පාණං පිතරං පමොවයිං;
කම්මාසපාදම්පි වහං පසාදයි”න්ති.

කෙච්ඡි පන ධ-කාරෙතෙව අත්ථං වණ්ණයන්ති. කුරුරට්ඨවාසිනං කිර කුරුවත්තධම්මො, තස්මිං කම්මාසො ජාතො, තස්මා තං යානං කම්මාසො එත්ථ ධම්මො ජාතොති කම්මාසධම්මන්ති වුවවති. තත්ථ නිවිට්ඨනිගමස්සාපි එතදෙව නාමං. භූමිමච්චනෙන කස්මා න වුත්තන්ති. අවසනොකාසනො. භගවතො කිර තස්මිං නිගමෙ වසනොකාසො කොච්චි විහාරො නාම නාහොසි. නිගමතො පන අපක්කම්ම අඤ්ඤතරස්මිං උදකසම්පන්නෙ රමණීයෙ භූමිභාගෙ මහාවනසණ්ඨො අහොසි තත්ථ භගවා විහාසි, තං නිගමං ගොචරගාමං කත්වා. තස්මා එවමෙත්ථ අත්ථො වෙදිතබ්බො - “කුරුසු විහරති කම්මාසධම්මං නාම කුරුනං නිගමො, තං ගොචරගාමං කත්වා”ති.

ආයස්මාති පියවචනමෙතං, ගාරවචනමෙතං. ආනන්දොති තස්ස ථෙරස්ස නාමං. එකමන්තන්ති භාවනපුංසකනිද්දෙසො - “විසමං චන්දිමසූරියා පරිවත්තන්ති”තිආදීසු (අ. නි. 4.70) විය. තස්මා යථා නිසින්නො එකමන්තං නිසින්නො හොති, තථා නිසිදීති එවමෙත්ථ අත්ථො දට්ඨබ්බො. භූමිමත්ථෙ වා එතං උපයොගච්චනං නිසිදීති උපාචිසි. පණ්ඩිතා හි ගරුට්ඨානියං උපසඩ්ධකම්ත්වා ආසනකුසලතාය එකමන්තං නිසිදන්ති. අයඤ්ච තෙසං අඤ්ඤතරො, තස්මා එකමන්තං නිසිදි.

කථං නිසින්නො බො පන එකමන්තං නිසින්නො හොතීති? ඡ නිසජ්ජදොසෙ වජ්ජෙත්වා. සෙය්‍යාථිදං - අතිදුරං, අවිවාසන්තං, උපරිවාතං, උන්නතජ්ජදෙසං, අතිසම්මුඛං, අතිපච්ඡාති. අතිදුරෙ නිසින්නො හි සචෙ කථෙතුකාමො හොති, උච්චාසද්දෙන කථෙතබ්බං හොති. අවිවාසන්තෙ නිසින්නො සඩ්ධිසට්ඨතං කරොති. උපරිවාතෙ නිසින්නො සරීරගන්ධෙන බාධති. උන්නතජ්ජදෙසෙ නිසින්නො අගාරවං පකාසෙති. අතිසම්මුඛා නිසින්නො සචෙ දට්ඨුකාමො හොති, වක්ඛුනා වක්ඛුං ආභව්ව දට්ඨබ්බං හොති. අතිපච්ඡා නිසින්නො සචෙ දට්ඨුකාමො හොති, ගීවං පරිවත්තත්වා දට්ඨබ්බං හොති. තස්මා අයම්පි තික්ඛත්තුං භගවන්තං පදක්ඛිණං කත්වා සක්කච්චං චන්දිත්වා එතෙ ඡ නිසජ්ජදොසෙ වජ්ජෙත්වා දක්ඛිණජාණුමණ්ඩලස්ස අභිමුඛට්ඨානෙ ඡබ්බණ්ණානං බුද්ධරස්මීනං අත්තො පටිසිත්වා පසන්නලාබාරසං විගාහන්තො විය සුවණ්ණපටං පාරුපන්තො විය

රත්තුප්පලමාලාවිතානමජ්ඣං පවිසන්තො විය ව ධම්මභණ්ඩාගාරිකො ආයස්මා ආනන්දො නිසීදි. තෙන චුත්තං – “එකමන්තං නිසීදි”ති.

කාය පන වෙලාය, කෙන කාරණෙන අයමායස්මා භගවන්තං උපසඬකමන්තොති? සායන්භවෙලායං පච්චයාකාරපඤ්ඤපුච්ඡනකාරණෙන. තං දිවසං කිරායමායස්මා කුලසඬගහත්ථාය සරද්වාරෙ සරද්වාරෙ සහස්සභණ්ඩිකං නික්ඛිපන්තො විය කම්මාසධම්මගාමං පිණ්ඩාය වරින්වා පිණ්ඩපාතපටික්කන්තො සත්ථු වත්තං දස්සෙත්වා සත්ථරි ගන්ධකුටිං පට්ටියෙ සත්ථාරං වන්දිත්වා අත්තනො දිවාට්ඨානං ගන්ත්වා අත්තෙවාසිකෙසු වත්තං දස්සෙත්වා පටික්කන්තෙසු දිවාට්ඨානං පටිසම්මජ්ජිත්වා වම්මක්ඛණ්ඩං පඤ්ඤපෙත්වා උදකතුම්ඛනො උදකං ගහෙත්වා උදකෙන හත්ථපාදෙ සීතලෙ කත්වා පල්ලඩිකං ආභුජිත්වා නිසීන්තො සොනාපත්තිඵලසමාපත්තිං සමාපජ්ජී. අථ පරිච්ඡින්නකාලවසෙන සමාපත්තිනො උට්ඨාය පච්චයාකාරෙ ඤාණං ඔතාරෙසි. සො – “අවිජ්ජාපච්චයා සඬබ්බාරා”තිආදිතො පට්ඨාය අන්තං, අත්තනො පට්ඨාය ආදිං, උභයන්තනො පට්ඨාය මජ්ඣං, මජ්ඣනො පට්ඨාය උභො අත්තෙ පාපෙන්නො තික්ඛන්තුං ද්වාදසපදං පච්චයාකාරං සම්මසී. තස්සෙවං සම්මසන්තස්ස පච්චයාකාරො විභූතො භුත්වා උත්තානකුත්තානකො විය උපට්ඨාසී.

තනො චින්තෙසී – “අයං පච්චයාකාරො සබ්බබුද්ධෙහි – ‘ගම්භීරො චෙව ගම්භීරාවභාසො වා’ති කථිතො, මය්හං බො පන පදෙසඤාණෙ ධීතස්ස සාවකස්ස සතො උත්තානො විභූතො පාකටො භුත්වා උපට්ඨාති, මය්හංයෙව නු බො එස උත්තානකො භුත්වා උපට්ඨාති, උදාහු අඤ්ඤෙසම්පී”ති? අථස්ස එතදහොසී – “හන්දාහං ඉමං පඤ්ඤං ගහෙත්වා භගවන්තං පුච්ඡාමි, අද්ධා මෙ භගවා ඉමං අත්ථුප්පත්තිං කත්වා සාලින්දං සිනෙරුං උක්ඛිපන්තො විය එකං සුත්තන්තකථං කථෙත්වා දස්සෙස්සති. බුද්ධානඤ්ඤි විනයපඤ්ඤත්තිං, භුම්මන්තරං, පච්චයාකාරං, සමයන්තරන්ති ඉමානි වත්තාරි යානානි පත්වා ගජ්ජිතං මහන්තං හොති, ඤාණං අනුපවිසති, බුද්ධඤාණස්ස මහන්තභාවො පඤ්ඤායති, දෙසනා ගම්භීරා හොති තිලක්ඛණබ්බාහතා සුඤ්ඤතපටිසංයුත්තා”ති.

සො කිඤ්චාපි පකතියාව එකදිවසෙ සතවාරම්පි සහස්සවාරම්පි භගවන්තං උපසඬකමන්තො න අහෙතුඅකාරණෙන උපසඬකමති, තං දිවසං පන ඉමං පඤ්ඤං ගහෙත්වා – “ඉමං බුද්ධගන්ධහත්ථී ආපජ්ජ ඤාණකොඤ්චනාදං සොස්සාමි, බුද්ධසීහං ආපජ්ජ ඤාණසීහනාදං සොස්සාමි, බුද්ධසින්ධවං ආපජ්ජ ඤාණපදවික්කමං පස්සිස්සාමි”ති චින්තෙත්වා දිවාට්ඨානා උට්ඨාය වම්මක්ඛණ්ඩං පජ්චොටෙත්වා ආදාය සායන්භසමයෙ භගවන්තං උපසඬකමි. තෙන චුත්තං – “සායන්භවෙලායං පච්චයාකාරපඤ්ඤපුච්ඡනකාරණෙන උපසඬකමන්තො”ති.

යාව ගම්භීරොති එත්ථ යාවසද්දො පමාණාතික්කමෙ, අතික්කම්ම පමාණං ගම්භීරො, අතිගම්භීරොති අත්ථො. ගම්භීරාවභාසොති ගම්භීරොව භුත්වා අවභාසති, දිස්සතීති අත්ථො. එකඤ්ඤි උත්තානමෙව ගම්භීරාවභාසං හොති

සුනිපණ්ණාදිවසෙන කාලවණ්ණපුරාණඋදකං විය. තඤ්ඤි ජාණුප්පමාණමිපි සතපොරිසං විය දිස්සති. එකං ගම්භිරං උත්තානාවහාසං හොති මණ්ඩගාය විජ්ජසන්නඋදකං විය. තඤ්ඤි සතපොරිසමිපි ජාණුප්පමාණං විය බායති. එකං උත්තානං උත්තානාවහාසං හොති වාට්ඨාදිසු උදකං විය. එකං ගම්භිරං ගම්භිරාවහාසං හොති සිනෙරුපාදකමහාසමුද්දෙ උදකං විය. එවං උදකමෙව චත්තාරි නාමානි ලහති. පට්ඨවසමුප්පාදෙ පනෙනං නත්ථි. අයඤ්ඤි ගම්භිරො වෙව ගම්භිරාවහාසො වාති එකමෙව නාමං ලහති. එවරුපො සමානොපි අථ ව පන මෙ උත්තානකුත්තානකො විය බායති, යදිදං අව්ජරියං, හන්තෙ, අබ්භුතං හන්තෙති. එවං අත්තනො විම්භයං පකාසෙන්නො පඤ්ඤං පුච්ඡිත්වා තුණ්හිභුතො නිසීදි.

හගවා තස්ස වචනං සුත්වා – “ආනන්දො හවග්ගග්ගහණාය හත්ථං පසාරෙන්නො විය, සිනෙරුං ඡින්නිත්වා මිඤ්ජං නීහරිතුං වායමමානො විය, විනා නාමාය මහාසමුද්දං තරිතුකාමො විය, පථවිං පරිවත්තෙත්වා පථවොජං ගහෙතුං වායමමානො විය බුද්ධවිසයපඤ්ඤං අත්තනො උත්තානං වදති. හන්දස්ස ගම්භිරභාවං ආවික්ඛිස්සාමි” ති විත්තෙත්වා මා හෙවන්තිආදිමාහ.

තත්ථ මා හෙවන්ති හ-කාරො නිපාතමත්තං. එවං මා හණ්ති අත්ථො. මා හෙවන්ති ව ඉදං වචනං හගවා ආයස්මත්තං ආනන්දං උස්සාදෙන්නොපි හණති අපසාදෙන්නොපි.

උස්සාදනාවණ්ණනා

තත්ථ උස්සාදෙන්නො – ආනන්ද, ත්වං මහාපඤ්ඤො විසදඤ්ඤාණො, තෙන තෙ ගම්භිරොපි පට්ඨවසමුප්පාදො උත්තානකො විය බායති. අඤ්ඤෙසං පනෙස උත්තානකොති න සල්ලක්ඛෙතඛිබ්බො, ගම්භිරොයෙව ව ගම්භිරාවහාසො ව. තත්ථ චතස්සො උපමා වදන්ති. ඡමාසෙ සුභොජනරසපුට්ඨස්ස කිර කතයොගස්ස මහාමල්ලස්ස සමජ්ජසමයෙ කතමල්ලපාසාණපරිවයස්ස යුද්ධභූමිං ගව්ජන්තස්ස අත්තරා මල්ලපාසාණං දස්සෙසුං, සො – කිං එතන්ති ආහ. මල්ලපාසාණොති. ආහරථ නන්ති. උක්ඛිපිතුං න සක්කොමාති චුත්තෙ සයං ගන්ත්වා කුහිං ඉමස්ස භාරියට්ඨානන්ති චත්වා ද්විහි හත්ථෙහි ද්වෙ පාසාණෙ උක්ඛිපිත්වා කිලාගුලෙ විය ඛිපිත්වා අගමාසි. තත්ථ මල්ලස්ස මල්ලපාසාණො ලහුකොපි න අඤ්ඤෙසං ලහුකොති චත්තඛිබ්බො. ඡමාසෙ සුභොජනරසපුට්ඨො මල්ලො විය හි කප්පසතසහස්සං අහිනීභාරසම්පන්නො ආයස්මා ආනන්දො, යථා මල්ලස්ස මහාබලතාය මල්ලපාසාණො ලහුකො, එවං ථෙරස්ස මහාපඤ්ඤතාය පට්ඨවසමුප්පාදො උත්තානො, සො අඤ්ඤෙසං උත්තානොති න චත්තඛිබ්බො.

මහාසමුද්දෙ ව තිම්නාම මච්ඡො ද්වියොජනසතිකො තිම්ඞගලො තියොජනසතිකො, තිම්පිඞගලො චතුරියොජනසතිකො තිම්රපිඞගලො පඤ්චයොජනසතිකො, ආනන්දො තිම්නන්දො අජ්ඣාරොහො මහාතිමිති ඉමෙ චත්තාරො යොජනසහස්සිකා. තත්ථ තිම්රපිඞගලෙනෙව දිපෙන්නි. තස්ස කිර දක්ඛිණකණ්ණං වාලෙන්තස්ස පඤ්චයොජනසතෙ පදෙසෙ උදකං වලති. තථා

වාමකණ්ණං. තථා නඬිගුට්ඨං, තථා සීසං. ද්වෙ පන කණ්ණෙ වාලෙන්වා නඬිගුට්ඨෙන උදකං පහරිත්වා සීසං අපරාපරං කත්වා කීළිතුං ආරද්ධස්ස සත්තට්ඨයොජනසතෙ පදෙසෙ භාජනෙ පක්ඛිපිත්වා උද්ධනෙ ආරොපිතං විය උදකං පක්කුඨති, තියොජනසතමත්තෙ පදෙසෙ උදකං පිට්ඨිං ඡාදෙතුං න සක්කොති. සො එවං වදෙය්‍ය – “අයං මහාසමුද්දො ගම්භිරො ගම්භිරොති වදන්ති කුතස්ස ගම්භිරතා, මයං පිට්ඨිපට්ඨිඡාදනමත්තම්පි උදකං න ලභාමා”ති. තත්ථ කායුපපන්නස්ස තිමිරපිඬගලස්ස මහාසමුද්දො උත්තානොති, අඤ්ඤෙසං බුද්දකමච්ඡානං උත්තානොති න වත්තබ්බො, එවමෙව ඤාණුපපන්නස්ස ථෙරස්ස පට්ඨිවසමුප්පාදො උත්තානොති, අඤ්ඤෙසම්පි උත්තානොති න වත්තබ්බො.

සුපණ්ණරාජා ව දියඬිසයොජනසතිකො, තස්ස දක්ඛිණපක්ඛො පඤ්ඤාසයොජනිකො හොති තථා වාමපක්ඛො, පිඤ්ජවට්ටි සට්ඨිසයොජනිකා, ගීවා තිංසයොජනිකා, මුඛං නවයොජනං, පාදා ද්වාදසයොජනිකා. තස්මිං සුපණ්ණවාතං දස්සෙතුං ආරද්ධෙ සත්තට්ඨයොජනසතං යානං නප්පහොති. සො එවං වදෙය්‍ය – “අයං ආකාසො අනන්තො අනන්තොති වදන්ති, කුතස්ස අනන්තතා, මයං පක්ඛවාතප්පසාරණොකාසම්පි න ලභාමා”ති. තත්ථ කායුපපන්නස්ස සුපණ්ණරඤ්ඤො ආකාසො පරිත්තොති, අඤ්ඤෙසං බුද්දකපක්ඛිනං පරිත්තොති න වත්තබ්බො, එවමෙව ඤාණුපපන්නස්ස ථෙරස්ස පට්ඨිවසමුප්පාදො උත්තානොති, අඤ්ඤෙසම්පි උත්තානොති න වත්තබ්බො.

රාහු අසුරින්දො පන පාදන්තතො යාව කෙසන්තා යොජනානං චත්තාරි සහස්සාති අට්ඨ ව සතාති හොති. තස්ස ද්වින්තං බාහානං අන්තරං ද්වාදසයොජනසතිකං. ඛහලත්තෙන ඡයොජනසතිකං. හත්ථපාදතලාති තියොජනසතිකාති, තථා මුඛං. එකෙකං අඬිගුලිපබ්බං පඤ්ඤාසයොජනං, තථා හමුකන්තරං. නලාටං තියොජනසතිකං. සීසං නවයොජනසතිකං. තස්ස මහාසමුද්දං ඔතිණ්ණස්ස ගම්භිරං උදකං ඡාණුප්පමාණං හොති. සො එවං වදෙය්‍ය – “අයං මහාසමුද්දො ගම්භිරො ගම්භිරොති වදන්ති, කුතස්ස ගම්භිරතා, මයං ඡාණුප්පට්ඨිඡාදනමත්තම්පි උදකං න ලභාමා”ති. තත්ථ කායුපපන්නස්ස රාහුනො මහාසමුද්දො උත්තානොති, අඤ්ඤෙසං උත්තානොති න වත්තබ්බො, එවමෙව ඤාණුපපන්නස්ස ථෙරස්ස පට්ඨිවසමුප්පාදො උත්තානොති, අඤ්ඤෙසම්පි උත්තානොති න වත්තබ්බො. එතමත්ථං සන්ධාය හගවා – “මා හෙවං, ආනන්ද, අවච; මා හෙවං, ආනන්ද අවචා”ති ආහ.

ථෙරස්ස හි චතුහි කාරණෙහි ගම්භිරොපි පට්ඨිවසමුප්පාදො උත්තානොති උපට්ඨාති. කතමෙහි චතුහි? පුබ්බපතිස්සයසම්පත්තියා, තිත්ථවාසෙන, සොතාපන්නතාය, බහුස්සුතභාවෙනාති.

පුබ්බපතිස්සයසම්පත්තිකථා

ඉතො කිර සතසහස්සිමෙ කප්පෙ පදුමුත්තරො නාම සත්ථා ලොකෙ උප්පජ්ජී. තස්ස භංසවතී නාම නගරං අහොසි, ආනන්දො නාම රාජා පිතා, සුමේධා නාම දෙවී මාතා, බොධිසත්තො උත්තරකුමාරො නාම අහොසි. සො පුත්තස්ස ජාතදිවසෙ මහාහිනික්ඛමනං නික්ඛම්ම පබ්බජිත්වා පධානමනුයුක්ඛජන්තො අනුක්කමෙන සබ්බඤ්ඤතං පත්වා – ‘අනෙකජාතිසංසාර’ න්ති උදානං උදානෙන්වා සත්තාහං බොධිපල්ලඬකෙ විනිනාමෙන්වා පථවියං යපෙස්සාමිති පාදං අභිනීහරි. අථ පථවිං හින්දිත්වා මහත්තං පදුමං උට්ඨාසි. තස්ස ධුරපත්තානි නවුතිහත්ථානි, කෙසරං තිංසහත්ථං, කණ්ණිකා ද්වාදසහත්ථා, නවසට්ඨපමාණො රෙණු අහොසි.

සත්ථා පන උබ්බෙධනො අට්ඨපණ්ණාසහත්ථුබ්බෙධො අහොසි. තස්ස උභින්නං බාහානමන්තරං අට්ඨාරසහත්ථං, නලාටං පඤ්චහත්ථං, හත්ථපාදා එකාදසහත්ථා. තස්ස එකාදසහත්ථෙත පාදෙන ද්වාදසහත්ථාය කණ්ණිකාය අක්කන්තමත්තාය නවසට්ඨපමාණො රෙණු උට්ඨාය අට්ඨපණ්ණාසහත්ථං පදෙසං උග්ගන්ත්වා ඔකිණ්ණමනොසිලාචුණ්ණං විය පච්චොකිණ්ණො. තදුපාදාය භගවා පදුමුත්තරොත්ථෙව පඤ්ඤායිත්ථ. තස්ස දෙවිලො ව සුජාතො ව ද්වෙ අග්ගසාවකා අහෙසුං. අමිතා ව අසමා ව ද්වෙ අග්ගසාවිකා. සුමනො නාම උපට්ඨාකො. පදුමුත්තරො භගවා පිතුසඬගහං කුරුමානො හික්ඛුසතසහස්සපරිවාරො භංසවතියා රාජධානියා වසති.

කනිට්ඨභාතා පනස්ස සුමනකුමාරො නාම. තස්ස රාජා භංසවතීනො වීසතියොජනසතෙ යානෙ භොගගාමං අදාසි. සො කදාවි ආගන්ත්වා පිතරඤ්ච සත්ථාරඤ්ච පස්සති. අට්ඨකදිවසං පච්චන්තො කුපිතො. සුමනො රඤ්ඤො පෙසෙසි – ‘පච්චන්තො කුපිතො’ ති. රාජා ‘මයා ත්වං තත්ථ කස්මා යපිතො’ ති පටිපෙසෙසි. සො නික්ඛම්ම වොරෙ වූපසමෙන්වා – ‘උපසන්තො, දෙව, ජනපදො’ ති රඤ්ඤො පෙසෙසි. රාජා තුට්ඨො – ‘සීසං මම පුත්තො ආගච්ඡතු’ ති ආහ. තස්ස සහස්සමත්තා අමච්චා භොන්ති. සො තෙහි සද්ධිං අන්තරාමග්ගෙ මන්තෙසි – ‘මය්හං පිතා තුට්ඨො, සථෙ මෙ වරං දෙති, කිං ගණ්හාමී’ ති. අථ නං එකච්චෙ ‘හත්ථිං ගණ්හථ, අස්සං ගණ්හථ, රථං ගණ්හථ, ජනපදං ගණ්හථ, සත්තරතනානි ගණ්හථා’ ති ආහංසු. අපරෙ – ‘තුම්හෙ පථවිස්සරස්ස පුත්තා, තුම්හාකං ධනං න දුල්ලහං, ලද්ධම්පි වෙතං සබ්බං පහාය ගමනියං, පුඤ්ඤමෙව එකං ආදාය ගමනියං; තස්මා තෙ දෙවෙ වරං දදමානෙ තෙමාසං පදුමුත්තරං භගවන්තං උපට්ඨාතුං වරං ගණ්හථා’ ති. සො – ‘තුම්හෙ මය්හං කල්‍යාණමිත්තා, න මමෙතං චිත්තං අත්ථි, තුම්හෙහි පන උප්පාදිතං, එවං කරිස්සාමී’ ති ගන්ත්වා පිතරං වන්දිත්වා පිතරාපි ආලිඬගෙන්වා තස්ස මත්ථකෙ වුම්බිත්වා – ‘වරං තෙ පුත්ත, දෙමී’ ති වුත්තෙ ‘සාධු මහාරාජ, ඉච්ඡාමහං මහාරාජ භගවන්තං තෙමාසං චතුරී පච්චයෙහි උපට්ඨහන්තො ජීවිතං අවඤ්ඤං කාතුං, ඉමමෙව වරං දෙහී’ ති ආහ. ‘න සක්කා තාත, අඤ්ඤං වරෙහී’ ති වුත්තෙ ‘දෙව, ඛත්තියානං නාම ද්වෙ කථා නත්ථි, එතමෙව දෙහි, න මෙ අඤ්ඤෙතත්ථො’ ති. තාත බුද්ධානං නාම චිත්තං දුජ්ජානං, සථෙ භගවා න ඉච්ඡිස්සති, මයා දින්තෙපි කිං භවිස්සතීති? සො – ‘සාධු, දෙව, අහං භගවතො චිත්තං ජානිස්සාමී’ ති විහාරං ගතො.

තෙන ව සමයෙන හත්තකිව්වං නිට්ඨපෙත්වා භගවා ගන්ධකුට්ඨං පට්ඨංගො
 හොති. සො මණ්ඩලමාලෙ සන්තිසින්නානං භික්ඛූනං සන්තිකං අගමාසි. තෙ තං
 ආහංසු – “රාජපුත්ත, කස්මා ආගතොසී”ති? භගවන්තං දස්සනාය, දස්සෙථ මෙ
 භගවන්තන්ති. න මයං, රාජපුත්ත, ඉච්ඡිතිච්ඡිතක්ඛණෙ සත්ථාරං දට්ඨං ලභාමාති.
 කො පන, හන්තෙ, ලහතීති? සුමනත්ථෙරො නාම රාජපුත්තාති. “සො කුහිං,
 හන්තෙ, ථෙරො”ති. ථෙරස්ස නිසින්නට්ඨානං පුච්ඡිත්වා ගන්ත්වා වන්දිත්වා –
 “ඉච්ඡාමහං, හන්තෙ, භගවන්තං පස්සිතුං, දස්සෙථ මෙ”ති ආහ. ථෙරො – “එහි
 රාජපුත්ත”ති තං ගහෙත්වා තං ගන්ධකුට්ඨපරිවෙණෙ යපෙත්වා ගන්ධකුට්ඨං අභිරුහි.
 අථ නං භගවා – “සුමන, කස්මා ආගතොසී”ති ආහ. රාජපුත්තො, හන්තෙ,
 භගවන්තං දස්සනාය ආගතොති. තෙන හි භික්ඛු ආසනං පඤ්ඤාපෙහීති. ථෙරො
 ආසනං පඤ්ඤාපෙසී, නිසීදි භගවා පඤ්ඤත්තෙ ආසනෙ. රාජපුත්තො භගවන්තං
 වන්දිත්වා පටිසන්ථාරං අකාසි. කදා ආගතොසී රාජපුත්තාති? හන්තෙ, තුම්හෙසු
 ගන්ධකුට්ඨං පට්ඨංගොසු. භික්ඛු පන – “න මයං ඉච්ඡිතිච්ඡිතක්ඛණෙ භගවන්තං දට්ඨං
 ලභාමා”ති මං ථෙරස්ස සන්තිකං පාහෙසුං. ථෙරො පන එකවචනෙනෙව දස්සෙසි.
 ථෙරො, හන්තෙ, තුම්හාකං සාසනෙ වල්ලභො මඤ්ඤෙති. ආම රාජකුමාර,
 වල්ලභො එස භික්ඛු මය්හං සාසනෙති. හන්තෙ, බුද්ධානං සාසනෙ කිං කත්වා
 වල්ලභො හොතීති? දානං දත්වා සීලං සමාදිසිත්වා උපොසථකම්මං කත්වා
 කුමාරාති. භගවා, අහං ථෙරො විය බුද්ධසාසනෙ වල්ලභො හොතුකාමො, තෙමාසං
 මෙ වස්සාවාසං අධිවාසෙථාති. භගවා – “අත්ථි නු ඛො තත්ථ ගතෙන අත්ථො”ති
 ඔලොකෙත්වා අත්ථිති දිස්වා “සුඤ්ඤාගාරෙ, ඛො රාජකුමාර තථාගතා
 අභිරමන්ති”ති ආහ. කුමාරො “අඤ්ඤාතං භගවා, අඤ්ඤාතං සුගතා”ති වත්වා
 “අහං, හන්තෙ, පුරිමතරං ගන්ත්වා විහාරං කාරෙමි, මයා පෙසිතෙ
 භික්ඛුසතසහස්සෙන සද්ධිං ආගච්ඡා”ති පටිඤ්ඤං ගහෙත්වා පිතුසන්තිකං
 ගන්ත්වා “දින්නා මෙ, දෙව, භගවතා පටිඤ්ඤා, මයා පහිතෙ භගවන්තං
 පෙසෙය්‍යාමා”ති පිතරං වන්දිත්වා නික්ඛම්ත්වා යොජනෙ යොජනෙ විහාරං
 කාරෙත්වා වීසයොජනසතං අද්ධානං ගන්ත්වා අත්තනො නගරෙ විහාරට්ඨානං
 විචින්නො සොහනං නාම කුටුම්භිකස්ස උය්‍යානං දිස්වා සතසහස්සෙන කිණිත්වා
 සතසහස්සං විස්සජ්ජෙත්වා විහාරං කාරෙසි. තත්ථ භගවතො ගන්ධකුට්ඨං
 සෙසභික්ඛූනඤ්ච රත්තිට්ඨානදිවාට්ඨානත්ථාය කුට්ඨෙණමණ්ඩපෙ කාරාපෙත්වා
 පාකාරපරික්ඛෙපෙ කත්වා ද්වාරකොට්ඨකඤ්ච නිට්ඨපෙත්වා පිතුසන්තිකං පෙසෙසි
 – “නිට්ඨිතං මය්හං කිව්වං, සත්ථාරං පහිණාමා”ති.

රාජා භගවන්තං භොජෙත්වා – “භගවා, සුමනස්ස කිව්වං නිට්ඨිතං, තුම්හාකං
 ගමනං පච්චාසිසතී”ති ආහ. භගවා සතසහස්සභික්ඛූපරිවාරො යොජනෙ යොජනෙ
 විහාරෙසු වසමානො අගමාසි. කුමාරො “සත්ථා ආගතො”ති සුත්වා යොජනං
 පච්චුගන්ත්වා මාලාදීහි පූජ්‍යමානො විහාරං පවෙසෙත්වා –

“සතසහස්සෙන මෙ කීතං, සතසහස්සෙන මාපිතං;
 සොහනං නාම උය්‍යානං, පටිග්ගණ්හ මහාමුතී”ති.

විහාරං නියානෙසි. සො වස්සුපනායිකදිවසෙ දානං දත්වා අත්තනො පුත්තදාතෙ ව අමච්චෙ ව පක්කොසාපෙත්වා ආහ – “අයං සත්ථා අමිහාකං සන්තිකං දුරතො ආගතො, බුද්ධා ව නාම ධම්මගරුතො න ආමිසගරුකා. තස්මා අහං තෙමාසං ද්වෙ සාටකෙ නිවාසෙත්වා දස සීලානි සමාදිගිත්වා ඉධෙව වසිස්සාමි, තුම්හෙ ඛිණ්ණාසවසතසහස්සස්ස ඉමිනාව නිහාරෙන තෙමාසං දානං දදෙය්‍යාමා”ති.

සො සුමනත්ථෙරස්ස වසනට්ඨානසභාගෙයෙව යානෙ වසන්තො යං ථෙරො භගවතො චත්තං කරොති, තං සබ්බං දිස්වා “ඉමස්මිං යානෙ එකත්තවල්ලහො එස ථෙරො, එතස්සෙව මෙ යානන්තරං පත්ථෙතුං වට්ටති”ති වින්තෙත්වා උපකට්ඨාය පචාරණාය ගාමං පවිසිත්වා සත්තාහං මහාදානං දත්වා සත්තමෙ දිවසෙ භික්ඛුසතසහස්සස්ස පාදමුලෙ තිථිවරං යපෙත්වා භගවත්තං චන්දිත්වා – “භන්තෙ, යදෙනං මයා මග්ගෙ යොජනන්තරිකං යොජනන්තරිකං විහාරං කාරාපනතො පට්ඨාය පුඤ්ඤං කතං, තං නෙව සක්කසම්පත්තිං, න මාරසම්පත්තිං, න බ්‍රහ්මසම්පත්තිං පත්ථයන්තෙන, බුද්ධස්ස පන උපට්ඨාකභාවං පත්ථයන්තෙන කතං. තස්මා අහමිපි, භගවා, අනාගතෙ සුමනත්ථෙරො විය බුද්ධස්ස උපට්ඨාකො භවෙය්‍ය”න්ති පඤ්චපතිට්ඨිතෙන නිපතිත්වා චන්දි.

භගවා – “මහත්තං කුලපුත්තස්ස චිත්තං, සමිජ්ඣිස්සති නු බො නො”ති ඔලොකෙත්තො – “අනාගතෙ ඉතො සතසහස්සිමෙ කප්පෙ ගොතමො නාම බුද්ධො උප්පජ්ජිස්සති, තස්සෙව උපට්ඨාකො භවිස්සති”ති ඤත්වා –

“ඉච්ඡිතං පත්ථිතං තුය්හං, සබ්බමෙව සමිජ්ඣතු;
සබ්බෙ පුරෙත්තු සඬකප්පා, චන්දො පන්තරසො යමා”ති.

ආහ. කුමාරො තං සුත්වා – “බුද්ධා නාම අද්වෙජ්ඣකථා භොන්ති”ති දුතියදිවසෙයෙව තස්ස භගවතො පත්තථිවරං ගහෙත්වා පිට්ඨිතො පිට්ඨිතො ගච්ඡන්තො විය අහොසි. සො තස්මිං බුද්ධුප්පාදෙ වස්සසතසහස්සං දානං දත්වා සග්ගෙ නිබ්බත්තිත්වා කස්සපබුද්ධකාලෙපි පිණ්ඩාය වරතො ථෙරස්ස පත්තග්ගහණත්ථං උත්තරිසාටකං දත්වා පූජමකාසි. පුන සග්ගෙ නිබ්බත්තිත්වා තතො වුතො බාරාණසිරාජා හුත්වා අට්ඨන්තං පච්චෙකබුද්ධානං පණ්ණසාලායො කාරෙත්වා මණ්ණආධාරකෙ උපට්ඨපෙත්වා චතුභි පච්චයෙහි දසවස්සසහස්සානි උපට්ඨානං අකාසි. එතානි පාකට්ඨානානි.

කප්පසතසහස්සං පන දානං දදමානොව අමිහාකං බොධිසත්තෙන සද්ධිං තුසිතපුරෙ නිබ්බත්තිත්වා තතො වුතො අමිතොදනසක්කස්ස ගෙහෙ පටිසන්ධිං ගහෙත්වා අනුපුබ්බෙන කතාභිනික්ඛමනො සම්මාසම්බොධිං පත්වා පයමගමනෙන කපිලවත්ථුං ආගන්ත්වා තතො නික්ඛමන්තෙ භගවති භගවතො පරිවාරත්ථං රාජකුමාරෙසු පබ්බජිතෙසු හද්දියාදීහි සද්ධිං නික්ඛමිත්වා භගවතො සන්තිකෙ පබ්බජිත්වා නචිරස්සෙව ආයස්මතො පුණ්ණස්ස මන්තාණිපුත්තස්ස සන්තිකෙ ධම්මකථං සුත්වා සොතාපත්තිඵලෙ පතිට්ඨති (සං. නි. 3.83). එවමෙස ආයස්මා

පුබ්බපනිස්සයසම්පන්නො තස්සිමාය පුබ්බපනිස්සයසම්පන්නියා ගම්භිරොපි
පට්ඨවසමුප්පාදො උත්තානකො විය උපට්ඨාසි.

තිත්ථවාසාදිවණ්ණනා

තිත්ථවාසොති පුනප්පුනං ගරුතං සන්තිකෙ
උග්ගහණසවනපරිපුච්ඡනධාරණානි වුච්චන්ති. සො ථෙරස්ස අතිවිය පරිසුද්ධො,
තෙනාපිස්සායං ගම්භිරොපි පට්ඨවසමුප්පාදො උත්තානකො විය උපට්ඨාසි.

සොතාපන්නානඤ්ච නාම පච්චයාකාරො උත්තානකොව භුත්වා උපට්ඨාති,
අයඤ්ච ආයස්මා සොතාපන්නො. බහුස්සුතානඤ්ච චතුහත්ථෙ ඔවරකෙ පදීපෙ
ජලමානෙ මඤ්චපීඨං විය නාමරූපපරිච්ඡෙදො පාකටො හොති, අයඤ්ච ආයස්මා
බහුස්සුතානං අග්ගො හොති, බාහුසච්චානුභාවෙනපිස්ස ගම්භිරොපි පච්චයාකාරො
උත්තානකො විය උපට්ඨාසි.

පට්ඨවසමුප්පාදගම්භිරතා

තත්ථ අත්ථගම්භිරතාය, ධම්මගම්භිරතාය, දෙසනාගම්භිරතාය,
පට්ඨෙධගම්භිරතායාති චතුහි ආකාරෙහි පට්ඨවසමුප්පාදො ගම්භිරො නාම.

තත්ථ ජරාමරණස්ස ජාතිපච්චයසම්භූතසමුදාගතට්ඨො ගම්භිරො...පෙ....
සඬ්ඛාරානං අවිජ්ජාපච්චයසම්භූතසමුදාගතට්ඨො ගම්භිරොති අයං අත්ථගම්භිරතා.

අවිජ්ජාය සඬ්ඛාරානං පච්චයට්ඨො ගම්භිරො...පෙ.... ජාතියා ජරාමරණස්ස
පච්චයට්ඨො ගම්භිරොති අයං ධම්මගම්භිරතා.

කත්ථවි සුත්තෙ පට්ඨවසමුප්පාදො අනුලොමතො දෙසියති, කත්ථවි
පටිලොමතො, කත්ථවි අනුලොමපටිලොමතො, කත්ථවි මජ්ඣිමනො පට්ඨාය
අනුලොමතො වා පටිලොමතො වා අනුලොමපටිලොමතො වා, කත්ථවි තිසන්ධි
චතුසඬ්ඛෙපො, කත්ථවි ද්විසන්ධි තිසඬ්ඛෙපො, කත්ථවි එකසන්ධි ද්විසඬ්ඛෙපොති
අයං දෙසනාගම්භිරතා.

අවිජ්ජාය පන අඤ්ඤාණඅදස්සනසච්චාපට්ඨෙධට්ඨො ගම්භිරො, සඬ්ඛාරානං
අභිසංඛරණායුහනසරාගවිරාගට්ඨො, විඤ්ඤාණස්ස
සුඤ්ඤතඅඛ්‍යාපාරඅසඬ්ඤාතිපට්ඨසන්ධිපාතුභාවට්ඨො, නාමරූපස්ස
එකුප්පාදවිනිබ්බොගාවිනිබ්බොගනමනරූප්පනට්ඨො, සලායතනස්ස
අධිපතිලොකද්වාරක්ඛෙත්තවිසයිභාවට්ඨො, එස්සස්ස
ඵ්ඵසනසඬ්ඤාට්ඨසඬ්ඤාතිසන්තිපාතට්ඨො, වෙදනාය
ආරම්මණරසානුභවනසුඛදුක්ඛමජ්ඣත්තභාවනිජ්ජිවෙදයිතට්ඨො, තණ්හාය
අභිනන්දිතඅජ්ඣොසානසරිතාලතාතණ්හානදීතණ්හාසමුද්දුප්පුරණට්ඨො,
උපාදානස්ස ආදානග්ගහණාහිනිවෙසපරාමාසදුරතික්කමට්ඨො, භවස්ස

ආයුහනාහිසඬිරණයොනිගතිධීනිනිවාසෙසු බිපනටියො, ජාතියා
ජාතිසඤ්ජාතිඔක්කන්තිනිබ්බන්තිපාතුභාවටියො, ජරාමරණස්ස
බයවයහෙදවිපරිණාමටියො ගම්භීරොති. එවං යො අවිජ්ජාදීනං සභාවො, යෙන
පටිච්චෙධෙන අවිජ්ජාදයො සරසලක්ඛණතො පටිච්ච්ඨා භොන්ති; සො ගම්භීරොති
අයං පටිච්චෙධගම්භීරතාති වෙදිතබ්බා. සා සබ්බාපි ථෙරස්ස උත්තානකා විය
උපට්ඨාසි. තෙන භගවා ආයස්මන්තං ආනන්දං උස්සාදෙන්තො – “මා
හෙව”න්තිආදිමාහ. අයඤ්චෙන්ථ අධිජ්ජායො – ආනන්ද, ත්වං මහාපඤ්ඤො
විසදඤ්ඤො, තෙන තෙ ගම්භීරොපි පටිච්චසමුප්පාදො උත්තානකො විය බායති,
තස්මා – “මය්හමෙව නු බො එස උත්තානකො භුත්වා උපට්ඨාති, උදාහු
අඤ්ඤසම්පී”ති මා එවං අවචාති.

අපසාදනාවණ්ණනා

යං පන චුත්තං – “අපසාදෙන්තො”ති, තත්ථ අයං අධිජ්ජායො – ආනන්ද, “අථ
ච පන මෙ උත්තානකුත්තානකො විය බායති”ති මා හෙවං අවච. යදි හි තෙ එස
උත්තානකුත්තානකො විය බායති, තස්මා ත්වං අත්තතො ධම්මතාය
සොතාපන්නො නාහොසි, මයා දින්නනායෙව යත්වා සොතාපත්තිමග්ගං
පටිච්ච්ඤ්ඤාසි. ආනන්ද, ඉදං නිබ්බානමෙව ගම්භීරං, පච්චයාකාරො පන තච
උත්තානකො ජාතො, අථ තස්මා ඔළාරිකං කාමරාගසංයොජනං පටිසසංයොජනං,
ඔළාරිකං කාමරාගානුසයං පටිසානුසයන්ති ඉමෙ චත්තාරො කිලෙසෙ
සමුග්ගාටෙන්වා සකදාගාමිඵලං න සච්ඡිකරොසි? තෙයෙව අණුසහගතෙ චත්තාරො
කිලෙසෙ සමුග්ගාටෙන්වා අනාගාමිඵලං න සච්ඡිකරොසි? රූපරාගාදීනි පඤ්ච
සංයොජනානි, භවරාගානුසයං, මානානුසයං, අවිජ්ජානුසයන්ති ඉමෙ අට්ඨ කිලෙසෙ
සමුග්ගාටෙන්වා අරහත්තං න සච්ඡිකරොසි?

තස්මා ච සතසහස්සකජ්ජාධිකං එකං අසඬ්ඛොයායං පූර්තපාරමිතො
සාරිපුත්තමොග්ගල්ලානා විය සාවකපාරමිඤ්ඤාණං නජ්ජපටිච්ච්ඤ්ඤාසි?
සතසහස්සකජ්ජාධිකානි ද්වෙ අසඬ්ඛොයායානි පූර්තපාරමිතො පච්චෙකබුද්ධා විය
ච පච්චෙකබොධිඤ්ඤාණං නජ්ජපටිච්ච්ඤ්ඤාසි? යදි චා තෙ සබ්බථාව එස උත්තානකො
භුත්වා උපට්ඨාති, අථ තස්මා සතසහස්සකජ්ජාධිකානි චත්තාරි අට්ඨ සොළස වා
අසඬ්ඛොයායානි පූර්තපාරමිතො බුද්ධා විය සබ්බඤ්ඤාඤ්ඤාණං න සච්ඡිකරොසි?
කිං අනත්ථිකොසි එතෙහි විසෙසාධිගමෙහි, පස්ස යාවඤ්ච තෙ අපරද්ධං, ත්වං නාම
සාවකො පදෙසඤ්ඤාණෙ යිතො අතිගම්භීරං පච්චයාකාරං – “උත්තානකො මෙ
උපට්ඨාති”ති වදසි, තස්ස තෙ ඉදං චචනං බුද්ධානං කථාය පච්චනීකං භොති, න
තාදිසෙන නාම හික්ඛුනා බුද්ධානං කථාය පච්චනීකං කට්ඨෙතබ්බන්ති යුත්තමෙතං.

නනු මය්හං, ආනන්ද, ඉදං පච්චයාකාරං පටිච්ච්ඤ්ඤානුං වායමන්තස්සෙව
සතසහස්සකජ්ජාධිකානි චත්තාරි අසඬ්ඛොයායානි අතික්කන්තානි? පච්චයාකාරං
පටිච්ච්ඤ්ඤානත්ථාය ච පන මෙ අදින්නං දානං නාම නත්ථි, අපූර්තපාරමි නාම නත්ථි.
පච්චයාකාරං පටිච්ච්ඤ්ඤාසාමීති පන මෙ නිරුස්සාහං විය මාරබලං විධමන්තස්ස අයං

මහාපථවී ද්විභිගුලමත්තමිති න කම්පි තථා පඨමයාමෙ පුබ්බෙනිවාසං,
 මජ්ඣිමයාමෙ දිබ්බවක්ඛුං සම්පාදෙන්තස්ස. පච්ඡිමයාමෙ පන මෙ
 බලවපච්චුසසමයෙ – “අවිජ්ජා සඬ්ඛාරානං නවහි ආකාරෙහි පච්චයො හොති” ති
 දිට්ඨමත්තෙව දසසහස්සිලොකධාතු අයදණ්ඩකෙන ආකොට්ඨකංසතාලං විය
 විරවසතං විරවසහස්සං මුඤ්චමානා වාතාහනෙ පදුමිනිපණ්ණෙ උදකඛින්දු විය
 කම්පිත්ථ. එවං ගම්හිරො වායං, ආනන්ද, පටිච්චසමුප්පාදො, ගම්හිරාවහාසො ව.
 එතස්ස ආනන්ද, ධම්මස්ස අනනුබොධා...පෙ.... නාතිවත්තති.

එතස්ස ධම්මස්සාති එතස්ස පච්චයධම්මස්ස. අනනුබොධාති
 ඤාතපරිඤ්ඤාවසෙන අනනුබුද්ධිකා. අප්පට්ඨෙධාති
 තීරණප්පහානපරිඤ්ඤාවසෙන අප්පට්ඨිජ්ඣකා. තත්තාකුලකජාතාති තත්තං විය
 ආකුලකජාතා. යථා නාම දුන්නික්ඛිත්තං මුසිකච්ඡිත්තං පෙසකාරානං තත්තං තහිං
 තහිං ආකුලං හොති, ඉදං අග්ගං ඉදං මූලන්ති අග්ගෙන වා අග්ගං මූලෙන වා මූලං
 සමානෙනුං දුක්ඛරං හොති; එවමෙව සත්තා ඉමස්මිං පච්චයාකාරෙ බලිතා ආකුලා
 බ්‍යාකුලා හොන්ති, න සක්කොන්ති තංපච්චයාකාරං උජුං කාතුං. තත්ථ තත්තං
 පච්චත්තපුරිසකාරෙ යත්වා සක්කාපි භවෙය්‍ය උජුං කාතුං, යපෙත්වා පන ද්වෙ
 බොධිසත්තෙ අඤ්ඤෙ සත්තා අත්තනො ධම්මතාය පච්චයාකාරං උජුං කාතුං
 සමත්ථා නාම නත්ථී. යථා පන ආකුලං තත්තං කඤ්ඡියං දත්වා කොච්ඡෙන පහතං
 තත්ථ තත්ථ ගුළකජාතං හොති ගණ්ඨිබද්ධං, එවමෙව සත්තා පච්චයෙසු
 පක්ඛලිත්වා පච්චයෙ උජුං කාතුං අසක්කොන්තා ද්වාසට්ඨිදිට්ඨිගතවසෙන
 ආකුලකජාතා හොන්ති, ගණ්ඨිබද්ධා. යෙ හි කෙච්චි දිට්ඨිගතනිස්සිතා, සබ්බෙ
 පච්චයාකාරං උජුං කාතුං අසක්කොන්තායෙව.

කුලාගණ්ඨිකජාතාති කුලාගණ්ඨිකං වුව්චති පෙසකාරකඤ්ඡියසුත්තං. කුලා
 නාම සකුණිකා, තස්සා කුලාවකොතිපි එකෙ. යථා හි තදුභයමිපි ආකුලං අග්ගෙන
 වා අග්ගං මූලෙන වා මූලං සමානෙනුං දුක්ඛරන්ති පුරිමනයෙනෙව යොජෙතබ්බං.

මුඤ්ඡප්පබ්බජහුතාති මුඤ්ඡතිණං විය පබ්බජතිණං විය ව භූතා. යථා තාති තිණාති
 කොට්ටෙන්වා කතරජ්ජු ජිණ්ණකාලෙ කත්ථවි පතිතං ගහෙන්වා තෙසං තිණානං
 ඉදං අග්ගං, ඉදං මූලන්ති අග්ගෙන වා අග්ගං මූලෙන වා මූලං සමානෙනුං
 දුක්ඛරන්ති. තමිපි පච්චත්තපුරිසකාරෙ යත්වා සක්කා භවෙය්‍ය උජුං කාතුං,
 යපෙත්වා පන ද්වෙ බොධිසත්තෙ අඤ්ඤෙ සත්තා අත්තනො ධම්මතාය
 පච්චයාකාරං උජුං කාතුං සමත්ථා නාම නත්ථී. එවමයං පජා පච්චයාකාරෙ උජුං
 කාතුං අසක්කොන්ති දිට්ඨිගතවසෙන ගණ්ඨිකජාතා හුත්වා අපායං දුග්ගතිං විනිපාතං
 සංසාරං නාතිවත්තති.

තත්ථ අපායොති නිරයතිරව්ජානයොතිපෙත්තිවිසයඅසුරකායා. සබ්බෙපි හි තෙ
 වඩ්ඪිසඬ්ඛාතස්ස අයස්ස අභාවතො – “අපායො” ති වුව්චන්ති. තථා දුක්ඛස්ස
 ගතිභාවතො දුග්ගති. සුඛසමුප්පයතො විනිපතිත්තා විනිපාතො. ඉතරො පන –

“බන්ධනාගාර පටිපාටි, ධාතුආයතනාන ව;
අබ්බොවිජිත්තං චත්තමානා, සංසාරොති පවුච්චති” ති.

තං සබ්බමපි නාතිචත්තති නාතික්කමති. අථ බො චුතිතො පටිසන්ධිං,
පටිසන්ධිතො චුතින්ති එවං පුනස්සුතං චුතිපටිසන්ධියො ගණ්හන්තා තිස්ස භවෙස්ස
චතුස්ස යොනිස්ස පඤ්චස්ස ගතිස්ස සත්තස්ස විඤ්ඤාණට්ඨිතිස්ස නවස්ස සත්තාවාසෙස්ස
මහාසමුද්දෙ වාතුක්ඛිත්තනාවා විය යන්තෙස්ස යුත්තගොණො විය ච පරිබ්භමති යෙව.
ඉති සබ්බං පෙතං භගවා ආයස්මන්තං ආනන්දං අපසාදෙන්තො ආහාති වෙදිතබ්බං.

පටිච්චසමුප්පාදවණ්ණනා

96. ඉදානි යස්මා ඉදං සුත්තං – “ගම්භිරො වායං, ආනන්ද,
පටිච්චසමුප්පාදො” ති ච “තත්තාකුලකජාතා” ති ච ද්විතීයෙව පදෙහි ආබද්ධං,
තස්මා – “ගම්භිරො වායං, ආනන්ද, පටිච්චසමුප්පාදො” ති ඉමිනා තාව අනුසන්ධිතා
පච්චයාකාරස්ස ගම්භිරභාවදස්සනත්ථං දෙසනං ආරභන්තො අත්ථී ඉදප්පච්චයා
ජරාමරණන්ති ආදිමාහ. තත්ත්වායමත්ථො – ඉමස්ස ජරාමරණස්ස පච්චයො
ඉදප්පච්චයො, තස්මා ඉදප්පච්චයා අත්ථී ජරාමරණං, අත්ථී නු බො ජරාමරණස්ස
පච්චයො, යම්භා පච්චයා ජරාමරණං භවෙය්‍යාති එවං පුට්ඨෙත සතා, ආනන්ද,
පණ්ඩිතෙන පුග්ගලෙන යථා – “තං ජීවං තං සරීරං” න්ති චුත්තෙ යපනීයත්තා
පඤ්ඤාස්ස තුණ්හී භවිතබ්බං හොති, “අබ්‍යාකතමෙතං තථාගතෙනා” ති වා
චත්තබ්බං හොති, එවං අප්පටිපජ්ජිත්වා, යථා – “චක්ඛු සස්සතං අසස්සතං” න්ති
චුත්තෙ අසස්සතන්ති එකංසෙනෙව චත්තබ්බං හොති, එවං එකංසෙනෙව
අත්ථීතිස්ස වචනීයං. පුන කිං පච්චයා ජරාමරණං, කො නාම සො පච්චයො, යතො
ජරාමරණං හොතීති චුත්තෙ ජාතිපච්චයා ජරාමරණන්ති ඉච්චස්ස වචනීයං, එවං
චත්තබ්බං භවෙය්‍යාති අත්ථො. එස නයො සබ්බපදෙස්ස.

නාමරූපපච්චයා එස්සොති ඉදං පන යස්මා සළායතනපච්චයාති චුත්තෙ
චක්ඛුසම්ඵස්සාදිතං ඡන්තං විපාකසම්ඵස්සානං යෙව ගහණං හොති, ඉධ ච
“සළායතනපච්චයා” ති ඉමිනා පදෙන ගහිතමපි අගහිතමපි පච්චයුප්පන්නවිසෙසං
එස්සස්ස ච සළායතනතො අතිරිත්තං අඤ්ඤමපි විසෙසපච්චයං දස්සෙතුකාමො,
තස්මා චුත්තන්ති වෙදිතබ්බං. ඉමිනා පන වාරෙන භගවතා කිං කථිතන්ති?
පච්චයානං නිදානං කථිතං. ඉදඤ්ඤි සුත්තං පච්චයෙ නිජ්ජට්ඨෙ නිග්ගුම්ඛෙ කත්වා
කථිතත්තා මහානිදානන්ති චුච්චති.

98. ඉදානි තෙසං තෙසං පච්චයානං තථං අචිතථං අනඤ්ඤථං පච්චයභාවං
දස්සෙතුං ජාතිපච්චයා ජරාමරණන්ති ඉති බො පනෙතං චුත්තන්ති ආදිමාහ. තත්ථ
පරියායෙනාති කාරණෙන. සබ්බෙන සබ්බං සබ්බථා සබ්බන්ති නිපාතද්වයමෙතං.
තස්මිත්ථො – “සබ්බාකාරෙන සබ්බා සබ්බෙන සභාවෙන සබ්බා ජාති නාම යදි න
භවෙය්‍යා” ති. භවාදිසුපි ඉමිනාව නයෙන අත්ථො වෙදිතබ්බො. කස්සචීති
අනියමච්චනමෙතං, දෙවාදිසු යස්ස කස්සචි. කිම්භිචීති ඉදමපි අනියමච්චනමෙව,

කාමභවාදීසු නවසු භවෙසු යත්ථ කත්ථවි. සෙය්‍යාථීදන්ති

අනියම්තනික්ඛිත්තඅත්ථවිභජනත්ථෙ නිපාතො, තස්සත්ථො – “යං චුත්තං ‘කස්සචි කිම්හිචි’ ති, තස්ස තෙ අත්ථං විභජ්ස්සාමි” ති. අථ නං විභජන්තො – “දෙවෘතං වා දෙවත්තායා” ති ආදිමාහ. තත්ථ දෙවෘතං වා දෙවත්තායානි යා අයං දෙවෘතං දෙවභාවාය ඛන්ධජාති, යාය ඛන්ධජාතියා දෙවා “දෙවා” ති වුච්චන්ති. සචෙ හි ජාති සබ්බෙන සබ්බං නාභවිස්සාති ඉමිනා නයෙන සබ්බපදෙසු අත්ථො වෙදිතබ්බො. එත්ථ ව දෙවෘති උපපත්තිදෙවා. ගන්ධබ්බාති මූලඛන්ධාදීසු අධිවත්ථදෙවතාව. යක්ඛාති අමනුස්සා. භූතාති යෙ කෙචි නිබ්බත්තසත්තා. පක්ඛිනොති යෙ කෙචි අට්ඨිපක්ඛා වා චම්මපක්ඛා වා ලොමපක්ඛා වා. සරීසපාති යෙ කෙචි භූමියං සරත්තා ගච්ඡන්ති. තෙසං තෙසන්ති තෙසං තෙසං දෙවගන්ධබ්බාදීනං. තදත්ථායාති දෙවගන්ධබ්බාදිභාවාය. ජාතිනිරොධාති ජාතිවිගමා, ජාතිඅභාවාති අත්ථො.

හෙතුතිආදීනි සබ්බානිපි කාරණවෙච්චනානි එව. කාරණඤ්ඤි යස්මා අත්තනො ඵලත්ථාය හිනොති පවත්තති, තස්මා “හෙතු” ති වුච්චති. යස්මා තං ඵලං නිදෙති – “හන්ද, නං ගණ්හං” ති අප්පෙති විය තස්මා නිදානං. යස්මා ඵලං තනො සමුදෙති උප්පජ්ජති, තඤ්ච පටිච්ච එති පවත්තති, තස්මා සමුදයොති ව පච්චයොති ව වුච්චති. එස නයො සබ්බත්ථ. අපි ව යදිදං ජාතීනි එත්ථ යදිදන්ති නිපාතො. තස්ස සබ්බපදෙසු ලිඬගානුරූපතො අත්ථො වෙදිතබ්බො. ඉධ පන – “යා එසා ජාති” ති අයමස්ස අත්ථො. ජරාමරණස්ස හි ජාති උපනිස්සයකොටියා පච්චයො හොති.

99. භවපදෙ – “කිම්හිචි” ති ඉමිනා ඔකාසපරිග්ගහො කතො. තත්ථ හෙට්ඨා අවිච්චරියන්තං කත්වා උපරි පරනිම්මිතවසවත්තිදෙවෙ අන්තොකරිත්වා කාමභවො වෙදිතබ්බො. අයං නයො උපපත්තිභවෙ. ඉධ පන කම්මභවෙ යුජ්ජති. සො හි ජාතියා උපනිස්සයකොටියාව පච්චයො හොති. උපාදානපදාදීසුපි – “කිම්හිචි” ති ඉමිනා ඔකාසපරිග්ගහොව කතොති වෙදිතබ්බො.

100. උපාදානපච්චයා භවොති එත්ථ කාමුපාදානං තිණ්ණමිපි කම්මභවානං තිණ්ණඤ්ච උපපත්තිභවානං පච්චයො, තථා සෙසානිපිති උපාදානපච්චයා චතුච්ඡිනිභවා වෙදිතබ්බො. නිප්පරියායෙනෙත්ථ ද්වාදස කම්මභවා ලබ්භන්ති. තෙසං උපාදානානි සහජාතකොටියාපි උපනිස්සයකොටියාපි පච්චයො.

101. රූපතණ්හාති රූපාරම්මණෙ තණ්හා. එස නයො සද්දතණ්හාදීසු. සා පනෙසා තණ්හා උපාදානස්ස සහජාතකොටියාපි උපනිස්සයකොටියාපි පච්චයො හොති.

102. එස පච්චයො තණ්හාය, යදිදං වෙදනාති එත්ථ විපාකවෙදනා තණ්හාය උපනිස්සයකොටියා පච්චයො හොති, අඤ්ඤා අඤ්ඤාපිති.

103. එත්තාවතා පන භගවා වට්ඨමූලභූතං පුරිමතණ්හං දස්සෙත්වා ඉදානි දෙසනං, පිට්ඨියං පහරිත්වා කෙසෙසු වා ගහෙත්වා විරවන්තං විරවන්තං මග්ගතො

ඔක්කමෙන්තො විය නවහි පදෙහි සමුදාචාරතණ්හං දස්සෙන්තො – “ඉති ඛො පනෙනං, ආනන්ද, වෙදනං පටිච්ච තණ්හා” තිආදිමාහ. තත්ථ තණ්හාති ද්වෙ තණ්හා එසනතණ්හා ව, එසිතතණ්හා ව. යාය තණ්හාය අපපට්ඨකුපථාදීනි පටිපජ්ජිත්වා හොගෙ එසති ගවෙසති, අයං එසනතණ්හා නාම. යා තෙසු එසිතෙසු ගවෙසිතෙසු පටිලද්ධෙසු තණ්හා, අයං එසිතතණ්හා නාම. තදුහයම්පි සමුදාචාරතණ්හාය එව අධිවචනං. තස්මා දුට්ඨාපෙසා වෙදනං පටිච්ච තණ්හා නාම. පරියෙසනා නාම රූපාදිආරම්මණපරියෙසනා, සා හි තණ්හාය සති හොති. ලාභොති රූපාදිආරම්මණපටිලාභො, සො හි පරියෙසනාය සති හොති. විනිච්ඡයො පන ඤාණතණ්හාදිට්ඨිවිතක්කවසෙන චතුබ්බිධො. තත්ථ – “සුඛවිනිච්ඡයං ජඤ්ඤා, සුඛවිනිච්ඡයං ඤත්වා අජ්ඣත්තං සුඛමනුයුඤ්ජෙය්‍යා” ති (ම. නි. 3.323) අයං ඤාණවිනිච්ඡයො. “විනිච්ඡයොති ද්වෙ විනිච්ඡයා – තණ්හාවිනිච්ඡයො ව දිට්ඨිවිනිච්ඡයො වා” ති (මහානි. 102). එවං ආගතානි අට්ඨසතතණ්හාවිචරිතානි තණ්හාවිනිච්ඡයො. ද්වාසට්ඨි දිට්ඨියො දිට්ඨිවිනිච්ඡයො. “ඡන්දො ඛො, දෙවානම්න්ද, විතක්කනිදානො” ති (දී. නි. 2.358) ඉමස්මිං පන සුත්තෙ ඉධ විනිච්ඡයොති චුත්තො විතක්කොයෙව ආගතො. ලාභං ලභිත්වා හි ඉට්ඨානිට්ඨං සුන්දරාසුන්දරඤ්ච විතක්කෙනෙව විනිච්ඡිනාති – “එත්තකං මෙ රූපාරම්මණත්ථාය භවිස්සති, එත්තකං සද්දාදිආරම්මණත්ථාය, එත්තකං මය්හං භවිස්සති, එත්තකං පරස්ස, එත්තකං පරිභුඤ්ජිස්සාමි, එත්තකං නිදහිස්සාමි” ති. තෙන චුත්තං – “ලාභං පටිච්ච විනිච්ඡයො” ති.

ඡන්දරාගොති එවං අකුසලවිතක්කෙන විතක්කිතත්ථුස්මිං දුබ්බලරාගො ව බලවරාගො ව උප්පජ්ජති, ඉදඤ්චි ඉධ තණ්හා. ඡන්දොති දුබ්බලරාගස්සාධිවචනං. අජ්ඣෙකාසානන්ති අහං මමන්ති බලවසන්තිට්ඨානං. පරිග්ගහොති තණ්හාදිට්ඨවසෙන පරිග්ගහණකරණං. මච්ඡරියන්ති පරෙහි සාධාරණභාවස්ස අසහනතා. තෙනෙවස්ස පොරාණා එවං වචනත්ථං වදන්ති – “ඉදං අච්ඡරියං මය්හමෙව හොතු, මා අඤ්ඤෙසං අච්ඡරියං හොතුති පවත්තත්තා මච්ඡරියන්ති චුච්චති” ති. ආරක්ඛොති ද්වාරපිදහනමඤ්ජුසගොපනාදිවසෙන සුට්ඨු රක්ඛණං. අධිකරොතිති අධිකරණං, කාරණස්සෙතං නාමං. ආරක්ඛාධිකරණන්ති භාවනපුංසකං, ආරක්ඛහෙතුති අත්ථො. දණ්ඩාදානාදීසු පරනිසෙධනත්ථං දණ්ඩස්ස ආදානං දණ්ඩාදානං. එකතො ධාරාදිනො සත්ථස්ස ආදානං සත්ථාදානං. කලහොති කායකලහොපි වාචාකලහොපි. පුරිමො පුරිමො විරොධො විග්ගහො. පච්ඡිමො පච්ඡිමො විවාදො. තුවංතුවන්ති අගාරවචනං තුවංතුවං.

112. ඉදානි පටිලොමනයෙනාපි තංසමුදාචාරතණ්හං දස්සෙතුං පුන – “ආරක්ඛාධිකරණ”න්ති ආරහන්තො දෙසනං නිවත්තෙසි. තත්ථ කාමතණ්හාති පඤ්චකාමගුණිකරාගවසෙන උප්පන්නා රූපාදිතණ්හා. භවතණ්හාති සස්සතදිට්ඨිසහගතො රාගො. විභවතණ්හාති උච්ඡෙදදිට්ඨිසහගතො රාගො. ඉමෙ ද්වෙ ධම්මාති වට්ටමුලතණ්හා ව සමුදාචාරතණ්හා වාති ඉමෙ ද්වෙ ධම්මා. ද්වයෙනාති තණ්හාලක්ඛණවසෙන එකභාවං ගතාපි වට්ටමුලසමුදාචාරවසෙන ද්විති

කොට්ඨාසෙහි වෙදනාය එකසමොසරණා භවත්ති, වෙදනාපච්චයෙන එකපච්චයාති අත්ථො. තිව්ධඤ්ඤි සමොසරණං ඔසරණසමොසරණං, සහජාතසමොසරණං, පච්චයසමොසරණඤ්ඤි. තත්ථ – “අථ ඛො සබ්බානි තානි කාමසමොසරණානි භවත්ති” ති ඉදං ඔසරණසමොසරණං නාම. “ඡන්දමූලකා, ආවුසො, එතෙ ධම්මා එස්සසමුදයා වෙදනාසමොසරණා” ති (අ. නි. 8.83) ඉදං සහජාතසමොසරණං නාම. “ද්වයෙන වෙදනාය එකසමොසරණා” ති ඉදං පන පච්චයසමොසරණන්ති වෙදිතබ්බං.

113. වක්ඛුසම්ඵස්සොති ආදයො සබ්බෙ විපාකඵස්සායෙව. තෙසු යපෙත්වා චත්තාරො ලොකුත්තරවිපාකඵස්සෙ අවසෙසා ද්වත්තිංස ඵස්සා භොන්ති. යදිදං ඵස්සොති එත්ථ පන ඵස්සො බහුධා වෙදනාය පච්චයො භොති.

114. යෙහි, ආනන්ද, ආකාරෙහිතිආදීසු ආකාරා වුවුවන්ති වෙදනාදීනං අඤ්ඤමඤ්ඤං අසදිසසභාවා. තෙයෙව සාධුකං දස්සියමානා තං තං ලීනමත්ථං ගමෙත්තිති ලිඛිගාති. තස්ස තස්ස සඤ්ජානනහෙතුතො නිමිත්තානි. තථා තථා උද්දිසිතබ්බතො උද්දෙසා. තස්මා අයමෙත්ථ අත්ථො – “ආනන්ද, යෙහි ආකාරෙහි...පෙ.... යෙහි උද්දෙසෙහි නාමකායස්ස නාමසමූහස්ස පඤ්ඤත්ති භොති, යා ඵසා ච වෙදනාය වෙදයිතාකාරෙ වෙදයිතලිඛිගෙ වෙදයිතනිමිත්තෙ වෙදනාති උද්දෙසෙ සති, සඤ්ඤාය සඤ්ජානනාකාරෙ සඤ්ජානනලිඛිගෙ සඤ්ජානනනිමිත්තෙ සඤ්ඤාති උද්දෙසෙ සති, සඬ්ඛාරානං චෙතනාකාරෙ චෙතනාලිඛිගෙ චෙතනානිමිත්තෙ චෙතනාති උද්දෙසෙ සති, විඤ්ඤාණස්ස විජානනාකාරෙ විජානනලිඛිගෙ විජානනනිමිත්තෙ විඤ්ඤාණන්ති උද්දෙසෙ සති – ‘අයං නාමකායො’ ති නාමකායස්ස පඤ්ඤත්ති භොති. තෙසු නාමකායප්පඤ්ඤත්තිහෙතුසු වෙදනාදීසු ආකාරාදීසු අසති අපි නු ඛො රූපකායෙ අධිවචනසම්ඵස්සො පඤ්ඤායෙථ? ය්වායං චත්තාරො බන්ධෙ චත්ථුං කත්වා මනොද්වාරෙ අධිවචනසම්ඵස්සවෙච්චනො මනොසම්ඵස්සො උප්පජ්ජති, අපි නු ඛො සො රූපකායෙ පඤ්ඤායෙථ, පඤ්ඤි පසාදෙ චත්ථුං කත්වා කත්වා උප්පජ්ජෙය්‍යා” ති. අථ ආයස්මා ආනන්දො අම්බරුක්ඛෙ අසති ජම්බුරුක්ඛතො අම්බපක්කස්ස උප්පත්තිං විය රූපකායතො තස්ස උප්පත්තිං අසම්පට්ච්ඡන්තො නො හෙතං හන්තෙති ආහ.

දුතියපඤ්ඤෙ රූප්පනාකාරරූප්පනලිඛිගරූප්පනනිමිත්තවසෙන රූපන්ති උද්දෙසවසෙන ච ආකාරාදීනං අත්ථො වෙදිතබ්බො. පටිසසම්ඵස්සොති සප්පට්ඨං රූපක්ඛන්ධං චත්ථුං කත්වා උප්පජ්ජනකසම්ඵස්සො. ඉධාපි ථෙරො ජම්බුරුක්ඛෙ අසති අම්බරුක්ඛතො ජම්බුපක්කස්ස උප්පත්තිං විය නාමකායතො තස්ස උප්පත්තිං අසම්පට්ච්ඡන්තො “නො හෙතං හන්තෙ” ති ආහ.

තතියපඤ්ඤො උභයවසෙනෙව වුත්තො. තත්ථ ථෙරො ආකාසෙ අම්බජම්බුපක්කානං උප්පත්තිං විය නාමරූපාභාවෙ ද්වින්තම්පි ඵස්සානං උප්පත්තිං අසම්පට්ච්ඡන්තො “නො හෙතං හන්තෙ” ති ආහ.

එවං ද්විත්තං එස්සානං විසුං විසුං පච්චයං දස්සෙත්වා ඉදානි ද්විත්තමිපි තෙසං අවිසෙසතො නාමරූපපච්චයනං දස්සෙතුං – “යෙහි ආනන්ද ආකාරෙහි” ති චතුත්ථං පඤ්භං ආරහි. යදිදං නාමරූපන්ති යං ඉදං නාමරූපං, යං ඉදං ඡසුපි ද්වාරෙසු නාමරූපං, එසෙව හෙතු එසෙව පච්චයොති අත්ථො. චක්ඛුද්වාරාදීසු හි චක්ඛාදීනි වෙව රූපාරම්මණාදීනි ව රූපං, සම්පයුත්තකා ඛන්ධා නාමන්ති එවං පඤ්චවිධොපි සො එස්සො නාමරූපපච්චයාව එස්සො. මනොද්වාරෙපි හදයවත්ථුඤ්චෙව යඤ්ච රූපං ආරම්මණං හොති, ඉදං රූපං. සම්පයුත්තධම්මා වෙව යඤ්ච අරූපං ආරම්මණං හොති, ඉදං අරූපං නාම. එවං මනොසම්පස්සොපි නාමරූපපච්චයා එස්සොති වෙදිතබ්බො. නාමරූපං පනස්ස බහුධා පච්චයො හොති.

115. න ඔක්කමිස්සථාති පටිසන්ධිවසෙන න වත්තිස්සථ. සමුච්චිස්සථාති පටිසන්ධිවිඤ්ඤාණෙ අසති අපි නු බො සුද්ධං අවසෙසං නාමරූපං අන්තොමානුකූචිස්මිං කලලාදිභාවෙන සමුච්චිතං මිස්සකභූතං හුත්වා වත්තිස්සථ. ඔක්කමිත්වා වොක්කමිස්සථාති පටිසන්ධිවසෙන ඔක්කමිත්වා චුතිවසෙන වොක්කමිස්සථ, නිරුජ්ඣිස්සථාති අත්ථො. සො පනස්ස නිරොධො න තස්සෙව චිත්තස්ස නිරොධෙන, න තතො දුතියතතියානං නිරොධෙන හොති. පටිසන්ධිචිත්තෙන හි සද්ධිං සමුට්ඨිතානි සමතිංස කම්මජරූපානි නිබ්බත්තන්ති. තෙසු පන ධිතෙසුයෙව සොළස හවඬගචිත්තානි උප්පජ්ජිත්වා නිරුජ්ඣන්ති. එතස්මිං අන්තරෙ ගහිතපටිසන්ධිකස්ස දාරකස්ස වා මාතුයා වා පනස්ස අන්තරායො නත්ථි. අයඤ්ථි අනොකාසො නාම. සචෙ පන පටිසන්ධිචිත්තෙන සද්ධිං සමුට්ඨිතරූපානි සත්තරසමස්ස හවඬගස්ස පච්චයං දාතුං සක්කොන්ති, පවත්ති පවත්ති, පචෙණි සට්ඨන්ති. සචෙ පන න සක්කොන්ති, පවත්ති නප්පවත්ති, පචෙණි න සට්ඨන්ති, වොක්කමති නාම හොති. තං සන්ධාය “ඔක්කමිත්වා වොක්කමිස්සථා” ති චුත්තං.

ඉත්ථත්තායාති ඉත්ථභාවාය, එවං පරිපුණ්ණපඤ්චක්ඛන්ධභාවායාති අත්ථො. දහරස්සෙව සතොති මන්දස්ස බාලස්සෙව සත්තස්ස. වොචිජ්ජිස්සථාති උපචිජ්ජිස්සථ වුඬ්ඨිං. විරුළ්භිං වෙපුල්ලන්ති විඤ්ඤාණෙ උපචිජ්ජිත්තෙ සුද්ධං නාමරූපමෙව උට්ඨන්තිවා පයමවයවසෙන වුඬ්ඨිං, මජ්ඣිමවයවසෙන විරුළ්භිං, පචිජ්ජිමවයවසෙන වෙපුල්ලං අපි නු බො ආපජ්ජිස්සථාති. දසවස්සවිසතිවස්සවස්සසතවස්සසහස්සසම්පාපනෙන වා අපි නු බො වුඬ්ඨිං විරුළ්භිං වෙපුල්ලං ආපජ්ජිස්සථාති අත්ථො.

තස්මාතිභානන්දාති යස්මා මානුකූචිස්මිං පටිසන්ධිග්ගහණෙපි කුචිඡ්චාසෙපි කුචිඡ්තො නික්ඛමනෙපි, පවත්තියං දසවස්සාදිකාලෙපි විඤ්ඤාණමෙවස්ස පච්චයො, තස්මා එසෙව හෙතු එස පච්චයො නාමරූපස්ස, යදිදං විඤ්ඤාණං. යථා හි රාජා අත්තතො පරිසං නිග්ගණ්හන්තො එවං වදෙය්‍ය – “ත්වං උපරාජා, ත්වං සෙනාපතීති කෙන කතො නනු මයා කතො, සචෙ හි මයි අකරොන්තෙ ත්වං අත්තතො ධම්මතාය උපරාජා වා සෙනාපතී වා හවෙය්‍යාසී, ජානෙය්‍යාම වො බල”න්ති; එවමෙව විඤ්ඤාණං නාමරූපස්ස පච්චයො හොති. අත්ථතො එවං

නාමරූපං වදති විය “ත්වං නාමං, ත්වං රූපං, ත්වං නාමරූපං නාමාති කෙන කතං, නනු මයා කතං, සවෙ හි මයි පුරෙවාරිකෙ හුත්වා මාතුකුච්ඡිස්මිං පටිසන්ධිං අගණ්හන්තෙ ත්වං නාමං වා රූපං වා නාමරූපං වා භවෙය්‍යාසි, ජානෙය්‍යාම වො බල”න්ති. තං පනෙනං විඤ්ඤාණං නාමරූපස්ස බහුධා පච්චයො හොති.

116. දුක්ඛසමුදයසම්භවොති දුක්ඛරාසිසම්භවො. යදිදං නාමරූපන්ති යං ඉදං නාමරූපං, එසෙව හෙතු එස පච්චයො. යථා හි රාජපුරිසා රාජානං නිග්ගණ්හන්තො එවං වදෙය්‍යං – “ත්වං රාජාති කෙන කතො, නනු මයා කතො, සවෙ හි මයි උපරාජට්ඨානෙ, මයි සෙනාපතිට්ඨානෙ අතිට්ඨන්තෙ ත්වං එකකොව රාජා භවෙය්‍යාසි, පස්සෙය්‍යාම තෙ රාජභාව”න්ති; එවමෙව නාමරූපමිති අත්ථනො එවං විඤ්ඤාණං වදති විය “ත්වං පටිසන්ධිවිඤ්ඤාණන්ති කෙන කතං, නනු අම්භෙහි කතං, සවෙ හි ත්වං තයො ඛන්ධෙ භදයවත්ථුඤ්ඤා අනිස්සාය පටිසන්ධිවිඤ්ඤාණං නාම භවෙය්‍යාසි, පස්සෙය්‍යාම තෙ පටිසන්ධිවිඤ්ඤාණභාව”න්ති. තඤ්ඤා පනෙනං නාමරූපං විඤ්ඤාණස්ස බහුධා පච්චයො හොති.

එත්තාවතා ඛොති විඤ්ඤාණෙ නාමරූපස්ස පච්චයෙ හොන්තෙ, නාමරූපෙ විඤ්ඤාණස්ස පච්චයෙ හොන්තෙ, ද්විසු අඤ්ඤාමඤ්ඤාපච්චයවසෙන පවත්තෙසු එත්තකෙන ජායෙථ වා...පෙ.... උපපජ්ජෙථ වා, ජාතිආදයො පඤ්ඤායෙය්‍යං අපරාපරං වා වුතිපටිසන්ධියොති.

අධිවචනපථොති “සිරිවඩ්ඪකො ධනවඩ්ඪකො”තිආදිකස්ස අත්ථං අදිස්වා වචනමත්තමෙව අධිකිච්ච පවත්තස්ස වොහාරස්ස පථො. නිරුත්තිපථොති සරතීති සතො, සම්පජානාතීති සම්පජානොතිආදිකස්ස කාරණාපදෙසවසෙන පවත්තස්ස වොහාරස්ස පථො. පඤ්ඤත්තිපථොති – “පණ්ඩිතො බ්‍යත්තො මෙධාවි නිපුණො කතපරප්පවාදො”තිආදිකස්ස නානප්පකාරතො ඤාපනවසෙන පවත්තස්ස වොහාරස්ස පථො. ඉති තිහි පදෙහි අධිවචනාදීනං වත්ථුභූතා ඛන්ධාව කථිතා. පඤ්ඤාවචරන්ති පඤ්ඤාය අවචරිතබ්බං ජානිතබ්බං. වට්ඨං වත්තතීති සංසාරවට්ඨං වත්තති. ඉත්ථත්තන්ති ඉත්ථංභාවො, ඛන්ධපඤ්චකස්සෙනං නාමං. පඤ්ඤාපනායාති නාමපඤ්ඤත්තත්ථාය. “වෙදනා සඤ්ඤා”තිආදිනා නාමපඤ්ඤත්තත්ථාය, ඛන්ධපඤ්චකමිති එත්තාවතා පඤ්ඤායතීති අත්ථො. යදිදං නාමරූපං සහ විඤ්ඤාණෙනාති යං ඉදං නාමරූපං සහ විඤ්ඤාණෙන අඤ්ඤාමඤ්ඤාපච්චයනාය පවත්තති, එත්තාවතාති වුත්තං හොති. ඉදඤ්ඤෙත්ථ නිය්‍යාතිතවචනං.

අත්තපඤ්ඤත්තිවණ්ණනා

117. ඉති භගවා – “ගම්භිරො වායං, ආනන්ද, පටිච්චසමුප්පාදො, ගම්භිරාවහාසො වා”ති පදස්ස අනුසන්ධිං දස්සෙත්වා ඉදාති “තත්තාකුලකජාතා”ති පදස්ස අනුසන්ධිං දස්සෙත්තො “කිත්තාවතා වා”තිආදිකං දෙසනං ආරභි. තත්ථ රූපිං වා හි, ආනන්ද, පරිත්තං අත්තානන්තිආදිසු යො අවඩ්ඪිතං කසිණනිමිත්තං

අත්තාති ගණහාති, සො රුපිං පරිත්තං පඤ්ඤපෙති. යො පන නානාකසිණලාභී
 හොති, සො තං කදාවි නිලො, කදාවි පීතකොති පඤ්ඤපෙති. යො වඩ්ඪිතං
 කසිණනිමිත්තං අත්තාති ගණහාති, සො රුපිං අනන්තං පඤ්ඤපෙති. යො වා පන
 අවඩ්ඪිතං කසිණනිමිත්තං උග්ගාටෙන්වා නිමිත්තථුට්ඨොකාසං වා තත්ථ පචත්තෙ
 චත්තාරො ඛන්ධෙ වා තෙසු විඤ්ඤාණමත්තමෙව වා අත්තාති ගණහාති, සො අරුපිං
 පරිත්තං පඤ්ඤපෙති. යො වඩ්ඪිතං නිමිත්තං උග්ගාටෙන්වා නිමිත්තථුට්ඨොකාසං
 වා තත්ථ පචත්තෙ චත්තාරො ඛන්ධෙ වා තෙසු විඤ්ඤාණමත්තමෙව වා අත්තාති
 ගණහාති, සො අරුපිං අනන්තං පඤ්ඤපෙති.

118. තත්තාන්දාති එත්ථ තත්තාති තෙසු චතුසු දිට්ඨිගතිකෙසු. එතරහි වාති
 ඉදානෙව, න ඉතො පරං. උච්ඡේදවසෙනෙතං චුත්තං. තත්ථභාවිං වාති තත්ථ වා
 පරලොකෙ භාවිං. සස්සතවසෙනෙතං චුත්තං. අතථං වා පන සන්තන්ති අතථසභාවං
 සමානං. තථත්තායාති තථභාවාය. උපකප්පෙස්සාමිති සම්පාදෙස්සාමි. ඉමිනා විවාදං
 දස්සෙති. උච්ඡේදවාදී හි “සස්සතවාදිනො අත්තානං අතථං අනුච්ඡේදසභාවම්පි
 සමානං තථත්ථාය උච්ඡේදසභාවාය උපකප්පෙස්සාමි, සස්සතවාදඤ්ච ජානාපෙත්වා
 උච්ඡේදවාදමෙව නං ගාහෙස්සාමි” ති චින්තෙති. සස්සතවාදීහි “උච්ඡේදවාදිනො
 අත්තානං අතථං අසස්සතසභාවම්පි සමානං තථත්ථාය සස්සතභාවාය
 උපකප්පෙස්සාමි, උච්ඡේදවාදඤ්ච ජානාපෙත්වා සස්සතවාදමෙව නං
 ගාහෙස්සාමි” ති චින්තෙති.

එවං සන්තං බොති එවං සමානං රුපිං පරිත්තං අත්තානං පඤ්ඤපෙත්තන්ති
 අත්ථො. රුපින්ති රූපකසිණලාභිං. පරිත්තත්තානුදිට්ඨි අනුසෙතිති පරිත්තො
 අත්තාති අයං දිට්ඨි අනුසෙති, සා පන න චල්ලි විය ව ලතා විය ව අනුසෙති.
 අප්පභිනට්ඨෙන අනුසෙතිති වෙදිතබ්බො. ඉච්චාලං වචනායාති තං පුග්ගලං එවරූපා
 දිට්ඨි අනුසෙතිති චත්තුං යුත්තං. එස නයො සබ්බත්ථං.

අරුපින්ති එත්ථ පන අරූපකසිණලාභිං, අරූපක්ඛන්ධගොචරං වාති එවමත්ථො
 දට්ඨබ්බො. එත්තාවතා ලාභිනො චත්තාරො, තෙසං අන්තෙවාසිකා චත්තාරො,
 තක්කිකා චත්තාරො, තෙසං අන්තෙවාසිකා චත්තාරොති අත්තතො සොළස
 දිට්ඨිගතිකා දස්සිතා හොන්ති.

නඅත්තපඤ්ඤත්තිවණ්ණනා

119. එවං යෙ අත්තානං පඤ්ඤපෙත්ති, තෙ දස්සෙත්වා ඉදානි යෙ න
 පඤ්ඤපෙත්ති, තෙ දස්සෙතුං – “කිත්තාවතා ව ආනන්දා” තිආදිමාහ. කෙ පන න
 පඤ්ඤපෙත්ති? සබ්බෙ තාව අරියපුග්ගලා න පඤ්ඤපෙත්ති. යෙ ව බහුස්සුතා
 තිපිටකධරා ද්විපිටකධරා එකපිටකධරා, අන්තමසො එකනිකායම්පි සාධුකං
 විනිච්ඡින්නවා උග්ගහිතධම්මකට්ඨකොපි ආරද්ධවිපස්සකොපි පුග්ගලො, තෙ න
 පඤ්ඤපෙත්තියෙව. එතෙසඤ්ඤි පටිභාගකසිණෙ පටිභාගකසිණම්චිචෙව ඤාණං
 හොති. අරූපක්ඛන්ධෙසු ව අරූපක්ඛන්ධා ඉච්චෙව.

අත්තසමනුපස්සනාවණ්ණනා

121. එවං යෙ න පඤ්ඤපෙන්නි, තෙ දස්සෙත්වා ඉදානි යෙ තෙ පඤ්ඤපෙන්නි, තෙ යස්මා දිට්ඨිවසෙන සමනුපස්සිත්වා පඤ්ඤපෙන්නි, සා ච නෙසං සමනුපස්සනා විසතිවත්ථුකාය සක්කායදිට්ඨියා අප්පහීනත්තා භොති, තස්මා තං විසතිවත්ථුකං සක්කායදිට්ඨිං දස්සෙතුං පුන කිත්තාවතා ච ආනන්දාතිආදිමාහ.

තත්ථ වෙදනං වා හීනි ඉමිනා වෙදනාක්ඛන්ධවත්ථුකා සක්කායදිට්ඨි කපීතා. අප්පට්ඨංවෙදනො මෙ අත්තාති ඉමිනා රූපක්ඛන්ධවත්ථුකා. අත්තා මෙ වෙදියති, වෙදනාධම්මො හි මෙ අත්තාති ඉමිනා සඤ්ඤාසඬ්ඛාරවිඤ්ඤාණක්ඛන්ධවත්ථුකා. ඉදඤ්ඨි ඛන්ධත්තයං වෙදනාසම්පයුත්තත්තා වෙදියති. එතස්ස ච වෙදනාධම්මො අවිජ්ජයුත්තසභාවො.

122. ඉදානි තත්ථ දොසං දස්සෙත්තො – ‘‘තත්තානන්දා’’තිආදිමාහ. තත්ථ තත්තාති තෙසු තීසු දිට්ඨිගතිකෙසු. යස්මිං, ආනන්ද, සමයෙතිආදි යො යො යං යං වෙදනං අත්තාති සමනුපස්සති, තස්ස තස්ස අත්තනො කදාචි භාවං, කදාචි අභාවන්ති එවමාදිදොසදස්සනත්ථං වුත්තං.

123. අනිච්චාදීසු හුත්වා අභාවතො අනිච්චා. තෙහි තෙහි කාරණෙහි සඬ්ඛම්ම සමාගම්ම කතාති සඬ්ඛතා. තං තං පච්චයං පටිච්ච සම්මා කාරණෙනෙව උප්පන්නාති පටිච්චසමුප්පන්නා. ඛයොතිආදි සබ්බං භඬ්ගස්ස වෙච්චනං. යඤ්ඨි හිජ්ජති, තං බියතිපි වයතිපි විරජ්ඣතිපි නිරුජ්ඣතිපි, තස්මා ඛයධම්මාතිආදි වුත්තං.

බ්‍යගා මෙති විඅගාති බ්‍යගා, විගතො නිරුද්ධො මෙ අත්තාති අත්ථො. කිං පන එකස්සෙව තීසුපි කාලෙසු – ‘‘එසො මෙ අත්තා’’ති භොතීති, කිං පන න භවිස්සති? දිට්ඨිගතිකස්ස හි පුසරාසිම්හි නික්ඛිත්තබාණුකස්සෙව නිච්චලතා නාම නත්ථි, වනමක්කටො විය අඤ්ඤං ගණ්හාති, අඤ්ඤං මුඤ්චති.

අනිච්චසුඛදුක්ඛවොකිණ්ණන්ති විසෙසෙන තං තං වෙදනං අත්තාති සමනුපස්සන්තො අනිච්චඤ්චෙව සුඛඤ්ච දුක්ඛඤ්ච අත්තානං සමනුපස්සති අවිසෙසෙන වෙදනං අත්තාති සමනුපස්සන්තො වොකිණ්ණං උප්පාදවයධම්මං අත්තානං සමනුපස්සති. වෙදනා හි තිවිධා වෙච්ච උප්පාදවයධම්මා ච, තඤ්චෙස අත්තාති සමනුපස්සති. ඉච්චස්ස අනිච්චො වෙච්ච අත්තා ආපජ්ජති, එකක්ඛණෙ ච බහුතං වෙදනානං උප්පාදො. තං බො පනෙස අනිච්චං අත්තානං අනුජානාති, න එකක්ඛණෙ බහුතං වෙදනානං උප්පත්ති අත්ථි. ඉමමත්ථං සන්ධාය – ‘‘තස්මාතිභානන්ද, එතෙනපෙනං නක්ඛමති ‘වෙදනා මෙ අත්තා’ති සමනුපස්සිතු’’න්ති වුත්තං.

124. යත්ථ පනාවුසොති යත්ථ සුද්ධරූපක්ඛන්ධෙ සබ්බසො වෙදයිතං නත්ථි. අපි නු බො තත්ථාති අපි නු බො තස්මිං වෙදනාවිරහිතෙ තාලවණ්ඨෙ චා වාතපානෙ චා අස්මිති එවං අභංකාරො උප්පජ්ජෙය්‍යාති අත්ථො. තස්මාතිභානන්දාති යස්මා

සුද්ධරූපක්ඛන්ධො උට්ඨාය අභමස්මිති න වදති, තස්මා එතෙනපි එතං නක්ඛමතීති අත්ථො. අපි නු බො තත්ථ අයමභමස්මිති සියාති අපි නු බො තෙසු වෙදනාධම්මෙසු තීසු ඛන්ධෙසු එකධම්මොපි අයං නාම අභමස්මිති එවං වත්තබ්බො සියා. අථ වා වෙදනානිරොධා සහෙව වෙදනාය නිරුද්ධෙසු තෙසු තීසු ඛන්ධෙසු අපි නු බො අයමභමස්මිති වා අභමස්මිති වා උප්පජ්ජෙය්‍යාති අත්ථො. අථායස්මා ආනන්දො සසවිසාණස්ස තිබ්බිණ්ණාචං විය තං අසම්පට්ඨින්නො නො හෙතං හත්තෙති ආහ.

එත්තාවතා කිං කථිතං හොති? වට්ටකථා කථිතා හොති. භගවා හි වට්ටකථං කථෙන්නො කත්ථවි අවිජ්ජාසිසෙන කථෙසි, කත්ථවි තණ්හාසිසෙන, කත්ථවි දිට්ඨිසිසෙන. තත්ථ “පුරිමා, භික්ඛවෙ, කොටි නප්පඤ්ඤායති අවිජ්ජාය, ‘ඉතො පුබ්බෙ අවිජ්ජා නාහොසි, අථ පච්ඡා සමභවී’ති. එවඤ්ඤං, භික්ඛවෙ, වුච්චති. අථ ව පන පඤ්ඤායති ඉදප්පච්චයා අවිජ්ජා”ති (අ. නි. 10.61) එවං අවිජ්ජාසිසෙන කථිතා. “පුරිමා, භික්ඛවෙ, කොටි නප්පඤ්ඤායති භවතණ්හාය, ‘ඉතො පුබ්බෙ භවතණ්හා නාහොසි, අථ පච්ඡා සමභවී’ති. එවඤ්ඤං, භික්ඛවෙ, වුච්චති. අථ ව පන පඤ්ඤායති ඉදප්පච්චයා භවතණ්හා”ති (අ. නි. 10.62) එවං තණ්හාසිසෙන කථිතා. “පුරිමා, භික්ඛවෙ, කොටි නප්පඤ්ඤායති භවදිට්ඨියා, ‘ඉතො පුබ්බෙ භවදිට්ඨි නාහොසි, අථ පච්ඡා සමභවී’ති, එවඤ්ඤං, භික්ඛවෙ, වුච්චති. අථ ව පන පඤ්ඤායති ඉදප්පච්චයා භවදිට්ඨි”ති එවං දිට්ඨිසිසෙන කථිතා. ඉධාපි දිට්ඨිසිසෙනෙව කථිතා.

දිට්ඨිගතිකො හි සුඛාදිවෙදනං අත්තාති ගහෙත්වා
අභඤ්ඤාමමඤ්ඤාපරාමාසවසෙන සබ්බභවයොනිගති –
විඤ්ඤාණට්ඨිතිසත්තාවාසෙසු තතො තතො වචිත්වා තත්ථ තත්ථ උපපජ්ජන්නො
මහාසමුද්දෙ වාතුක්ඛිත්තනාවා විය සතතං සමිතං පරිබ්භමති, වට්ටතො සීසං
උක්ඛිපිතුංයෙව න සක්කොති.

126. ඉති භගවා පච්චයාකාරමුළ්භස්ස දිට්ඨිගතිකස්ස එත්තකෙන කථාමග්ගෙන වට්ටං කථෙත්වා ඉදානි විවට්ටං කථෙන්නො යතො බො පන, ආනන්ද, භික්ඛුනිආදිමාහ.

තඤ්ච පන විවට්ටකථං භගවා දෙසනාසු කුසලත්තා විස්සට්ඨකම්මට්ඨානං නවකම්මාදිවසෙන වික්ඛිත්තපුග්ගලං අනාමසිත්වා කාරකස්ස සතිපට්ඨානවිහාරිතො පුග්ගලස්ස වසෙන ආරහන්තො නෙව වෙදනං අත්තානං සමනුපස්සතීතිආදිමාහ. එවරූපො හි භික්ඛු – “යං කිඤ්චි රූපං අතීතානාගතපච්චුප්පන්නං අජ්ඣාත්තං වා බහිද්ධා වා ඔළාරිකං වා සුබ්බමං වා භීතං වා පණ්ණිකං වා යං දුරෙ වා සන්තිකෙ වා, සබ්බං රූපං අනිච්චතො වචන්ථපෙනි, එකං සම්මසනං. දුක්ඛතො වචන්ථපෙනි, එකං සම්මසනං. අනත්තතො වචන්ථපෙනි, එකං සම්මසනං”න්තිආදිනා නයෙන වුත්තස්ස සම්මසනඤ්ඤාණස්ස වසෙන සබ්බධම්මෙසු පවත්තත්තා නෙව වෙදනං අත්තාති සමනුපස්සති, න අඤ්ඤං, සො එවං අසමනුපස්සන්නො න කිඤ්චි ලොකෙ උපාදියතීති ඛන්ධලොකාදිහෙදෙ ලොකෙ රූපාදීසු ධම්මෙසු කිඤ්චි එකධම්මමිපි අත්තාති වා අත්තනියන්ති වා න උපාදියති.

අනුපාදියං න පරික්ෂ්‍යතීති අනුපාදියන්තො තණ්හාදිට්ඨිමානපරික්ෂ්‍යනායාපි න පරික්ෂ්‍යති. අපරික්ෂ්‍යන්ති අපරික්ෂ්‍යමානො. පච්චත්තංයෙව පරිනිබ්බායතීති අත්තනාව කිලෙසපරිනිබ්බානෙන පරිනිබ්බායති. එවං පරිනිබ්බුතස්ස පනස්ස පච්චවෙක්ඛණාපවත්තිදස්සනත්ථං ඛිණං ජාතීතිආදි වුත්තං.

ඉති සා දිට්ඨිති යා තථාවිමුත්තස්ස අරහතො දිට්ඨි, සා එවං දිට්ඨි. “ඉතිස්ස දිට්ඨි” තිපි පායො. යො තථාවිමුත්තො අරහා, එවමස්ස දිට්ඨිති අත්ථො. තදකල්ලන්ති තං න යුත්තං. කස්මා? එවඤ්ඤි සති – “අරහා න කිඤ්චි ජානාතී” ති වුත්තං භවෙය්‍ය, එවං ඤත්වා විමුත්තඤ්ච අරහන්තං “න කිඤ්චි ජානාතී” ති වත්තුං න යුත්තං. තෙනෙව චතුත්තම්පි නයානං අවසානෙ – “තං කිස්ස හෙතු” තිආදිමාහ.

තත්ථ යාවතා ආනන්ද අධිවචනන්ති යත්තකො අධිවචනසඬ්ඛාතො වොහාරො අත්ථි. යාවතා අධිවචනපථොති යත්තකො අධිවචනස්ස පථො, ඛන්ධා ආයතනානි ධාතුයො වා අත්ථි. එස නයො සබ්බත්ථං. පඤ්ඤාවචරන්ති පඤ්ඤාය අවචරිතබ්බං ඛන්ධපඤ්චකං. තදභිඤ්ඤාති තං අභිජානිත්වා. එත්තකෙන භගවතා කිං දස්සිතං? තත්තාකුලපදස්සෙව අනුසන්ධි දස්සිතො.

සත්තවිඤ්ඤාණට්ඨිතිවණ්ණනා

127. ඉදානි යො – “න පඤ්ඤපෙතී” ති වුත්තො, සො යස්මා ගච්ඡන්තො ගච්ඡන්තො උභතොභාගවිමුත්තො නාම හොති. යො ච – “න සමනුපස්සතී” ති වුත්තො, සො යස්මා ගච්ඡන්තො ගච්ඡන්තො පඤ්ඤාවිමුත්තො නාම හොති. තස්මා තෙසං හෙට්ඨා වුත්තානං ද්විත්තං භික්ඛුනං නිගමනඤ්ච නාමඤ්ච දස්සෙතුං සත්ත ඛො ඉමානන්ද විඤ්ඤාණට්ඨිතියොතිආදිමාහ.

තත්ථ සත්තාති පටිසන්ධිවසෙන වුත්තා, ආරම්මණවසෙන සඬ්ඛිතිසුත්තෙ (දී. නි. 3.311) වුත්තා වතස්සො ආගමිස්සන්ති. විඤ්ඤාණං තිට්ඨති එත්ථාති විඤ්ඤාණට්ඨිති, විඤ්ඤාණපතිට්ඨානස්සෙතං අධිවචනං. ද්වෙ ච ආයතනානීති ද්වෙ නිවාසට්ඨානානි. නිවාසට්ඨානඤ්ඤි ඉධායතනන්ති අධිප්පෙතං. තෙනෙව චක්ඛති – “අසඤ්ඤසත්තායතනං නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතනමෙව දුතිය” ත්ති. කස්මා පනෙතං සබ්බං ගහිතන්ති? වට්ටපරියාදානත්ථං. වට්ටඤ්ඤි න සුද්ධවිඤ්ඤාණට්ඨිතිවසෙන සුද්ධායතනවසෙන වා පරියාදානං ගච්ඡති, භවයොනිගතිසත්තාවාසවසෙන පන ගච්ඡති, තස්මා සබ්බමෙතං ගහිතං.

ඉදානි අනුක්කමෙන තමත්ථං විභජන්තො කතමා සත්තාතිආදිමාහ. තත්ථ සෙය්‍යථාපීති නිදස්සනත්ථෙ නිපාතො, යථා මනුස්සාති අත්ථො. අපරිමාණෙසු හි චක්කවාලෙසු අපරිමාණානං මනුස්සානං වණ්ණසණ්ඨානාදිවසෙන ද්වෙපි එකසදිසා නත්ථි. යෙපි හි කත්ථවි යමකභාතරො වණ්ණෙන වා සණ්ඨානෙන වා එකසදිසා හොන්ති, තෙසම්පි ආලොකිතවිලොකිතකථිතහසිතගමනාදීහි විසෙසො හොතියෙව. තස්මා නානත්තකායාති වුත්තා. පටිසන්ධිසඤ්ඤා පන තෙසං

තිහෙතුකාපි ද්විහෙතුකාපි අහෙතුකාපි භොන්ති, තස්මා නානත්තසඤ්ඤිනොති
 චුත්තා. එකච්චෙ ව දෙවාති ඡ කාමාවචරදෙවා. තෙසු හි කෙසඤ්චි කායො නීලො
 භොති, කෙසඤ්චි පිතකාදිවණ්ණො. සඤ්ඤා පන නෙසං ද්විහෙතුකාපි තිහෙතුකාපි
 භොන්ති, අහෙතුකා නත්ථි. එකච්චෙ ව විනිපාතිකාති චතුඅපායවිනිමුත්තා
 උත්තරමාතා යක්ඛිනී, පියඨකරමාතා, චුස්සමිත්තා, ධම්මගුත්තාති එවමාදිකා
 අඤ්ඤෙ ව වෙමානිකා පෙතා. එතෙසඤ්ඤි
 පිතඔදාතකාලමඨගුරච්ඡවිසාමවණ්ණාදිවසෙන වෙව කිසපුලුරස්සදීසවසෙන ව
 කායො නානා භොති, මනුස්සානං විය ද්විහෙතුකතිහෙතුකඅහෙතුකවසෙන
 සඤ්ඤාපි. තෙ පන දෙවා විය න මහෙසක්ඛා, කපණමනුස්සා විය අප්පෙසක්ඛා,
 දුල්ලභසාසච්ඡාදනා දුක්ඛපිළිතා විහරන්ති. එකච්චෙ කාලපක්ඛෙ දුක්ඛිතා
 ජුණ්හපක්ඛෙ සුඛිතා භොන්ති, තස්මා සුඛසමුස්සයතො විනිපතිතත්තා විනිපාතිකාති
 චුත්තා. යෙ පනෙත්ථ තිහෙතුකා තෙසං ධම්මාභිසමයොපි භොති, පියඨකරමාතා හි
 යක්ඛිනී පච්චුසසමයෙ අනුරුද්ධත්ථෙරස්ස ධම්මං සජ්ඣායතො සුත්වා –

“මා සද්දමකරි පියඨකර, භික්ඛු ධම්මපදානි භාසති;
 අපි ධම්මපදං විජානිය, පටිපජ්ජෙම හිතාය නො සියා;

පාණෙසු ව සංයමාමසෙ, සම්පජානමුසා න භණාමසෙ;
 සික්ඛෙම සුසීලාමත්තනො, අපි මුච්චෙම පිසාවයොනියා” ති. (සං. නි.
 2.40);

එවං පුත්තකං සඤ්ඤාපෙත්වා තං දිවසං සොනාපත්තිඵලං පත්තා. උත්තරමාතා
 පන භගවතො ධම්මං සුත්වාච සොනාපන්නා ජාතා.

බ්‍රහ්මකායිකාති බ්‍රහ්මපාරිසජ්ජබ්‍රහ්මපුරොහිතමහාබ්‍රහ්මානො.
 පඨමාභිනිබ්බත්තාති තෙ සබ්බෙපි පඨමෙන කුමානෙන අභිනිබ්බත්තා. තෙසු
 බ්‍රහ්මපාරිසජ්ජා පන පරිත්තෙන අභිනිබ්බත්තා, තෙසං කප්පස්ස තතියො භාගො
 ආයුජ්ජමාණං. බ්‍රහ්මපුරොහිතා මජ්ඣිමෙන, තෙසං උපඨස්සකප්පො ආයුජ්ජමාණං,
 කායො ව තෙසං විජ්ජාරිකතරො භොති. මහාබ්‍රහ්මානො පණ්ණෙන, තෙසං කප්පො
 ආයුජ්ජමාණං, කායො පන තෙසං අතිවිජ්ජාරිකො භොති. ඉති තෙ කායස්ස
 නානත්තා, පඨමජ්ඣානවසෙන සඤ්ඤාය එකත්තා නානත්තකායා
 එකත්තසඤ්ඤිනොති වෙදිතඛ්ඛා.

යථා ව තෙ, එවං චතුසු අපායෙසු සත්තා. නිරයෙසු හි කෙසඤ්චි ගාචුතං,
 කෙසඤ්චි අඨස්සයොජනං, කෙසඤ්චි යොජනං අත්තභාවො භොති, දෙවදත්තස්ස
 පන යොජනසතිකො ජාතො. තිරච්ඡානෙසුපි කෙචි බුද්දකා, කෙචි මහත්තා.
 පෙත්තිවිසයෙපි කෙචි සට්ඨිහත්ථා, කෙචි සත්තතිහත්ථා, කෙචි අසිතිහත්ථා
 භොන්ති, කෙචි සුවණ්ණා, කෙචි දුබ්බණ්ණා භොන්ති. තථා කාලකඤ්ජිකා අසුරා.
 අපි චෙත්ථ දීසපිට්ඨිකපෙතා නාම සට්ඨියොජනිකාපි භොන්ති. සඤ්ඤා පන

සබ්බෙසම්මි අකුසලවිපාකඅභෙතුකාව හොත්ති. ඉති ආපායිකාපි නානත්තකායා එකත්තසඤ්ඤිතොත්ථෙව සඬ්ඛං ගච්ඡන්ති.

ආහස්සරාති දණ්ඩඋක්කාය අවච්චි විය එතෙසං සරිරතො ආහා ඡිජ්ජිත්වා ඡිජ්ජිත්වා පතන්ති විය සරති විස්සරතීති ආහස්සරා. තෙසු පඤ්චකනයෙන දුතියතතියජ්ඣානද්වයං පරිත්තං භාවෙත්වා උපපන්නා පරිත්තාහා නාම හොත්ති, තෙසං ද්වෙ කප්පා ආයුජ්ජමාණං. මජ්ඣිමං භාවෙත්වා උපපන්නා අජ්ජමාණාහා නාම හොත්ති, තෙසං චත්තාරො කප්පා ආයුජ්ජමාණං. පණීතං භාවෙත්වා උපපන්නා ආහස්සරා නාම හොත්ති, තෙසං අට්ඨ කප්පා ආයුජ්ජමාණං. ඉධ පන උක්කට්ඨපරිච්ඡෙදවසෙන සබ්බෙසි තෙ ගතිතා. සබ්බෙසඤ්ඤි තෙසං කායො එකච්ඡ්ථාරොව හොති, සඤ්ඤා පන අවිතක්කච්චාරමත්තා වා අවිතක්කඅච්චාරා වාති නානා.

සුභකිණ්ණාති සුභෙන ඔකිණ්ණා විකිණ්ණා, සුභෙන සරිරජ්ජහාවණ්ණෙන එකග්ගනාති අත්ථො. එතෙසඤ්ඤි ආහස්සරානං විය න ඡිජ්ජිත්වා ඡිජ්ජිත්වා පහා ගච්ඡති. පඤ්චකනයෙ පන පරිත්තමජ්ඣිමපණීතස්ස චතුත්ථජ්ඣානස්ස වසෙන සොළසද්වත්තිංසවතුසට්ඨිකප්පායුකා පරිත්තසුභඅජ්ජමාණසුභසුභකිණ්ණා නාම භුත්වා නිබ්බත්තන්ති. ඉති සබ්බෙසි තෙ එකත්තකායා ථෙව චතුත්ථජ්ඣානසඤ්ඤාය එකත්තසඤ්ඤිතො වාති වෙදිතඬ්ඛා. වෙහජ්ථලාපි චතුත්ථවිඤ්ඤාණට්ඨිතිමෙව භජන්ති. අසඤ්ඤසත්තා විඤ්ඤාණාහවා එත්ථ සඬ්ගහං න ගච්ඡන්ති, සත්තාවාසෙසු ගච්ඡන්ති.

සුද්ධාවාසා විචට්ටපක්ඛෙ යීතා න සබ්බකාලිකා, කප්පසතසහස්සම්මි අසඬ්ඛොයාම්මි බුද්ධසුඤ්ඤෙ ලොකෙ නුජ්ජජ්ජන්ති. සොළසකප්පසහස්සඬ්ඛන්තරෙ බුද්ධෙසු උජ්ජන්තෙසුයෙව උජ්ජජ්ජන්ති, ධම්මෙවක්කප්පවත්තස්ස භගවතො ඛන්ධවාරට්ඨානසදිසා හොත්ති. තස්මා නෙව විඤ්ඤාණට්ඨිතිං න සත්තාවාසං භජන්ති. මහාසීවත්ථෙරො පන – “න ඛො පන සො සාරිපුත්ත සත්තාවාසො සුලභරූපො යො මයා අනිවුත්ථපුඬ්ඛො ඉමිනා දීසෙන අද්ධුනා අඤ්ඤත්ව සුද්ධාවාසෙහි දෙවෙහි” (ම. නි. 1.160) ඉමිනා සුත්තෙන සුද්ධාවාසාපි චතුත්ථවිඤ්ඤාණට්ඨිතිං චතුත්ථසත්තාවාසංයෙව භජන්තීති වදති, තං අජ්ජට්ඨානියත්තා සුත්තස්ස අනුඤ්ඤාතං.

සබ්බසො රූපසඤ්ඤානන්තිආදීනං අත්ථො විසුද්ධිමග්ගෙ වුත්තො. නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතනං පන යථෙව සඤ්ඤාය, එවං විඤ්ඤාණස්සපි සුබුමත්තා නෙව විඤ්ඤාණං නාවිඤ්ඤාණං. තස්මා විඤ්ඤාණට්ඨිතිසු අවත්වා ආයතනෙසු වුත්තං.

128. තත්ත්වාති තාසු විඤ්ඤාණට්ඨිතිසු. තඤ්ච පජානාතීති තඤ්ච විඤ්ඤාණට්ඨිතිං පජානාති. තස්සා ව සමුදයන්ති “අවිජ්ජාසමුදයා රූපසමුදයො”තිආදීනා (පටි. ම. 1.49) නයෙන තස්සා සමුදයඤ්ච පජානාති. තස්සා ව අත්ථඬ්ගමන්ති –

“අවිජ්ජානිරොධා රූපනිරොධො” තිආදිනා නයෙන තස්සා අත්ථභිගමඤ්ච පජානාති. අස්සාදන්ති යං රූපං පටිච්ච...පෙ.... යං විඤ්ඤාණං පටිච්ච උප්පජ්ජති සුඛං සොමනස්සං, අයං විඤ්ඤාණස්ස අස්සාදොති, එවං තස්සා අස්සාදඤ්ච පජානාති. ආදීනවන්ති යං රූපං...පෙ.... යං විඤ්ඤාණං අනිච්චං දුක්ඛං විපරිණාමධම්මං, අයං විඤ්ඤාණස්ස ආදීනවොති, එවං තස්සා ආදීනවඤ්ච පජානාති. නිස්සරණන්ති යො රූපස්මිං...පෙ.... යො විඤ්ඤාණං ඡන්දරාගවිනයො, ඡන්දරාගප්පහානං, ඉදං විඤ්ඤාණස්ස නිස්සරණන්ති (සං. නි. 2.26) එවං තස්සා නිස්සරණඤ්ච පජානාති. කල්ලං නු තෙනාති යුත්තං නු තෙන භික්ඛුනා තං විඤ්ඤාණට්ඨිතිං තණ්හාමානදිට්ඨිතං වසෙන අහන්ති වා මමන්ති වා අභිනන්දිතුන්ති. එතෙනුපායෙන සබ්බත්ථ වෙදිතබ්බො. යත්ථ පන රූපං නත්ථී, තත්ථ චතුත්තං බන්ධානං වසෙන, යත්ථ විඤ්ඤාණං නත්ථී, තත්ථ එකස්ස බන්ධස්ස වසෙන සමුදයො යොජෙතබ්බො. ආභාරසමුදයා ආභාරනිරොධාති ඉදඤ්චෙත්ථ පදං යොජෙතබ්බං.

යතො බො, ආනන්ද, භික්ඛුති යදා බො ආනන්ද, භික්ඛු. අනුපාදා විමුත්තොති චතුභි උපාදානෙහි අග්ගහෙත්වා විමුත්තො. පඤ්ඤාවිමුත්තොති පඤ්ඤාය විමුත්තො. අට්ඨ විමොක්ඛෙ අසව්ඡිකත්වා පඤ්ඤාබලෙනෙව නාමකායස්ස ච රූපකායස්ස ච අප්පවත්තිං කත්වා විමුත්තොති අත්ථො. සො සුක්ඛවිපස්සකො ච පට්ඨානාදියු අඤ්ඤතරස්මිං යත්වා අරහත්තං පත්තො වාති පඤ්චවිධො. චුත්තම්පි වෙතං – “කතමො ච පුග්ගලො පඤ්ඤාවිමුත්තො? ඉධෙකච්චො පුග්ගලො න හෙව බො අට්ඨ විමොක්ඛෙ කායෙන චුඡිත්වා විහරති, පඤ්ඤාය චස්ස දිස්වා ආසවා පරික්ඛිණා හොන්ති, අයං චුච්චති පුග්ගලො පඤ්ඤාවිමුත්තො” ති (පු. ප. 15).

අට්ඨවිමොක්ඛවණ්ණනා

129. එවං එකස්ස භික්ඛුනො නිගමනඤ්ච නාමඤ්ච දස්සෙත්වා ඉතරස්ස දස්සෙතුං අට්ඨ බො ඉමෙතිආදිමාහ. තත්ථ විමොක්ඛොති කෙනට්ඨෙන විමොක්ඛො? අධිමුච්චනට්ඨෙන. කො පනායං අධිමුච්චනට්ඨො නාම? පච්චනීකධම්මෙහි ච සුට්ඨු මුච්චනට්ඨො, ආරම්මණෙ ච අභිරතිවසෙන සුට්ඨු මුච්චනට්ඨො, පිතුඅභිකෙ විස්සට්ඨභිගපච්චභිගස්ස දාරකස්ස සයනං විය අනිග්ගහිතභාවෙන නිරාසභිකතාය ආරම්මණෙ පවත්තිති චුත්තං හොති. අයං පනත්ථො පච්ඡිමෙ විමොක්ඛෙ නත්ථී, පුරිමෙසු සබ්බෙසු අත්ථී.

රූපී රූපානි පස්සතීති එත්ථ අප්ඤ්ඤානං කෙසාදියු නීලකසිණාදියු නීලකසිණාදිවසෙන උප්පාදිතං රූපජ්ඣානං රූපං, තදස්සත්ථීති රූපී. බහිද්ධා රූපානි පස්සතීති බහිද්ධාපි නීලකසිණාදීනි රූපානි ඤානවක්ඛුනා පස්සති. ඉමිනා අප්ඤ්ඤානබහිද්ධාවත්ථුකෙසු කසිණෙසු උප්පාදිතජ්ඣානස්ස පුග්ගලස්ස චත්තාරි රූපාවචරජ්ඣානානි දස්සිතානි. අප්ඤ්ඤානං අරූපසඤ්ඤීති අප්ඤ්ඤානං න රූපසඤ්ඤී, අත්තතො කෙසාදියු අනුප්පාදිතරූපාවචරජ්ඣානොති අත්ථො. ඉමිනා

බහිද්ධා පරිකම්මං කත්වා බහිද්ධාව උප්පාදිතජ්ඣානස්ස පුග්ගලස්ස
රූපාවචරජ්ඣානානි දස්සිතානි.

සුභන්ත්වෙව අධිමුත්තො භොතීති ඉමිනා සුවිසුද්ධෙසු නිලාදීසු
වණ්ණකසිණෙසු ඥානානි දස්සිතානි. තත්ථ කිඤ්චාපි අන්තොඅප්පනායං සුභන්ති
ආභොගො නත්ථී, යො පන විසුද්ධං සුභං කසිණමාරම්මණං කරිත්වා විහරති, යො
යස්මා සුභන්ති අධිමුත්තො භොතීති වත්තබ්බතං ආපජ්ජති, තස්මා එවං දෙසනා
කතා. පටිසම්භිදාමග්ගෙ පන – “කථං සුභන්ත්වෙව අධිමුත්තො භොතීති
විමොක්ඛො? ඉධ හික්ඛු මෙත්තාසහගතෙන වෙනසා එකං දිසං ඵරිත්වා
විහරති...පෙ.... මෙත්තාය භාවිතත්තා සත්තා අප්පටිකුලා භොන්ති. කරුණා, මුදිතා,
උපෙක්ඛාසහගතෙන වෙනසා එකං දිසං ඵරිත්වා විහරති...පෙ.... උපෙක්ඛාය
භාවිතත්තා සත්තා අප්පටිකුලා භොන්ති. එවං සුභං ත්වෙව අධිමුත්තො භොතීති
විමොක්ඛො”ති (පටි. ම. 1.212) වුත්තං.

සබ්බසො රූපසඤ්ඤානන්තිආදීසු යං වත්තබ්බං, තං සබ්බං විසුද්ධිමග්ගෙ
වුත්තමෙව. අයං අට්ඨමො විමොක්ඛොති අයං චතුත්තං බත්ඨානං සබ්බසො
විසුද්ධත්තා විමුත්තත්තා අට්ඨමො උත්තමො විමොක්ඛො නාම.

130. අනුලොමන්ති ආදිතො පට්ඨාය යාව පරියොසානා. පටිලොමන්ති
පරියොසානතො පට්ඨාය යාව ආදිතො. අනුලොමපටිලොමන්ති ඉදං අතිපගුණත්තා
සමාපත්තිනං අට්ඨත්වාච ඉතො විතො ච සඤ්චරණවසෙන වුත්තං. යත්ථිච්ඡකන්ති
ඔකාසපරිදීපනං, යත්ථ යත්ථ ඔකාසෙ ඉච්ඡති. යදිච්ඡකන්ති සමාපත්තිදීපනං, යං යං
සමාපත්තිං ඉච්ඡති. යාවතිච්ඡකන්ති අද්ධානපරිච්ඡෙදදීපනං, යාවතකං අද්ධානං
ඉච්ඡති. සමාපජ්ජතීති තං තං සමාපත්තිං පටිසති. වුට්ඨාතීති තතො උට්ඨාය තිට්ඨති.

උභතොභාගවිමුත්තොති ද්විභි භාගෙහි විමුත්තො, අරූපසමාපත්තියා
රූපකායතො විමුත්තො, මග්ගෙන නාමකායතො විමුත්තොති. වුත්තම්පි වෙනං –

“අච්චි යථා වාතවෙගෙන බිත්තා, (උපසිචාති භගවා)
අත්ථං පලෙති න උපෙති සඬ්ඛං;
එවං මුතී නාමකායා විමුත්තො,
අත්ථං පලෙති න උපෙති සඬ්ඛං”න්ති. (සු. නි. 1080);

යො පනෙස උභතොභාගවිමුත්තො ආකාසානඤ්චායතනාදීසු අඤ්ඤතරතො
උට්ඨාය අරහත්තං පත්තො ච අනාගාමී හුත්වා නිරොධා උට්ඨාය අරහත්තං පත්තො
වාති පඤ්චවිධො. කෙච්චි පන – “යස්මා රූපාවචරචතුත්ථජ්ඣානම්පි දුච්චිගිකං
උපෙක්ඛාසහගතං, අරූපාවචරජ්ඣානම්පි තාදිසමෙව. තස්මා
රූපාවචරචතුත්ථජ්ඣානතො උට්ඨාය අරහත්තං පත්තොපි
උභතොභාගවිමුත්තො”ති.

අයං පන උභතොභාගවිමුත්තපඤ්ඤා හෙට්ඨා ලොභපාසාදෙ සමුට්ඨහින්වා තිපිටකවුළුසුමනත්ථෙරස්ස වණ්ණනං නිස්සාය විරෙන විනිවිජයං පත්තො. ගිරිවිහාරෙ කිර ථෙරස්ස අත්තෙවාසිකො එකස්ස පිණ්ඩපාතිකස්ස මුඛතො තං පඤ්ඤං සුත්වා ආහ - “ආවුසො, හෙට්ඨාලොභපාසාදෙ අම්භාකං ආවරියස්ස ධම්මං වණ්ණයතො න කෙනවි සුතපුබ්බ”න්ති. කිං පන, හත්තෙ, ථෙරො අවවාති? රූපාවචරවතුත්ථජ්ඣානං කිඤ්චාපි දුච්ඡිගිකං උපෙක්ඛාසහගතං කිලෙසෙ වික්ඛම්භෙති, කිලෙසානං පන ආසන්නපක්ඛෙ විරුහනට්ඨානෙ සමුදාවරති. ඉමෙ හි කිලෙසා නාම පඤ්චවොකාරහවෙ නීලාදීසු අඤ්ඤතරං ආරම්මණං උපනිස්සාය සමුදාවරන්ති, රූපාවචරජ්ඣානඤ්ච තං ආරම්මණං න සමතික්කමති. තස්මා සබ්බසො රූපං නිවත්තෙත්වා අරූපජ්ඣානවසෙන කිලෙසෙ වික්ඛම්භෙත්වා අරහත්තං පත්තොව උභතොභාගවිමුත්තොති, ඉදං ආවුසො ථෙරො අවච. ඉදඤ්ච පන වත්වා ඉදං සුත්තං ආහරි - “කතමො ව පුග්ගලො උභතොභාගවිමුත්තො. ඉධෙකච්චො පුග්ගලො අට්ඨවිමොක්ඛෙ කායෙන චුසිත්වා විහරති, පඤ්ඤාය වස්ස දිස්වා ආසවා පරික්ඛිණා හොන්ති, අයං වුච්චති පුග්ගලො උභතොභාගවිමුත්තො”ති (පු. ප. 24).

ඉමාය ව ආනන්ද උභතොභාගවිමුත්තියාති ආනන්ද ඉතො උභතොභාගවිමුත්තො. සෙසං සබ්බත්ථ උත්තානමෙවාති.

ඉති සුමඬගලවිලාසිනියා දීඝනිකායට්ඨකථායං

මහානිදානසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. මහාපරිනිබ්බානසුත්තවණ්ණනා

131. එවං මෙ සුතන්ති මහාපරිනිබ්බානසුත්තං. තත්ත්වයමනුපුබ්බපදවණ්ණනා - ගිජ්ඣකුටෙති ගිජ්ඣා තස්ස කුටෙසු වසිංසු, ගිජ්ඣසදිසං වා තස්ස කුටං අත්ථිති ගිජ්ඣකුටො, තස්මිං ගිජ්ඣකුටෙ. අභියාතුකාමොති අභිභවනත්ථාය යාතුකාමො. වජ්ජීති වජ්ජීරාජානො. එවං මහිද්ධිකෙති එවං මහනියා රාජිද්ධියා සමන්තාගතෙ, එතෙන නෙසං සමග්ගභාවං කථෙසි. එවං මහානුභාවෙති එවං මහත්තෙන ආනුභාවෙන සමන්තාගතෙ, එතෙන නෙසං හත්ථිසිප්පාදීසු කතසික්ඛතං කථෙසි, යං සන්ධාය වුත්තං - “සික්ඛිතා වතිමෙ ලිච්ඡවිකුමාරකා, සුසික්ඛිතා වතිමෙ ලිච්ඡවිකුමාරකා, යත්‍ර හි නාම සුබ්බමෙන තාලවිජ්ග්ගලෙන අසනං අනිපාතයිස්සන්ති පොඬ්ඛානුපොඬ්ඛං අවිරාධිත”න්ති (සං. නි. 5.1115). උච්ඡෙච්ඡාමිති උච්ඡන්දිස්සාමි. විනාසෙස්සාමිති නාසෙස්සාමි, අදස්සනං පාපෙස්සාමි. අනායාසසනන්ති එත්ථ න අයොති අනායො, අවඬ්ඨියා එතං නාමං. හිතඤ්ච සුඛඤ්ච වියස්සති වික්ඛිපතීති ඛාසනං, ඤාතිපාරිජුඤ්ඤාදීනං එතං නාමං. ආපාදෙස්සාමිති පාපයිස්සාමි.

ඉති කිර සො යානනිසජ්ජාදීසු ඉමං යුද්ධකථමෙව කථෙති, ගමනසජ්ජා හොථාති එවං බලකායං ආණාපෙනි. කස්මා? ගඬිගායං කිර එකං පට්ටනගාමං නිස්සාය අඬ්ඨයොජනං අජාතසත්තුනො ආණා, අඬ්ඨයොජනං ලිච්ඡවිනං. එත්ථ පන ආණාපවත්තිට්ඨානං හොතීති අත්ථො. තත්‍රාපි ච පබ්බතපාදනො මහග්ගහණ්ඩං ඔතරති. තං සුත්වා – “අජ්ජ යාමි, ස්වෙ යාමි” ති අජාතසත්තුනො සංවිදහන්තස්සෙව ලිච්ඡවිරාජානො සමග්ගා සම්මොදමානා පුරෙතරං ගන්ත්වා සබ්බං ගණ්හන්ති. අජාතසත්තු පච්ඡා ආගන්ත්වා තං පවත්තිං ඤත්වා කුජ්ඣිත්වා ගච්ඡති. තෙ පුනසංචච්ඡරෙපි තථෙව කරොන්ති. අථ සො බලවාසාතජානො තදා එවමකාසි.

තතො චිත්තෙසි – “ගණෙන සද්ධිං යුද්ධං නාම භාරියං, එකොපි මොසජ්ජහාරො නාම නත්ථි, එකෙන බො පන පණ්ඩිතෙන සද්ධිං මන්තෙත්වා කරොන්තො නිජ්ජරාධො හොති, පණ්ඩිතො ච සත්ථාරා සදිසො නත්ථි, සත්ථා ච අවිදුරෙ ධුරවිහාරෙ වසති, හන්දාහං පෙසෙත්වා පුච්ඡාමි. සවෙ මෙ ගතෙන කොචි අත්ථො හවිස්සති, සත්ථා තුණ්හි හවිස්සති, අනත්ථෙ පන සති කිං රඤ්ඤො තත්ථ ගමනෙනාති වක්ඛති” ති. සො වස්සකාරබ්‍රාහ්මණං පෙසෙසි. බ්‍රාහ්මණො ගන්ත්වා හගවතො එතමත්ථං ආරොවෙසි. තෙන වුත්තං – “අථ බො රාජා...පෙ.... ආපාදෙස්සාමි” ති.

රාජඅපරිභානියධම්මවණ්ණනා

134. හගවත්තං ඛිජයමානොති ථෙරො වත්තසීසෙ යත්වා හගවත්තං ඛිජති, හගවතො පන සිතං වා උණ්හං වා නත්ථි. හගවා බ්‍රාහ්මණස්ස වචනං සුත්වා තෙන සද්ධිං අමන්තෙත්වා ථෙරෙන සද්ධිං මන්තෙතුකාමො කින්නි තෙ, ආනන්ද, සුතන්තිආදිමාහ. අභිණ්හං සන්නිපාතාති දිවසස්ස තික්ඛත්තුං සන්නිපතන්තාපි අන්තරන්තරා සන්නිපතන්තාපි අභිණ්හං සන්නිපාතාව. සන්නිපාතබ්‍රහ්මලාති හියොයාපි සන්නිපතිමිහා, පුරිමදිවසම්පි සන්නිපතිමිහා, පුන අජ්ජ කිමත්ථං සන්නිපතිතා හොමාති වොසානං අනාපජ්ජන්තා සන්නිපාතබ්‍රහ්මලා නාම හොන්ති. යාවකිචඤ්ඤාති යත්තකං කාලං. වුද්ධියෙව, ආනන්ද, වජ්ජිනං පාටිකඬ්ඛා, නො පරිභානීති – අභිණ්හං අසන්නිපතන්තා හි දිසාවිදිසාසු ආගතං සාසනං න සුණන්ති, තතො – “අසුකගාමසීමා වා නිගමසීමා වා ආකුලා, අසුකට්ඨානෙ වොරා වා පරියුට්ඨිතා” ති න ජානන්ති, වොරාපි “පමත්තා රාජානො” ති ඤත්වා ගාමනිගමාදීනි පහරන්තා ජනපදං නාසෙන්නි. එවං රාජුනං පරිභානි හොති. අභිණ්හං සන්නිපතන්තා පන තං තං පවත්තිං සුණන්ති, තතො බලං පෙසෙත්වා අමිත්තමද්දනං කරොන්ති, වොරාපි – “අජ්ජපමත්තා රාජානො, න සක්කා අමිහෙහි වග්ගබන්ධෙහි විවරිතු” ති හිජ්ජිත්වා පලායන්ති. එවං රාජුනං වුද්ධි හොති. තෙන වුත්තං – “වුද්ධියෙව, ආනන්ද, වජ්ජිනං පාටිකඬ්ඛා නො පරිභානී” ති. තත්ථ පාටිකඬ්ඛාති ඉච්ඡිතබ්බා, අවස්සං හවිස්සතීති එවං දට්ඨබ්බාති අත්ථො.

සමග්ගාතිආදීසු සන්නිපාතහෙරියා නිග්ගතාය – “අජ්ජ මෙ කිච්චං අත්ථි, මඬිගලං අත්ථි” ති වික්ඛෙපං කරොන්තා න සමග්ගා සන්නිපතන්ති නාම. හෙරිසද්දං

පන සුත්වාච භුඤ්ජන්තාපි අලඬකරියමානාපි වත්ථානි නිවාසෙන්නාපි අඩ්ඨභුත්තා
 වා අඩ්ඨාලඬකතා වා වත්ථං නිවාසයමානා වා සන්නිපතන්නා සමග්ගා
 සන්නිපතන්නි නාම. සන්නිපතිතා පන වින්තෙත්වා මන්තෙත්වා කත්තඛං කත්වා
 එකතොව අවුට්ඨහන්නා න සමග්ගා වුට්ඨහන්නි නාම. එවං වුට්ඨිතෙසු හි යෙ පයමං
 ගච්ඡන්ති, තෙසං එවං හොති – “අම්හෙහි බාහිරකථාව සුතා, ඉදානි විනිවිජයකථා
 භවිස්සති” ති. එකතො වුට්ඨහන්නා පන සමග්ගා වුට්ඨහන්නි නාම. අපිව –
 “අසුකට්ඨානෙසු ගාමසීමා වා නිගමසීමා වා ආකුලා, වොරා පරියුට්ඨිතා” ති සුත්වා –
 “කො ගන්ත්වා ඉමං අමිත්තමද්දනං කරිස්සති” ති වුත්තෙ – “අහං පයමං, අහං
 පයමං” ති වත්ථා ගච්ඡන්තාපි සමග්ගා වුට්ඨහන්නි නාම. එකස්ස පන කම්මන්තෙ
 ඔසිදමානෙ සෙසා රාජානො පුත්තභාතරො පෙසෙත්වා තස්ස කම්මන්තං
 උපත්ථම්භයමානාපි, ආගන්තුකරාජානං – “අසුකස්ස ගෙහං ගච්ඡතු, අසුකස්ස
 ගෙහං ගච්ඡතු” ති අවත්වා සබ්බෙ එකතො සඬගණ්හන්නාපි, එකස්ස මඬගලෙ වා
 රොගෙ වා අඤ්ඤස්මිං වා පන තාදිසෙ සුබදුක්ඛෙ උප්පන්නෙ සබ්බෙ තත්ථ
 සභායභාවං ගච්ඡන්තාපි සමග්ගා වජ්ජිකරණියානි කරොන්ති නාම.

අපඤ්ඤත්තන්තිආදීසු පුබ්බෙ අකතං සුඬිකං වා බලිං වා දණ්ඩං වා
 ආහරාපෙන්නා අපඤ්ඤත්තං පඤ්ඤපෙන්නි නාම. පොරාණපට්ඨෙණියා ආගතමෙව
 පන අනාහරාපෙන්නා පඤ්ඤත්තං සමුච්ඡින්නන්ති නාම. වොරොති ගහෙත්වා
 දස්සිතෙ අවිචිතිත්වාච ඡෙජ්ජහෙජ්ජං අනුසාසෙන්නා පොරාණං වජ්ජිධම්මං සමාදාය
 න වත්තන්ති නාම. තෙසං අපඤ්ඤත්තං පඤ්ඤපෙන්නානං අභිනවසුඬිකාදීහි පිළිතා
 මනුස්සා – “අතිඋපද්දුතම්භ, කො ඉමෙසං විජිතෙ වසිස්සති” ති පච්චන්තං පවිසිත්වා
 වොරා වා වොරසභායා වා හුත්වා ජනපදං පහරන්ති. පඤ්ඤත්තං සමුච්ඡින්නානං
 පට්ඨෙණිආගතානි සුඬිකාදීනි අගණ්හන්නානං කොසො පරිභායති. තතො
 හත්ථිඅස්සබලකායඔරොධාදයො යථානිබද්ධං වට්ටං අලභමානා ථාමෙන බලෙන
 පරිභායන්ති. තෙ නෙව යුද්ධක්ඛමා හොන්ති, න පාරිවරියක්ඛමා. පොරාණං
 වජ්ජිධම්මං සමාදාය අවත්තන්තානං විජිතෙ මනුස්සා – “අම්භාකං පුත්තං පිතරං
 භාතරං අවොරංයෙව වොරොති කත්වා ඡින්දිංසු හින්දිංසු” ති කුජ්ඣිත්වා පච්චන්තං
 පවිසිත්වා වොරා වා වොරසභායා වා හුත්වා ජනපදං පහරන්ති, එවං රාජුනං පරිභානි
 හොති, පඤ්ඤත්තං පඤ්ඤපෙන්නානං පන “පට්ඨෙණිආගතමෙව රාජානො
 කරොන්ති” ති මනුස්සා හට්ඨතුට්ඨා කසිවාණිජ්ජාදිකෙ කම්මන්තෙ සම්පාදෙන්නි.
 පඤ්ඤත්තං අසමුච්ඡින්නානං පට්ඨෙණිආගතානි සුඬිකාදීනි ගණ්හන්නානං
 කොසො වඩ්ඨති, තතො හත්ථිඅස්සබලකායඔරොධාදයො යථානිබද්ධං වට්ටං
 ලභමානා ථාමබලසම්පන්නා යුද්ධක්ඛමා වෙව පාරිවරියක්ඛමා ව හොන්ති.

පොරාණං වජ්ජිධම්මන්ති එත්ථ පුබ්බෙ කිර වජ්ජිරාජානො “අයං වොරො” ති
 ආනෙත්වා දස්සිතෙ “ගණ්හථ නං වොර” ති අවත්වා විනිවිජයමහාමත්තානං
 දෙන්නි. තෙ විනිවිජිනිත්වා සවෙ අවොරො හොති, විස්සජ්ජෙන්නි. සවෙ වොරො,
 අත්තනා කිඤ්චි අවත්වා වොහාරිකානං දෙන්නි. තෙපි අවොරො වෙ, විස්සජ්ජෙන්නි.
 වොරො වෙ, සුත්තධරානං දෙන්නි. තෙපි විනිවිජිනිත්වා අවොරො වෙ,
 විස්සජ්ජෙන්නි. වොරො වෙ, අට්ඨකුලිකානං දෙන්නි. තෙපි තට්ඨ කත්වා

සෙනාපතිස්ස, සෙනාපති උපරාජස්ස, උපරාජා රඤ්ඤා, රාජා විනිවිෂ්ඨිනීවා අවොරො වෙ, විස්සජ්ජෙනි. සවෙ පන වොරො හොති, පවෙණිපොත්ථකං වාචාපෙනි. තත්ථ – “යෙන ඉදං නාම කතං, තස්ස අයං නාම දණ්ඨො”ති ලිඛිතං. රාජා තස්ස කිරියං තෙන සමානෙත්වා තදනුවිෂවිකං දණ්ඨං කරොති. ඉති එතං පොරාණං වජ්ජිධම්මං සමාදාය වත්තන්තානං මනුස්සා න උජ්ඣායන්ති, “රාජානො පොරාණපවෙණියා කම්මං කරොන්ති, එතෙසං දොසො නත්ථි, අම්භාකංයෙව දොසො”ති අප්පමත්තා කම්මන්තෙ කරොන්ති. එවං රාජුනං වුද්ධි හොති. තෙන වුත්තං – “වුද්ධියෙව, ආනන්ද, වජ්ජිතං පාටිකඬ්ඛා, නො පරිහානී”ති.

සක්කරොන්තීති යංකිඤ්චි තෙසං සක්කාරං කරොන්තා සුන්දරමෙව කරොන්ති. ගරුං කරොන්තීති ගරුභාවං පච්චුපට්ඨපෙත්වාච කරොන්ති. මානෙත්තීති මනෙන පියායන්ති. පුෂෙත්තීති නිපච්චකාරං දස්සෙන්ති. සොතඛ්ඛං මඤ්ඤන්තීති දිවසස්ස ද්වෙ තයො වාරෙ උපට්ඨානං ගන්ත්වා තෙසං කථං සොතඛ්ඛං සද්ධාතඛ්ඛං මඤ්ඤන්ති. තත්ථ යෙ එවං මහල්ලකානං රාජුනං සක්කාරාදීනි න කරොන්ති, ඔවාදත්ථාය ව තෙසං උපට්ඨානං න ගච්ඡන්ති, තෙ තෙහි විස්සට්ඨා අනොවදියමානා කිළාපසුතා රජ්ජතො පරිහායන්ති. යෙ පන තථා පටිපජ්ජන්ති, තෙසං මහල්ලකරාජානො – “ඉදං කාතඛ්ඛං, ඉදං න කාතඛ්ඛං”න්ති පොරාණං පවෙණිං ආචික්ඛන්ති. සඬිගාමං පත්වාපි – “එවං පටිසිතඛ්ඛං, එවං නික්ඛමිතඛ්ඛං”න්ති උපායං දස්සෙන්ති. තෙ තෙහි ඔවදියමානා යථාඔවාදං පටිපජ්ජන්තා සක්කොන්ති රාජප්පවෙණිං සන්ධාරෙතුං. තෙන වුත්තං – “වුද්ධියෙව, ආනන්ද, වජ්ජිතං පාටිකඬ්ඛා, නො පරිහානී”ති.

කුලිත්ථියොති කුලසරණියො. කුලකුමාරියොති අනිවිද්ධා තාසං ධීතරො. ඔක්කස්ස පසස්භාති එත්ථ “ඔක්කස්සා”ති වා “පසස්භා”ති වා පසස්භාකාරස්සෙවෙතං නාමං. “උක්කස්සා”තිපි පදන්ති. තත්ථ ඔක්කස්සාති අවකස්සිත්වා ආකඬ්ඪිත්වා. පසස්භාති අභිභවිත්වා අජ්ඣොත්ථරිත්වාති අයං වචනත්ථො. එවඤ්ඤි කරොන්තානං විජිතෙ මනුස්සා – “අම්භාකං ගෙහෙ පුත්තමාතරොපි, ඛෙළසිඬ්ඪිසාණිකාදීනි මුඛෙන අපනෙත්වා සංවඬ්ඪිතධීතරොපි ඉමෙ රාජානො ඛලක්කාරෙන ගහෙත්වා අත්තනො සරෙ වාසෙන්ති”ති කුපිතා පච්චන්තං පටිසිත්වා වොරා වා වොරසභායා වා හුත්වා ජනපදං පහරන්ති. එවං අකරොන්තානං පන විජිතෙ මනුස්සා අප්පොස්සුක්කා සකානි කම්මානි කරොන්තා රාජකොසං වඬ්ඨෙත්ති. එවමෙත්ථ වුද්ධිහානියො වෙදිතඛ්ඛා.

වජ්ජිතං වජ්ජිවෙතියානීති වජ්ජිරාජුනං වජ්ජිරට්ඨෙ විත්තිකතට්ඨෙන වෙතියානීති ලද්ධනාමානි යක්ඛට්ඨානානි. අඛින්නරානීති අන්තොනගරෙ ධීතානි. ඛාහිරානීති ඛහිනගරෙ ධීතානි. දිත්තපුඛ්ඛන්ති පුඛ්ඛෙ දිත්තං. කතපුඛ්ඛන්ති පුඛ්ඛෙ කතං. නො පරිහාපෙස්සන්තීති අපරිහාපෙත්වා යථාපවත්තමෙව කරිස්සන්ති ධම්මිකං ඛලිං පරිහාපෙත්තානඤ්ඤි දෙවතා ආරක්ඛං සුසංවිහිතං න කරොන්ති, අනුප්පන්නං දුක්ඛං ජනෙතුං අසක්කොන්තාපි උප්පන්නං කාසසීසරොගාදිං වඬ්ඨෙත්ති, සඬිගාමෙ පත්තෙ සභායා න හොන්ති. අපරිහාපෙත්තානං පන ආරක්ඛං

සුසංවිහිතං කරොන්ති, අනුප්පන්නං සුඛං උප්පාදෙතුං අසක්කොන්තාපි උප්පන්නං කාසසීසරොගාදිං භනන්ති, සඬිගාමසීසෙ සභායා භොන්තිති එවමෙත්ථ වුද්ධිභානියො වෙදිතබ්බා.

ධම්මිකා රක්ඛාවරණගුත්තිති එත්ථ රක්ඛා එව යථා අනිච්ඡිතං න ගච්ඡති, එවං ආවරණතො ආවරණං. යථා ඉච්ඡිතං න විනස්සති, එවං ගොපායනතො ගුත්ති. තත්ථ බලකායෙන පරිවාරෙත්වා රක්ඛණං පබ්බජිතානං ධම්මිකා රක්ඛාවරණගුත්ති නාම න භොති. යථා පන විහාරස්ස උපවනෙ රුක්ඛෙ න ඡින්නන්ති, වාපිකා වජ්ඣං න කරොන්ති, පොක්ඛරණීසු මච්ඡෙ න ගණ්හන්ති, එවං කරණං ධම්මිකා රක්ඛාවරණගුත්ති නාම. කින්නි අනාගතා වානි ඉමිනා පන නෙසං එවං පච්චුපට්ඨිතවිත්තසන්තානොති විත්තප්පවත්තිං පුච්ඡති.

තත්ථ යෙ අනාගතානං අරහන්තානං ආගමනං න ඉච්ඡන්ති, තෙ අස්සද්ධා භොන්ති අප්පසන්නා. පබ්බජිතෙ ව සම්පත්තෙ පච්චුග්ගමනං න කරොන්ති, ගන්ත්වා න පස්සන්ති, පටිසන්ථාරං න කරොන්ති, පඤ්ඤා න පුච්ඡන්ති, ධම්මං න සුඤ්ඤන්ති, දානං න දෙන්නි, අනුමොදනං න සුඤ්ඤන්ති, නිවාසනට්ඨානං න සංවිදහන්ති. අථ නෙසං අවණ්ණො අබ්බුග්ගච්ඡති – “අසුකො නාම රාජා අස්සද්ධො අප්පසන්නො, පබ්බජිතෙ සම්පත්තෙ පච්චුග්ගමනං න කරොති...පෙ.... නිවාසනට්ඨානං න සංවිදහති” ති. තං සුත්වා පබ්බජිතා තස්ස නගරද්වාරෙන න ගච්ඡන්ති, ගච්ඡන්තාපි නගරං න පටිසන්ති. එවං අනාගතානං අරහන්තානං අනාගමනමෙව භොති. ආගතානම්පි එසුච්ඡාතො අසති යෙපි අජානිත්වා ආගතා, තෙ – “වසිස්සාමාති තාව චිත්තෙත්වා ආගතම්භා, ඉමෙසං පන රාජ්ජනං ඉමිනා නීභාරෙන කො වසිස්සති” ති නික්ඛමිත්වා ගච්ඡන්ති. එවං අනාගතෙසු අනාගච්ඡන්තෙසු, ආගතෙසු දුක්ඛං විහරන්තෙසු සො දෙසො පබ්බජිතානං අනාවාසො භොති. තතො දෙවතාරක්ඛා න භොති, දෙවතාරක්ඛාය අසති අමනුස්සා ඔකාසං ලභන්ති. අමනුස්සා උස්සන්නා අනුප්පන්නං බ්‍යාධිං උප්පාදෙන්නි, සීලවත්තානං දස්සනපඤ්ඤාපුච්ඡනාදිවත්ථුකස්ස පුඤ්ඤස්ස අනාගමො භොති. විපරියායෙන පන යථාචුත්තකණ්හපක්ඛවිපරිතස්ස සුක්කපක්ඛස්ස සම්භවො භොතිති එවමෙත්ථ වුද්ධිභානියො වෙදිතබ්බා.

135. එකම්භානති ඉදං භගවා පුබ්බෙ වජ්ජිතං ඉමස්ස වජ්ජිසත්තකස්ස දෙසිතභාවප්පකාසනත්ථමාහ. තත්ථ සාරන්දදෙ වෙනියෙති එවංනාමකෙ විහාරෙ. අනුප්පන්නෙ කිර බුද්ධෙ තත්ථ සාරන්දදස්ස යක්ඛස්ස නිවාසනට්ඨානං වෙනියං අභොසි. අමෙත්ථ භගවතො විහාරං කාරාපෙසුං, සො සාරන්දදෙ වෙනියෙ කතන්තා සාරන්දදවෙනියන්තේවෙව සඬ්ඛං ගතො.

අකරණීයාති අකාතබ්බා, අග්ගහෙතබ්බාති අත්ථො. යදිදන්ති නිපාතමත්තං. යුද්ධස්සාති කරණත්ථෙ සාමීවචනං, අභිමුඛයුද්ධෙන ගහෙතුං න සක්කාති අත්ථො. අඤ්ඤා උපලාපනායාති යපෙත්වා උපලාපනං. උපලාපනා නාම – “අලං විවාදෙන, ඉදානි සමග්ගා භොමා” ති හත්ථිඅස්සරථහිරඤ්ඤසුවණ්ණාදීනි පෙසෙත්වා

සඬුගහකරණං. එවඤ්ඤා සඬුගහං කත්වා කෙවලං විස්සාසෙන සක්කා ගණ්හිතුන්ති අත්ථො. අඤ්ඤා මුද්දායාති යපෙත්වා මුද්දායං. ඉමිනා අඤ්ඤාමඤ්ඤාදං කත්වාපි සක්කා එතෙ ගහෙතුන්ති දස්සෙති. ඉදං බ්‍රාහ්මණො භගවතො කථාය නයං ලභිත්වා ආහ.

කිං පන භගවා බ්‍රාහ්මණස්ස ඉමාය කථාය නයලාහං න ජානාතීති? ආම, ජානාති. ජානත්තො කස්මා කට්ඨෙති? අනුකම්පාය. එවං කිරස්ස අහොසි - “මයා අකට්ඨෙති කතිපාහෙන ගන්ත්වා සබ්බෙ ගණ්හිස්සති, කට්ඨෙ පන සමග්ගෙ හින්දන්තො තීහි සංවච්ඡරෙහි ගණ්හිස්සති, එත්තකම්පි ජීවිතමෙව වරං, එත්තකඤ්ඤි ජීවන්තා අත්තතො පතිට්ඨානභූතං පුඤ්ඤං කරිස්සන්ති”ති.

අහිනන්දිත්වාති විත්තෙන අහිනන්දිත්වා. අනුමොදිත්වාති “යාව සුභාසිතඤ්චිදං හොතා ගොතමෙනා”ති වාචාය අනුමොදිත්වා. පක්කාමීති රඤ්ඤො සන්තිකං ගතො. තතො නං රාජා - “කිං ආවරිය, භගවා අවවා”ති පුච්ඡි. සො - “යථා හො සමණස්ස ගොතමස්ස වචනං න සක්කා වජ්ජී කෙනවි ගහෙතුං, අපි ව උපලාපනාය වා මුද්දායෙන වා සක්කා”ති ආහ. තතො නං රාජා - “උපලාපනාය අම්භාකං හත්ථිඅස්සාදයො නස්සිස්සන්ති, හෙදෙනෙව තෙ ගහෙස්සාමි, කිං කරොමා”ති පුච්ඡි. තෙන හි, මහාරාජ, තුම්හෙ වජ්ජීං ආරබ්භ පරිසති කථං සමුට්ඨාපෙථ. තතො අහං - “කිං තෙ මහාරාජ තෙහි, අත්තතො සත්තකෙහි කසිවාණ්ඡ්ඡාදිති කත්වා ජීවන්තු එතෙ රාජානො”ති වත්වා පක්කමිස්සාමි. තතො තුම්හෙ - “කින්ත්‍රු බො හො එස බ්‍රාහ්මණො වජ්ජීං ආරබ්භ පවත්තං කථං පටිබාහති”ති වදෙය්‍යාථ, දිවසභාගෙ වාහං තෙසං පණ්ණාකාරං පෙසෙස්සාමි, තම්පි ගාභාපෙත්වා තුම්හෙපි මම දොසං ආරොපෙත්වා ඛන්ධනතාලනාදිති අකත්වාච කෙවලං බුරුමුණ්ඩං මං කත්වා නගරා නිහරාපෙථ. අථාහං - “මයා තෙ නගරෙ පාකාරො පටිබා ව කාරිතා, අහං කිර දුබ්බලට්ඨානඤ්ච උත්තානගම්භිරට්ඨානඤ්ච ජානාමි, න විරස්සෙව දාති උජුං කරිස්සාමි”ති වක්ඛාමි. තං සුත්වා තුම්හෙ - “ගච්ඡතු”ති වදෙය්‍යාථාති. රාජා සබ්බං අකාසි.

ලිච්ඡවි තස්ස නික්ඛමනං සුත්වා - “සයො බ්‍රාහ්මණො, මා තස්ස ගඬුගං උත්තරිතුං අදත්ථා”ති ආහංසු. තත්‍ර එකච්චෙහි - “අම්හෙ ආරබ්භ කට්ඨත්තා කිර සො එවං කතො”ති චුත්තෙ “තෙන හි, භණ්ණ, එතු”ති භණ්ණංසු. සො ගන්ත්වා ලිච්ඡවි දිස්වා “කිං ආගතත්ථා”ති පුච්ඡිතො තං පවත්ති. ආරොචෙසි, ලිච්ඡවිනො - “අප්පමත්තකෙන නාම එවං ගරුං දණ්ඩං කාතුං න යුත්ත”න්ති වත්වා - “කිං තෙ තත්‍ර යානන්තර”න්ති පුච්ඡිංසු. “විනිච්ඡයාමච්චොහමස්මි”ති. තදෙව තෙ යානන්තරං හොතුති. සො සුට්ඨතරං විනිච්ඡයං කරොති, රාජකුමාරා තස්ස සන්තිකෙ සිප්පං උග්ගණ්හන්ති.

සො පතිට්ඨිතගුණො භුත්වා එකදිවසං එකං ලිච්ඡවිං ගහෙත්වා එකමන්තං ගන්ත්වා - දාරකා කසන්තිති පුච්ඡි. ආම, කසන්ති. ද්වෙ ගොණෙ යොජෙත්වාති? ආම, ද්වෙ ගොණෙ යොජෙත්වාති. එත්තකං වත්වා නිවත්තො. තතො තං අඤ්ඤො

– “කිං ආවරියො ආහා” ති පුච්ඡිත්වා තෙන වුත්තං අසද්දහන්තො “න මෙ එස යථාභූතං කපෙති” ති තෙන සද්ධිං හිජ්ජී. බ්‍රාහ්මණො අඤ්ඤස්මිං දිවසෙ එකං ලිච්ඡවිං එකමන්තං නෙත්වා – “කෙන ඛාඤ්ජනෙන භුත්තොසි” ති පුච්ඡිත්වා නිවත්තො. තම්පි අඤ්ඤො පුච්ඡිත්වා අසද්දහන්තො තපෙව හිජ්ජී. බ්‍රාහ්මණො අපරම්පි දිවසං එකං ලිච්ඡවිං එකමන්තං නෙත්වා – “අතිදුග්ගතොසි කිරා” ති පුච්ඡී. කො එවමාහාති පුච්ඡිතො අසුකො නාම ලිච්ඡවීති. අපරම්පි එකමන්තං නෙත්වා – “ත්වං කිර භීරුකජාතිකො” ති පුච්ඡී. කො එවමාහාති? අසුකො නාම ලිච්ඡවීති. එවං අඤ්ඤෙන අකථිතමෙව අඤ්ඤස්ස කපෙන්නො තිහි සංවච්ඡරෙහි තෙ රාජානො අඤ්ඤමඤ්ඤං හින්දිත්වා යථා ද්වෙ එකමග්ගෙන න ගච්ඡන්ති, තථා කත්වා සන්නිපාතහෙරිං වරාපෙසි. ලිච්ඡවිතො – “ඉස්සරා සන්නිපතන්තු, සුරා සන්නිපතන්තු” ති වත්වා න සන්නිපතිංසු.

බ්‍රාහ්මණො – “අයං දානි කාලො, සීසං ආගච්ඡතු” ති රඤ්ඤො සාසනං පෙසෙසි. රාජා සුත්වාච බලහෙරිං වරාපෙත්වා නික්ඛමී. වෙසාලිකා සුත්වා – “රඤ්ඤො ගඬිගං උත්තරිතුං න දස්සාමා” ති හෙරිං වරාපෙසුං. තම්පි සුත්වා – “ගච්ඡන්තු සුරරාජානො” තිආදීති වත්වා න සන්නිපතිංසු. “නගරජපවෙසනං න දස්සාම, ද්වාරානි පිදහිත්වා යස්සාමා” ති හෙරිං වරාපෙසුං. එකොපි න සන්නිපති. යථාච්චට්ඨෙව ද්වාරෙහි පවිසිත්වා සබ්බෙ අනායබ්‍යසනං පාපෙත්වා ගතො.

හික්ඛුඅපරිභානියධම්මවණ්ණනා

136. අට්ඨ බො භගවා අවිරපක්කන්තෙතිආදිමිහි සන්නිපාතෙත්වාති දුරවිහාරෙසු ඉද්ධිමන්තෙ පෙසෙත්වා සන්නිකවිහාරෙසු සයං ගන්ත්වා – “සන්නිපතට්ඨ, ආයස්මන්තො; භගවා වො සන්නිපාතං ඉච්ඡති” ති සන්නිපාතෙත්වා. අපරිභානියෙති අපරිභානිකරෙ, වුද්ධිහෙතුභූතෙති අත්ථො. ධම්මෙ දෙසෙස්සාමිති වන්දසහස්සං සූරියසහස්සං උට්ඨපෙත්තො විය චතුකුට්ටකෙ ගෙහෙ අන්තො තෙලදීපසහස්සං උජ්ජාලෙන්තො විය පාකට්ටෙ කත්වා කට්ඨස්සාමිති.

තත්ථ අභිණ්භං සන්නිපාතාති ඉදං වජ්ජිසත්තකෙ වුත්තසදිසමෙව. ඉධාපි ච අභිණ්භං අසන්නිපතිතා දිසාසු ආගතසාසනං න සුඤ්ඤාති. තතො – “අසුකවිහාරසීමා ආකුලා, උපොසථපචාරණා ධීතා, අසුකස්මිං යානෙ හික්ඛු වෙජ්ජකම්මදුතකම්මාදීනි කරොන්ති, විඤ්ඤත්තිබ්බලා පුජ්ඨදානාදීහි ජීවිකං කප්පෙත්ති” තිආදීති න ජානන්ති, පාපහික්ඛුපි “පමත්තො හික්ඛුසඬ්ඨො” ති ඤත්වා රාසිභූතා සාසනං ඔසක්කාපෙත්ති. අභිණ්භං සන්නිපතිතා පන තං තං පවත්තිං සුඤ්ඤාති, තතො හික්ඛුසඬ්ඨං පෙසෙත්වා සීමං උජුං කරොන්ති, උපොසථපචාරණාදයො පවත්තාපෙත්ති, මිච්ඡාජීවානං උස්සන්නට්ඨානෙ අරියවංසකෙ පෙසෙත්වා අරියවංසං කථාපෙත්ති, පාපහික්ඛුනං විනයධරෙහි නිග්ගහං කාරාපෙත්ති, පාපහික්ඛුපි “අප්පමත්තො හික්ඛුසඬ්ඨො, න සක්කා අම්මෙහි වග්ගඛන්ධෙන විවරිතු” ති හිජ්ජිත්වා පලායන්ති. එවමෙත්ථ භානිවුද්ධියො වෙදිතබ්බා.

සමග්ගානිආදීසු වෙනියපටිජග්ගන්ථං වා

බොධිගෙන උපොසථාගාරවිජාදනන්ථං වා කතිකවත්තං වා යපෙතුකාමතාය ඔවාදං වා දාතුකාමතාය – “සඬ්ඝො සන්නිපතතු” ති හෙරියා වා සංඤ්ටියා වා ආකොට්තාය – “මය්හං චීවරකම්මං අත්ථි, මය්හං පත්තො පච්ඡිකම්මො, මය්හං නවකම්මං අත්ථි” ති වික්ඛෙපං කරොන්නා න සමග්ගා සන්නිපතන්ති නාම. සබ්බං පන තං කම්මං යපෙත්වා – “අහං පුරිමතරං, අහං පුරිමතර” න්ති එකජ්ජහාරෙතොව සන්නිපතන්තා සමග්ගා සන්නිපතන්ති නාම. සන්නිපතිතා පන වින්තෙත්වා මන්තෙත්වා කත්තබ්බං කත්වා එකතො අවුට්ඨහන්තා සමග්ගා න වුට්ඨහන්ති නාම. එවං වුට්ඨිතෙසු හි යෙ පයමං ගච්ඡන්ති, තෙසං එවං හොති – “අම්හෙහි බාහිරකථාව සුතා, ඉදානි විනිවිජයකථා භවිස්සති” ති. එකජ්ජහාරෙතොව වුට්ඨහන්තා පන සමග්ගා වුට්ඨහන්ති නාම. අපිව “අසුකට්ඨානෙ විහාරසීමා ආකුලා, උපොසථපචාරණා ධීතා, අසුකට්ඨානෙ වෙජ්ජකම්මාදිකාරකා පාපහික්ඛු උස්සන්තා” ති සුත්වා – “කො ගන්ත්වා තෙසං නිග්ගහං කරිස්සති” ති චුත්තෙ – “අහං පයමං, අහං පයම” න්ති වත්වා ගච්ඡන්තාපි සමග්ගා වුට්ඨහන්ති නාම.

ආගන්තුකං පන දිස්වා – “ඉමං පරිවෙණං යාහි, එතං පරිවෙණං යාහි, අයං කො” ති අවත්වා සබ්බෙ වත්තං කරොන්නාපි, ජිණ්ණපත්තචීවරකං දිස්වා තස්ස හික්ඛාවාරවත්තෙන පත්තචීවරං පරියෙසමානාපි, ගිලානස්ස ගිලානහෙසජ්ජං පරියෙසමානාපි, ගිලානමෙව අනාථං – “අසුකපරිවෙණං යාහි, අසුකපරිවෙණං යාහි” ති අවත්වා අත්තනො අත්තනො පරිවෙණෙ පටිජග්ගන්තාපි, එකො ඔලියමානකො ගන්ථො හොති, පඤ්ඤවත්තං හික්ඛුං සඬ්ගණ්හිත්වා තෙන තං ගන්ථං උක්ඛිපාපෙන්නාපි සමග්ගා සඬ්ඝං කරණියානි කරොන්ති නාම.

අපඤ්ඤත්තන්තිආදීසු නවං අධම්මිකං කතිකවත්තං වා සික්ඛාපදං වා බන්ධන්තා අපඤ්ඤත්තං පඤ්ඤපෙන්නි නාම, පුරාණසන්ථතවත්ථුස්මිං සාවත්ථියං හික්ඛු විය. උද්ධම්මං උබ්බිතයං සාසනං දීපෙන්තා පඤ්ඤත්තං සමුච්ඡින්නන්ති නාම, වස්සසතපරිනිබ්බුතෙ භගවති වෙසාලිකා වජ්ජිපුත්තකා විය. බුද්දානුබුද්දකා පන ආපත්තියො සඤ්චිච්ච වීතික්කමන්තා යථාපඤ්ඤත්තෙසු සික්ඛාපදෙසු සමාදාය න වත්තන්ති නාම, අස්සජ්ජනබ්බසුකා විය. නවං පන කතිකවත්තං වා සික්ඛාපදං වා අබන්ධන්තා, ධම්මවිනයතො සාසනං දීපෙන්තා, බුද්දානුබුද්දකානි සික්ඛාපදානි අසමුහනන්තා අපඤ්ඤත්තං න පඤ්ඤපෙන්නි, පඤ්ඤත්තං න සමුච්ඡින්නන්ති, යථාපඤ්ඤත්තෙසු සික්ඛාපදෙසු සමාදාය වත්තන්ති නාම, ආයස්මා උපසෙතො විය, ආයස්මා යසො කාකණ්ඩකපුත්තො විය ව.

“සුඤ්ඤානං, මෙ ආවුසො සඬ්ඝො, සන්නම්භාකං සික්ඛාපදානි ගිහිගතානි, ගිහිනොපි ජානන්ති, ‘ඉදං වො සමණානං සකායපුත්තියානං කජ්ජති, ඉදං වො න කජ්ජති’ ති. සථෙ හි මයං බුද්දානුබුද්දකානි සික්ඛාපදානි සමුහනිස්සාම, භවිස්සන්ති වත්තාරො – ‘ධුමකාලිකං සමණෙන ගොතමෙන සාවකානං සික්ඛාපදං පඤ්ඤත්තං, යාවිමෙසං සත්ථා අට්ඨාසි, තාවිමෙ සික්ඛාපදෙසු සික්ඛිංසු. යතො ඉමෙසං සත්ථා පරිනිබ්බුතො, න දානිමෙ සික්ඛාපදෙසු

සික්ඛන්ති'ති. යදි සඨසස්ස පත්තකල්ලං, සඨසො අපඤ්ඤත්තං න
පඤ්ඤපෙය්‍යා, පඤ්ඤත්තං න සමුව්ඡින්නදෙය්‍යා, යථාපඤ්ඤත්තෙසු
සික්ඛාපදෙසු සමාදාය වත්තෙය්‍යා'ති (වුළුව. 442) –

ඉමං තත්තිං යපයන්නො ආයස්මා මහාකස්සපො විය ව. වුද්ධියෙවති සීලාදීහි
ගුණෙහි වුඨ්ඨියෙව, නො පරිහානි.

ථෙරානි ථීරභාවජ්ජත්තා ථෙරකාරකෙහි ගුණෙහි සමන්තාගතා. බහු රත්තියො
ජානන්තිති රත්තඤ්ඤා. ථීරං පබ්බජිතානං ඵතෙසන්ති ථීරපබ්බජිතා. සඨසස්ස
පිතුට්ඨානෙ ඨිතාති සඨසපිතරො. පිතුට්ඨානෙ ඨිතත්තා සඨසං පරිනෙන්නි
පුබ්බඨගමා හුත්වා තිස්ස සික්ඛාසු පවත්තෙන්ති සඨසපරිණායකා.

යෙ තෙසං සක්කාරාදීනි න කරොන්ති, ඔවාදන්ථාය ද්වෙ තයො වාරෙ
උපට්ඨානං න ගච්ඡන්ති, තෙපි තෙසං ඔවාදං න දෙන්ති, පවෙණිකථං න කථෙන්නි,
සාරභූතං ධම්මපරියායං න සික්ඛාපෙන්නි. තෙ තෙහි විස්සට්ඨා සීලාදීහි
ධම්මක්ඛන්ධෙහි සත්තහි ව අරියධනෙහිති ඵවමාදීහි ගුණෙහි පරිහායන්ති. යෙ පන
තෙසං සක්කාරාදීනි කරොන්ති, උපට්ඨානං ගච්ඡන්ති, තෙපි තෙසං ඔවාදං දෙන්ති.
“ඵවං තෙ අභික්කම්මිතබ්බං, ඵවං තෙ පටික්කම්මිතබ්බං, ඵවං තෙ ආලොකිතබ්බං,
ඵවං තෙ විලොකිතබ්බං, ඵවං තෙ සම්ඤ්ජිතබ්බං, ඵවං තෙ පසාරිතබ්බං, ඵවං තෙ
සඨසාට්ඨපත්තචීවරං ධාරෙතබ්බං”න්ති පවෙණිකථං කථෙන්නි, සාරභූතං
ධම්මපරියායං සික්ඛාපෙන්නි, තෙරසහි ධුතඨගෙහි දසහි කථාවත්ථුහි අනුසාසන්ති.
තෙ තෙසං ඔවාදෙ යත්වා සීලාදීහි ගුණෙහි වඨ්ඨමානා සාමඤ්ඤත්ථං
අනුපාපුණන්ති. ඵවමෙත්ථ හානිවුද්ධියො වෙදිතබ්බා.

පුනඛ්භවදානං පුනඛ්භවො, පුනඛ්භවො සීලමස්සාති පොනොඛ්භවිකා,
පුනඛ්භවදායිකාති අත්ථො, තස්මා පොනොඛ්භවිකාය. න වසං ගච්ඡන්තිති ඵත්ථ යෙ
චතුත්තං පච්චයානං කාරණා උපට්ඨාකානං පදානුපදිකා හුත්වා ගාමනො ගාමං
විවරන්ති, තෙ තස්සා තණ්හාය වසං ගච්ඡන්ති නාම, ඉතරෙ න ගච්ඡන්ති නාම.
තත්ථ හානිවුද්ධියො පාකටායෙව.

ආරඤ්ඤකෙසුති පඤ්චධනුසතිකපච්ඡිමෙසු. සාපෙක්ඛාති සතණ්හා සාලයා.
ගාමන්තසෙනාසනෙසු හි කුමානං අජ්ජෙත්වාපි තතො වුට්ඨිතමත්තොව
ඉත්ථිපුරිසදාරිකාදිසද්දං සුණාති, යෙනස්ස අධිගතවිසෙසොපි භායතියෙව. අරඤ්ඤෙ
පන නිද්දායිත්වා පටිබුද්ධමත්තො සිහබ්‍යග්ගමොරාදීනං සද්දං සුණාති, යෙන
ආරඤ්ඤකං පිතිං ලභිත්වා තමෙව සම්මසන්නො අග්ගඵලෙ පතිට්ඨාති. ඉති භගවා
ගාමන්තසෙනාසනෙ කුමානං අජ්ජෙත්වා නිසින්නහික්ඛුනො අරඤ්ඤෙ
නිද්දායන්තමෙව පසංසති. තස්මා තමෙව අත්ථවසං පටිච්ච – “ආරඤ්ඤකෙසු
සෙනාසනෙසු සාපෙක්ඛා භවිස්සන්ති”ති ආහ.

පව්වත්තඤ්ඤාව සතිං උපට්ඨපෙස්සන්තීති අත්තනාව අත්තනො අබ්භන්තරෙ සතිං උපට්ඨපෙස්සන්ති. පෙසලාති පියසීලා. ඉධාපි සබ්බමචාරීනං ආගමනං අනිච්ඡන්තා නෙවාසිකා අස්සද්ධා භොන්ති අප්පසන්තා. සම්පත්තභික්ඛූනං පව්වුග්ගමනපත්තචීවරප්පට්ඨගහණආසනපඤ්ඤාපනතාලවණ්ටග්ගහණාදීනි න කරොන්ති, අථ නෙසං අවණ්ණො උග්ගච්ඡති – “අසුකච්ඡාරවාසිනො භික්ඛූ අස්සද්ධා අප්පසන්තා විහාරං පට්ටියානං වත්තපට්ටත්තං න කරොන්ති” ති. තං සුත්වා පබ්බජිතා විහාරද්වාරොන ගච්ඡන්තාපි විහාරං න පවිසන්ති. එවං අනාගතානං අනාගමනමෙව භොති. ආගතානං පන ඵාසුච්ඡාරෙ අසති යෙපි අජානිත්වා ආගතා, තෙ – “වසිස්සාමාති තාව චිත්තෙන්වා ආගතාමහ, ඉමෙසං පන නෙවාසිකානං ඉමිනා නිභාරොන කො වසිස්සති” ති නික්ඛමිත්වා ගච්ඡන්ති. එවං සො විහාරො අඤ්ඤෙසං භික්ඛූනං අනාවාසොව භොති. තතො නෙවාසිකා සීලවන්තානං දස්සනං අලහන්තා කඨිබාවිනොදනං වා ආචාරසික්ඛාපකං වා මධුරධම්මස්සවනං වා න ලහන්ති, තෙසං නෙව අග්ගහිතධම්මග්ගහණං, න ගහිතසජ්ඣායකරණං භොති. ඉති නෙසං භානියෙව භොති, න වුද්ධි.

යෙ පන සබ්බමචාරීනං ආගමනං ඉච්ඡන්ති, තෙ සද්ධා භොන්ති පසන්තා, ආගතානං සබ්බමචාරීනං පව්වුග්ගමනාදීනි කත්වා සෙනාසනං පඤ්ඤාපෙත්වා දෙන්ති, තෙ ගහෙන්වා භික්ඛාවාරං පවිසන්ති, කඨිබං විනොදෙන්ති, මධුරධම්මස්සවනං ලහන්ති. අථ නෙසං කිත්තිසද්දො උග්ගච්ඡති – “අසුකච්ඡාරභික්ඛූ එවං සද්ධා පසන්තා වත්තසම්පන්නා සඨගාහකා” ති. තං සුත්වා භික්ඛූ දුරතොපි එන්ති, තෙසං නෙවාසිකා වත්තං කරොන්ති, සමීපං ආගන්ත්වා වුඩ්ඨතරං ආගන්තුකං වන්දිත්වා නිසීදන්ති, නවකතරස්ස සන්තිකෙ ආසනං ගහෙන්වා නිසීදන්ති. නිසීදිත්වා – “ඉමස්මිං විහාරෙ වසිස්සථ ගමිස්සථා” ති පුච්ඡන්ති. ‘ගමිස්සාමී’ ති වුත්තෙ – “සප්පායං සෙනාසනං, සුලභා භික්ඛා” ති ආදීනි වත්වා ගන්තුං න දෙන්ති. විනයධරො වෙ භොති, තස්ස සන්තිකෙ විනයං සජ්ඣායන්ති. සුත්තන්තාදිධරො වෙ, තස්ස සන්තිකෙ තං තං ධම්මං සජ්ඣායන්ති. ආගන්තුකානං ථෙරානං ඔවාදෙ යත්වා සහ පටිසම්භිදාහි අරහත්තං පාපුණන්ති. ආගන්තුකා “එකං ද්වෙ දිවසානි වසිස්සාමාති ආගතාමහ, ඉමෙසං පන සුඛසංවාසතාය දසද්වාදසවස්සානි වසිස්සාමා” ති වත්තාරො භොන්ති. එවමෙත්ථ භානිවුද්ධියො වෙදිතබ්බා.

137. දුතියසත්තකෙ කම්මං ආරාමො එතෙසන්ති කම්මාරාමාති. කම්මෙ රතාති කම්මරතා. කම්මාරාමතමනුයුත්තාති යුත්තා පයුත්තා අනුයුත්තා. තත්ථ කම්මන්ති ඉතිකාතබ්බකම්මං වුව්චති. සෙය්‍යාපීදං – චීවරච්චාරණං, චීවරකරණං, උපත්ථම්භනං, සුවිසරං, පත්තත්ථවිකං, අසංඛද්ධකං, කායබන්ධනං, ධමකරණං, ආධාරකං, පාදකථලිකං, සම්මජ්ජනීආදීනං කරණන්ති. එකච්චො හි එතානි කරොන්තො සකලදිවසං එතානෙව කරොති. තං සන්ධායෙස පටික්ඛෙපො. යො පන එතෙසං කරණවෙලායමෙව එතානි කරොති, උද්දෙසවෙලායං උද්දෙසං ගණ්භාති, සජ්ඣායවෙලායං සජ්ඣායති, චෙතියඨගණවත්තවෙලායං චෙතියඨගණවත්තං කරොති, මනසිකාරවෙලායං මනසිකාරං කරොති, න සො කම්මාරාමො නාම.

න හස්සාරාමානි එත්ථ යො ඉත්ථිවණ්ණපුරිසවණ්ණාදිවසෙන ආලාපසල්ලාපං කරොත්තොයෙව දිවසඤ්ච රත්තිඤ්ච චිතිනාමෙති, එවරුපෙ හස්සෙ පරියන්තකාරී න හොති, අයං හස්සාරාමො නාම. යො පන රත්තින්දිවං ධම්මං කථෙති, පඤ්භං විස්සජ්ජෙති, අයං අප්පහස්සොව හස්සෙ පරියන්තකාරීයෙව. කස්මා? “සන්තිපතිතානං වො, භික්ඛවෙ, ද්වයං කරණීයං – ධම්මී වා කථා, අරියො වා තුණ්හිභාවො”ති (ම. නි. 1.273) චුත්තත්තා.

න නිද්දාරාමානි එත්ථ යො ගච්ඡන්තොපි නිසින්නොපි නිපන්නොපි ථිනම්ද්ධාභිභූතො නිද්දායතියෙව, අයං නිද්දාරාමො නාම. යස්ස පන කරජකායගෙලඤ්ඤෙන චිත්තං භවඬිගෙ ඔතරති, නායං නිද්දාරාමො. තෙනෙවාහ – “අභිජානාමහං අග්ගිවෙස්සන, ගිම්හානං පච්ඡිමෙ මාසෙ පච්ඡාහත්තං පිණ්ඩපාතජ්ජට්ඨකන්තො චතුග්ගුණං සඬ්ඝාටිං පඤ්ඤපෙත්වා දක්ඛිණෙන පස්සෙන සතො සම්පජානො නිද්දං ඔක්කමිතා”ති (ම. නි. 1.387).

න සඬගණිකාරාමානි එත්ථ යො එකස්ස දුතියො ද්විත්තං තතියො තිණ්ණං චතුත්ථොති එවං සංසට්ඨොව විහරති, එකකො අස්සාදං න ලහති, අයං සඬගණිකාරාමො. යො පන චතුසු ඉරියාපට්ඨෙසු එකකො අස්සාදං ලහති, නායං සඬගණිකාරාමොති වෙදිතබ්බො.

න පාපිච්ඡානි එත්ථ අසන්තසම්භාවනාය ඉච්ඡාය සමන්තාගතා දුස්සීලා පාපිච්ඡා නාම.

න පාපමිත්තාදීසු පාපා මිත්තා එතෙසන්ති පාපමිත්තා. චතුසු ඉරියාපට්ඨෙසු සහ අයනතො පාපා සභායා එතෙසන්ති පාපසභායා. තන්තින්තතජ්ජොණතජ්ජබ්භාරතාය පාපෙසු සම්පවඬිකාති පාපසම්පවඬිකා.

ඔරමත්තකෙනාති අවරමත්තකෙන අප්පමත්තකෙන. අන්තරාති අරහත්තං අපත්වා එත්ථන්තරෙ. වොසානන්ති පරිනිට්ඨිතභාවං – “අලමෙත්තාවතා”ති ඔසක්කනං ධීතකිච්චතං. ඉදං චුත්තං හොති – “යාව සීලපාරිසුද්ධිමත්තෙන වා විපස්සනාමත්තෙන වා ඤානමත්තෙන වා සොතාපන්නභාවමත්තෙන වා සකදාගාමිභාවමත්තෙන වා අනාගාමිභාවමත්තෙන වා වොසානං න ආපජ්ජිස්සන්ති, තාව චුද්ධියෙව හික්ඛුනං පාටිකඬ්ඛා, නො පරිහානී”ති.

138. තතියසත්තකෙ සද්ධාති සද්ධාසම්පන්නා. තත්ථ ආගමනීයසද්ධා, අධිගමසද්ධා, පසාදසද්ධා, ඔකජ්ජනසද්ධාති චතුබ්බිධා සද්ධා. තත්ථ ආගමනීයසද්ධා සබ්බඤ්ඤාබ්බසත්තානං හොති. අධිගමසද්ධා අරියපුග්ගලානං. බුද්ධො ධම්මො සඬ්ඝොති චුත්තෙ පන පසාදො පසාදසද්ධා. ඔකජ්ජෙත්වා පකජ්ජෙත්වා පන සද්දහනං ඔකජ්ජනසද්ධා. සා දුට්ඨාපි ඉධාධිජ්ජෙතා. තාය හි සද්ධාය සමන්තාගතො සද්ධාවිමුත්තො, චක්කලිත්ථෙරසදිසො හොති. තස්ස හි චෙතියඬිගණවත්තං වා, බොධියඬිගණවත්තං වා කතමෙව හොති.

උපජ්ඣායවත්තආවරියවත්තාදීනි සබ්බවත්තානි පුරෙති. හිරිමනානි
පාපජ්ගුවිෂ්ණලක්ඛණාය හිරියා යුත්තවත්තා. ඔත්තජ්ජිති පාපතො
භායනලක්ඛණෙන ඔත්තජ්ජෙන සමන්තාගතා.

බහුස්සුතානි එත්ථ පන පරියත්තිබහුස්සුතො, පට්ඨෙධබහුස්සුතොති ද්වෙ
බහුස්සුතා. පරියත්තීති තිණි පිටකානි. පට්ඨෙධොති සච්චප්පට්ඨෙධො. ඉමස්මිං පන
යානෙ පරියත්ති අධිජ්ජෙනා. සා යෙන බහු සුතා, සො බහුස්සුතො. සො පනෙස
නිස්සයමුව්චනකො, පරිසුපට්ඨාකො, භික්ඛුනොවාදකො, සබ්බත්ථකබහුස්සුතොති
චතුබ්බිධො හොති. තත්ථ තයො බහුස්සුතා සමන්තපාසාදිකාය විනයට්ඨකථාය
ඔවාදවග්ගෙ වුත්තනයෙන ගහෙතබ්බා. සබ්බත්ථකබහුස්සුතා පන
ආනන්දත්ථෙරසදිසා හොන්ති. තෙ ඉධ අධිජ්ජෙනා.

ආරද්ධවීරියානි යෙසං කායිකඤ්ච චෙතසිකඤ්ච වීරියං ආරද්ධං හොති. තත්ථ
යෙ කායසඬගණිකං විනොදෙන්වා චතුසු ඉරියාපථෙසු අට්ඨආරබ්භවත්ථුවසෙන
එකකා හොන්ති, තෙසං කායිකවීරියං ආරද්ධං නාම හොති. යෙ චිත්තසඬගණිකං
විනොදෙන්වා අට්ඨසමාපත්තිවසෙන එකකා හොන්ති, ගමනෙ උප්පන්නකිලෙසස්ස
යානං පාපුණිතුං න දෙන්ති, යානෙ උප්පන්නකිලෙසස්ස නිසජ්ජං, නිසජ්ජාය
උප්පන්නකිලෙසස්ස සයනං පාපුණිතුං න දෙන්ති, උප්පන්නුප්පන්නට්ඨානෙයෙව
කිලෙසෙ නිග්ගණ්හන්ති, තෙසං චෙතසිකවීරියං ආරද්ධං නාම හොති.

උපට්ඨිතස්සතීති විරකතාදීනං සරිතා අනුස්සරිතා
මහාගතිමිබ්බසභයත්ථෙරදීසභාණභයත්ථෙරතිපිටකවුළාභයත්ථෙරා විය.
මහාගතිමිබ්බසභයත්ථෙරො කිර ජාතපඤ්චමදිවසෙ මඬගලපායාසෙ තුණ්ඩං
පසාරෙන්තං වායසං දිස්වා හුං හුන්ති සද්දමකාසී. අථ සො ථෙරකාලෙ – “කදා
පට්ඨාය, හන්තෙ, සරථා”ති භික්ඛුහි පුච්ඡිතො “ජාතපඤ්චමදිවසෙ කතසද්දතො
පට්ඨාය ආවුසො”ති ආහ.

දීසභාණකභයත්ථෙරස්ස ජාතනවමදිවසෙ මාතා වුම්බිස්සාමීති ඔනතා තස්සා
මොළි මුව්චිත්ථ. තතො තුම්බමත්තානි සුමනපුස්ථානි දාරකස්ස උරෙ පතිත්වා දුක්ඛං
ජනයිංසු. සො ථෙරකාලෙ – “කදා පට්ඨාය, හන්තෙ, සරථා”ති පුච්ඡිතො –
“ජාතනවමදිවසතො පට්ඨායා”ති ආහ.

තිපිටකවුළාභයත්ථෙරො – “අනුරාධපුරෙ තිණි ද්වාරානි පිදහාපෙත්වා
මනුස්සානං එකෙන ද්වාරෙන නික්ඛමනං කත්වා – ‘ත්ථං කින්නාමො, ත්ථං
කින්නාමො’ති පුච්ඡිත්වා සායං පුන අපුච්ඡිත්වාච තෙසං නාමානි සම්පට්ඨිජාපෙතුං –
“සක්කා ආවුසො”ති ආහ. එවරූපෙ භික්ඛු සන්ධාය – “උපට්ඨිතස්සතී”ති වුත්තං.

පඤ්ඤවත්තොති පඤ්ඤත්තං ඛන්ධානං උදයබ්බයපරිග්ගාහිකාය පඤ්ඤාය
සමන්තාගතා. අපි ව ද්විභිපි එතෙහි පදෙහි විපස්සකානං භික්ඛුනං
විපස්සනාසම්භාරභූතා සම්මාසති චෙව විපස්සනාපඤ්ඤා ව කථිතා.

139. චතුත්ථසත්තකෙ සතියෙව සම්බොජ්ඣකං සතිසම්බොජ්ඣකංගාති.
එස නයො සබ්බත්ථං. තත්ථ උපට්ඨානලක්ඛණො සතිසම්බොජ්ඣකං,
පට්ඨයලක්ඛණො ධම්මට්ඨයසම්බොජ්ඣකං, පග්ගහලක්ඛණො
වීරියසම්බොජ්ඣකං, ඵරණලක්ඛණො පීතිසම්බොජ්ඣකං, උපසමලක්ඛණො
පස්සද්ධිසම්බොජ්ඣකං, අවික්ඛෙපලක්ඛණො සමාධිසම්බොජ්ඣකං,
පටිසඬ්ඛානලක්ඛණො උපෙක්ඛාසම්බොජ්ඣකං. භාවෙස්සන්තීති
සතිසම්බොජ්ඣකං චතුති කාරණෙහි සමුට්ඨාපෙන්තා, ඡහි කාරණෙහි
ධම්මට්ඨයසම්බොජ්ඣකං සමුට්ඨාපෙන්තා, නචහි කාරණෙහි
වීරියසම්බොජ්ඣකං සමුට්ඨාපෙන්තා, දසහි කාරණෙහි පීතිසම්බොජ්ඣකං
සමුට්ඨාපෙන්තා, සත්තහි කාරණෙහි පස්සද්ධිසම්බොජ්ඣකං සමුට්ඨාපෙන්තා,
දසහි කාරණෙහි සමාධිසම්බොජ්ඣකං සමුට්ඨාපෙන්තා, පඤ්චහි කාරණෙහි
උපෙක්ඛාසම්බොජ්ඣකං සමුට්ඨාපෙන්තා වඩ්ඨෙස්සන්තීති අත්ථො. ඉමිනා
විපස්සනාමග්ගඵලසම්පයුත්තෙ ලොකියලොකුත්තරමිස්සකෙ සම්බොජ්ඣකංගෙ
කපෙසි.

140. පඤ්චමසත්තකෙ අනිච්චසඤ්ඤාති අනිච්චානුපස්සනාය සද්ධිං
උප්පන්නසඤ්ඤා. අනත්තසඤ්ඤාදීසුපි එසෙව නයො. ඉමා සත්ත
ලොකියවිපස්සනාපි භොන්ති. ‘‘එතං සත්තං, එතං පණීතං, යදිදං
සබ්බසඬ්ඛාරසමථො විරාගො නිරොධො’’ති (අ. නි. 9.36) ආගතවසෙනෙත්ථ ද්වෙ
ලොකුත්තරාපි භොන්තීති වෙදිතබ්බො.

141. ඡක්කෙ මෙත්තං කායකම්මන්ති මෙත්තචිත්තෙන කත්තබ්බං කායකම්මං.
වච්ඡිකම්මනොකම්මෙසුපි එසෙව නයො. ඉමානි පන භික්ඛූනං වසෙන ආගතානි
ගිහිසුපි ලබ්භන්ති. භික්ඛූනඤ්චි මෙත්තචිත්තෙන ආභිසමාචාරිකධම්මපුරණං
මෙත්තං කායකම්මං නාම. ගිහීනං චෙතියවන්දනත්ථාය බොධිවන්දනත්ථාය
සඬ්ඝනිමන්තනත්ථාය ගමනං, ගාමං පිණ්ඩාය පට්ටියං භික්ඛූ. දිස්වා පව්වුග්ගමනං,
පත්තප්පට්ඨගහණං, ආසනපඤ්ඤාපනං, අනුගමනන්ති එවමාදිකං මෙත්තං
කායකම්මං නාම.

භික්ඛූනං මෙත්තචිත්තෙන ආචාරපඤ්ඤත්තිසික්ඛාපදපඤ්ඤාපනං,
කම්මට්ඨානකථනං, ධම්මදෙසනා, තෙපිටකම්පි බුද්ධවචනං මෙත්තං වච්ඡිකම්මං
නාම. ගිහීනං චෙතියවන්දනත්ථාය ගච්ඡාම, බොධිවන්දනත්ථාය ගච්ඡාම,
ධම්මස්සවනං කරිස්සාම, දීපමාලපුප්ඵපුප්. කරිස්සාම, තීණි සුවරිතානි සමාදාය
වත්තිස්සාම, සලාකහත්තාදීනි දස්සාම, වස්සවාසිකං දස්සාම, අප්ප සඬ්ඝස්ස
වත්තාරො පව්වයෙ දස්සාම, සඬ්ඝං නිමන්තෙත්වා බාදනීයාදීනි සංවිදහං, ආසනානි
පඤ්ඤාපෙථ, පානීයං උපට්ඨපෙථ, සඬ්ඝං පව්වුග්ගන්ත්වා ආනෙථ,
පඤ්ඤත්තාසනෙ නිසීදාපෙථ, ඡන්දජාතා උස්සාහජාතා වෙය්‍යාවච්චං
කරොථාතිආදිකථනකාලෙ මෙත්තං වච්ඡිකම්මං නාම.

හික්බිත්තං පාතොව උට්ඨාය සරීරප්පට්ඨග්ගනං, චෙතියඛිගණවත්තාදීනි ච කත්වා විචිත්තාසනෙ නිසීදිත්වා ඉමස්මිං විහාරෙ හික්බු සුඛි භොන්තු අවෙරා අඛ්‍යාපජ්ජාති විත්තනං මෙත්තං මනොකම්මං නාම. ගිහීනං ‘අය්‍යා සුඛි භොන්තු, අවෙරා අඛ්‍යාපජ්ජා’ති විත්තනං මෙත්තං මනොකම්මං නාම.

ආවි වෙව රහො වාති සම්මුඛා ච පරම්මුඛා ච. තත්ථ නවකානං වීචරකම්මාදීසු සභායභාවගමනං සම්මුඛා මෙත්තං කායකම්මං නාම. ථෙරානං පන පාදධොවනවන්දනාච්ඡන්දානාදිහෙදං සබ්බං සාමීචිකම්මං සම්මුඛා මෙත්තං කායකම්මං නාම. උභයෙහිපි දුන්නික්ඛිත්තානං දාරුභණ්ඩාදීනං තෙසු අවමඤ්ඤං අකත්වා අත්තනා දුන්නික්ඛිත්තානං විය පටිසාමනං පරම්මුඛා මෙත්තං කායකම්මං නාම.

දෙවත්ථෙරො තිස්සත්ථෙරොති එවං පග්ගස්ස වචනං සම්මුඛා මෙත්තං වචිකම්මං නාම. විහාරෙ අසන්නං පන පටිපුච්ඡන්තස්ස කුභිං අමිභාකං දෙවත්ථෙරො, කුභිං අමිභාකං තිස්සත්ථෙරො, කදා නු ඛො ආගමිස්සතීති එවං මමායනවචනං පරම්මුඛා මෙත්තං වචිකම්මං නාම.

මෙත්තාසිනෙහසිනිද්ධානි පන නයනානි උමිමීලෙන්වා පසන්නෙන මුඛෙන ඔලොකනං සම්මුඛා මෙත්තං මනොකම්මං නාම. දෙවත්ථෙරො තිස්සත්ථෙරො අරොගො භොතු, අප්පාඛාධොති සමන්තාහරණං පරම්මුඛා මෙත්තං මනොකම්මං නාම.

ලාභාති වීචරාදයො ලද්ධපච්චයා. ධම්මිකාති කුභනාදිහෙදං මිච්ඡාජීවං වජ්ජෙන්වා ධම්මෙන සමෙන හික්ඛාචාරවත්තෙන උප්පන්නා. අන්තමසො පත්තපරියාපන්නමත්තමිපිති පච්ඡිමකොටියා පත්තෙ පරියාපන්නං පත්තස්ස අන්තොගතං ද්විතිකටච්ඡුහික්ඛාමත්තමිපි. අප්පට්චිහත්තභොගීති එත්ථ ද්වෙ පට්චිහත්තා නාම – ආමිසප්පට්චිහත්තඤ්ච, පුග්ගලප්පට්චිහත්තඤ්ච. තත්ථ – “එත්තකං දස්සාමි, එත්තකං න දස්සාමි”ති එවං චිත්තෙන විහජනං ආමිසප්පට්චිහත්තං නාම. “අසුකස්ස දස්සාමි, අසුකස්ස න දස්සාමි”ති එවං චිත්තෙන විහජනං පන පුග්ගලප්පට්චිහත්තං නාම. තදුභයමිපි අකත්වා යො අප්පට්චිහත්තං භුඤ්ජති, අයං අප්පට්චිහත්තභොගී නාම.

සීලවත්තෙහි සබ්බන්තොරිති සාධාරණභොගීති එත්ථ සාධාරණභොගිනො ඉදං ලක්ඛණං, යං යං පණීතං ලබ්භති, තං තං නෙව ලාභෙන ලාභං නිජ්ඣිසනතාමුඛෙන ගිහීනං දෙති, න අත්තනා භුඤ්ජති, පට්ගගණ්භන්තො ච – “සඬ්ඝෙන සාධාරණං භොතු”ති ගහෙන්වා සණ්ටිං පහරිත්වා පරිභුඤ්ජිතබ්බං සඬ්ඝසන්නකං විය පස්සති.

ඉමං පන සාරණියධම්මං කො පුරෙති, කො න පුරෙතීති? දුස්සීලො තාව න පුරෙති. න හි තස්ස සන්නකං සීලවත්තා ගණ්භන්ති. පරිසුද්ධසීලො පන වත්තං අඛණ්ඩෙන්තො පුරෙති. තත්ත්වං වත්තං – යො හි ඔදිස්සකං කත්වා මාතු වා පිතු වා ආවරියුපජ්ඣායාදීනං වා දෙති, සො දාතබ්බං දෙති, සාරණියධම්මො පනස්ස න

හොති, පලිබෝධජග්ගනං නාම හොති. සාරණියධම්මො හි මුත්තපලිබෝධස්සෙව වට්ටති. තෙන පන ඔදිස්සකං දෙන්තෙන ගිලානගිලානුපට්ඨාකආගන්තුකගමිකානඤ්චෙව නවපබ්බජිතස්ස ව සඬ්ඝාට්ඨත්තග්ගහණං අජානන්තස්ස දාතබ්බං. එතෙසං දත්වා අවසෙසං ථෙරාසනතො පට්ඨාය ථොකං අදත්වා යො යත්තකං ගණ්හාති, තස්ස තත්තකං දාතබ්බං. අවසිට්ඨෙ අසති පුන පිණ්ඩාය වරින්වා ථෙරාසනතො පට්ඨාය යං යං පණිතං, තං දත්වා සෙසං පරිභුඤ්ජිතබ්බං. ‘‘සිලවන්තෙහි’’ති වචනතො දුස්සිලස්ස අදාතුම්පි වට්ටති.

අයං පන සාරණියධම්මො සුසික්ඛිතාය පරිසාය සුපුරො හොති, නො අසික්ඛිතාය පරිසාය. සුසික්ඛිතාය හි පරිසාය යො අඤ්ඤතො ලහති, සො න ගණ්හාති. අඤ්ඤතො අලහන්තොපි පමාණයුත්තමෙව ගණ්හාති, නාතිරෙකං. අයං පන සාරණියධම්මො එවං පුනස්පුනං පිණ්ඩාය වරින්වා ලද්ධං ලද්ධං දෙන්තස්සාපි ද්වාදසහි වස්සෙහි පුරති, න තතො ඔරං. සථෙ හි ද්වාදසමෙ වස්සෙ සාරණියධම්මපුරකො පිණ්ඩපාතපුරං පත්තං ආසනසාලායං යපෙත්වා නභායිතුං ගච්ඡති සඬ්ඝත්ථෙරො ව කස්සෙසො පත්තොති, ‘‘සාරණියධම්මපුරකස්සා’’ති වුත්තෙ ‘‘ආහරථ න’’න්ති සබ්බං පිණ්ඩපාතං විචාරෙත්වා භුඤ්ජිත්වා ව රිත්තං පත්තං යපෙති, අථ සො හික්ඛු රිත්තං පත්තං දිස්වා ‘‘මය්හං අනවසෙසෙත්වාව පරිභුඤ්ජිංසු’’ති දොමනස්සං උප්පාදෙති, සාරණියධම්මො හිජ්ජති, පුන ද්වාදසවස්සාහි පුරෙතබ්බො හොති. තිත්ථියපරිවාසසදිසො හෙස, සකිං ඛණ්ඩෙ ජාතෙ පුන පුරෙතබ්බොව. යො පන – ‘‘ලාභා වත මෙ, සුලද්ධං වත මෙ, යස්ස මෙ පත්තගතං අනාපුච්ඡාව සබ්බමචාරි පරිභුඤ්ජන්ති’’ති සොමනස්සං ජනෙති, තස්ස පුණ්ණො නාම හොති.

එවං පුරිතසාරණියධම්මස්ස පන නෙව ඉස්සා, න මච්ඡරියං හොති. සො මනුස්සානං පියො හොති, සුලභපච්චයො ව, පත්තගතමස්ස දියාමානම්පි න බියති, භාජනියහණ්ඩට්ඨානෙ අග්ගහණ්ඩං ලහති, හයෙ වා ජාතකෙ වා සම්පත්තෙ දෙවතා උස්සුක්කං ආපජ්ජන්ති.

තත්ත්වමානි වත්ථුනි – සෙනගිරිවාසී තිස්සත්ථෙරො කිර මහාගිරිගාමං උපනිස්සාය විහරති. පඤ්ඤාස මහාථෙරා නාගදීපං චෙතියවන්දනත්ථාය ගච්ඡන්තා ගිරිගාමෙ පිණ්ඩාය වරින්වා කිඤ්චි අලද්ධා නික්ඛමිංසු. ථෙරො පන පවිසන්තො තෙ දිස්වා පුච්ඡි – ‘‘ලද්ධං, හන්තෙ’’ති? විචරිමිහ ආවුසොති. සො තෙසං අලද්ධභාවං ඤත්වා ආහ – ‘‘හන්තෙ යාවාහං ආගච්ඡාමි, තාව ඉධෙව හොථා’’ති. මයං, ආවුසො, පඤ්ඤාස ජනා පත්තතෙමනමත්තම්පි න ලහිමිහාති. හන්තෙ, නෙවාසිකා නාම පට්ඨලා හොන්ති, අලහන්තාපි හික්ඛාචාරමග්ගසභාගං ජානන්ති. ථෙරා ආගමෙසුං. ථෙරො ගාමං පාචිසි. ධුරගෙහෙයෙව මහාඋපාසිකා බීරහත්තං සජ්ජෙත්වා ථෙරං ඔලොකයමානා ධීතා. අථ ථෙරස්ස ද්වාරං සම්පත්තස්සෙව පත්තං පුරෙත්වා අදාසි, සො තං ආදාය ථෙරානං සන්තිකං ගන්ත්වා ගණ්හථ, හන්තෙති, සඬ්ඝත්ථෙරං ආහ. ථෙරො – ‘‘අම්හෙහි එත්තකෙහි කිඤ්චි න ලද්ධං, අයං සිසමෙව ගහෙත්වා

ආගතො, කිං නු බො''ති සෙසානං මුඛං ඔලොකෙසි. ථෙරො ඔලොකනාකාරොනෙව ඤත්වා “හත්තෙ, ධම්මෙන සමෙන ලද්ධපිණ්ඩපාතො, නික්කුක්කුච්චා ගණ්හවා”ති ආදිතො පටියාය සබ්බෙසං යාවදන්ථං දත්වා අත්තනාපි යාවදන්ථං භුඤ්ථි.

අථ නං හත්තකිච්චාවසානෙ ථෙරා පුච්ඡිංසු – “කදා, ආවුසො, ලොකුත්තරධම්මං පටිච්ඡ්ඤ්ඤි”ති? නත්ථි මෙ, හත්තෙ, ලොකුත්තරධම්මොති. ඤානලාභීසි, ආවුසොති? එතම්පි මෙ, හත්තෙ, නත්ථිති. නනු, ආවුසො, පාටිභාරියන්ති? සාරණියධම්මො මෙ, හත්තෙ, පූරිතො, තස්ස මෙ ධම්මස්ස පූරිතකාලතො පටියාය සවෙපි භික්ඛුසතසහස්සං හොති, පත්තගතං න ඛියතීති. තෙ සුත්වා – “සාධු සාධු සප්පුරිස, අනුච්ඡවිකම්ඳං තුය්හ”න්ති ආහංසු. ඉදං තාව – “පත්තගතං න ඛියතී”ති එත්ථ වත්ථු.

අයමෙව පන ථෙරො චෙතියපබ්බතෙ ගිරිහණ්ඩමහාපුජාය දානට්ඨානං ගන්ත්වා ඉමස්මිං යානෙ කිං වරහණ්ඩන්ති පුච්ඡි. ද්වෙ සාටකා, හත්තෙති. එතෙ මය්හං පාපුණ්ණස්සන්තීති. තං සුත්වා අමච්චො රඤ්ඤො ආරොචෙසි – “එකො දහරො එවං වදන්ති”ති. දහරස්ස එවං චිත්තං, මහාථෙරානං පන සුබ්බමසාටකා වට්ටන්තීති වත්වා මහාථෙරානං දස්සාමිති යපෙති. තස්ස භික්ඛුසඤ්ඤා පටිපාටියා ධීතෙ දෙන්තස්ස මත්ථකෙ යපිතාපි තෙ සාටකා හත්ථං නාරොහන්ති. අඤ්ඤො ආරොහන්ති. දහරස්ස දානකාලෙ පන හත්ථං ආරුළ්භා. සො තස්ස හත්ථෙ පාතෙත්වා අමච්චස්ස මුඛං ඔලොකෙත්වා දහරං නිසීදාපෙත්වා දානං දත්වා සඬ්ඝං විස්සජ්ජෙත්වා දහරස්ස සන්තිකෙ නිසීදිත්වා – “හත්තෙ, ඉමං ධම්මං කදා පටිච්ඡ්ඤ්ඤිත්වා”ති ආහ. සො පරියායෙනාපි අසන්තං අවදන්තො – “නත්ථි මය්හං මහාරාජ ලොකුත්තරධම්මො”ති ආහ. නනු, හත්තෙ, පුබ්බෙ අවචුත්ථාති. ආම, මහාරාජ, සාරණියධම්මපූරිතො අහං, තස්ස මෙ ධම්මස්ස පූරිතකාලතො පටියාය භාජනීයහණ්ඩට්ඨානෙ අග්ගහණ්ඩං පාපුණාති. “සාධු සාධු, හත්තෙ, අනුච්ඡවිකම්ඳං තුය්හ”න්ති වන්දිත්වා පක්කාමි. ඉදං – “භාජනීයහණ්ඩට්ඨානෙ අග්ගහණ්ඩං පාපුණාති”ති එත්ථ වත්ථු.

බ්‍රාහ්මණකිස්සහයෙ පන භාතරගාමවාසිනො නාගත්ථෙරියා අනාරොචෙත්වාච පලායිංසු. ථෙරී පච්චුසසමයෙ – “අතිවිය අප්පනිග්ගොසො ගාමො, උපධාරෙථ තාවා”ති දහරභික්ඛුනියො ආහ. තා ගන්ත්වා සබ්බෙසං ගතභාවං ඤත්වා ආගම්ම ථෙරියා ආරොචෙසුං. සා සුත්වා “මා තුම්හෙ තෙසං ගතභාවං චින්තයිත්ථ, අත්තනො උද්දෙසපරිපුච්ඡායොනියොමනසිකාරෙසුයෙව යොගං කරොථා”ති වත්වා භික්ඛාචාරවෙලායං පාරුපිත්වා අත්තද්වාදසමා ගාමද්වාරෙ නිග්‍රොධමූලෙ අටියාසි. රුක්ඛෙ අධිවත්ථාදෙවතා ද්වාදසන්තම්පි භික්ඛුනීනං පිණ්ඩපාතං දත්වා “අයො, මා අඤ්ඤත්ථ ගච්ඡථ, නිච්චං ඉධෙව එථා”ති ආහ. ථෙරියා පන කනිට්ඨභාතා නාගත්ථෙරො නාම අත්ථි, සො – “මහත්තං භයං, න සක්කා ඉධ යාපෙතුං, පරතීරං ගමිස්සාමි”ති අත්තද්වාදසමොච අත්තනො වසනට්ඨානා නික්ඛන්තො ථෙරිං දිස්වා ගමිස්සාමිති භාතරගාමං ආගතො. ථෙරී – “ථෙරා

ආගතා’’ති සුත්වා තෙසං සන්තිකං ගන්ත්වා කිං අය්‍යාති පුච්ඡි. යො තං පවත්තිං ආචික්ඛි. සා – “අජ්ජ එකදිවසං විහාරෙයෙව වසිත්වා ස්වෙ ගම්ස්සථා’’ති ආහ. ථෙරා විහාරං අගමංසු.

ථෙරී පුනදිවසෙ රුක්ඛමුලෙ පිණ්ඩාය වරිත්වා ථෙරං උපසඬකම්ත්වා “ඉමං පිණ්ඩපාතං පරිභුඤ්ජථා’’ති ආහ. ථෙරො – “වට්ටිස්සති ථෙරී’’ති වත්වා තුණ්හි අට්ඨාසි. ධම්මිකො තාත පිණ්ඩපාතො, කුක්කුච්චං අකත්වා පරිභුඤ්ජථාති. “වට්ටිස්සති ථෙරී’’ති. සා පත්තං ගහෙත්වා ආකාසෙ බිපි. පත්තො ආකාසෙ අට්ඨාසි. ථෙරො – “සත්තතාලමත්තෙ යිතම්පි හික්ඛුනිහත්තමෙව ථෙරී’’ති වත්වා – “භයං නාම සබ්බකාලං න භොති, භයෙ වූපසන්තෙ අරියවංසං කථයමානො, ‘භො පිණ්ඩපාතික, හික්ඛුනිහත්තං භුඤ්ජිත්වා විනිනාමයිත්ථා’ති විත්තෙන අනුවදියමානො සන්ථම්භෙතුං න සක්ඛිස්සාමි, අජ්ජමත්තා භොථ ථෙරියො’’ති මග්ගං ආරුහි.

රුක්ඛදෙවතාපි – “ස්වෙ ථෙරො ථෙරියා හත්ථනො පිණ්ඩපාතං පරිභුඤ්ජිස්සති, න නං නිවත්තෙස්සාමි. ස්වෙ න පරිභුඤ්ජිස්සති, නිවත්තෙස්සාමි’’ති විත්තයමානා ධත්වා ථෙරස්ස ගමනං දිස්වා රුක්ඛා ඔරුය්හ පත්තං, හන්තෙ, දෙථාති පත්තං ගහෙත්වා ථෙරං රුක්ඛමුලංයෙව ආනෙත්වා ආසනං පඤ්ඤපෙත්වා පිණ්ඩපාතං දත්වා කතහත්තකිච්චං පට්ඨෙඤ්ඤං කාරොත්වා ද්වාදස හික්ඛුනියො ද්වාදස හික්ඛු ව සත්තවස්සාති උපට්ඨති. ඉදං – “දෙවතා උස්සුක්කං ආපජ්ජන්ති’’ති එත්ථ වත්ථු. තත්‍ර හි ථෙරී සාරණියධම්මපූරිකා අභොසි.

අඛණ්ඩානීතිආදීසු යස්ස සත්තසු ආපත්තික්ඛන්ධෙසු ආදිම්හි වා අන්තෙ වා සික්ඛාපදං හින්තං භොති, තස්ස සීලං පරියන්තෙ ඡින්නසාටකො විය ඛණ්ඩං නාම. යස්ස පන වෙමජ්ඣෙකෙ හින්තං, තස්ස මජ්ඣෙකෙ ඡිද්දසාටකො විය ඡිද්දං නාම භොති. යස්ස පන පටිපාටියා ද්වෙ තීණි හින්තාති, තස්ස පිට්ඨියං වා කුච්ඡියං වා උට්ඨිතෙන විසභාගවණ්ණෙන කාළුරත්තාදීනං අඤ්ඤතරවණ්ණා ගාථි විය සබ්බං නාම භොති. යස්ස පන අන්තරත්තරා විසභාගබ්න්දුවිත්‍රා ගාථි විය කම්මාසං නාම භොති. යස්ස පන සබ්බෙනසබ්බං අහින්තාති, තස්ස තාති සීලාති අඛණ්ඩාති අච්ඡිද්දාති අසබ්බාති අකම්මාසාති නාම භොත්ති. තාති පනෙතාති තණ්හාදාසඛ්‍යාතො මොචෙත්වා භුජිස්සභාවකරණතො භුජිස්සාති. බුද්ධාදිහි විඤ්ඤුහි පසත්ථත්තා විඤ්ඤුපසත්ථාති, තණ්හාදිට්ඨිහි අපරාමට්ඨත්තා – “ඉදං නාම ත්වං ආපන්නපුබ්බො’’ති කෙනචි පරාමට්ඨුං අසක්කුණෙය්‍යත්තා ව අපරාමට්ඨාති, උපචාරසමාධිං වා අජ්ජනාසමාධිං වා සංවත්තයන්තීති සමාධිසංවත්තනිකානීති වුවවන්ති.

සීලසාමඤ්ඤගතා විහරිස්සන්තීති තෙසු තෙසු දිසාභාගෙසු විහරන්තෙහි හික්ඛුහි සද්ධිං සමානභාවූපගතසීලා විහරිස්සන්ති. සොතාපන්නාදීනඤ්ඤි සීලං සමුද්දන්තරෙපි දෙවලොකෙපි වසන්තානං අඤ්ඤෙසං සොතාපන්නාදීනං සීලෙන සමානමෙව භොති, නත්ථි මග්ගසීලෙ නානත්තං. තං සන්ධායෙනං වුත්තං.

යායං දිට්ඨිති මග්ගසම්පයුත්තා සම්මාදිට්ඨි. අරියාති නිද්දොසා. නියයාතිති නියයානිකා. තක්කරස්සාති යො තථාකාරී හොති. සබ්බදුක්ඛක්ඛයායාති සබ්බදුක්ඛක්ඛයත්ථං. දිට්ඨිසාමඤ්ඤගතාති සමානදිට්ඨිභාවං උපගතා හුත්වා විහරිස්සන්ති. වුද්ධියෙවාති එවං විහරන්තානං වුද්ධියෙව භික්ඛුනං පාටිකඬ්ඛා, නො පරිහානීති.

142. එතදෙව බහුලන්ති ආසන්නපරිනිබ්බානන්තා භික්ඛු ඔවදන්තො පුනස්පුනං එතංයෙව ධම්මිං කථං කරොති. ඉති සීලන්ති එවං සීලං, එත්තකං සීලං. එත්ථ චතුපාරිසුද්ධිසීලං සීලං චිත්තෙකග්ගතා සමාධි, විපස්සනාපඤ්ඤා පඤ්ඤාති වෙදිතබ්බා. සීලපරිභාවිතොති ආදීසු යස්මිං සීලෙ යත්වාච මග්ගසමාධිං ඵලසමාධිං නිබ්බත්තෙන්ති. එසො තෙන සීලෙන පරිභාවිතො මහජ්ජලා හොති, මහානිසංසො. යම්හි සමාධිම්හි යත්වා මග්ගපඤ්ඤං ඵලපඤ්ඤං නිබ්බත්තෙන්ති, සා තෙන සමාධිනා පරිභාවිතා මහජ්ජලා හොති, මහානිසංසා. යාය පඤ්ඤාය යත්වා මග්ගචිත්තං ඵලචිත්තං නිබ්බත්තෙන්ති, තං තාය පරිභාවිතං සම්මදෙව ආසවෙහි විමුවචති.

යථාභිරන්තන්ති බුද්ධානං අනභිරතිපරිතස්සිතං නාම නත්ථී, යථාරූපි යථාඅජ්ඣාසයන්ති පන වුත්තං හොති. ආයාමාති එහි යාම. “අයාමා”තිපි පායො, ගච්ඡාමාති අත්ථො. ආනන්දාති භගවා සන්තිකාවචරන්තා ථෙරං ආලපති. ථෙරො පන – “ගණ්ඨභවාචුසො පත්තචීවරානි, භගවා අසුකට්ඨානං ගන්තුකාමො”ති භික්ඛුනං ආරොචෙති.

144. අම්බලට්ඨිකාගමනං උත්තානමෙව. අථ බො ආයස්මා සාරිපුත්තොතිආදි (දී. නි. 3.141) සම්පසාදනීයෙ විත්ථාරිතං.

දුස්සීලආදීනවචණ්ණනා

148. පාටලිගමනෙ ආවසථාගාරන්ති ආගන්තුකානං ආවසථගෙහං. පාටලිගාමෙ කිර නිව්චකාලං ද්විත්තං රාජුතං සභායකා ආගන්ත්වා කුලානි ගෙහතො නිහරිත්වා මාසම්පි අඬ්ඬමාසම්පි වසන්ති. තෙ මනුස්සා නිව්චුපද්දුතා – “එතෙසං ආගතකාලෙ වසනට්ඨානං භවිස්සති”ති නගරමජ්ඣෙකෙ මහතිං සාලං කරිත්වා තස්සා එකස්මිං පදෙසෙ භණ්ඩපට්ඨාමනට්ඨානං, එකස්මිං පදෙසෙ නිවාසට්ඨානං අකංසු. තෙ – “භගවා ආගතො”ති සුත්වාච – “අම්හෙහි ගන්ත්වාපි භගවා ආනෙතබ්බො සියා, සො සයමෙව අම්හාකං වසනට්ඨානං සම්පත්තො, අජ්ජ භගවන්තං ආවසථෙ මඩ්ගලං වදාපෙස්සාමා”ති එතදත්ථමෙව උපසඬ්ඬිකමන්තා. තස්මා එවමාහංසු. යෙන ආවසථාගාරන්ති තෙ කිර – “බුද්ධා නාම අරඤ්ඤජ්ඣාසයා අරඤ්ඤාරාමා අන්තොගාමෙ වසිතුං ඉච්ඡෙය්‍යාං වා නො වා”ති භගවතො මනං අජානන්තා ආවසථාගාරං අජ්ජපිඡගිත්වාච ආගමංසු. ඉදානි භගවතො මනං ඤත්වා පුරෙතරං ගන්ත්වා පට්ඨගිස්සාමාති යෙනාවසථාගාරං, තෙනුපසඬ්ඬිකම්සු. සබ්බසන්ථරිත්ති යථා සබ්බං සන්ථතං හොති, එවං සන්ථරිං.

149. දුස්සීලොති අසීලො නිස්සීලො. සීලවිපන්නොති විපන්නසීලො
හින්නසංවරො. පමාදාධිකරණන්ති පමාදකාරණා.

ඉදඤ්ච සුත්තං ගහට්ඨානං වසෙන ආගතං පබ්බජිතානම්පි පන ලබ්භතෙව.
ගහට්ඨො හි යෙන යෙන සිප්පට්ඨානෙන ජීවිතං කප්පෙති – යදි කසියා, යදි
වණ්ඡජාය, පාණාතිපාතාදිවසෙන පමත්තො තං තං යථාකාලං සම්පාදෙතුං න
සක්කොති, අථස්ස මූලම්පි විනස්සති. මාසාතකාලෙ පාණාතිපාතං පන
අදින්නාදානාදීනි ච කරොන්නො දණ්ඩවසෙන මහතිං හොගජාතිං නිගච්ඡති.
පබ්බජිතො දුස්සීලො ච පමාදකාරණා සීලතො බුද්ධවචනතො කුමානතො
සත්තආරියධනතො ච ජාතිං නිගච්ඡති.

ගහට්ඨස්ස – “අසුකො නාම අසුකකුලෙ ජාතො දුස්සීලො පාපධම්මො
පරිච්චත්තඉඨලොකපරලොකො සලාකහත්තමත්තම්පි න දෙති” ති වතුපරිසමජ්ඣෙ
පාපකො කිත්තිසද්දො අබ්භුග්ගච්ඡති. පබ්බජිතස්ස චා – “අසුකො නාම නාසක්ඛි
සීලං රක්ඛිතුං, න බුද්ධවචනං උග්ගහෙතුං, වෙජ්ජකම්මාදීහි ජීවති, ඡහි අගාරවෙහි
සමන්නාගතො” ති එවං අබ්භුග්ගච්ඡති.

අවිසාරදොති ගහට්ඨො තාව – “අවස්සං බහුනං සන්නිපාතට්ඨානෙන කෙවි මම
කම්මං ජාතිස්සන්ති, අථ මං නිග්ගණ්හිස්සන්ති” ති චා, “රාජකුලස්ස චා
දස්සන්ති” ති සහයො උපසඬකමති, මඬකුහුතො පත්තක්ඛන්ධො අධොමුඛො
අඬගුලිකෙන භූමිං කසන්නො නිසිදති, විසාරදො හුත්වා කථෙතුං න සක්කොති.
පබ්බජිතොපි – “බහු හික්ඛු සන්නිපතිතා, අවස්සං කොවි මම කම්මං ජාතිස්සති, අථ
මෙ උපොසථම්පි පවාරණම්පි යපෙත්වා සාමඤ්ඤතො වාවෙත්වා
නික්කඬ්ඪිස්සන්ති” ති සහයො උපසඬකමති, විසාරදො හුත්වා කථෙතුං න
සක්කොති. එකච්චො පන දුස්සීලොපි දස්සිතො විය විවරති, සොපි අජ්ඣාසයෙන
මඬකු හොතියෙව.

සම්මුල්ලො කාලඬකරොතීති තස්ස හි මරණමඤ්චෙ නිපන්නස්ස දුස්සීලකම්මෙ
සමාදාය පවත්තිතට්ඨානං ආපාඨමාගච්ඡති, සො උම්මිලෙත්වා ඉඨලොකං පස්සති,
නිම්මිලෙත්වා පරලොකං පස්සති, තස්ස චත්තාරො අපායා උපට්ඨහන්ති,
සත්තිසතෙන සීසෙ පහරියමානො විය හොති. සො – “වාරෙථ, වාරෙථ” ති
විරවන්නො මරති. තෙන චුත්තං – “සම්මුල්ලො කාලං කරොතී” ති. පඤ්චමපදං
උත්තානමෙව.

150. ආනිසංසකථා චුත්තවිපරියායෙන වෙදිතබ්බා.

151. බහුදෙව රත්තිං ධම්මියා කථායාති අඤ්ඤාය පාළිමුත්තකාය ධම්මිකථාය
වෙව ආවසථානුමොදනාය ච ආකාසගඬ්ඨං ඔතාරෙන්නො විය යොජනප්පමාණං
මහාමධුං පිළෙත්වා මධුපානං පායෙන්නො විය බහුදෙව රත්තිං සන්දස්සෙත්වා
සම්පහංසෙත්වා උය්‍යාපෙසි. අභික්කන්තාති අතික්කන්තා ඛිණා බයවයං උපෙතා.

සුඤ්ඤාගාරන්ති පාටියෙක්කං සුඤ්ඤාගාරං නාම නත්ථී, තත්ථෙව පන එකපස්සෙ සාණිපාකාරෙන පරික්ඛිපිත්වා – “ඉධ සත්ථා විස්සමිස්සති” ති මඤ්චකං පඤ්ඤපෙසුං. භගවා – “චතුහිපි ඉරියාපථෙහි පරිභුත්තං එතෙසං මහජ්ඵලං භවිස්සති” ති තත්ථ සිහසෙය්‍යං කප්පෙසි. තං සන්ධාය චුත්තං – “සුඤ්ඤාගාරං පාවිසි” ති.

පාටලීපුත්තනගරමාපනවණ්ණනා

152. සුනිධවස්සකාරාති සුනිධො ව වස්සකාරො ව ද්වෙ බ්‍රාහ්මණා.
මගධමහාමත්තාති මගධරඤ්ඤො මහාමත්තා මහාඅමච්චා, මගධරට්ඨෙ වා මහාමත්තා මහනියා ඉස්සරියමත්තාය සමන්තාගතාති මගධමහාමත්තා. පාටලීගාමෙ නගරන්ති පාටලීගාමං නගරං කත්වා මාපෙන්නි. වජ්ජීනං පටිබාහායාති වජ්ජීරාජකුලානං ආයමුඛපච්ඡින්නන්ථං. සහස්සෙවාති එකෙකවග්ගවසෙන සහස්සං සහස්සං භුත්වා. වත්ථුනීති සරවත්ථුනි. චිත්තාති නමන්ති නිවෙසනාති මාපෙතුන්ති රඤ්ඤඤච රාජමහාමත්තානඤ්ච නිවෙසනාති මාපෙතුං. වත්ථුච්ඡිජාපායකානං චිත්තාති නමන්ති. තෙ කිර අත්තනො සිජ්ජානුභාවෙන හෙට්ඨා පථවියං තිංසහත්ථමත්තෙ යානෙ – “ඉධ නාගග්ගාහො, ඉධ යක්ඛග්ගාහො, ඉධ භූතග්ගාහො, පාසාණො වා බාණුකො වා අත්ථී” ති පස්සන්ති. තෙ තදා සිජ්ජං ජජ්ජිත්වා දෙවතාහි සද්ධිං මන්තයමානා විය මාපෙන්නි. අථවා නෙසං සරීරෙ දෙවතා අධිමුච්චිත්වා තත්ථ තත්ථ නිවෙසනාති මාපෙතුං චිත්තං නාමෙන්නි. තා චතුසු කොණෙසු බාණුකෙ කොට්ටෙත්වා වත්ථුමිහි ගහිතමත්තෙ පටිවිගච්ඡන්ති. සද්ධානං කුලානං සද්ධා දෙවතා තථා කරොන්නි, අස්සද්ධානං කුලානං අස්සද්ධා දෙවතාව. කිං කාරණා? සද්ධානඤ්චි එවං හොති – “ඉධ මනුස්සා නිවෙසනං මාපෙත්වා පයමං හික්ඛුසඬ්ඨං නිසීදාපෙත්වා මඬිගලං වඩ්ඨාපෙස්සන්ති. අථ මයං සීලවත්තානං දස්සනං, ධම්මකථං, පඤ්ඤාවිස්සජ්ජනං, අනුමොදනඤ්ච සොතුං ලහිස්සාම, මනුස්සා දානං දත්වා අම්භාකං පත්තිං දස්සන්ති” ති.

තාවතිංසෙහීති යථා හි එකස්මිං කුලෙ එකං පණ්ඩිතමනුස්සං, එකස්මිං වා විහාරෙ එකං බහුස්සුතහික්ඛුං උපාදාය – “අසුකකුලෙ මනුස්සා පණ්ඩිතා, අසුකවිහාරෙ හික්ඛු බහුස්සුතා” ති සද්දො අබ්භුග්ගච්ඡති, එවමෙව සක්කං දෙවරාජානං විස්සකම්මඤ්ච දෙවපුත්තං උපාදාය – “තාවතිංසා පණ්ඩිතා” ති සද්දො අබ්භුග්ගතො. තෙනාහ – “තාවතිංසෙහී” ති. තාවතිංසෙහි සද්ධිං මන්තෙත්වාපි විය මාපෙන්නීති අත්ථො.

යාවතා අරියං ආයතනන්ති යත්තකං අරියකමනුස්සානං ඔසරණට්ඨානං නාම අත්ථී. යාවතා වණිජ්ජපථොති යත්තකං වාණිජානං ආහතහණ්ඩස්ස රාසිවසෙනෙව කයවික්කයට්ඨානං නාම, වාණිජානං වසනට්ඨානං වා අත්ථී. ඉදං අග්ගනගරන්ති තෙසං අරියායතනවණිජ්ජපථානං ඉදං අග්ගනගරං ජෙට්ඨකං පාමොක්ඛං භවිස්සතීති. පුට්ඨෙදනන්ති හණ්ඩපුට්ඨෙදනට්ඨානං, හණ්ඩහණ්ඩිකානං මොවනට්ඨානන්ති චුත්තං හොති. සකලජම්බුදීපෙ අලද්ධහණ්ඩමිපි හි ඉධෙව ලහිස්සන්ති, අඤ්ඤත්ථ

වික්කයෙන අගච්ඡන්තම්පි ව ඉධෙව ගමිස්සති. තස්මා ඉධෙව පුටං භින්දිස්සන්තිති අත්ථො. චතුස්ස භි ද්වාරෙස්ස වත්තාරි සභායං එකන්ති එවං දිවසෙ දිවසෙ පඤ්චසතසහස්සානි උට්ඨහිස්සන්තිති දස්සෙති.

අග්ගිකො වාතිආදීසු චකාරත්ථො වා-සද්දො. අග්ගිනා ව උදකෙන ව මිටුහෙදෙන ව නස්සිස්සතිති අත්ථො. එකකොට්ඨාසො අග්ගිනා නස්සිස්සති, නිබ්බාපෙනුං න සක්ඛිස්සන්ති. එකං ගඬිගා ගහෙත්වා ගමිස්සති. එකො – “ඉමිනා අකථිතං අමුස්ස, අමුනා අකථිතං ඉමස්සා”ති වදන්තානං පිසුණුවානං වසෙන භින්තානං මනුස්සානං අඤ්ඤමඤ්ඤහෙදෙනෙව නස්සිස්සතිති අත්ථො. ඉති වත්වා භගවා පච්චුසකාලෙ ගඬිගාය තීරං ගන්ත්වා කතමුඛධොවනො භික්ඛාචාරවෙලං ආගමයමානො නිසීදි.

153. සුනිධවස්සකාරාපි – “අම්භාකං රාජා සමණස්ස ගොතමස්ස උපට්ඨාකො, සො අම්භෙ පුච්ඡිස්සති, ‘සත්ථා කිර පාටලිගාමං අගමාසි, තස්ස සන්තිකං උපසඬකමිත්ථ, න උපසඬකමිත්ථා’ති. උපසඬකමිම්භාති ව චුත්තෙ – ‘නිමන්තයිත්ථ, න නිමන්තයිත්ථා’ති ව පුච්ඡිස්සති. න නිමන්තයිම්භාති ව චුත්තෙ අම්භාකං දොසං ආරොපෙත්වා නිග්ගණ්ඨිස්සති. ඉදං වාපි මයං ආගතට්ඨානෙ නගරං මාපෙම, සමණස්ස ඛො පන ගොතමස්ස ගතගතට්ඨානෙ කාළකණ්ණිසත්තා පටික්කමන්ති, තං මයං නගරමඬිගලං වදාපෙස්සාමා”ති චිත්තෙත්වා සත්ථාරං උපසඬකමිත්වා නිමන්තයිංසු. තස්මා – “අථ ඛො සුනිධවස්සකාරා”තිආදි චුත්තං.

පුබ්බණ්ඨසමයන්ති පුබ්බණ්ඨකාලෙ. නිවාසෙත්වාති ගාමප්පවෙසනනීභාරෙන නිවාසනං නිවාසෙත්වා කායබන්ධනං බන්ධිත්වා. පත්තචීවරමාදායාති පත්තඤ්ච චීවරඤ්ච ආදියිත්වා කායප්පට්ඨිද්ධං කත්වා.

සීලවත්තෙත්ථාති සීලවත්තෙ එත්ථ. සඤ්ඤතෙති කායවාචාමනෙහි සඤ්ඤතෙ.

තාසං දක්ඛිණමාදියෙති සඬ්ඝස්ස දින්නෙ වත්තාරො පච්චයෙ තාසං සරදෙවතානං ආදිසෙය්‍ය, පත්තිං දදෙය්‍ය. පූජිතා පූජයන්තිති – “ඉමෙ මනුස්සා අම්භාකං ඤාතකාපි න භොන්ති, එවම්පි නො පත්තිං දෙන්නි”ති ආරක්ඛං සුසංවිහිතං කරොථාති සුට්ඨු ආරක්ඛං කරොන්ති. මානිතා මානයන්තිති කාලානුකාලං බලිකම්මකරණෙන මානිතා “එතෙ මනුස්සා අම්භාකං ඤාතකාපි න භොන්ති, චතුමාසජමාසන්තරෙ නො බලිකම්මං කරොන්ති”ති මානෙන්නි, මානෙන්නියො උප්පන්නං පරිස්සයං භරන්ති.

තතො නන්ති තතො නං පණ්ඨිතජාතිකං මනුස්සං. ඔරසන්ති උරෙ යපෙත්වා සංවඩ්ඪිතං, යථා මාතා ඔරසං පුත්තං අනුකම්පති, උප්පන්නපරිස්සයභරණත්ථමෙව තස්ස වායමති, එවං අනුකම්පන්තිති අත්ථො. හද්‍රානි පස්සතිති සුන්දරානි පස්සති.

154. උඵම්පන්ති පාරගමනත්ථාය ආණියො කොට්ටෙත්වා කතං. කුල්ලන්ති වල්ලිආදීහි බන්ධිත්වා කතං.

“යෙ තරන්ති අණ්ණව” න්ති ගාථාය අණ්ණවන්ති සබ්බන්තිමෙන පරිච්ඡේදෙන යොජනමත්තං ගම්භීරස්ස ව පුපුලස්ස ව උදකට්ඨානස්සෙතං අධිවචනං. සරන්ති ඉධ නදී අධිප්පෙතා. ඉදං චුත්තං හොති, යෙ ගම්භීරවිත්ථං තණ්හාසරං තරන්ති, තෙ අරියමග්ගසඬ්ඛානං සෙතුං කත්වාන. විසජ්ජ පල්ලලානි අනාමසිත්වා උදකහරිතානි නින්තට්ඨානානි. අයං පන ඉදං අප්පමත්තකං තරිතුකාමොපි කුල්ලඤ්චි ජනො පබන්ධති. බුද්ධා ව බුද්ධසාවකා ව විනායෙව කුල්ලෙන තිණ්ණා මෙධාවිනො ජනාති.

පඨමභාණුවාරවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

අරියසච්චකථාවණ්ණනා

155. කොට්ඨාමොති මහාපනාදස්ස පාසාදකොට්ඨං කතගාමො.
අරියසච්චානන්ති අරියභාවකරානං සච්චානං. අනනුබොධාති අබුජ්ඣුතෙන අජානනෙන. අප්පට්ඨෙධාති අප්පට්ඨිජ්ඣුතෙන. සන්ධාවිතන්ති භවතො භවං ගමනවසෙන සන්ධාවිතං. සංසරිතන්ති පුනස්පුනං ගමනාගමනවසෙන සංසරිතං. මමඤ්චෙව තුම්භාකඤ්චාති මයා ව තුම්භෙහි ව. අථ වා සන්ධාවිතං සංසරිතන්ති සන්ධාවනං සංසරණං මමඤ්චෙව තුම්භාකඤ්ච අහොසිති එමමෙත්ථ අත්ථො වෙදිතබ්බො. භවනෙත්ති සමුහකාති භවතො භවං නයනසමත්ථා තණ්හාරජ්ජ සුට්ඨු භතා ඡින්තා අප්පවත්තිකතා.

අනාවත්තිධම්මසම්බොධිපරායණවණ්ණනා

156. නාතිකාති එකං තළාකං නිස්සාය ද්විත්තං චූළපිතුමහාපිතුපුත්තානං ද්වෙ ගාමා. නාතිකෙති එකස්මිං ඤාතිගාමකෙ. ගිඤ්ජකාවසංථෙති ඉට්ඨිකාමයෙ ආවසංථෙ.

157. ඔරම්භාගියානන්ති හෙට්ඨාභාගියානං, කාමභවෙයෙව පටිසන්ධිග්ගාභාපකානන්ති අත්ථො. ඔරන්ති උද්ධනාමෙහි වා තිහි මග්ගෙහි පහාතබ්බානීතිපි ඔරම්භාගියානි. තත්ථ කාමච්ඡන්දො, ඛ්‍යාපාදොති ඉමානි ද්වෙ සමාපත්තියා වා අවික්ඛම්භිතානි, මග්ගෙන වා අසමුච්ඡින්නානි නිබ්බත්තවසෙන උද්ධං භාගං රූපභවඤ්ච අරූපභවඤ්ච ගන්තුං න දෙනති. සක්කායදිට්ඨිආදීනි තිණි තත්ථ නිබ්බත්තම්පි ආනෙත්වා පුන ඉධෙව නිබ්බත්තාපෙත්තීති සබ්බානිපි ඔරම්භාගියානෙව. අනාවත්තිධම්මාති පටිසන්ධිවසෙන අනාගමනසභාවා.

රාගදොසමොහානං තනුත්තාති එත්ථ කදාපි කරහවි උප්පත්තියා ව, පරියුට්ඨානමන්දතාය වාති ද්වෙධාපි තනුභාවො වෙදිතබ්බො. සකදාගාමිස්ස හි පුපුජ්ජනානං විය අභිණ්හං රාගාදයො නුප්පජ්ජන්ති, කදාපි කරහවි උප්පජ්ජන්ති. උප්පජ්ජමානා ව පුපුජ්ජනානං විය බහලබලා නුප්පජ්ජන්ති, මක්ඛිකාපත්තං විය තනුකතනුකා උප්පජ්ජන්ති. දීඝභාණුකතිපිටකමහාසීවත්ථෙරො පනාහ – “යස්මා සකදාගාමිස්ස පුත්තධිතරො හොන්ති, ඔරොධා ව හොන්ති, තස්මා බහලා කිලෙසා. ඉදං පන භවතනුකවසෙන කථිත” න්ති. තං අට්ඨකථායං – “සොතාපත්තස්ස

සත්තභවෙ යපෙත්වා අට්ඨමෙ භවෙ භවතනුකං නත්ථී. සකදාගාමීස්ස ද්වෙ භවෙ
යපෙත්වා පඤ්චස්ස භවෙස්ස භවතනුකං නත්ථී. අනාගාමීස්ස රූපාරූපභවෙ යපෙත්වා
කාමභවෙ භවතනුකං නත්ථී. බ්‍රිහස්පතීස්ස කිස්මිඤ්චි භවෙ භවතනුකං නත්ථී''ති
චුත්තත්තා පටික්ඛිත්තං හොති.

ඉමං ලොකන්ති ඉමං කාමාවචරලොකං සන්ධාය චුත්තං. අයඤ්චෙන්ථ
අධිජ්ජායො, සවෙ හි මනුස්සෙස්ස සකදාගාමීඵලං පත්තො දෙවෙස්ස නිබ්බත්තිත්වා
අරහත්තං සවිජ්ජරොති, ඉච්චෙන් කුසලං. අසක්කොන්තො පන අවස්සං
මනුස්සලොකං ආගන්ත්වා සවිජ්ජරොති. දෙවෙස්ස සකදාගාමීඵලං පත්තොපි සවෙ
මනුස්සෙස්ස නිබ්බත්තිත්වා අරහත්තං සවිජ්ජරොති, ඉච්චෙන් කුසලං.
අසක්කොන්තො පන අවස්සං දෙවලොකං ගන්ත්වා සවිජ්ජරොතිති.

අවිනිපාතධම්මොති එත්ථ විනිපතනං විනිපාතො, නාස්ස විනිපාතො ධම්මොති
අවිනිපාතධම්මො. චතුස්ස අපායෙස්ස අවිනිපාතධම්මො චතුස්ස අපායෙස්ස
අවිනිපාතසභාවොති අත්ථො. නියතොති ධම්මනියාමෙන නියතො.
සම්බොධිපරායණොති උපරිමග්ගත්තයසඬ්ඛාතා සම්බොධි පරං අයනං අස්ස ගති
පටිසරණං අවස්සං පත්තබ්බාති සම්බොධිපරායණො.

ධම්මාදාසධම්මපරියායවණ්ණනා

158. විහෙසාති තෙසං තෙසං ඤාණගතිං ඤාණුපපත්තිං ඤාණාහිසම්පරායං
ඔලොකෙන්තස්ස කායකිලමථොච එස, ආනන්ද, තථාගතස්සාති දීපෙති,
විත්තවිහෙසා පන බුද්ධානං නත්ථී. ධම්මාදාසන්ති ධම්මමයං ආදාසං. යෙනාති යෙන
ධම්මාදාසෙන සමන්තාගතො. බ්‍රිහස්පතීගතිවිනිපාතොති ඉදං නිරයාදීනංයෙව
වෙච්චනවසෙන චුත්තං. නිරයාදයො හි වඩ්ඪිසඬ්ඛාතො අයතො අපෙතත්තා
අපායා. දුක්ඛස්ස ගති පටිසරණන්ති දුග්ගති. යෙ දුක්ඛටකාරිනො, තෙ එත්ථ විවසා
නිපතන්තිති විනිපාතා.

අවෙච්චජ්ජසාදෙනාති බුද්ධගුණානං යථාභූතතො ඤාතත්තා අවලෙන
අවිචුතෙන පසාදෙන. උපරි පද්ද්වයෙපි එසෙව නයො. ඉතිපි සො භගවාතිආදීනං
පන විත්ථාරො විසුද්ධිමග්ගෙ චුත්තො.

අරියකන්තෙහීති අරියානං කන්තෙහි පියෙහි මනාපෙහි. පඤ්ච සීලානි හි
අරියසාවකානං කන්තානි හොන්ති, භවන්තරෙපි අවිජ්ජිතබ්බතො. තානි
සන්ධායෙන චුත්තං. සබ්බොපි පනෙත්ථ සංවරො ලබ්භතියෙව.

සොනාපන්තොහමස්මීති ඉදං දෙසනාසීසමෙව. සකදාගාමීආදයොපි පන
සකදාගාමීහමස්මීතිආදීනා නයෙන බියාකරොන්ති යෙවාති. සබ්බෙසම්පි හි
සික්ඛාපදාවිරොධෙන යුත්තට්ඨානෙ බ්‍යාකරණං අනුඤ්ඤාතමෙව හොති.

අම්බපාලිගණිකාවත්ථුවණ්ණනා

161. වෙසාලියං විහරතීති එත්ථ තෙන බො පන සමයෙන වෙසාලී ඉද්ධා වෙව
 හොති චීතාවාතිආදිනා බන්ධකෙ වුත්තනයෙන වෙසාලියා සම්පන්නභාවො
 වෙදිතබ්බො. අම්බපාලිවනෙති අම්බපාලියා ගණිකාය උයානාභූතෙ අම්බවනෙ.
 සතො භික්ඛවෙති හගවා අම්බපාලිදස්සනෙ සතිපච්චුපට්ඨානත්ථං විසෙසතො ඉධ
 සතිපට්ඨානදෙසනං ආරභි. තත්ථ සරතීති සතො. සම්පජානාතීති සම්පජානො. සතියා
 ව සම්පජ්ඤ්ඤන ව සමන්තාගතො හුත්වා විහරෙය්‍යාති අත්ථො. කායෙ
 කායානුපස්සිතිආදීසු යං වත්තබ්බං, තං මහාසතිපට්ඨානෙ වක්ඛාම.

නිලාති ඉදං සබ්බසඬගාහකං. නිලවණ්ණාතිආදි තස්සෙව විභාගදස්සනං. තත්ථ
 න තෙසං පකතිවණ්ණො නිලො, නිලවිලෙපනවිලිත්තත්තා පනෙතං වුත්තං.
 නිලවත්ථාති පටදුකුලකොසෙය්‍යාදීනිපි තෙසං නිලානෙව හොන්ති. නිලාලඬිකාරාති
 නිලමණ්හි නිලපුජ්චෙහි අලඬිකතා, රථාපි තෙසං නිලමණ්හිවිතා
 නිලවත්ථපරික්ඛිත්තා නිලද්ධජා නිලවම්මිකෙහි නිලාහරණෙහි නිලඅස්සෙහි යුත්තා,
 පතොදලට්ඨියොපි නිලා යෙවාති. ඉමිනා නයෙන සබ්බපදෙසු අත්ථො වෙදිතබ්බො.
 පරිවට්ටෙසිති පහරි. කිං ඡෙ අම්බපාලිති ඡෙති ආලපනවචනං, හොති අම්බපාලි, කිං
 කාරණාති වුත්තං හොති. “කිඤ්චා” තිපි පායො, අයමෙවෙත්ථ අත්ථො. සාහාරන්ති
 සජනපදං. අඬගුලිං ථොටෙසුන්ති අඬගුලිං වාලෙසුං. අම්බකායාති ඉත්ථිකාය.

යෙසන්ති කරණත්ථෙ සාම්චවනං, යෙහි අදිට්ඨාති වුත්තං හොති. ඔලොකෙථාති
 පස්සට්. අවලොකෙථාති පුනස්පුනං පස්සට්. උපසංහරථාති උපනෙට්. ඉමං
 ලිච්ඡවිපරිසං තුම්භාකං චිත්තෙන තාවතිංසසදිසං උපසංහරට් උපනෙට්
 අල්ලියාපෙට්. යටෙව තාවතිංසා අභිරූපා පාසාදිකා නිලාදිනානාවණ්ණා, එවම්මෙ
 ලිච්ඡවිරාජානොපිති තාවතිංසෙහි සමකෙ කත්වා පස්සථාති අත්ථො.

කස්මා පන හගවා අනෙකසතෙහි සුත්තෙහි වක්ඛාදීනං රූපාදීසු නිමිත්තග්ගාහං
 පටිසෙධෙත්වා ඉධ මහත්තෙන උස්සාහෙන නිමිත්තග්ගාහෙ උයොපෙතීති?
 භිතකාමතාය. තත්‍ර කිර එකච්චෙ භික්ඛු ඔසන්නවිරියා, තෙසං සම්පත්තියා
 පලොහෙත්තො – “අප්පමාදෙන සමණධම්මං කරොන්තානං එවරූපා
 ඉස්සරියසම්පත්ති සුලභා” ති සමණධම්මෙ උස්සාහජනනත්ථං ආහ.
 අනිච්චලක්ඛණවිභාවනත්ථඤ්චාපි එවමාහ. නචිරස්සෙව හි සබ්බෙපිමෙ
 අජාතසත්තුස්ස වසෙන විනාසං පාපුණ්ණස්සන්ති. අථ තෙසං රජ්ජසිරිසම්පත්තිං දිස්වා
 ධීතභික්ඛු – “තථාරූපායපි නාම සිරිසම්පත්තියා විනාසො පඤ්ඤායිස්සති” ති
 අනිච්චලක්ඛණං භාවෙත්වා සහ පටිසම්භිදාහි අරහත්තං පාපුණ්ණස්සන්තිති
 අනිච්චලක්ඛණවිභාවනත්ථං ආහ.

අධිවාසෙතුති අම්බපාලියා නිමන්තිතභාවං ඤාත්වාපි කස්මා නිමන්තෙත්තීති?
 අසද්දහනතාය වෙව වත්තසීසෙන ව. සා හි ධුත්තා ඉත්ථි අනිමන්තෙත්වාපි
 නිමන්තෙමිති වදෙය්‍යාති තෙසං චිත්තං අහොසි, ධම්මං සුත්වා ගමනකාලෙ ව
 නිමන්තෙත්වා ගමනං නාම මනුස්සානං වත්තමෙව.

වෙළඳාමවස්සුපගමනවණ්ණනා

163. වෙළඳාමකොති වෙසාලියා සමීපෙ වෙළඳාමො. යථාමිත්තන්තිආදීසු මිත්තා මිත්තාව. සන්දිට්ඨාති තත්ථ තත්ථ සඬගම්ම දිට්ඨමත්තා නාතිදළ්භමිත්තා. සම්භත්තාති සුට්ඨු භත්තා සිනෙභවන්තො දළ්භමිත්තා. යෙසං යෙසං යත්ථ යත්ථ එවරුපා භික්ඛු අත්ථී, තෙ තෙ තත්ථ තත්ථ වස්සං උපෙථාති අත්ථො. කස්මා එවමාහ? තෙසං ඵාසුචිභාරත්ථාය. තෙසඤ්භි වෙළඳාමකෙ සෙනාසනං නප්පහොති, භික්ඛාපි මන්දා. සමන්තා වෙසාලියා පන ඛහුති සෙනාසනාති, භික්ඛාපි සුලභා, තස්මා එවමාහ. අථ කස්මා – “යථාසුඛං ගච්ඡතා” ති න විස්සජ්ජෙසි? තෙසං අනුකම්පාය. එවං කිරස්ස අහොසි – “අහං දසමාසමත්තං යත්වා පරිනිබ්බායිස්සාමි, සථෙ ඉමෙ දුරං ගච්ඡිස්සන්ති, මම පරිනිබ්බානාකාලෙ දට්ඨුං න සක්ඛිස්සන්ති. අථ නෙසං – “සත්ථා පරිනිබ්බායන්තො අම්භාකං සතිමත්තමිපි න අදාසි, සථෙ ජානෙය්‍යාම, එවං න දුරෙ වසෙය්‍යාමා” ති විප්පට්ඨාරො භවෙය්‍ය. වෙසාලියා සමන්තා පන වසන්තා මාසස්ස අට්ඨ වාරෙ ආගන්ත්වා ධම්මං සුඤ්ඤස්සන්ති, සුගතොවාදං ලභිස්සන්ති” ති න විස්සජ්ජෙසි.

164. බරොති ඵරුසො. ආබාධොති විසභාගරොගො. බාළ්භාති බලවතියො. මාරණන්තිකාති මරණන්තං මරණසන්තිකං පාපනාසමත්ථා. සතො සම්පජානො අධිවාසෙසීති සතිං සුපට්ඨිතං කත්වා ඤාණෙන පරිච්ඡින්නදිත්වා අධිවාසෙසි. අවිභඤ්ඤමානොති වෙදනානුවත්තනවසෙන අපරාපරං පරිවත්තනං අකරොන්තො අපිළියමානො අදුක්ඛියමානොව අධිවාසෙසි. අනාමන්තෙත්වාති අජානාපෙත්වා. අනපලොකෙත්වාති න අපලොකෙත්වා ඔවාදානුසාසනිං අදත්වාති චුත්තං හොති. වීරියෙනාති පුබ්බභාගවීරියෙන වෙච ඵලසමාපත්තිවීරියෙන ව. පටිපණාමෙත්වාති වික්ඛම්භෙත්වා. ජීවිතසඬබාරන්ති එත්ථ ජීවිතමිපි ජීවිතසඬබාරො. යෙන ජීවිතං සඬබරියති ඡිජ්ජමානං සට්ඨන්තා යපියති, සො ඵලසමාපත්තිධම්මොපි ජීවිතසඬබාරො. සො ඉධ අධිප්පෙතො. අධිට්ඨායාති අධිට්ඨන්තිවා පවත්තෙත්වා, ජීවිතට්ඨපනසමත්ථං ඵලසමාපත්තිං සමාපජ්ජෙය්‍යන්ති අයමෙත්ථ සඬබෙපත්ථො.

කිං පන භගවා ඉතො පුබ්බෙ ඵලසමාපත්තිං න සමාපජ්ජන්ති? සමාපජ්ජති. සා පන බණ්ණකසමාපත්ති. බණ්ණකසමාපත්ති ව අන්තොසමාපත්තියංයෙව වෙදනං වික්ඛම්භෙති, සමාපත්තිතො චුට්ඨිතමත්තස්ස කට්ඨපාතෙන වා කඨලපාතෙන වා ඡින්නසෙවාලො විය උදකං පුන සරිරං වෙදනා අජ්ඣොත්ථරති. යා පන රූපසත්තකං අරූපසත්තකඤ්ච නිග්ගුම්ඛං නිජ්ජට්ඨං කත්වා මහාවිපස්සනාවසෙන සමාපන්නා සමාපත්ති, සා සුට්ඨු වික්ඛම්භෙති. යථා නාම පුරිසෙන පොක්ඛරණිං ඔගාහෙත්වා හත්ථෙහි ව පාදෙහි ව සුට්ඨු අපබ්‍රූළ්භො සෙවාලො විරෙන උදකං ඔත්ථරති; එවමෙව තතො චුට්ඨිතස්ස විරෙන වෙදනා උප්පජ්ජති. ඉති භගවා තං දිවසං මහාබොධිපල්ලඬකෙ අභිනවවිපස්සනං පට්ඨපෙත්තො විය රූපසත්තකං අරූපසත්තකං නිග්ගුම්ඛං නිජ්ජට්ඨං කත්වා චුද්දසභාකාරෙහි සන්නෙත්වා මහාවිපස්සනාය වෙදනං වික්ඛම්භෙත්වා – “දසමාසෙ මා උප්පජ්ජිත්වා” ති සමාපත්තිං සමාපජ්ජි. සමාපත්තිවික්ඛම්භිතා වෙදනා දසමාසෙ න උප්පජ්ජි යෙව.

ගිලානා වුට්ටිකොති ගිලානො හුත්වා පුන වුට්ටිකො. මධුරකඡානො වියාති සඤ්ජාතගරුහාවො සඤ්ජාතථද්ධහාවො සුලෙ උත්තාසිතපුරිසො විය. න පක්ඛායන්තීති නප්පකාසන්ති, නානාකාරතො න උපට්ඨහන්ති. ධම්මාපි මං න පටිහන්තීති සතිපට්ඨානාදිධම්මා මය්හං පාකටා න හොන්තීති දීපෙනි. තන්තිධම්මා පන ථෙරස්ස සුපගුණා. න උදාහරතීති පච්ඡිමං ඔවාදං න දෙනි. තං සන්ධාය වදති.

165. අනන්තරං අබ්භිරන්ති ධම්මවසෙන වා පුග්ගලවසෙන වා උභයං අකත්වා. “එත්තකං ධම්මං පරස්ස න දෙසෙස්සාමී”ති හි වින්තෙන්තො ධම්මං අබ්භන්තරං කරොති නාම. “එත්තකං පරස්ස දෙසෙස්සාමී”ති වින්තෙන්තො ධම්මං බ්භිරං කරොති නාම. “ඉමස්ස පුග්ගලස්ස දෙසෙස්සාමී”ති වින්තෙන්තො පන පුග්ගලං අබ්භන්තරං කරොති නාම. “ඉමස්ස න දෙසෙස්සාමී”ති වින්තෙන්තො පුග්ගලං බ්භිරං කරොති නාම. එවං අකත්වා දෙසිතොති අත්ථො. ආවරියමුට්ඨීති යථා බ්භිරකානං ආවරියමුට්ඨී නාම හොති. දහරකාලෙ කස්සචි අකථෙත්වා පච්ඡිමකාලෙ මරණමඤ්චෙ නිපන්නා පියමනාපස්ස අන්තෙවාසිකස්ස කථෙත්ති, එවං තථාගතස්ස – “ඉදං මහල්ලකකාලෙ පච්ඡිමට්ඨානෙ කථෙස්සාමී”ති මුට්ඨිං කත්වා “පරිහරිස්සාමී”ති යපිතං කිඤ්චි නත්ථීති දස්සෙති.

අහං භික්ඛුසඤ්ජන්ති අහමෙව භික්ඛුසඤ්ජං පරිහරිස්සාමීති වා මමුද්දෙසිකොති අහං උද්දිසිතබ්බට්ඨොන උද්දෙසො අස්සාති මමුද්දෙසිකො. මංයෙව උද්දිසිත්වා මම පච්චාසිසමානො භික්ඛුසඤ්ජො හොතු, මම අච්චයෙන වා මා අහෙසුං, යං වා තං වා හොතුති ඉති වා යස්ස අස්සාති අත්ථො. න එවං හොතීති බොධිපල්ලඤ්ජකෙයෙව ඉස්සාමච්ඡරියානං විහතත්තා එවං න හොති. ස කිත්ති සො කිං. ආසීතිකොති අසීතිසංචච්ඡරිකො. ඉදං පච්ඡිමවයඅනුප්පත්තභාවදීපනත්ථං වුත්තං. වෙදමිස්සකෙනාති බාහබන්ධවක්කබන්ධාදිනා පටිසඤ්චරණෙන වෙදමිස්සකෙන. මඤ්ඤෙති ජිණ්ණසකටං විය වෙදමිස්සකෙන මඤ්ඤෙ යාපෙනි. අරහත්තඵලවෙදයෙනෙව චතුර්වරියාපථකප්පනං තථාගතස්ස හොතීති දස්සෙති.

ඉදානි තමත්ථං පකාසෙන්තො යස්මිං, ආනන්ද, සමයෙනිආදිමාහ. තත්ථ සබ්බනිමිත්තානන්ති රූපනිමිත්තාදීනං. එකච්චානං වෙදනානන්ති ලොකියානං වෙදනානං. තස්මාතිභානන්දාති යස්මා ඉමිනා ඵලසමාපත්තිවිහාරෙන ඵාසු හොති, තස්මා තුම්හෙපි තදත්ථාය එවං විහරටාති දස්සෙති. අත්තදීපාති මහාසමුද්දගතදීපං විය අත්තානං දීපං පතිට්ඨං කත්වා විහරට්. අත්තසරණාති අත්තගතිකාව හොථ, මා අඤ්ඤගතිකා. ධම්මදීපධම්මසරණපදෙසුපි එසෙව නයො. තමතග්ගෙති තමඅග්ගෙ. මජ්ඣෙ තකාරො පදසන්ධිවසෙන වුත්තො. ඉදං වුත්තං හොති – “ඉමෙ අග්ගතමාති තමතග්ගා”ති. එවං සබ්බං තමයොගං ඡිත්තදිත්වා අතිවිය අග්ගෙ උත්තමභාවෙ එතෙ, ආනන්ද, මම භික්ඛු භවිස්සන්ති. තෙසං අතිඅග්ගෙ භවිස්සන්ති, යෙ කෙචි සික්ඛාකාමා, සබ්බෙපි තෙ චතුසතිපට්ඨානගොචරාව භික්ඛු අග්ගෙ භවිස්සන්තීති අරහත්තනිකුටෙන දෙසනං සඤ්ඤානා නිට්ඨිතා.

දුතියභාණවාරවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

නිමිත්තොභාසකථාවණ්ණනා

166. වෙසාලිං පිණ්ඩාය පාවිසීති කදා පාවිසී? උක්කවෙලතො නික්බමිත්වා වෙසාලිං ගතකාලෙ. භගවා කිර වුට්ඨවස්සො වෙළවගාමකා නික්බමිත්වා සාවත්ථිං ගමිස්සාමිති ආගතමග්ගෙනෙව පටිනිවත්තන්තො අනුපුබ්බෙන සාවත්ථිං පත්වා ජෙනවනං පාවිසී. ධම්මසෙනාපති භගවතො වත්තං දස්සෙත්වා දිවාට්ඨානං ගතො. සො තත්ථ අන්තෙවාසිකෙසු වත්තං දස්සෙත්වා පටික්කන්තෙසු දිවාට්ඨානං සම්මජ්ජිත්වා වම්මක්ඛණ්ඩං පඤ්ඤපෙත්වා පාදෙ පක්ඛාලෙන්වා පල්ලඬිකං ආභුජිත්වා ඵලසමාපත්තිං පාවිසී. අට්ඨස්ස යථාපරිච්ඡෙදෙන තතො වුට්ඨිතස්ස අයං පරිවිතක්කො උදපාදි – “බුද්ධා නු ඛො පයමං පරිනිබ්බායන්ති, අගසාවකා නු ඛො”ති? තතො – “අග්ගසාවකා පයමං”න්ති ඤාත්වා අත්තතො ආයුසඬ්ඛාරං ඔලොකෙසී. සො – “සත්තාහමෙව මෙ ආයුසඬ්ඛාරො පවත්තති”ති ඤාත්වා – “කත්ථ පරිනිබ්බායිස්සාමි”ති වින්තෙසී. තතො – “රාහුලො තාවතිංසෙසු පරිනිබ්බුතො, අඤ්ඤාසිකොණ්ඩඤ්ඤත්ථෙරො ඡද්දන්තදහෙ, අහං කත්ථ පරිනිබ්බායිස්සාමි”ති පුන වින්තෙත්තො මාතරං ආරබ්භ සතිං උප්පාදෙසී – “මය්හං මාතා සත්තන්තං අරහන්තානං මාතා හුත්වාපි බුද්ධධම්මසඬ්ඛෙසු අප්පසන්තා, අත්ථි නු ඛො තස්සා උපනිස්සයො, නත්ථි නු ඛො”ති ආවජ්ජෙත්වා සොතාපත්තිමග්ගස්ස උපනිස්සයං දිස්වා – “කස්ස දෙසනාය අභිසමයො භවිස්සති”ති ඔලොකෙන්තො – “මමෙව ධම්මදෙසනාය භවිස්සති, න අඤ්ඤස්ස. සවෙ ඛො පනාහං අප්පොස්සුක්කො භවෙය්‍යං, භවිස්සන්ති මෙ වත්තාරො – ‘සාරිපුත්තත්ථෙරො අවසෙසජනානම්පි අවස්සයො හොති. තථා භිස්ස සමචිත්තසුත්තදෙසනාදිවසෙ (අ. නි. 1.37) කොට්ඨසහස්සදෙවතා අරහත්තං පත්තා. තයො මග්ගෙ පටිච්ඡිද්ධදෙවතානං ගණනා නත්ථි. අඤ්ඤෙසු ව යානෙසු අනෙකා අභිසමයා දිස්සන්ති. ථෙරෙව විත්තං පසාදෙන්වා සග්ගෙ නිබ්බත්තානෙව අසීතිකුලසහස්සාති. සො දානි සකමාතුම්චිඡාදස්සනමත්තම්පි හරිතුං නාසක්ඛි’ති. තස්මා මාතරං මිච්ඡාදස්සනා මොචෙන්වා ජාතොවරකෙයෙව පරිනිබ්බායිස්සාමි”ති සන්තිට්ඨානං කත්වා – “අජ්ජෙව භගවත්තං අනුජානාපෙත්වා නික්බමිස්සාමි”ති චුන්දත්ථෙරං ආමන්තෙසී. “ආවුසො, චුන්ද, අමිභාකං පඤ්චසතාය භික්ඛුපරිසාය සඤ්ඤං දෙභි – ‘ගණ්හවාචුසො පත්තචීවරානි, ධම්මසෙනාපති නාලකගාමං ගන්තුකාමො’ති”. ථෙරො තථා අකාසී. භික්ඛු සෙනාසනං සංසාමෙත්වා පත්තචීවරමාදාය ථෙරස්ස සන්තිකං ආගමංසු. ථෙරො සෙනාසනං සංසාමෙත්වා දිවාට්ඨානං සම්මජ්ජිත්වා දිවාට්ඨානද්වාරෙ යත්වා දිවාට්ඨානං ඔලොකෙන්තො – “ඉදං දානි පච්ඡිමදස්සනං, පුන ආගමනං නත්ථි”ති පඤ්චසතභික්ඛුපරිවුතො භගවත්තං උපසඬ්ඛමිත්වා වන්දිත්වා ඵතදවොච –

“ජින්නො දානි භවිස්සාමි, ලොකනාථ මහාමුනි;
ගමනාගමනං නත්ථි, පච්ඡිමා වන්දනා අයං.

ජීවිතං අප්පකං මය්හං, ඉතො සත්තාහමච්චයෙ;
නික්ඛිපෙය්‍යාමහං දෙහං, භාරවොරොපනං යථා.

අනුභූතාතු මෙ හන්තෙ, භගවා, අනුභූතාතු සුගතො;
පරිනිබ්බානකාලො මෙ, ඔස්සට්ඨො ආයුසඤ්චාරො”ති.

බුද්ධා පන යස්මා “පරිනිබ්බානී”ති චුත්තෙ මරණසංවණ්ණනං සංවණ්ණෙත්ති නාම, “මා පරිනිබ්බානී”ති චුත්තෙ වට්ටස්ස ගුණං කට්ඨන්ති මිච්ඡාදිට්ඨිකා දොසං ආරොපෙස්සන්ති, තස්මා තදුභයමිපි න වදන්ති. තෙන නං භගවා ආහ – “කත්ථ පරිනිබ්බායිස්සසි සාරිපුත්තා”ති? “අත්ථී, හන්තෙ, මගධෙසු නාළකගාමෙ ජාතොවරකො, තත්ථාහං පරිනිබ්බායිස්සාමී”ති චුත්තෙ “යස්ස දානි ත්වං, සාරිපුත්ත, කාලං මඤ්ඤසි, ඉදානි පන තෙ ජෙට්ඨකනිට්ඨභාතිකානං තාදිසස්ස භික්ඛුනො දස්සනං දුල්ලභං භවිස්සතිති දෙසෙහි තෙසං ධම්ම”න්ති ආහ.

ථෙරො – “සත්ථා මය්හං ඉද්ධිවිකුබ්බනපුබ්බඤ්චගමං ධම්මදෙසනං පච්චාසිසති”ති ඤාත්වා භගවන්තං වන්දිත්වා තාලජ්ජමාණං අබ්භුග්ගන්ත්වා පුන ඔරුය්හ භගවන්තං වන්දිත්වා සත්තතාලජ්ජමාණෙ අන්තලික්ඛෙ යීතො ඉද්ධිවිකුබ්බනං දස්සෙත්වා ධම්මං දෙසෙසි. සකලනගරං සන්තිපති. ථෙරො ඔරුය්හ භගවන්තං වන්දිත්වා “ගමනකාලො මෙ, හන්තෙ”ති ආහ. භගවා “ධම්මසෙනාපතිං පටිපාදෙස්සාමී”ති ධම්මාසනා උට්ඨාය ගන්ධකුට්ඨිඅභිමුඛො ගන්ත්වා මණ්ථලකෙ අට්ඨාසි. ථෙරො තික්ඛත්තුං පදක්ඛිණං කත්වා වතුසු යානෙසු වන්දිත්වා – “භගවා ඉතො කජ්ජසතසහස්සාධිකස්ස අසඤ්චාරොයාස්ස උපරි අනොමදස්සිසම්මාසම්බුද්ධස්ස පාදමුලෙ නිපතීත්වා තුම්භාකං දස්සනං පත්ථෙසිං. සා මෙ පත්ථනා සම්ථිද්ධා, දිට්ඨා තුම්භෙ, තං පට්ඨමදස්සනං, ඉදං පච්ඡිමදස්සනං. පුන තුම්භාකං දස්සනං නත්ථී”ති – වත්වා දසනඛසමොධානසමුප්පලං අඤ්ජලිං පග්ගය්හ යාව දස්සනවිසයො, තාව අභිමුඛොව පටික්කමිත්වා “ඉතො පට්ඨාය චුතිපටිසන්ධිවසෙන කිස්මිඤ්චි යානෙ ගමනාගමනං නාම නත්ථී”ති වන්දිත්වා පක්කාමි. උදකපරියන්තං කත්වා මහාභූමිවාලො අහොසි. භගවා පරිවාරෙත්වා යීතෙ භික්ඛු ආහ – “අනුගච්ඡ, භික්ඛවෙ, තුම්භාකං ජෙට්ඨභාතික”න්ති. භික්ඛු යාව ද්වාරකොට්ඨකා අගමංසු. ථෙරො – “තිට්ඨථ, තුම්භෙ ආවුසො, අජ්ජමත්තා හොථා”ති නිවත්තාපෙත්වා අත්තනො පරිසායෙව සද්ධිං පක්කාමි. මනුස්සා – “පුබ්බෙ අයෙයා පච්චාගමනවාරිකං වරති, ඉදං දානි ගමනං න පුන පච්චාගමනායා”ති පරිදෙවත්තා අනුබන්ධිංසු. තෙපි “අජ්ජමත්තා හොථ ආවුසො, එවංභාවිතො නාම සඤ්චාරො”ති නිවත්තාපෙසි.

අථ ඛො ආයස්මා සාරිපුත්තො අත්තරාමග්ගෙ සත්තාහං මනුස්සානං අනුග්ගහං කරොන්තො සායං නාළකගාමං පත්වා ගාමද්වාරෙ නිග්‍රොධරුක්ඛමුලෙ අට්ඨාසි. අථ උපරෙවතො නාම ථෙරස්ස භාගිනෙයො ඛහිගාමං ගච්ඡන්තො ථෙරං දිස්වා උපසඤ්චිකමිත්වා වන්දිත්වා අට්ඨාසි. ථෙරො තං ආහ – “අත්ථී ගෙහෙ තෙ අයයිකා”ති? ආම, හන්තෙති. ගච්ඡ අම්භාකං ඉධාගතභාවං ආරොචෙහි. “කස්මා ආගතො”ති ච චුත්තෙ “අජ්ජ කිර එකදිවසං අත්තොගාමෙ භවිස්සති, ජාතොවරකං පටිජග්ගථ, පඤ්චන්තං භික්ඛුසත්තානං නිවාසනට්ඨානං ජානාථා”ති. සො ගන්ත්වා “අයයිකෙ, මය්හං මාතුලො ආගතො”ති ආහ. ඉදානි කුහින්ති? ගාමද්වාරෙති.

එකකොව, අඤ්ඤාපි කොව් අත්ථිති? අත්ථි පඤ්චසතා හික්ඛුති. කිං කාරණා ආගතොති? සො තං පචත්තිං ආරොවෙසි. බ්‍රාහ්මණී – “කිං නු ඛො එත්තකානං වසනට්ඨානං පටිජග්ගාපෙනි, දහරකාලෙ පබ්බජිත්වා මහල්ලකකාලෙ ගිහී භොතුකාමො”ති විත්තෙන්ති ජාතොවරකං පටිජග්ගාපෙන්වා පඤ්චසතානං හික්ඛුනං වසනට්ඨානං කාරෙත්වා දණ්ඩදීපිකායො ජාලෙත්වා ථෙරස්ස පාහෙසි.

ථෙරො හික්ඛුහි සද්ධිං පාසාදං අහිරුහි. අහිරුහිත්වා ච ජාතොවරකං පවිසිත්වා නිසීදි. නිසජ්ජෙව – “තුම්භාකං වසනට්ඨානං ගච්ඡතා”ති හික්ඛු උයොපෙසි. තෙසු ගතමත්තෙසුයෙව ථෙරස්ස ඛරො ආබාධො උජ්ජජ්ජි, ලොහිතපක්ඛන්දිකා මාරණන්තිකා වෙදනා වත්තන්ති, එකං භාජනං පවිසති, එකං නික්ඛමති. බ්‍රාහ්මණී – “මම පුත්තස්ස පචත්ති මය්හං න රුච්චති”ති අත්තනො වසනගබ්භද්ධාරං නිස්සාය අට්ඨාසි. වත්තාරො මහාරාජානො “ධම්මසෙනාපති කුහිං විහරති”ති ඔලොකෙන්තා “නාළකගාමෙ ජාතොවරකෙ පරිනිබ්බානමඤ්චෙ නිපන්නො, පච්ඡිමදස්සනං ගමිස්සාමා”ති ආගම්ම වන්දිත්වා අට්ඨංසු. ථෙරො – කෙ තුම්භෙති? මහාරාජානො, හන්තෙති. කස්මා ආගතත්ථාති? ගිලානුපට්ඨාකා හවිස්සාමාති. භොතු, අත්ථි ගිලානුපට්ඨාකො, ගච්ඡතා තුම්භෙති උයොපෙසි. තෙසං ගතාවසානෙ තෙනෙව නයෙන සක්කො දෙවානම්න්දො, තස්මිං ගතෙ සුයාමාදයො මහාබ්‍රහ්මා ච ආගමිංසු. තෙපි තථෙව ථෙරො උයොපෙසි.

බ්‍රාහ්මණී දෙවතානං ආගමනඤ්ච ගමනඤ්ච දිස්වා – “කෙ නු ඛො එතෙ මම පුත්තං වන්දිත්වා ගච්ඡන්ති”ති ථෙරස්ස ගබ්භද්ධාරං ගන්ත්වා – “තාත, චුන්ද, කා පචත්ති”ති පුච්ඡි. සො තං පචත්තිං ආවික්ඛිත්වා – “මහාඋපාසිකා, හන්තෙ ආගතා”ති ආහ. ථෙරො කස්මා අවෙලාය ආගතත්ථාති පුච්ඡි. සා තුය්හං තාත දස්සන්ත්ථායාති වත්වා “තාත කෙ පය්මං ආගතා”ති පුච්ඡි. වත්තාරො මහාරාජානො, උපාසිකෙති. තාත, ත්වං චතුහි මහාරාජෙහි මහන්තතරොති? ආරාමිකසදිසා එතෙ උපාසිකෙ, අම්භාකං සත්ථු පටිසන්ධිග්ගහණතො පට්ඨාය බග්ගහත්ථා හුත්වා ආරක්ඛං අකංසුති. තෙසං තාත, ගතාවසානෙ කො ආගතොති? සක්කො දෙවානම්න්දොති. දෙවරාජතොපි ත්වං තාත, මහන්තතරොති? හණ්ඩගාහකසාමණෙරසදිසො එස උපාසිකෙ, අම්භාකං සත්ථු තාවතිංසතො ඔතරණකාලෙ පත්තථිවරං ගහෙත්වා ඔතිණ්ණොති. තස්ස තාත ගතාවසානෙ ජොතමානො විය කො ආගතොති? උපාසිකෙ තුය්හං හගවා ච සත්ථා ච මහාබ්‍රහ්මා නාම එසොති. මය්හං හගවතො මහාබිරහ්මතොපි ත්වං තාත මහන්තතරොති? ආම උපාසිකෙ, එතෙ නාම කිර අම්භාකං සත්ථු ජාතදිවසෙ වත්තාරො මහාබ්‍රහ්මානො මහාපුරිසං සුවණ්ණජාලෙන පටිග්ගණ්හිංසුති.

අථ බ්‍රාහ්මණියා – “පුත්තස්ස තාව මෙ අයං ආනුභාවො, කීදිසො වත මය්හං පුත්තස්ස හගවතො සත්ථු ආනුභාවො හවිස්සති”ති විත්තයන්තිසා සහසා පඤ්චවණ්ණා පිති උජ්ජජ්ජිත්වා සකලසරීරෙ ඵරි. ථෙරො – “උජ්ජන්තං මෙ මාතු පිතිසොමනස්සං, අයං දානි කාලො ධම්මදෙසනායා”ති විත්තෙන්වා – “කිං විත්තෙසි මහාඋපාසිකෙ”ති ආහ. සා – “පුත්තස්ස තාව මෙ අයං ගුණො, සත්ථු

පනස්ස කිදිසො ගුණො භවිස්සතීති ඉදං, තාත, චිත්තෙමී”ති ආහ. මහාඋපාසිකෙ,
මය්හං සත්ථු ජාතක්ඛණෙ, මහාභිනික්ඛමනෙ, සම්බොධියං,
ධම්මවක්කප්පවත්තනෙ ච දසසහස්සිලොකධාතු කම්පිත්ථ, සීලෙන සමාධිනා
පඤ්ඤාය විමුත්තියා විමුත්තිඤ්ඤාණදස්සනෙන සමො නාම නත්ථී, ඉතිපි සො භගවාති
චිත්ථාරෙත්වා බුද්ධගුණප්පටිසංයුත්තං ධම්මදෙසනං කට්ඨෙයි.

බ්‍රාහ්මණී පියපුත්තස්ස ධම්මදෙසනාපරියොසානෙ සොතාපත්තිඵලෙ පතිට්ඨාය
පුත්තං ආහ – “තාත, උපතිස්ස, කස්මා ඵවමකාසි, ඵවරූපං නාම අමතං මය්හං
ඵත්තකං කාලං න අදාසී”ති. ථෙරො – “දිත්තං දානි මෙ මාතු රූපසාරියා
බ්‍රාහ්මණියා පොසාවනිකමූලං, ඵත්තකෙන වට්ටිස්සතී”ති චිත්තෙත්වා “ගච්ඡ
මහාඋපාසිකෙ”ති බ්‍රාහ්මණීං උයොයාපෙත්වා “චුන්ද කා වෙලා”ති ආහ.
බලවපච්චුසකාලො, හත්තෙති. තෙන හි භික්ඛුසඤ්ඤා සන්නිපාතෙහීති.
සන්නිපතිතො, හත්තෙ, සඤ්ඤාති. මං උක්ඛිපිත්වා නිසිදාපෙහි චුන්දාති උක්ඛිපිත්වා
නිසිදාපෙසී. ථෙරො භික්ඛු ආමන්තෙසී – “ආචුසො චතුරත්තාලියං වො වස්සානි
මයා සද්ධිං විවරත්තානං යං මෙ කායිකං වා වාචසිකං වා න රොවෙථ, බමථ තං
ආචුසොති. ඵත්තකං, හත්තෙ, අම්භාකං ඡායා විය තුම්භෙ අමුඤ්චිත්වා විවරත්තානං
අරුච්චනකං නාම නත්ථී, තුම්භෙ පන අම්භාකං බමථාති. අථ ථෙරො අරුණසිඛාය
පඤ්ඤායමානාය මහාපථවිං උන්නාදයන්තො අනුපාදියෙසාය නිබ්බානධාතුයා
පරිනිබ්බායි. බහු දෙවමනුස්සා ථෙරස්ස පරිනිබ්බානෙ සක්කාරං කරිංසු.

ආයස්මා චුන්දො ථෙරස්ස පත්තවිවරඤ්ච ධාතුපරිස්සාවනඤ්ච ගහෙත්වා
ජෙතවනං ගන්ත්වා ආනන්දත්ථෙරං ගහෙත්වා භගවත්තං උපසඤ්ඤාමි. භගවා
ධාතුපරිස්සාවනං ගහෙත්වා පඤ්චහි ගාථාසතෙහි ථෙරස්ස ගුණං කට්ඨෙත්වා
ධාතුවෙතියං කාරාපෙත්වා රාජගහගමනත්ථාය ආනන්දත්ථෙරස්ස සඤ්ඤං අදාසී.
ථෙරො භික්ඛුනං ආරොවෙසී. භගවා මහාභික්ඛුසඤ්ඤාපරිච්ඡතො රාජගහං අගමාසී.
තත්ථ ගතකාලෙ මහාමොග්ගල්ලානත්ථෙරො පරිනිබ්බායි. භගවා තස්ස ධාතුයො
ගහෙත්වා වෙතියං කාරාපෙත්වා රාජගහතො නික්ඛමිත්වා අනුපුබ්බෙන
ගඬගාහිමුබ්බො ගන්ත්වා උක්කවෙලං අගමාසී. තත්ථ ගඬගාහීරෙ
භික්ඛුසඤ්ඤාපරිච්ඡතො නිසිදිත්වා තත්ථ සාරිපුත්තමොග්ගල්ලානානං
පරිනිබ්බානප්පටිසංයුත්තං සුත්තං දෙසෙත්වා උක්කවෙලතො නික්ඛමිත්වා වෙසාලිං
අගමාසී. ඵවං ගතෙ අථ බො භගවා පුබ්බණ්ණසමයං නිවාසෙත්වා පත්තවිවරමාදාය
වෙසාලිං පිණ්ඩාය පාවිසීති අයමෙත්ථ අනුපුබ්බි කථා.

නිසිදනන්ති ඵත්ථ වම්මක්ඛණ්ඩං අධිජ්ජෙතං. උදෙනවෙතියන්ති
උදෙනයක්ඛණ්ඩ වෙතියට්ඨානෙ කතවිහාරො වුව්චති. ගොතමකාදීසුපි ඵසෙව
නයො. භාවිතාති වඩ්ඪිතා. බහුලිකතාති පුනප්පුනං කතා. යානිකතාති යුත්තයානං
විය කතා. වත්ථුකතාති පතිට්ඨානට්ඨෙත වත්ථු විය කතා. අනුට්ඨිතාති අධිට්ඨිතා.
පරිච්ඡිතාති සමන්තතො විතා සුවඩ්ඪිතා. සුසමාරද්ධාති සුට්ඨු සමාරද්ධා.

ඉති අනියමෙන කථෙත්වා පුන නියමෙත්වා දස්සෙන්නො තථාගතස්ස බොතිආදිමාහ. එත්ථ ච කප්පන්ති ආයුකප්පං. තස්මිං තස්මිං කාලෙ යං මනුස්සානං ආයුප්පමාණං හොති, තං පරිපුණ්ණං කරොන්නො තිට්ඨෙය්‍ය. කප්පාවසෙසං වාති – “අප්පං වා භියො”ති (දී. නි. 2.7; අ. නි. 6.74) චුත්තවස්සසතතො අතිරෙකං වා. මහාසීවත්ථෙරො පනාහ – “බුද්ධානං අට්ඨානෙ ගජ්ජිතං නාම නත්ථි. යථෙව භි වෙච්චගාමකෙ උප්පන්නං මාරණන්තිකං වෙදනං දස මාසෙ වික්ඛම්හෙති, එවං පුනප්පුනං තං සමාපත්තිං සමාපජ්ජිත්වා දස දස මාසෙ වික්ඛම්හෙන්නො ඉමං හද්දකප්පමෙව තිට්ඨෙය්‍ය, කස්මා පන න ධීතොති? උපාදින්නකසරීරං නාම ඛණ්ඩිච්චාදීහි අභිභුයාති, බුද්ධා ච ඛණ්ඩිච්චාදිභාවං අපත්වා පඤ්චමෙ ආයුකොට්ඨාසෙ බහුජනස්ස පියමනාපකාලෙයෙව පරිනිබ්බායන්ති. බුද්ධානුබුද්ධෙසු ච මහාසාවකෙසු පරිනිබ්බුතෙසු එකකෙනෙව බාණුකෙන විය යාතබ්බං හොති, දහරසාමණෙරපරිවාරිතෙන වා. තතො – ‘අහො බුද්ධානං පරිසා’ති භීළෙතබ්බතං ආපජ්ජෙය්‍ය. තස්මා න ධීතො”ති. එවං චුත්තෙපි සො න රුච්චති, “ආයුකප්පො”ති ඉදමෙව අට්ඨකථායං නියමිතං.

167. යථා තං මාරෙන පරිපුට්ඨිතවිත්තොති එත්ථ තන්ති නිපාතමත්තං. යථා මාරෙන පරිපුට්ඨිතවිත්තො අජ්ඣොත්ථට්ඨිත්තො අඤ්ඤාපි කොචි පුට්ඨප්පනො පටිච්ඡ්ඤානං න සක්කුණෙය්‍ය, එවමෙව නාසක්ඛි පටිච්ඡ්ඤානන්ති අත්ථො. කිං කාරණා? මාරො භි යස්ස සබ්බෙන සබ්බං ද්වාදස විපල්ලාසා අප්පභීනා, තස්ස විත්තං පරිපුට්ඨාති. ථෙරස්ස චත්තාරො විපල්ලාසා අප්පභීනා, තෙනස්ස මාරො විත්තං පරිපුට්ඨාති. සො පන විත්තපරිපුට්ඨානං කරොන්නො කිං කරොතීති? හෙරවං රූපාරම්මණං වා දස්සෙති, සද්දාරම්මණං වා සාවෙති, තතො සත්තා තං දිස්වා වා සුත්වා වා සතිං විස්සජ්ජෙත්වා විවට්ඨො හොන්ති. තෙසං මුඛෙන හත්ථං පච්චෙසෙත්වා හදයං මද්දති. තතො විසඤ්ඤාව හුත්වා තිට්ඨන්ති. ථෙරස්ස පනෙස මුඛෙන හත්ථං පච්චෙසෙතුං කිං සක්ඛිස්සති? හෙරවාරම්මණං පන දස්සෙති. තං දිස්වා ථෙරො නිමිත්තොභාසං න පටිච්ඡ්ඤානං. හගවා ජානන්නොයෙව – “කිමත්ථං යාවතතියං ආමන්තෙසි”ති? පරතො “තිට්ඨතු, හන්තෙ, හගවා”ති යාවිතෙ “තුය්‍යෙවෙනං දුක්කටං, තුය්‍යෙවෙනං අපරද්ධ”න්ති දොසාරොපනෙන සොකතනුකරණත්ථං.

මාරයාවනකථාවණ්ණනා

168. මාරො පාපිමාති එත්ථ මාරොති සත්තෙ අනත්ථෙ නියොජෙන්නො මාරෙතීති මාරො. පාපිමාති තස්සෙව වෙච්චනං. සො භි පාපධම්මසමන්තාගතත්තා “පාපිමා”ති වුච්චති. කණ්හො, අත්තකො, නමුචි, පමත්තබන්ධුනිපි තස්සෙව නාමාති. භාසිතා බො පනෙසාති අයඤ්ඤි හගවතො සම්බොධිපත්තියා අට්ඨමෙ සත්තාහෙ බොධිමණ්ඩෙයෙව ආගන්ත්වා – “හගවා යදත්ථං තුමහෙහි පාරම්මො පූරිතා, සො වො අත්ථො අනුප්පත්තො, පටිච්ඡ්ඤානං සබ්බඤ්ඤාඤාණං, කිං තෙ ලොකවිවාරණනා”ති චත්වා, යථා අජ්ජ, එවමෙව “පරිනිබ්බාතු දාති, හන්තෙ,

හගවා''ති යාවි. හගවා වස්ස - “න තාවාහ” න්තිආදීනි වත්වා පටික්ඛිපි. තං සන්ධාය “භාසිතා ඛො පනෙසා හන්තෙ” තිආදිමාහ.

තත්ථ වියත්තාති මග්ගවසෙන වියත්තා. තථෙව විනීතා තථා විසාරදා. බහුස්සුතාති තෙපිටකවසෙන බහු සුතමෙතෙසන්ති බහුස්සුතා. තමෙව ධම්මං ධාරෙන්තිති ධම්මධරා. අථවා පරියත්තිබහුස්සුතා වෙව පටිවෙධබහුස්සුතා ව. පරියත්තිපටිවෙධධම්මානංයෙව ධාරණතො ධම්මධරාති එවමෙන්ථ අත්ථො දට්ඨබ්බො. ධම්මානුධම්මපටිපන්නාති අරියධම්මස්ස අනුධම්මභූතං විපස්සනාධම්මං පටිපන්නා. සාමීවිප්පටිපන්නාති අනුවච්ඡිකපටිපදං පටිපන්නා. අනුධම්මචාරිනොති අනුධම්මචරණසීලා. සකං ආවරියකන්ති අත්තනො ආවරියවාදං. ආචික්ඛිස්සන්තිතිආදීනි සබ්බානි අඤ්ඤමඤ්ඤස්ස වෙවචනානි. සහධම්මෙනාති සහෙතුකෙන සකාරණෙන වචනෙන. සප්පාටිභාරියන්ති යාව න නිය්‍යානිකං කත්වා ධම්මං දෙසෙස්සන්ති.

බ්‍රහ්මවරියන්ති සික්ඛත්තයසඬගහිතං සකලං සාසනබ්‍රහ්මවරියං. ඉද්ධන්ති සමීද්ධං ඤානස්සාදවසෙන. චීතන්ති වුද්ධිප්පත්තං සබ්බචාලිචුල්ලං විය අභිඤ්ඤාය සම්පත්තිවසෙන. විත්ථාරිකන්ති විත්ථතං තස්මිං තස්මිං දිසාභාගෙ පතිට්ඨිතවසෙන. බාහුපඤ්ඤන්ති බහුපනෙහි ඤාතං පටිවිද්ධං මහාජනාභිසමයවසෙන. පුටුභූතන්ති සබ්බාකාරවසෙන පුටුලභාවප්පත්තං. කථං? යාව දෙවමනුස්සෙහි සුප්පකාසිතන්ති යත්තකා විඤ්ඤාජාතිකා දෙවා වෙව මනුස්සා ව අත්ථි සබ්බෙහි සුට්ඨු පකාසිතන්ති අත්ථො.

අප්පොස්සුක්කොති නිරාලයො. ත්වඤ්ඤි පාපිම, අට්ඨමසත්තාහතො පට්ඨාය - “පරිනිබ්බාතු දානි, හන්තෙ, හගවා පරිනිබ්බාතු, සුගතො” ති විරවන්තො ආභිණ්ඨිත්ථ. අප්ප දානි පට්ඨාය විගතුස්සාහො හොහි; මා මය්හං පරිනිබ්බානත්ථං වායාමං කරොහීති වදති.

ආයුසඬබාරඔස්සප්පනවණ්ණනා

169. සතො සම්පජානො ආයුසඬබාරං ඔස්සජීති සතිං සුපට්ඨිතං කත්වා ඤාණෙන පරිච්ඡින්නදිත්වා ආයුසඬබාරං විස්සජ්ජී, පජහි. තත්ථ න හගවා හත්ථෙත ලෙඩ්ඬුං විය ආයුසඬබාරං ඔස්සජී, තෙමාසමත්තමෙව පන සමාපත්තිං සමාපජ්ජිත්වා තතො පරං න සමාපජ්ජිස්සාමීති චිත්තං උප්පාදෙසි. තං සන්ධාය චුත්තං - “ඔස්සජී” ති. “උස්සජ්ජී” ති පි පායො. මහාභූමිවාලොති මහන්තො පථවිකම්පො. තදා කිර දසසහස්සි ලොකධාතු කම්පිත්ථ. භිංසනකොති භයජනකො. දෙවදුන්දුහියො ව එලිංසුති දෙවහෙරියො එලිංසු, දෙවො සුක්ඛගජ්ජිතං ගජ්ජි, අකාලවිප්පුලතා නිච්ඡරිංසු, බණ්කවස්සං වස්සිති චුත්තං හොති.

උදානං උදානෙසීති කස්මා උදානෙසි? කොචි නාම වදෙය්‍ය - “හගවා පච්ඡතො පච්ඡතො අනුබන්ධිත්වා - ‘පරිනිබ්බායථ, හන්තෙ, පරිනිබ්බායථ, හන්තෙ’ ති

උපද්දුනො හයෙන ආයුසඬ්ඛාරං විස්සජ්ජෙසී” ති. “තස්සොකාසො මා හොතු,
භීතස්ස උදානං නාම නත්ථී” ති එතස්ස දීපනත්ථං පිතිවෙගවිස්සට්ඨං උදානං
උදානෙසී.

තත්ථ සබ්බෙසං සොණසිඬ්ඛාලාදීනම්පි පච්චක්ඛවාතො තුලිතං
පරිච්ඡින්නන්ති තුලං. කිං තං? කාමාවචරකම්මං. න තුලං, න වා තුලං සදිසමස්ස
අඤ්ඤං ලොකියං කම්මං අත්ථිති අතුලං. කිං තං? මහග්ගතකම්මං. අථවා
කාමාවචරරූපාවචරං තුලං, අරූපාවචරං අතුලං. අප්පවිපාකං වා තුලං, බහුවිපාකං
අතුලං. සම්භවන්ති සම්භවස්ස හෙතුභූතං, පිණ්ඩකාරකං රාසිකාරකන්ති අත්ථො.
භවසඬ්ඛාරන්ති පුනඛභවසඬ්ඛාරණකං. අවස්සජ්ජිති විස්සජ්ජෙසී. මුනීති බුද්ධමුනි.
අප්ඤ්ඤාත්තරතොති නියකප්ඤ්ඤාත්තරතො. සමාහිතොති උපචාරජ්ජනාසමාධිවසෙන
සමාහිතො. අහින්දි කචචමිවාති කචචං විය අහින්දි. අත්තසම්භවන්ති අත්තනි
සඤ්ජාතං කිලෙසං. ඉදං චුත්තං හොති – “සවිපාකට්ඨෙන සම්භවං,
භවාහිසඬ්ඛාරණට්ඨෙන භවසඬ්ඛාරන්ති ච ලද්ධනාමං තුලාතුලසඬ්ඛාතං
ලොකියකම්මඤ්ඤං ඔස්සජ්. සඬ්ඛාමසීසෙ මහායොධො කචචං විය අත්තසම්භවං
කිලෙසඤ්ඤං අප්ඤ්ඤාත්තරතො සමාහිතො හුත්වා අහින්දි” ති.

අථ වා තුලන්ති තුලෙන්තො තීරෙන්තො. අතුලඤ්ඤං සම්භවන්ති
නිබ්බානඤ්ඤෙව සම්භවඤ්ඤං. භවසඬ්ඛාරන්ති භවගාමිකම්මං. අවස්සජ් මුනීති
“පඤ්චක්ඛන්ධා අනිච්චා, පඤ්චන්තං ඛන්ධානං නිරොධො නිබ්බානං
නිච්ච” න්තිආදිනා (පටි. ම. 3.38) නයෙන තුලයන්තො බුද්ධමුනි භවෙ ආදිනවං,
නිබ්බානෙ ච ආනිසංසං දිස්වා තං ඛන්ධානං මූලභූතං භවසඬ්ඛාරකම්මං –
“කම්මක්ඛයාස සංවත්තති” ති (ම. නි. 2.81) එවං චුත්තෙන කම්මක්ඛයකරෙන
අරියමග්ගෙන අවස්සජ්. කථං? අප්ඤ්ඤාත්තරතො සමාහිතො අහින්දි කචචමිව අත්තනි
සම්භවං. සො හි විපස්සනාවසෙන අප්ඤ්ඤාත්තරතො සමථවසෙන සමාහිතොති එවං
පුබ්බභාගතො පට්ඨාය සමථවිපස්සනාබලෙන කචචමිව අත්තභාවං.
පරියොනන්ධිත්වා ඨීතං, අත්තනි සම්භවත්තා “අත්තසම්භව” න්ති ලද්ධනාමං
සබ්බකිලෙසජාලං අහින්දි. කිලෙසාභාවෙන ච කතකම්මං අප්පට්ඨසන්ධිකත්තා
අවස්සට්ඨං නාම හොතීති එවං කිලෙසජ්ජහානෙන කම්මං පජ්භි, පභීනකිලෙසස්ස ච
භයං නාම නත්ථී, තස්මා අහිතොව ආයුසඬ්ඛාරං ඔස්සජ්, අහිතභාවඤ්ජාපනත්ථඤ්ඤං
උදානං උදානෙසීති වෙදිතබ්බො.

මහාභූමිවාලවණ්ණනා

171. යං මහාවාතාති යෙන සමයෙන යස්මිං වා සමයෙ මහාවාතා වායන්ති,
මහාවාතා වායන්තාපි උක්ඛෙපකවාතා නාම උට්ඨහන්ති, තෙ වායන්තා
සට්ඨිසහස්සාධිකනවයොජනසහස්සබහලං උදකසන්ධාරකං වාතං
උපච්ඡින්නන්ති, තතො ආකාසෙ උදකං භස්සති, තස්මිං භස්සන්තෙ පථවී භස්සති.
පුන වාතො අත්තතො බලෙන අත්තොධමකරණෙ විය උදකං ආබන්ධිත්වා
ගණ්හාති, තතො උදකං උග්ගච්ඡති, තස්මිං උග්ගච්ඡන්තෙ පථවී උග්ගච්ඡති. එවං

උදකං කම්පිතං පථවිං කම්පෙති. එතඤ්ච කම්පනං යාව අජ්ජකාලාපි හොතියෙව,
බහලභාවෙන පන න ඔගච්ඡන්තගච්ඡනං පඤ්ඤායති.

මහින්දකො මහානුභාවොති ඉජ්ඣනස්ස මහන්තතාය මහින්දකො,
අනුභවිතබ්බස්ස මහන්තතාය මහානුභාවො. පරිත්තාති දුබ්බලා. අජ්ජමාණාති බලවා.
සො ඉමං පථවිං කම්පෙතීති සො ඉද්ධිං නිබ්බන්තෙත්වා සංවෙජෙත්තො
මහාමොග්ගල්ලානො විය, වීමංසන්තො වා මහානාගත්ථෙරස්ස භාගිනෙය්‍යො
සඬ්ඝරක්ඛිතසාමණෙරො විය පථවිං කම්පෙති. සො කිරායස්මා බුරග්ගෙයෙව
අරහත්තං පත්වා වින්තෙසි – “අත්ථි නු ඛො කොචි භික්ඛු, යෙන
පබ්බජිතදිවසෙයෙව අරහත්තං පත්වා වෙජ්‍යන්තො පාසාදො කම්පිතපුබ්බො” ති?
තතො – “නත්ථි කොචි” ති ඤත්වා – “අහං කම්පෙස්සාමි” ති අභිඤ්ඤාබලෙන
වෙජ්‍යන්තමත්ථකෙ යත්වා පාදෙන පහරිත්වා කම්පෙතුං නාසක්ඛි. අථ නං
සක්කස්ස නාටකිත්ථියො ආහංසු – “පුත්ත සඬ්ඝරක්ඛිත, ත්වං පුතිගන්ධෙනෙව
සීසෙන වෙජ්‍යන්තං කම්පෙතුං ඉච්ඡසි, සුජ්ජතිට්ඨිතො තාත පාසාදො, කථං
කම්පෙතුං සක්ඛිස්සසි” ති?

සාමණෙරො – “ඉමා දෙවතා මයා සද්ධිං කෙළිං කරොන්ති, අහං ඛො පන
ආචරියං නාලත්ථං, කහං නු ඛො මෙ ආචරියො සාමුද්දිකමහානාගත්ථෙරො” ති
ආචජ්ජෙත්තො මහාසමුද්දෙ උදකලෙණං මාපෙත්වා දිවාචිහාරං නිසින්තොති
ඤත්වා තත්ථ ගන්ත්වා ථෙරං චන්දිත්වා අට්ඨාසි. තතො නං ථෙරො – “කිං, තාත
සඬ්ඝරක්ඛිත, අසික්ඛිත්වාච යුද්ධං පට්ටියොසි” ති චත්වා “නාසක්ඛි, තාත,
වෙජ්‍යන්තං කම්පෙතු” ති පුච්ඡි. ආචරියං, හන්තෙ, නාලත්ථන්ති. අථ නං ථෙරො
– “තාත තුම්භාදියෙ අකම්පෙත්තෙ කො අඤ්ඤො කම්පෙස්සති. දිට්ඨපුබ්බං තෙ,
තාත, උදකපිට්ඨෙ ගොමයඛණ්ඩං පිලවන්තං, තාත, කපල්ලකපුචං පචන්තා
අන්තන්තෙන පරිච්ඡින්නන්ති, ඉමිනා ඔපම්මෙන ජානාහි” ති ආහ. සො –
“වට්ටිස්සති, හන්තෙ, එත්තකෙනා” ති චත්වා පාසාදෙන පතිට්ඨිතොකාසං උදකං
හොතුති අධිට්ඨාය වෙජ්‍යන්තාහිමුඛො අගමාසි.

දෙවධීතරො තං දිස්වා – “එකචාරං ලජ්ජිත්වා ගතො, පුනපි සාමණෙරො එති,
පුනපි එති” ති වදිංසු. සක්කො දෙවරාජා – “මා මය්හං පුත්තෙන සද්ධිං කථයිත්ථ,
ඉදානි තෙන ආචරියො ලද්ධො, බණෙන පාසාදං කම්පෙස්සති” ති ආහ.
සාමණෙරොපි පාදඬ්ගුට්ඨෙයන පාසාදපුප්පිකං පහරි. පාසාදො චතුහි දිසාහි ඔණමති.
දෙවතා – “පතිට්ඨාතුං දෙහි, තාත, පාසාදස්ස පතිට්ඨාතුං දෙහි, තාත, පාසාදස්සා” ති
විරවිංසු. සාමණෙරො පාසාදං යථායානෙ යිපෙත්වා පාසාදමත්ථකෙ යත්වා උදානං
උදානෙසි –

“අජ්ජෙවාහං පබ්බජිතො, අජ්ජ පත්තාසවක්ඛයං;
අජ්ජ කම්පෙමි පාසාදං, අහො බුද්ධස්සුළාරතා.

අජ්ජෙවාහං පබ්බජිතො...පෙ.... අහො ධම්මස්සුළාරතා.

අප්පෙව්වාහං පබ්බජිතො...පෙ.... අහො සඤ්ඤාසුළාරතාති.
ඉතො පරෙසු ඡස්ස පථවිකම්පෙසු යං වත්තබ්බං, තං මහාපදානෙ වුත්තමෙව.

ඉති ඉමෙසු අට්ඨස්ස පථවිකම්පෙසු පට්ඨමො ධාතුකොපෙන, දුතියො
ඉද්ධානුභාවෙන, තතියවතුත්ථා පුඤ්ඤතෙපෙන, පඤ්චමො ඤාණතෙපෙන, ඡට්ඨො
සාධුකාරදානවසෙන, සත්තමො කාරුඤ්ඤභාවෙන, අට්ඨමො ආරොදනෙන.
මාතුකුච්ඡං ඔක්කමන්තෙ ව තතො නික්ඛමන්තෙ ව මහාසත්තෙ තස්ස
පුඤ්ඤතෙපෙන පථවි අකම්පිත්ථ. අභිසම්බොධියං ඤාණතෙපෙන අභිභතා හුත්වා
අකම්පිත්ථ. ධම්මවක්කප්පවත්තෙන සාධුකාරභාවසංකීර්ණා සාධුකාරං දදමානා
අකම්පිත්ථ. ආයුසඤ්ඤාරොස්සප්පෙන කාරුඤ්ඤසභාවසංකීර්ණා විත්තසඤ්ඤාහං
අසභමානා අකම්පිත්ථ. පරිනිබ්බානෙ ආරොදනවෙගතුත්තා හුත්වා අකම්පිත්ථ. අයං
පනත්ථො පථවිදෙවතාය වසෙන වෙදිතබ්බො, මහාභූතපථවියා පනෙතං නත්ථි
අවෙනනත්තාති.

ඉමෙ බො, ආනන්ද, අට්ඨ හෙතුති එත්ථ ඉමෙති නිද්දිට්ඨනිදස්සනං. එත්තාවතා
ව පනායස්මා ආනන්දො – “අද්ධා අප්ප හගවතා ආයුසඤ්ඤාරො ඔස්සට්ඨො” ති
සල්ලක්ඛෙසි. හගවා පන සල්ලක්ඛිතභාවං ජානන්තොපි ඔකාසං අදත්ථාව
අඤ්ඤානිපි අට්ඨකානි සම්පිණ්ඩෙන්තො – “අට්ඨ බො ඉමා” තිආදිමාහ.

අට්ඨපරිසවණ්ණනා

172. තත්ථ අනෙකසතං බත්තියපරිසන්ති

බිම්බිසාරසමාගමඤ්ඤාතිසමාගලිච්ඡවිසමාගමාදිසදිසං, සා පන අඤ්ඤෙසු
වක්කවාලෙසුපි ලබ්භතෙයෙව. සල්ලපිතපුබ්බන්ති ආලාපසල්ලාපො කතපුබ්බො.
සාකච්ඡාති ධම්මසාකච්ඡාපි සමාපජ්ජිතපුබ්බා. යාදිසකො තෙසං වණ්ණොති තෙ
ඔදාතාපි හොන්ති කාලාපි මඬගුරච්ඡවිපි, සත්ථා සුවණ්ණවණ්ණොව. ඉදං පන
සංකයානං පටිච්ච කථිතං. සංකයානම්පි ව කෙවලං තෙසං පඤ්ඤායතියෙව, න පන
හගවා මිලක්ඛුසදිසො හොති, නාපි ආමුත්තමණ්ණකුණ්ඩලො, බුද්ධවෙසෙනෙව
නිසිදති. තෙ පන අත්තනො සමානසංකයානමෙව පස්සන්ති. යාදිසකො තෙසං
සරොති තෙ ඡින්නස්සරාපි හොන්ති ගග්ගරස්සරාපි කාකස්සරාපි, සත්ථා
බ්‍රහ්මස්සරොව. ඉදං පන භාසන්තරං සන්ධාය කථිතං. සවෙපි හි සත්ථා රාජාසනෙ
නිසින්තො කථෙති, “අප්ප රාජා මධුරෙන සරෙන කථෙති” ති තෙසං හොති.
කථෙත්ථා පක්කන්තෙ පන හගවති පුන රාජානං ආගතං දිස්වා – “කො නු බො
අය” න්ති වීමංසා උප්පජ්ජති. තත්ථ කො නු බො අයන්ති ඉමස්මිං යානෙ ඉදානෙව
මාගධභාසාය සිහළභාසාය මධුරෙනාකාරෙන කථෙන්නො කො නු බො අයං
අන්තරහිතො, කිං දෙවො, උදාහු මනුස්සොති එවං වීමංසන්තාපි න ජානන්තිති
අත්ථො. කිමත්ථං පනෙවං අජානන්තානං ධම්මං දෙසෙතිති? වාසනත්ථාය. එවං
සුතොපි හි ධම්මො අනාගතෙ පච්චයො හොති යෙවාති අනාගතං පටිච්ච දෙසෙති.
අනෙකසතං බ්‍රාහ්මණපරිසන්තිආදීනම්පි සොණදණ්ඩකුට්ඨණ්ඩසමාගමාදිවසෙන
වෙව අඤ්ඤවක්කවාලවසෙන ව සම්භවො වෙදිතබ්බො.

ඉමා පන අට්ට් පරිසා හගවා කීමත්ථං ආහරි? අහිතභාවදස්සනත්ථමෙව. ඉමා කිර ආහරිත්වා එවමාහ – “ආනන්ද, ඉමාපි අට්ට් පරිසා උපසඬකම්ත්වා ධම්මං දෙසෙත්තස්ස තථාගතස්ස භයං වා සාරජ්ජං වා නත්ථි, මාරං පන එකකං දිස්වා තථාගතො භායෙය්‍යාති කො එවං සඤ්ඤං උප්පාදෙතුමරහති. අහිතො, ආනන්ද, තථාගතො අවිජම්භී, සතො සම්පජානො ආයුසඬබ්බාරං ඔස්සජී”ති.

අට්ට් අහිභායතනවණ්ණනා

173. අහිභායතනානීති අහිභවනකාරණානි. කිං අහිභවන්ති? පච්චනීකධම්මෙපි ආරම්මණානිපි. තානි හි පටිපක්ඛභාවෙන පච්චනීකධම්මෙ අහිභවන්ති, පුග්ගලස්ස ඤාණුත්තරියතාය ආරම්මණානි.

අජ්ඣත්තං රූපසඤ්ඤීතිආදීසු පන අජ්ඣත්තරූපෙ පරිකම්මවසෙන අජ්ඣත්තං රූපසඤ්ඤී නාම හොති. අජ්ඣත්තඤ්ඤී නීලපරිකම්මං කරොන්තො කෙසෙ වා පිත්තෙ වා අක්ඛිතාරකාය වා කරොති. පීතපරිකම්මං කරොන්තො මෙදෙ වා ඡවියා වා හත්ථපාදපිට්ඨෙසු වා අක්ඛිතං පීතකට්ඨානෙ වා කරොති. ලොහිතපරිකම්මං කරොන්තො මංසෙ වා ලොහිතෙ වා ජීවිහාය වා අක්ඛිතං රත්තට්ඨානෙ වා කරොති. ඔදානපරිකම්මං කරොන්තො අට්ඨිම්භි වා දන්තෙ වා නබෙ වා අක්ඛිතං සෙතට්ඨානෙ වා කරොති. තං පන සුනිලං සුපිතං සුලොහිතකං සුඔදානකං න හොති, අවිසුද්ධමෙව හොති.

එකො ඛනිද්ධා රූපානි පස්සතීති යස්සෙවං පරිකම්මං අජ්ඣත්තං උප්පන්නං හොති, නිමිත්තං පන ඛනිද්ධා, සො එවං අජ්ඣත්තං පරිකම්මස්ස ඛනිද්ධා ව අප්පනාය වසෙන – “අජ්ඣත්තං රූපසඤ්ඤී එකො ඛනිද්ධා රූපානි පස්සතී”ති වුවවති. පරිත්තානීති අවධිසීතානි. සුවණ්ණදුඛ්ඛණ්ණානීති සුවණ්ණානි වා හොන්ති, දුඛ්ඛණ්ණානි වා. පරිත්තවසෙනෙව ඉදං අහිභායතනං වුත්තන්ති වෙදිතඛිඛං. තානි අහිභුය්‍යාති යථා නාම සම්පන්නගහණකො කට්ඨජුමත්තං හත්තං ලභිත්වා – “කිං එත්ථ භුඤ්ජිතඛිඛං අත්ථි”ති සඬකඬසීත්වා එකකඛළමෙව කරොති, එවමෙව ඤාණුත්තරිකො පුග්ගලො විසදඤාණො – “කිං එත්ථ පරිත්තකෙ ආරම්මණෙ සමාපජ්ජිතඛිඛං අත්ථි, නායං මම භාරො”ති තානි රූපානි අහිභවිත්වා සමාපජ්ජති, සහ නිමිත්තුප්පාදෙනෙවෙත්ථ අප්පනං පාපෙතීති අත්ථො. ඡානාමි පස්සාමිති ඉමිනා පනස්ස ආභොගො කථිතො. සො ව බො සමාපත්තිතො වුට්ඨිතස්ස, න අන්තොසමාපත්තියං. එවංසඤ්ඤී හොතීති ආභොගසඤ්ඤායපි ඤානසඤ්ඤායපි එවංසඤ්ඤී හොති. අහිභවනසඤ්ඤා හිස්ස අන්තොසමාපත්තියම්පි අත්ථි, ආභොගසඤ්ඤා පන සමාපත්තිතො වුට්ඨිතස්සෙව.

අප්පමාණානීති වධිසීතප්පමාණානි, මහත්තානීති අත්ථො. අහිභුය්‍යාති එත්ථ පන යථා මහග්ගසො පුරිසො එකං හත්තවධිසීතකං ලභිත්වා – “අඤ්ඤම්පි හොතු, කිං එතං මය්හං කරස්සතී”ති තං න මහත්තතො පස්සති, එවමෙව ඤාණුත්තරො පුග්ගලො විසදඤාණො “කිං එත්ථ සමාපජ්ජිතඛිඛං, නයිදං අප්පමාණං, න මය්හං

විත්තෙකග්ගතාකරණෙ භාරො අත්ථි” ති තානි අභිභවිත්වා සමාපජ්ජති, සහ නිමිත්තුප්පාදෙනෙවෙත්ථ අප්පනං පාපෙතීති අත්ථො.

අජ්ඣන්තං අරුපසඤ්ඤීති අලාභිතාය වා අනත්ථිකතාය වා අජ්ඣන්තරූපෙ පරිකම්මසඤ්ඤාචරිතො.

එකො ඛනිද්ධා රූපානි පස්සතීති යස්ස පරිකම්මමිපි නිමිත්තමිපි ඛනිද්ධාව උප්පන්නං, සො එවං ඛනිද්ධා පරිකම්මස්ස වෙව අප්පනාය ව වසෙන – “අජ්ඣන්තං අරුපසඤ්ඤී එකො ඛනිද්ධා රූපානි පස්සතී” ති වුවිති. සෙසමෙත්ථ චතුත්ථාභිභායතනෙ චුත්තනයමෙව. ඉමෙසු පන චතුසු පරිත්තං විතක්කවර්තවසෙන ආගතං, අප්පමාණං මොභවර්තවසෙන, සුවණ්ණං දොසවර්තවසෙන, දුබ්බණ්ණං රාගවර්තවසෙන. එතෙසඤ්ඤි එතානි සප්පායානි. සා ව නෙසං සප්පායනා විත්ථාරතො විසුද්ධිමග්ගෙ චරිතනිද්දෙසෙ චුත්තා.

පඤ්චමඅභිභායතනාදිසු නිලානීති සබ්බසඬ්ඛාභකවසෙන චුත්තං. නිලවණ්ණානීති වණ්ණවසෙන. නිලනිදස්සනානීති නිදස්සනවසෙන, අපඤ්ඤාය මානව්වරානි අසම්භින්නවණ්ණානි එකනිලානෙව හුත්වා දිස්සන්තීති චුත්තං හොති. නිලනිභාසානීති ඉදං පන ඔභාසවසෙන චුත්තං, නිලොභාසානි නිලප්පභායුත්තානීති අත්ථො. එතෙන නෙසං විසුද්ධතං දස්සෙති. විසුද්ධවණ්ණවසෙනෙව හි ඉමානි චත්තාරි අභිභායතනානි චුත්තානි. උමාපුප්ඵන්ති එතඤ්ඤි පුප්ඵං සිනිද්ධං මුදු, දිස්සමානමිපි නිලමෙව හොති. ගිරිකණ්ණිකපුප්ඵාදීනි පන දිස්සමානානි සෙතධාතුකානෙව හොත්ති. තස්මා ඉදමෙව ගතිතං, න තානි. බාරාණසෙය්‍යාකන්ති බාරාණසිසම්භවං. තත්ථ කිර කප්පායොපි මුදු, සුත්තකන්තිකායොපි තත්තවායාපි ඡෙකා, උදකමිපි සුවි සිනිද්ධං. තස්මා තං වත්ථං උභතොභාගවිමට්ඨං හොති; ද්විසුපි පස්සෙසු මට්ඨං මුදු සිනිද්ධං බායති.

පීතානීතිආදිසුපි ඉමිනාව නයෙන අත්ථො වෙදිතබ්බො. “නිලකසිණං උග්ගණ්හන්තො නිලස්මිං නිමිත්තං ගණ්හාති පුප්ඵස්මිං වා වත්ථස්මිං වා වණ්ණධාතුයා වා” තිආදිකං පනෙත්ථ කසිණකරණඤ්ච පරිකම්මඤ්ච අප්පනාවිධානඤ්ච සබ්බං විසුද්ධිමග්ගෙ විත්ථාරතො චුත්තමෙව. ඉමානිපි අට්ඨ අභිභායතනානි අභීතභාවදස්සනත්ථමෙව ආනීතානි. ඉමානි කිර වත්වා එවමාහ – “ආනන්ද, එවරූපාපි සමාපත්තියො සමාපජ්ජන්තස්ස ව වුට්ඨහන්තස්ස ව තථාගතස්ස භයං වා සාරජ්ජං වා නත්ථි, මාරං පන එකකං දිස්වා තථාගතො භායෙය්‍යානි කො එවං සඤ්ඤං උප්පාදෙතුමරහති. අභීතො, ආනන්ද, තථාගතො අච්ඡම්භී, සතො සම්පජාතො ආයුසඬ්ඛාරං ඔස්සජී” ති.

අට්ඨවිමොක්ඛවණ්ණනා

174. විමොක්ඛකථා උත්තානත්ථායෙව. ඉමෙපි අට්ඨ විමොක්ඛා අභීතභාවදස්සනත්ථමෙව ආනීතා. ඉමෙපි කිර වත්වා එවමාහ – “ආනන්ද, එතාපි

සමාපත්තියො සමාපජ්ජන්තස්ස ච වුට්ඨහන්තස්ස ච තථාගතස්ස භයං වා සාරජ්ජං වා නත්ථී...පෙ.... ඔස්සජී''ති.

175. ඉදානිපි භගවා ආනන්දස්ස ඔකාසං අදත්ථාව එකමිදාහන්තිආදිනා නයෙන අපරමපි දෙසනං ආරභි. තත්ථ පයමාභිසම්බුද්ධොති අභිසම්බුද්ධො හුත්වා පයමමෙව අට්ඨමෙ සත්තාහෙ.

177. ඔස්සට්ඨොති විස්සජ්ජිතො පරිච්ඡින්නො, එවං කිර වත්ථා – ‘‘තෙනායං දසසහස්සි ලොකධාතු කම්පිත්ථා’’ති ආහ.

ආනන්දයාවනකථා

178. අලන්ති පටික්ඛෙපවචනමෙතං. බොධින්ති චතුමග්ගඤ්ඤාණපටිචෙසං. සද්දහසි ත්වන්ති එවං චුත්තභාවං තථාගතස්ස සද්දහසීති වදති. තස්මාතිහානන්දාති යස්මා ඉදං වචනං සද්දහසි, තස්මා තුය්හෙවෙනං දුක්කටන්ති දස්සෙති.

179. එකමිදාහන්ති ඉදං භගවා – ‘‘න කෙවලං අභං ඉධෙව තං ආමන්තෙසිං, අඤ්ඤදාපි ආමන්තෙත්ථා ඔළාරිකං නිමිත්තං අකාසිං, තමපි තයා න පටිවිද්ධං, තවෙවායං අපරාධො’’ති එවං සොකචිනොදනත්ථාය නානප්පකාරතො ථෙරස්සෙව දොසාරොපනත්ථං ආරභි.

183. පියෙහි මනාපෙහීති මාතාපිතාභාතාහගිතිආදිකෙහි ජාතියා නානාභාවො, මරණෙන විනාභාවො, භවෙන අඤ්ඤථාභාවො. තං කුතෙත්ථ ලබ්භාති තන්ති තස්මා, යස්මා සබ්බෙහෙව පියෙහි මනාපෙහි නානාභාවො, තස්මා දස පාරමිතො පුරෙත්ථාපි, සම්බොධිං පත්ථාපි, ධම්මවක්කං පවත්තෙත්ථාපි, යමකපාටිභාරියං දස්සෙත්ථාපි, දෙවොරොහණං කත්ථාපි, යං තං ජාතං භූතං සඬ්ඛතං පලොකධම්මං, තං වත තථාගතස්සාපි සරීරං මා පලුජ්ජීති නෙතං යානං විජ්ජති, රොදන්තෙනාපි කන්දන්තෙනාපි න සක්කා තං කාරණං ලද්ධුන්ති. පුන පච්චාවම්ස්සතීති යං වත්තං වත්තං, තං වත පුන පටිබාදිස්සතීති අත්ථො.

184. යට්ඨිදං බ්‍රහ්මවරියන්ති යථා ඉදං සික්ඛාත්තයසඬ්ඛනං සාසනබ්‍රහ්මවරියං. අද්ධනියන්ති අද්ධානක්ඛමං. විරට්ඨීතිකන්ති විරජ්ජවත්තිවසෙන විරට්ඨීතිකං. චත්තාරො සතිපට්ඨානාතිආදි සබ්බං ලොකියලොකුත්තරවසෙනෙව කථිතං. එතෙසං පන බොධිපක්ඛියානං ධම්මානං විනිච්ඡයො සබ්බාකාරෙන විසුද්ධිමග්ගෙ පටිපදාඤ්ඤාදස්සනවිසුද්ධිනිද්දෙසෙ චුත්තො. සෙසමෙත්ථ උත්තානමෙවාති.

තතියභාණවාරවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

නාගාපලොකිතවණ්ණනා

186. නාගාපලොකීතන්ති යථා හි මහාජනස්ස අට්ඨිති කොට්ඨා කොටිං ආභවිව
 ධීතානි පච්චෙකඛුද්ධානං, අභිකුසකලග්ගානි විය, න එවං බුද්ධානං. බුද්ධානං පන
 සඨබලිකානි විය එකාබද්ධානි හුත්වා ධීතානි, තස්මා පච්ඡතො අපලොකනකාලෙ න
 සක්කා හොති ගීවං පරිවත්තෙනුං. යථා පන හත්ථිනාගො පච්ඡාභාගං
 අපලොකෙතුකාමො සකලසරිරෙනෙව පරිවත්තති, එවං පරිවත්තිතබ්බං හොති.
 හගවතො පන නගරද්වාරෙ යත්වා – “වෙසාලිං අපලොකෙස්සාමි” ති චිත්තෙ
 උප්පන්නමත්තෙ – “හගවා අනෙකානි කප්පකොට්ඨසහස්සානි පාරමිසො
 පුරෙන්නෙහි තුම්හෙහි න ගීවං පරිවත්තෙත්වා අපලොකනකම්මං කත” ත්ති අයං
 පථවී කුලාලවක්කං විය පරිවත්තෙත්වා හගවත්තං වෙසාලිනගරාහිමුඛං අකාසි. තං
 සන්ධායෙනං වුත්තං.

නනු ව න කෙවලං වෙසාලියාව,
 සාවත්ථීරාජගහනාළන්දපාටලිගාමකොට්ඨාමනාතිකගාමකෙසුපි තතො තතො
 නික්ඛන්තකාලෙ තං තං සබ්බං පච්ඡිමදස්සනමෙව, තත්ථ තත්ථ කස්මා
 නාගාපලොකීතං නාපලොකෙසීති? අනච්ඡරියත්තා. තත්ථ තත්ථ හි නිවත්තෙත්වා
 අපලොකෙන්තස්සෙනං න අච්ඡරියං හොති, තස්මා නාපලොකෙසී. අපි ව
 වෙසාලිරාජානො ආසන්නවිනාසා, තිණ්ණං වස්සානං උපරි විනස්සිස්සන්ති. තෙ තං
 නගරද්වාරෙ නාගාපලොකීතං නාම චෙතියං කත්වා ගන්ධමාලාදීහි පුප්පෙස්සන්ති, තං
 නෙසං දීසරත්තං හිතාය සුඛාය භවිස්සන්ති තෙසං අනුකම්පාය අපලොකෙසී.

දුක්ඛස්සන්තකරොති වට්ටදුක්ඛස්ස අන්තකරො. චක්ඛුමානි පඤ්චහි චක්ඛුහි
 චක්ඛුමා. පරිනිබ්බුතොති කිලෙසපරිනිබ්බානෙන පරිනිබ්බුතො.

චතුමහාපදෙසවණ්ණනා

187. මහාපදෙසෙති මහාඔකාසෙ, මහාඅපදෙසෙ වා, බුද්ධාදයො මහන්තෙ
 මහන්තෙ අපදිසිත්වා වුත්තානි මහාකාරණානීති අත්ථො.

188. නෙව අභිනන්දිතබ්බන්ති හට්ඨතුට්ඨෙහි සාධුකාරං දත්වා පුබ්බෙව න
 සොතබ්බං, එවං කතෙ හි පච්ඡා “ඉදං න සමෙතී” ති වුවිවමානො – “කිං පුබ්බෙව
 අයං ධම්මො, ඉදානි න ධම්මො” ති වත්වා ලද්ධිං න විස්සජ්ජෙති.
 නප්පටික්කොසිතබ්බන්ති – “කිං එස ඛාලො වදතී” ති එවං පුබ්බෙව න වත්තබ්බං,
 එවං වුත්තෙ හි වත්තුං යුත්තමපි න චක්ඛති. තෙනාහ – “අනභිනන්දිත්වා
 අප්පටික්කොසිත්වා” ති. පදබ්‍යාඤ්ජනානීති පදසඨ්ඨානානි බ්‍යාඤ්ජනානි. සාධුකං
 උග්ගහෙත්වානි ඉමස්මිං යානෙ පාළි වුත්තා, ඉමස්මිං යානෙ අත්ථො වුත්තො,
 ඉමස්මිං යානෙ අනුසන්ධි කථිතො, ඉමස්මිං යානෙ පුබ්බාපරං කථිතන්ති සුට්ඨු
 ගහෙත්වා. සුත්තෙ ඔසාරෙතබ්බානීති සුත්තෙ ඔතාරෙතබ්බානි. විනයෙ
 සන්දස්සෙතබ්බානීති විනයෙ සංසන්දෙතබ්බානි.

එත්ථ ව සුත්තන්ති විනයො. යථාහ – “කත්ථ පටික්ඛිත්තං? සාවත්ථියං සුත්තචිහඩගෙ”ති (වුළුව. 457). විනයොති ඛන්ධකො. යථාහ – “විනයාතිසාරෙ”ති. එවං විනයපිටකමිපි න පරියාදියති. උභතොචිහඩගා පන සුත්තං, ඛන්ධකපරිවාරා විනයොති එවං විනයපිටකං පරියාදියති. අථවා සුත්තන්තපිටකං සුත්තං, විනයපිටකං විනයොති එවං ද්වෙයෙව පිටකානි පරියාදියන්ති. සුත්තන්තාහිධම්මපිටකානි වා සුත්තං, විනයපිටකං විනයොති එවම්පි තිණි පිටකානි න තාව පරියාදියන්ති. අසුත්තනාමකඤ්ඤි බුද්ධවචනං නාම අත්ථි. සෙය්‍යථිදං – ජාතකං, පටිසම්භිදා, නිද්දෙසො, සුත්තනිපාතො, ධම්මපදං, උදානං, ඉතිවුත්තකං, විමානවත්ථු, පෙතවත්ථු, ථෙරගාථා, ථෙරීගාථා, අපදානන්ති.

සුදින්නත්ථෙරො පන – “අසුත්තනාමකං බුද්ධවචනං න අත්ථි”ති තං සබ්බං පටිපක්ඛිපිත්වා – “තිණි පිටකානි සුත්තං, විනයො පන කාරණං”න්ති ආහ. තතො තං කාරණං දස්සෙන්නො ඉදං සුත්තමාහරි –

“යෙ ඛො ත්වං, ගොතමි, ධම්මෙ ජානෙය්‍යාසි, ඉමෙ ධම්මා සරාගාය සංවත්තන්ති නො විරාගාය, සඤ්ඤාගාය සංවත්තන්ති නො විසඤ්ඤාගාය, ආවයාය සංවත්තන්ති නො අපවයාය, මහිච්ඡතාය සංවත්තන්ති නො අප්පිච්ඡතාය, අසන්තුට්ඨියා සංවත්තන්ති නො සන්තුට්ඨියා, සඬගණිකාය සංවත්තන්ති නො පච්චෙකාය, කොසප්පාය සංවත්තන්ති නො විරියාරම්භාය, දුබ්භරතාය සංවත්තන්ති නො සුභරතාය. එකංසෙන, ගොතමි, ධාරෙය්‍යාසි – ‘නෙසො ධම්මො, නෙසො විනයො, නෙතං සත්ථුසාසන’න්ති. යෙ ව ඛො ත්වං, ගොතමි, ධම්මෙ ජානෙය්‍යාසි, ඉමෙ ධම්මා විරාගාය සංවත්තන්ති නො සරාගාය, විසඤ්ඤාගාය සංවත්තන්ති නො සඤ්ඤාගාය, අපවයාය සංවත්තන්ති නො ආවයාය, අප්පිච්ඡතාය සංවත්තන්ති නො මහිච්ඡතාය, සන්තුට්ඨියා සංවත්තන්ති නො අසන්තුට්ඨියා, පච්චෙකාය සංවත්තන්ති නො සඬගණිකාය, විරියාරම්භාය සංවත්තන්ති නො කොසප්පාය, සුභරතාය සංවත්තන්ති නො දුබ්භරතාය. එකංසෙන, ගොතමි, ධාරෙය්‍යාසි – ‘එසො ධම්මො, එසො විනයො, එතං සත්ථුසාසන’න්ති” (අ. නි. 8.53).

තස්මා සුත්තෙති තෙපිටකෙ බුද්ධවචනෙ ඔතාරෙතබ්බානි. විනයෙති එතස්මිං රාගාදිවිනයකාරණෙ සංසන්දෙතබ්බානිති අයමෙත්ථ අත්ථො. න වෙව සුත්තෙ ඔසරන්තිති සුත්තපටිපාටියා කත්ථවි අනාගන්ත්වා ඡල්ලිං උට්ඨපෙත්වා ගුල්භවෙස්සන්තර-ගුල්භඋම්මග්ග-ගුල්භවිනය-වෙදල්ලපිටකානං අඤ්ඤතරතො ආගතානි පඤ්ඤායන්තිති අත්ථො. එවං ආගතානි හි රාගාදිවිනයෙ ව න පඤ්ඤායමානානි ඡඩ්ඛෙතබ්බානි භොන්ති. තෙන වුත්තං – “ඉති භෙතං, හික්ඛවෙ, ඡඩ්ඛෙය්‍යාථා”ති. එතෙනුපායෙන සබ්බත්ථ අත්ථො වෙදිතබ්බො.

ඉදං, හික්ඛවෙ, චතුත්ථං මහාපදෙසං ධාරෙය්‍යාථාති ඉදං චතුත්ථං ධම්මස්ස පතිට්ඨානොකාසං ධාරෙය්‍යාථ.

ඉමස්මිං පන යානෙ ඉමං පකිණ්ණකං වෙදිතබ්බං. සුත්තෙ චත්තාරො මහාපදෙසා, ඛන්ධකෙ චත්තාරො මහාපදෙසා, චත්තාරි පඤ්චබ්‍යාකරණානි, සුත්තං, සුත්තානුලොමං, ආචරියවාදො, අත්තනොමති, තිස්සො සඬගීතියොති.

තත්ථ – “අයං ධම්මො, අයං චිත්තයො”ති ධම්මචිතිච්ඡයෙ පත්තෙ ඉමෙ චත්තාරො මහාපදෙසා පමාණං. යං එත්ථ සමෙති තදෙව ගහෙතබ්බං, ඉතරං චිරචත්තස්සපි න ගහෙතබ්බං.

“ඉදං කප්පති, ඉදං න කප්පති”ති කප්පියාකප්පියචිතිච්ඡයෙ පත්තෙ – “යං, භික්ඛවෙ, මයා ඉදං න කප්පතීති අප්පටික්ඛිත්තං, තං වෙ අකප්පියං අනුලොමෙති, කප්පියං පටිබාහති, තං වො න කප්පති”ති ආදිනා (මහාව. 305) නයෙන ඛන්ධකෙ චුත්තා චත්තාරො මහාපදෙසා පමාණං. තෙසං චිතිච්ඡයකථා සමන්තපාසාදිකායං චුත්තා. තත්ථ චුත්තනායෙන යං කප්පියං අනුලොමෙති, තදෙව කප්පියං, ඉතරං අකප්පියන්ති එවං සන්නිට්ඨානං කාතබ්බං.

එකංසබ්‍යාකරණීයො පඤ්ඤො, විභජ්ජබ්‍යාකරණීයො පඤ්ඤො, පටිපුච්ඡාබ්‍යාකරණීයො පඤ්ඤො, යපනීයො පඤ්ඤොති ඉමානි චත්තාරි පඤ්චබ්‍යාකරණානි නාම. තත්ථ “චක්ඛුං අනිච්ච”න්ති පුට්ඨෙත – “ආම අනිච්ච”න්ති එකංසෙනෙව බ්‍යාකාතබ්බං. එස නයො සොතාදීසු. අයං එකංසබ්‍යාකරණීයො පඤ්ඤො. “අනිච්චං නාම චක්ඛු”න්ති පුට්ඨෙත – “න චක්ඛුමෙව, සොතම්පි අනිච්චං ඝාතම්පි අනිච්ච”න්ති එවං විභජිත්වා බ්‍යාකාතබ්බං. අයං විභජ්ජබ්‍යාකරණීයො පඤ්ඤො. “යථා චක්ඛු තථා සොතං, යථා සොතං තථා චක්ඛු”න්ති පුට්ඨෙත “කෙනට්ඨෙත පුච්ඡසී”ති පටිපුච්ඡිත්වා “දස්සනට්ඨෙත පුච්ඡාමී”ති චුත්තෙ “න හී”ති බ්‍යාකාතබ්බං, “අනිච්චට්ඨෙත පුච්ඡාමී”ති චුත්තෙ ආමානි බ්‍යාකාතබ්බං. අයං පටිපුච්ඡාබ්‍යාකරණීයො පඤ්ඤො. “තං ජීවං තං සරීරං”න්ති ආදීනි පුට්ඨෙත පන “අබ්‍යාකතමෙතං භගවතා”ති යපෙතබ්බො, එස පඤ්ඤො න බ්‍යාකාතබ්බො. අයං යපනීයො පඤ්ඤො. ඉති තෙනාකාරෙන පඤ්ඤෙ සම්පත්තෙ ඉමානි චත්තාරි පඤ්චබ්‍යාකරණානි පමාණං. ඉමෙසං වසෙන සො පඤ්ඤො බ්‍යාකාතබ්බො.

සුත්තාදීසු පන සුත්තං නාම තිස්සො සඬගීතියො ආරුළුභානි තිණි පිටකානි. සුත්තානුලොමං නාම අනුලොමකප්පියං. ආචරියවාදො නාම අට්ඨකථා. අත්තනොමති නාම නයග්ගාහෙන අනුබුද්ධියා අත්තනො පටිභානං. තත්ථ සුත්තං අප්පට්ඨාහියං, තං පටිබාහන්තෙන බුද්ධොව පටිබාහිතො භොති. අනුලොමකප්පියං පන සුත්තෙන සමෙත්තමෙව ගහෙතබ්බං, න ඉතරං. ආචරියවාදොපි සුත්තෙන සමෙත්තොයෙව ගහෙතබ්බො, න ඉතරො. අත්තනොමති පන සබ්බදුබ්බලා, සාපි සුත්තෙන සමෙත්තොයෙව ගහෙතබ්බො, න ඉතරා. පඤ්චසතිකා, සත්තසතිකා, සහස්සිකාති ඉමා පන තිස්සො සඬගීතියො. සුත්තම්පි තාසු ආගතමෙව පමාණං, ඉතරං ගාරය්හසුත්තං න ගහෙතබ්බං. තත්ථ ඔතරන්තානිපි හි පදබ්‍යාඤ්ජනානි න වෙව සුත්තෙ ඔතරන්ති, න ව චිත්තයෙ සන්දිස්සන්තීති වෙදිතබ්බානි.

කම්මාරපුත්තවුත්තදවත්ථුවණ්ණනා

189. කම්මාරපුත්තස්සාති සුවණ්ණකාරපුත්තස්ස. සො කිර අඬ්ඬො මහාකුටුම්භිකො භගවතො පටිමදස්සනෙනෙව සොතාපන්නො භුත්වා අත්තනො අම්බවනෙ විහාරං කාරාපෙත්වා නියානෙසි. තං සන්ධාය වුත්තං – “අම්බවනෙ” ති.

සුකරමද්දවන්ති නාතිතරුණස්ස නාතිජිණ්ණස්ස එකජෙට්ඨකසුකරස්ස පවත්තමංසං. තං කිර මුදු වෙව සිනිද්ධඤ්ච හොති, තං පටියාදාපෙත්වා සාධුකං පවාපෙත්වාති අත්ථො. එකෙ භණන්ති – “සුකරමද්දවන්ති පන මුදුඛදනස්ස පඤ්චගොරසයුසපාවනවිධානස්ස නාමෙතං, යථා ගවපානං නාම පාකනාම” ත්ති. කෙච් භණන්ති – “සුකරමද්දවං නාම රසායනවිධි, තං පන රසායනසත්ථෙ ආගච්ඡති, තං වුත්තදෙන – ‘භගවතො පරිනිබ්බානං න භවෙය්‍යා’ ති රසායනං පටියත්තං” ත්ති. තත්ථ පන ද්විසභස්සදීපපරිවාරෙසු චතුසු මහාදීපෙසු දෙවතා ඔජං පක්ඛිපිංසු.

නාහං තන්ති ඉමං සිහනාදං කිමත්ථං නදති? පරුපවාදමොචනත්ථං. අත්තනා පරිභුත්තාවසෙසං නෙව භික්ඛුනං, න මනුස්සානං දාතුං අදාසි, ආවාටෙ නිබ්ණාපෙත්වා විනාසෙසීති හි වත්තුකාමානං ඉදං සුත්වා වචනොකාසො න භවිස්සතීති පරෙසං උපවාදමොචනත්ථං සිහනාදං නදතීති.

190. භුත්තස්ස ච සුකරමද්දවෙනාති භුත්තස්ස උදපාදි, න පන භුත්තපච්චයා. යදි හි අභුත්තස්ස උප්පජ්ජිස්සථ, අනිබ්බරො භවිස්සති. සිනිද්ධභොජනං භුත්තත්තා පනස්ස තනුවෙදනා අභොසි. තෙනෙව පදසා ගන්තුං අසක්ඛි. වීරෙවමානොති අභිණ්භං පවත්තලොභිතවීරෙවනොව සමානො. අවොචාති අත්තනා පත්ථිතට්ඨානෙ පරිනිබ්බානත්ථාය එවමාහ. ඉමා පන ධම්මසඬ්ඨගාහකත්ථෙරෙහි යපිතගාථායොති වෙදිතබ්බා.

පානීයාහරණවණ්ණනා

191. ඉඬ්ඝාති වොදනත්ථෙ නිපාතො. අවිජ්ජාදකාති පසන්නොදකා. සාතොදකාති මධුරොදකා. සීතොදකාති තනුසීතලසලිලා. සෙතකාති නික්කද්දමා. සුප්පතිත්ථාති සුන්දරතිත්ථා.

පුක්කුසමල්ලපුත්තවත්ථුවණ්ණනා

192. පුක්කුසොති තස්ස නාමං. මල්ලපුත්තොති මල්ලරාජපුත්තො. මල්ලා කිර වාරෙන රජ්ජං කාරෙන්නි. යාව නෙසං වාරො න පාපුණාති, තාව වණ්ණජ්ජං කරොන්නි. අයම්පි වණ්ණජ්ජමෙව කරොන්නො පඤ්ච සකට්ඨකානි යොජාපෙත්වා ධුරවානෙ වායන්තෙ පුරතො ගච්ඡති, පච්ඡා වානෙ වායන්තෙ සත්ථවාහං පුරතො පෙසෙත්වා සයං පච්ඡා ගච්ඡති. තදා පන පච්ඡා වානො වාසී, තස්මා එස පුරතො සත්ථවාහං පෙසෙත්වා සබ්බරතනායානෙ නිසීදිත්වා කුසිනාරතො නික්ඛමිත්වා

“පාවං ගමිස්සාමී” ති මග්ගං පටිපජ්ජී. තෙන චුත්තං – “කුසිනාරාය පාවං අද්ධානමග්ගජ්ජපටිපන්නො හොති” ති.

ආළාරොති තස්ස නාමං. දීඝපිඬගලො කිරෙසො, තෙනස්ස ආළාරොති නාමං අහොසි. කාලාමොති ගොත්තං. යනු හි නාමාති යො නාම. නෙව දක්ඛනීති න අද්දස. යනුසද්දයුත්තත්තා පනෙතං අනාගතවසෙන චුත්තං. එවරුපඤ්ඤි ඊදිසෙසු යානෙසු සද්දලක්ඛණං.

193. නිව්ඡරන්තිසුති විවරන්තිසු. අසනියා ඵලන්තියාති නවවිධාය අසනියා හිජ්ජමානාය විය මහාරවං රචන්තියා. නවවිධා හි අසනියො – අසඤ්ඤා, විචක්කා, සතෙරා, ගග්ගරා, කපිසීසා, මච්ඡවිලොලිකා, කුක්කුටකා, දණ්ඩමණිකා, සුක්ඛාසනීති. තත්ථ අසඤ්ඤා අසඤ්ඤං කරොති. විචක්කා ඵකං චක්කං කරොති. සතෙරා සතෙරසදිසා හුත්වා පතති. ගග්ගරා ගග්ගරායමානා පතති. කපිසීසා හමුකං උක්ඛිපෙන්නො මක්කටො විය හොති. මච්ඡවිලොලිකා විලොලිතමච්ඡො විය හොති. කුක්කුටකා කුක්කුටසදිසා හුත්වා පතති. දණ්ඩමණිකා නඬගලසදිසා හුත්වා පතති. සුක්ඛාසනී පතිතට්ඨානං සමුග්ගොටෙති.

දෙවෙ වස්සන්තෙති සුක්ඛගජ්ජිතං ගජ්ජිත්වා අන්තරන්තරා වස්සන්තෙ. ආතුමායන්ති ආතුමං නිස්සාය විහරාමි. භුසාගාරෙති බලසාලායං. එත්ථෙට්ඨොති එතස්මිං කාරණෙ ඵසො මහාජනකායො සන්නිපතිතො. ක්ව අහොසිති කුහිං අහොසි. සො තං හන්තෙති සො ත්වං හන්තෙ.

194. සිඬගිවණ්ණන්ති සිඬගිසුචණ්ණවණ්ණං. යුගමට්ඨන්ති මට්ඨයුගං, සණ්භසාටකයුගලන්ති අත්ථො. ධාරණීයන්ති අන්තරන්තරා මයා ධාරෙතබ්බං, පරිද්විතබ්බන්ති අත්ථො. තං කිර සො තථාරුපෙ ඡණ්දිවසෙයෙව ධාරෙත්වා සෙසකාලෙ නික්ඛිපති. එවං උත්තමං මඬගලචත්ථයුගං සන්ධායාහ. අනුකම්පං උපාදායාති මයි අනුකම්පං පටිච්ච. අච්ඡාදෙහීති උපචාරච්චනමෙතං – එකං මය්හං දෙහි, එකං ආනන්දස්සාති අත්ථො. කිං පන ථෙරො තං ගණ්හීති? ආම ගණ්හි. කස්මා? මත්ථකජ්ජත්තකිච්චත්තා. කිඤ්චාපි හෙස එවරුපං ලාභං පටික්ඛිපිත්වා උපට්ඨාකට්ඨානං පටිපන්නො. තං පනස්ස උපට්ඨාකකිච්චං මත්ථකං පත්තං. තස්මා අග්ගහෙසි. යෙ වාපි එවං වදෙයුං – “අනාරාධකො මඤ්ඤෙ ආනන්දො පඤ්චවීසති වස්සාති උපට්ඨහන්තෙන න කිඤ්චි හගවතො සන්නිකා තෙන ලද්ධපුබ්බ”න්ති. තෙසං වචනොකාසවිජෙදනත්ථමිපි අග්ගහෙසි. අපි ව ජානාති හගවා – “ආනන්දො ගහෙත්වාපි අත්තනා න ධාරෙස්සති, මය්හංයෙව පූජං කරිස්සති. මල්ලපුත්තෙන පන ආනන්දං පූජෙන්නෙන සඬ්ඝොපි පූජිතො හවිස්සති, එවමස්ස මහාපුඤ්ඤරාසි හවිස්සති” ති ථෙරස්ස එකං දාපෙසි. ථෙරොපි තෙනෙව කාරණෙන අග්ගහෙසිති. ධම්මීයා කථායාති වත්ථානුමොදනකථාය.

195. හගවතො කායං උපනාමිතන්ති නිවාසනපාරුපනවසෙන අල්ලියාපිතං. හගවාපි තතො එකං නිවාසෙසි, එකං පාරුපි. හතච්චිකං වියාති යථා හතච්චිකො

අඩිගාරො අන්තන්තෙනෙව ජොතති, බහි පනස්ස පභා නත්ථි, එවං බහි පටිච්ඡන්තප්පභං භුත්වා බායතීති අත්ථො.

ඉමෙසු බො, ආනන්ද, ද්විසුපි කාලෙසුති කස්මා ඉමෙසු ද්විසු කාලෙසු එවං හොති? ආහාරවිසෙසෙන වෙව බලවසොමනස්සෙන ව. එතෙසු හි ද්විසු කාලෙසු සකලවක්කවාලෙ දෙවතා ආහාරෙ ඔජං පක්ඛිපන්ති, තං පණිතභොජනං කුච්ඡං පවිසිත්වා පසන්තරූපං සමුට්ඨාපෙති. ආහාරසමුට්ඨානරූපස්ස පසන්තත්තා මනවිජට්ඨාති ඉන්ද්‍රියාති අතිවිය විරොචන්ති. සම්බොධිදිවසෙ වස්ස – “අනෙකකප්පකොට්ඨකසහස්සසඤ්චිතො වත මෙ කිලෙසරාසි අප්ප පභීතො” ති ආවජ්ජන්තස්ස බලවසොමනස්සං උප්පජ්ජති, චිත්තං පසිද්ධති, චිත්තෙ පසන්තෙ ලොහිතං පසිද්ධති, ලොහිතෙ පසන්තෙ මනවිජට්ඨාති ඉන්ද්‍රියාති අතිවිය විරොචන්ති. පරිනිබ්බානදිවසෙපි – “අප්ප, දානාහං, අනෙකෙහි බුද්ධසතසහස්සෙහි පටිට්ඨං අමතමහානිබ්බානං නාම නගරං පවිසිස්සාමි” ති ආවජ්ජන්තස්ස බලවසොමනස්සං උප්පජ්ජති, චිත්තං පසිද්ධති, චිත්තෙ පසන්තෙ ලොහිතං පසිද්ධති, ලොහිතෙ පසන්තෙ මනවිජට්ඨාති ඉන්ද්‍රියාති අතිවිය විරොචන්ති. ඉති ආහාරවිසෙසෙන වෙව බලවසොමනස්සෙන ව ඉමෙසු ද්විසු කාලෙසු එවං හොතීති වෙදිතබ්බං. උපවත්තනෙති පාචිතතො නිවත්තනසාලවතෙ. අන්තරෙන යමකසාලානන්ති යමකසාලරුක්ඛානං මජ්ඣෙ.

සිඬ්ඨිවණ්ණන්ති ගාථා සඬ්ඨිතිකාලෙ යපිතා.

196. න්හත්වා ව පිචිත්වා වාති එත්ථ තදා කිර හගවති නභායන්තෙ අන්තොනදියං මච්ඡකච්ඡපා ව උභතොතිරෙසු වනසණ්ඨො ව සබ්බං සුවණ්ණවණ්ණමෙව හොති. අම්බවනන්ති තස්සායෙව නදියා තීරෙ අම්බවනං. ආයස්මන්තං චූන්දකන්ති තස්මිං කිර බණ්ණ ආනන්දත්ථෙරො උදකසාටකං පිළෙන්නො ඔහිසි, චූන්දත්ථෙරො සමීපෙ අහොසි. තං හගවා ආමන්තෙසි.

ගන්ත්වාන බුද්ධො නදිකං කකුධන්ති ඉමාපි ගාථා සඬ්ඨිතිකාලෙයෙව යපිතා. තත්ථ පවත්තා හගවා ඉධ ධම්මෙති හගවා ඉධ සාසනෙ ධම්මෙ පවත්තා, චතුරාසීති ධම්මක්ඛන්ධසහස්සානි පවත්තානීති අත්ථො. පමුඛෙ නිසිද්ධි සත්ථු පුරතොව නිසිද්ධි. එත්තාවතා ව ථෙරො අනුප්පත්තො. එවං අනුප්පත්තං අථ බො හගවා ආයස්මන්තං ආනන්දං ආමන්තෙසි.

197. අලාභාති යෙ අඤ්ඤෙසං දානානිසංසසඬ්ඛාතා ලාභා හොන්ති, තෙ අලාභා. දුල්ලද්ධන්ති පුඤ්ඤවිසෙසෙන ලද්ධම්පි මනුස්සත්තං දුල්ලද්ධං. යස්ස තෙති යස්ස තව. උත්තණ්ඩුලං වා අතිකිලින්තං වා කො ජානාති, කිදිසම්පි පච්ඡිමං පිණ්ඩපාතං පරිභුඤ්ජිත්වා තථාගතො පරිනිබ්බුතො, අද්ධා තෙ යං වා තං වා දින්තං හවිස්සතීති. ලාභාති දිට්ඨධම්මිකසම්පරාසිකදානානිසංසසඬ්ඛාතා ලාභා. සුලද්ධන්ති තුය්හං මනුස්සත්තං සුලද්ධං. සමසමඵලාති සබ්බාකාරෙන සමානඵලා.

නනු ව යං සුජාතාය දින්නං පිණ්ඩපාතං භුඤ්ජිත්වා තථාගතො අභිසම්බුද්ධො,
සො සරාගසදොසච්ඡමොහකාලෙ පරිභුත්තො, අයං පන චුන්දෙන දින්නො
වීතරාගච්ඡිතදොසච්ඡිතමොහකාලෙ පරිභුත්තො, කස්මා එතෙ සමඵලාති?
පරිනිබ්බානසමතාය ව සමාපත්තිසමතාය ව අනුස්සරණසමතාය ව. භගවා හි
සුජාතාය දින්නං පිණ්ඩපාතං පරිභුඤ්ජිත්වා සඋපාදිසෙසාය නිබ්බානධාතුයා
පරිනිබ්බුතො, චුන්දෙන දින්නං පරිභුඤ්ජිත්වා අනුපාදිසෙසාය නිබ්බානධාතුයා
පරිනිබ්බුතොති එවං පරිනිබ්බානසමතායපි සමඵලා. අභිසම්බුජ්ඣනදිවසෙ ව
චතුච්ඡිකොට්ඨසතසහස්සසඬ්ඛායා සමාපත්තියො සමාපජ්ජි, පරිනිබ්බානදිවසෙපි
සඬ්ඛා තා සමාපජ්ජිති එවං සමාපත්තිසමතායපි සමඵලා. සුජාතා ව අපරභාගෙ
අස්සොසි – “න කිරෙසා රුක්ඛදෙවතා, බොධිසත්තො කිරෙස, තං කිර පිණ්ඩපාතං
පරිභුඤ්ජිත්වා අනුත්තරං සම්මාසම්බොධිං අභිසම්බුද්ධො, සත්තසත්තාහං කිරස්ස
තෙන යාපනං අභොසි” ති. තස්සා ඉදං සුත්වා – “ලාභා වත මෙ” ති අනුස්සරන්තියා
බලවපිතිසොමනස්සං උදපාදි. චුන්දස්සාපි අපරභාගෙ – “අවසානපිණ්ඩපාතො කිර
මයා දින්නො, ධම්මසීසං කිර මෙ ගහිතං, මය්හං කිර පිණ්ඩපාතං පරිභුඤ්ජිත්වා
සත්ථා අනුපාදිසෙසාය නිබ්බානධාතුයා පරිනිබ්බුතො” ති සුත්වා “ලාභා වත මෙ” ති
අනුස්සරතො බලවසොමනස්සං උදපාදීති එවං අනුස්සරණසමතායපි සමඵලාති
වෙදිතබ්බා.

යසසංවත්තනිකන්ති පරිවාරසංවත්තනිකං. ආධිපතෙය්‍යසංවත්තනිකන්ති
පෙට්ඨකභාවසංවත්තනිකං.

සංයමතොති සීලසංයමෙන සංයමන්තස්ස, සංවරෙ ධීතස්සාති අත්ථො. වෙරං න
වීයතීති පඤ්චවිධං වෙරං න වඩ්ඪති. කුසලො ව ජහාති පාපකන්ති කුසලො පන
ඤාණසම්පන්නො අරියමග්ගෙන අනවසෙසං පාපකං ලාමකං අකුසලං ජහාති.
රාගදොසමොහක්ඛයා ස නිබ්බුතොති සො ඉමං පාපකං ජහිත්වා රාගාදීනං බයා
කිලෙසනිබ්බානෙන නිබ්බුතොති. ඉති චුන්දස්ස ව දක්ඛිණං, අත්තතො ව
දක්ඛිණෙය්‍යසම්පත්තිං සම්පස්සමානො උදානං උදානෙසීති.

චතුත්ථභාණුවාරවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

යමකසාලාවණ්ණනා

198. මහතා භික්ඛුසඬ්ඝෙන සද්ධිත්ති ඉධ භික්ඛුනං ගණනපරිච්ඡෙදො නත්ථි.
වෙච්චගාමෙ වෙදනාවික්ඛම්භනතො පට්ඨාය හි – “න විරෙන භගවා
පරිනිබ්බාසිස්සති” ති සුත්වා තතො තතො ආගතෙසු භික්ඛුසු එකභික්ඛුපි
පක්කන්තො නාම නත්ථි. තස්මා ගණනවිතිවත්තො සඬ්ඝො අභොසි. උපවත්තනං
මල්ලානං සාලවනන්ති යථෙව හි කලම්බනදීතීරතො රාජමාතුච්ඡාරද්වාරෙන
පුපාරාමං ගන්තබ්බං භොති, එවං හිරඤ්ඤවතියා පාරිමිතීරතො සාලවනුය්‍යානං, යථා
අනුරාධපුරස්ස පුපාරාමො, එවං තං කුසිනාරායං භොති. යථා පුපාරාමතො
දක්ඛිණද්වාරෙන නගරං පවිසනමග්ගො පාචිනමුබ්බො ගන්ත්වා උත්තරෙන

නිවන්තො, එවං උය්‍යානතො සාලවනං පාවීනමුඛං ගන්ත්වා උත්තරෙන නිවත්තං.
 තස්මා තං – “උපවත්තන” න්ති වුවිති. අන්තරෙන යමකසාලානං
 උත්තරසීසකන්ති තස්ස කිර මඤ්චකස්ස එකා සාලපන්ති සීසභාගෙ හොති, එකා
 පාදභාගෙ. තත්‍රාපි එකො තරුණසාලො සීසභාගස්ස ආසන්නො හොති, එකො
 පාදභාගස්ස. අපි ව යමකසාලා නාම මූලබන්ධවිටපපත්තෙහි අඤ්ඤමඤ්ඤං
 සංසිඛිත්වා යිතසාලාති වුත්තං. මඤ්චකං පඤ්ඤපෙහීති තස්මිං කිර උය්‍යානෙ
 රාජකුලස්ස සයනමඤ්චො අත්ථී, තං සන්ධාය පඤ්ඤපෙහීති ආහ. ථෙරොපි
 තංයෙව පඤ්ඤපෙත්වා අදාසි.

කිලන්තොස්මි, ආනන්ද, නිපජ්ජිස්සාමිති තථාගතස්ස හි –

“ගොවරි කළාපො ගඬිගෙය්‍යා, පිඬිගලො පබ්බතෙය්‍යකො;
 හෙමවතො ච තම්බො ච, මන්දාකිති උපොසථො;
 ඡද්දන්තොයෙව දසමො, එතෙ නාගානමුත්තමා” ති. –

එත්ථ යං දසන්තං ගොවරිසඬ්ඛාතානං පකතිහත්ථීනං බලං, තං එකස්ස
 කළාපස්සාති. එවං දසගුණවඩ්ඪිතාය ගණනාය පකතිහත්ථීනං
 කොට්ඨසහස්සබලප්පමාණං බලං, තං සබ්බමිපි වුන්දස්ස පිණ්ඩපාතං.
 පරිභුත්තකාලතො පටියාය වඩ්ඪගවාරෙ පක්ඛිත්තඋදකං විය පරික්ඛයං ගතං.
 පාවානගරතො තීණි ගාවුතාති කුසිනාරානගරං, එතස්මිං අන්තරෙ පඤ්චවීසතියා
 යානෙසු නිසිදිත්වා මහතා උස්සාහෙන ආගච්ඡන්තොපි සූරියස්ස
 අත්ථඩගමිතවෙලායං සඤ්ඤාසමයෙ හගවා සාලවනං පටිට්ඨො. එවං රොගො
 සබ්බං ආරොග්‍යං මද්දන්තො ආගච්ඡති. එතමත්ථං දස්සෙන්නො විය
 සබ්බලොකස්ස සංවෙගකරං වාවං භාසන්නො – “කිලන්තොස්මි, ආනන්ද,
 නිපජ්ජිස්සාමි” ති ආහ.

කස්මා පන හගවා එවං මහත්තෙන උස්සාහෙන ඉධාගතො, කිං අඤ්ඤත්ථ න
 සක්කා පරිනිබ්බායිතුන්ති? පරිනිබ්බායිතුං නාම න කත්ථවි න සක්කා, තීහි පන
 කාරණෙහි ඉධාගතො, ඉදඤ්චි හගවා එවං පස්සති – “මයි අඤ්ඤත්ථ
 පරිනිබ්බායන්තෙ මහාසුදස්සනසුත්තස්ස අත්ථුප්පත්ති න හවිස්සති, කුසිනාරායං පන
 පරිනිබ්බායන්තෙ යමහං දෙවලොකෙ අනුභවිතබ්බං සම්පත්තිං මනුස්සලොකෙයෙව
 අනුභවිං, තං ද්විහි භාණවාරෙහි මණ්ඩෙත්වා දෙසෙස්සාමි, තං මෙ සුත්වා බහු ජනා
 කුසලං කාතබ්බං මඤ්ඤිස්සන්ති” ති.

අපරමපි පස්සති – “මං අඤ්ඤත්ථ පරිනිබ්බායන්තං සුභද්දො න පස්සිස්සති,
 සො ච බුද්ධවෙතෙය්‍යා, න සාවකවෙතෙය්‍යා; න තං සාවකා විනෙතුං
 සක්කොන්ති. කුසිනාරායං පරිනිබ්බායන්තං පන මං සො උපසඬ්චිකමිත්වා පඤ්භං
 පුච්ඡිස්සති, පඤ්භාවිස්සජ්ජනපරියොසානෙ ව සරණෙසු පතිට්ඨාය මම සන්තිකෙ
 පබ්බජ්ජඤ්ච උපසම්පදඤ්ච ලහිත්වා කම්මට්ඨානං ගහෙත්වා මයි ධරමානෙයෙව
 අරහත්තං පත්වා පච්ඡිමසාවකො හවිස්සති” ති.

අපරමිපි පස්සති – “මයි අඤ්ඤත්ථ පරිනිබ්බායන්තෙ ධාතුභාජනීයෙ මහාකලහො භවිස්සති, ලොහිතං නදී විය සන්දිස්සති. කුසිනාරායං පරිනිබ්බුතෙ දොණුබ්බාහමණො තං විවාදං වූපසමෙත්වා ධාතුයො විභජිස්සති” ති. ඉමෙහි තීහි කාරණෙහි භගවා එවං මහන්තෙන උස්සාහෙන ඉධාගතොති වෙදිතබ්බො.

සීහසෙය්‍යන්ති එත්ථ කාමභොගීසෙය්‍යා, පෙතසෙය්‍යා, සීහසෙය්‍යා, තථාගතසෙය්‍යාති වතස්සො සෙය්‍යා.

තත්ථ – “යෙභුය්‍යෙන, හික්ඛවෙ, කාමභොගී සත්තා වාමෙන පස්සෙන සෙන්නි” ති අයං කාමභොගීසෙය්‍යා. තෙසු හි යෙභුය්‍යෙන දක්ඛිණෙන පස්සෙන සයන්නා නාම තත්ථී.

“යෙභුය්‍යෙන, හික්ඛවෙ, පෙනා උත්තානා සෙන්නි” ති අයං පෙතසෙය්‍යා. අප්පමංසලොහිතත්තා හි පෙනා අට්ඨිසඬ්ඝාටජට්ඨා එකෙන පස්සෙන සයිතුං න සක්කොන්ති, උත්තානාව සෙන්නි.

“සීහො, හික්ඛවෙ, මිගරාජා දක්ඛිණෙන පස්සෙන සෙය්‍යං කප්පෙති...පෙ.... අත්තමනො හොති” ති (අ. නි. 4.246) අයං සීහසෙය්‍යා. තෙජ්ජස්සදත්තා හි සීහො මිගරාජා ද්වෙ පුරිමපාදෙ එකස්මිං යානෙ, පච්ඡිමපාදෙ එකස්මිං යානෙ යපෙත්වා නඬ්ඟුට්ඨං අත්තරසත්ථිමිහි පක්ඛිපිත්වා පුරිමපාදපච්ඡිමපාදනඬ්ඟුට්ඨානං ධීතොකාසං සල්ලක්ඛෙත්වා ද්විත්තං පුරිමපාදානං මත්ථකෙ සීසං යපෙත්වා සයති. දිවසං සයිත්වාපි පඬුජ්ඣමානො න උත්‍රසන්නො පඬුජ්ඣති, සීසං පන උක්ඛිපිත්වා පුරිමපාදාදීනං ධීතොකාසං සල්ලක්ඛෙති. සවෙ කිඤ්චි යානං විජහිත්වා ධීතං හොති – “න යිදං තුය්හං ජාතියා සුරභාවස්ස ව අනුරූප” ත්ති අනත්තමනො හුත්වා තත්ථෙව සයති, න ගොවරාය පක්කමති. අවිජහිත්වා ධීතෙ පන – “තුය්හං ජාතියා ව සුරභාවස්ස ව අනුරූපමිද” ත්ති හට්ඨතුට්ඨො උට්ඨාය සීහවිජමහිතං විජමහිත්වා කෙසරභාරං විධුනිත්වා තික්ඛත්තුං සීහනාදං නදිත්වා ගොවරාය පක්කමති.

“චතුත්ථජ්ඣානසෙය්‍යා පන තථාගතස්ස සෙය්‍යාති වුවචති” (අ. නි. 4.246). තාසු ඉධ සීහසෙය්‍යා ආගතා. අයඤ්ඤි තෙජ්ජස්සදඉරියාපථත්තා උත්තමසෙය්‍යා නාම.

පාදෙ පාදන්ති දක්ඛිණපාදෙ වාමපාදං. අව්වාධායාති අතිආධාය, ඊසකං අතික්කම්ම යපෙත්වා. ගොජ්ඣකෙන හි ගොජ්ඣකෙ, ජාණුනා වා ජාණුමිහි සඬ්ඝට්ටියමානෙ අහිණ්හං වෙදනා උප්පජ්ජති, විත්තං එකග්ගං න හොති, සෙය්‍යා අභාසුකා හොති. යථා පන න සඬ්ඝට්ටෙති, එවං අතික්කම්ම යපිතෙ වෙදනා නුප්පජ්ජති, විත්තං එකග්ගං හොති, සෙය්‍යා ඵාසු හොති. තස්මා එවං නිපජ්ජි. අනුට්ඨානසෙය්‍යං උපගතත්තා පනෙත්ථ – “උට්ඨානසඤ්ඤං මනසි කරිත්වා” ති න චුත්තං. කායවසෙන වෙත්ථ අනුට්ඨානං වෙදිතබ්බං, නිද්දාවසෙන පන තං රත්ති. භගවතො භවඬ්ඟස්ස ඔකාසොයෙව නාහොසි. පට්ඨායාමස්මිඤ්ඤි මල්ලානං ධම්මදෙසනා අහොසි, මජ්ඣිමයාමෙ සුභද්දස්ස පච්ඡිමයාමෙ හික්ඛුසඬ්ඝං ඔවදි, බලවපච්චුසෙ පරිනිබ්බායි.

සබ්බපාලිචුල්ලානි සබ්බෙ සමන්තතො පුජ්ථිතා මූලතො පට්ඨාය යාව අග්ගා එකච්ඡන්තා අහෙසුං, න කෙවලඤ්ච යමකසාලායෙව, සබ්බෙපි රුක්ඛා සබ්බපාලිචුල්ලාව අහෙසුං. න කෙවලඤ්චි තස්මිංයෙව උය්‍යානෙ, සකලඤ්චිපි දසසහස්සවක්කවාලෙ පුජ්චුපගා පුජ්ථං ගණ්හිංසු, එලූපගා එලං ගණ්හිංසු, සබ්බරුක්ඛානං ඛන්ධෙසු ඛන්ධපදුමානි, සාබ්බසු සාබ්බපදුමානි, වල්ලීසු වල්ලිපදුමානි, ආකාසෙසු ආකාසපදුමානි පථවීතලං හින්දිත්වා දණ්ඩපදුමානි පුජ්ථිංසු. සබ්බො මහාසමුද්දො පඤ්චවණ්ණපදුමසඤ්ජන්තො අහොසි. තියොජනසහස්සවිත්ථතො හිමවා සනඛද්ධමොරපිඤ්ජකලාපො විය, නිරන්තරං මාලාදාමගවච්ඡිකො විය, සුට්ඨු පිළෙත්වා ආඛද්ධපුජ්ථවටංසකො විය, සුපුරිතං පුජ්ථවඬකොටකං විය ච අතිරමණියො අහොසි.

තෙ තථාගතස්ස සරීරං ඔකිරන්තිති තෙ යමකසාලා භූමිමදෙවතාහි සඤ්චලිතඛන්ධසාධවිටපා තථාගතස්ස සරීරං අවකිරන්ති, සරීරස්ස උපරි පුජ්ථානි විකිරන්තිති අත්ථො. අජ්ඣොකිරන්තිති අජ්ඣොත්ථරන්තා විය කිරන්ති. අභිජ්ජකිරන්තිති අභිණ්හං පුනජ්ජනං පකිරන්තියෙව. දිබ්බානීති දෙවලොකෙ නන්දපොක්ඛරණිසම්භවානි, තානි හොන්ති සුචණ්ණවණ්ණානි පණ්ණවිජ්ජත්තජ්ජමාණපත්තානි, මහාතුම්ඛමත්තං රෙණුං ගණ්හන්ති. න කෙවලඤ්ච මන්දාරවපුජ්ථානෙව, අඤ්ඤානිපි පන දිබ්බානි පාරිච්ජත්තකකොවිලාරපුජ්ථාදීනි සුචණ්ණවඬකොටකානි පුරෙත්වා චක්කවාලමුඛවට්ටියම්පි තිදසපුරෙපි බ්‍රහ්මලොකෙපි යීතාහි දෙවතාහි පට්ටියානි, අන්තලික්ඛා පතන්ති. තථාගතස්ස සරීරන්ති අන්තරා අවිකිණ්ණානෙව ආගන්ත්වා පත්තකිඤ්ජක්ඛරෙණුචුණ්ණෙහි තථාගතස්ස සරීරමෙව ඔකිරන්ති.

දිබ්බානිපි චන්දනචුණ්ණානීති දෙවතානං උපකජ්ජනචන්දනචුණ්ණානි. න කෙවලඤ්ච දෙවතානංයෙව, නාගසුපණ්ණමනුස්සානම්පි උපකජ්ජනචන්දනචුණ්ණානි. න කෙවලඤ්ච චන්දනචුණ්ණානෙව, කාලානුසාරිකලොහිතචන්දනාදිසබ්බදිබ්බගන්ධජාලචුණ්ණානි, හරිතාලඅඤ්ජනසුචණ්ණරජතචුණ්ණානි සබ්බදිබ්බගන්ධවාසවිකතියො සුචණ්ණරජතාදිසමුග්ගෙ පුරෙත්වා චක්කවාලමුඛවට්ටිආදීසු යීතාහි දෙවතාහි පට්ටියානි අන්තරා අවිජ්ජකිරිත්වා තථාගතස්සෙව සරීරං ඔකිරන්ති.

දිබ්බානිපි තූරියානීති දෙවතානං උපකජ්ජනතූරියානි. න කෙවලඤ්ච තානියෙව, සබ්බානිපි තන්තිඛද්ධවම්මපරියොනද්ධසනසුසිරහෙදානි දසසහස්සවක්කවාලෙසු දෙවනාගසුපණ්ණමනුස්සානං තූරියානි එකචක්කවාලෙ සන්තිපතිත්වා අන්තලික්ඛෙ වජ්ජන්තිති වෙදිතබ්බානි.

දිබ්බානිපි සඩ්ඨිතානීති වරුණචාරණදෙවතා කිර නාමොතා දීඝායුකා දෙවතා – “මහාපුරිසො මනුස්සපථෙ නිබ්බන්තිත්වා බුද්ධො භවිස්සති” ති සුත්වා “පටිසන්ධිග්ගහණදිවසෙ නං ගහෙත්වා ගමිස්සාමා” ති මාලං ගන්ථෙතුමාරහිංසු. තා ගන්ථමානාව – “මහාපුරිසො මාතුකුච්ඡියං නිබ්බන්තො” ති සුත්වා “තුම්භෙ කස්ස

ගන්ථයා” ති වුත්තා “න තාව නිට්ඨාති, කුච්ඡිතො නික්ඛමනදිවසෙ ගණ්ඨිත්වා ගමිස්සාමා” ති ආභංසු. පුනපි “නික්ඛන්තො” ති සුත්වා “මහාභිනික්ඛමනදිවසෙ ගමිස්සාමා” ති. එකුනතිංසවස්සානි සරෙ වසිත්වා “අජ්ජ මහාභිනික්ඛමනං නික්ඛන්තො” තිපි සුත්වා “අභිසම්බොධිදිවසෙ ගමිස්සාමා” ති. ඡබ්බස්සානි පධානං කත්වා “අජ්ජ අභිසම්බුද්ධො” තිපි සුත්වා “ධම්මවක්කප්පවත්තනදිවසෙ ගමිස්සාමා” ති. “සත්තසත්තාහානි බොධිමණ්ඩෙ විතිනාමෙත්වා ඉසිපතනං ගන්ත්වා ධම්මවක්කං පවත්තිත” තිපි සුත්වා “යමකපාටිභාරියදිවසෙ ගමිස්සාමා” ති. “අජ්ජ යමකපාටිභාරියං කරි” තිපි සුත්වා “දෙවොරොහණදිවසෙ ගමිස්සාමා” ති. “අජ්ජ දෙවොරොහණං කරි” තිපි සුත්වා “ආයුසඬ්ඛාරොස්සජ්ජනෙ ගමිස්සාමා” ති. “අජ්ජ ආයුසඬ්ඛාරං ඔස්සජි” තිපි සුත්වා “න තාව නිට්ඨාති, පරිනිබ්බානදිවසෙ ගමිස්සාමා” ති. “අජ්ජ භගවා යමකසාලානමත්තරෙ දක්ඛිණෙන පස්සෙන සතො සම්පජානො සීහසෙය්‍යං උපගතො බලවපච්චුසසමයෙ පරිනිබ්බායිස්සති. තුම්භෙ කස්ස ගන්ථයා” ති සුත්වා පන – “කින්නාමෙතං, ‘අජ්ජෙව මාතුකුච්ඡියං පටිසන්ධිං ගණ්ඨි, අජ්ජෙව මාතුකුච්ඡිතො නික්ඛමි, අජ්ජෙව මහාභිනික්ඛමනං නික්ඛමි, අජ්ජෙව බුද්ධො අහොසි, අජ්ජෙව ධම්මවක්කං පවත්තයි, අජ්ජෙව යමකපාටිභාරියං අකාසි, අජ්ජෙව දෙවලොකා ඔතිණ්ණො, අජ්ජෙව ආයුසඬ්ඛාරං ඔස්සජි, අජ්ජෙව කිර පරිනිබ්බායිස්සති’ ති. නනු නාම දුතියදිවසෙ යාගුපානකාලමත්තම්පි යාතබ්බං අස්ස. දස පාරමියො පුරෙත්වා බුද්ධත්තං පත්තස්ස නාම අනනුච්ඡවිකමෙත” ති අපරිනිට්ඨිතාව මාලායො ගහෙත්වා ආගම්ම අන්තො චක්කවාලෙ ඔකාසං අලභමානා චක්කවාලමුඛවට්ටියං ලම්බිත්වා චක්කවාලමුඛවට්ටියාව ආධාවන්තියො භත්ථෙත භත්ථං ගීවාය ගීවං ගහෙත්වා තිණි රතනානි ආරබ්භ ද්වත්තිංස මහාපුරිසලක්ඛණානි ඡබ්බණ්ණරස්මියො දස පාරමියො අඬ්ඨිඡට්ඨානි ජාතකසතානි වුද්දස බුද්ධඤ්ඤාණානි ආරබ්භ ගායිත්වා තස්ස තස්ස අවසානෙ “මහායසො, මහායසො” ති වදන්ති. ඉදමෙතං පටිච්ච වුත්තං – “දිබ්බානිපි සඬ්භිතානි අන්තලික්ඛෙ වත්තන්ති තථාගතස්ස පුජායා” ති.

199. භගවා පන යමකසාලානං අන්තරා දක්ඛිණෙන පස්සෙන නිපන්තොයෙව පට්ඨිතලතො යාව චක්කවාලමුඛවට්ටියා, චක්කවාලමුඛවට්ටිතො ව යාව බ්‍රහ්මලොකා සන්තිපතිතාය පරිසාය මහන්තං උස්සාහං දිස්වා ආයස්මතො ආනන්දස්ස ආරොවෙසි. තෙන වුත්තං – “අථ බො භගවා ආයස්මන්තං ආනන්දං...පෙ.... තථාගතස්ස පුජායා” ති. එවං මහාසක්කාරං දස්සෙත්වා තෙනාපි අත්තනො අසක්කතභාවමෙව දස්සන්තො න බො, ආනන්ද, එත්තාවතානිආදිමාහ.

ඉදං වුත්තං හොති – “ආනන්ද, මයා දීපඬ්ඨිකරපාදමුලෙ නිපන්තෙන අට්ඨ ධම්මෙ සමොධානෙත්වා අභිනීභාරං කරොන්තෙන න මාලාගන්ධතුරියසඬ්භිතානං අත්ථාය අභිනීභාරො කතො, න එතදත්ථාය පාරමියො පුරිතා. තස්මා න බො අභං එතාය පුජාය පුජිතො නාම හොමි” ති.

කස්මා පන හගවා අඤ්ඤත්ථ එකං උමාපුප්ඵමත්තම්පි ගහෙත්වා බුද්ධගුණෙ ආවජ්ජෙත්වා කතාය පුජාය බුද්ධඤ්ඤාණෙනාපි අපරිච්ඡින්නං විපාකං වණ්ණෙත්වා ඉධ එවං මහන්නං පුජං පටික්ඛිපතීති? පරිසානුග්ගහෙන වෙව සාසනස්ස ව විරට්ඨිතිකාමතාය. සවෙ හි හගවා එවං න පටික්ඛිපෙය්‍ය, අනාගතෙ සීලස්ස ආගතට්ඨානෙ සීලං න පරිපුරෙස්සන්ති, සමාධිස්ස ආගතට්ඨානෙ සමාධිං න පරිපුරෙස්සන්ති, විපස්සනාය ආගතට්ඨානෙ විපස්සනාගබ්භං න ගාභාපෙස්සන්ති. උපට්ඨාකෙ සමාදපෙත්වා පුජංයෙව කාරෙන්නා විහරිස්සන්ති. ආමිසපුජා ව නාමෙසා සාසනං එකදිවසම්පි එකයාගුපානකාලමත්තම්පි සන්ධාරෙතුං න සක්කොති. මහාවිහාරසදිසඤ්ඤි විහාරසහස්සං මහාවෙනියසදිසඤ්ඤි වෙනියසහස්සම්පි සාසනං ධාරෙතුං න සක්කොන්ති. යෙන කම්මං කතං, තස්සෙව හොති. සම්මාපටිපත්ති පන තථාගතස්ස අනුව්ඡවිකා පුජා. සා හි තෙන පත්ථිතා වෙව, සක්කොති සාසනඤ්ඤි සන්ධාරෙතුං, තස්මා තං දස්සෙන්නො යො බො ආනන්දාතිආදිමාහ.

තත්ථ ධම්මානුධම්මජ්ජපට්පන්නොති නවවිධස්ස ලොකුත්තරධම්මස්ස අනුධම්මං පුබ්බභාගපටිපදං පටිපන්නො. සායෙව පන පටිපදා අනුව්ඡවිකත්තා “සාමීථි”ති වුච්චති. තං සාමීථිං පටිපන්නොති සාමීථිජ්ජපට්පන්නො. තමෙව පුබ්බභාගපටිපදාසඬ්ඛාතං අනුධම්මං වරති පුරෙතීති අනුධම්මචාරී.

පුබ්බභාගපටිපදාති ව සීලං ආචාරපඤ්ඤත්ති ධුතඬ්ඛසමාදානං යාව ගොත්‍රභූතො සම්මාපටිපදා වෙදිතබ්බා. තස්මා යො හික්ඛු ඡසු අගාරවෙසු පතිට්ඨාය පඤ්ඤත්තිං අතික්කමති, අනෙසනාය ජීවිකං කප්පෙති, අයං න ධම්මානුධම්මජ්ජපට්පන්නො. යො පන සබ්බං අත්තනො පඤ්ඤත්තං සික්ඛාපදං ජිනවෙලං ජිනමරියාදං ජිනකාළසුත්තං අණුමත්තම්පි න විතික්කමති, අයං ධම්මානුධම්මජ්ජපට්පන්නො නාම. හික්ඛුනියාපි එසෙව නයො. යො උපාසකො පඤ්ඤි වෙරානි දස අකුසලකම්මපථෙ සමාදාය වත්තති අප්පෙති, අයං න ධම්මානුධම්මජ්ජපට්පන්නො. යො පන තිසු සරණෙසු, පඤ්ඤස්ස පිලෙසු, දසසු පිලෙසු පරිපුරකාරී හොති, මාසස්ස අට්ඨ උපොසථෙ කරොති, දානං දෙති, ගන්ධපුජං මාලාපුජං කරොති, මාතරං පිතරං උපට්ඨාති, ධම්මිකෙ සමණව්‍රාහ්මණෙ උපට්ඨාති, අයං ධම්මානුධම්මජ්ජපට්පන්නො නාම. උපාසිකායපි එසෙව නයො.

පරමාය පුජායාති උත්තමාය පුජාය. අයඤ්ඤි නිරාමිසපුජා නාම සක්කොති මම සාසනං සන්ධාරෙතුං. යාව හි ඉමා චතස්සො පරිසා මං ඉමාය පුජෙස්සන්ති, තාව මම සාසනං මජ්ඣෙකි නහස්ස පුණ්ණවන්දො විය විරොචිස්සතීති දස්සෙති.

උපවාණත්ථෙරවණ්ණනා

200. අපසාරෙසීති අපනෙසි. අපෙහීති අපගච්ඡ. ථෙරො එකවචනෙනෙව තාලවණ්ටං නික්ඛිපිත්වා එකමන්නං අට්ඨාසි. උපට්ඨාකොතිආදි පඨමබොධියං අනිබද්ධපට්ඨාකභාවං සන්ධායාහ. අයං, හන්තෙ, ආයස්මා උපවාණොති එවං.

ථෙරෙන වුත්තෙ ආනන්දො උපවාණස්ස සදොසභාවං සල්ලක්ඛෙති, ‘හන්දස්ස නිද්දොසභාවං කථෙස්සාමී’ති හගවා යෙභුයොන ආනන්දාතිආදිමාහ. තත්ථ යෙභුයොනාති ඉදං අසඤ්ඤසත්තානඤ්චෙව අරුපදෙවතානඤ්ච ඔභීනභාවං සන්ධාය වුත්තං. අප්පුටොති අසම්පුටියො අහරිතො වා. හගවතො කිර ආසන්නපදෙසෙ වාලග්ගමත්තෙ ඔකාසෙ සුබ්බමත්තභාවං මාපෙත්වා දස දස මහෙසක්ඛා දෙවතා අට්ඨංසු. තාසං පරතො වීසති වීසති. තාසං පරතො තිංසති තිංසති. තාසං පරතො චත්තාලීසං චත්තාලීසං. තාසං පරතො පඤ්ඤාසං පඤ්ඤාසං. තාසං පරතො සට්ඨි සට්ඨි දෙවතා අට්ඨංසු. තා අඤ්ඤමඤ්ඤං හත්ථෙත වා පාදෙන වා චත්ථෙත වා න ඛ්‍යාබාධෙත්ති. “අපෙහි මං, මා සට්ඨෙහි”ති චත්තබ්බාකාරං නාම නත්ථි. “තා ඛො පන දෙවතායො දසපි හුත්වා වීසතිපි හුත්වා තිංසමිපි හුත්වා චත්තාලීසමිපි හුත්වා පඤ්ඤාසමිපි හුත්වා ආරග්ගකොට්ඨිතුදනමත්තෙපි තිට්ඨන්ති, න ච අඤ්ඤමඤ්ඤං ඛ්‍යාබාධෙත්ති”ති (අ. නි. 1.37) වුත්තසදිසාව අහෙසුං. ඔවාරෙන්තොති ආවාරෙන්තො. ථෙරො කිර පකතියාපි මහාසරීරො හත්ථිපොතකසදිසො. සො පංසුකුලවීරං පාරුපිත්වා අතිමහා විය අහොසි.

තථාගතං දස්සනායාති හගවතො මුඛං දට්ඨුං අලභමානා එවං උජ්ඣායිංසු. කිං පන තා ථෙරං විනිවිජ්ඣ පස්සිතුං න සක්කොන්තිති? ආම, න සක්කොන්ති. දෙවතා හි පුටුජ්ජනෙ විනිවිජ්ඣ පස්සිතුං සක්කොන්ති, න ඛිණාසවෙ. ථෙරස්ස ච මහෙසක්ඛතාය තෙජ්ජස්සදතාය උපගන්තුමිපි න සක්කොන්ති. කස්මා පන ථෙරොව තෙජ්ජස්සදො, න අඤ්ඤෙ අරහන්තොති? යස්මා කස්සපබුද්ධස්ස චෙතියෙ ආරක්ඛදෙවතා අහොසි.

විපස්සිමිහි කිර සම්මාසම්බුද්ධෙ පරිනිබ්බුතෙ එකග්ගනසුචණ්ණක්ඛන්ධසදිසස්ස ධාතුසරීරස්ස එකමෙව චෙතියං අකංසු, දීඝායුකබුද්ධානඤ්චි එකමෙව චෙතියං හොති. තං මනුස්සා රතනායාමාහි විදත්ථිවිත්ථතාහි ද්වඬුලබ්භලාහි සුචණ්ණට්ඨකාහි හරිතාලෙන ච මනොසිලාය ච මත්තිකාකිච්චං තිලතෙලෙනෙව උදකකිච්චං සාධෙත්වා යොජනප්පමාණං උට්ඨපෙසුං. තතො භුමිමා දෙවතා යොජනප්පමාණං, තතො ආකාසට්ඨකදෙවතා, තතො උණ්භවලාභකදෙවතා, තතො අබ්භවලාභකදෙවතා, තතො වාතුමහාරාජිකා දෙවතා, තතො තාවතීංසා දෙවතා යොජනප්පමාණං උට්ඨපෙසුන්ති එවං සත්තයොජනිකං චෙතියං අහොසි. මනුස්සෙසු මාලාගන්ධවත්ථාදීනි ගහෙන්වා ආගතෙසු ආරක්ඛදෙවතා ගහෙන්වා තෙසං පස්සන්තානංයෙව චෙතියං පුපෙසි.

තදා අයං ථෙරො බ්‍රාහ්මණමහාසාලො හුත්වා එකං පීතකං චත්ථං ආදාය ගතො. දෙවතා තස්ස හත්ථතො චත්ථං ගහෙන්වා චෙතියං පුපෙසි. බ්‍රාහ්මණො තං දිස්වා පසන්නවිත්තො “අභමිපි අනාගතෙ එවරුපස්ස බුද්ධස්ස චෙතියෙ ආරක්ඛදෙවතා හොමී”ති පත්ථනං කත්වා තතො වුතො දෙවලොකෙ නිබ්බන්ති. තස්ස දෙවලොකෙ ච මනුස්සලොකෙ ච සංසරන්තස්සෙව කස්සපො හගවා ලොකෙ උප්පජ්ජිත්වා පරිනිබ්බායි. තස්සාපි එකමෙව ධාතුසරීරං අහොසි. තං ගහෙන්වා යොජනිකං චෙතියං කාරෙසුං. සො තත්ථ ආරක්ඛදෙවතා හුත්වා සාසනෙ අන්තර්ගතෙ සග්ගෙ

නිබ්බත්තිත්වා අම්බාකං භගවතො කාලෙ තතො වුතො මහාකුලෙ පටිසන්ධිං
ගහෙත්වා නික්ඛම්ම පබ්බජිත්වා අරහත්තං පත්තො. ඉති චෙතියෙ ආරක්ඛදෙවතා
හුත්වා ආගතත්තා ථෙරො තෙජ්ජස්සදොති වෙදිතබ්බො.

දෙවතා, ආනන්ද, උජ්ඣායන්තිති ඉති ආනන්ද, දෙවතා උජ්ඣායන්ති, න මය්හං
පුත්තස්ස අඤ්ඤො කොචි දොසො අත්ථිති දස්සෙති.

201. කථංභූතා පන, හන්තෙති කස්මා ආහ? භගවා තුම්හෙ – “දෙවතා
උජ්ඣායන්ති” ති වදං, කථං භූතා පන තා තුම්හෙ මනසි කරොථ, කිං තුම්හාකං
පරිනිබ්බානං අධිවාසෙන්නීති පුච්ඡති. අථ භගවා – “නාහං අධිවාසනකාරණං
වදාමි” ති තාසං අනධිවාසනභාවං දස්සෙන්නො සන්තානන්දාතිආදිමාහ.

තත්ථ ආකාසෙ පට්ඨිසඤ්ඤිතියොති ආකාසෙ පට්ඨිං මාපෙත්වා තත්ථ
පට්ඨිසඤ්ඤිතියො. කන්දන්තිති රොදන්ති. ඡින්නපාතං පපතන්තිති මජ්ඣෙ ඡින්නා
විය හුත්වා යතො වා තතො වා පපතන්ති. ආවට්ටන්තිති ආවට්ටන්තියො
පතිතට්ඨානමෙව ආගච්ඡන්ති. විවට්ටන්තිති පතිතට්ඨානතො පරභාගං වට්ටමානා
ගච්ඡන්ති. අපිච ද්වෙ පාදෙ පසාරෙත්වා සකිං පුරතො සකිං පච්ඡතො සකිං වාමතො
සකිං දක්ඛිණතො සංපරිවත්තමානාපි – “ආවට්ටන්ති විවට්ටන්ති” ති වුවුවන්ති.
සන්තානන්ද, දෙවතා පට්ඨියං පට්ඨිසඤ්ඤිතියොති පකතිපථවි කිර දෙවතා ධාරෙතුං
න සක්කොති. තත්ථ හත්ථකො බ්‍රහ්මා විය දෙවතා ඔසිදන්ති. තෙනාහ භගවා –
“ඔළාරිකං හත්ථක, අත්තභාවං අහිනිමිමිනාහි” ති (අ. නි. 3.128). තස්මා යා දෙවතා
පට්ඨියං පට්ඨිං මාපෙසුං, තා සන්ධායෙතං වුත්තං – “පට්ඨියං
පට්ඨිසඤ්ඤිතියො” ති.

වීතරාගාති පහීනදොමනස්සා සිලාථම්භසදිසා අනාගාමිඛිණාසවදෙවතා.

චතුසංවෙජ්ජියයානවණ්ණනා

202. වස්සංවුට්ඨාති බුද්ධකාලෙ කිර ද්විසු කාලෙසු භික්ඛු සන්නිපතන්ති
උපකට්ඨාය වස්සුපනායිකාය කම්මට්ඨානග්ගහණත්ථං, වුට්ඨවස්සා ච
ගහිතකම්මට්ඨානානුයොගෙන නිබ්බත්තිතවිසෙසාරොචනත්ථං. යථා ච බුද්ධකාලෙ,
එවං තම්බපණ්ණිදීපෙපි අපාරගඬිගාය භික්ඛු ලොහපාසාදෙ සන්නිපතිංසු,
පාරගඬිගාය භික්ඛු තිස්සමහාවිහාරෙ. තෙසු අපාරගඬිගාය භික්ඛු
සඬකාරජඩිධකසම්මජ්ජනියො ගහෙත්වා ආගන්ත්වා මහාවිහාරෙ සන්නිපතිත්වා
චෙතියෙ සුධාකම්මං කත්වා – “වුට්ඨවස්සා ආගන්ත්වා ලොහපාසාදෙ
සන්නිපතං” ති වත්තං කත්වා ඵාසුකට්ඨානෙසු වසිත්වා වුට්ඨවස්සා ආගන්ත්වා
ලොහපාසාදෙ පඤ්චනිකායමණ්ඩලෙ, යෙසං පාළි පගුණා, තෙ පාළිං සජ්ඣායන්ති.
යෙසං අට්ඨකථා පගුණා, තෙ අට්ඨකථං සජ්ඣායන්ති. යො පාළිං වා අට්ඨකථං වා
විරාධෙති, තං – “කස්ස සන්නිකෙ තයා ගහිත” ත්ති විවාරෙත්වා උජුං කත්වා
ගාභාපෙත්ති. පාරගඬිගාවාසිනොපි තිස්සමහාවිහාරෙ එවමෙව කරොන්ති. එවං ද්විසු

කාලෙසු සන්නිපතිතෙසු භික්ඛුසු යෙ පුරෙ වස්සුපනායිකාය කම්මට්ඨානං ගහෙත්වා ගතා විසෙසාරොවනත්ථං ආගච්ඡන්ති, එවරුපෙ සන්ධාය “පුබ්බෙ හත්තෙ වස්සංවුට්ඨා” තිආදිමාහ.

මනොභාවතීයෙති මනසා භාවිතෙ සම්භාවිතෙ. යෙ වා මනො මනං භාවෙන්ති වඩ්ඪෙත්ති රාගරජාදීනි පවාහෙන්ති, එවරුපෙති අත්ථො. ථෙරො කිර වත්තසම්පන්නො මහල්ලකං භික්ඛුං දිස්වා ථද්ධො හුත්වා න නිසීදති, පච්චුග්ගමනං කත්වා හත්ථනො ඡත්තඤ්ච පත්තච්චරඤ්ච ගහෙත්වා පීඨං පඡථොටෙන්වා දෙති, තත්ථ නිසින්තස්ස වත්තං කත්වා සෙනාසනං පටිජග්ගිත්වා දෙති. නවකං භික්ඛුං දිස්වා තුණ්හිභුතො න නිසීදති, සමීපෙ යත්වා වත්තං කරොති. සො තාය වත්තපටිපත්තියා අපරිහානිං පත්ථයමානො එවමාහ.

අථ හගවා – “ආනන්දො මනොභාවතීයානං දස්සනං න ලභිස්සාමි” ති වින්තෙති, හන්දස්ස, මනොභාවතීයානං දස්සනට්ඨානං ආවික්ඛිස්සාමි, යත්ථ වසන්තො ඉතො විතො ව අනාභිණ්ඩිත්වා ව ලච්ඡති මනොභාවතීයෙ භික්ඛු දස්සනායාති වින්තෙත්වා වත්තාරිමානීතිආදිමාහ.

තත්ථ සද්ධස්සාති බුද්ධාදීසු පසන්නවිත්තස්ස වත්තසම්පන්නස්ස, යස්ස පාතො පට්ඨාය චෙතියඬගණුවත්තාදීනි සබ්බවත්තානි කතානෙව පඤ්ඤායන්ති. දස්සනීයානීති දස්සනාරහානි දස්සනත්ථාය ගන්තබ්බානි. සංවෙජනීයානීති සංවෙගජනකානි. යානානීති කාරණානි, පදෙසයානානෙව වා.

යෙ හි කෙවීති ඉදං චෙතියවාරිකාය සත්ථකභාවදස්සනත්ථං වුත්තං. තත්ථ චෙතියවාරිකං ආභිණ්ඩන්තාති යෙ ව තාව තත්ථ තත්ථ චෙතියඬගණං සම්මජ්ජන්තා, ආසනානි ධොවන්තා බොධිමිහි උදකං සිඤ්චන්තා ආභිණ්ඩන්ති, තෙසු වත්තබ්බමෙව නත්ථි අසුකච්ඡාරෙ “චෙතියං වන්දිස්සාමා” ති නික්ඛමීත්වා පසන්නවිත්තා අන්තරා කාලඬකරොන්තාපි අනන්තරායෙන සග්ගෙ පතිට්ඨභිස්සන්ති යෙවාති දස්සෙති.

ආනන්දපුච්ඡාකථාවණ්ණනා

203. අදස්සනං, ආනන්දාති යදෙනං මාතුගාමස්ස අදස්සනං, අයමෙත්ථ උත්තමා පටිපත්තීති දස්සෙති. ද්වාරං පිදහිත්වා සෙනාසනෙ නිසින්තො හි භික්ඛු ආගන්ත්වා ද්වාරෙ ධීතම්පි මාතුගාමං යාව න පස්සති, තාවස්ස එකංසෙනෙව න ලොභො උජ්ජප්පති, න විත්තං වලති. දස්සනෙ පන සතියෙව තදුහයම්පි අස්ස. තෙනාහ – “අදස්සනං ආනන්දා” ති. දස්සනෙ හගවා සති කථන්ති භික්ඛං ගහෙත්වා උපගතට්ඨානාදීසු දස්සනෙ සති කථං පටිපජ්ජිතබ්බන්ති පුච්ඡති. අථ හගවා යස්මා බග්ගං ගහෙත්වා – “සවෙ මයා සද්ධිං ආලපසි, එත්ථෙව තෙ සීසං පාතෙස්සාමි” ති ධීතපුරිසෙන වා, “සවෙ මයා සද්ධිං ආලපසි, එත්ථෙව තෙ මංසං මුරුමුරාපෙත්වා බාදිස්සාමි” ති ධීතයක්ඛිනියා වා ආලපිතුං වරං. එකස්සෙව හි අත්තභාවස්ස

තප්පච්චයා විනාසො හොති, න අපායෙසු අපරිච්ඡින්නදුක්ඛානුභවනං. මාතුගාමෙන පන ආලාපසල්ලාපෙ සති විස්සාසො හොති, විස්සාසෙ සති ඔතාරො හොති, ඔතිණ්ණවිත්තො සීලබ්බසනං පත්වා අපායපුරකො හොති; තස්මා අනාලාපොති ආහ. චුත්තම්පි වෙතං –

“සල්ලපෙ අසිහත්ථෙත, පිසාවෙනාපි සල්ලපෙ;
ආසිවිසම්පි ආසිදෙ, යෙන දට්ඨො න ජීවති;
න ත්වෙව එකො එකාය, මාතුගාමෙන සල්ලපෙ”ති. (අ. නි. 5.55);

ආලපන්නෙන පනාති සථෙ මාතුගාමො දිවසං වා පුච්ඡති, සීලං වා යාවති, ධම්මං වා සොතුකාමො හොති, පඤ්භං වා පුච්ඡති, තථාරූපං වා පනස්ස පබ්බජිතෙහි කත්තබ්බකම්මං හොති, එවරූපෙ කාලෙ අනාලපන්නං “මුගො අයං, බධිරො අයං, භුත්වාච බද්ධමුගො නිසිදති”ති වදති, තස්මා අවස්සං ආලපිතබ්බං හොති. එවං ආලපන්නෙන පන කථං පටිපජ්ජිතබ්බන්ති පුච්ඡති. අථ භගවා – “එථ තුම්භෙ, හික්ඛවෙ, මාතුමත්තිසු මාතුවිත්තං උපට්ඨපෙථ, භගිනිමත්තිසු භගිනිවිත්තං උපට්ඨපෙථ, ධීතුමත්තිසු ධීතුවිත්තං උපට්ඨපෙථා”ති (සං. නි. 4.127) ඉමං ඔවාදං සන්ධාය සති, ආනන්ද, උපට්ඨපෙතබ්බාති ආහ.

204. අබ්‍යාවටාති අතන්තිබද්ධා නිරුස්සුක්කා හොථ. සාරත්ථෙ සටථාති උත්තමත්ථෙ අරහත්තෙ සටෙථ. අනුයුඤ්ජථාති තදධිගමාය අනුයොගං කරොථ. අප්පමත්තාති තත්ථ අවිජ්ජමුට්ඨසති. විරියාතාපයොගෙන ආතාපිනො. කායෙ ව ජීවිතෙ ව නිරපෙක්ඛතාය පහිතත්තා පෙසිතවිත්තා විහරථ.

205. කථං පන, භන්නෙති තෙහි ඛත්තියපණ්ඩිතාදීහි කථං පටිපජ්ජිතබ්බං. අද්ධා මං තෙ පටිපුච්ඡස්සන්ති – “කථං, භන්නෙ, ආනන්ද තථාගතස්ස සරිරෙ පටිපජ්ජිතබ්බ”න්ති; “තෙසාහං කථං පටිවචනං දෙමී”ති පුච්ඡති. අහතෙන වත්ථෙතාති නවෙන කාසිකවත්ථෙත. විහතෙන කප්පාසෙනාති සුපොථිතෙන කප්පාසෙන. කාසිකවත්ථඤ්ඤි සුබ්බමත්තා තෙලං න ගණ්භාති, කප්පාසො පන ගණ්භාති. තස්මා “විහතෙන කප්පාසෙනා”ති ආහ. ආයසායාති සොවණ්ණාය. සොවණ්ණඤ්ඤි ඉධ “අයස”න්ති අධිජ්ජෙතං.

පුපාරහපුග්ගලවණ්ණනා

206. රාජා වක්කවත්තීති එත්ථ කස්මා භගවා අගාරමජ්ඣෙ වසිත්වා කාලඬකතස්ස රඤ්ඤො පුපාරහතං අනුජානාති, න සීලවතො පුපුජ්ජනස්ස හික්ඛුස්සාති? අනච්ඡරියත්තා. පුපුජ්ජනහික්ඛුනඤ්ඤි පුපෙ අනුඤ්ඤායමානෙ තම්බපණ්ණිදීපෙ තාව පුපානං ඔකාසො න භවෙය්‍ය, තථා අඤ්ඤෙසු යානෙසු. තස්මා “අනච්ඡරියා තෙ භවිස්සන්ති”ති නානුජානාති. රාජා වක්කවත්තී එකොව නිබ්බත්තති, තෙනස්ස පුපො අච්ඡරියො හොති. පුපුජ්ජනසීලවතො පන පරිනිබ්බතහික්ඛුතො විය මහත්තම්පි සක්කාරං කාතුං වට්ටතියෙව.

ආනන්දඅව්ජරියධම්මවණ්ණනා

207. විහාරන්ති ඉධ මණ්ඩලමාලො විහාරොති අධිප්පෙනො, තං පවිසිත්වා. කපිසිසන්ති ද්වාරබාහකොටියං යීතං අග්ගළරුක්ඛං. රොදමානො අට්ඨාසීති සො කිරායස්මා චින්තෙසි – “සත්ථාරා මම සංවෙගජනකං වසනට්ඨානං කථිතං, චෙතියවාරිකාය සාත්ථකභාවො කථිතො, මාතුගාමෙ පටිපජ්ජිතබ්බපඤ්ඤො විස්සජ්ජිතො, අත්තනො සරීරෙ පටිපත්ති අක්ඛාතා, චත්තාරො පුපාරභා කථිතා, ධූවං අජ්ජ භගවා පරිනිබ්බායිස්සති” ති, තස්සෙවං චින්තයතො බලවදොමනස්සං උප්පජ්ජී. අට්ඨස්ස එතදහොසි – “භගවතො සන්තිකෙ රොදනං නාම අථාසුකං, එකමන්තං ගන්ත්වා සොකං තනුකං කරිස්සාමි” ති, සො තථා අකාසි. තෙන චුත්තං – “රොදමානො අට්ඨාසී” ති.

අහඤ්ච වතම්හිති අහඤ්ච වත අම්හි, අහං වතම්හිතිපි පාඨො. යො මම අනුකම්පකොති යො මං අනුකම්පති අනුසාසති, ස්වෙ දානි පට්ඨාය කස්ස මුඛධොවනං දස්සාමි, කස්ස පාදෙ ධොවිස්සාමි, කස්ස සෙනාසනං පටිජග්ගිස්සාමි, කස්ස පත්තචීවරං ගහෙත්වා විවරිස්සාමිති බහුං විලපි. ආමන්තෙසීති හික්ඛුසඬ්ඨස්ස අන්තරෙ ථෙරං අදිස්වා ආමන්තෙසි.

මෙත්තෙන කායකම්මෙනාති මෙත්තචිත්තවසෙන පවත්තිතෙන මුඛධොවනදානාදිකායකම්මෙන. හිතෙනාති හිතචුද්ධියා කතෙන. සුඛෙනාති සුඛසොමනස්සෙනෙව කතෙන, න දුක්ඛිතා දුම්මනෙන හුත්වාති අත්ථො. අද්වයෙනාති ද්වෙ කොට්ඨාසෙ කත්වා අකතෙන. යථා හි එකො සම්මුඛාව කරොති න පරම්මුඛා, එකො පරම්මුඛාව කරොති න සම්මුඛා එවං විභාගං අකත්වා කතෙනාති චුත්තං හොති. අප්පමාණෙනාති පමාණවිරහිතෙන. චක්කවාළම්පි හි අතිසම්බාධං, භවග්ගම්පි අතිනීවං, තයා කතං කායකම්මමෙව බහුන්ති දස්සෙති.

මෙත්තෙන වච්ඡකම්මෙනාති මෙත්තචිත්තවසෙන පවත්තිතෙන මුඛධොවනකාලාරොචනාදිනා වච්ඡකම්මෙන. අපි ව ඔවාදං සුත්වා – “සාධු, හන්තෙ” ති වචනම්පි මෙත්තං වච්ඡකම්මමෙව. මෙත්තෙන මනොකම්මෙනාති කාලස්සෙව සරීරපටිජග්ගනං කත්වා විචිත්තාසනෙ නිසිදිත්වා – “සත්ථා අරොගො හොතු, අඛ්‍යාපජ්ජො සුඛි” ති එවං පවත්තිතෙන මනොකම්මෙන. කතපුඤ්ඤොසීති කප්පසතසහස්සං අභිනීභාරසම්පන්නොසීති දස්සෙති. කතපුඤ්ඤොසීති ව එත්තාවතා විස්සත්ථො මා පමාදමාපජ්ජී, අථ බො පධානමනුයුඤ්ජ. එවඤ්ඤි අනුයුත්තො ඛිජ්ජං හොහිසි අනාසවො, ධම්මසඬ්ඨිතිකාලෙ අරහත්තං පාපුණ්ස්සයි. න හි මාදිසස්ස කතපාරිවරියා නිජ්ජලා නාම හොතිති දස්සෙති.

208. එවඤ්ච පන වත්වා මහාපථවිං පත්ථරන්තො විය ආකාසං විත්ථාරෙන්තො විය චක්කවාළගිරිං ඔසාරෙන්තො විය සිනෙරුං උක්ඛිපෙන්තො විය මහාජම්ඛුං බන්ධෙ ගහෙත්වා වාලෙන්තො විය ආයස්මතො ආනන්දස්ස ගුණකථං ආරභන්තො අථ බො භගවා හික්ඛු ආමන්තෙසි. තත්ථ “යෙපි තෙ, හික්ඛවෙ, එතරහි” ති කස්මා

න වුත්තං? අඤ්ඤස්ස බුද්ධස්ස නත්ථිතාය. එතෙනෙව වෙතං වෙදිතබ්බං – “යථා වක්කවාළන්තරෙපි අඤ්ඤො බුද්ධො නත්ථි”ති. පණ්ඩිතොති බ්‍යත්තො. මෙධාවීති ඛන්ධධාතුආයතනාදීසු කුසලො.

209. භික්ඛුපරිසා ආනන්දං දස්සනායාති යෙ භගවන්තං පස්සිතුකාමා ථෙරං උපසඬකමන්ති, යෙ ව “ආයස්මා කිරානන්දො සමන්තපාසාදිකො අභිරූපො දස්සනීයො බහුස්සුතො සඬ්ඝසොහනො”ති ථෙරස්ස ගුණෙ සුත්වා ආගච්ඡන්ති, තෙ සන්ධාය “භික්ඛුපරිසා ආනන්දං දස්සනාය උපසඬකමන්ති”ති වුත්තං. එස නයො සබ්බත්ථ. අත්තමනාති සවනෙන නො දස්සනං සමෙතීති සකමනා තුට්ඨවිත්තා. ධම්මන්ති “කච්චි, ආවුසො, බමනීයං, කච්චි යාපනීයං, කච්චි යොනිසො මනසිකාරෙන කම්මං කරොථ, ආවරියුපජ්ඣායෙ වත්තං පුරෙථා”ති එවරූපං පටිසන්ථාරධම්මං. තත්ථ භික්ඛුනීසු – “කච්චි, භගිනියො, අට්ඨ ගරුධම්මෙ සමාදාය වත්තථා”ති ඉදම්පි නානාකරණං හොති. උපාසකෙසු ආගතෙසු “උපාසක, න තෙ කච්චි සිසං වා අඬගං වා රුජ්ජති, අරොගා තෙ පුත්තභාතරො”ති න එවං පටිසන්ථාරං කරොති. එවං පන කරොති – “කථං උපාසකා තිණි සරණානි පඤ්ච සීලානි රක්ඛං, මාසස්ස අට්ඨ උපොසථෙ කරොථ, මාතෘපිතුනං උපට්ඨානවත්තං පුරෙථ, ධම්මිකසමණබ්‍රාහ්මණෙ පටිජග්ගථා”ති. උපාසිකාසුපි එසෙව නයො.

ඉදානි ආනන්දත්ථෙරස්ස වක්කවත්තිනා සද්ධිං උපමං කරොන්තො වත්තාරොමෙ භික්ඛවෙතිආදිමාහ. තත්ථ ඛත්තියාති අභිසිත්තා ව අනභිසිත්තා ව ඛත්තියජාතිකා. තෙ කිර – “රාජා වක්කවත්ති නාම අභිරූපො දස්සනීයො පාසාදිකො ආකාසෙන විවරන්තො රජ්ජං අනුසාසති ධම්මිකො ධම්මරාජා”ති තස්ස ගුණකථං සුත්වා “සවනෙන දස්සනම්පි සම”න්ති අත්තමනා හොන්ති. භාසතීති කථෙත්තො – “කථං, තාතා, රාජධම්මං පුරෙථ, පවෙණිං රක්ඛං”ති පටිසන්ථාරං කරොති. බ්‍රාහ්මණෙසු පන – “කථං ආවරියා මන්තෙ වාචෙථ, කථං අන්තෙවාසිකා මන්තෙ ගණ්හන්ති, දක්ඛිණං වා වත්ථානි වා කපිලං වා අලත්ථා”ති පටිසන්ථාරං කරොති. ගහපතීසු – “කථං තාතා, න වො රාජකුලතො දණ්ඨෙත වා බලිතා වා පීළා අත්ථි, සම්මා දෙවො ධාරං අනුපවෙච්ඡති, සස්සානි සම්පජ්ජන්ති”ති එවං පටිසන්ථාරං කරොති. සමණෙසු – “කථං, භන්තෙ, පබ්බජිතපරික්ඛාරා සුලභා, සමණධම්මෙ න පමජ්ජථා”ති එවං පටිසන්ථාරං කරොති.

මහාසුදස්සනසුත්තදෙසනාවණ්ණනා

210. බුද්දකනගරකෙති නගරපතිරූපකෙ සම්බාධෙ බුද්දකනගරකෙ. උජ්ජඬගලනගරකෙති විසමනගරකෙ. සාබ්‍යනගරකෙති යථා රුක්ඛානං සාබ්‍ය නාම බුද්දකා හොන්ති, එවමෙව අඤ්ඤස්ස මහානගරානං සාබ්‍යසදිසෙ බුද්දකනගරකෙ. ඛත්තියමහාසාලාති ඛත්තියමහාසාරජ්ජන්තා මහාඛත්තියා. එස නයො සබ්බත්ථ.

තෙසු ඛත්තියමහාසාලා නාම යෙසං කොට්ඨසතම්පි කොට්ඨසභස්සම්පි ධනං නිබණ්ණත්වා යපිතං, දිවසපරිබ්බයො එකං කභාපණසකටං නිගච්ඡති, සායං ද්වෙ

පවිසන්ති. බ්‍රාහ්මණමහාසාලා නාම යෙසං අසීතිකොට්ඨනං නිහිතං හොති,
දිවසපරිබ්බයො එකො කහාපණකුම්භො නිගච්ඡති, සායං එකසකටං පවිසති.
ගහපතිමහාසාලා නාම යෙසං චත්තාලීසකොට්ඨනං නිහිතං හොති, දිවසපරිබ්බයො
පඤ්ච කහාපණම්බණානි නිගච්ඡන්ති, සායං කුම්භො පවිසති.

මා හෙවං, ආනන්ද, අවචාති ආනන්ද, මා එවං අවච, න ඉමං “බුද්දකනගර”න්ති
චත්තබ්බං. අහඤ්භි ඉමස්සෙව නගරස්ස සම්පත්තිං කථෙතුං – “අනෙකචාරං තිට්ඨං
නිසීදං මහත්තෙන උස්සාහෙන, මහත්තෙන පරක්කමෙන ඉධාගතො”ති චත්ථා
භූතපුබ්බන්තිආදිමාහ. සුභික්ඛාති ඛජ්ජහොජ්ජසම්පන්නා. හත්ථීසද්දෙනාති එකස්මිං
හත්ථීම්භි සද්දං කරොන්තෙ චතුරාසීතිහත්ථීසහස්සානි සද්දං කරොන්ති, ඉති
හත්ථීසද්දෙන අවිචිත්තා, හොති, තථා අස්සසද්දෙන. පුඤ්ඤචන්තො පනෙත්ථ
සත්තා චතුසින්ධවයුත්තෙහි රථෙහි අඤ්ඤමඤ්ඤං අනුබන්ධමානා අන්තරවීථිසු
විවරන්ති, ඉති රථසද්දෙන අවිචිත්තා හොති. නිව්චං පයොජිතානෙව පනෙත්ථ
හෙරිආදීනි තුරියානි, ඉති හෙරිසද්දාදීහිපි අවිචිත්තා හොති. තත්ථ සම්මසද්දොති
කංසනාළසද්දො. පාණිනාළසද්දොති පාණිනා චතුරස්සඅම්බණනාළසද්දො.
කුට්ඨෙරිසද්දොතිපි වදන්ති.

අස්නාථ පිචථ බාදථාති අස්නාථ පිචථ බාදථ. අයං පනෙත්ථ සඬ්ඛෙපො,
භුඤ්ජථ හොති ඉමිනා දසමෙන සද්දෙන අවිචිත්තා හොති අනුපච්ඡින්නසද්දා. යථා
පන අඤ්ඤෙසු නගරෙසු “කචචරං ඡඩ්ඛෙට්ඨ, කුදාලං ගණ්හථ, පච්ඡිං ගණ්හථ,
පවාසං ගම්ස්සාම, තණ්ඩුලපුටං ගණ්හථ, හත්තපුටං ගණ්හථ, එලකාචුඛාදීනි
සජ්ජානි කරොථා”ති එවරූපා සද්දා හොන්ති, න යිධ එවං අහොසීති දස්සෙති.

“දසමෙන සද්දෙනා”ති ව චත්ථා “කුසාවතී, ආනන්ද, රාජධානී සත්තහි
පාකාරෙහි පරික්ඛිත්තා අහොසී”ති සබ්බං මහාසුදස්සනසුත්තං නිට්ඨාපෙත්ථා ගච්ඡ
ත්ථං ආනන්දාතිආදිමාහ. තත්ථ අභික්කමථාති අභිමුඛා කමථ, ආගච්ඡථාති අත්ථො.
කිං පන තෙ හගවතො ආගතභාවං න ජානන්ති? ජානන්ති. බුද්ධානං
ගතගතට්ඨානං නාම මහන්තං කොලාහලං හොති, කෙනච්චෙව කරණියෙන
නිසින්තත්තා න ආගතා. “තෙ ආගන්ත්වා භික්ඛුසඬ්ඛස්ස ධානනිසජ්ජොකාසං
සංවිදහිත්වා දස්සන්ති”ති තෙසං සන්තිකෙ අවෙලායම්පි හගවා පෙසෙසි.

මල්ලානං චන්දනාවණ්ණනා

211. අම්භාකඤ්ච නොති එත්ථ නො කාරො නිපාතමත්තං. අසාවිනොති
උජ්ජන්තදුක්ඛා. දුම්මනාති අනත්තමනා. වෙතොදුක්ඛසමප්පිතාති
දොමනස්සසමප්පිතා. කුලපරිවත්තසො කුලපරිවත්තසො යපෙත්ථාති එකෙකං
කුලපරිවත්තං කුලසඬ්ඛෙපං වීථිසහාගෙන වෙච රච්ජාසහාගෙන ව විසුං විසුං
යපෙත්ථා.

සුභද්දපරිබ්බාජකචත්ථුවණ්ණනා

212. සුභද්දො නාම පරිබ්බාජකොති උදිච්චබ්‍රාහ්මණමහාසාලකුලා පබ්බජිතො ඡන්තපරිබ්බාජකො. කඨිබ්බාධම්මොති විමතිධම්මො. කස්මා පනස්ස අජ්ජ එවං අහොසීති? තථාච්ච උපනිස්සයත්තා. පුබ්බෙ කිර පුඤ්ඤකරණකාලෙ ද්වෙ භාතරො අහෙසුං. තෙ එකතොව සස්සං අකංසු. තත්ථ ජෙට්ඨකස්ස – “එකස්මිං සස්සෙ නවවාරෙ අග්ගසස්සදානං මයා දාතබ්බ”න්ති අහොසි. සො වජ්ජකාලෙ ඛිජග්ගං නාම දත්වා ගබ්භකාලෙ කනිට්ඨොන සද්ධිං මන්තෙසි – “ගබ්භකාලෙ ගබ්භං ඵාලෙත්වා දස්සාමා”ති කනිට්ඨො – “තරුණසස්සං නාසෙතුකාමොසි”ති ආහ. ජෙට්ඨො කනිට්ඨස්ස අනනුවත්තනභාවං ඤත්වා ඛෙත්තං විහජිත්වා අත්තනො කොට්ඨාසතො ගබ්භං ඵාලෙත්වා ඛිරං නිහරිත්වා සජ්ජිතවතීතෙන සංයොජෙත්වා අදාසි, පුට්ඨකාලෙ පුට්ඨකං කාරෙත්වා අදාසි, ලායනකාලෙ ලායනග්ගං, වෙණිකරණෙ වෙණග්ගං, කලාපාදිසු කලාපග්ගං, බලග්ගං, බලහණ්ඩග්ගං, කොට්ඨග්ගන්ති එවං එකසස්සෙ නවවාරෙ අග්ගදානං අදාසි. කනිට්ඨො පන උද්ධරිත්වා අදාසි.

තෙසු ජෙට්ඨකො අඤ්ඤාසිකොණ්ඩඤ්ඤත්ථෙරො ජාතො. භගවා – “කස්ස නු බො අහං පට්ඨං ධම්මං දෙසෙය්‍ය”න්ති ඔලොකෙන්තො “අඤ්ඤාසිකොණ්ඩඤ්ඤො එකස්මිං සස්සෙ නව අග්ගදානානි අදාසි, ඉමං අග්ගධම්මං තස්ස දෙසෙස්සාමි”ති සබ්බපට්ඨං ධම්මං දෙසෙසි. සො අට්ඨාරසභි බ්‍රහ්මකොට්ඨි සද්ධිං සොනාපත්තිඵලෙ පතිට්ඨාසි. කනිට්ඨො පන ඔභිජිත්වා පච්ඡා දානස්ස දින්නත්තා සත්ථු පරිනිබ්බානකාලෙ එවං චිත්තෙන්වා සත්ථාරං දට්ඨුකාමො අහොසි.

මා තථාගතං විහෙයෙසීති ථෙරො කිර – “එතෙ අඤ්ඤතිත්ථියා නාම අත්තනො ගහණමෙව ගණ්හන්ති, තස්ස විස්සජ්ජාපනත්ථාය භගවතො බහුං භාසමානස්ස කායවාචාවිහෙසා භවිස්සති, පකතියාපි ච කිලන්තොයෙව භගවා”ති මඤ්ඤමානො එවමාහ. පරිබ්බාජකො – “න මෙ අයං භික්ඛු ඔකාසං කරොති, අත්ථිකෙන පන අනුවත්තිත්වා කාරෙතබ්බො”ති ථෙරං අනුවත්තන්තො දුතියමපි තතියමපි ආහ.

213. අස්සොසි බොති සාණ්ද්වාරෙ ධීතස්ස භාසතො පකතිසොතෙනෙව අස්සොසි, සුත්වා ච පන සුභද්දස්සෙව අත්ථාය මහතා උස්සාහෙන ආගතත්තා අලං ආනන්දාතිආදිමාහ. තත්ථ අලන්ති පටික්ඛෙපත්ථෙ නිපාතො. අඤ්ඤාපෙක්ඛොවාති අඤ්ඤාතුකාමොව හුත්වා. අබ්භඤ්ඤිංසුති යථා තෙසං පටිඤ්ඤා, තථෙව ජානිංසු. ඉදං චුත්තං හොති – සථෙ තෙසං සා පටිඤ්ඤා නිය්‍යානිකා, සබ්බෙ අබ්භඤ්ඤිංසු, නො වෙ, න අබ්භඤ්ඤිංසු. තස්මා කිං තෙසං පටිඤ්ඤා නිය්‍යානිකා, අනිය්‍යානිකාති අයමෙව තස්ස පඤ්ඤස්ස අත්ථො. අථ භගවා තෙසං අනිය්‍යානිකභාවකථනෙන අත්ථාභාවතො වෙව ඔකාසාභාවතො ච “අල”න්ති පටික්ඛිපිත්වා ධම්මමෙව දෙසෙසි. පට්ඨමයාමස්මිඤ්ඤි මල්ලානං ධම්මං දෙසෙත්වා මජ්ඣිමයාමෙ සුභද්දස්ස, පච්ඡිමයාමෙ භික්ඛුසඬ්ඨං ඔවදිත්වා බලවපච්චුසසමයෙ පරිනිබ්බාසිස්සාමිච්චෙව භගවා ආගතො.

214. සමණොපි තත්ථ න උපලබ්භතීති පටිමො සොතාපන්නසමණොපි තත්ථ නත්ථී, දුතියො සකදාගාමීසමණොපි, තතියො අනාගාමීසමණොපි, චතුත්ථො අරහත්තසමණොපි තත්ථ නත්ථීති අත්ථො. “ඉමස්මිං බො”ති පුරිමදෙසනාය අනියමනො වත්ථා ඉදානි අත්තනො සාසනං නියමෙන්නො ආහ. සුඤ්ඤා පරජ්ජවාදා සමණෙහීති චතුත්තං මග්ගානං අත්ථාය ආරද්ධවිපස්සකෙහි චතුහි, මග්ගට්ඨෙහි චතුහි, ඵලට්ඨෙහි චතුහීති ද්වාදසහි සමණෙහි සුඤ්ඤා පරජ්ජවාදා තුව්ඡා රිත්තකා. ඉමෙ ව සුභද්දානි ඉමෙ ද්වාදස හික්ඛු. සම්මා විහරෙය්‍යුන්ති එත්ථ සොතාපන්නො අත්තනො අධිගතට්ඨානං අඤ්ඤස්ස කථෙත්ථා තං සොතාපන්නං කරොන්නො සම්මා විහරති නාම. එස නයො සකදාගාමීආදීසු. සොතාපත්තිමග්ගට්ඨො අඤ්ඤමිපි සොතාපත්තිමග්ගට්ඨං කරොන්නො සම්මා විහරති නාම. එස නයො සෙසමග්ගට්ඨෙසු. සොතාපත්තිමග්ගත්ථාය ආරද්ධවිපස්සකො අත්තනො පගුණං කම්මට්ඨානං කථෙත්ථා අඤ්ඤමිපි සොතාපත්තිමග්ගත්ථාය ආරද්ධවිපස්සකං කරොන්නො සම්මා විහරති නාම. එස නයො සෙසමග්ගත්ථාය ආරද්ධවිපස්සකෙසු. ඉදං සන්ධායාහ – “සම්මා විහරෙය්‍යු”න්ති. අසුඤ්ඤො ලොකො අරහත්තෙහි අස්සාති නළවනං සරවනං විය නිරන්තරො අස්ස.

එකුනතිංසො වයසාති වයෙන එකුනතිංසවස්සො හුත්වා. යං පබ්බජිත්ති එත්ථ යන්ති නිපාතමත්තං. කිං කුසලානුච්ඡිති “කිං කුසල”න්ති අනුච්ඡන්තො පරියෙසන්තො. තත්ථ – “කිං කුසල”න්ති සබ්බඤ්ඤාඤ්ඤාණං අධිජ්ජෙතං, තං ගවෙසන්තොති අත්ථො. යනො අහන්ති යනො පට්ඨාය අහං පබ්බජිතො, එත්ථත්තරෙ සමධිකානි පඤ්ඤාස වස්සාති භොන්තිති දස්සෙති. ඤායස්ස ධම්මස්සාති අරියමග්ගධම්මස්ස. පදෙසවත්තීති පදෙසෙ විපස්සනාමග්ගෙ පවත්තන්තො. ඉතො බහිද්ධාති මම සාසනතො බහිද්ධා. සමණොපි නත්ථීති පදෙසවත්තිවිපස්සකොපි නත්ථී, පටිමසමණො සොතාපන්නොපි නත්ථීති වුත්තං භොති.

යෙ එත්ථාති යෙ තුම්භෙ එත්ථ සාසනෙ සත්ථාරා සම්මුඛා අන්තෙවාසිකාහිසෙකෙන අභිසිත්තා, තෙසං වො ලාභා තෙසං වො සුලද්ධන්ති. බාහිරසමයෙ කිර යං අන්තෙවාසිකං ආචරියො – “ඉමං පබ්බාජෙහි, ඉමං ඔවද, ඉමං අනුසාසා”ති වදති, සො තෙන අත්තනො යානෙ යපිතො භොති, තස්මා තස්ස – “ඉමං පබ්බාජෙහි, ඉමං ඔවද, ඉමං අනුසාසා”ති ඉමෙ ලාභා භොන්ති. ථෙරමිපි සුභද්දො තමෙව බාහිරසමයං ගහෙත්ථා එවමාහ.

අලත්ථ බොති කථං අලත්ථ? ථෙරො කිර නං එකමත්තං නෙත්ථා උදකතුම්බනො පාතියෙන සීසං තෙමෙත්ථා තවපඤ්චකකම්මට්ඨානං කථෙත්ථා කෙසමස්සුං ඔභාරෙත්ථා කාසායාති වත්ථාති අවිජාදාපෙත්ථා සරණාති දත්ථා භගවතො සන්තිකං ආනෙසි. භගවා උපසම්පාදෙත්ථා කම්මට්ඨානං ආවික්ඛි. සො තං ගහෙත්ථා උය්‍යානස්ස එකමත්තෙ වච්ඤාමං අධිට්ඨාය සට්ඨන්තො වායමන්තො

විපස්සනං වඩ්ඪෙත්තො සහ පටිසම්භිදාහි අරහත්තං පත්වා ආගම්ම හගවත්තං
වන්දිත්වා නිසීදි. තං සන්ධාය – “අවිරූපසම්පන්නො ඛො පනා” තිආදි වුත්තං.

සො ව හගවතො පච්ඡිමො සක්ඛිසාවකො අහොසිති සඬ්භිතිකාරකානං වචනං.
තත්ථ යො හගවති ධර්මානෙ පබ්බජිත්වා අපරහාගෙ උපසම්පදං ලභිත්වා
කම්මට්ඨානං ගහෙත්වා අරහත්තං පාපුණාති, උපසම්පදම්පි වා ධර්මානෙයෙව
ලභිත්වා අපරහාගෙ කම්මට්ඨානං ගහෙත්වා අරහත්තං පාපුණාති, කම්මට්ඨානම්පි
වා ධර්මානෙයෙව ගහෙත්වා අපරහාගෙ අරහත්තමෙව පාපුණාති, සබ්බොපි සො
පච්ඡිමො සක්ඛිසාවකො. අයං පන ධර්මානෙයෙව හගවති පබ්බජිතො ව
උපසම්පන්නො ව කම්මට්ඨානඤ්ච ගහෙත්වා අරහත්තං පත්තොති.

පඤ්චමහාණුවාරවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

තථාගතපච්ඡිමවාචණ්ණනා

216. ඉදානි භික්ඛුසඬ්ඝස්ස ඔවාදං ආරභි, තං දස්සෙතුං අථ ඛො හගවාතිආදි
වුත්තං. තත්ථ දෙසිතො පඤ්ඤත්තොති ධම්මොපි දෙසිතො වෙව පඤ්ඤත්තො ව,
විනයොපි දෙසිතො වෙව පඤ්ඤත්තො ව. පඤ්ඤත්තො ව නාම යපිතො
පට්ඨපිතොති අත්ථො. සො වො මමච්චයෙනාති සො ධම්මවිනයො තුම්භාකං
මමච්චයෙන සත්ථා. මයා හි වො ධීතෙනෙව – “ඉදං ලභුකං, ඉදං ගරුකං, ඉදං
සතෙකිච්ඡං, ඉදං අතෙකිච්ඡං, ඉදං ලොකවජ්ජං, ඉදං පණ්ණත්තිවජ්ජං, අයං ආපත්ති
පුග්ගලස්ස සන්තිකෙ වුට්ඨාති, අයං ආපත්ති ගණස්ස සන්තිකෙ වුට්ඨාති, අයං
සඬ්ඝස්ස සන්තිකෙ වුට්ඨාති” ති සත්තාපත්තික්ඛන්ධවසෙන ඔතිණ්ණෙ වත්ථුස්මි.
සඤ්ඤාපරිවාරො උභතොවිහඬිගො විනයො නාම දෙසිතො, තං සකලම්පි
විනයපිටකං මයි පරිනිබ්බුතෙ තුම්භාකං සත්ථුකිච්චං සාධෙස්සති.

ධීතෙනෙව ව මයා – “ඉමෙ චත්තාරො සතිපට්ඨානා, චත්තාරො සම්මජ්ජධානා,
චත්තාරො ඉද්ධිපාදා, පඤ්ච ඉන්ද්‍රියානි, පඤ්ච බලානි, සත්ත බොජ්ඣංගිගා, අරියො
අට්ඨංඝිකො මග්ගො” ති තෙන තෙනාකාරෙන ඉමෙ ධම්මෙ විහජිත්වා විහජිත්වා
සුත්තන්තපිටකං දෙසිතං, තං සකලම්පි සුත්තන්තපිටකං මයි පරිනිබ්බුතෙ තුම්භාකං
සත්ථුකිච්චං සාධෙස්සති. ධීතෙනෙව ව මයා – “ඉමෙ පඤ්චක්ඛන්ධා,
ද්වාදසායනනානි, අට්ඨාරස ධාතුයො, චත්තාරි සච්චානි, බාවිසතින්ද්‍රියානි, නව හෙතු,
චත්තාරො ආහාරා, සත්ත එස්සා, සත්ත වෙදනා, සත්ත සඤ්ඤා, සත්ත සඤ්චෙතනා,
සත්ත චිත්තානි. තත්‍රාපි ‘එත්තකා ධම්මා කාමාවචරා, එත්තකා රූපාවචරා, එත්තකා
අරූපාවචරා, එත්තකා පරියාපන්නා, එත්තකා අපරියාපන්නා, එත්තකා ලොකියා,
එත්තකා ලොකුත්තරා’ ති” ඉමෙ ධම්මෙ විහජිත්වා විහජිත්වා
චතුර්විසතිසමන්තපට්ඨානඅනන්තයමහාපට්ඨානපටිමණ්ඩිතං අභිධම්මපිටකං
දෙසිතං, තං සකලම්පි අභිධම්මපිටකං මයි පරිනිබ්බුතෙ තුම්භාකං සත්ථුකිච්චං
සාධෙස්සති.

ඉති සබ්බම්පෙතං අභිසම්බොධිතො යාව පරිනිබ්බානා පඤ්චවත්තාලීසවස්සානි
 භාසිතං ලභිතං - “තිණි පිටකානි, පඤ්ච නිකායා, නවඨගානි, චතුරාසීති
 ධම්මක්ඛන්ධසහස්සානී” ති එවං මහාපහෙදං හොති. ඉති ඉමානි චතුරාසීති
 ධම්මක්ඛන්ධසහස්සානි තිට්ඨන්ති, අහං එකොව පරිනිබ්බායාමි. අහඤ්ච ඛො පන
 දානි එකකොව ඔවදාමි අනුසාසාමි, මයි පරිනිබ්බුතො ඉමානි චතුරාසීති
 ධම්මක්ඛන්ධසහස්සානි තුම්හෙ ඔවදිස්සන්ති අනුසාසිස්සන්ති ති එවං භගවා බහුනි
 කාරණානි දස්සෙන්නො - “සො වො මමච්චයෙන සත්ථා” ති ඔවදිත්වා පුන
 අනාගතෙ වාරිත්තං දස්සෙන්නො යථා ඛො පනාතිආදිමාහ.

තත්ථ සමුදාවරන්තීති කථෙන්නි වොහරන්ති. නාමෙන වා ගොත්තෙන වානි
 නවකානි අවත්වා “තිස්ස, නාගා” ති එවං නාමෙන වා, “කස්සප, ගොතමා” ති එවං
 ගොත්තෙන වා, “ආවුසො තිස්ස, ආවුසො කස්සපා” ති එවං ආවුසොවාදෙන වා
 සමුදාවරිතබ්බො. හත්තෙති වා ආයස්මාති වානි හත්තෙ තිස්ස, ආයස්මා තිස්සානි
 එවං සමුදාවරිතබ්බො. සමුහනතුති ආකඨ්ඛමානො සමුහනතු, යදි ඉච්ඡති
 සමුහනෙය්‍යානි අත්ථො. කස්මා පන සමුහනථානි එකංසෙනෙව අවත්වා
 විකප්පවනෙනෙව ය්‍පෙසීති? මහාකස්සපස්ස බලං දිට්ඨත්තා. පස්සති හි භගවා -
 “සමුහනථානි චුත්තෙපි සඨගීතිකාලෙ කස්සපො න සමුහනිස්සති” ති. තස්මා
 විකප්පෙනෙව ය්‍පෙසී.

තත්ථ - “එකච්චෙ ථෙරා එවමාහංසු - චත්තාරි පාරාජිකානි ය්‍පෙත්වා
 අවසෙසානි බුද්දානුබුද්දකානී” තිආදිනා නයෙන පඤ්චසතිකසඨගීතියං
 බුද්දානුබුද්දකකථා ආගතාව විනිච්ඡයො පෙත්ථ සමන්තපාසාදිකායං චුත්තො. කෙචි
 පනාහු - “හත්තෙ, නාගසෙන, කතමං බුද්දකං, කතමං අනුබුද්දක” ත්ති මිලිත්දෙන
 රඤ්ඤා පුච්ඡිතො. “දුක්කටං, මහාරාජ, බුද්දකං, දුබ්භාසිතං අනුබුද්දක” ත්ති
 චුත්තත්තා නාගසෙනත්ථෙරො බුද්දානුබුද්දකං ජානාති. මහාකස්සපො පන තං
 අජානන්තො -

“සුඤ්ඤා මෙ, ආවුසො, සඨසො සන්තම්භාකං සික්ඛාපදානි ගිහිගතානි,
 ගිහිනොපි ජානන්ති - “ඉදං වො සමණානං සකායපුත්තියානං කප්පති, ඉදං
 වො න කප්පති” ති. සථෙ මයං බුද්දානුබුද්දකානි සික්ඛාපදානි සමුහනිස්සාම,
 හවිස්සන්ති වත්තාරො - “ධුමකාලිකං සමණෙන ගොතමෙන සාවකානං
 සික්ඛාපදං පඤ්ඤත්තං, යාව නෙසං සත්ථා අට්ඨාසි, තාවිමෙ සික්ඛාපදෙසු
 සික්ඛිංසු, යතො ඉමෙසං සත්ථා පරිනිබ්බුතො, න දානිමෙ සික්ඛාපදෙසු
 සික්ඛන්ති” ති. යදි සඨසස්ස පත්තකල්ලං, සඨසො අපඤ්ඤත්තං න
 පඤ්ඤපෙය්‍යා, පඤ්ඤත්තං න සමුච්ඡිත්දෙය්‍යා, යථාපඤ්ඤත්තෙසු
 සික්ඛාපදෙසු සමාදාය වත්තෙය්‍යා. එසා ඤත්තීති -

කම්මවාචං සාවෙසීති. න තං එවං ගහෙතබ්බං. නාගසෙනත්ථෙරො හි -
 “පරවාදිනො ඔකාසො මා අහොසී” ති එවමාහ. මහාකස්සපත්ථෙරො
 “බුද්දානුබුද්දකාපත්තිං න සමුහනිස්සාමි” ති කම්මවාචං සාවෙසී.

බ්‍රහ්මදේශ්වකථාපි සඬගීතියං ආගතත්තාසමන්තපාසාදිකායං විනිවිජ්ජතා.

කඬබාති ද්වෙළ්භකං. විමතීති විනිවිජ්ජතුං අසමත්ථතා, බුද්ධො නු බො, න බුද්ධො නු බො, ධම්මො නු බො, න ධම්මො නු බො, සඬසො නු බො, න සඬසො නු බො, මග්ගො නු බො, න මග්ගො නු බො, පටිපදා නු බො, න පටිපදා නු බොති යස්ස සංසයො උප්පජ්ජෙය්‍ය, තං වො චදාමි “පුච්ඡට්ඨ භික්ඛවෙ”ති අයමෙත්ථ සඬබෙපත්ථො. සත්ථුගාරවෙනාපි න පුච්ඡෙය්‍යාථාති මයං සත්ථුසන්තිකෙ පබ්බජිමිහ, චත්තාරො පච්චයාපි නො සත්ථු සන්තකාව, තෙ මයං එත්තකං කාලං කඬබං අකත්වා න අරහාම අජ්ජ පච්ඡිමකාලෙ කඬබං කාතුන්ති සවෙ එවං සත්ථරි ගාරවෙන න පුච්ඡට්ඨ. සභායකොපි භික්ඛවෙ සභායකස්ස ආරොවෙතුති තුම්භාකං යො යස්ස භික්ඛුනො සන්දිට්ඨො සම්භත්තො, සො තස්ස ආරොවෙතු, අහං එතස්ස භික්ඛුස්ස කට්ඨස්සාමි, තස්ස කථං සුත්වා සබ්බෙ නික්කඬබා භවිස්සථාති දස්සෙති.

එවං පසන්නොති එවං සද්දහාමි අහන්ති අත්ථො. ඤාණමෙවාති නික්කඬබභාවපච්චක්ඛකරණඤාණංයෙව, එත්ථ තථාගතස්ස න සද්ධාමත්තන්ති අත්ථො. ඉමෙසඤ්ඡි, ආනන්දාති ඉමෙසං අන්තොසාණියං නිසින්නානං පඤ්චන්තං භික්ඛුසනානං. යො පච්ඡිමකොති යො ගුණවසෙන පච්ඡිමකො. ආනන්දත්ථෙරංයෙව සන්ධායාහ.

218. අප්පමාදෙන සම්පාදෙථාති සතිඅවිජ්ජවාසෙන සබ්බකිච්චාති සම්පාදෙය්‍යාථ. ඉති භගවා පරිනිබ්බානාමඤ්චෙ නිපන්නො පඤ්චවත්තාලීස වස්සාති දින්නං ඔවාදං සබ්බං එකස්මිං අප්පමාදපදෙයෙව පක්ඛිපිත්වා අදාසි. අයං තථාගතස්ස පච්ඡිමා වාචාති ඉදං පන සඬගීතිකාරකානං වචනං.

පරිනිබ්බුතකථාවණ්ණනා

219. ඉතො පරං යං පරිනිබ්බානපරිකම්මං කත්වා භගවා පරිනිබ්බුතො, තං දස්සෙතුං අථ බො භගවා පයමං ඤානන්තිආදි වුත්තං. තත්ථ පරිනිබ්බුතො භත්තෙති නිරොධං සමාපන්නස්ස භගවතො අස්සාසපස්සාසානං අභාවං දිස්වා පුච්ඡති. න ආවුසොති ථෙරො කථං ජානාති? ථෙරො කිර සත්ථාරා සද්ධිංයෙව තං සමාපත්තිං සමාපජ්ජන්තො යාව නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතනා වුට්ඨානං, තාව ගන්ත්වා ඉදාති භගවා නිරොධං සමාපන්නො, අන්තොනිරොධෙ ච කාලඬිකිරියා නාම නත්ථිති ජානාති.

අථ බො භගවා සඤ්ඤාවෙදයිතනිරොධසමාපත්තියා වුට්ඨහිත්වා නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතනං සමාපජ්ජි...පෙ.... තතියජ්ඣානා වුට්ඨහිත්වා චතුත්ථජ්ඣානං සමාපජ්ජිති එත්ථ භගවා චතුර්විසතියා යානෙසු පයමජ්ඣානං සමාපජ්ජි, තෙරසසු යානෙසු දුතියජ්ඣානං, තථා තතියජ්ඣානං, පන්තරසසු යානෙසු චතුත්ථජ්ඣානං සමාපජ්ජි. කථං? දසසු අසුභෙසු, ද්වන්තිංසාකාරෙ අට්ඨසු කසිණෙසු, මෙත්තාකරුණාමුදිතාසු, ආනාපානො, පරිච්ඡෙදාකාසෙති ඉමෙසු තාව

චතුර්විසති යානෙසු පටමජ්ඣානං සමාපජ්ජී. යපෙත්වා පන ද්වත්තිංසාකාරඤ්ච දස අසුභානි ච සෙසෙසු තෙරසසු දුතියජ්ඣානං, තෙසුයෙව ච තතියජ්ඣානං සමාපජ්ජී. අට්ඨසු පන කසිණෙසු, උපෙක්ඛාබ්‍රහ්මවිහාරෙ, ආනාපානෙ, පරිච්ඡෙදාකාසෙ, චතුසු අරුපෙසුති ඉමෙසු පන්තරසසු යානෙසු චතුත්ථජ්ඣානං සමාපජ්ජී. අයමි ච සඨබ්බෙපකථාව. නිබ්බානපුරං පටිසන්තො පන භගවා ධම්මස්සාමී සබ්බාපි චතුර්විසතිකොට්ඨසතසහස්සසඨබ්බා සමාපත්තියො පටිසිත්වා විදෙසං ගච්ඡන්තො ඤාතිජනං ආලිඬගෙත්වා විය සබ්බසමාපත්තිසුඛං අනුභවිත්වා පටිට්ඨො.

චතුත්ථජ්ඣානා වුට්ඨහිත්වා සමනන්තරා භගවා පරිනිබ්බායිති එත්ථ ඤානසමනන්තරං, පච්චචෙක්ඛණාසමනන්තරන්ති ද්වෙ සමනන්තරානි. තත්ථ ඤානා වුට්ඨාය භවඬගං ඔතිණ්ණස්ස තත්ථෙව පරිනිබ්බානං ඤානසමනන්තරං නාම. ඤානා වුට්ඨහිත්වා පුන ඤානඬගානි පච්චචෙක්ඛිත්වා භවඬගං ඔතිණ්ණස්ස තත්ථෙව පරිනිබ්බානං පච්චචෙක්ඛණාසමනන්තරං නාම. ඉමානිපි ද්වෙ සමනන්තරානෙව. භගවා පන ඤානං සමාපජ්ජිත්වා ඤානා වුට්ඨාය ඤානඬගානි පච්චචෙක්ඛිත්වා භවඬගවිත්තෙන අබ්‍යාකතෙන දුක්ඛසච්චෙන පරිනිබ්බායි. යෙ හි කෙච්චි බුද්ධා වා පච්චෙකබුද්ධා වා අරියසාවකා වා අන්තමසො කුන්ථකිපිල්ලිකං උපාදාය සබ්බෙ භවඬගවිත්තෙනෙව අබ්‍යාකතෙන දුක්ඛසච්චෙන කාලඬකරොන්තිති. මහාභූමිවාලාදීනි වුත්තනායානෙවාති.

220. භූතාති සත්තා. අප්පට්ඨුග්ගලොති පටිභාගපුග්ගලචිරහිතො. බලජ්ජත්තොති දසවිධඤාණබලං පත්තො.

221. උප්පාදවයධම්මිනොති උප්පාදවයසභාවා. තෙසං වූපසමොති තෙසං සඨබ්බාරානං වූපසමො, අසඬබ්බං නිබ්බානමෙව සුඛන්ති අත්ථො.

222. නාහු අස්සාසපස්සාසොති න ජාතො අස්සාසපස්සාසො. අනෙජොති තණ්හාසඬබ්බාතාය එජාය අභාවෙන අනෙජො. සන්තිමාරබ්භාති අනුපාදිසෙසං නිබ්බානං ආරබ්භ පටිච්ච සන්ධාය. යං කාලමකරීති යො කාලං අකරි. ඉදං වුත්තං හොති – “ආවුසො, යො මම සත්ථා බුද්ධවුනි සන්තිං ගමිස්සාමීති, සන්තිං ආරබ්භ කාලමකරි, තස්ස ඨිතවිත්තස්ස තාදිනො ඉදානි අස්සාසපස්සාසො න ජාතො, නත්ථි, නප්පවත්තති” ති.

අසල්ලිනෙතාති අලිනෙන අසඬකුටිනෙන සුවිකසිතෙනෙව විත්තෙන. වෙදනං අජ්ඣවාසයිති වෙදනං අධිවාසෙසි, න වෙදනානුවත්ති හුත්වා ඉතො ටිතො ච සම්පරිවත්ති. විමොක්ඛොති කෙනචි ධම්මෙන අනාවරණවිමොක්ඛො සබ්බසො අපඤ්ඤත්තිභාවූපගමො පජ්ජොතනිබ්බානසදිසො ජාතො.

223. තදාසීති “සභ පරිනිබ්බානා මහාභූමිවාලො” ති එවං හෙට්ඨා වුත්තං භූමිවාලමෙව සන්ධායාහ. තඤ්චි ලොමහංසනඤ්ච හිංසනකඤ්ච ආසි. සබ්බාකාරවරුපෙනෙති සබ්බවරකාරණුපෙනෙ.

224. අවිතරාගාති පුපුඡ්ඡනා වෙව සොතාපන්නසකදාගාමිනො ව. තෙසඤ්ඤි දොමනස්සං අප්පහීනං. තස්මා තෙපි බාහා පග්ගස්ස කන්දන්ති. උභොපි හත්ථෙ සීසෙ යපෙත්වා රොදන්තිති සබ්බං පුරිමනසෙනෙව වෙදිතබ්බං.

225. උජ්ඣායන්තිති “අයා අත්තනාපි අධිවාසෙතුං න සක්කොන්ති, සෙසජනං කථං සමස්සාසෙස්සන්ති” ති වදන්තියො උජ්ඣායන්ති. කථංභූතා පන හත්තෙ ආයස්මා අනුරුද්ධො දෙවතා මනසිකරොතිති දෙවතා, හත්තෙ, කථංභූතා ආයස්මා අනුරුද්ධො සල්ලක්ඛෙති, කිං තා සත්ථු පරිනිබ්බානං අධිවාසෙත්තිති?

අථ තාසං පවත්තිදස්සන්තථං ථෙරො සන්තාවුසොතිආදිමාහ. තං වුත්තත්ථමෙව. රත්තාවසෙසන්ති බලවපච්චුසෙ පරිනිබ්බුත්තා රත්තියා අවසෙසං වුල්ලකද්ධානං. ධම්මියා කථායාති අඤ්ඤා පාටියෙක්කා ධම්මකථා නාම නත්ථි, “ආවුසො සදෙවකෙ නාම ලොකෙ අප්පටිපුග්ගලස්ස සත්ථුනො අයං මච්චුරාජා න ලජ්ජති, කිමඛිගං පන ලොකියමහාජනස්ස ලජ්ජස්සති” ති එවරුපාය පන මරණපටිසංයුත්තාය කථාය චිතිනාමෙසු. තෙසඤ්ඤි තං කථං කථෙත්තානං මුහුත්තෙනෙව අරුණං උග්ගච්ඡි.

226. අථ ඛොති අරුණුග්ගං දිස්වාච ථෙරො ථෙරං එතදවොච. තෙනෙව කරුණියෙනාති කිදිසෙන නු ඛො පරිනිබ්බානට්ඨානෙ මාලාගන්ධාදිසක්කාරෙන භවිතබ්බං, කිදිසෙන භික්ඛුසඛිසස්ස නිසජ්ජට්ඨානෙන භවිතබ්බං, කිදිසෙන බාදනීයභොජනීයෙන භවිතබ්බන්ති, එවං යං භගවතො පරිනිබ්බුත්තභාවං සුත්වා කත්තබ්බං තෙනෙව කරුණියෙන.

බුද්ධසරීරපූජාවණ්ණනා

227. සබ්බඤ්ඤි තාළාවචරන්ති සබ්බං තූරියභණ්ඩං. සන්නිපාතෙථාති භෙරිං වරාපෙත්වා සමාහරථ. තෙ තථෙථ අකංසු. මණ්ඩලමාලෙති දුස්සමණ්ඩලමාලෙ. පටියාදෙන්තාති සජ්ජෙත්තා.

දක්ඛිණෙන දක්ඛිණන්ති නගරස්ස දක්ඛිණදිසාභාගෙනෙව දක්ඛිණදිසාභාගං. බාහිරෙන බාහිරන්ති අන්තොනගරං අප්පවෙසෙත්වා බාහිරෙනෙව නගරස්ස බාහිරපස්සං හරිත්වා. දක්ඛිණතො නගරස්සාති අනුරාධපුරස්ස දක්ඛිණද්වාරසදිසෙ යානෙ යපෙත්වා සක්කාරසම්මානං කත්වා ජෙතවනසදිසෙ යානෙ ඤාපෙස්සාමාති අත්ථො.

228. අට්ඨ මල්ලපාමොක්ඛාති මජ්ඣිමවයා ථාමසම්පන්නා අට්ඨමල්ලරාජානො. සීසං න්හාතාති සීසං ධොවිත්වා නහාතා. ආයස්මන්තං අනුරුද්ධන්ති ථෙරොව දිබ්බවක්ඛුකොති පාකටො, තස්මා තෙ සන්තෙසුපි අඤ්ඤෙසු මහාථෙරෙසු – “අයං නො පාකටං කත්වා කථෙස්සති” ති ථෙරං පුච්ඡිංසු. කථං පන, හත්තෙ, දෙවතානං අධිප්පායොති හත්තෙ, අම්භාකං තාව අධිප්පායං ජානාම. දෙවතානං කථං අධිප්පායොති පුච්ඡන්ති. ථෙරො පයමං තෙසං අධිප්පායං

දස්සෙන්නො තුම්භාකං බොතිආදිමාහ. මකුටබන්ධනං නාම මල්ලානං චෙතියන්ති මල්ලරාජුනං පසාධනමඛිගලසාලාය එතං නාමං. චිත්තීකතට්ඨෙන පනෙසා “චෙතිය”න්ති වුච්චති.

229. යාව සන්ධිසමලසඬිකට්ඨරාති එත්ථ සන්ධි නාම සරසන්ධි. සමලං නාම ගුඨරාසිනිද්ධමනපනාළි. සඬිකට්ඨරං නාම සඬිකාරට්ඨානං. දිබ්බෙහි ව මානුසකෙහි ව නච්චෙහිති උපරි දෙවතානං නච්චාති හොන්ති, හෙට්ඨා මනුස්සානං. එස නයො ගීතාදීසු. අපිච දෙවතානං අන්තරෙ මනුස්සා, මනුස්සානං අන්තරෙ දෙවතාති එවම්පි සක්කරොන්තා පුප්පේන්තා අගමංසු. මජ්ඣිමනිකායෙ මජ්ඣිමනිකායෙ හරිත්ථාති එවං හරියමානෙ හගවතො සරීරෙ බන්ධුලමල්ලසෙනාපතිහරියා මල්ලිකා නාම – “හගවතො සරීරං ආහරන්ති”ති සුත්ථා අත්තනො සාමිකස්ස කාලං කිරියතො පට්ඨාය අපරිභුඤ්ජිත්ථා යපිතං විසාබාය පසාධනසදිසං මහාලතාපසාධනං නිහරාපෙත්ථා – “ඉමිනා සත්ථාරං පුප්පේස්සාමි”ති තං මජ්ජාපෙත්ථා ගන්ධොදකෙන ධොවිත්ථා ද්වාරෙ ධීතා.

තං කිර පසාධනං තාසඤ්ච ද්විත්තං ඉත්ථිතං, දෙවදානියචොරස්ස ගෙහෙති තීසුයෙව යානෙසු අහොසි. සා ව සත්ථු සරීරෙ ද්වාරං සම්පත්තෙ – “ඔතාරෙථ, තාතා, සත්ථුසරීර”න්ති චත්ථා තං පසාධනං සත්ථුසරීරෙ පටිමුඤ්චි. තං සීසතො පට්ඨාය පටිමුක්කං යාවපාදතලාගතං. සුචණ්ණචණ්ණං හගවතො සරීරං සත්තරතනමයෙන මහාපසාධනෙන පසාධිතං අනිවිය විරොචිත්ථං. තං සා දිස්වා පසන්නචිත්තා පත්ථනං අකාසි – “හගවා යාව වට්ටෙ සංසරිස්සාමි, තාව මෙ පාටියෙක්කං පසාධනකිච්චං මා හොතු, නිච්චං පටිමුක්කපසාධනසදිසමෙව සරීරං හොතු”ති.

අථ හගවත්තං සත්තරතනමයෙන මහාපසාධනෙන උක්ඛිපිත්ථා පුරත්ථිමෙන ද්වාරෙන නිහරිත්ථා පුරත්ථිමෙන නගරස්ස මකුටබන්ධනං මල්ලානං චෙතියං, එත්ථ හගවතො සරීරං නික්ඛිපිංසු.

මහාකස්සපත්ථෙරවත්ථුචණ්ණනා

231. පාචාය කුසිනාරන්ති පාචානගරෙ පිණ්ඩාය වරිත්ථා “කුසිනාරං ගම්ස්සාමි”ති අද්ධානමග්ගප්පටිපන්නො හොති. රුක්ඛමුලෙ නිසීදිති එත්ථ කස්මා දිවාචිහාරන්ති න වුත්තං? දිවාචිහාරත්ථාය අනිසින්නන්තා. ථෙරස්ස හි පරිවාරා භික්ඛු සබ්බෙ සුඛසංවද්ධිතා මහාපුඤ්ඤා. තෙ මජ්ඣන්තිකසමයෙ තත්තපාසාණසදිසාය භූමියා පදසා ගච්ඡන්තා කිලමිංසු. ථෙරො තෙ දිස්වා – “භික්ඛු කිලමන්ති, ගන්තබ්බට්ඨානඤ්ච න දුරං, ථොකං විස්සමිත්ථා දුරථං පටිප්පස්සම්හෙත්ථා සායන්හසමයෙ කුසිනාරං ගන්ත්ථා දසබලං පස්සිස්සාමි”ති මග්ගා ඔක්කම්ම අඤ්ඤතරස්මිං රුක්ඛමුලෙ සඬිසාටිං පඤ්ඤපෙත්ථා උදකතුම්බතො උදකෙන හත්ථපාදෙ සීතලෙ කත්ථා නිසීදි. පරිවාරභික්ඛුපිස්ස රුක්ඛමුලෙ නිසීදිත්ථා යොනිසො මනසිකාරෙ කම්මං කුරුමානා තිණ්ණං රතනානං.

වණ්ණං භණ්ණානා නිසිදිංසු. ඉති දරථවිනොදනත්ථාය නිසින්නත්තා
“දිවාච්ඡාර” න්ති න චුත්තං.

මන්දාරවපුප්ඵං ගහෙත්වාති මහාපාතිප්පමාණං පුප්ඵං ආගන්තුකදණ්ඩකෙ
යපෙත්වා ඡත්තං විය ගහෙත්වා. අද්දස ඛොති ආගච්ඡන්තං දුරතො අද්දස. දිස්වා ච
පන වින්තෙසි –

“එතං ආජීවකස්ස භත්ථෙ මන්දාරවපුප්ඵං පඤ්ඤායති, එතඤ්ච න
සබ්බදා මනුස්සපථෙ පඤ්ඤායති, යදා පන කොච්ඡි ඉද්ධිමා ඉද්ධිං විකුබ්බති,
තදා සබ්බඤ්ඤාඛොධිසත්තස්ස ච මාතුකුච්ඡිඛික්කමනාදිසු භොති. න ඛො පන
අජ්ජ කෙනච්ඡි ඉද්ධිවිකුබ්බනං කතං, න මෙ සත්ථා මාතුකුච්ඡිං ඛික්කන්තො,
න කුච්ඡිතො නික්ඛමන්තො, නාපිස්ස අජ්ජ අභිසම්බොධි, න
ධම්මවක්කප්පවත්තනං, න යමකපාටිභාරියං, න දෙවොරොහණං, න
ආයුසඛිඛාරොස්සජ්ජනං. මහල්ලකො පන මෙ සත්ථා ධූවං පරිනිබ්බුතො
භවිස්සති” ති.

තතො – “පුච්ඡාමි න” න්ති විත්තං උප්පාදෙත්වා – “සචෙ ඛො පන
නිසින්නකොච පුච්ඡාමි, සත්ථරි අගාරවො කතො භවිස්සති” ති උට්ඨහිත්වා
ධීතට්ඨානතො අපක්කම්ම ඡද්දන්තො නාගරාජා මණ්ඩම්මං විය දසබලදත්තියං
මෙසවණ්ණං පංසුකුලච්චරං පාරුපිත්වා දසනබසමොධානසමුප්පලං අඤ්ජලිං
සිරස්මිං පතිට්ඨපෙත්වා සත්ථරි කතෙන ගාරවෙන ආජීවකස්ස අභිමුඛො හුත්වා –
“ආවුසො, අම්භාකං සත්ථාරං ජානාසී” ති ආහ. කිං පන සත්ථු පරිනිබ්බානං
ජානන්තො පුච්ඡි අජානන්තොති? ආවජ්ජනපට්ඨද්ධං ඛිණ්ණාසවානං ජානනං,
අනාවජ්ජිතත්තා පනෙස අජානන්තො පුච්ඡති එකෙ. ථෙරො සමාපත්තිබහුලො,
රත්තිට්ඨානදිවාට්ඨානලෙණමණ්ඩපාදිසු නිච්චං සමාපත්තිබලෙනෙව යාපෙති,
කුලසත්තකම්පි ගාමං පවිසිත්වා ද්වාරෙ සමාපත්තිං සමාපජ්ජිත්වා සමාපත්තිතො
චුට්ඨිතොව භික්ඛං ගණ්භාති. ථෙරො කිර ඉමිනා පච්ඡිමෙන අත්තභාවෙන
මහාජනානුග්ගහං කරිස්සාමි – “යෙ මය්හං භික්ඛං වා දෙන්ති ගන්ධමාලාදිහි වා
සක්කාරං කරොන්ති, තෙසං තං මහජ්ඣලං භොතු” ති එවං කරොති. තස්මා
සමාපත්තිබහුලතාය න ජානාති. ඉති අජානන්තොව පුච්ඡතීති වදන්ති, තං න
ගහෙතබ්බං.

න හෙත්ථ අජානනකාරණං අත්ථී. අභිලක්ඛිතං සත්ථු පරිනිබ්බානං අහොසි,
දසසහස්සිලොකධාතුකම්පනාදිහි නිමිත්තෙනහි. ථෙරස්ස පන පරිසාය කෙනිච්චි භික්ඛුහි
භගවා දිට්ඨපුබ්බො, කෙනිච්චි න දිට්ඨපුබ්බො, තත්ථ යෙහිපි දිට්ඨපුබ්බො, තෙපි
පස්සිතුකාමාව, යෙහිපි අදිට්ඨපුබ්බො, තෙපි පස්සිතුකාමාව. තත්ථ යෙහි න
දිට්ඨපුබ්බො, තෙ අතිදස්සනකාමතාය ගන්ත්වා “කුහිං භගවා” ති පුච්ඡන්තා
“පරිනිබ්බුතො” ති සුත්වා සන්ධාරෙතුං නාසක්ඛිස්සන්ති. වීචරඤ්ච පත්තඤ්ච
ඡඩ්ඛෙත්වා එකවත්ථා වා දුන්නිවත්ථා වා දුප්පාරුතා වා උරානි පටිපිසන්තා
පරොදිස්සන්ති. තත්ථ මනුස්සා – “මහාකස්සපත්ථෙරෙන සද්ධිං ආගතා

පංසුකුලිකා සයම්පි ඉත්ථියො විය පරොදන්ති, තෙ කිං අම්භෙ
සමස්සාසෙස්සන්ති” ති මය්හං දොසං දස්සන්ති. ඉදං පන සුඤ්ඤං මහාඅරඤ්ඤං, ඉධ
යථා තථා රොදන්තෙසු දොසො නත්ථි. පුරිමතරං සුත්වා නාම සොකොපි තනුකො
භොතීති භික්ඛූනං සතුප්පාදනත්ථාය ජානන්තොව පුච්ඡි.

අප්ප්ඵ සත්තාහපරිනිබ්බුතො සමණො ගොතමොති අප්ප්ඵ සමණො ගොතමො
සත්තාහපරිනිබ්බුතො. තතො මෙ ඉදන්ති තතො සමණස්ස ගොතමස්ස
පරිනිබ්බුතට්ඨානතො.

232. සුභද්දො නාම වුඩ්ඨපබ්බජිතොති “සුභද්දො” ති තස්ස නාමං. වුඩ්ඨකාලෙ
පන පබ්බජිතත්තා “වුඩ්ඨපබ්බජිතො” ති වුච්චති. කස්මා පන සො එවමාහ? හගවති
ආසාතෙන. අයං කිරෙසො ඛන්ධකෙ ආගතෙ ආතුමාවත්ථුස්මිං නභාපිතපුබ්බකො
වුඩ්ඨපබ්බජිතො හගවති කුසිනාරතො නික්ඛමිත්වා අඩ්ඨතෙළසෙහි භික්ඛුසතෙහි
සද්ධිං ආතුමං ආගච්ඡන්තෙ හගවා ආගච්ඡන්ති සුත්වා – “ආගතකාලෙ යාගුපානං
කරිස්සාමි” ති සාමණෙරභූමියං ධීතෙ ද්වෙ පුත්තෙ එතදවොච – “හගවා කිර, තාතා,
ආතුමං ආගච්ඡති මහතා භික්ඛුසඤ්ඤා සද්ධිං අඩ්ඨතෙළසෙහි භික්ඛුසතෙහි;
ගච්ඡට් තුම්භෙ, තාතා, බුරහණ්ඩං ආදාය නාළියාචාපකෙන අනුසරකං අනුසරකං
ආභිණ්ඩට් ලොණමිපි තෙලමිපි තණ්ඩුලමිපි බාදනීයමිපි සංහරට් හගවතො
ආගතස්ස යාගුපානං කරිස්සාමා” ති (මහාව. 303). තෙ තථා අකංසු.

මනුස්සා තෙ දාරකෙ මඤ්ජුකෙ පටිභානෙය්‍යකෙ දිස්වා කාරෙතුකාමාපි
අකාරෙතුකාමාපි කාරෙන්තියෙව. කතකාලෙ – “කිං ගණ්හිස්සට් තාතා” ති
පුච්ඡන්ති. තෙ වදන්ති – “න අම්භාකං අඤ්ඤෙන කෙනචි අත්ථො, පිතා පන නො
හගවතො, ආගතකාලෙ යාගුදානං දාතුකාමො” ති. තං සුත්වා මනුස්සා
අපරිගණෙත්වා යං තෙ සක්කොන්ති ආහරිතුං, සබ්බං දෙන්ති. යම්පි න
සක්කොන්ති, මනුස්සෙහි පෙසෙන්ති. අට් හගවති ආතුමං ආගන්ත්වා භුසාගාරං
පට්ටියෙ සුභද්දො සායන්හසමයං ගාමද්වාරං ගන්ත්වා මනුස්සෙ ආමන්තෙසි –
“උපාසකා, නාහං තුම්භාකං සන්තිකා අඤ්ඤං කිඤ්චි පච්චාසිසාමි, මය්හං දාරකෙහි
ආහතානි තණ්ඩුලාදීනියෙව සඤ්ඤාසෙසං පභොන්ති. යං හත්ථකම්මං, තං මෙ දෙථා” ති.
“ඉදඤ්චිදඤ්ච ගණ්හථා” ති සබ්බපකරණානි ගාහෙත්වා විහාරෙ උද්ධනානි
කාරෙන්වා එකං කාළකං කාසාවං නිවාසෙත්වා තාදිසමෙව පාරුපිත්වා – “ඉදං
කරොථ, ඉදං කරොථා” ති සබ්බරත්තිං විවාරෙන්තො සතසහස්සං විස්සජ්ජෙන්වා
භොජ්ජයාගුඤ්ච මධුගොළකඤ්ච පටියාදාපෙසි. භොජ්ජයාගු නාම භුඤ්ජිත්වා
පාතබ්බයාගු, තත්ථ සජ්ජිමධුචාණිතමච්ඡමංසපුප්ඵඵලරසාදි යං කිඤ්චි බාදනීයං
නාම සබ්බං පක්ඛිපති කිළිතුකාමානං සිසමක්ඛනයොග්ගා භොති සුගන්ධගන්ධා.

අට් හගවා කාලස්සෙව සරිරපට්ඨග්ගනං කත්වා භික්ඛුසඤ්ඤාපරිවුතො පිණ්ඩාය
වරිතුං ආතුමනගරාහිමුඛො පායාසි. මනුස්සා තස්ස ආරොචෙසුං – “හගවා පිණ්ඩාය
ගාමං පවිසති, තයා කස්ස යාගු පටියාදිතා” ති. සො යථානිවත්ථපාරුතෙහෙව තෙහි
කාළකකාසාවෙහි එකෙන හත්ථෙන දබ්බිඤ්ච කට්ඨජුඤ්ච ගහෙත්වා බ්‍රහ්මා විය

දක්වීම ජාත්‍යන්තර මට්ටමට භූමිය පතිටයාපනය වන්නේවා - “පටිගණනය මෙ, හත්තෙ, හගවා යාගු” න්ති ආහ.

තතො “ජානන්තාපි තථාගතා පුච්ඡන්ති” ති ඛන්ධකෙ ආගතනයෙන හගවා පුච්ඡන්ති ව සුත්ත ව තං වුච්ඡිපබ්බතං විගරහන්ති තස්මිං වත්ථුස්මිං. අකප්පියසමාදානසික්ඛාපදඤ්ච, බුරහණ්ඩපරිහරණසික්ඛාපදඤ්චාති ද්වෙ සික්ඛාපදාති පඤ්ඤාපෙත්වා - “භික්ඛවෙ, අනෙකකප්පකොටියො භොජනං පරියෙසන්තෙහෙව චිතිනාමිතා, ඉදං පන තුම්භාකං අකප්පියං අධම්මෙන උප්පන්නං භොජනං, ඉමං පරිභුක්තානං අනෙකාති අත්තභාවසහස්සාති අපායෙස්වෙව නිබ්බන්තිස්සන්ති, අපෙඨ මා ගණ්හවා” ති භික්ඛාචාරාහිමුඛො අගමාසි. එකභික්ඛුනාපි න කිඤ්චි ගහිතං.

සුභද්දො අනත්තමනො හුත්වා අයං “සබ්බං ජානාමි” ති ආභිණ්ඩති. සවෙ න ගහිතුකාමො, පෙසෙත්වා ආරොචෙතබ්බං. අයං පක්කාභාරො නාම සබ්බවිරං තිට්ඨන්තො සත්තාහමන්තං තිට්ඨෙය්‍යා. ඉදඤ්චි මම යාවජීවං පරියත්තං අස්ස. සබ්බං තෙන නාසිතං, අහිතකාමො අයං මය්හන්ති හගවති ආසාතං ඛන්ධන්ති දසබලෙ ධරන්තෙ කිඤ්චි වත්තුං නාසක්ඛි. එවං කිරස්ස අහොසි - “අයං උච්චා කුලා පබ්බජිතො මහාපුරිසො, සවෙ කිඤ්චි වක්ඛාමි, මංයෙව සන්තප්පෙස්සති” ති. ස්වායං අප්ප “පරිනිබ්බුතො හගවා” ති සුත්තං ලද්ධස්සාසො විය හට්ඨතුට්ඨො එවමාහ.

ථෙරො තං සුත්තං හදයෙ පහාරදානං විය මත්ථකෙ පතිතසුක්ඛාසනි විය මඤ්ඤි, ධම්මසංවෙගො වස්ස උප්පජ්ජි - “සත්තාහමන්තපරිනිබ්බුතො හගවා, අප්පජාපිස්ස සුචණ්ණවණ්ණං සරීරං ධරතියෙව, දුක්ඛෙන හගවතා ආරාධිතසාසනෙ නාම එවං ලහු මහන්තං පාපකසටං කණ්ටකො උප්පන්නො, අලං බො පනෙස පාපො වච්ඡිමානො අඤ්ඤාපි එවරුපෙ සහායෙ ලහිත්වා සක්කා සාසනං ඔසක්කාපෙතු” න්ති. තතො ථෙරො වින්තෙසි -

“සවෙ බො පනාහං ඉමං මහල්ලකං ඉධෙව පිලොතිකං නිවාසාපෙත්වා ඡාරිකාය ඔකිරාපෙත්වා නිහරාපෙස්සාමි, මනුස්සා ‘සමණස්ස ගොතමස්ස සරීරෙ ධරමානෙයෙව සාවකා විචදන්ති’ ති අමභාකං දොසං දස්සෙස්සන්ති අධිවාසෙමි තාව.

හගවතා හි දෙසිතො ධම්මො අසඬගහිතපුප්ඵරාසිසදිසො. තත්ථ යථා වාතෙන පහටපුප්ඵාති යතො වා තතො වා ගච්ඡන්ති, එවමෙව එවරුපානං පාපපුග්ගලානං වසෙන ගච්ඡන්තෙ ගච්ඡන්තෙ කාලෙ විනයෙ එකං ද්වෙ සික්ඛාපදාති නස්සිස්සන්ති, සුත්තෙ එකො ද්වෙ පඤ්ඤාචාරා නස්සිස්සන්ති, අහිධම්මෙ එකං ද්වෙ භූමන්තරාති නස්සිස්සන්ති, එවං අනුක්කමෙන මූලෙ නට්ඨෙ පිසාවසදිසා හවිස්සාම; තස්මා ධම්මවිනයසඬගහං කරස්සාම. එවඤ්චි සති දළ්භං සුත්තෙන සඬගහිතාති පුප්ඵාති විය අයං ධම්මවිනයො නිව්වලො හවිස්සති.

එතදත්ථඤ්ඤි භගවා මය්භං තිණි ගාවුතානි පච්චුග්ගමනං අකාසි, තීභි ඔවාදෙහි උපසම්පදං අදාසි, කායතො අපනෙත්වා කායෙ වීචරපරිවත්තනං අකාසි, ආකාසෙ පාණිං වාලෙන්වා වන්දුපමං පටිපදං කථෙන්නො මං කායසක්ඛිං කත්වා කථෙසි, තික්ඛත්තුං සකලසාසනදායජ්ජං පටිච්ඡාපෙසි. මාදිසෙ භික්ඛුම්භි තිට්ඨමානෙ අයං පාපො සාසනෙ වුඩ්ඪිං මා අලත්ථ. යාව අධම්මො න දිජ්ජති, ධම්මො න පටිබාහියති. අවිනයො න දිජ්ජති විනයො න පටිබාහියති. අධම්මවාදිනො න බලවන්නො භොන්ති, ධම්මවාදිනො න දුබ්බලා භොන්ති; අවිනයවාදිනො න බලවන්නො භොන්ති, විනයවාදිනො න දුබ්බලා භොන්ති. තාව ධම්මඤ්ච විනයඤ්ච සඬිගායිස්සාමි. තතො භික්ඛු අත්තනො අත්තනො පභොනකං ගහෙත්වා කජ්ජියාකජ්ජියං කථෙස්සන්ති. අරායං පාපො සයමෙව නිග්ගහං පාපුණ්ණිස්සති, පුන සීසං උක්ඛිපිතුං න සක්ඛිස්සති, සාසනං ඉද්ධඤ්චෙව චීතඤ්ච භවිස්සති” ති.

සො එවං නාම මය්භං චිත්තං උජ්ජන්තන්ති කස්සචි අනාරොචෙන්වා භික්ඛුසඬ්ඨිං සමස්සාපෙසි. තෙන වුත්තං – “අථ ඛො ආයස්මා මහාකස්සපො...පෙ.... නෙතං යානං විජ්ජති” ති.

233. විතකන්ති විසරතනසතිකං වන්දනවිතකං. ආලිම්පෙස්සාමාති අග්ගිං ගාභාපෙස්සාම. න සක්කොන්ති ආලිම්පෙතුන්ති අට්ඨපි සොළසපි ද්වන්තිංසපි ජනා ජාලනත්ථාය යමකයමකඋක්කායො ගහෙත්වා තාලවණ්ටෙහි බීජන්තා භස්තාහි ධමන්තා තානි තානි කාරණානි කරොන්තාපි න සක්කොන්තියෙව අග්ගිං ගාභාපෙතුං. දෙවතානං අධිජ්ජායොති එත්ථ තා කිර දෙවතා ථෙරස්ස උපට්ඨාකදෙවතාව. අසීතිමහාසාවකෙසු හි විත්තානි පසාදෙන්වා තෙසං උපට්ඨාකානි අසීතිකුලසහස්සානි සග්ගෙ නිබ්බත්තානි. තත්ථ ථෙරෙ විත්තං පසාදෙන්වා සග්ගෙ නිබ්බත්තා දෙවතා තස්මිං සමාගමෙ ථෙරං අදිස්වා – “කුහිං නු ඛො අම්භාකං කුලුපකත්ථෙරො” ති අන්තරාමග්ගෙ පටිපන්නං දිස්වා “අම්භාකං කුලුපකත්ථෙරෙන අවන්දිතෙ විතකො මා පජ්ජලිත්ථා” ති අධිට්ඨංසු.

මනුස්සා තං සුත්වා – “මහාකස්සපො කිර නාම භො භික්ඛු පඤ්චභි භික්ඛුසතෙහි සද්ධිං ‘දසබලස්ස පාදෙ වන්දිස්සාමි’ ති ආගච්ඡති. තස්මිං කිර අනාගතෙ විතකො න පජ්ජලිස්සති. කිදිසො භො සො භික්ඛු කාලො ඔදාතො දිසො රස්සො, එවරුපෙ නාම භො භික්ඛුම්භි යිතෙ කිං දසබලස්ස පරිනිබ්බානං නාමා” ති කෙචි ගන්ධමාලාදිහත්ථා පටිපථං ගච්ඡංසු. කෙචි වීරියො විචිත්තා කත්වා ආගමනමග්ගං ඔලොකයමානා අට්ඨංසු.

234. අථ ඛො ආයස්මා මහාකස්සපො යෙන කුසිනාරා...පෙ.... සිරසා වන්දිති ථෙරො කිර විතකං පදක්ඛිණං කත්වා ආචජ්ජන්තොව සල්ලක්ඛෙසි – “ඉමස්මිං යානෙ සීසං, ඉමස්මිං යානෙ පාදා” ති. තතො පාදානං සමීපෙ යත්වා අභිඤ්ඤාපාදකං චතුත්ථජ්ඣානං සමාපජ්ජන්තවා වුට්ඨාය – “අරාසභස්සපටිමණ්ඩිතවක්කලක්ඛණපතිට්ඨිතා දසබලස්ස පාදා සද්ධිං කජ්ජාසපටලෙහි පඤ්ච දුස්සයුගසතානි සුවණ්ණදොණිං වන්දනවිතකඤ්ච ද්වෙධා

කත්වා මය්හං උත්තමඛිගෙ සිරස්මිං පතිට්ඨහන්තු” ති අධිට්ඨාසි. සහ අධිට්ඨානවිත්තෙන තානි පඤ්ච දුස්සයුගසතානි ද්වෙධා කත්වා වලාහකන්තරා පුණ්ණුවන්දො විය පාදා නික්ඛමිංසු. ථෙරො විකසිතරත්තපදුමසදිසෙ හත්ථෙ පසාරත්වා සුවණ්ණවණ්ණෙ සත්ථුපාදෙ යාව ගොජඵකා දළ්භං ගහෙත්වා අත්තනො සිරවරෙ පතිට්ඨපෙසි. තෙන චුත්තං – “භගවතො පාදෙ සිරසා වන්දි” ති.

මහාජනො තං අවිජරියං දිස්වා එකජපභාරෙනෙව මහානාදං නදි, ගන්ධමාලාදීහි පූජෙත්වා යථාරුචි වන්දි. එවං පන ථෙරෙන ච මහාජනෙන ච තෙහි ච පඤ්චහි භික්ඛුසතෙහි වන්දිතමත්තෙ පුන අධිට්ඨානකිච්චං නත්ථි. පකතිඅධිට්ඨානවසෙනෙව ථෙරස්ස හත්ථනො මුච්චිත්වා අලත්තකවණ්ණානි භගවතො පාදතලානි වන්දනදාරුඤ්චු කිඤ්චි අවාලෙත්වාච යථායානෙ පතිට්ඨහිංසු, යථායානෙ ධීතානෙව අගෙසුං. භගවතො හි පාදෙසු නික්ඛමන්තෙසු චා පවිසන්තෙසු චා කජ්ජාසඅංසු චා දසිකතන්තං චා තෙලබ්න්දු චා දාරුක්ඛන්ධං චා යානා වලිතං නාම නාහොසි. සබ්බං යථායානෙ ධීතමෙව අහොසි. උට්ඨහිත්වා පන අත්ථඬිගතෙ වන්දෙ විය සුරියෙ විය ච තථාගතස්ස පාදෙසු අත්තරහිතෙසු මහාජනො මහාකන්දිතං කන්දි. පරිනිබ්බානකාලතො අධිකතරං කාරුඤ්ඤං අහොසි.

සයමෙව භගවතො චිතකො පජ්ජලීති ඉදං පන කස්සචි පජ්ජලාපෙනුං වායමන්තස්ස අදස්සනවසෙන චුත්තං. දෙවතානුභාවෙන පනෙස සමන්තතො එකජපභාරෙනෙව පජ්ජලී.

235. සරිරානෙව අවසිස්සිංසුති පුබ්බෙ එකග්ගෙන න ධීතත්තා සරිරං නාම අහොසි. ඉදානි විජ්ජකිණ්ණත්තා සරිරානීති චුත්තං සුමනමකුළසදිසා ච ධොතමුත්තසදිසා ච සුවණ්ණසදිසා ච ධාතුයො අවසිස්සිංසුති අත්ථො. දීඝායුකචුද්ධානඤ්චි සරිරං සුවණ්ණක්ඛන්ධසදිසං එකමෙව හොති. භගවා පන – “අහං න චිරං යත්වා පරිනිබ්බායාමි, මය්හං සාසනං තාව සබ්බත්ථ න විත්ථාරිතං, තස්මා පරිනිබ්බුතස්සාපි මෙ සාසපමත්තම්පි ධාතුං ගහෙත්වා අත්තනො අත්තනො වසනට්ඨානෙ චෙතියං කත්වා පරිවරන්තො මහාජනො සග්ගපරායණො හොතු” ති ධාතුනං විකිරණං අධිට්ඨාසි. කති, පනස්ස ධාතුයො විජ්ජකිණ්ණා, කති න විජ්ජකිණ්ණාති. වතස්සො දායා, ද්වෙ අක්ඛකා, උණ්භීසන්ති ඉමා සත්ත ධාතුයො න විජ්ජකිරිංසු, සෙසා විජ්ජකිරිංසුති. තත්ථ සබ්බචුද්දකා ධාතු සාසපඨිජමත්තා අහොසි, මහාධාතු මජ්ඣෙ භින්තතණ්ඩුලමත්තා, අතිමහති මජ්ඣෙ භින්තමුග්ගමත්තාති.

උදකධාරානි අග්ගබාහුමත්තාපි ජඬිසමත්තාපි තාලක්ඛන්ධමත්තාපි උදකධාරා ආකාසනො පතිත්වා නිබ්බාපෙසි. උදකසාලතොති පරිවාරත්වා ධීතසාලරුක්ඛෙ සන්ධායෙන චුත්තං, තෙසම්පි හි ඛන්ධන්තරවිටපන්තරෙහි උදකධාරා නික්ඛමිත්වා නිබ්බාපෙසුං. භගවතො චිතකො මහන්තො. සමන්තා පථවිං භින්දිත්වාපි නඬිගලසිසමත්තා උදකවට්ඨි ඵලිකවට්ඨසකසදිසා උග්ගන්ත්වා චිතකමෙව ගණ්හන්ති. ගන්ධොදකෙනානි සුවණ්ණසට්ඨෙ රජතසට්ඨෙ ච පුරත්වා

ආහතනානාගන්ධොදකෙන. නිබ්බාපෙසුන්ති සුවණ්ණමයරජතමයෙහි
අට්ඨදණ්ඩකෙහි විකිරිත්වා වන්දනවිතකං නිබ්බාපෙසුං.

එත්ථ ච විතකෙ ක්කායමානෙ පරිවාරෙත්වා ධීතසාලරුක්ඛානං සාබන්තරෙහි
විටපන්තරෙහි පත්තන්තරෙහි ජාලා උග්ගච්ඡන්ති, පත්තං වා සාබා වා පුජ්ඵං වා
දඩ්ඨා නාම නත්ථී, කිපිල්ලිකාපි මක්කට්ඨකාපි ජාලානං අන්තරෙනෙව විවරන්ති.
ආකාසතො පතිතඋදකධාරාසුපි සාලරුක්ඛෙහි නික්ඛන්තඋදකධාරාසුපි පථවිං
හින්දිත්වා නික්ඛන්තඋදකධාරාසුපි ධම්මකථාව පමාණං. එවං විතකං නිබ්බාපෙත්වා
පන මල්ලරාජානො සන්ථාගාරෙ චතුජ්ජානියගන්ධපරිභණ්ඩං කාරෙත්වා
ලාජපඤ්චමානි පුජ්ඵානි විකිරිත්වා උපරි වෙලවිතානං බන්ධිත්වා
සුවණ්ණතාරකාදීහි බවිත්වා තත්ථ ගන්ධදාමමාලාදාමරතනදාමානි ඔලම්බෙත්වා
සන්ථාගාරතො යාව මකුට්ඨබන්ධනසඬ්ඛාතා සීසපසාධනමඬ්ගලසාලා, තාව උභොහි
පස්සෙහි සාණිකිලඤ්ජපරික්ඛෙපං කාරෙත්වා උපරි වෙලවිතානං බන්ධාපෙත්වා
සුවණ්ණතාරකාදීහි බවිත්වා තත්ථ ගන්ධදාමමාලාදාමරතනදාමානි ඔලම්බෙත්වා
මණ්දණ්ඩවණ්ණෙහි වෙණුහි ච පඤ්චවණ්ණද්ධපෙ උස්සාපෙත්වා සමන්තා
වාතපටාකා පරික්ඛිපිත්වා සුසම්මට්ඨාසු වීථිසු කදලියො ච පුණ්ණසංථෙ ච යපෙත්වා
දණ්ඩකදීපිකා ජාලෙත්වා අලඬ්ඛතහත්ථික්ඛන්ධෙ සහ ධාතුහි සුවණ්ණදොණිං
යපෙත්වා මාලාගන්ධාදීහි පුෂෙත්තා සාධුකිලිතං කිලන්තා අන්තොනගරං
පවෙසෙත්වා සන්ථාගාරෙ සරභමයපල්ලඬ්ඛකෙ යපෙත්වා උපරි සෙතච්ඡත්තං
ධාරෙසුං. එවං කත්වා – “අථ බො කොසිතාරකා මල්ලා භගවතො සරීරානි
සත්තාහං සන්ථාගාරෙ සත්තිපඤ්ජරං කරිත්වා” ති සබ්බං වෙදිතබ්බං.

තත්ථ සත්තිපඤ්ජරං කරිත්වානි සත්තිහත්ථෙහි පුරිසෙහි පරික්ඛිපාපෙත්වා.
ධනුපාකාරන්ති පයමං තාව හත්ථිකුම්භෙන කුම්භං පහරන්තෙ පරික්ඛිපාපෙසුං,
තතො අස්සෙ ගීවාය ගීවං පහරන්තෙ, තතො රථෙ ආණිකොටියා ආණිකොටිං
පහරන්තෙ, තතො යොධෙ බාහුනා බාහුං පහරන්තෙ. තෙසං පරියන්තෙ කොටියා
කොටිං පහරමානානි ධනුනි පරික්ඛිපාපෙසුං. ඉති සමන්තා යොජනජ්ජමාණං යානං
සත්තාහං සන්තාහගවච්ඡිකං විය කත්වා ආරක්ඛං සංවිදහිංසු. තං සන්ධාය චුත්තං –
“ධනුපාකාරං පරික්ඛිපාපෙත්වා” ති.

කස්මා පනෙනෙ එවමකංසුති? ඉතො පුරිමෙසු හි ද්විසු සත්තාහෙසු තෙ
හික්ඛුසඬ්ඛසස්ස යානනිසජ්ජොකාසං කරොන්තා බාදනීයං භොජනීයං සංවිදහන්තා
සාධුකිලිකාය ඔකාසං න ලහිංසු. තතො නෙසං අහොසි – “ඉමං සත්තාහං
සාධුකිලිතං කිලිස්සාම, යානං බො පනෙනං විජ්ජනී යං අම්භාකං පමත්තභාවං
ඤ්ඤත්වා කොවිදෙව ආගන්ත්වා ධාතුයො ගණ්භෙය්‍ය, තස්මා ආරක්ඛං යපෙත්වා
කිලිස්සාමා” ති. තෙ තථා එවමකංසු.

සරීරධාතුච්ඡන්තවණ්ණනා

236. අස්සොසි බො රාජානි කථං අස්සොසි? පයමමෙව කිරස්ස අමච්චා සුත්වා
වින්තයිංසු – “සන්ථා නාම පරිනිබ්බුතො, න සො සක්කා පුන ආහරිතුං.

පොථුප්ප්නිකසද්ධාය පන අම්මාකං රඤ්ඤා සදිසො නත්ථී, සචෙ එස ඉමිනාව නියාමෙන සුභිස්සති, හදයමස්ස ඵලිස්සති. රාජා ඛො පන අම්මෙහි අනුරක්ඛිතබ්බො” ති තෙ තිස්සො සුවණ්ණදොණියො ආහරිත්වා චතුමධුරස්ස පුරත්වා රඤ්ඤා සන්තිකං ගන්ත්වා එතදවොචුං - “දෙව, අම්මෙහි සුපිනකො දිට්ඨො, තස්ස පටිසාතත්ථං තුම්මෙහි දුකුලදුපට්ඨං නිවාසෙත්වා යථා නාසාපුට්ඨත්තං පඤ්ඤායති, එවං චතුමධුරදොණියා නිපජ්ජිතුං වට්ටති” ති. රාජා අත්ථවරානං අමච්චානං වචනං සුත්වා “එවං භොතු තාතා” ති සම්පට්චිත්ත්වා තථා අකාසී.

අපේකො අමච්චො අලඬිකාරං ඔමුඤ්චිත්වා කෙසෙ පකිරිය යාය දිසාය සත්ථා පරිනිබ්බුතො, තදහිමුඛො හුත්වා අඤ්ජලිං පග්ගය්හ රාජානං ආහ - “දෙව, මරණතො මුච්චනකසත්තො නාම නත්ථී, අම්මාකං ආයුචඩ්ඨනො චෙතියට්ඨානං පුඤ්ඤක්ඛෙත්තං අභිසෙකසිඤ්චකො සො භගවා සත්ථා කුසිනාරාය පරිනිබ්බුතො” ති. රාජා සුත්වාච විසඤ්ඤීජාතො චතුමධුරදොණියං උසුමං මුඤ්චි. අථ නං උක්ඛිපිත්වා දුතියාය දොණියා නිපජ්ජාපෙසුං. සො පුන සඤ්ඤං ලහිත්වා - “තාතා, කිං වදෙථා” ති පුච්ඡි. “සත්ථා, මහාරාජ, පරිනිබ්බුතො” ති. රාජා පුනපි විසඤ්ඤීජාතො චතුමධුරදොණියා උසුමං මුඤ්චි. අථ නං තතොපි උක්ඛිපිත්වා තතියාය දොණියා නිපජ්ජාපෙසුං. සො පුන සඤ්ඤං ලහිත්වා “තාතා, කිං වදෙථා” ති පුච්ඡි. “සත්ථා, මහාරාජ, පරිනිබ්බුතො” ති. රාජා පුනපි විසඤ්ඤීජාතො, අථ නං උක්ඛිපිත්වා නභාපෙත්වා මත්ථකෙ සට්ඨෙහි උදකං ආසිඤ්චිංසු.

රාජා සඤ්ඤං ලහිත්වා ආසනා වුට්ඨාය ගන්ධපරිභාවිතෙ මණිවණ්ණෙ කෙසෙ විකිරිත්වා සුවණ්ණඵලකවණ්ණාය පිට්ඨියං පකිරිත්වා පාණිනා උරං පහරිත්වා පවාලඬිකුරවණ්ණාහි සුවට්ටිතඬිගුලීහි සුවණ්ණබ්බිසකවණ්ණං උරං සිබ්බන්තො විය ගහෙත්වා පරිදෙවමානො උම්මත්තකවෙසෙන අන්තරවීථිං ඔතිණ්ණො, සො අලඬිකතනාටකපරිවුතො නගරතො නික්ඛම්ම ජීවකම්බවනං ගන්ත්වා යස්මිං යානෙ නිසින්තෙන භගවතා ධම්මො දෙසිතො තං ඔලොකෙත්වා - “භගවා සබ්බඤ්ඤා, නනු ඉමස්මිං යානෙ නිසිදිත්වා ධම්මං දෙසයිත්ථ, සොකසල්ලං මෙ විනොදයිත්ථ, තුම්මෙ මය්හං සොකසල්ලං නිහරිත්ථ, අහං තුම්මාකං සරණං ගතො, ඉදානි පන මෙ පටිච්චනම්පි න දෙථ, භගවා” ති පුනස්පුනං පරිදෙවිත්වා “නනු භගවා අහං අඤ්ඤදා එවරූපෙ කාලෙ ‘තුම්මෙ මහාභික්ඛුසඬ්ඨපරිවාරා ජම්බුදීපතලෙ වාරිකං වරථා’ ති සුඤ්ඤාමි, ඉදානි පනාහං තුම්මාකං අනනුරූපං අයුත්තං පවත්තිං සුඤ්ඤාමි” ති එවමාදීනි ව වත්වා සට්ඨිමත්තාහි ගාථාහි භගවතො ගුණං අනුස්සරිත්වා චිත්තෙසි - “මම පරිදෙවිතෙනෙව න සිජ්ඣති, දසබලස්ස ධාතුයො ආහරාපෙස්සාමි” ති එවං අස්සොසි. සුත්වා ච ඉමිස්සා විසඤ්ඤිභාවාදිපවත්තියා අවසානෙ දූතං පාහෙසි. තං සන්ධාය අථ ඛො රාජානිආදි වුත්තං.

තත්ථ දූතං පාහෙසිති දූතඤ්ච පණ්ණඤ්ච පෙසෙසි. පෙසෙත්වා ච පන - “සචෙ දස්සන්ති, සුන්දරං. නො චෙ දස්සන්ති, ආහරණුපායෙන ආහරිස්සාමි” ති චතුරඬිගිනිං සෙනං සන්තය්හිත්වා සයම්පි නික්ඛන්තොයෙව. යථා ච අජාතසත්තු, එවං.

ලිච්ඡවිආදයොපි දූතං පෙසෙත්වා සයම්පි චතුරභිගිනියා සෙනාය නික්ඛමිංසුයෙව.
තත්ථ පාවෙය්‍යාකා සබ්බෙහි ආසන්නතරා කුසිනාරතො තිගාචුතන්නරෙ නගරෙ
වසන්ති, භගවාපි පාවං පවිසිත්වාච කුසිනාරං ගතො. අථ කස්මා පයමතරං න
ආගතාති වෙ? මහාපරිවාරා පනෙනෙ රාජානො මහාපරිවාරං කරොන්තාව පච්ඡතො
ජාතා.

තෙ සඬ්ඝෙ ගණෙ එතදවොචුන්ති සබ්බෙපි තෙ සත්තනගරවාසිනො ආගන්ත්වා
— “අම්භාකං ධාතුයො වා දෙන්තු, යුද්ධං වා” ති කුසිනාරානගරං පරිවාරෙත්වා ධීතෙ
— “එතං භගවා අම්භාකං ගාමක්ඛෙන්තෙ” ති පටිවචනං අවොචුං. තෙ කිර එවමාහංසු
— “න මයං සත්ථු සාසනං පභිණ්ණිමහ, නාපි ගන්ත්වා ආනයිමිහ. සත්ථා පන සයමෙව
ආගන්ත්වා සාසනං පෙසෙත්වා අම්භෙ පක්කොසාපෙසි. තුම්භෙපි ඛො පන යං
තුම්භාකං ගාමක්ඛෙන්තෙ රතනං උප්පජ්ජති, න තං අම්භාකං දෙථ. සදෙවකෙ ව
ලොකෙ බුද්ධරතනසමං රතනං නාම නත්ථී, එවරූපං උත්තමරතනං ලභිත්වා මයං
න දස්සාම. න ඛො පන තුම්භෙහියෙව මාතුථනතො ධීරං පීතං, අම්භෙහිපි
මාතුථනතො ධීරං පීතං. න තුම්භෙයෙව පුරිසා, අම්භෙපි පුරිසා භොතු” ති
අඤ්ඤමඤ්ඤං අභංකාරං කර්වා සාසනපටිසාසනං පෙසෙත්ති, අඤ්ඤමඤ්ඤං
මානගජ්ජිතං ගජ්ජන්ති. යුද්ධෙ පන සති කොසිනාරකානංයෙව ජයො අභවිස්ස.
කස්මා? යස්මා ධාතුපාසනත්ථං ආගතා දෙවතා නෙසං පක්ඛා අභෙසුං. පාළියං පන —
“භගවා අම්භාකං ගාමක්ඛෙන්තෙ පරිනිබ්බුතො, න මයං දස්සාම භගවතො සරීරානං
භාග” න්ති එත්තකමෙව ආගතං.

237. එවං චුත්තෙ දොණො බ්‍රාහ්මණොති දොණබ්‍රාහ්මණො ඉමං තෙසං විවාදං
සුත්වා — “එතෙ රාජානො භගවතො පරිනිබ්බුතට්ඨානෙ විවාදං කරොන්ති, න ඛො
පනෙනං පතිරූපං, අලං ඉමිනා කලහෙන, වූපසමෙස්සාමි න” න්ති සො ගන්ත්වා තෙ
සඬ්ඝෙ ගණෙ එතදවොච. කිමවොච? උත්තනජ්ජදෙසෙ යත්වා
ද්විභාණුවාරපරිමාණං දොණගජ්ජිතං නාම අවොච. තත්ථ පයමභාණුවාරෙ තාව
එකපදම්පි තෙ න ජානිංසු. දුතියභාණුවාරපරියොසානෙ — “ආවරියස්ස විය භො
සද්දො, ආවරියස්ස විය භො සද්දො” ති සබ්බෙ නිරවා අභෙසුං. ජම්බුදීපතලෙ කිර
කුලසරෙ ජාතා යෙභුය්‍යන තස්ස න අන්තෙවාසිකො නාම නත්ථී. අථ සො තෙ
අත්තතො වචනං සුත්වා නිරවෙ තුණ්හිභුතෙ විදිත්වා පුන එතදවොච — “සුණන්තු
භොන්තො” ති එතං ගාථාද්වයං අවොච.

තත්ථ අම්භාකං බුද්ධොති අම්භාකං බුද්ධො. අහු ඛන්තිවාදොති බුද්ධභූමිං
අප්පත්වාපි පාරමියො පුරෙන්නො ඛන්තිවාදිතාපසකාලෙ ධම්මපාලකුමාරකාලෙ
ජද්දන්තහත්ථිකාලෙ භූරිදත්තනාගරාජකාලෙ වම්පෙය්‍යනාගරාජකාලෙ
සඬ්ඛපාලනාගරාජකාලෙ මහාකපිකාලෙ අඤ්ඤෙසු ව බහුසු ජාතකෙසු පරෙසු
කොපං අකත්වා ඛන්තිමෙව අකාසි. ඛන්තිමෙව වණ්ණයි. කිමඛිගං පන එතරහි
ඉට්ඨානිට්ඨෙසු තාදිලක්ඛණං පත්තො, සබ්බථාපි අම්භාකං බුද්ධො ඛන්තිවාදො
අභොසි, තස්ස එවංවිධස්ස. න හි සාධු යං උත්තමපුග්ගලස්ස, සරීරභාගෙ සියා
සම්පභාරොති න හි සාධුයන්ති න හි සාධු අයං. සරීරභාගෙහි සරීරවිභාගනිමිත්තං,

ධාතුකොට්ඨාසහෙතූති අත්ථො. සියා සම්පභාරොති ආවුධසම්පභාරො සාධු න සියාති වුත්තං හොති.

සබ්බෙව භොන්තො සහිතාති සබ්බෙව භොන්තො සහිතා භොථ, මා හිජ්ජථ. සමග්ගාති කායෙන ව වාචාය ව ඵකසන්තිපාතා ඵකවචනා සමග්ගා භොථ. සම්මොදමානාති විත්තෙනාපි අඤ්ඤමඤ්ඤං සම්මොදමානා භොථ. කරොමට්ඨභාගෙති භගවතො සරීරාති අට්ඨ භාගෙ කරොම. චක්ඛුමතොති පඤ්චහි චක්ඛුහි චක්ඛුමතො බුද්ධස්ස. න කෙවලං තුම්භෙයෙව, බහුජනොපි පසන්තො, තෙසු ඵකොපි ලද්ධං අයුත්තො නාම නත්ථීති බහුං කාරණං චත්ථා සඤ්ඤාපෙසි.

238. තෙසං සඨ්ඝානං ගණානං පටිස්සුත්ථාති තෙසං තෙසං තතො තතො සමාගතසඨ්ඝානං සමාගතගණානං පටිස්සුණිත්ථා. භගවතො සරීරාති අට්ඨධා සමං සුවිහත්තං විහජිත්ථාති ඵත්ථ අයමනුක්කමො – දොණො කිර තෙසං පටිස්සුණිත්ථා සුවණ්ණදොණං විවරාපෙසි. රාජානො ආගන්ත්ථා දොණියංයෙව ධීතා සුවණ්ණවණ්ණා ධාතුයො දිස්වා – “භගවා සබ්බඤ්ඤා පුබ්බෙ මයං තුම්භාකං ද්වත්තිංසමභාපුරිසලක්ඛණපටිමණ්ඩිතං ජබ්බණ්ණබුද්ධරස්මිබ්විතං අසීතිඅනුබ්බාඤ්ජනසමුප්පලිතසොභං සුවණ්ණවණ්ණං සරීරං අද්දසාම, ඉදානි පන සුවණ්ණවණ්ණාව ධාතුයො අවසිට්ඨා ජාතා, න යුත්තමිදං භගවා තුම්භාක”න්ති පරිදෙවිංසු.

බ්‍රාහ්මණොපි තස්මිං සමයෙ තෙසං පමත්තභාවං ඤත්වා දක්ඛිණදායං ගහෙත්වා වෙයන්තරෙ යපෙසි, අථ පච්ඡා අට්ඨධා සමං සුවිහත්තං විහජි, සබ්බාපි ධාතුයො පාකතිකනාළියා සොළස නාළියො අහෙසුං, ඵකෙකනගරවාසීනො ද්වෙ ද්වෙ නාළියො ලභිංසු. බ්‍රාහ්මණස්ස පන ධාතුයො විහජන්තස්සෙව සක්කො දෙවානම්න්දො – “කෙන නු ඛො සදෙවකස්ස ලොකස්ස කඨ්ඨවිජේදනත්ථාය චතුසච්චකථාය පච්චයභූතා භගවතො දක්ඛිණදායා ගහිතා”ති ඕලොකෙන්තො “බ්‍රාහ්මණෙන ගහිතා”ති දිස්වා – “බ්‍රාහ්මණොපි දායාය අනුච්ඡවිකං සක්කාරං කාතුං න සක්ඛිස්සති, ගණ්හාමි න”න්ති වෙයන්තරතො ගහෙත්වා සුවණ්ණවඨකොටකෙ යපෙත්වා දෙවලොකං නෙත්වා වුළාමණිවෙතියෙ පතිට්ඨපෙසි.

බ්‍රාහ්මණොපි ධාතුයො විහජිත්ථා දායං අපස්සන්තො වොරිකාය ගහිත්තා – “කෙන මෙ දායා ගහිතා”ති පුච්ඡිතුම්පි නාසක්ඛි. “නනු තයාව ධාතුයො භාජිතා, කිං ත්වං පයමංයෙව අත්තතො ධාතුයා අත්ථිභාවං න අඤ්ඤාසී”ති අත්තති දොසාරොපනං සම්පස්සන්තො – “මය්හමිපි කොට්ඨාසං දෙථා”ති චත්තුම්පි නාසක්ඛි. තතො – “අයම්පි සුවණ්ණතුම්ඛො ධාතුගතිකොව, යෙන තථාගතස්ස ධාතුයො මිතා, ඉමස්සාහං ථූපං කරිස්සාමි”ති විත්තෙන්වා ඉමං මෙ භොන්තො තුම්ඛං දදන්තුති ආහ.

පිප්පලිවනියා මොරියාපි අජාතසත්තුආදයො විය දුතං පෙසෙත්වා යුද්ධසජ්ජාව නික්බමිංසු.

ධාතුප්පජ්ජාවණ්ණනා

239. රාජගහෙ හගවතො සරිරානං පුප්පඤ්ච මහඤ්ච අකාසිති කථං අකාසි?
කුසිනාරතො යාව රාජගහං පඤ්චවිසති යොජනානි, එත්ථන්තරෙ අට්ඨංඋසහවිත්ථනං සමතලං මග්ගං කාරෙත්වා යාදිසං මල්ලරාජානො මකුට්ඨන්ධනස්ස ව සන්ථාගාරස්ස ව අන්තරෙ පූජං කාරෙසු. තාදිසං පඤ්චවිසතියොජනෙපි මග්ගෙ පූජං කාරෙත්වා ලොකස්ස අනුක්කණ්ඨනත්ථං සබ්බත්ථ අන්තරාපණෙ පසාරෙත්වා සුවණ්ණදොණියං පක්ඛිත්තධාතුයො සත්තිපඤ්ජරෙන පරික්ඛිපාපෙත්වා අත්තනො විජිතෙ පඤ්චයොජනසතපරිමණ්ඩලෙ මනුස්සෙ සන්නිපාතාපෙසි. තෙ ධාතුයො ගහෙත්වා කුසිනාරතො සාධුකිලිතං කිලන්තා නික්බමිත්වා යත්ථ යත්ථ සුවණ්ණවණ්ණානි පුජ්ථානි පස්සන්ති, තත්ථ තත්ථ ධාතුයො සත්තිඅන්තරෙ ධ්වපෙත්වා පූජං අකංසු. තෙසං පුජ්ථානං බිණකාලෙ ගච්ඡන්ති, රථස්ස ධුරට්ඨානං පච්ඡිමට්ඨානෙ සම්පත්තෙ සත්ත දිවසෙ සාධුකිලිතං කිලන්ති. එවං ධාතුයො ගහෙත්වා ආගච්ඡන්තානං සත්ත වස්සානි සත්ත මාසානි සත්ත දිවසානි චිතිවත්තානි.

මිච්ඡාදිට්ඨිකා – “සමණස්ස ගොතමස්ස පරිනිබ්බූතකාලතො පට්ඨාය බලක්කාරෙන සාධුකිලිතාය උපද්දුතම්හ සබ්බෙ නො කම්මන්තා නට්ඨා”ති උජ්ඣායන්තා මනං පදොසෙත්වා ඡළාසිතිසහස්සමත්තා අපායෙ නිබ්බත්තා. බිණාසවා ආවජ්ජිත්වා “මහාජනො මනං පදොසෙත්වා අපායෙ නිබ්බත්ති”ති දිස්වා – “සක්කං දෙවරාජානං ධාතුආහරණුපායං කාරෙස්සාමා”ති තස්ස සන්නිකං ගන්ත්වා තමත්ථං ආරොචෙත්වා – “ධාතුආහරණුපායං කරොහි මහාරාජා”ති ආහංසු. සක්කො ආහ – “හන්තෙ, පුපුජ්ජනො නාම අජාතසත්තුනා සමො සද්ධො නත්ථී, න සො මම වචනං කරිස්සති, අපිව බො මාරවිහිංසකසදිසං විහිංසකං දස්සෙස්සාමි, මහාසද්දං සාවෙස්සාමි, යක්ඛගාහකබිජිතකඅරොචකෙ කරිස්සාමි, තුම්හෙ ‘අමනුස්සා මහාරාජ කුපිතා ධාතුයො ආහරාපෙථා’ති වදෙය්‍යාථ, එවං සො ආහරාපෙස්සති”ති. අථ බො සක්කො තං සබ්බං අකාසි.

ථෙරාපි රාජානං උපසඬකමිත්වා – “මහාරාජ, අමනුස්සා කුපිතා, ධාතුයො ආහරාපෙහී”ති හණිංසු. රාජා – “න තාව, හන්තෙ, මය්හං චිත්තං තුස්සති, එවං සන්තෙපි ආහරන්තු”ති ආහ. සත්තමදිවසෙ ධාතුයො ආහරිංසු. එවං ආහතා ධාතුයො ගහෙත්වා රාජගහෙ පුප්පඤ්ච මහඤ්ච අකාසි. ඉතරෙපි අත්තනො අත්තනො බලානුරූපෙන ආහරිත්වා සකසකට්ඨානෙසු පුප්පඤ්ච මහඤ්ච අකංසු.

240. එවමෙතං භූතපුබ්බන්ති එවං එතං ධාතුභාජනඤ්චෙව දසපුප්පකරණඤ්ච ජම්බුදිපෙ භූතපුබ්බන්ති පච්ඡා සඬගීතිකාරකා ආහංසු. එවං පතිට්ඨිතෙසු පන පුපෙසු මහාකස්සපත්ථෙරො ධාතුනං අන්තරායං දිස්වා රාජානං අජාතසත්තුං උපසඬකමිත්වා “මහාරාජ, එකං ධාතුනිධානං කාතුං වට්ටති”ති ආහ. සාධු, හන්තෙ,

නිධානකම්මං තාව මම හොතු, සෙසධාතුයො පන කථං ආහරාමීති? න, මහාරාජ, ධාතුආහරණං තුය්හං භාරො, අමිහාකං භාරොති. සාධු, හන්තෙ, තුමිහෙ ධාතුයො ආහරථ, අහං ධාතූනිධානං කරිස්සාමිති. ථෙරො තෙසං තෙසං රාජකුලානං පරිවරණමත්තමෙව යපෙත්වා සෙසධාතුයො ආහරි. රාමගාමෙ පන ධාතුයො නාගා පරිග්ගණ්හිංසු, තාසං අන්තරායො නත්ථි. “අනාගතෙ ලඬිකාදීපෙ මහාවිහාරෙ මහාවෙනියමිහි නිදහිස්සන්ති” ති තා න ආහරිත්වා සෙසෙහි සත්තහි නගරෙහි ආහරිත්වා රාජගහස්ස පාවිනදක්ඛිණදිසාභාගෙ යත්වා – “ඉමස්මිං යානෙ යො පාසාණො අත්ථි, සො අන්තරධායතු, පංසු සුවිසුද්ධා හොතු, උදකං මා උට්ඨහතු” ති අධිට්ඨාසි.

රාජා තං යානං ඛණාපෙත්වා තතො උද්ධතපංසුනා ඉට්ඨකා කාරෙත්වා අසීතිමහාසාවකානං චෙතියානි කාරෙති. “ඉධ රාජා කිං කාරෙති” ති පුච්ඡන්තානම්පි “මහාසාවකානං චෙතියානි” ති වදන්ති, න කොචි ධාතූනිධානභාවං ජානාති. අසීතිහත්ථගම්හිරෙ පන තස්මිං පදෙසෙ ජාතෙ හෙට්ඨා ලොභසන්ථාරං සන්ථරාපෙත්වා තත්ථ පුපාරාමෙ චෙතියසරජ්ජමාණං තම්බලොභමයං ගෙහං කාරාපෙත්වා අට්ඨ අට්ඨ හරිවන්දනාදිමයෙ කරණ්ඨෙව ව පුපෙ ව කාරාපෙසි. අථ හගවතො ධාතුයො හරිවන්දනකරණ්ඨෙව පක්ඛිපිත්වා තං හරිවන්දනකරණ්ඨකම්පි අඤ්ඤස්මිං හරිවන්දනකරණ්ඨකෙ, තම්පි අඤ්ඤස්මිත්ති ඵලං අට්ඨ හරිවන්දනකරණ්ඨෙව ඵකතො කත්වා ඵතෙනෙව උපායෙන තෙ අට්ඨ කරණ්ඨෙව අට්ඨසු හරිවන්දනපුපෙසු, අට්ඨ හරිවන්දනපුපෙ අට්ඨසු ලොහිතවන්දනකරණ්ඨෙවසු, අට්ඨ ලොහිතවන්දනකරණ්ඨෙව අට්ඨසු ලොහිතවන්දනපුපෙසු, අට්ඨ ලොහිතවන්දනපුපෙ අට්ඨසු දන්තකරණ්ඨෙවසු, අට්ඨ දන්තකරණ්ඨෙව අට්ඨසු දන්තපුපෙසු, අට්ඨ දන්තපුපෙ අට්ඨසු සබ්බරතනකරණ්ඨෙවසු, අට්ඨ සබ්බරතනකරණ්ඨෙව අට්ඨසු සබ්බරතනපුපෙසු, අට්ඨ සබ්බරතනපුපෙ අට්ඨසු සුවණ්ණකරණ්ඨෙවසු, අට්ඨ සුවණ්ණකරණ්ඨෙව අට්ඨසු සුවණ්ණපුපෙසු, අට්ඨ සුවණ්ණපුපෙ අට්ඨසු රජතකරණ්ඨෙවසු, අට්ඨ රජතකරණ්ඨෙව අට්ඨසු රජතපුපෙසු, අට්ඨ රජතපුපෙ, අට්ඨසු මණිකරණ්ඨෙවසු, අට්ඨ මණිකරණ්ඨෙව අට්ඨසු මණිපුපෙසු, අට්ඨ මණිපුපෙ අට්ඨසු ලොහිතඬිකකරණ්ඨෙවසු, අට්ඨ ලොහිතඬිකකරණ්ඨෙව අට්ඨසු ලොහිතඬිකපුපෙසු, අට්ඨ ලොහිතඬිකපුපෙ අට්ඨසු මසාරගල්ලකරණ්ඨෙවසු, අට්ඨ මසාරගල්ලකරණ්ඨෙව අට්ඨසු මසාරගල්ලපුපෙසු, අට්ඨ මසාරගල්ලපුපෙ අට්ඨසු ඵලිකකරණ්ඨෙවසු, අට්ඨ ඵලිකකරණ්ඨෙව අට්ඨසු ඵලිකමයපුපෙසු පක්ඛිපි.

සබ්බෙසං උපරිමං ඵලිකචෙතියං පුපාරාමචෙතියජ්ජමාණං අහොසි, තස්ස උපරි සබ්බරතනමයං ගෙහං කාරෙසි, තස්ස උපරි සුවණ්ණමයං, තස්ස උපරි රජතමයං, තස්ස උපරි තම්බලොභමයං ගෙහං. තත්ථ සබ්බරතනමයං වාලිකං ඔකිරිත්වා ජලජථලජපුජ්ජානං සහස්සානි විජ්ජකිරිත්වා අඬ්ඨජට්ඨානි ජාතකසතානි අසීතිමහාපෙරෙ සුද්ධොදනමහාරාජානං මහාමායාදෙවිං සත්ත සහජාතෙති සබ්බානෙතානි සුවණ්ණමයානෙව කාරෙසි. පඤ්චපඤ්චසතෙ සුවණ්ණරජතමයෙ පුණ්ණසංථෙ යපාපෙසි, පඤ්ච සුවණ්ණද්ධජසතෙ උස්සාපෙසි. පඤ්චසතෙ

සුවණ්ණදීපෙ, පඤ්චසතෙ රජතදීපෙ කාරාපෙත්වා සුගන්ධතෙලස්ස පුරෙත්වා තෙසු දුකුලවට්ටියො යපෙසි.

අථායස්මා මහාකස්සපො – “මාලා මා මිලායන්තු, ගන්ධා මා විනස්සන්තු, දීපා මා විජ්ඣායන්තු”ති අධිට්ඨන්තිවා සුවණ්ණපට්ටෙ අක්ඛරාති ඡින්දාපෙසි –

“අනාගතෙ පියදාසො නාම කුමාරො ඡත්තං උස්සාපෙත්වා අසොකො ධම්මරාජා භවිස්සති. සො ඉමා ධාතුයො විත්ථාරිකා කරිස්සති”ති.

රාජා සබ්බපසාධනෙහි පුජෙත්වා ආදිතො පටියාය ද්වාරං පිදහන්තො නික්ඛමි, සො තම්බලොහද්වාරං පිදහිත්වා ආවිඤ්ජනරජ්ජයං කුඤ්චිකමුද්දිකං බන්ධිත්වා තත්ථෙව මහන්තං මණික්ඛන්ධං යපෙත්වා – “අනාගතෙ දලිද්දරාජා ඉමං මණිං ගහෙත්වා ධාතුනං සක්කාරං කරොතු”ති අක්ඛරං ඡින්දාපෙසි.

සක්කො දෙවරාජා විස්සකම්මං ආමන්තෙත්වා – “තාත, අජාතසත්තුනා ධාතුනිධානං කතං, එත්ථ ආරක්ඛං පටියාපෙහි”ති පහිණි. සො ආගන්ත්වා වාළසඬ්ඝාටයන්තං යොජෙසි, කට්ඨරූපකානි තස්මිං ධාතුගබ්භෙ එලිකවණ්ණබග්ගෙ ගාහෙත්වා වාතසදිසෙන වෙගෙන අනුපරියායන්තං යන්තං යොජෙත්වා එකාය එව ආණියා බන්ධිත්වා සමන්තතො ගිඤ්ජකාවසථාකාරෙන සිලාපරික්ඛෙපං කත්වා උපරි එකාය පිදහිත්වා පංසුං පක්ඛිපිත්වා භූමිං සමං කත්වා තස්ස උපරි පාසාණථුපං පතිට්ඨපෙසි. එවං නිට්ඨිතෙ ධාතුනිධානෙ යාවතායුකං යත්වා ථෙරොපි පරිනිබ්බුතො, රාජාපි යථාකම්මං ගතො, තෙපි මනුස්සා කාලඬ්ඝකතා.

අපරභාගෙ පියදාසො නාම කුමාරො ඡත්තං උස්සාපෙත්වා අසොකො නාම ධම්මරාජා හුත්වා තා ධාතුයො ගහෙත්වා ජම්බුදීපෙ විත්ථාරිකා අකාසි. කථං? සො නිග්‍රොධසාමණෙරං නිස්සාය සාසනෙ ලද්ධජ්ජසාදො චතුරාසිති විහාරසහස්සානි කාරෙත්වා භික්ඛුසඬ්ඝං පුච්ඡී – “භන්තෙ, මයා චතුරාසිති විහාරසහස්සානි කාරිතානි, ධාතුයො කුතො ලභිස්සාමි”ති? මහාරාජ, – “ධාතුනිධානං නාම අත්ථී”ති සුඤ්ඤාම, න පන පඤ්ඤායති – “අසුකස්මිං යානෙ”ති. රාජා රාජගහෙ වෙතියං භින්දාපෙත්වා ධාතුං අපස්සන්තො පටිපාකතිකං කාරෙත්වා භික්ඛුභික්ඛුනියො උපාසකඋපාසිකායොති වතස්සො පරිසා ගහෙත්වා වෙසාලිං ගතො. තත්‍රාපි අලභිත්වා කපිලවත්ථුං. තත්‍රාපි අලභිත්වා රාමගාමං ගතො. රාමගාමෙ නාගා වෙතියං භින්දිතුං න අදංසු, වෙතියෙ නිපතිතකුදාලො ඛණ්ඩාඛණ්ඩං භොති. එවං තත්‍රාපි අලභිත්වා අල්ලකජ්ජං වෙද්දීපං පාවං කුසිනාරන්ති සබ්බත්ථ වෙතියානි භින්දිත්වා ධාතුං අලභිත්වා පටිපාකතිකානි කත්වා පුන රාජගහං ගන්ත්වා වතස්සො පරිසා සන්තිපාතාපෙත්වා – “අත්ථී කෙනවි සුතපුබ්බං ‘අසුකට්ඨානෙ නාම ධාතුනිධාන’න්ති” පුච්ඡී.

තත්‍රෙකො වීසවස්සසතිකො ථෙරො – “අසුකට්ඨානෙ ධාතුනිධාන”න්ති න ජානාමි, මය්හං පන පිතා මහාථෙරො මං සත්තවස්සකාලෙ මාලාවඬ්ඝකොටකං

ගාභාපෙත්වා – “එහි සාමණෙර, අසුකගච්ඡන්තරෙ පාසාණථුපො අත්ථී, තත්ථ ගච්ඡාමා”ති ගන්ත්වා පුපෙත්වා – “ඉමං යානං උපධාරෙතුං වට්ටති සාමණෙරා”ති ආහ. අහං එත්තකං ජානාමි මහාරාජාති ආහ. රාජා “එතදෙව යාන”න්ති වත්වා ගච්ඡෙ හාරෙත්වා පාසාණථුපඤ්ච පංසුඤ්ච අපනෙත්වා හෙට්ඨා සුධාභූමීං අද්දස. තතො සුධඤ්ච ඉට්ඨකායො ව හාරෙත්වා අනුපුබ්බෙන පරිවෙණං ඔරුය්හ සත්තරතනවාලුකං අසිහත්ථානි ව කට්ඨරූපකානි සම්පරිවත්තකානි අද්දස. සො යක්ඛදාසකෙ පක්කොසාපෙත්වා බලිකම්මං කාරෙත්වාපි නෙව අත්තං න කොටිං පස්සන්තො දෙවතානං නමස්සමානො – “අහං ඉමා ධාතුයො ගහෙත්වා චතුරාසීනියා විහාරසහස්සෙසු නිදහිත්වා සක්කාරං කරොමි, මා මෙ දෙවතා අත්තරායං කරොන්තු”ති ආහ.

සක්කො දෙවරාජා වාරිකං වරන්තො තං දිස්වා විස්සකම්මං ආමන්තෙසි – “තාත, අසොකො ධම්මරාජා ‘ධාතුයො නිහරිස්සාමි’ති පරිවෙණං ඔතිණ්ණො, ගන්ත්වා කට්ඨරූපකානි හාරෙහි”ති. සො පඤ්චවුළුගාමදාරකවෙසෙන ගන්ත්වා රඤ්ඤො පුරතො ධනුහත්ථො යත්වා – “හරාමි මහාරාජා”ති ආහ. “හර, තාතා”ති සරං ගහෙත්වා සන්ධිමිහියෙව විජ්ඣා, සබ්බං විජ්ජකිරිසිත්ථ. අථ රාජා ආවිඤ්ජනෙ බන්ධං කුඤ්චිකමුද්දිකං ගණ්හි, මණ්ණිකන්ධං පස්සි. “අනාගතෙ දලිද්දරාජා ඉමං මණ්ණං ගහෙත්වා ධාතුනං සක්කාරං කරොතු”ති පුන අක්ඛරානි දිස්වා කුජ්ඣිත්වා – “මාදිසං නාම රාජානං දලිද්දරාජාති වත්තුං අයුත්ත”න්ති පුනස්පුනං සටෙන්වා ද්වාරං විවරාපෙත්වා අත්තොගෙහං පට්ටියො.

අට්ඨාරසවස්සාධිකානං ද්විත්තං වස්සසතානං උපරි ආරොපිතදීපා තථෙව පජ්ජන්ති. නිලුප්පලපුජ්ථානි තඬ්ඨණං ආහරිත්වා ආරොපිතානි විය, පුජ්ථසන්ථාරො තඬ්ඨණං සන්ථතො විය, ගන්ධා තං මුහුත්තං පිසිත්වා යපිතා විය රාජා සුවණ්ණපට්ටං ගහෙත්වා – “අනාගතෙ පියදාසො නාම කුමාරො ඡත්තං උස්සාපෙත්වා අසොකො නාම ධම්මරාජා හවිස්සති සො ඉමා ධාතුයො විත්ථාරිකා කරිස්සති”ති වාචෙත්වා – “දිට්ඨො හො, අහං අයොන මහාකස්සපත්ථෙරෙනා”ති වත්වා වාමහත්ථං ආභූජිත්වා දක්ඛිණෙන හත්ථෙන අස්ථොටෙසි. සො තස්මිං යානෙ පරිවරණධාතුමත්තමෙව යපෙත්වා සෙසා ධාතුයො ගහෙත්වා ධාතුගෙහං පුබ්බෙ පිහිතනයෙනෙව පිදහිත්වා සබ්බං යථාපකතියාව කත්වා උපරි පාසාණවෙතියං පතිට්ඨාපෙත්වා චතුරාසීනියා විහාරසහස්සෙසු ධාතුයො පතිට්ඨාපෙත්වා මහාථෙරෙ වන්දිත්වා පුච්ඡි – “දායාදොමිහි, හන්තෙ, බුද්ධසාසනෙ”ති. කිස්ස දායාදො ත්වං, මහාරාජ, බාහිරකො ත්වං සාසනස්සාති. හන්තෙ, ඡන්තවුතිකොට්ඨනං. විස්සජ්ජෙත්වා චතුරාසීනි විහාරසහස්සානි කාරෙත්වා අහං න දායාදො, අඤ්ඤො කො දායාදොති? පච්චයදායකො නාම ත්වං මහාරාජ, යො පන අත්තනො පුත්තඤ්ච ධීතරඤ්ච පබ්බාපෙති, අයං සාසනෙ දායාදො නාමාති. සො පුත්තඤ්ච ධීතරඤ්ච පබ්බාපෙසි. අථ නං ථෙරා ආහංසු – “ඉදානි, මහාරාජ, සාසනෙ දායාදොසි”ති.

එවමෙතං භූතපුබ්බන්ති එවං එතං අතීතෙ ධාතුනිධානම්පි ජම්බුදීපතලෙ භූතපුබ්බන්ති. තතියසඬ්ඨිතිකාරාපි ඉමං පදං යපයිංසු.

අටියදොණං චක්ඛුමනො සරිරන්තිආදිගාථායො පන තම්බපණ්ණදීපෙ ථෙරෙහි
වුත්තාති.

ඉති සුමඬිගලවිලාසිනියා දීඝනිකායට්ඨකථායං

මහාපරිනිබ්බානසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4. මහාසුදස්සනසුත්තවණ්ණනා

කුසාවතීරාජධානීවණ්ණනා

241. එවං මෙ සුතන්ති මහාසුදස්සනසුත්තං. තත්‍රායං අපුබ්බපදවණ්ණනා –
සබ්බරතනමයොති එත්ථ එකා ඉට්ඨකා සොවණ්ණමයා, එකා රුපියමයා, එකා
වෙළුරියමයා, එකා එලිකමයා, එකා ලොහිතඬිකමයා, එකා මසාරගල්ලමයා, එකා
සබ්බරතනමයා, අයං පාකාරො සබ්බපාකාරානං අන්තො උබ්බෙධෙන සට්ඨිහත්ථො
අහොසි. එකෙ පන ථෙරො – “නගරං නාම අන්තො යත්වා ඔලොකෙන්තානං
දස්සනීයං වට්ටති, තස්මා සබ්බබාහිරො සට්ඨිහත්ථො, සෙසා අනුපුබ්බනීවා” ති
වදන්ති. එකෙ – “බහි යත්වා ඔලොකෙන්තානං දස්සනීයං වට්ටති, තස්මා
සබ්බඅබ්හන්තරිමො සට්ඨිහත්ථො, සෙසා අනුපුබ්බනීවා” ති. එකෙ – “අන්තො ව
බහි ව යත්වා ඔලොකෙන්තානං දස්සනීයං වට්ටති, තස්මා මජ්ඣෙ පාකාරො
සට්ඨිහත්ථො, අන්තො ව බහි ව තයො තයො අනුපුබ්බනීවා” ති.

එසිකාති එසිකත්ථම්හො. තිපොරිසඬිගාති එකං පොරිසං මජ්ඣිමපුරිසස්ස
අත්තනො හත්ථෙත පඤ්චහත්ථං, තෙන තිපොරිසපරික්ඛෙපා
පන්තරසහත්ථපරිමාණාති අත්ථො. තෙ පන කථං ධීතාති? නගරස්ස බාහිරපස්සෙ
එකෙකං මහාද්වාරබාහං නිස්සාය එකෙකො, එකෙකං බුද්දකද්වාරබාහං නිස්සාය
එකෙකො, මහාද්වාරබුද්දකද්වාරානං අන්තරා තයො තයොති. තාලපන්තිසු
සබ්බරතනමයානං තාලානං එකං සොවණ්ණමයන්ති පාකාරෙ වුත්තලක්ඛණමෙව
වෙදිතබ්බං, පණ්ණඵලෙසුපි එසෙව තයො. තා පන තාලපන්තියො අසිතිහත්ථො
උබ්බෙධෙන, විජ්ජකිණ්ණවාලුකෙ සමතලෙ භූමිභාගෙ පාකාරන්තරෙ එකෙකා
හුත්වා ධීතා.

වග්ගුති ඡෙකො සුත්තරො. රජනීයොති රඤ්ජෙතුං සමත්ථො. බමනීයොති
දිවසම්පි සුයාමානො බමතෙව, න බිහවිජෙති. මදනීයොති මානමදපුරිසමදජනනො.
පඤ්චඬිගිකස්සාති ආතතං විතතං ආතතවිතතං සුසිරං සනන්ති ඉමෙහි
පඤ්චඬිගෙහි සමන්තාගතස්ස. තත්ථ ආතතං නාම වම්මපරියොනද්ධෙසු
භෙරිආදිසු එකතලං තූරියං. විතතං නාම උභයතලං. ආතතවිතතං නාම සබ්බතො
පරියොනද්ධං. සුසිරං නාම වංසාදි. සනං නාම සම්මාදි. සුවිනිතස්සාති
ආකඬ්ඨනසිලිකරණාදිහි සුමුච්ඡිතස්ස. සුජ්ජට්ඨිතස්සාති පමාණෙ
ධීතභාවජානනත්ථං සුට්ඨු පටිතාලිතස්ස. සුකුසලෙහි සමන්තාගතස්සාති යෙ වාදිතුං

ජේකා කුසලා, තෙහි වාදිතස්ස. ධුත්තාති අක්ඛධුත්තා, සොණ්ඩාති සුරාසොණ්ඩා.
තෙයෙව පුනථපුනං පාතුකාමතාවසෙන පිපාසා. පරිවාරෙසුන්ති (දී. නි. 2.132)
හත්ථං වා පාදං වා වාලෙන්වා නච්චන්තා කීළිංසු.

චක්කරතනවණ්ණනා

243. සීසං න්භාතස්සාති සීසෙන සද්ධිං ගන්ධොදකෙන නභාතස්ස.

උපොසථිකස්සාති සමාදින්නඋපොසථිගස්ස. උපරිපාසාදවරගතස්සාති
පාසාදවරස්ස උපරි ගතස්ස, සුභොජනං භුඤ්ජිත්වා පාසාදවරස්ස උපරිමහාතලෙ
සිරිගබ්භං පවිසිත්වා සීලාති ආවජ්ජන්තස්ස. තදා කිර රාජා පාතොව සතසහස්සං
විස්සජ්ජෙත්වා මහාදානං දත්වා සොළසහි ගන්ධොදකසට්ඨෙහි සීසං නභායිත්වා
කතපාතරාසො සුද්ධං උත්තරාසඬිගං එකංසං කරිත්වා උපරිපාසාදස්ස සිරිසයනෙ
පල්ලඬිකං ආභුජිත්වා නිසින්තො අත්තනො දානාදිමයං පුඤ්ඤසමුදායං
ආවජ්ජන්තො නිසීදි. අයං සබ්බචක්කවත්තීනං ධම්මතා.

තෙසං තං ආවජ්ජන්තානංයෙව චුත්තජ්ජකාරපුඤ්ඤකම්මපච්චයඋතුසමුට්ඨානං
නීලමණ්ණසඬ්ඝාතසදිසං පාවීනසමුද්දජලතලං හින්දමානං විය, ආකාසං
අලඬිකුරුමානං විය දිබ්බං චක්කරතනං පාතුහවති. තං මහාසුදස්සනස්සාපි තට්ථව
පාතුරහොසි. තයිදං දිබ්බානුභාවයුත්තත්තා දිබ්බන්ති චුත්තං. සහස්සං අස්ස
අරානන්ති සහස්සාරං. සහ නෙමියා, සහ නාහියා වාති සනෙමිකං සනාහිකං.
සබ්බෙහි ආකාරෙහි පරිපුණ්ණන්ති සබ්බාකාරපරිපූරං.

තත්ථ චක්කඤ්ච තං රතිජනනට්ඨෙන රතනඤ්චාති චක්කරතනං. යාය පන තං
නාහියා “සනාහික”න්ති චුත්තං, සා ඉන්ද්‍රිකමයා හොති, මජ්ඣෙ පනස්සා
සාරරජතමයා පනාළි, යාය සුද්ධසිනිද්ධදන්තපන්තියා හසමානා විය විරොචති,
මජ්ඣෙ ඡිද්දෙන විය චන්දමණ්ඩලෙන, උභොසුපි බාහිරන්තෙසු රජතපට්ටෙන
කතපරික්ඛෙපා හොති. තෙසු පනස්ස නාහිපනාළිපරික්ඛෙපපට්ටෙසු
යුත්තයුත්තට්ඨානෙසු පරිච්ඡේදලෙඛා සුවිහත්තාව හුත්වා පඤ්ඤායන්ති. අයං තාව
අස්ස නාහියා සබ්බාකාරපරිපූරතා.

යෙහි පන තං – “අරෙහි සහස්සාර”න්ති චුත්තං, තෙ සත්තරතනමයා
සූරියරස්මියො විය පභාසම්පන්නා හොන්ති, තෙසම්පි
සට්ඨමණ්ණකපරිච්ඡේදලෙඛාදීනි සුවිහත්තානෙව හුත්වා පඤ්ඤායන්ති. අයමස්ස
අරානං සබ්බාකාරපරිපූරතා.

යාය පන තං නෙමියා – “සනෙමික”න්ති චුත්තං, සා බාලසූරියරස්මිකලාපසිරිං
අවහසමානා විය සුරත්තසුද්ධසිනිද්ධපවාලමයා හොති. සන්ධිසු පනස්සා
සඤ්ඤාරාගසස්සිරිකා රත්තජම්බුතදපට්ඨා වට්ටපරිච්ඡේදලෙඛා සුවිහත්තා හුත්වා
පඤ්ඤායන්ති. අයමස්ස නෙමියා සබ්බාකාරපරිපූරතා.

නෙම්මණ්ඩලපිටියට පනස්ස දසන්තං දසන්තං අරානං අන්තරෙ ධමනවංසො
 විය අන්තො සුසිරො ඡිද්දමණ්ඩලබ්විතො වාතගාහී පවාලදණ්ඩො හොති, යස්ස
 වාතෙරිතස්ස සුකුසලසමන්තාහතස්ස පඤ්චඩ්භිකතුරියස්ස විය සද්දො වග්ගු ව
 රජනියො ව කමනියො ව මදනියො ව හොති. තස්ස ඛො පන පවාලදණ්ඩස්ස උපරි
 සෙතච්ඡත්තං උභොසු පස්සෙසු සමොසරිතකුසුමදාමානං ද්වෙ පන්තියොති එවං
 සමොසරිතකුසුමදාමපන්තිසතද්වයපරිවාරසෙතච්ඡත්තසතධාරිනා
 පවාලදණ්ඩසතෙන සමුපසොහිතනෙම්පරික්ඛෙපස්ස ද්විත්තමිපි නාහිපනාළීනං
 අන්තො ද්වෙ සීහමුඛාති හොන්ති, යෙහි තාලක්ඛන්ධජ්ජමාණා
 පුණ්ණුවන්දකිරණකලාපසස්සිරිකා
 තරුණරවිසමානරත්තකම්බලගෙණ්ඩුකපරියන්තා ආකාසගඬගාගතියොහං
 අවහසමානා විය ද්වෙ මුත්තකලාපා ඔලම්බන්ති. යෙහි චක්කරතනෙන සද්ධිං
 ආකාසෙ සම්පරිවත්තමානෙහි තිණි චක්කාති එකතො පරිවත්තන්තාති විය
 බායන්ති. අයමස්ස සබ්බසො සබ්බාකාරපරිපූරතා.

තං පනෙතං එවං සබ්බාකාරපරිපූරං පකතියා සායමාසහත්තං භුඤ්ජිත්වා
 අත්තනො අත්තනො සරද්වාරෙ පඤ්ඤත්තාසනෙසු නිසිදිත්වා
 පවත්තකථාසල්ලාපෙසු මනුස්සෙසු විචිවතුක්කාදීසු කීළමානෙ දාරකජනෙ
 නාතිඋච්චෙන නාතිනීචෙන වනයණ්ඩමත්ථකාසන්තෙන ආකාසජ්ජදෙසෙන
 උපසොහයමානං විය, රුක්ඛසාඛග්ගාති ද්වාදසයොජනතො පට්ඨාය සුයාමානෙන
 මධුරස්සරෙන සත්තානං සොතාති ඔධාපයමානං යොජනතො පට්ඨාය
 නානජ්ජහාසමුදයසමුජ්ජලෙන වණ්ණෙන නයනාති සමාකඩ්ඪන්තං විය, රඤ්ඤො
 චක්කවත්තිස්ස පුඤ්ඤානුභාවං උග්ගොසයන්තං විය, රාජධානියා අහිමුඛං
 ආගච්ඡති.

අටස්ස චක්කරතනස්ස සද්දසවනෙනෙව – “කුතො නු ඛො, කස්ස නු ඛො අයං
 සද්දො”ති ආවජ්ජිතහදයානං පුරත්ථිමදිසං ආලොකයමානානං තෙසං මනුස්සානං
 අඤ්ඤතරො අඤ්ඤතරං එවමාහ – “පස්සථ, හො, අච්ඡරියං, අයං පුණ්ණුවන්දො
 පුබ්බෙ එකො උග්ගච්ඡති, අජ්ජෙව පන අත්තදුතියො උග්ගතො, එතඤ්ඤි
 රාජහංසමිටුනමිව පුණ්ණුවන්දමිටුනං පුබ්බාපරියෙන ගගනතලං අහිලඩ්ඪිති”ති.
 තමඤ්ඤො ආහ – “කිං කට්ඨෙසි, සම්ම, කුහිං නාම තයා ද්වෙ පුණ්ණුවන්දා එකතො
 උග්ගච්ඡන්තා දිට්ඨපුබ්බා, නනු එස තපනීයරංසිධාරො පිඤ්ජරකිරණො දිවාකරො
 උග්ගතො”ති, තමඤ්ඤො හසිතං කත්වා එවමාහ – “කිං උම්මත්තොසි, නනු
 ඉදානෙව දිවාකරො අත්ථඩ්ගතො, සො කථං ඉමං පුණ්ණුවන්දං අනුබන්ධමානො
 උග්ගච්ඡිස්සති? අද්ධා පනෙතං අනෙකරතනජ්ජහාසමුදයුජ්ජලං එකස්සාපි
 පුඤ්ඤවතො විමානං භවිස්සති”ති. තෙ සබ්බෙපි අපසාරයන්තා අඤ්ඤෙ එවමාහංසු
 – “හො, කිං බහුං විලපථ, නෙවායං පුණ්ණුවන්දො, න සුරියො න දෙවවිමානං. න
 හෙතෙසං එවරූපා සිරිසම්පත්ති අත්ථි, චක්කරතනෙන පන එතෙන භවිතබ්බ”න්ති.

එවං පවත්තසල්ලාපස්සෙව තස්ස ජනස්ස වන්දමණ්ඩලං ඔභාය තං
 චක්කරතනං අහිමුඛං හොති. තතො තෙහි – “කස්ස නු ඛො ඉදං නිබ්බත්ත”න්ති

වුත්තෙ හවත්ති වත්තාරො – “න කස්සපි අඤ්ඤස්ස, නනු අමිභාකං මහාරාජා පුරිතචක්කවත්තිවත්තො, තස්සෙතං නිබ්බත්ත”න්ති. අථ සො ච මහාජනො, යො ච අඤ්ඤො පස්සති, සබ්බො චක්කරතනමෙව අනුගච්ඡති. තං වාපි චක්කරතනං රඤ්ඤොයෙව අත්ථාය අත්තනො ආගතභාවං ඤාපෙතුකාමං විය සත්තක්ඛත්තුං පාකාරමත්ථකෙනෙව නගරං අනුසංයායිත්වා, අථ රඤ්ඤො අන්තෙපුරං පදක්ඛිණං කත්වා, අන්තෙපුරස්ස ච උත්තරසීහපඤ්ජරසදියෙ යානෙ යථා ගන්ධපුප්ඵාදීහි සුබෙන සක්කා හොති පුප්පෙතුං, එවං අක්ඛාහතං විය තිට්ඨති.

එවං ධීතස්ස පනස්ස වාතපානඡ්දාදීහි පවිසිත්වා නානාවිරාගරතනප්පභාසමුප්පලං අන්තොපාසාදං අලඬකුරුමානං පභාසමුහං දිස්වා දස්සනත්ථාය සඤ්ජාතාහිලාසො රාජා හොති. පරිජනොපිස්ස පියවචනපාහතෙන ආගන්ත්වා තමත්ථං නිවෙදෙති. අථ රාජා බලවපිතිපාමොජ්ජපුට්ඨරිරො පල්ලඬකං මොචෙත්වා උට්ඨායාසනා සීහපඤ්ජරසමීපං ගන්ත්වා තං චක්කරතනං දිස්වා “සුතං බො පන මෙත”න්තිආදිකං වින්තනං වින්තයති. මහාසුදස්සනස්සාපි සබ්බං තං තථෙව අහොසි. තෙන වුත්තං – “දිස්වා රඤ්ඤො මහාසුදස්සනස්ස...පෙ.... අස්සං නු බො අහං රාජා චක්කවත්ති”ති. තත්ථ සො හොති රාජා චක්කවත්තිති කිත්තාවතා චක්කවත්ති හොතිති? එකඬගුලද්වඬගුලමත්තමීපි චක්කරතනෙ ආකාසං අබ්භුග්ගන්ත්වා පවත්තෙ ඉදානි තස්ස පවත්තාපනත්ථං යං කාතබ්බං, තං දස්සෙන්නො අථ බො ආනන්දානිආදිමාහ.

244. තත්ථ උට්ඨායාසනාති නිසින්නාසනතො උට්ඨහිත්වා චක්කරතනසමීපං ආගන්ත්වා. සුවණ්ණහිඬකාරං ගහෙත්වාති හත්ථියොණ්ඩසදිසපනාලිං. සුවණ්ණහිඬකාරං උක්ඛිපිත්වා. අන්වදෙව රාජා මහාසුදස්සනො සද්ධිං චතුරඩ්ගිනියා සෙනායාති සබ්බචක්කවත්තිනඤ්ඤි උදකෙන අබ්භුක්කිරිත්වා – “අහිවිජ්ජාතු හවං චක්කරතන”න්ති වචනසමනන්තරමෙව වෙහාසං අබ්භුග්ගන්ත්වා චක්කරතනං පවත්තති. යස්ස පවත්ති සමකාලමෙව සො රාජා චක්කවත්ති නාම හොති. පවත්තෙ පන චක්කරතනෙ තං අනුබන්ධමානොව රාජා චක්කවත්තියානවරං ආරුය්හ වෙහාසං අබ්භුග්ගච්ඡති. අථස්ස ඡත්තවාමරාදිහත්ථො පරිජනො චෙව අන්තෙපුරජනො ච තතො නානාකාරකඤ්චුකකචවාදිසන්තාහවිභූසිතෙන විවිධාහරණප්පභාසමුප්පලෙන සමුස්සිතද්ධප්පටාකපටිමණ්ඩිතෙන අත්තනො අත්තනො බලකායෙන සද්ධිං උපරාජසෙනාපතිපභුතයොපි වෙහාසං අබ්භුග්ගන්ත්වා රාජානමෙව පරිවාරෙත්ති.

රාජයුත්තා පන ඡනසඬගහත්ථං නගරවීථිසු හෙරියො වරාපෙන්ති – “තාතා, අමිභාකං රඤ්ඤො චක්කරතනං නිබ්බත්තං, අත්තනො විහවානුරුපෙන මණ්ඩිතපසාධිකා සන්තිපතථා”ති. මහාජනො පන පකතියා චක්කරතනසද්දෙනෙව සබ්බකිව්චානි පභාය ගන්ධපුප්ඵාදීනි ආදාය සන්තිපතිතොව සොපි සබ්බො වෙහාසං අබ්භුග්ගන්ත්වා රාජානමෙව පරිවාරෙති. යස්ස යස්ස හි රඤ්ඤා සද්ධිං ගන්තුකාමතාවිත්තං උප්පජ්ජති, සො සො ආකාසගතොව හොති. එවං ද්වාදසයොජනායාමවිත්ථාරා පරිසා හොති. තත්ථ එකපුරිසොපි ඡින්තහින්තසරිරො

වා කිලිට්ටුවත්තො වා නත්ථි. සුච්චරිචාරො හි රාජා චක්ඛවත්තී. චක්ඛවත්තිපරිසා
නාම විජ්ජාධරපුරිසා විය ආකාසෙ ගච්ඡමානා ඉන්ද්‍රීයමණිකලෙ
විජ්ජකිණ්ණරතනසදිසා හොති. මහාසුදස්සනස්සාපි තට්ඨ අහොසි. තෙන චුත්තං -
“අන්වදෙව රාජා මහාසුදස්සනො සද්ධිං චතුරඨගිනියා සෙනායා” ති.

තං පන චක්ඛරතනං රුක්ඛග්ගානං උපරුපරි නාතිඋච්චෙන නාතිනීචෙන
ගගනජපදෙසෙන පවත්තති. යථා රුක්ඛානං පුජ්ඵළපල්ලවෙහි අත්ථිකා, තාති
සුබෙන ගහෙතුං සක්කොන්ති. යථා ව භූමියං ධීතා “එස රාජා, එස උපරාජා, එස
සෙනාපතී” ති සල්ලක්ඛෙතුං සක්කොන්ති. යානාදිසු ව ඉරියාපට්ඨෙසු යො යෙන
ඉච්ඡති, සො තෙනෙව ගච්ඡති. විත්තකම්මාදිසිජ්ජපසුතා වෙන්ථ අත්තනො
අත්තනො කිච්චං කරොන්තායෙව ගච්ඡන්ති. යට්ඨෙ හි භූමියං, තථා තෙසං
සබ්බකිච්චාති ආකාසෙව ඉජ්ඣන්ති. එවං චක්ඛවත්තිපරිසං ගහෙත්වා තං
චක්ඛරතනං වාමපස්සෙන සිනෙරුං පහාය මහාසමුද්දස්ස උපරිභාගෙන
සත්තසහස්සයොජනජ්ජමාණං පුබ්බවිදෙහං ගච්ඡති.

තත්ථ යො විනිබ්බෙධෙන ද්වාදසයොජනාය, පරික්ඛෙපනො
ජත්තිංසයොජනාය පරිසාය සන්තිවෙසක්ඛමො සුලභාභාරූපකරණො
ජායුදකසම්පන්නො සුච්චමතලො රමණීයො භූමිභාගො, තස්ස උපරිභාගෙ තං
චක්ඛරතනං අක්ඛාහනං විය තිට්ඨති. අථ තෙන සඤ්ඤාණෙන සො මහාපනො
ඔතරිත්වා යථාරූචි නභානභොජනාදීති සබ්බකිච්චාති කරොන්තො වාසං කජ්ජෙති.
මහාසුදස්සනස්සාපි සබ්බං තට්ඨ අහොසි. තෙන චුත්තං - “යස්මිං බො පනානන්ද,
පදෙසෙ චක්ඛරතනං පතිට්ඨාති, තත්ථ සො රාජා මහාසුදස්සනො වාසං උපගච්ඡී
සද්ධිං චතුරඨගිනියා සෙනායා” ති.

එවං වාසං උපගතෙ චක්ඛවත්තිමිහි යෙ තත්ථ රාජානො, තෙ “පරචක්ඛං
ආගත” ත්ති සුත්වාපි න බලකායං සන්තිපාතෙත්වා යුද්ධසජ්ජා හොන්ති.
චක්ඛරතනස්ස හි උජ්ජත්තිසමනන්තරමෙව නත්ථි සො සත්තො නාම, යො
පච්චත්ථිකසඤ්ඤාය තං රාජානං ආරබ්භ ආවුධං උක්ඛිපිතුං විසභෙයා.
අයමානුභාවො චක්ඛරතනස්ස.

චක්ඛානුභාවෙන හි තස්ස රඤ්ඤො,
අරී අසෙසා දමථං උපෙන්නි;
අරින්දමං නාම නරාධිපස්ස,
තෙනෙව තං වුච්චති තස්ස චක්ඛන්ති.

තස්මා සබ්බෙපි තෙ රාජානො අත්තනො අත්තනො රජ්ජසිරිවිහවානුරූපං
පාහනං ගහෙත්වා තං රාජානං උපගම්ම ඔනනසිරා අත්තනො
මොළිමණිජ්ජහාහිසෙකෙන තස්ස පාදපූජං කරොන්තා - “එහි බො,
මහාරාජා” තිආදීහි වචනෙහි තස්ස කිංකාරපට්ඨාපිතං ආපජ්ජන්ති.

මහාසුදස්සනස්සාපි තථෙව අකංසු. තෙන චුත්තං - “යෙ ඛො, පනානන්ද, පුරත්ථිමාය දිසාය...පෙ.... අනුසාස, මහාරාජා” ති.

තත්ථ ස්වාගතන්ති සු ආගතං. එකස්මිඤ්ඤි ආගතෙ සොචන්ති, ගතෙ නන්දන්ති. එකස්මිං ආගතෙ නන්දන්ති, ගතෙ සොචන්ති, තාදිසො ත්වං ආගමනනන්දනො, ගමනසොචනො. තස්මා තච ආගමනං සුආගමනන්ති චුත්තං හොති. එවං චුත්තෙ පන රාජා චක්කවත්ති නාපි - “එත්තකං නාම මෙ අනුවස්සං බලිං උපකප්පෙථා” ති වදන්ති, නාපි අඤ්ඤස්ස හොගං අවිජ්ජන්දිත්වා අඤ්ඤස්ස දෙනි. අත්තනො පන ධම්මරාජභාවස්ස අනුරූපාය පඤ්ඤාය පාණාතිපාතාදිති උපපරික්ඛිත්වා පෙමනීයෙන මඤ්ජුනා සරෙන - “පස්සථ තාතා, පාණාතිපාතො නාමෙස ආසෙවිතො භාවිතො බහුලිකතො නිරයසංචත්තනිකො හොති” තිආදිනා නයෙන ධම්මං දෙසෙත්වා “පාණො න හන්තබ්බො” තිආදිකං ඔවාදං දෙනි. මහාසුදස්සනොපි තථෙව අකාසි, තෙන චුත්තං - “රාජා මහාසුදස්සනො එවමාහ - ‘පාණො න හන්තබ්බො...පෙ.... යථාභුත්තඤ්ච භුඤ්ජථා’ ති”. කිං පන සබ්බෙපි රඤ්ඤො ඉමං ඔවාදං ගණ්හන්ති? බුද්ධස්සාපි තාව සබ්බෙ න ගණ්හන්ති, රඤ්ඤො කිං ගණ්හිස්සන්ති. තස්මා යෙ පණ්ඩිතා විභාවිතො, තෙ ගණ්හන්ති. සබ්බෙ පන අනුයන්තා භවන්ති. තස්මා යෙ ඛො පනානන්දාතිආදිමාහ.

අථ තං චක්කරතනං එවං පුබ්බවිදෙහවාසීනං ඔවාදෙ දිත්තෙ කතපාතරාසෙ චක්කවත්තිබලෙන වෙහාසං අබ්භුග්ගන්ත්වා පුරත්ථිමසමුද්දං අජ්ඣොගාහති. යථා යථා ච තං අජ්ඣොගාහති, තථා තථා අගදගන්ධං සායිත්වා සඩ්ධිත්තඵණො නාගරාජා විය, සඩ්ධිත්තඋච්චිප්ථාරං හුත්වා ඔගච්ඡමානං මහාසමුද්දසලිලං යොජනමත්තං ඔගන්ත්වා අන්තොසමුද්දෙ වෙළුරියහිත්ති විය තිට්ඨති. තඩ්ධණඤ්ඤෙව ච තස්ස රඤ්ඤො පුඤ්ඤසිරිං දට්ඨුකාමානි විය මහාසමුද්දතලෙ විජ්ජකිණ්ණානි නානාරතනානි තතො තතො ආගන්ත්වා තං පදෙසං පුරයන්ති. අථ සා රාජපරිසා තං නානාරතනපරිපූරං මහාසමුද්දතලං දිස්වා යථාරූචි උච්ඡඩ්ගාදිහි ආදියති, යථාරූචි ආදින්නරතනාය පන පරිසාය තං චක්කරතනං පටිනිවත්තති. පටිනිවත්තමානෙ ච තස්මිං පරිසා අග්ගතො හොති, මජ්ඣෙ රාජා, අත්තෙ චක්කරතනං. තමපි ජලනිධිජලං පලොභියමානමිව චක්කරතනසිරියා, අසහමානමිව තෙන වියොගං නෙමිමණ්ඩලපරියන්තං අභිහන්තං නිරන්තරමෙව උපගච්ඡති. එවං රාජා චක්කවත්ති පුරත්ථිමමහාසමුද්දපරියන්තං පුබ්බවිදෙහං අභිවිජ්ජිත්වා දක්ඛිණසමුද්දපරියන්තං පම්බුදීපං විජෙතුකාමො චක්කරතනදෙසිතෙන මග්ගෙන දක්ඛිණසමුද්දාහිමුඛො ගච්ඡති. මහාසුදස්සනොපි තථෙව අගමාසි. තෙන චුත්තං - “අථ ඛො, ආනන්ද, චක්කරතනං පුරත්ථිමං සමුද්දං අජ්ඣොගාහෙත්වා පච්චුත්තරිත්වා දක්ඛිණං දිසං පවත්ති” ති.

එවං පවත්තමානස්ස පන තස්ස පවත්තනවිධානං, සෙනාසන්තිවෙසො, පටිරාජාගමනං, තෙසං අනුසාසනිජ්ජදානං දක්ඛිණසමුද්දඅජ්ඣොගාහනං සමුද්දසලිලස්ස ඔගච්ඡමානං රතනානං ආදානන්ති සබ්බං පුරිමනයෙනෙව වෙදිතබ්බං.

විජිනිත්වා පන තං දසසහස්සයොජනප්පමාණං ජම්බුදීපං දක්ඛිණසමුද්දතොපි පච්චුත්තරිත්වා සත්තයොජනසහස්සප්පමාණං අපරගොයානං විජේතුං පුබ්බෙ චුත්තනගෙනෙව ගන්ත්වා තම්පි සමුද්දපරියන්තං තථෙව අභිවිජිනිත්වා පච්ඡිමසමුද්දතොපි උත්තරිත්වා අට්ඨයොජනසහස්සප්පමාණං උත්තරකුරුං විජේතුං තථෙව ගන්ත්වා තම්පි සමුද්දපරියන්තං තථෙව අභිවිජිය උත්තරසමුද්දතො පච්චුත්තරති.

එත්තාවතා රඤ්ඤා චක්කවත්තිනා වාතුරන්තාය පඨවියා ආධිපතිවං අධිගතං හොති. සො එවං විජිතවිජයො අත්තනො රජ්ජසිරිසම්පත්තිදස්සනත්ථං සපරිසො උද්ධං ගගනතලං අභිලඬිසිත්වා සුවිකසිතපද්මකුමුදපුණ්ඩරිකවනවිවිත්තෙ චත්තාරො ජාතස්සරෙ විය පඤ්චසතපඤ්චසතපරිත්තදීපපරිවාරෙ චත්තාරො මහාදීපෙ ඔලොකෙත්වා චක්කරතනදෙසිතෙනෙව මග්ගෙන යථානුක්කමං අත්තනො රාජධානිං පච්චාගච්ඡති. අථ තං චක්කරතනං අන්තෙපුරද්වාරං සොභයමානං විය භුත්වා තිට්ඨති.

එවං පතිට්ඨිතෙ පන තස්මිං චක්කරතනෙ රාජන්තෙපුරෙ උක්කාභි වා දීපිකාභි වා කිඤ්චි කරණීයං න හොති, චක්කරතනොභාසොයෙව රත්තිං අන්ධකාරං විධමතියෙව. යෙ පන අන්ධකාරත්ථිකා හොන්ති, තෙසං අන්ධකාරමෙව හොති. මහාසුදස්සනස්සාපි සබ්බමෙතං තථෙව අහොසි. තෙන චුත්තං – “දක්ඛිණං සමුද්දං අජ්ඣොගාහෙත්වා...පෙ.... එවරූපං චක්කරතනං පාතුරහොසි” ති.

හත්ථීරතනවණ්ණනා

246. එවං පාතුභූතචක්කරතනස්සෙව චක්කවත්තිනො අමච්චා පකතිමඬිගලහත්ථිට්ඨානං සමං සුවිභූමිභාගං කාරෙත්වා හරිවන්දනාදීහි සුරහිගන්ධෙහි උපලිම්පාපෙත්වා හෙට්ඨා විවිත්තවණ්ණසුරහිකුසුමසමොකිණ්ණං උපරි සුවණ්ණතාරකානං අන්තරන්තරා සමොසරිතමනුඤ්ඤකුසුමදාමපටිමණ්ඩිතවිතානං දෙවවිමානං විය අභිසඬ්ඛරිත්වා – “එවරූපස්ස නාම දෙව හත්ථීරතනස්ස ආගමනං චිත්තෙථා” ති වදන්ති. සො පුබ්බෙ චුත්තනගෙනෙව මහාදානං දත්වා සීලානි ව සමාදාය තං පුඤ්ඤසම්පත්තිං ආවජ්ජන්තො නිසීදි. අථස්ස පුඤ්ඤානුභාවචොදිතො ඡද්දන්තකුලා වා උපොසථකුලා වා තං සක්කාරවිසෙසං අනුභවිතුකාමො තරුණරවිමණ්ඩලාභිරත්තවරණගීවාමුඛපටිමණ්ඩිතවිසුද්ධසෙනසරිරො සත්තපතිට්ඨො සුසණ්ඨිතඅඬිගපච්චඬිගසන්තිවෙසො විකසිතරත්තපද්මවාරුපොක්ඛරො ඉද්ධිමා යොගී විය වෙභාසගමනසමත්ථො මනොසීලාචුණ්ණරඤ්ජිතපරියන්තො විය රජතපබ්බතො හත්ථීසෙට්ඨො ආගන්ත්වා තස්මිං පදෙසෙ තිට්ඨති. සො ඡද්දන්තකුලා ආගච්ඡන්තො සබ්බකතිට්ඨො ආගච්ඡති. උපොසථකුලා ආගච්ඡන්තො සබ්බපෙට්ඨො. පාළියං පන උපොසථො නාගරාජා ඉච්චෙව ආගතං. නාගරාජා නාම කස්සචි අපරිභොගො, සබ්බකතිට්ඨො ආගච්ඡතිති අට්ඨකථාසු චුත්තං. ස්වායං පූරිතචක්කවත්තිවත්තානං චක්කවත්තිනං චුත්තනගෙනෙව චිත්තයන්තානං ආගච්ඡති. මහාසුදස්සනස්ස පන සයමෙව

පකතිමඬගලහත්ථිට්ඨානං ආගන්ත්වා තං හත්ථිං අපනෙත්වා තත්ථ අට්ඨාසි. තෙන චුත්තං – “පුන ච පරං ආනන්ද...පෙ.... නාගරාජා”ති.

එවං පාතුභූතං පන තං හත්ථිරතනං දිස්වා හත්ථිගොපකාදයො හට්ඨතුට්ඨා වෙගෙන ගන්ත්වා රඤ්ඤො ආරොචෙත්ති. රාජා තුරිතතුරිතො ආගන්ත්වා තං දිස්වා පසන්නචිත්තො – “භද්දකං චත හො හත්ථියානං, සචෙ දමථං උපෙය්‍යා”ති චිත්තයන්නො හත්ථං පසාරෙති. අථ සො සරධෙත්ථවච්ඡකො විය කණ්ණෙ ඔලම්බිත්වා සුරතභාවං දස්සෙන්නො රාජානං උපසඬකමති. රාජා තං ආරොහිතුකාමො හොති. අථස්ස පරිජනා අධිප්පායං ඤාත්වා තං හත්ථිරතනං සුවණ්ණද්ධපං සුවණ්ණාලඬකාරං හෙමජාලපට්ච්ඡන්තං කත්වා උපනෙත්ති. රාජා තං අනිසිදාපෙත්වාච සත්තරතනමයාය නිස්සෙණියා ආරුය්භ ආකාසගමනනින්නචිත්තො හොති. තස්ස සහ චිත්තුප්පාදෙනෙව සො නාගරාජා රාජහංසො විය ඉන්දනීලමණිප්පභාජාලං නීලගගනතලං අභිලඬිසති. තතො චක්කවාරිකාය චුත්තනයෙනෙව සකලරාජපරිසා. ඉති සපරිසො රාජා අන්තොපාතරාසෙයෙව සකලපථවිං අනුසංයායිත්වා රාජධානිං පච්චාගච්ඡති. එවං මහිද්ධිකං චක්කවත්තිතො හත්ථිරතනං හොති. මහාසුදස්සනස්සාපි තාදිසමෙව අහොසි. තෙන චුත්තං – “දිස්වා රඤ්ඤො...පෙ.... පාතුරහොසි”ති.

අස්සරතනවණ්ණනා

247. එවං පාතුභූතහත්ථිරතනස්ස පන චක්කවත්තිතො අමච්චා පකතිමඬගලඅස්සට්ඨානං සුවිසමතලං කාරෙත්වා අලඬකරිත්වා ච පුරිමනයෙනෙව රඤ්ඤො තස්ස ආගමනචිත්තනත්ථං උස්සාහං ජනෙත්ති. සො පුරිමනයෙනෙව කතදානමානනසක්කාරො සමාදින්නසීලබ්බතො පාසාදතලෙ සුඛනිසිත්තො පුඤ්ඤසම්පත්තිං සමනුස්සරති. අථස්ස පුඤ්ඤානුභාවචොදිතො සිත්ඨවකුලතො විජ්ජුලතාවිනද්ධසරදකාලසෙතවලාහකරාසිසස්සිරිකො රත්තපාදො රත්තතුණ්ඩො චන්දප්පභාපුඤ්ජසදිසසුද්ධසිනිද්ධසනසංහතසරිරො කාකගිවා විය ඉන්දනීලමණි විය ච කාලවණ්ණෙන සීසෙන සමන්තාගතත්තා කාලසීසොති සුට්ඨු කප්පෙත්වා යපිතෙහි විය මුඤ්ජසදිසෙහි සණ්භවට්ඨඋජුගතෙහි කෙසෙහි සමන්තාගතත්තා මුඤ්ජකෙසො වෙහාසඬගමො වලාහකො නාම අස්සරාජා ආගන්ත්වා තස්මිං යානෙ පතිට්ඨාති. මහාසුදස්සනස්ස පනෙස හත්ථිරතනං විය ආගතො. සෙසං සබ්බං හත්ථිරතනෙ චුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බං. එවරූපං අස්සරතනං සන්ධාය භගවා – “පුන ච පර”න්තිආදිමාහ.

මණිරතනවණ්ණනා

248. එවං පාතුභූතඅස්සරතනස්ස පන රඤ්ඤො චක්කවත්තිතො චතුහත්ථායාමං සකටනාහිසමපරිණාහං උහොසු අන්තෙසු කණ්ණිකපරියන්තතො විනිග්ගතෙහි සුපරිසුද්ධමුත්තාකලාපෙහි ද්විති කඤ්චනපදුමෙහි අලඬකතං චතුරාසිතිමණිසහස්සපරිවාරං තාරාගණපරිවුත්තස්ස පුණ්ණචන්දසස්සිරිං ඵරමානං විය වෙපුල්ලපබ්බතතො මණිරතනං ආගච්ඡති. තස්සෙවං ආගතස්ස මුත්තාජාලකෙ

යපෙත්වා වෙළුපරම්පරාය සට්ටිහත්ථප්පමාණං ආකාසං ආරොපිතස්ස රත්තිභාගෙ සමන්තා යොජනප්පමාණං ඔකාසං ආභා ඵරති, යාය සබ්බො සො ඔකාසො අරුණුග්ගමනවෙලා විය සඤ්ජාතාලොකො හොති. තතො කස්සකා කසිකම්මං වාණිජා ආපණුග්ගාටනං තෙ තෙ සිප්පිනො තං තං කම්මන්තං පයොජෙත්ති “දිවා”ති මඤ්ඤමානා. මහාසුදස්සනස්සාපි සබ්බං තං තථෙව අහොසි. තෙන චුත්තං – “පුන ව පරං ආනන්ද, ...පෙ.... මණ්ණරතනං පාතුරහොසි” ති.

ඉත්ථීරතනවණ්ණනා

249. එවං පාතුභූතමණ්ණරතනස්ස පන චක්කවත්තිනො විසයසුඛවිසෙසස්ස විසෙසකාරණං ඉත්ථීරතනං පාතුභවති. මද්දරාජකුලතො වා හිස්ස අග්ගමහෙසිං ආනෙත්ති, උත්තරකුරුතො වා පුඤ්ඤානුභාවෙන සයං ආගච්ඡති. අවසෙසා පනස්සා සම්පත්ති – “පුන ව පරං, ආනන්ද, රඤ්ඤො මහාසුදස්සනස්ස ඉත්ථීරතනං පාතුරහොසි, අභිරූපා දස්සනීයා” තිආදිනා නයෙන පාළියංයෙව ආගතා.

තත්ථ සණ්ඨානපාරිපුරියා අධිකං රූපං අස්සාති අභිරූපා. දිස්සමානාව චක්ඛුති පිණයති, තස්මා අඤ්ඤං කිච්චවික්ඛෙපං හිත්වාපි දට්ඨබ්බාති දස්සනීයා. දිස්සමානාව සොමනස්සවසෙන චිත්තං පසාදෙතීති පාසාදිකා. පරමායාති එවං පසාදාවහත්තා උත්තමාය. වණ්ණපොක්ඛරතායාති වණ්ණසුන්දරතාය. සමන්තාගතාති උපෙතා. අභිරූපා වා යස්මා නාතිදිසා නාතිරස්සා. දස්සනීයා යස්මා නාතිකිසා නාතිපුලා. පාසාදිකා යස්මා නාතිකාලිකා නාවිවොදානා. පරමාය වණ්ණපොක්ඛරතාය සමන්තාගතා යස්මා අභික්කන්තා මානුසිවණ්ණං අප්පත්තා දිබ්බවණ්ණං. මනුස්සානඤ්ඤි වණ්ණාභා ඛභි න නිච්ජරති. දෙවානං පන අතිදුරම්පි නිච්ජරති.

තස්සා පන ද්වාදසහත්ථප්පමාණං පදෙසං සරීරාභා ඔහාසෙති. නාතිදිසාදිසු වස්සා පඨමයුගලෙන ආරොහසම්පත්ති, දුතියයුගලෙන පරිණාහසම්පත්ති, තතියයුගලෙන වණ්ණසම්පත්ති චුත්තා. ඡහි වාපි එතෙහි කායවිපත්තියා අභාවො, අතික්කන්තා මානුසිවණ්ණන්ති ඉමිනා කායසම්පත්ති චුත්තා. තුලපිචුනො වා කප්පාසපිචුනො වාති සප්පිමණ්ඨෙ පක්ඛිපිත්වා යපිතස්ස සතවාරචිහතස්ස තුලපිචුනො වා කප්පාසපිචුනො වා. සිතෙති රඤ්ඤො සිතකාලෙ. උණ්හෙති රඤ්ඤො උණ්හකාලෙ. වන්දනගන්ධොති නිච්චකාලමෙව සුපිසිතස්ස අභිනවස්ස චතුප්පාතිසමායොජිතස්ස හරිවන්දනස්ස ගන්ධො කායතො වායති. උප්පලගන්ධො වායතීති හසිතකථිතකාලෙසු මුඛතො තඬ්ඬණං විකසිතස්සෙව නීලුප්පලස්ස අතිසුරහිගන්ධො වායති.

එවං රූපසම්ඵස්සගන්ධසම්පත්තියුත්තාය පනස්සා සරීරසම්පත්තියා අනුරූපං ආචාරං දස්සෙතුං තං බො පනාතිආදි චුත්තං. තත්ථ රාජානං දිස්වා නිසින්තාසනතො අග්ගිද්ධිසා විය පඨමමෙව උට්ඨාතීති පුබ්බුට්ඨාසීති. තස්මිං නිසින්තො තස්ස තාලවණ්ඨෙට්ඨා ඛිජනාදිකිච්චං කත්වා පච්ඡා නිපතති නිසිදතීති පච්ඡානිපාතීති. කිං කරොමි, තෙ දෙවාති වාචාය කිං-කාරං පටිසාවෙතීති කිං කාරපටිස්සාවීති. රඤ්ඤො

මනාපමෙව වරති කරොතිති මනාපවාරිනී. යං රඤ්ඤො පියං තදෙව වදතිති පියවාදිනී.

ඉදානි – “ස්වාස්සා ආචාරො භාවවිසුද්ධියාව, න සාධෙය්‍යනා” ති දස්සෙතුං තං බො පනාතිආදිමාහ. තත්ථ නො අතිවරිති න අතික්කමිත්වා වරි, යපෙත්වා රාජානං අඤ්ඤං පුරිසං චිත්තෙනපි න පත්ථෙසිති චුත්තං හොති.

තත්ථ යෙ තස්සා ආදිමිති “අභිරුපා” තිආදයො, අත්තෙ “පුබ්බුට්ඨායිනී” තිආදයො ගුණා චුත්තා, තෙ පකතිගුණා එව. “අතික්කන්තා මානුසිවණ්ණ” තිආදයො පන චක්කවත්තිනො පුඤ්ඤං උපනිස්සාය චක්කරතනපාතුභාවතො පටියාය පුරිමකම්මානුභාවෙන නිබ්බත්තාති වෙදිතබ්බා.

අභිරුපතාදිකාපි වා චක්කරතනපාතුභාවතො පටියාය සබ්බාකාරපරිපූරා ජාතා. තෙනාහ – “එවරුපං ඉත්ථිරතනං පාතුරහොසී” ති.

ගහපතිරතනවණ්ණනා

250. එවං පාතුභුතඉත්ථිරතනස්ස පන රඤ්ඤො චක්කවත්තිනො ධනකරණියානං කිච්චානං යථාසුඛං පවත්තනත්ථං ගහපතිරතනං පාතුහවති. සො පකතියාව මහාභොගො, මහාභොගකුලෙ ජාතො. රඤ්ඤො ධනරාසිවඩ්ඪකො සෙට්ඨිගහපති හොති. චක්කරතනානුභාවසහිතං පනස්ස කම්මචිපාකජං දිබ්බචක්ඛු පාතුහවති, යෙන අත්තොපථවියම්පි යොජනබහන්තරෙ නිධිං පස්සති, සො තං සම්පත්තිං දිස්වා තුට්ඨමානසො ගන්ත්වා රාජානං ධනෙන පචාරෙත්වා සබ්බාති ධනකරණියානි සම්පාදෙති. මහාසුදස්සනස්සාපි තථෙව සම්පාදෙසී. තෙන චුත්තං – “පුන චපරං ආනන්ද...පෙ.... එවරුපං ගහපතිරතනං පාතුරහොසී” ති.

පරිණායකරතනවණ්ණනා

251. එවං පාතුභුතගහපතිරතනස්ස පන රඤ්ඤො චක්කවත්තිස්ස සබ්බකිච්චසංවිධානසමත්ථං පරිණායකරතනං පාතුහවති. සො රඤ්ඤො ජෙට්ඨපුත්තොව හොති. පකතියා එව සො පණ්ඩිතො බ්‍යත්තො මෙධාවී විහාවී. රඤ්ඤො පුඤ්ඤානුභාවං නිස්සාය පනස්ස අත්තනො කම්මානුභාවෙන පරචිත්තඤ්ඤාණං උප්පජ්ජති. යෙන ද්වාදසයොජනාය රාජපරිසාය චිත්තාවාරං ඤත්වා රඤ්ඤො හිතෙ ව අහිතෙ ව වචන්ථපෙතුං සමත්ථො හොති, සොපි තං අත්තනො ආනුභාවං දිස්වා තුට්ඨහදයො රාජානං සබ්බකිච්චානුසාසනෙන පචාරෙති. මහාසුදස්සනම්පි තථෙව පචාරෙසී. තෙන චුත්තං – “පුන චපරං...පෙ.... පරිණායකරතනං පාතුරහොසී” ති.

තත්ථ යපෙතබ්බං යපෙතුන්ති තස්මිං තස්මිං යානන්තරෙ යපෙතබ්බං යපෙතුං.

චතුර්ද්ධිසමන්තාගතවණ්ණනා

252. සමවෙපාකිනියානි සමවිපාවනියා. ගහණියානි කම්මජතෙජොධාතුයා. තත්ථ යස්ස භුත්තමත්තොව ආහාරො ජීරති, යස්ස වා පන පුට්ඨත්තං විය තත්ථෙව තිට්ඨති, උභොපෙතෙ න සමවෙපාකිනියා සමන්තාගතා. යස්ස පන පුන භත්තකාලෙ භත්තජන්දො උප්පජ්ජතෙව, අයං සමවෙපාකිනියා සමන්තාගතොති.

ධම්මපාසාදපොක්ඛරණිවණ්ණනා

253. මාපෙසි බොති නගරෙ හෙරිං වරාපෙත්වා ජනරාසිං කාරෙත්වා න මාපෙසි, රඤ්ඤො පන සහ විත්තුප්පාදෙනෙව භූමිං භින්දිත්වා චතුරාසිති පොක්ඛරණිසහස්සානි නිබ්බත්තිංසු. තානි සන්ධායෙනං වුත්තං. ද්විති වෙදිකාභීති එකාය ඉට්ඨකානං පරියන්තෙයෙව පරික්ඛිත්තා එකාය පරිවෙණපරිච්ඡෙදපරියන්තෙ. එතදභොසිති කස්මා අභොසි? එකදිවසං කිර නහත්වා ච පිවිත්වා ච ගච්ඡන්තං මහාජනං මහාපුරිසො ඔලොකෙත්වා ඉමෙ උම්මත්තකවෙසෙනෙව ගච්ඡන්ති. සවෙ එතෙසං එත්ථ පිළන්ධනපුප්ඵානි භවෙය්සුං, හද්දකං සියාති. අථස්ස එතදභොසි. තත්ථ සබ්බොතුකන්ති පුප්ඵං නාම එකස්මිංයෙව උතුම්භි පුප්ඵති. අහං පන තථා කරිස්සාමි – “යථා සබ්බෙසු උතුසු පුප්ඵිස්සති” ති වින්තෙසිං. රොපාපෙසිති නානාවණ්ණඋප්පලබ්භාදීති තතො තතො ආහරාපෙත්වා න රොපාපෙසි, සහ විත්තුප්පාදෙනෙව පනස්ස සබ්බං ඉජ්ඣති. තං ලොකො රඤ්ඤො රොපිතන්ති මඤ්ඤි. තෙන වුත්තං – “රොපාපෙසි” ති. තතො පට්ඨාය මහාජනො නානප්පකාරං ජලජථලජමාලං පිළන්ධිත්වා නක්ඛත්තං කීළමානො විය ගච්ඡති.

254. අථ රාජා තතො උත්තරිපි ජනං සුඛසමප්පිතං කාතුකාමො – “යංනුනාහං ඉමාසං පොක්ඛරණිනං තීරෙ” තිආදිනා ජනස්ස සුඛවිධානං වින්තෙත්වා සබ්බං අකාසි. තත්ථ න්හාපෙසුන්ති අඤ්ඤො සරිරං උබ්බට්ටෙසි, අඤ්ඤො වුණ්ණානි යොජෙසි, අඤ්ඤො තීරෙ නභායන්තස්ස උදකං ආහරි, අඤ්ඤො වත්ථානි පටිග්ගහෙසි වෙව අදාසි ව.

පට්ඨපෙසි බොති කථං පට්ඨපෙසි? ඉත්ථීනඤ්ච පුරිසානඤ්ච අනුව්ඡවිකෙ අලඬිකාරෙ කාරෙත්වා ඉත්ථීමත්තමෙව තත්ථ පරිවාරවසෙන සෙසං සබ්බං පරිච්චාගවසෙන යපෙත්වා රාජා මහාසුදස්සනො දානං දෙති, තං පරිභුඤ්ජානානි හෙරිං වරාපෙසි. මහාජනො පොක්ඛරණිතීරං ආගන්ත්වා නහත්වා වත්ථානි පරිවත්තෙත්වා නානාගන්ධෙහි විලිත්තො පිළන්ධනවිචිත්තමාලො දානග්ගං ගන්ත්වා අනෙකප්පකාරෙසු යාගුහත්තඛප්පකෙසු අට්ඨවිධිපානෙසු ව යො යං ඉච්ඡති, සො තං බාදිත්වා ච පිවිත්වා ච නානාවණ්ණානි බොමසුබ්බානි වත්ථානි නිවාසෙත්වා සම්පත්තිං අනුභවිත්වා යෙසං තාදිසානි අත්ථී, තෙ ඔහාය ගච්ඡන්ති. යෙසං පන නත්ථී, තෙ ගහෙත්වා ගච්ඡන්ති. හත්ථීඅස්සයානාදිසුපි නිසිදිත්වා ථොකං විවරිත්වා අනත්ථීකා ඔහාය, අත්ථීකා ගහෙත්වා ගච්ඡන්ති. වරසයනෙසු නිපජ්ජිත්වා සම්පත්තිං අනුභවිත්වා අනත්ථීකා ඔහාය, අත්ථීකා ගහෙත්වා ගච්ඡන්ති. ඉත්ථීහිපි සද්ධිං සම්පත්තිං අනුභවිත්වා අනත්ථීකා ඔහාය, අත්ථීකා ගහෙත්වා ගච්ඡන්ති. සත්තවිධරතපසාධනානි ව පසාධෙත්වාපි සම්පත්තිං අනුභවිත්වා අනත්ථීකා

ඔහාය, අත්ථිකා ගහෙන්වා ගවිජන්ති. තම්පි දානං උට්ඨාය සමුට්ඨාය දීයතෙව.
ජම්බුදීපවාසිකානං අඤ්ඤං කම්මං නත්ථි, රඤ්ඤො දානං පරිභුඤ්ජන්තාව විවරන්ති.

255. අථ බ්‍රාහ්මණගහපතිකා චින්තෙසුං – “අයං රාජා එවරුපං දානං දදන්තොපි
‘මය්හං තණ්ඩුලාදීනි වා බීරාදීනි වා දෙථා’ති න කිඤ්චි ආහරාපෙති, න ඛො පන
අම්භාකං – ‘රාජා ආහරාපෙති’ති තුණ්හිමාසිතුං පතිරුප’න්ති තෙ බහුං සාපතෙය්‍යං
සංහරිත්වා රඤ්ඤො උපනාමෙසුං. තස්මා – “අථ ඛො, ආනන්ද,
බ්‍රාහ්මණගහපතිකා’ති ආදිමාහ. එවං සමචින්තෙසුන්ති කස්මා එවං චින්තෙසුං?
කස්සචි සරතො අප්පං ආහතං, කස්සචි බහු. තස්මිං පටිසංහරියමානෙ – “කිං තවෙව
සරතො සුන්දරං ආහතං, න මය්හං සරතො, කිං තවෙව සරතො බහු, න මය්හ’න්ති
එවං කලහසද්දොපි උප්පජ්ජෙය්‍යා, සො මා උප්පජ්ජිත්ථාති එවං සමචින්තෙසුං.

256. එහි ත්වං සම්මාති එහි ත්වං වයස්ස. ධම්මං නාම පාසාදන්ති පාසාදස්ස
නාමං ආරොපෙත්වා ආණාපෙසි. විස්සකම්මො පන කීව මහන්තො දෙව පාසාදො
හොතුති පටිපුච්ඡිත්වා දීසතො යොජනං විත්ථාරතො අධිස්සොජනං
සබ්බරතනමයොව හොතුති චුත්තෙපි ‘එවං හොතු, හද්දං තව වචන’න්ති තස්ස
පටිස්සුණිත්වා ධම්මරාජානං සම්පට්ච්ඡාපෙත්වා මාපෙසි. තත්ථ එවං හද්දං තවාති
ඛො ආනන්දාති එවං හද්දං තව ඉති ඛො ආනන්ද. පටිස්සුන්වාති සම්පට්ච්ඡිත්වා,
චත්ථාති අත්ථො. තුණ්හිභාවෙනාති සමණධම්මපටිපත්තිකරණොකාසො මෙ
හවිස්සති ඉච්ඡන්තො තුණ්හිභාවෙන අධිවාසෙසි. සාරමයොති චන්දනසාරමයො.

257. ද්විහි වෙදිකාහිති එත්ථ එකා වෙදිකා පනස්ස උණ්හිසමත්ථකෙ අහොසි,
එකා හෙට්ඨා පරිච්ඡෙදමත්ථකෙ.

258. දුද්දික්ඛො අහොසිති දුඋද්දික්ඛො, පහාසම්පත්තියා දුද්දසොති අත්ථො.
මුසතීති හරති එන්ද්‍රාපෙති නිච්චලභාවෙන පතිට්ඨාතුං න දෙති. විද්ධෙති උබ්බිද්ධෙ,
මෙසවිගමෙන දුරිභුතෙති අත්ථො. දෙවෙති ආකාසෙ.

259. මාපෙසි ඛොති අහං ඉමස්මිං යානෙ පොක්ඛරණිං මාපෙමි, තුම්භාකං
සරාති හින්දුථාති න එවං කාරෙත්වා මාපෙසි. චිත්තුප්පාදවසෙනෙව පනස්ස භූමිං
හින්දිත්වා තථාරුපා පොක්ඛරණිං අහොසි. තෙ සබ්බකාමෙහීති සබ්බෙහි
ඉච්ඡිතිච්ඡිතවත්ථුහි, සමණෙ සමණපරික්ඛාරෙහි, බ්‍රාහ්මණෙ බ්‍රාහ්මණපරික්ඛාරෙහි
සන්තප්පෙසිති.

පඨමභාණුවාරවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

සූතාසම්පත්තිවණ්ණනා

260. මහිද්ධිකොති චිත්තුප්පාදවසෙනෙව චතුරාසිතිපොක්ඛරණිසහස්සානං
නිබ්බන්තිසඬ්ඛාතාය මහතියා ඉද්ධියා සමන්තාගතො. මහානුභාවොති තෙසංයෙව
අනුභවිතබ්බානං මහන්තතාය මහානුභාවෙන සමන්තාගතො. සෙය්‍යථිදන්ති

නිපාතො, තස්ස – “කතමෙසං තිණ්ණ” න්ති අත්ථො. දානස්සාති සම්පත්තිපරිව්වාගස්ස. දම්ස්සාති ආලවකසුත්තෙ පඤ්ඤා දමොති ආගතො. ඉධ අත්තානං දමෙත්තෙන කතං උපොසථකම්මං. සංයමස්සාති සීලස්ස.

බොධිසත්තපුබ්බයොගවණ්ණනා

ඉධ යත්වා පනස්ස පුබ්බයොගො වෙදිතබ්බො – රාජා කිර පුබ්බෙ ගහපතිකුලෙ නිබ්බන්ති. තෙන ච සමයෙන ධර්මානකස්සෙව කස්සපබුද්ධස්ස සාසනෙ එකො ථෙරො අරඤ්ඤෙ වාසං වසති, බොධිසත්තො අත්තනො කම්මෙන අරඤ්ඤං පවිට්ඨො ථෙරං දිස්වා උපසඬකමිත්වා වන්දිත්වා ථෙරස්ස නිසජ්ජනට්ඨානවඩ්ඤාමනට්ඨානාති ඔලොකෙත්වා පුච්ඡි – “ඉධෙව, භන්තෙ, අයොා වසති” ති? ආම, උපාසකාති සුත්වා – “ඉධෙව අයාස්ස පණ්ණසාලං කාතුං වට්ටති” ති වින්තෙත්වා අත්තනො කම්මං පහාය දබ්බසම්භාරං කොට්ටෙත්වා පණ්ණසාලං කත්වා ඡාදෙත්වා භිත්තියො මත්තිකාය ලිම්පිත්වා ද්වාරං යොජෙත්වා කට්ඨත්ථරණං කත්වා – “කරිස්සති නු බො පරිභොගං, න කරිස්සති” ති එකමන්තං නිසිදි. ථෙරො අත්තොගාමනො ආගන්ත්වා පණ්ණසාලං පවිසිත්වා කට්ඨත්ථරණෙ නිසිදි. උපාසකොපි ආගන්ත්වා වන්දිත්වා සමීපෙ නිසින්නො “ථාසුකා, භන්තෙ, පණ්ණසාලා” ති පුච්ඡි. ථාසුකා, හද්දමුබ්, පබ්බජිතසාරුජ්ජාති. වසිස්සථ, භන්තෙ, ඉධාති? ආම, උපාසකාති, සො අධිවාසනාකාරෙන වසිස්සතීති ඤාත්වා නිබද්ධං මය්හං සරද්ධාරං ආගන්තබ්බන්ති පටිජානාපෙත්වා – “එකං මෙ, භන්තෙ, වරං දෙථා” ති ආහ. අතික්කන්තවරා, උපාසක, පබ්බජිතාති. භන්තෙ, යඤ්ච කජ්ජති, යඤ්ච අනවජ්ජන්ති. වදෙහි උපාසකාති. භන්තෙ, නිබද්ධවසනට්ඨානෙන නාම මනුස්සා මඬගලෙ වා අමඬගලෙ වා ආගමනං ඉච්ඡන්ති, අනාගච්ඡන්තස්ස කුජ්ඣන්ති. තස්මා අඤ්ඤං නිමන්තිතට්ඨානං ගන්ත්වාපි මය්හං සරං පවිසිත්වාච භත්තකිව්වං නිට්ඨාපෙතබ්බන්ති. ථෙරො අධිවාසෙසි.

සො පණ්ණසාලාය කට්ඨාටකං පත්ථරිත්වා මඤ්චපීඨං පඤ්ඤපෙසි, අපස්සෙනං නික්ඛිපි, පාදකථලිකං යපෙසි, පොක්ඛරණං බණ්, වඩ්ඤාමං කත්වා වාලිකං ඔකිරි, මීගෙ ආගන්ත්වා භිත්තිං සංසිත්වා මත්තිකං පාතෙන්තෙ දිස්වා කණ්ටකවතිං පරික්ඛිපි. පොක්ඛරණං ඔතරිත්වා උදකං ආචලිකං කරොන්තෙ දිස්වා අත්තො පාසාණෙහි විනිත්වා බහි කණ්ටකවතිං පරික්ඛිපිත්වා අත්තොවතිපරියන්තෙ තාලපන්තියො රොපෙති, මහාවඩ්ඤාමෙ සම්මට්ඨට්ඨානං ආචලෙන්තෙ දිස්වා වඩ්ඤාමම්පි වතියා පරික්ඛිපිත්වා අත්තොවතිපරියන්තෙ තාලපන්තිං රොපෙසි. එවං ආවාසං නිට්ඨපෙත්වා ථෙරස්ස තිව්වරං, පිණ්ඩපාතං, ඔසධං, පරිභොගභාජනං, ආරකණ්ටකං, පිජ්ඵලිකං, නබ්බිජෙදනං, සුචිං, කත්තරයට්ඨිං, උපාහනං, උදකතුම්බං, ඡත්තං, දීපකපල්ලකං, මලහරණං. පරිස්සාවනං, ධමකරණං, පත්තං, ථාලකං, යං වා පනඤ්ඤම්පි පබ්බජිතානං පරිභොගජාතං, සබ්බං අදාසි. ථෙරස්ස බොධිසත්තෙන අදින්නපරික්ඛාරො නාම නාහොසි. සො සීලානි රක්ඛන්තො උපොසථං කරොන්තො යාවජීවං ථෙරං උපට්ඨති. ථෙරො තත්ථෙව වසන්තො අරහත්තං පත්වා පරිනිබ්බාසි.

බොධිසත්තොපි යාවතායුකං පුඤ්ඤං කත්වා දෙවලොකෙ නිබ්බත්තිත්වා තතො
වුතො මනුස්සලොකං ආගච්ඡන්තො කුසාවතියා රාජධානියා නිබ්බත්තිත්වා
මහාසුදස්සනො රාජා අහොසි.

“එවං නාතිමහත්තමිපි, පුඤ්ඤං ආයතනෙ කතං;
මහාවිපාකං හොතීති, කත්තබ්බං තං විභාවිතා”.

මහාවිදුහන්ති රජතමයං මහාකූටාගාරං. තත්ථ වසිතුකාමො හුත්වා අගමාසි,
එත්තාවතා කාමචිතක්කාති කාමචිතක්ක තයා එත්තාවතා නිවත්තිතබ්බං, ඉතො පරං
තුය්හං අභූමි, ඉදං ඤානාගාරං නාම, නයිදං තයා සද්ධිං වසනට්ඨානන්ති එවං තයො
චිතක්කෙ කූටාගාරද්වාරෙයෙව නිවත්තෙසි.

261. පයමජ්ඣානන්තිආදීසු විසුං කසිණපරිකම්මකිච්චං නාම නත්ථි.
නීලකසිණෙන අත්ථෙපෙ සති නීලමණං, පීතකසිණෙන අත්ථෙපෙ සති සුවණ්ණං,
ලොහිතකසිණෙන අත්ථෙපෙ සති රත්තමණං, ඔදාතකසිණෙන අත්ථෙපෙ සති රජතන්ති
ඔලොකිතඔලොකිතට්ඨානෙන කසිණමෙව පඤ්ඤායති.

262. මෙත්තාසහගතෙනාතිආදීසු යං වත්තබ්බං, තං සබ්බමිපි විසුද්ධිමග්ගෙ
වුත්තමෙව. ඉති පාළියං වත්තාරි ඤානාති, වත්තාරි අප්පමඤ්ඤානෙව වුත්තාති.
මහාපුරිසො පන සබ්බාපි අට්ඨ සමාපත්තියො, පඤ්ච අභිඤ්ඤායො ච
නිබ්බත්තෙත්වා අනුලොමපටිලොමාදිවසෙන වුද්දසහාකාරෙහි සමාපත්තියො
පටිසන්තො මධුපටලං පට්ටිඨහමරො මධුරසෙන විය සමාපත්තිසුබ්බෙනෙව යාපෙති.

චතුරාසීතිනගරසහස්සාදිවණ්ණනා

263. කුසාවතීරාජධානිජ්ජමුඛානීති කුසාවතී රාජධානී තෙසං නගරානං පමුඛා
සබ්බසෙට්ඨාති අත්ථො. භත්තාභිභාරොති අභිහරිතබ්බහත්තං.

264. වස්සසතස්ස වස්සසතස්සාති කස්මා එවං චිත්තෙසි? තෙසං සද්දෙන
උක්කණ්ඨිත්වා, “සමාපන්නස්ස සද්දො කණ්ටකො”ති (අ. නි. 10.72) හි වුත්තං.
තස්මා සද්දෙන උක්කණ්ඨිතො මහාපුරිසො. අථ කස්මා මා ආගච්ඡන්තුති න වදති?
ඉදානි රාජා න පස්සතීති නිබද්ධවත්තං න ලහිස්සන්ති, තං තෙසං මා උප්පජ්ජිත්ථාති
න වදති.

සුහද්දාදෙවිඋපසඩ්ධකමනවණ්ණනා

265. එතදහොසීති කදා එතං අහොසි. රඤ්ඤො කාලඬකිරියදිවසෙ. තදා කිර
දෙවතා චිත්තෙසුං – “රාජා අනාථකාලඬකිරියං මා කරොතු, ඔරොධෙහි බහුහි ධිතුහි
පුත්තෙහි පරිවාරිතොව කරොතු”ති. අථ දෙවිං ආවට්ටෙත්වා තස්සා එවං චිත්තං
උප්පාදෙසුං. පීතානි වත්ථානීති තානි කිර පකතියා රඤ්ඤො මනාපානි, තස්මා තානි

පාරුපටාති ආහ. එත්ථෙව දෙවි තිට්ඨාති දෙවි ඉමං ඤානාගාරං නාම තුම්භෙහි සද්ධිං වසනට්ඨානං න භොති, ඤානරතිචන්දනට්ඨානං මම, මා ඉධ පාවිසිති.

266. එතදභොසීති ලොකෙ සත්තා නාම මරණාසන්නකාලෙ අතිවිය විරොචන්ති, තෙනස්ස රඤ්ඤො විජ්ජසන්නගුණදියභාවං දිස්වා එවං අභොසී, තතො මා රඤ්ඤො කාලඬිකිරියා අභොසීති තස්ස කාලඬිකිරියං අනිච්ඡමානා සම්පති ගුණමස්ස කථයිත්වා තිට්ඨමානාකාරං කරිස්සාමිති චිත්තෙන්වා ඉමානි තෙ දෙවාතිආදිමාහ. තත්ථ ඡන්දං ඡනෙහීති පෙමං උජ්ජාදෙහි, රතිං කරොහි. ජීවිතෙ අපෙක්ඛන්ති ජීවිතෙ සාපෙක්ඛං, ආලයං, තණ්හං කරොහීති අත්ථො.

එවං බො මං ත්වං දෙවීති “මයං බො, දෙව, ඉත්ථියො නාම පබ්බජිතානං උපචාරකථං න ජානාම, කථං වදාම මහාරාජා”ති රාජානං “පබ්බජිතො අය”න්ති මඤ්ඤමානාය දෙවියා චුත්තෙ – “එවං බො මං, ත්වං දෙවි, සමුදාවරාහී”තිආදිමාහ. ගරහිතාති බුද්ධෙහි පච්චෙකබුද්ධෙහි සාවකෙහි අඤ්ඤෙහි ව පණ්ඩිතෙහි බහුස්සුතෙහි ගරහිතා. කිං කාරණා? සාපෙක්ඛකාලකිරියා හි අත්තනොයෙව ගෙහෙ යක්ඛකුක්කුරඅපගොණමහිංසමුසිකකුක්කුට්ඨාකාමඬිගුලාදිභාවෙන නිබ්බත්තනකාරණං භොති.

268. අථ බො, ආනන්ද, සුභද්දා දෙවි අස්සුනි පුඤ්ඡිත්වාති දෙවි එකමන්තං ගන්ත්වා රොදිත්වා කන්දිත්වා අස්සුනි පුඤ්ඡිත්වා එතදවොච.

බ්‍රහ්මලොකුපගමවණ්ණනා

269. ගහපතිස්ස වාති කස්මා ආහ? තෙසං කිර සොණසෙට්ඨිපුත්තාදීනං විය මහතී සම්පත්ති භොති, සොණස්ස කිර සෙට්ඨිපුත්තස්ස එකා හත්තපාති ද්වෙ සතසහස්සානි අග්ගති. ඉති තෙසං තාදිසං හත්තං භුත්තානං මුහුත්තං හත්තසම්මදො හත්තමුච්ඡා හත්තකිලමථො භොති.

271. යං තෙන සමයෙන අජ්ඣාචසාමීති යත්ථ වසාමි, තං එකංයෙව නගරං භොති, අවසෙසෙසු පුත්තධිතාදයො වෙච දාසමනුස්සා ව වසිංසු. පාසාදකුටාගාරෙසුපි එසෙව නයො. පල්ලඬිකාදිසුපි එකංයෙව පල්ලඬිකං පරිභුඤ්ජති, සෙසා පුත්තාදීනං පරිභොගා භොන්ති. ඉත්ථිසුපි එකාව පච්චුපට්ඨාති, සෙසා පරිචාරමත්තා භොන්ති, පරිදහාමීති එකමෙව දුස්සයුගං නිවාසෙමි, සෙසානි පරිවාරෙත්වා විවරන්තානං අසීතිසහස්සාධිකානං සොළසන්තං පුරිසසතසහස්සානං භොන්ති. භුඤ්ජාමිති පරමජ්ජමාණෙන නාළිකොදනමත්තං භුඤ්ජාමි, සෙසං පරිවාරෙත්වා විවරන්තානං චත්තාලිසහස්සාධිකානං අට්ඨන්තං පුරිසසතසහස්සානං භොතීති දස්සෙති. එකථාලිපාකො හි දසන්තං ජනානං පභොති.

එතානි පන චතුරාසීති නගරසහස්සානි වෙච පාසාදසහස්සානි ව කුටාගාරසහස්සානි ව එකිස්සායෙව පණ්ණසාලාය නිස්සන්දෙන නිබ්බත්තාති. චතුරාසීති පල්ලඬිකසහස්සානි නිපජ්ජනත්ථාය දින්නමඤ්චකස්ස නිස්සන්දෙන

නිබ්බන්තානි. චතුරාසීති හත්ථිසහස්සානි අස්සසහස්සානි රථසහස්සානි නිසිදනත්ථාය දින්නපියස්ස නිස්සන්දෙන නිබ්බන්තානි. චතුරාසීති මණ්ඩසහස්සානි එකදීපස්ස නිස්සන්දෙන නිබ්බන්තානි. චතුරාසීති පොක්ඛරණිසහස්සානි එකපොක්ඛරණියා නිස්සන්දෙන නිබ්බන්තානි. චතුරාසීති ඉත්ථිසහස්සානි පුත්තසහස්සානි ගහපතිසහස්සානි පරිභොගභාජනපත්තථාලක ධමකරණ පරිස්සාවන ආරකණ්ටක පිප්ඵලක නබ්බිජෙන කුඤ්චිකකණ්ණමලහරණි පාදකථලික උපාහන ඡත්ත කත්තරයට්ඨිදානස්ස නිස්සන්දෙන නිබ්බන්තානි. චතුරාසීති ධෙත්තසහස්සානි ගොරසදානස්ස නිස්සන්දෙන නිබ්බන්තානි. චතුරාසීති වත්ථකොට්ඨසහස්සානි නිවාසනපාරුපනදානස්ස නිස්සන්දෙන නිබ්බන්තානි. චතුරාසීති ථාලිපාකසහස්සානි භොජනදානස්ස නිස්සන්දෙන නිබ්බන්තානිති වෙදිතබ්බානි.

272. එවං භගවා මහාසුදස්සනස්ස සම්පත්තිං ආදිතො පට්ඨාය විත්ථාරෙන කථෙත්වා සබ්බං තං දාරකානං පංස්වාගාරකීළනං විය දස්සෙන්තො පරිනිබ්බානමඤ්චකෙ නිපන්නොව පස්සානන්දාතිආදිමාහ. තත්ථ විපරිණතාති පකතිවිජහනෙන නිබ්බුතපදීපො විය අපඤ්ඤත්තිකභාවං ගතා. එවං අනිච්චා බො, ආනන්ද, සඬ්ඛාරාති එවං හුත්වා අභාවට්ඨෙන අනිච්චා.

එත්තාවතා භගවා යථා නාම පුරිසො සතහත්ථුබ්බෙධෙ වම්පකරුක්ඛෙ නිස්සෙණං බන්ධිත්වා අභිරුහිත්වා වම්පකපුප්ඵං ආදාය නිස්සෙණං මුඤ්චන්තො ඔතරෙය්‍ය, එවමෙව නිස්සෙණං බන්ධන්තො විය අනෙකවස්සකොට්ඨසතසහස්සුබ්බෙධං මහාසුදස්සනසම්පත්තිං ආරුය්හ සම්පත්තිමත්ථකෙ යිතං අනිච්චලක්ඛණං ආදාය නිස්සෙණං මුඤ්චන්තො විය ඔතිණ්ණො. තෙනෙව පුබ්බෙ වසහරාජා දීඝභාණකත්ථෙරානං ලොභපාසාදස්ස පාචිනපස්සෙ අම්බලට්ඨිකායං ඉමං සුත්තං සජ්ඣායන්තානං සුත්වා – “කිං, භො, මය්හං අය්‍යකෙන එත්ථ චුත්තං, අත්තතො බාදිතපිතට්ඨානෙ සම්පත්තිමෙව කථෙති” ති වින්තෙත්තො – “එවං අනිච්චා බො, ආනන්ද, සඬ්ඛාරා” ති චුත්තකාලෙ “ඉමං, භො, දිස්වා පඤ්චහි වක්ඛුහි වක්ඛුමතා එවං චුත්ත” ති වාමහත්ථං සම්ඤ්ජිත්වා දක්ඛිණහත්ථෙත අප්ථොටෙත්වා – “සාධු සාධු” ති තුට්ඨහදයො සාධුකාරං අදාසි.

එවං අද්ධුවාති එවං උදකපුප්ඵළාදයො විය ධුවහාවචිරහිතා. එවං අනස්සාසිකාති එවං සුපිනකෙ පිතපානීයං විය අනුලිත්තවන්දනං විය ව අස්සාසවිරහිතා.

සරීරං නික්ඛිපෙය්‍යාති සරීරං ඡඩ්ඛෙය්‍යා. ඉදානි අඤ්ඤස්ස සරීරස්ස නික්ඛෙපො වා පටිජග්ගනං වා නත්ථි කිලෙසපහීනත්තා, ආනන්ද, තථාගතස්සාති වදති. ඉදං පන වත්වා පුන ථෙරං ආමන්තෙසි, වක්කවත්තිතො ආනුභාවො නාම රඤ්ඤො පබ්බජිතස්ස සත්තමෙ දිවසෙ අත්තරධායති. මහාසුදස්සනස්ස පන කාලඬිකිරියතො සත්තමෙව දිවසෙ සත්තරතනපාකාරා සත්තරතනතාලා චතුරාසීති පොක්ඛරණිසහස්සානි ධම්මපාසාදො ධම්මපොක්ඛරණි වක්කරතනන්ති සබ්බමෙතං අත්තරධායිති. හත්ථිආදීසු පන අයං ධම්මතා බිණ්ණායුකා සහෙව කාලඬිකරොන්ති.

ආයුසෙසෙ සති හත්ථිරතනං උපොසඨකුලං ගච්ඡති, අස්සරතනං වලාහකකුලං, මණ්රතනං වෙපුල්ලපබ්බතමෙව ගච්ඡති. ඉත්ථිරතනස්ස ආනුභාවො අන්තරධායති. ගහපතිරතනස්ස චක්ඛු පාකතිකමෙව හොති. පරිණායකරතනස්ස වෙය්‍යත්තියං නස්සති.

ඉදමවොව භගවාති ඉදං පාළියං ආරුල්භඤ්ච අනාරුල්භඤ්ච සබ්බං භගවා අවොව. සෙසං උත්තානත්ථමෙවාති.

ඉති සුමඬගලවිලාසිනියා දීඝනිකායට්ඨකථායං

මහාසුදස්සනසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5. ජනවසහසුත්තවණ්ණනා

නාතිකියාදිඛ්‍යාකරණවණ්ණනා

273-275. එවං මෙ සුතන්ති ජනවසහසුත්තං. තත්‍රායං අනුත්තානපදවණ්ණනා – පරිතො පරිතො ජනපදෙසුති සමන්තා සමන්තා ජනපදෙසු. පරිවාරකෙති බුද්ධධම්මසඬ්ඝානං පරිවාරකෙ. උපපත්තිසුති ඤාණගතිපුඤ්ඤානං උපපත්තිසු. කාසිකොසලෙසුති කාසිසු ව කොසලෙසු ව, කාසිරට්ඨෙ ව කොසලරට්ඨෙ වාති අත්ථො. එස නයො සබ්බත්ථ. අඬගමගධයොනකකම්බොජඅස්සකඅවන්තිරට්ඨෙසු පන ඡසු න ඛ්‍යාකරොති. ඉමෙසං පන සොළසන්තං මහාජනපදානං පුරිමෙසු දසසුයෙව ඛ්‍යාකරොති. නාතිකියාති නාතිකගාමවාසිනො.

තෙනාති තෙන අනාගාමිආදිභාවෙන. සුත්වාති සබ්බඤ්ඤාතඤ්ඤාණෙන පරිච්ඡින්නදිත්වා ඛ්‍යාකරොත්තස්ස භගවතො පඤ්භාඛ්‍යාකරණං සුත්වා තෙසං අනාගාමිආදීසු නිට්ඨංගතා හුත්වා. තෙන අනාගාමිආදිභාවෙන අත්තමනා අහෙසුං. අට්ඨකථායං පන තෙනාති තෙ නාතිකියාති වුත්තං. එතස්මිං අත්ථෙ න-කාරො නිපාතමත්තං හොති.

ආනන්දපරිකථාවණ්ණනා

277. භගවන්තං කිත්තයමානරුපොති අහො බුද්ධො, අහො ධම්මො, අහො සඬ්ඝො; අහො ධම්මො ස්වාක්ඛාතොති එවං කිත්තයන්තොව කාලමකාසි. බහුජනො පසීදෙය්‍යාති අම්භාකං පිතා මාතා භාතා භගිනී පුත්තො ධීතා සභායකො, තෙන අම්භෙහි සද්ධිං එකතො භුත්තා, එකතො සයිතා, තස්ස ඉදඤ්චිදඤ්ච මනාපං අකරිම්භ, සො කිර අනාගාමි සකදාගාමි සොතාපන්තො; අහො සාධු, අහො සුට්ඨුති එවං බහුජනො පසාදං ආපජ්ජෙය්‍ය.

278. ගතින්ති ඤාණගතිං. අභිසම්පරායන්ති ඤාණාභිසම්පරායමෙව. අද්දසා ඛොති කිත්තකෙ ජනෙ අද්දස? චතුර්විසතිසතසහස්සාති.

279. උපසන්නපදිස්සොති උපසන්නදස්සනො. භාතිරිවාති අතිවිය භාති, අතිවිය විරොචති. ඉන්ද්‍රියානන්ති මනච්ඡට්ඨානං ඉන්ද්‍රියානං. අද්දසං ඛො අහං ආනන්දාති නෙව දස, න වීසති, න සතං, න සහස්සං, අනුනාධිකාති චතුර්විසතිසතසහස්සාති අද්දසන්ති ආහ.

ජනවසහයක්බවණ්ණනා

280. දිස්වා පන මෙ එත්තකො ජනො මං නිස්සාය දුක්ඛා පමුත්තොති බලවසොමනස්සං උප්පජ්ජි, විත්තං පසිදි, විත්තස්ස පසන්නත්තා විත්තසමුට්ඨානං ලොහිතං පසිදි, ලොහිතස්ස පසන්නත්තා මනච්ඡට්ඨානි ඉන්ද්‍රියානි පසිදිංසුති සබ්බමිදං චත්වා අප්ථ ඛො ආනන්දාතිආදිමාහ. තත්ථ යස්මා සො භගවතො ධම්මකථං සුත්වා දසසහස්සාධිකස්ස ජනසතසහස්සස්ස ජෙට්ඨකො හුත්වා සොතාපන්නො ජාතො, තස්මා ජනවසහොතිස්ස නාමං අහොසි.

ඉතො සත්තාති ඉතො දෙවලොකා චචිත්වා සත්ත. තතො සත්තාති තතො මනුස්සලොකා චචිත්වා සත්ත. සංසාරානි චතුද්දසාති සබ්බාපි චතුද්දසබන්ධපටිපාටියො. නිවාසමභිජානාමීති ජාතිවසෙන නිවාසං ජානාමි. යත්ථ මෙ වුසිතං පුරෙති යත්ථ දෙවෙසු ච වෙස්සවණස්ස සහබ්බතං උපගතෙන මනුස්සෙසු ච රාජභූතෙන ඉතො අත්තභාවතො පුරෙයෙව මයා වුසිතං. පුරෙ එවං වුසිතත්තා එව ච ඉදානි සොතාපන්නො හුත්වා තිසු චත්ථුසු බහුං පුඤ්ඤං කත්වා තස්සානුභාවෙන උපරි නිබ්බන්තිතුං සමත්ථොපි දීඝරත්තං වුසිතට්ඨානෙ නිකන්තියා බලවතාය එත්ථෙව නිබ්බන්තො.

281. ආසා ව පන මෙ සන්තිට්ඨතීති ඉමිනාහං සොතාපන්නොති න සුත්තප්පමත්තොව හුත්වා කාලං චිතිනාමෙසිං. සකදාගාමිමග්ගත්ථාය පන මෙ විපස්සනා ආරද්ධා. අජ්ජෙව අජ්ජෙව පටිච්ඡික්ඛිස්සාමීති එවං සඋස්සාහො විහරාමීති දස්සෙති. යදග්ගෙති ලට්ඨිවනුය්‍යානෙ පඨමදස්සනෙ සොතාපන්නදිවසං සන්ධාය වදති. තදග්ගෙ අහං, භන්තෙ, දීඝරත්තං අවිනිපාතො අවිනිපාතං සඤ්ජානාමීති තංදිවසං ආදිං කත්වා, අහං, භන්තෙ, පුරිමං චතුද්දසඅත්තභාවසඬ්ඛාතං දීඝරත්තං අවිනිපාතො ලට්ඨිවනුය්‍යානෙ සොතාපත්තිමග්ගවසෙන අධිගතං අවිනිපාතධම්මතං සඤ්ජානාමීති අත්ථො. අනච්ඡරියන්ති අනුආච්ඡරියං. චිත්තයමානං පුනප්පුනං අච්ඡරියමෙවිදං යං කෙනවිදෙව කරණියෙන ගච්ඡන්තො භගවන්තං අන්තරාමග්ගෙ අද්දසං. ඉදමිපි අච්ඡරියං යඤ්ච වෙස්සවණස්ස මහාරාජස්ස සයංපරිසාය භාසතො භගවතො දිට්ඨසදිසමෙව සම්මුඛා සුතං. ද්වෙ පච්චයාති අන්තරාමග්ගෙ දිට්ඨභාවො ච වෙස්සවණස්ස සම්මුඛා සුතං ආරොවෙතුකාමතා ව.

දෙවසභාවණ්ණනා

282. සන්තිපතිතාති කස්මා සන්තිපතිතා? තෙ කිර චතුභි කාරණෙහි සන්තිපතන්ති. වස්සුපනායිකසඬ්ඛගහත්ථං, පචාරණාසඬ්ඛගහත්ථං, ධම්මසවනත්ථං, පාරිච්ඡත්තකකිලානුභවනත්ථන්ති. තත්ථ ස්වෙ වස්සුපනායිකාති

ආසාල්හීපුණ්ණමාය ද්විසු දෙවලොකෙසු දෙවා සුධම්මාය දෙවසභාය සන්නිපතිත්වා මන්නෙන්නි අසුකවිහාරෙ එකො හික්ඛු වස්සුපගතො, අසුකවිහාරෙ ද්වෙ තයො වත්තාරො පඤ්ච දස වීසති තිංසං වත්තාලීසං පඤ්ඤාසං සතං සහස්සං හික්ඛු වස්සුපගතො, එත්ථෙත්ථ යානෙ අය්‍යානං ආරක්ඛං සුසංවිහිතං කරොථාති එවං වස්සුපනායිකසඬගහො කතො හොති.

තදාපි එතෙනෙව කාරණෙන සන්නිපතිතා. ඉදං තෙසං හොති ආසනස්මිත්ති ඉදං තෙසං චතුන්නං මහාරාජානං ආසනං හොති. එවං තෙසු නිසින්නෙසු අථ පච්ඡා අම්භාකං ආසනං හොති.

යෙනත්ථෙත්තාති යෙන වස්සුපනායිකත්ථෙත්තං. තං අත්ථං චිත්තයිත්වා තං අත්ථං මත්තයිත්වාති තං අරඤ්ඤවාසිනො හික්ඛුසඬසස්ස ආරක්ඛත්ථං චිත්තයිත්වා. එත්ථෙත්ථ වුට්ඨහික්ඛුසඬසස්ස ආරක්ඛං සංවිදහථාති චතුහි මහාරාජෙහි සද්ධිං මන්නෙත්වා. චුත්තවචනාපි තන්නි තෙත්තිංස දෙවපුත්තා වදන්ති, මහාරාජානො චුත්තවචනා නාම. තථා තෙත්තිංස දෙවපුත්තා පච්චානුසාසන්නි, ඉතරෙ පච්චානුසිට්ඨවචනා නාම. පදද්වයෙපි පන තන්නි නිපාතමත්තමෙව. අවිපක්කන්තාති අගතා.

283. උළාරොති විපුලො මහා. දෙවානුභාවන්ති යා සා සබ්බදෙවතානං වත්ථාලඬකාරවිමානසරිරානං පහා ද්වාදස යොජනාති එරති. මහාපුඤ්ඤානං පන සරිරජ්ජහා යොජනසතං එරති. තං දෙවානුභාවං අතික්කමිත්වා.

බ්‍රහ්මනො හෙතං පුබ්බනිමිත්තන්ති යථා සූරියස්ස උදයතො එතං පුබ්බඬගමං එතං පුබ්බනිමිත්තං යදිදං අරුණුග්ගං, එවමෙව බ්‍රහ්මනොපි එතං – “පුබ්බනිමිත්ත”න්ති දීපෙති.

සනඬකුමාරකථාවණ්ණනා

284. අනභිසම්භවතීයොති අපත්තබ්බො, න තං දෙවා තාවතිංසා පස්සන්තිති අත්ථො. වක්ඛුපථස්මිත්ති වක්ඛුපසාදෙ ආපාථෙ වා. සො දෙවානං වක්ඛුස්ස ආපාථෙ සම්භවතීයො පත්තබ්බො න හොති, න අභිභවතීති චුත්තං හොති. හෙට්ඨා හෙට්ඨා හි දෙවතා උපරුපරි දෙවානං ඔළාරිකං කත්වා මාපිතමෙව අත්තභාවං පස්සිතුං සක්කොන්ති, වෙදපට්ඨාහන්ති තුට්ඨිපට්ඨාහං. අධුනාභිසිත්තො රජ්ජෙනාති සම්පති අභිසිත්තො රජ්ජෙන. අයං පනත්ථො දුට්ඨගාමණිඅභයවත්ථුනා දීපෙතබ්බො

සො කිර ද්වත්තිංස දම්මරාජානො විජිත්වා අනුරාධපුරෙ පත්තාභිසෙකො තුට්ඨසොමනස්සෙන මාසං නිද්දං න ලහි, තතො – “නිද්දං න ලහාමි, හන්තෙ”ති හික්ඛුසඬසස්ස ආචික්ඛි. තෙන හි, මහාරාජ, අජ්ජ උපොසථං අධිට්ඨාහීති. සො ච උපොසථං අධිට්ඨාසි. සඬ්ඝො ගන්ත්වා – “චිත්තයමකං සජ්ඣායථා”ති අට්ඨ ආභිධම්මිකහික්ඛු පෙසෙසි. තෙ ගන්ත්වා – “නිපජ්ජ ත්වං, මහාරාජා,”ති වත්වා

සජ්ඣායං ආරභිංසු. රාජා සජ්ඣායං සුණන්තොව නිද්දං ඔක්කම්. ටෙරා - රාජානං මා පබ්බාදයිත්ථාති පක්කම්භු. රාජා දුතියදිවසෙ සුරියුග්ගමනෙ පබ්බක්ඛිත්ථා ටෙරෙ අපස්සන්තො - “කුභිං අය්‍යා”ති පුච්ඡි. තුම්භාකං නිද්දොක්කමනභාවං ඤත්වා ගතාති. නත්ථි, හො, මය්හං අය්‍යකස්ස දාරකානං අජානනකභෙසජ්ජං නාම, යාව නිද්දාභෙසජ්ජමපි ජානන්ති යෙවාති ආහ.

පඤ්චසිඛොති පඤ්චසිඛගන්ධබ්බසදිසො හුත්වා.
පඤ්චසිඛගන්ධබ්බදෙවපුත්තස්ස කිර සබ්බදෙවතා අත්තභාවං මමායන්ති. තස්මා බ්‍රහ්මාපි තාදිසංයෙව අත්තභාවං නිමිමිනිත්වා පාතුරහොසි. පල්ලඬකෙන නිසිද්දි පල්ලඬකං ආභුජිත්වා නිසිදි.

විස්සට්ඨොති සුමුත්තො අපලිබුද්ධො. විඤ්ඤෙය්‍යොති අත්ථවිඤ්ඤාපනො. මඤ්ජුති මධුරො මුදු. සවනීයොති සොතබ්බයුත්තකො කණ්ණසුඛො. බිත්ථුති එකග්ගනො. අවිසාරිති සුවිසදො අවිජ්ජකිණ්ණො. ගම්භිරොති නාහිමුලතො පට්ඨාය ගම්භිරසමුට්ඨිතො, න ජිව්හාදන්තඔට්ඨතාලුමත්තජ්ජහාරසමුට්ඨිතො. එවං සමුට්ඨිතො හි අමධුරො ව හොති, න ව දුරං සාවෙති. නින්නාදිති මහාමෙසමුද්ධිගසද්දො විය නින්නාදයුත්තො. අපිට්ඨත්ථ පච්ඡිමං පච්ඡිමං පදං පුරිමස්ස පුරිමස්ස අත්ථොයෙවාති වෙදිතබ්බො. යථාපරිසන්ති යත්තකා පරිසා, තත්තකමෙව විඤ්ඤාපෙති. අන්තො පරිසායං යෙවස්ස සද්දො සම්පරිවත්තති, න බහිද්ධා විධාවති. යෙ හි කෙවිති ආදි බහුජනහිතාය පටිපන්නභාවදස්සන්තං වදති. සරණං ගතාති න යථා වා තථා වා සරණං ගතෙ සන්ධාය වදති. නිබ්බේමතිකගහිතසරණෙ පන සන්ධාය වදති. ගන්ධබ්බකායං පරිපුරෙන්නීති ගන්ධබ්බදෙවගණං පරිපුරෙන්නී. ඉති අම්භාකං සත්ථු ලොකෙ උජ්ජන්නකාලතො පට්ඨාය ඡ දෙවලොකාදීසු පිට්ඨං කොට්ටෙන්වා පුරිතනාළි විය සරවනනළවනං විය ව නිරන්තරං ජාතපරිසාති ආහ.

භාවිතඉද්ධිපාදවණ්ණනා

287. යාවසුපඤ්ඤත්තා විමෙ තෙන භගවතාති තෙන මය්හං සත්ථාරා භගවතා යාව සුපඤ්ඤත්තා යාව සුකථිතා. ඉද්ධිපාදාති එත්ථ ඉජ්ඣනට්ඨෙයන ඉද්ධි, පතිට්ඨානට්ඨෙයන පාදාති වෙදිතබ්බො. ඉද්ධිපහුතායාති ඉද්ධිපහොනකතාය. ඉද්ධිවිසවිතායාති ඉද්ධිවිපජ්ජනභාවාය, පුනජ්ජනං ආසෙවනවසෙන විණ්ණවසිතායාති වුත්තං හොති. ඉද්ධිවිකුබ්බනතායාති ඉද්ධිවිකුබ්බනභාවාය, නානජ්ජකාරතො කත්වා දස්සන්තංය. ඡන්දසමාධිජ්ජධානසඬ්ඛාරසමන්තාගතන්තිආදීසු ඡන්දහෙතුකො ඡන්දාධිකො වා සමාධි ඡන්දසමාධි, කත්තුකමානාඡන්දං අධිපතිං කරිත්වා පටිලද්ධසමාධිස්සෙනං අධිවචනං. පධානභූතා සඬ්ඛාරා පධානසඬ්ඛාරා. චතුකිච්චසාධකස්ස සම්මජ්ජධානවීරියස්සෙනං අධිවචනං. සමන්තාගතන්ති ඡන්දසමාධිතා ව පධානසඬ්ඛාරෙත ව උපෙන. ඉද්ධිපාදන්ති නිජ්ජන්තිපරියායෙන ඉජ්ඣනට්ඨෙයන වා, ඉජ්ඣන්ති එතාය සත්තා ඉද්ධා වුද්ධා උක්කංසගතා හොන්තිති ඉමිනා වා

පරියායෙන ඉද්ධිති සච්ඛාං ගතානං අභිඤ්ඤාවිත්තසම්පයුත්තානං
 ඡන්දසමාධිපධානසච්ඛාරානං අධිට්ඨානට්ඨෙන පාදභූතො සෙසවිත්තචෙනසිකරාසිති
 අත්ථො. චුත්තඤ්ඤෙන – “ඉද්ධිපාදොති තථාභූතස්ස වෙදනාක්ඛන්ධො,
 සඤ්ඤාක්ඛන්ධො, සච්ඛාරක්ඛන්ධො විඤ්ඤාණක්ඛන්ධො”ති (විභ. 434). ඉමිනා
 නයෙන සෙසෙසුපි අත්ථො වෙදිතඛිබ්බො. යථෙව හි ඡන්දං අධිපතිං කරිත්වා
 පටිලද්ධසමාධි ඡන්දසමාධිති චුත්තො, එවං වීරියං, චිත්තං, විමංසං අධිපතිං කරිත්වා
 පටිලද්ධසමාධි විමංසාසමාධිති චුච්චති. අපිච උපචාරජ්ඣානං පාදො, පයමජ්ඣානං
 ඉද්ධි. සඋපචාරං පයමජ්ඣානං පාදො, දුතියජ්ඣානං ඉද්ධිති එවං පුඛ්ඛභාගෙ පාදො,
 අපරභාගෙ ඉද්ධිති එවමෙත්ථ අත්ථො වෙදිතඛිබ්බො. විත්ථාරෙන ඉද්ධිපාදකථා
 විසුද්ධිමග්ගෙ ච විභච්ඡිට්ඨකථාය ච චුත්තා.

කෙච් පන “නිජ්ඵන්නා ඉද්ධි. අනිජ්ඵන්නො ඉද්ධිපාදො”ති වදන්ති, තෙසං
 වාදමද්දනත්ථාය අභිධම්මෙ උත්තරවුලීකචාරො නාම ආභතො – “චත්තාරො
 ඉද්ධිපාදා ඡන්දිද්ධිපාදො, වීරිසිද්ධිපාදො, චිත්තිද්ධිපාදො, විමංසිද්ධිපාදො. තත්ථ
 කතමො ඡන්දිද්ධිපාදො? ඉධ හික්ඛු යස්මිං සමයෙ ලොකුත්තරං ඥානං භාවෙති
 නියානිකං අපවයගාමිං දිට්ඨිගතානං පභානාය පයමාය භූමියා පත්තියා විචිච්චෙව
 කාමෙහි පයමං ඥානං උපසම්පජ්ජ විහරති දුක්ඛාපටිපදං දන්ධාහිඤ්ඤං. යො තස්මිං
 සමයෙ ඡන්දො ඡන්දිකතා කත්තුකමානා කුසලො ධම්මචිජන්දො, අයං චුච්චති
 ඡන්දිද්ධිපාදො, අවසෙසා ධම්මා ඡන්දිද්ධිපාදසම්පයුත්තා”ති (විභ. 458). ඉමෙ පන
 ලොකුත්තරවසෙනෙව ආගතා. තත්ථ රට්ඨපාලත්ථෙරො ඡන්දං ධුරං කත්වා
 ලොකුත්තරං ධම්මං නිබ්බත්තෙසි. සොණත්ථෙරො වීරියං ධුරං කත්වා,
 සම්භූතත්ථෙරො චිත්තං ධුරං කත්වා, ආයස්මා මොසරාජා විමංසං ධුරං කත්වාති.

තත්ථ යථා වතුසු අමච්චපුත්තෙසු යානන්තරං පත්ථෙත්වා රාජානං උපනිස්සාය
 විහරන්තෙසු එකො උපට්ඨානෙ ඡන්දජානො රඤ්ඤො අජ්ඣාසයඤ්ච රුචිඤ්ච
 ඤත්වා දිවා ච රත්තො ච උපට්ඨහන්තො රාජානං ආරාධෙත්වා යානන්තරං පාපුණි.
 යථා සො, එවං ඡන්දධුරෙන ලොකුත්තරධම්මනිබ්බත්තකො වෙදිතඛිබ්බො.

එකො පන – “දිවසෙ දිවසෙ උපට්ඨානං කො සක්කොති, උජ්ජන්තෙ කිච්චෙ
 පරක්කමෙන ආරාධෙස්සාමි”ති කුපිනෙ පච්චන්තෙ රඤ්ඤො පහිතො පරක්කමෙන
 සත්තුමද්දනං කත්වා යානන්තරං පාපුණි. යථා සො, එවං වීරියධුරෙන
 ලොකුත්තරධම්මනිබ්බත්තකො වෙදිතඛිබ්බො.

එකො – “දිවසෙ දිවසෙ උපට්ඨානම්පි උරෙන සත්තිසරපට්චිජන්තම්පි
 භාරොයෙව, මන්තබලෙන ආරාධෙස්සාමි”ති බත්තවිජ්ජාය කතපරිවයත්තා
 මන්තසංවිධානෙන රාජානං ආරාධෙත්වා යානන්තරං පාපුණාති. යථා සො, එවං
 චිත්තධුරෙන ලොකුත්තරධම්මනිබ්බත්තකො වෙදිතඛිබ්බො.

අපරො – “කිං ඉමෙහි උපට්ඨානාදීහි, රාජානො නාම ජාතිසම්පන්නස්ස
 යානන්තරං දෙන්ති, තාදිසස්ස දෙන්තො මය්හං දස්සති”ති ජාතිසම්පන්නිමෙව

නිස්සාය යානන්තරං පාපුණි, යථා සො, එවං සුපරිසුද්ධං වීමංසං නිස්සාය
වීමංසධුරෙන ලොකුත්තරධම්මනිබ්බත්තකො වෙදිතබ්බො.

අනෙකවිභිතන්ති අනෙකවිධං. ඉද්ධිවිධන්ති ඉද්ධිකොට්ඨාසං.

තිව්ධඔකාසාධිගමවණ්ණනා

288. සුඛස්සාධිගමායාති ඤානසුඛස්ස මග්ගසුඛස්ස ඵලසුඛස්ස ව අධිගමාය.
සංසට්ඨොති සම්පයුත්තචිත්තො. අරියධම්මන්ති අරියෙන භගවතා බුද්ධෙන දෙසිතං
ධම්මං. සුඤ්ඤාති සත්ථු සම්මුඛා භික්ඛුභික්ඛුනීආදීහි වා දෙසියමානං සුඤ්ඤාති.
යොනියො මනසිකරොතීති උපායතො පථතො කාරණතො ‘අනිච්ච’න්තිආදිවසෙන
මනසි කරොති. “යොනියො මනසිකාරො නාම උපායමනසිකාරො
පථමනසිකාරො, අනිච්චෙ අනිච්චන්ති දුක්ඛෙ දුක්ඛන්ති අනත්තති අනත්තාති
අසුභෙ අසුභන්ති සච්චානුලොමිකෙන වා චිත්තස්ස ආවට්ටනා අන්වාචට්ටනා
ආභොගො සමන්තාභාරො මනසිකාරො, අයං වුච්චති යොනියොමනසිකාරො”ති.
එවං වුත්තෙ යොනියොමනසිකාරෙ කම්මං ආරහතීති අත්ථො. අසංසට්ඨොති
චත්ථුකාමෙහිපි කිලෙසකාමෙහිපි අසංසට්ඨො විහරති. උප්පජ්ජති සුඛන්ති
උප්පජ්ජති පයමජ්ඣානසුඛං. සුඛා භියොසා සොමනස්සන්ති සමාපත්තිතො
වුට්ඨිතස්ස ඤානසුඛපච්චයා අපරාපරං සොමනස්සං උප්පජ්ජති. පමුදාති
තුට්ඨාකාරතො දුබ්බලපීති. පාමොජ්ජන්ති බලවතරං පීතියොමනස්සං. පයමො
ඔකාසාධිගමොති පයමජ්ඣානං පඤ්චනීවරණාති වික්ඛම්භෙන්වා අත්තතො
ඔකාසං ගභෙන්වා තිට්ඨති, තස්මා “පයමො ඔකාසාධිගමො”ති වුත්තං.

ඔලාරිකාති එත්ථ කායච්චිසඬ්ඛාරා තාව ඔලාරිකා භොන්තු, චිත්තසඬ්ඛාරා කථං
ඔලාරිකාති? අප්පභීනත්තා. කායසඬ්ඛාරා හි චතුත්ථජ්ඣානෙන පභීයන්ති,
ච්චිසඬ්ඛාරා දුතියජ්ඣානෙන, චිත්තසඬ්ඛාරා තිරොධසමාපත්තියා. ඉති
කායච්චිසඬ්ඛාරෙසු පභීනෙසුපි තෙ තිට්ඨන්තියෙවාති පභීනෙ උපාදාය අප්පභීනත්තා
ඔලාරිකා නාම ජාතා. සුඛන්ති තිරොධා වුට්ඨහන්තස්ස උප්පන්නං
චතුත්ථජ්ඣානිකඵලසමාපත්තිසුඛං. සුඛා භියොසා සොමනස්සති ඵලසමාපත්තිතො
වුට්ඨිතස්ස අපරාපරං සොමනස්සං. දුතියො ඔකාසාධිගමොති චතුත්ථජ්ඣානං සුඛං
දුක්ඛං වික්ඛම්භෙන්වා අත්තතො ඔකාසං ගභෙන්වා තිට්ඨති, තස්මා “දුතියො
ඔකාසාධිගමො”ති වුත්තං. දුතියතතියජ්ඣානාති පනෙන්ථ චතුත්ථෙ ගභීනෙ
ගභීනානෙව භොන්තීති විසුං න වුත්තාතීති.

ඉදං කුසලන්තිආදීසු කුසලං නාම දසකුසලකම්මපථා. අකුසලන්ති
දසඅකුසලකම්මපථා. සාවජ්ජදුකාදයොපි එතෙසං වසෙනෙව වෙදිතබ්බො.
සබ්බඤ්ඤෙව පනෙතං කණ්හඤ්ඤෙව සුක්කඤ්ඤෙව සප්පට්ඨාගඤ්ඤෙව
කණ්හසුක්කසප්පට්ඨාගං. නිබ්බානමෙව හෙතං අප්පට්ඨාගං. අවිජ්ජා පභීයතීති
චට්ටපට්චජාදිකා අවිජ්ජා පභීයති. විජ්ජා උප්පජ්ජතීති අරහත්තමග්ගවිජ්ජා
උප්පජ්ජති. සුඛන්ති අරහත්තමග්ගසුඛඤ්ඤෙව ඵලසුඛඤ්ඤෙව. සුඛා භියොසා

සොමනස්සන්ති ඵලසමාපත්තිතො වුට්ඨිතස්ස අපරාපරං සොමනස්සං. තතියො ඔකාසාධිගමොති අරහත්තමග්ගො සබ්බකිලෙසෙ වික්ඛම්භෙන්වා අත්තනො ඔකාසං ගහෙන්වා තිට්ඨති, තස්මා “තතියො ඔකාසාධිගමො”ති වුත්තො. සෙසමග්ගා පන තස්මිං ගහිතෙ අන්තොගධා ඵවාති විසුං න වුත්තා.

ඉමෙ පන තයො ඔකාසාධිගමා අට්ඨතිංසාරම්මණවසෙන විත්ථාරෙන්වා කථෙතබ්බා. කථං? සබ්බානි ආරම්මණානි විසුද්ධිමග්ගෙ වුත්තනයෙනෙව උපචාරවසෙන ව අප්පනාවසෙන ව වචන්ථපෙන්වා චතුර්විසතියා යානෙසු පට්මජ්ඣානං “පට්මො ඔකාසාධිගමො”ති කථෙතබ්බං. තෙරසසු යානෙසු දුතියතතියජ්ඣානානි, පන්තරසසු යානෙසු චතුත්ථජ්ඣානෙද්ව නිරොධසමාපත්තිං පාපෙන්වා “දුතියො ඔකාසාධිගමො”ති කථෙතබ්බං. දස උපචාරජ්ඣානානි පන මග්ගස්ස පදට්ඨානභූතානි තතියං ඔකාසාධිගමං භජන්ති. අපිච තීසු සික්ඛාසු අධිසීලසික්ඛා පට්මං ඔකාසාධිගමං භජති, අධිචිත්තසික්ඛා දුතියං, අධිපඤ්ඤාසික්ඛා තතියන්ති ඵවං සික්ඛාවසෙනපි කථෙතබ්බං. සාමඤ්ඤඵලෙපි චූළසීලතො යාව පට්මජ්ඣානා පට්මො ඔකාසාධිගමො, දුතියජ්ඣානතො යාව නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතනා දුතියො, විපස්සනාතො යාව අරහත්තා තතියො ඔකාසාධිගමොති ඵවං සාමඤ්ඤඵලසුත්තන්තවසෙනපි කථෙතබ්බං. තීසු පන පිටකෙසු විනයපිටකං පට්මං ඔකාසාධිගමං භජති, සුත්තන්තපිටකං දුතියං, අභිධම්මපිටකං තතියන්ති ඵවං පිටකවසෙනපි කථෙතබ්බං.

පුබ්බෙ කිර මහාථෙරා වස්සුපනායිකාය ඉමමෙව සුත්තං පට්ඨපෙන්ති. කිං කාරණා? තිණි පිටකානි විභජ්න්වා කථෙතුං ලභිස්සාමාති. තෙපිටකෙන හි සමොධානෙන්වා කථෙන්නස්ස දුක්කථිතන්ති න සක්කා චත්තුං. තෙපිටකං භජාපෙන්වා කථිතමෙව ඉදං සුත්තං සුකථිතං හොතිති.

චතුසතිපට්ඨානවණ්ණනා

289. කුසලස්සාධිගමායාති මග්ගකුසලස්ස වෙව ඵලකුසලස්ස ව අධිගමන්ථාය. උභයමිපි හෙතං අනවජ්ජට්ඨෙන ඛෙමට්ඨෙන වා කුසලමෙව. තත්ථ සම්මාසමාධියතීති තස්මිං අජ්ඣත්තකායෙ සමාහිතො ඵකග්ගවිත්තො හොති. බහිද්ධා පරකායෙ ඤාණදස්සනං අභිනිබ්බත්තෙතීති අත්තනො කායතො පරස්ස කායාහිමුඛං ඤාණං පෙසෙති. ඵස නයො සබ්බත්ථ. සබ්බත්ථෙව ව සතිමාති පදෙන කායාදිපරිග්ගාහිකා සති, ලොකොති පදෙන පරිග්ගහිතකායාදයොව ලොකො. චත්තාරො වෙනෙ සතිපට්ඨානා ලොකියලොකුත්තරමිස්සකා කථිතාති වෙදිතබ්බා.

සත්තසමාධිපරික්ඛාරවණ්ණනා

290. සමාධිපරික්ඛාරාති ඵත්ථ තයො පරික්ඛාරා. “රථො සීලපරික්ඛාරො ඤානක්ඛො චක්කවීරියො”ති (සං. නි. 5.4) හි ඵත්ථ අලඬිකාරො පරික්ඛාරො නාම. “සත්තහි නගරපරික්ඛාරෙහි සුපරික්ඛතං හොති”ති (අ. නි. 7.67) ඵත්ථ පරිචාරො පරික්ඛාරො නාම. “ගිලානපච්චයජීවිතපරික්ඛාරො”ති (දී. නි. 3.182) ඵත්ථ

සම්භාරො පරික්ඛාරො නාම. ඉධ පන පරිවාරපරික්ඛාරවසෙන “සත්ත සමාධිපරික්ඛාරා”ති වුත්තං. පරික්ඛතාති පරිවාරිතා. අයං වුව්වති සො අරියො සම්මාසමාධිති අයං සත්තහි රතනෙහි පරිවුතො චක්කවත්ති විය සත්තහි අභිගෙහි පරිවුතො “අරියො සම්මාසමාධි”ති වුව්වති. සලපනිසො ඉතිපීති සලපනිස්සයො ඉතිපි වුව්වති, සපරිවාරො යෙවති වුත්තං හොති. සම්මාදිට්ඨිස්සාති සම්මාදිට්ඨියං ධීතස්ස. සම්මාසඤ්ඤාපො පහොතීති සම්මාසඤ්ඤාපො පවත්තති. එස නයො සබ්බපදෙසු. අයං පනත්ථො මග්ගවසෙනාපි ඵලවසෙනාපි වෙදිතබ්බො. කථං? මග්ගසම්මාදිට්ඨියං ධීතස්ස මග්ගසම්මාසඤ්ඤාපො පහොති...පෙ.... මග්ගඤ්ඤාණෙ ධීතස්ස මග්ගවිමුත්ති පහොති. තථා ඵලසම්මාදිට්ඨියං ධීතස්ස ඵලසම්මාසඤ්ඤාපො පහොති...පෙ.... ඵලසම්මාඤ්ඤාණෙ ධීතස්ස ඵලවිමුත්ති පහොතීති.

ස්වාක්ඛාතොතිආදීනි විසුද්ධිමග්ගෙ චණ්ණිකාති. අපාරුතාති විවටා. අමතස්සාති නිබ්බානස්ස. ද්වාරාති පවෙසනමග්ගා. අවෙච්චප්පසාදෙනාති අවලප්පසාදෙන. ධම්මවිතීතාති සම්මානියායානෙන නියායාතා.

අත්ථායං ඉතරා පජාති අනාගාමිනො සන්ධායාහ, අනාගාමිනො ච අත්ථීති වුත්තං හොති. පුඤ්ඤභාගාති පුඤ්ඤකොට්ඨාසෙන නිබ්බත්තා. ඔත්තප්පන්ති ඔත්තප්පමානො. තෙන කදාචි නාම මුසා අස්සාති මුසාවාදහයෙන සඬබාතුං න සක්කොමි, න පන මම සඬබාතුං බලං නත්ථීති දීපෙති.

291. තං කිං මඤ්ඤති භවන්ති ඉමිනා කෙවලං වෙස්සවණං පුච්ඡති, න පනස්ස ඵවරුපො සත්ථා නාහොසීති වා න භවිස්සතීති වා ලද්ධි අත්ථී. සබ්බබුද්ධානඤ්ඤි අභිසමයෙ විසෙසො නත්ථී.

292. සයංපරිසායන්ති අත්තනො පරිසායං. තයිදං බ්‍රහ්මවරියන්ති තං ඉදං සකලං සික්ඛත්තයබ්‍රහ්මවරියං. සෙසං උත්තානමෙව. ඉමානි පන පදානි ධම්මසඬගාහකත්ථෙරෙහි යපිතානීති.

ඉති සුමඬගලවිලාසිනියා දීඝනිකායට්ඨකථායං

ජනවසහසුත්තචණ්ණනා නිට්ඨිතා.

6. මහාගොවින්දසුත්තචණ්ණනා

293. ඵචං මෙ සුතන්ති මහාගොවින්දසුත්තං. තත්‍රායමනුත්තානපදචණ්ණනා – පඤ්චසිංඛොති පඤ්චවුළො පඤ්චකුණ්ඩලිකො. සො කිර මනුස්සපථෙ පුඤ්ඤකම්මකරණකාලෙ දහරො පඤ්චවුළකදාරකකාලෙ වච්ඡපාලකජෙට්ඨකො හුත්වා අඤ්ඤෙපි දාරකෙ ගහෙත්වා බහිගාමෙ චතුමග්ගට්ඨානෙසු සාලං කරොන්තො පොක්ඛරණිං බණන්තො සෙතුං බන්ධන්තො විසමං මග්ගං සමං කරොන්තො යානානං අක්ඛපටිසාතනරුක්ඛෙ භරන්තොති ඵවරුපානි පුඤ්ඤාති කරොන්තො විවරිත්වා දහරොව කාලමකාසි. තස්ස සො අත්තභාවො ඉට්ඨො

කන්තො මනාපො අහොසි. සො කාලං කත්වා වාතුමහාරාජිකදෙවලොකෙ
නවුතිවස්සසතසහස්සප්පමාණං ආයුං ගහෙත්වා නිබ්බත්ති. තස්ස
තිගාවුතප්පමාණො සුවණ්ණක්ඛන්ධසදිසො අත්තභාවො අහොසි. සො
සකට්ඨසහස්සමත්තං ආහරණං පසාධෙත්වා නවකුම්භමත්තෙ ගන්ධෙ විලිම්පිත්වා
දිබ්බරත්තවත්ථධරො රත්තසුවණ්ණකණ්ණිකං පිළන්ධිත්වා පඤ්චහි කුණ්ඩලකෙහි
පිට්ඨියං වත්තමානෙහි පඤ්චවුළුකදාරකපරිභාරෙතෙව විවරති. තෙනෙනං
“පඤ්චසිඛො” ත්වෙව සඤ්ජානන්ති.

අභික්කන්තාය රත්තියාති අභික්කන්තාය ඛිණාය රත්තියා, එකකොට්ඨාසං
අතීතායාති අත්ථො. අභික්කන්තවණ්ණොති අතිඉට්ඨකන්තමනාපවණ්ණො.
පකතියාපි භෙස කන්තවණ්ණො, අලඬිකරිත්වා ආගතත්තා පන
අභික්කන්තවණ්ණො අහොසි. කෙවලකප්පන්ති අනවසෙසං සමන්තතො.
අනවසෙසත්ථො එත්ථ කෙවලසද්දො. කෙවලපරිපුණ්ණන්ති එත්ථ විය.
සමන්තතො අත්ථො කප්පසද්දො, කෙවලකප්පං ජෙතවනන්තිආදීසු විය.
ඕභාසෙත්වාති ආභාය ඵරිත්වා, වන්දිමා විය සුරියො විය ව එකොභාසං
එකපජ්ජෙනං කරිත්වාති අත්ථො.

දෙවසභාවණ්ණනා

294. සුධම්මායං සභායන්ති සුධම්මාය නාම ඉත්ථියා

රතනමත්තකණ්ණිකරුක්ඛනිස්සන්දෙන නිබ්බත්තසභායං. තස්සා කිර ඵලිකමයා
භූමි, මණ්මයා ආණ්ණියො, සුවණ්ණමයා ථම්භා, රජතමයා ථම්භසට්ඨිකා ව සඬ්ඝාතා ව,
පවාලමයාති වාලරූපාති, සත්තරතනමයා ගොපානසියො ව පක්ඛපාසකා ව
මුඛවට්ඨි ව, ඉන්දනීලඉට්ඨිකාහි ඡදනං, සොවණ්ණමයං ඡදනපීඨං, රජතමයා පුෂ්පිකා,
ආයාමතො ව විත්ථාරතො ව තිණි යොජනසතාති, පරික්ඛෙපතො
නවයොජනසතාති, උඬ්ඛෙධතො පඤ්චයොජනසතාති, එවරූපායං සුධම්මායං
සභායං.

ධතරට්ඨොතිආදීසු ධතරට්ඨො ගන්ධබ්බරාජා ගන්ධබ්බදෙවතානං
කොට්ඨසතසහස්සෙන පරිවුතො කොට්ඨසතසහස්සසුවණ්ණමයාති ඵලකාති ව
සුවණ්ණසත්තියො ව ගාභාපෙත්වා පුරත්ථිමාය දිසාය පච්ඡිමාහිමුඛො ද්වීසු
දෙවලොකෙසු දෙවතා පුරතො කත්වා නිසින්තො.

විරුළ්භකො කුම්භණ්ඩරාජා කුම්භණ්ඩදෙවතානං කොට්ඨසතසහස්සෙන
පරිවුතො කොට්ඨසතසහස්සරජතමයාති ඵලකාති ව සුවණ්ණසත්තියො ව
ගාභාපෙත්වා දක්ඛිණාය දිසාය උත්තරාහිමුඛො ද්වීසු දෙවලොකෙසු දෙවතා පුරතො
කත්වා නිසින්තො.

විරූපක්ඛො නාගරාජා නාගානං කොට්ඨසතසහස්සෙන පරිවුතො
කොට්ඨසතසහස්සමණ්ණිමයාති මහාඵලකාති ව සුවණ්ණසත්තියො ව ගාභාපෙත්වා

පවිත්‍රමය දිසාය පුරත්‍රීමාහිමුබො ද්විසු දෙවලොකෙසු දෙවතා පුරතො කත්වා නිසින්තො.

වෙස්සවණො යක්ඛරාජා යක්ඛානං කොට්ඨසතසහස්සෙන පරිවුතො කොට්ඨසතසහස්සපවාලමයානි මහාඵලකානි ච සුවණ්ණසත්තියො ච ගාභාපෙත්වා උත්තරාය දිසාය දක්ඛිණාහිමුබො ද්විසු දෙවලොකෙසු දෙවතා පුරතො කත්වා නිසින්තොති වෙදිතබ්බො.

අථ පව්ඡා අම්මාකං ආසනං හොතීති තෙසං පව්ඡතො අම්මාකං නිසිදිතුං ඔකාසො පාපුණාති. තතො පරං පවිසිතුං වා පස්සිතුං වා න ලභාමි. සන්නිපාතකාරණං පනෙත්ථ පුබ්බෙ චුත්තං චතුබ්බිධමෙව. තෙසු වස්සුපනායිකසඬගහො විත්ථාරිතො. යථා පන වස්සුපනායිකාය, එවං මහාපචාරණායපි පුණ්ණමදිවසෙ සන්නිපතිත්වා ‘‘අජ්ජ කත්ථ ගන්ත්වා කස්ස සන්නිකෙ පචාරෙස්සාමා’’ති මන්තෙන්ති. තත්ථ සක්කො දෙවනමින්දො යෙභුයොන පියඬගුදිපමහාවිහාරස්මිංයෙව පචාරෙති. සෙසා දෙවතා පාරිච්ඡත්තකාදීනි දිබ්බපුප්ඵානි වෙව දිබ්බචන්දනචුණ්ණානි ච ගහෙන්වා අත්තනො අත්තනො මනාපට්ඨානමෙව ගන්ත්වා පචාරෙත්ති. එවං පචාරණසඬගහත්ථාය සන්නිපතන්ති.

දෙවලොකෙ පන ආසාවතී නාම ලතා අත්ථී. සා පුප්ඵිස්සතීති දෙවා වස්සසහස්සං උපට්ඨානං ගච්ඡන්ති. පාරිච්ඡත්තකෙ පුප්ඵමානෙ එකවස්සං උපට්ඨානං ගච්ඡන්ති. තෙ තස්ස පණ්ඩුපලාසාදිභාවතො පට්ඨාය අත්තමනා හොන්ති. යථාහ –

‘‘යස්මිං, හික්ඛවෙ, සමයෙ දෙව්‍යානං තාවතිංසානං පාරිච්ඡත්තකො කොවිළාරො පණ්ඩුපලාසො හොති, අත්තමනා, හික්ඛවෙ, දෙවා තාවතිංසා තස්මිං සමයෙ හොන්ති – ‘පණ්ඩුපලාසො බො දානි පාරිච්ඡත්තකො කොවිළාරො, න විරස්සෙව පන්තපලාසො භවිස්සතී’ති. යස්මිං, හික්ඛවෙ, සමයෙ දෙව්‍යානං තාවතිංසානං පාරිච්ඡත්තකො කොවිළාරො පන්තපලාසො හොති, ධාරකජාතො හොති, ජාලකජාතො හොති, කුටුමලකජාතො හොති, කොරකජාතො හොති. අත්තමනා, හික්ඛවෙ, දෙවා තාවතිංසා තස්මිං සමයෙ හොන්ති – ‘කොරකජාතො දානි පාරිච්ඡත්තකො කොවිළාරො න විරස්සෙව සබ්බපාලිචුල්ලො භවිස්සතී’ති (අ. නි. 7.69).

සබ්බපාලිචුල්ලස්ස බො පන, හික්ඛවෙ, පාරිච්ඡත්තකස්ස කොවිළාරස්ස සමන්තා පඤ්ඤාස යොජනානි ආභාය ථුටං හොති, අනුචානං යොජනසතං ගන්ධො ගච්ඡති. අයමානුභාවො පාරිච්ඡත්තකස්ස කොවිළාරස්සා’’ති.

පුප්ඵිතෙ පාරිච්ඡත්තකෙ ආරොහණකිච්චං වා අඬකුසකං ගහෙන්වා නමනකිච්චං වා පුප්ඵාහරණත්ථං වඬකොටකකිච්චං වා නත්ථී, කත්තනකවාතො උට්ඨහින්වා පුප්ඵානි වණ්ටතො කත්තති, සම්පට්ච්ඡනකවාතො සම්පට්ච්ඡති, පවෙසනකවාතො

සුධම්මං දෙවසභං පවෙසෙති, සම්මජ්ජනකවාතො පුරාණපුප්ඵානි නිහරති,
සන්ථරණකවාතො පත්තකණ්ණිකකෙසරානි නච්චන්තො සන්ථරති,
මජ්ඣධ්වනෙ ධම්මාසනං හොති. යොජනප්පමාණො රතනපල්ලභිකො උපරි
තියොජනෙන සෙනච්ඡත්තෙන ධාරයමානෙන, තදනන්තරං සක්කස්ස
දෙවරඤ්ඤො ආසනං අත්ථරියති. තතො තෙත්තිංසාය දෙවපුත්තානං, තතො
අඤ්ඤාසං මහෙසක්ඛදෙවතානං. අඤ්ඤතරදෙවතානං පන පුප්ඵකණ්ණිකාව
ආසනං හොති.

දෙවා දෙවසභං පවිසිත්වා නිසිදන්ති. තතො පුප්ඵෙහි රෙණුවට්ටි උග්ගන්ත්වා
උපරි කණ්ණිකං ආභවිච නිපතමානා දෙවතානං තිගාචුතප්පමාණං අත්තභාවං
ලාබාරසපරිකම්මසජ්ජිතං විය කරොති. තෙසං සා කීළා චතුහි මාසෙහි පරියොසානං
ගච්ඡති. එවං පාරිච්ඡත්තකකීළානුභවනත්ථාය සන්තිපතන්ති.

මාසස්ස පන අට්ඨදිවසෙ දෙවලොකෙ මහාධම්මසවනං සුසති. තත්ථ සුධම්මායං
දෙවසභායං සනඬිකුමාරො වා මහාබ්‍රහ්මා, සක්කො වා දෙවානම්න්දො,
ධම්මකථිකහික්ඛු වා, අඤ්ඤතරො වා ධම්මකථිකො දෙවපුත්තො ධම්මකථං
කථෙති. අට්ඨමියං පක්ඛස්ස චතුත්තං මහාරාජානං අමච්චා, වාතුද්දසියං පුත්තා,
පන්තරසෙ සයං චත්තාරො මහාරාජානො නික්ඛමිත්වා සුවණ්ණපට්ටඤ්ච
ජාතිහිඬගුලකඤ්ච ගණ්හිත්වා ගාමනිගමරාජධානියො අනුච්චරන්ති. තෙ – “අසුකා
නාම ඉත්ථි වා පුරිසො වා බුද්ධං සරණං ගතො, ධම්මං සරණං ගතො. සඬ්ඝං සරණං
ගතො. පඤ්චසීලානි රක්ඛති. මාසස්ස අට්ඨ උපොසථෙ කරොති. මාතුඋපට්ඨානං
පූරෙති. පිතුඋපට්ඨානං පූරෙති. අසුකට්ඨානෙ උප්පලහත්ථකසතෙන පුප්ඵකුම්භෙන
පූජා කතා. දීපසභස්සං ආරොපිතං. අකාලධම්මසවනං කාරිතං. ඡත්තවෙදිකා
පුට්ඨවෙදිකා කුච්ඡිවෙදිකා සීභාසනං සීභසොපානං කාරිතං. තිණි සුවරිතානි පූරෙති.
දසකුසලකම්මපථෙ සමාදාය වත්තති” ති සුවණ්ණපට්ටෙ ජාතිහිඬගුලකෙන ලිඛිත්වා
ආභරිත්වා පඤ්චසීඛස්ස හත්ථෙ දෙන්ති. පඤ්චසීඛො මාතලිස්ස හත්ථෙ දෙති.
මාතලි සඬිගාහකො සක්කස්ස දෙවරඤ්ඤො දෙති.

යදා පුඤ්ඤකම්මකාරකා බහු න හොන්ති, පොත්ථකො බුද්දකො හොති, තං
දිස්වාච දෙවා – “පමත්තො, චත හො මහාජනො විහරති, චත්තාරො අපායා
පරිපූරිස්සන්ති, ඡ දෙවලොකා තුව්ඡා හවිස්සන්ති” ති අනත්තමනා හොන්ති. සථෙ
පන පොත්ථකො මහා හොති, තං දිස්වාච දෙවා – “අප්පමත්තො, චත හො,
මහාජනො විහරති, චත්තාරො අපායා පුඤ්ඤා හවිස්සන්ති, ඡ දෙවලොකා
පරිපූරිස්සන්ති, බුද්ධසාසනෙ පුඤ්ඤානි කරිත්වා ආගතෙ මහාපුඤ්ඤෙ පුරක්ඛන්වා
නක්ඛන්තං කීළිතුං ලහිස්සාමා” ති අත්තමනා හොන්ති. තං පොත්ථකං ගහෙත්වා
සක්කො දෙවරාජා වාචෙති. තස්ස පකතිනියාමෙන කථෙන්නස්ස සද්දො ද්වාදස
යොජනානි ගණ්හාති. උච්චෙන සරෙන කථෙන්නස්ස ච සකලං දසයොජනසභස්සං
දෙවනගරං ඡාදෙන්වා තිට්ඨති. එවං ධම්මසවනත්ථාය සන්තිපතන්ති. ඉධ පන
පචාරණසඬිගහත්ථාය සන්තිපතිතානි වෙදිතබ්බා.

තථාගතං නමස්සන්තාති නවහි කාරණෙහි තථාගතං නමස්සමානා. ධම්මස්ස ච සුධම්මතන්ති ස්වාක්ඛාතතාදිහෙදං ධම්මස්ස සුධම්මතං උජුප්පට්ඨන්තතාදිහෙදං සඬ්ඝස්ස ච සුප්පට්ඨන්තින්ති අත්ථො.

අට්ඨයථාභූවච්චණ්ණනා

296. යථාභූවචෙති යථාභූතෙ යථාසභාවෙ. චණ්ණෙති ගුණෙ. පයිරුදාහාසිති කථෙසි. බහුජනහිතාය පටිපන්නොති කථං පටිපන්නො? දීපඬ්ඤාපාදමූලෙ අට්ඨ ධම්මෙ සමොධානෙත්වා බුද්ධත්ථාය අභිනිභරමානොපි බහුජනහිතාය පටිපන්නො නාම හොති.

දානපාරමි, සීලපාරමි, නෙක්ඛම්මපාරමි, පඤ්ඤාපාරමි, වීරියපාරමි, ඛන්තිපාරමි, සච්චපාරමි, අධිට්ඨානපාරමි, මෙත්තාපාරමි, උපෙක්ඛාපාරමිති කප්පසතසහස්සාධිකාති චත්තාරි අසඬ්ඤායානි ඉමා දස පාරමියො පුරෝන්නොපි බහුජනහිතාය පටිපන්නො.

ඛන්තිවාදිතාපසකාලෙ, චූළධම්මපාලකුමාරකාලෙ, ඡද්දන්තනාගරාජකාලෙ, භූරිදන්තවම්පෙයාසඬ්ඛපාලනාගරාජකාලෙ, මහාකපිකාලෙ ච තාදිසානි දුක්කරානි කරොන්නොපි බහුජනහිතාය පටිපන්නො. වෙස්සන්තරත්තභාවෙ යත්වා සත්තසතකමහාදානං දත්වා සත්තසු යානෙසු පථවිං කම්පෙත්වා පාරමීකුටං ගණ්හන්තොපි බහුජනහිතාය පටිපන්නො. තතො අනන්තරෙ අත්තභාවෙ තුසිතපුරෙ යාවතායුකං තිට්ඨන්තොපි බහුජනහිතාය පටිපන්නො.

තත්ථ පඤ්ච පුබ්බනිමිත්තානි දිස්වා දසසහස්සවක්කවාළදෙවතාහි යාවිතො පඤ්ච මහාවිලෝකනානි විලෝකෙත්වා දෙවානං සඬ්ගහත්ථාය පටිඤ්ඤං දත්වා තුසිතපුරා චවිත්වා මාතුකුච්ඡියං පටිසන්ධිං ගණ්හන්තොපි බහුජනහිතාය පටිපන්නො.

දස මාසෙ මාතුකුච්ඡියං චසිත්වා ලුම්බිනීවනෙ මාතුකුච්ඡිතො නික්ඛමන්තොපි, එකුනතිංසවස්සානි අගාරං අජ්ඣාචසිත්වා මහාහිනික්ඛමනං නික්ඛමිත්වා අනොමනදීතීරෙ පබ්බජන්තොපි, ඡබ්බස්සානි පධානෙන අත්තානං කිලමෙත්වා බොධිපල්ලඬ්ඤං ආරුය්හ සබ්බඤ්ඤාඤ්ඤාණං පටිච්ඡිකුන්තොපි, සත්තසත්තාහං බොධිමණ්ඩෙ යාපෙන්නොපි, ඉසිපතනං ආගම්ම අනුත්තරං ධම්මචක්කං පවත්තෙන්නොපි, යමකපාටිභාරියං කරොන්නොපි, දෙවොරොහණං ඔරොහන්තොපි, බුද්ධො හුත්වා පඤ්චවත්තාලීස වස්සානි තිට්ඨන්තොපි, ආයුසඬ්ඛාරං ඔස්සජන්තොපි, යමකසාලානමන්තරෙ අනුපාදිසෙසාය නිබ්බානාධාතුයා පරිනිබ්බායන්තොපි බහුජනහිතාය පටිපන්නො. යාවස්ස සාසපමත්තාපි ධාතුයො ධරන්ති, තාව බහුජනහිතාය පටිපන්නොති වෙදිතබ්බො. සෙසපදානි එතස්සෙව වෙවචනානි. තත්ථ පච්ඡිමං පච්ඡිමං පුරිමස්ස පුරිමස්ස අත්ථො.

නෙව අතීතංසෙ සමනුපස්සාම, න පනෙතරහීති අතීතෙපි බුද්ධතො අඤ්ඤං න සමනුපස්සාම, අනාගතෙපි න සමනුපස්සාම, එතරහි පන අඤ්ඤස්ස සත්ථුනො අභාවතොයෙව අඤ්ඤත්‍රු තෙන භගවතා න සමනුපස්සාමාති අයමෙත්ථ අත්ථො. අට්ඨකථායම්පි හි – “අතීතානාගතා බුද්ධා අම්භාකං සත්ථාරා සදිසායෙව, කිං සක්කො කථෙති” ති විචාරෙත්වා – “එතරහි බහුජනහිතාය පටිපන්නො සත්ථා අම්භාකං සත්ථාරං මුඤ්චිත්වා අඤ්ඤො කොචි නත්ථි, තස්මා න පස්සාමාති කථෙති” ති චුත්තං. යථා ව එත්ථ, එවං ඉතො පරෙසුපි පදෙසු අයමත්ථො වෙදිතබ්බො. ස්වාක්ඛාතාදීනි ව කුසලාදීනි ව චුත්තත්ථානෙව.

ගඬගොදකං යමුනොදකෙනාති ගඬගායමුනානං සමාගමට්ඨානෙ උදකං වණ්ණෙනපි ගන්ධෙනපි රසෙනපි සංසන්දනි සමෙති, මජ්ඣෙ හින්තසුචණ්ණං විය එකසදිසමෙව හොති, න මහාසමුද්දඋදකෙන සංසට්ඨකාලෙ විය විසදිසං. පරිසුද්ධස්ස නිබ්බානස්ස පටිපදාපි පරිසුද්ධාව. න හි දහරකාලෙ වෙජ්ජකම්මාදීනි කත්වා අගොචරෙ චරිත්වා මහල්ලකකාලෙ නිබ්බානං දට්ඨුං සක්කා, නිබ්බානගාමිනී පන පටිපදා පරිසුද්ධාව වට්ටති ආකාසුපමා. යථා හි ආකාසමිපි අලග්ගං පරිසුද්ධං චන්දිමසුරියානං ආකාසෙ ඉච්ඡිතිච්ඡිතට්ඨානං ගච්ඡන්තානං විය නිබ්බානං ගච්ඡන්තස්ස භික්ඛුනො පටිපදාපි කුලෙ වා ගණෙ වා අලග්ගා අබද්ධා ආකාසුපමා වට්ටති. සා පනෙසා තාදිසාව භගවතා පඤ්ඤත්තා කථිතා දෙසිතා. තෙන චුත්තං – “සංසන්දනි නිබ්බානඤ්ච පටිපදා වා” ති.

පටිපන්නානන්ති පටිපදාය ධීතානං. චුසිතවතන්ති චුත්ථවාසානං එතෙසං. ලද්ධසභායොති එතෙසං තත්ථ තත්ථ සහ අයනතො සභායො. “අඤ්ඤායො අසභායො අප්පටිසමො” ති ඉදං පන අසදිසට්ඨෙත චුත්තං. අපනුජ්ජාති තෙසං මජ්ඣෙපි ඵලසමාපත්තියා විහරන්තො චිත්තෙන අපනුජ්ජ, අපනුජ්ජෙව එකාරාමනං අනුයුත්තො විහරතීති අත්ථො.

අභිනිජ්ජන්තො බො පන තස්ස භගවතො ලාභොති තස්ස භගවතො මහාලාභො උජ්ජන්තො. කදා පට්ඨාය උජ්ජන්තො? අභිසම්බොධිං පත්වා සත්තසත්තාහං අතික්කමිත්වා ඉසිපතනෙ ධම්මචක්කං පවත්තෙත්වා අනුක්කමෙන දෙවමනුස්සානං දමනං කරොන්තස්ස තයො ජට්ඨෙලෙ පබ්බාජෙත්වා රාජගහං ගතස්ස බිම්බිසාරදමනතො පට්ඨාය උජ්ජන්තො. යං සන්ධාය චුත්තං – “තෙන බො පන සමයෙන භගවා සක්කතො හොති ගරුකතො මානිතො පූජිතො අපචිතො ලාභී විචරපිණ්ඩපාතසෙනාසනගිලානපච්චයහෙසජ්ජපරික්ඛාරාන” තිති (සං. නි. 2.70). සතසහස්සකප්පාධිකෙසු චතුසු අසඬ්ඛොයොසු උස්සන්තපුඤ්ඤනිස්සන්දසමුජ්ජන්තො ලාභසක්කාරො මහොසො විය අජ්ඣෙධාත්ථරමානො ආගච්ඡති.

එකස්මිං කිර සමයෙ රාජගහෙ සාවත්ථියං සාකෙතෙ කොසම්බියං බාරාණසියං භගවතො පටිපාටිහත්තං නාම උජ්ජන්තං, තත්ථෙකො – “අහං සතං විස්සජ්ජෙත්වා දානං දස්සාමි” ති පණ්ණං ලිඛිත්වා විහාරද්වාරෙ බන්ධි. අඤ්ඤො – අහං ද්වෙ

සතානි. අඤ්ඤා - අභං පඤ්ච සතානි. අඤ්ඤා - අභං සහස්සං. අඤ්ඤා - අභං ද්වෙ සහස්සානි. අඤ්ඤා - අභං පඤ්ච. දස. වීසති. පඤ්ඤාසං; අඤ්ඤා - අභං සතසහස්සං. අඤ්ඤා - අභං ද්වෙ සතසහස්සානි විස්සජ්ජේත්වා දානං දස්සාමි” ති පණ්ණං ලිඛිත්වා විහාරද්වාරෙ ඛන්ධි. ජනපදවාරිකං වරන්තමිපි ඔකාසං ලභිත්වා - “දානං දස්සාමි” ති සකටානි පුරන්ත්වා මහාජනො අනුඛන්ධියෙව. යථාහ - “තෙන ඛො පන සමයෙන ජානපදා මනුස්සා ඛහුං ලොණමිපි තෙලමිපි තණ්ඩුලමිපි බාදනියමිපි සකටෙසු ආරොපෙන්වා හගවතො පිට්ඨිතො පිට්ඨිතො අනුඛන්ධා භොන්ති - ‘යත්ථ පටිපාටිං ලභිස්සාම, තත්ථ හත්තං කරිස්සාමා’ ති” (මහාව. 282). එවං අඤ්ඤානිපි ඛන්ධකෙ ව විනයෙ ව ඛහුනි වත්ථුනි වෙදිතබ්බානි.

අසදිසදානෙ පනෙස ලාභො මත්ථකං පත්තො. එකස්මිං කිර සමයෙ හගවති ජනපදවාරිකං වරිත්වා ජෙතවනං සම්පත්තෙ රාජා නිමන්තෙත්වා දානං අදාසි. දුතියදිවසෙ නාගරා අදංසු. පුන තෙසං දානතො අතිරෙකං රාජා, තස්ස දානතො අතිරෙකං නාගරානි එවං ඛහුසු දිවසෙසු ගතෙසු රාජා වින්තෙසි - “ඉමෙ නාගරා දිවසෙ දිවසෙ අතිරෙකතරං කරොන්ති, පථවිස්සරො පන රාජා නාගරෙහි දානෙ පරාජිතොති ගරභා භවිස්සති” ති. අථස්ස මල්ලිකා උපායං ආචික්ඛි. සො රාජභිගණෙ සාලකලායාණිපදරෙහි මණ්ඩපං කාරෙන්වා තං නීලුප්පලෙහි ඡාදෙන්වා පඤ්ච ආසනසතානි පඤ්ඤාපෙන්වා පඤ්ච හත්ථිසතානි ආසනානං පච්ඡාභාගෙ යපෙන්වා එකෙකෙන හත්ථිනා එකෙකස්ස භික්ඛුනො සෙනවිජත්තං ධාරාපෙසි. ද්වින්තං ද්වින්තං ආසනානං අන්තරෙ සබ්බාලභිකාරපටිමණ්ඩිතා එකෙකා ඛත්තියධිතා චතුජ්ජාතියගන්ධං පිසති. නිට්ඨිතං නිට්ඨිතං මජ්ඣධිතො ගන්ධමිබණෙ පක්ඛිපති, තං අපරා ඛත්තියධිතා නීලුප්පලහත්ථකෙන සම්පරිවත්තෙති. එවං එකෙකස්ස භික්ඛුනො තිස්සො තිස්සො ඛත්තියධිතරො පරිවාරා, අපරා සබ්බාලභිකාරපටිමණ්ඩිතා ඉත්ථි තාලවණ්ටං ගහෙන්වා බීජති, අඤ්ඤා ධමකරණං ගහෙන්වා උදකං පරිස්සාවෙති, අඤ්ඤා පත්තතො උදකං හරති. හගවතො චත්තාරි අනග්ඝානි අහෙසුං. පාදකථලිකා ආධාරකො අපස්සෙනඵලකං ඡත්තපාදමණිති ඉමානි චත්තාරි අනග්ඝානි අහෙසුං. සඛිසනවකස්ස දෙයාධම්මො සතසහස්සං අග්ඝති. තස්මිඤ්ච දානෙ අභිගුලිමාලත්ථෙරො සඛිසනවකො අහොසි. තස්ස ආසනසම්පෙ ආනීතො හත්ථි තං උපගන්තුං නාසක්ඛි. තතො රඤ්ඤො ආරොවෙසුං. රාජා - “අඤ්ඤො හත්ථි නත්ථි” ති? දුට්ඨහත්ථි පන අත්ථි, ආනෙනුං න සක්කාති. සම්මාසම්බුද්ධො - සඛිසනවකො කතරො මහාරාජාති? අභිගුලිමාලත්ථෙරො හගවාති. තෙන හි තං දුට්ඨහත්ථි ආනෙත්වා යපෙනු, මහාරාජාති. හත්ථිං මණ්ඩයිත්වා ආනයිංසු. සො ථෙරස්ස තෙජෙන නාසාවාතසඤ්චරණමත්තමිපි කාතුං නාසක්ඛි. එවං නිරන්තරං සත්ත දිවසානි දානං දීයිත්ථ. සත්තමෙ දිවසෙ රාජා දසබලං වන්දිත්වා - “හගවා මය්හං ධම්මං දෙසෙථා” ති ආහ.

තස්සඤ්ච පරිසති කාලො ව පුණ්ණො වාති ද්වෙ අමච්චා භොන්ති. කාලො වින්තෙසි - “තස්සති රාජකුලස්ස සන්තකං, කිං නාමෙන එත්තකා ජනා කරිස්සන්ති, භුඤ්ජිත්වා විහාරං ගන්ත්වා නිද්දායිස්සන්තෙව, ඉදං පන එකො

රාජපුරියො ලභිත්වා කිං නාම න කරෙය්‍යා, අහො නස්සති රඤ්ඤො සන්තක” න්ති.
 ජුණ්හො චිත්තෙසි – “මහන්තං ඉදං රාජත්තනං නාම, කො අඤ්ඤො ඉදං කාතුං
 සක්ඛිස්සති? කිං රාජා නාම සො, යො රාජත්තනෙ ධිතොපි ඵචරුපං දානං දාතුං න
 සක්කොති” නි. භගවා පරිසාය අජ්ඣාසයං ඔලොකෙන්තො තෙසං ද්විත්තං
 අජ්ඣාසයං විදිත්වා – “සචෙ අජ්ජ ජුණ්හස්ස අජ්ඣාසයෙන ධම්මකථං කථෙමි,
 කාළස්ස සත්තධා මුද්ධා ඵලිස්සති. මයා බො පන සත්තානුද්දයනාය පාරමියො
 පුරිතා. ජුණ්හො අඤ්ඤස්මිම්පි දිවසෙ මයි ධම්මං කථයන්තෙ මග්ගඵලං
 පටිවිජ්ඣිස්සති, ඉදානි පන කාළං ඔලොකෙස්සාමි” නි රඤ්ඤො චතුප්පදිකමෙව
 ගාථං අභාසි –

“න චෙ කදරියා දෙවලොකං වජන්ති,
 බාලා භචෙ නජ්ජසංසන්ති දානං;
 ධීරො ච දානං අනුමොදමානො,
 තෙනෙව සො හොති සුඛි පරත්ථා” නි. (ධ. ප. 177);

රාජා අනත්තමනො භුත්වා – “මයා මහාදානං දිත්තං, සත්ථා ච මෙ මන්දමෙව
 ධම්මං කථෙසි, නාසක්ඛිං මඤ්ඤ දසබ්ලස්ස චිත්තං ගහෙතු” න්ති. සො
 භුත්තපාතරාසො විහාරං ගන්ත්වා භගවත්තං චන්දිත්වා පුච්ඡි – “මයා, භන්තෙ,
 මහන්තං දානං දිත්තං, අනුමොදනා ච මෙ න මහති කතා, කො නු බො මෙ, භන්තෙ,
 දොසො” ති? නත්ථි, මහාරාජ, තච දොසො, පරිසා පන අපරිසුද්ධා, තස්මා ධම්මං න
 දෙසෙසින්ති. කස්මා පන භගවා පරිසා න සුද්ධාති? සත්ථා ද්විත්තං අමච්චානං
 පරිචිතක්කං ආරොචෙසි. රාජා කාළං පුච්ඡි – “ඵචං, තාත, කාළා” ති? “ඵචං,
 මහාරාජා” ති. “මයි මම සන්තකං දදමානෙ තච කතරං යානං රුජ්ජති, න තං
 සක්කොමි පස්සිතුං, පබ්බාපෙථ නං මම රට්ඨතො” ති ආහ. තතො ජුණ්හං
 පක්කොසාපෙත්වා පුච්ඡි – “ඵචං කිර, තාත, චිත්තෙසි” ති? “ආම, මහාරාජා” ති.
 “තච චිත්තානුරූපමෙව හොතු” ති තස්මිංයෙව මණ්ඩපෙ ඵචං පඤ්ඤත්තෙසුයෙව
 ආසනෙසු පඤ්ච භික්ඛුසතානි නිසීදාපෙත්වා තායෙව ඛත්තියධිතරො
 පරිවාරාපෙත්වා රාජගෙහතො ධනං ගහෙන්වා මයා දිත්තසදිසමෙව සත්ත දිවසානි
 දානං දෙහීති. සො තථා අදාසි. දත්වා සත්තමෙ දිවසෙ – “ධම්මං භගවා දෙසෙථා” ති
 ආහ.

සත්ථා ද්විත්තම්පි දානානං අනුමොදනං ඵකතො කත්වා ද්වෙ මහානදියො
 ඵකොසපුණ්ණා කුරුමානො විය මහාධම්මදෙසනං දෙසෙසි. දෙසනාපරියොසානෙ
 ජුණ්හො සොනාපන්නො අහොසි. රාජා පසිදිත්වා දසබ්ලස්ස බාහිරවත්ථුං නාම
 අදාසි. ඵචං අභිනිජ්ජන්තො බො පන තස්ස භගවතො ලාභොති චෙදිතබ්බො.

අභිනිජ්ජන්තො සිලොකොති වණ්ණගුණකිත්තනං. සොපි භගවතො
 ධම්මවක්කජ්ජවත්තනතො පටියාය අභිනිජ්ජන්තො. තතො පටියාය හි භගවතො
 ඛත්තියාපි වණ්ණං කථෙන්නි. බ්‍රාහ්මණාපි ගහපතයොපි නාගා සුපණ්ණා ගන්ධබ්බා
 දෙවතා බ්‍රහ්මානොපි කිත්තිං වත්වා – “ඉතිපි සො භගවා” තිආදිනා.

අඤ්ඤාතිත්ථියාපි වරරොජස්ස සහස්සං දන්වා සමණස්ස ගොතමස්ස අවණ්ණං කට්ඨිති උය්‍යාපෙසුං. සො සහස්සං ගහෙත්වා දසබ්බං පාදතලතො පට්ඨාය යාව කෙසන්තා අපලොකයමානො ලික්ඛාමත්තම්පි වජ්ජං අදිස්වා –

“වජ්ජකිණ්ණද්වන්තිංසමහාපුරිසලක්ඛණෙ අසිතිඅනුඛ්‍යාඤ්ජනවිභූසිතෙ ඛ්‍යාමජ්ජහාපරික්ඛිත්තෙ

සුචුල්ලිතපාරිච්ඡත්තකතාරාගණසමුජ්ජලිතඅන්තලික්ඛවිචිත්තකුසුමසස්සිරිකනන්ද නවනසදිසෙ අනවජ්ජඅත්තභාවෙ අවණ්ණං වදන්තස්ස මුඛම්පි විපරිවත්තෙය්‍ය, මුද්ධාපි සත්තධා එලෙය්‍ය, අවණ්ණං වත්තුං උපායො නත්ථි, වණ්ණමෙව වදිස්සාමි” ති පාදතලතො පට්ඨාය යාව කෙසන්තා අතිරෙකපදසහස්සෙන වණ්ණමෙව කට්ඨි. යමකපාටිභාරියෙ පනෙස වණ්ණො නාම මත්ථකං පත්තො. එවං අභිනිජ්ජන්තො සිලොකොති.

යාව මඤ්ඤෙ ඛත්තියාති ඛත්තියා බ්‍රාහ්මණා වෙස්සා සුද්දා නාගා සුපණ්ණා යක්ඛා අසුරා දෙවා බ්‍රහ්මානොති සබ්බෙව තෙ සම්පියායමානරූපා භට්ඨතුට්ඨා විහරන්ති. විගතමදො බො පනාති එත්තකා මං ජනා සම්පියායමානරූපා විහරන්තිති න මදපමත්තො හුත්වා දවාදිවසෙන ආහාරං ආහාරෙති, අඤ්ඤදත්ථු විගතමදො බො පන සො භගවා ආහාරං ආහාරෙති.

යථාචාදීති යං වාචාය වදති, තදන්වයමෙවස්ස කායකම්මං හොති. යඤ්ච කායෙන කරොති, තදන්වයමෙවස්ස වජ්ජකම්මං හොති. කායො වා වාචං, වාචා වා කායං නාතික්කමති, වාචා කායෙන, කායො ව වාචාය සමෙති. යථා ව –

“වාමෙන සුකරො හොති, දක්ඛිණෙන අජාමිගො;
සරෙන නෙලකො හොති, විසාණෙන ජරග්ගවො” ති. –

අයං සුකරයක්ඛො සුකරෙ දිස්වා සුකරසදිසං වාමපස්සං දස්සෙත්වා තෙ ගහෙත්වා බාදති, අජාමිගෙ දිස්වා තංසදිසං දක්ඛිණපස්සං දස්සෙත්වා තෙ ගහෙත්වා බාදති, නෙලකවච්ඡකෙ දිස්වා වච්ඡකරවං රවන්තො තෙ ගහෙත්වා බාදති, ගොණෙ දිස්වා තෙසං විසාණසදිසාති විසාණාති මාපෙත්වා තෙ දුරතොව – “ගොණො විය දිස්සති” ති එවං උපගතෙ ගහෙත්වා බාදති. යථා ව ධම්මිකවායසජාතකෙ සකුණෙහි පුට්ඨො වායසො – “අහං වාතහක්ඛො, වාතහක්ඛතාය මුඛං විවරිත්වා පාණකානඤ්ච මරණභයෙන එකෙනෙව පාදෙන යීතො, තස්මා තුම්හෙපි –

“ධම්මං වරථ හද්දං වො, ධම්මං වරථ ඤාතයො;
ධම්මචාරී සුඛං සෙති, අස්මිං ලොකෙ පරමිහි වා” ති.

සකුණෙසු විස්සාසං උජ්ජාදෙසි, තතො –

“හද්දකො වතායං පක්ඛි, දිජො පරමධම්මිකො;
එකපාදෙන තිට්ඨන්තො, ධම්මො ධම්මොති භාසති” ති.

එවං විස්සාසමාගතෙ සකුණෙ බාදිත්ථ. තෙන තෙසං වාචා කායෙන, කායො ව වාචාය න සමෙති, න එවං භගවතො. භගවතො පන වාචා කායෙන, කායො ව වාචාය සමෙතියෙවාති දස්සෙති.

තිණ්ණා තරිතා විචිකිච්ඡා අස්සාති තිණ්ණවිචිකිච්ඡො. “කථමිදං කථමිදං”න්ති එවරුපා විගතා කථංකථා අස්සාති විගතකථංකථො. යථා හි මහාජනො – “අයං රුක්ඛො, කිං රුක්ඛො නාම, අයං ගාමො, අයං ජනපදො, ඉදං රට්ඨං, කිං රට්ඨං නාම, කස්මා නු ඛො අයං රුක්ඛො උජුක්ඛන්ධො, අයං වඩ්ඤ්ඤාන්ධො, කස්මා කණ්ටකො කොචි උජුකො හොති, කොචි වඩ්ඤ්ඤාන්ධො, පුජ්ඨං කිඤ්චි සුගන්ධං, කිඤ්චි දුගන්ධං, එලං කිඤ්චි මධුරං, කිඤ්චි අමධුරං”න්ති සකඨිඛොව හොති, න එවං සත්ථා. සත්ථා හි – “ඉමෙසං නාම ධාතුනං උස්සන්තස්සන්තත්තා ඉදං එවං හොති”ති විගතකථංකථොව. යථා ව පට්ඨානාදිලාභිනං දුතියජ්ඣානාදීසු කඨිඛා හොති. පච්චෙකබුද්ධානම්පි හි සබ්බඤ්ඤාඤ්ඤාණෙ යාථාචසන්නිට්ඨානාභාවතො වොහාරවසෙන කඨිඛා නාම හොතියෙව, න එවං බුද්ධස්ස. සො හි භගවා සබ්බත්ථ විගතකථංකථොති දස්සෙති.

පරියොසිතසඬකප්පොති යථා කෙචි සීලමත්තෙන, කෙචි විපස්සනාමත්තෙන, කෙචි පට්ඨානෙන...පෙ.... කෙචි නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතනසමාපත්තියා, කෙචි සොතාපන්නභාවමත්තෙන...පෙ.... කෙචි අරහත්තෙන, කෙචි සාවකපාරමිඤ්ඤාණෙන, කෙචි පච්චෙකබ්බොධිඤ්ඤාණෙන පරියොසිතසඬකප්පොති පරිපුණ්ණමනාරොථා හොත්ති, න එවං මම සත්ථා. මම පන සත්ථා සබ්බඤ්ඤාඤ්ඤාණෙන පරියොසිතසඬකප්පොති දස්සෙති.

අජ්ඣාසයං ආදිබ්බුත්ථවරියන්ති කරණත්ථෙ පච්චත්තවචනං, අධිකාසයෙන උත්තමනිස්සයභූතෙන ආදිබ්බුත්ථවරියෙන පොරාණබ්බුත්ථවරියභූතෙන ව අරියමග්ගෙන තිණ්ණවිචිකිච්ඡො විගතකථංකථො පරියොසිතසඬකප්පොති අත්ථො. “පුබ්බෙ අනනුස්සුතෙසු ධම්මෙසු සාමං සච්චාති අභිසම්බුජ්ඣි, තත්ථ ව සබ්බඤ්ඤානං පත්තො, බලෙසු ව වසීභාව”න්ති හි වචනතො පරියොසිතසඬකප්පොති භගවතො අරියමග්ගෙනෙව නිජ්ජන්තාති.

297. යථරිච භගවාති යථා භගවා, එවං එකස්මිං ජම්බුදීපතලෙ චතුසු දිසාසු වාරිකං වරමානා අහො වත වත්තාරො ජිනා ධම්මං දෙසෙය්‍යන්ති පච්චාසිසමානා වදන්ති. අථාපරෙ තීසු මණ්ඩලෙසු එකතො විවරණභාවං ආකඨිඛමානා තයො සම්මාසම්බුද්ධාති ආහංසු. අපරෙ – “දස පාරමියො නාම පුරෙත්වා චතුත්තං තිණ්ණං වා උජ්ජන්ති දුල්ලභා, සචෙ පන එකො නිබද්ධවාසං වසන්තො ධම්මං දෙසෙය්‍ය, එකො වාරිකං වරන්තො, එවමිති ජම්බුදීපො සොහෙය්‍ය වෙව, බහුඤ්ච භික්ඛුබ්බමධිගච්ඡෙය්‍යා”ති චින්තෙත්වා අහො වත, මාරිසාති ආහංසු.

298. අට්ඨානමෙතං අනවකාසො යන්ති එත්ථ යානං අවකාසොති උභයමෙතං කාරණාධිවචනමෙව. කාරණඤ්ඤි තිට්ඨති එත්ථ තදායත්තචුත්තිතාය එලන්ති යානං.

ඔකාසො විය වස්ස තං තෙන විනා අඤ්ඤත්ථ අභාවතොති අවකාසො. යන්ති කරණත්ථෙ පච්චත්තං. ඉදං චුත්තං හොති – “යෙන කාරණෙන එකිස්සා ලොකධාතුයා ද්වෙ බුද්ධා එකතො උප්පජ්ජෙය්‍යං, තං කාරණං නත්ථි” ති.

එත්ථ ව –

“යාවතා වන්දිමසුරියා, පරිහරන්ති දිසා හන්ති විරොචනා;
තාව සහස්සධා ලොකො, එත්ථ තෙ වත්තතෙ වසො” ති. (ම. නි. 1.503) –

ගාථාය එකවක්කවාළමෙව එකා ලොකධාතු. “සහස්සි ලොකධාතු අකම්පිත්ථා” ති (අ. නි. 3.126) ආගතට්ඨානෙ වක්කවාළසහස්සං එකා ලොකධාතු. “ආකඨ්ඨමානො, ආනන්ද, තථාගතො තිසහස්සිමහාසහස්සිලොකධාතුං සරෙන විඤ්ඤාපෙය්‍ය, ඔහාසෙන ව එරෙය්‍යා” ති (අ. නි. 3.81) ආගතට්ඨානෙ තිසහස්සිමහාසහස්සි එකා ලොකධාතු. “අයඤ්ච දසසහස්සි ලොකධාතු” ති (ම. නි. 3.201) ආගතට්ඨානෙ දසවක්කවාළසහස්සානි එකා ලොකධාතු. තං සන්ධාය එකිස්සා ලොකධාතුයාති ආහ. එත්තකඤ්චි ජාතිබ්බත්තං නාම. තත්‍රාපි යපෙත්වා ඉමස්මිං වක්කවාළෙ ජම්බුදීපස්ස මජ්ඣිමදෙසං න අඤ්ඤත්‍ර බුද්ධා උප්පජ්ජන්ති ජාතිබ්බත්තතො පන පරං බුද්ධානං උප්පත්තිට්ඨානමෙව න පඤ්ඤායති. යෙනත්ථෙතාති යෙන පචාරණසඨගහත්ථෙතා.

සනඨකුමාරකථාවණ්ණනා

300. වණ්ණෙන වෙව යසසා වාති අලඬිකාරපරිවාරෙන ව පුඤ්ඤසිරියා වාති අත්ථො.

301. සාධු මහාබ්‍රහ්මෙති එත්ථ සම්පසාදනෙ සාධුසද්දො. සඬ්ඛාය මොදාමාති ජානිත්වා මොදාම.

ගොවින්දබ්‍රාහ්මණවත්ථුවණ්ණනා

304. යාව දීඝරත්තං මහාපඤ්ඤොව සො භගවාති එත්තකන්ති පරිච්ඡින්නිත්වා න සක්කා වත්තුං, අථ බො යාව දීඝරත්තං අතිවිරරත්තං මහාපඤ්ඤොව සො භගවා. නොති කථං තුම්හෙ මඤ්ඤාමාති. අථ සයමෙවෙනං පඤ්ඤං ඛ්‍යාතාතුකාමො – “අනච්ඡරියමෙතං, මාරිසා, යං ඉදානි පාරමියො පුරෙත්වා බොධිපල්ලඬිකෙ තිණ්ණං මාරානං මත්ථකං හින්දිත්වා පටිවිද්ධඅසාධාරණඤ්ඤාණො සො භගවා මහාපඤ්ඤො භවෙය්‍ය, කිමෙත්ථ අච්ඡරියං, අපරිපක්කාය පන බොධියා පදෙසඤ්ඤාණ ධීතස්ස සරාගාදිකාලෙපි මහාපඤ්ඤොභාවමෙව වො, මාරිසා, කථෙස්සාමි” ති භවපටිච්ඡන්තකාරණං ආහරිත්වා දස්සෙන්නො භූතපුබ්බං හොතිආදිමාහ.

පුරොහිතොති සබ්බකිව්වාති අනුසාසනපුරොහිතො. ගොවින්දොති ගොවින්දියාහිසෙකෙන අහිසිත්තො, පකතියා පනස්ස අඤ්ඤදෙව නාමං, අහිසිත්තකාලතො පටියාය “ගොවින්දො”ති සබ්බං ගතො. ජොතිපාලොති ජොතනතො ව පාලනතො ව ජොතිපාලො. තස්ස කිර ජාතදිවසෙ සබ්බාවුධාති උජ්ජොතිංසු. රාජාපි පච්චුසසමයෙ අත්තතො මඬිගලාවුධං පජ්ජලිතං දිස්වා හීනො අටියාසි. ගොවින්දො පාතොව රාජුපටියානං ගන්ත්වා සුඛසෙය්‍යං පුච්ඡි රාජා – “කුතො මෙ ආවරිය, සුඛසෙය්‍යා”ති වත්වා තං කාරණං ආරොචෙසි. මා භායි, මහාරාජ, මය්හං පුත්තො ජාතො, තස්සානුභාවෙන සකලනගරෙ ආවුධාති පජ්ජලිංසුති. රාජා – “කිං නු ඛො මෙ කුමාරො පච්චත්ථිකො භවෙය්‍යා”ති විත්තෙන්වා සුට්ඨතරං භායි. “කිං විතක්කෙසි මහාරාජා”ති ව පුටියො තමත්ථං ආරොචෙසි. අථ නං ගොවින්දො “මා භායි මහාරාජ, නෙසො කුමාරො තුම්භාකං දුබ්භිස්සති, සකලජම්බුදිපෙ පන තෙන සමො පඤ්ඤාය න භවිස්සති, මම පුත්තස්ස වචනෙන මහාජනස්ස කඬ්ඛා ඡිජ්ජිස්සති, තුම්භාකඤ්ච සබ්බකිව්වාති අනුසාසිස්සති”ති සමස්සාසෙති. රාජා තුටියො – “කුමාරස්ස ඛීරමූලං භොතු”ති සහස්සං දත්වා “කුමාරං මහල්ලකකාලෙ මම දස්සෙමා”ති ආහ. කුමාරො අනුපුබ්බෙන වුඩ්ඪිමනුප්පත්තො. ජොතිතත්තා පනස්ස පාලනසමත්ථතාය ව ජොතිපාලොත්ථෙව නාමං අකංසු. තෙන වුත්තං – “ජොතනතො ව පාලනතො ව ජොතිපාලො”ති.

සම්මා වොස්සජ්ජිත්වාති සම්මා වොස්සජ්ජිත්වා. අයමෙව වා පායො. අලමත්ථදසනරොති සමත්ථො පටිබලො අත්ථදසො අලමත්ථදසො, තං අලමත්ථදසං තිරොතිති අලමත්ථදසනරො. ජොතිපාලස්සෙව මාණවස්ස අනුසාසනියාති සොපි ජොතිපාලංයෙව පුච්ඡිත්වා අනුසාසනීති දස්සෙති.

305. භවමත්ථු භවත්තං ජොතිපාලන්ති භොතො ජොතිපාලස්ස භවො වුද්ධි විසෙසාධිගමො සබ්බකලායාණඤ්චෙව මඬිගලඤ්ච භොතුති අත්ථො. සම්මොදනීයං කථන්ති? “අලං, මහාරාජ, මා විත්තයි, ධුවධම්මො එස සබ්බසත්තාන”න්තිආදිනා නයෙන මරණප්පටිසංයුත්තං සොකවිනොදනපටිසන්ථාරකථං පරියොසාපෙත්වා. මා නො භවං ජොතිපාලො අනුසාසනියා පච්චබ්‍යාභාසීති මා පටිබ්‍යාකාසි, “අනුසාසා”ති වුත්තො – “නාහං අනුසාසාමි”ති නො මා අනුසාසනියා පච්චක්ඛාසීති අත්ථො. අහිසම්භොසීති සංවිදහිත්වා පටියපෙසි. මනුස්සා එවමාහංසුති තං පිතරා මහාපඤ්ඤතරං සබ්බකිව්වාති අනුසාසන්තං සබ්බකම්මෙ අහිසම්භවත්තං දිස්වා තුටියවිත්තා ගොවින්දො වත, භො, බ්‍රාහ්මණො, මහාගොවින්දො වත, භො, බ්‍රාහ්මණොති එවමාහංසු. ඉදං වුත්තං භොති, “ගොවින්දො වත, භො, බ්‍රාහ්මණො අභොසි එතස්ස පිතා; අයං පන මහාගොවින්දො වත, භො, බ්‍රාහ්මණො”ති.

රජ්ජසංවිහජනවණ්ණනා

306. යෙන තෙ ඡ ඛත්තියාති යෙ තෙ “සභායා”ති වුත්තා ඡ ඛත්තියා, තෙ කිර රෙණුස්ස එකපිතිකා කනිට්ඨභාතරො, තස්මා මහාගොවින්දො “අයං අහිසිත්තො

එතෙසං රජ්ජසංවිභාගං කරෙය්‍ය වා න වා, යංනුනාහං තෙ පටිකච්චෙව රෙණුස්ස සන්තිකං පෙසෙත්වා පටිඤ්ඤං ගණ්භාපෙය්‍ය”න්ති චින්තෙත්තො යෙන තෙ ඡ ඛත්තියා තෙනුපසඬිකම්. රාජකත්තාරොති රාජකාරකා අමච්චා.

307. මදනියා කාමාති මදකරා පමාදකරා කාමා. ගච්ඡන්තෙ ගච්ඡන්තෙ කාලෙ එස අනුස්සරිතුම්පි න සක්කුණෙය්‍ය, තස්මා ආයන්තු භොත්තො ආගච්ඡන්තුති අත්ථො.

308. සරාමහං භොති තදා කිර මනුස්සානං සච්චවාදිකාලො භොති, තස්මා “කදා මයා චුත්තං, කෙන දිට්ඨං, කෙන සුත්”න්ති අභූතං අවත්වා “සරාමහං භො”ති ආහ. සම්මොදනියං කථන්ති කිං මහාරාජ දෙවත්තං ගතෙ රඤ්ඤෙ මා වින්තයිත්ථ, ධුවධම්මො එස සබ්බසත්තානං, එවංභාවිතො සඬ්ඛාරාති එවරූපං පටිසන්ථාරකථං. සබ්බාති සකටමුඛාති පට්ඨපෙසීති සබ්බාති ඡ රජ්ජාති සකටමුඛාති පට්ඨපෙසී. එකෙකස්ස රඤ්ඤො රජ්ජං තියොජනසතං භොති, රෙණුස්ස රඤ්ඤො රජ්ජොසරණපදෙසො දසගාචුතං, මජ්ඣෙ පන රෙණුස්ස රජ්ජං විතානසදිසං අභොසී. කස්මා එවං පට්ඨපෙසීති? කාලෙන කාලං රාජානං පස්සිතුං ආගච්ඡන්තා අඤ්ඤස්ස රජ්ජං අපිළෙත්වා අත්තනො අත්තනො රජ්ජපදෙසෙනෙව ආගමිස්සන්ති වෙව ගමිස්සන්ති ව. පරරජ්ජං ඔතිණ්ණස්ස හි – “හත්තං දෙථ, ගොණං දෙථ”ති වදනො මනුස්සා උජ්ඣායන්ති – “ඉමෙ රාජානො අත්තනො අත්තනො විජිතෙන න ගච්ඡන්ති, අම්භාකං පිළං කරොන්ති”ති. අත්තනො විජිතෙන ගච්ඡන්තස්ස “අම්භාකං සන්තිකා ඉමිනා ඉදඤ්චිදඤ්ච ලද්ධබ්බම්මො”ති මනුස්සා පිළං න මඤ්ඤන්ති. ඉමමත්ථං චින්තයිත්වා මහාගොචන්දො “සම්මොදමානා රාජානො විරං රජ්ජමනුසාසන්තු”ති එවං පට්ඨපෙසී.

“දත්තපුරං කලිඬිගානං, අස්සකානඤ්ච පොතනං;
මාහිස්සති අවන්තිනං, සොචිරානඤ්ච රොදුකං.
මිට්ඨො ව විදෙහානං, වම්පා අඬිගෙසු මාපිතා;
බාරාණසී ව කාසීනං, එතෙ ගොචන්දමාපිතා”ති. –

එතාති සත්ත නගරාති මහාගොචන්දෙනෙව තෙසං රාජුතං අත්ථාය මාපිතාති.

“සත්තභූ බ්‍රහ්මදත්තො ව, වෙස්සභූ භරතො සහ;
රෙණු ද්වෙ ව ධතරට්ඨා, තදාසුං සත්ත භාරධා”ති. –

ඉමාති තෙසං සත්තන්තම්පි නාමාති. තෙසු හි එකො සත්තභූ නාම අභොසී, එකො බ්‍රහ්මදත්තො නාම, එකො වෙස්සභූ නාම, එකො තෙනෙව සහ භරතො නාම, එකො රෙණු නාම, ද්වෙ පන ධතරට්ඨාති ඉමෙ සත්ත ජම්බුදීපතලෙ භාරධා මහාරාජානො අහෙසුන්ති.

පඨමභාණවාරවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

කිත්තිසද්දඅබ්භූගමනවණ්ණනා

311. උපසඬකමිංසුති “අම්භාකං අයං ඉස්සරියසම්පත්ති න

අඤ්ඤස්සානුභාවෙන, මහාගොවින්දස්සානුභාවෙන නිජ්ඵන්නා. මහාගොවින්දො
අම්භෙ සත්ත රාජානො සමග්ගෙ කත්වා ජම්බුදීපතලෙ පතිට්ඨාපෙසි,
පුබ්බුපකාරිස්ස පන න සුකරා පටිකිරියා කාතුං. අම්භෙ සත්තපි ජනෙ එසොයෙව
අනුසාසතු, එතංයෙව සෙනාපතිඤ්ඤ පුරොහිතඤ්ඤ කරොම, එවං නො වුද්ධි
භවිස්සති” ති චින්තෙත්වා උපසඬකමිංසු. මහාගොවින්දොපි – “මයා එතෙ සමග්ගා
කතා, සවෙ එතෙසං අඤ්ඤො සෙනාපති පුරොහිතො ව භවිස්සති, තතො අත්තනො
අත්තනො සෙනාපතිපුරොහිතානං වචනං ගහෙත්වා අඤ්ඤමඤ්ඤං භින්දිස්සන්ති,
අධිවාසෙමි නෙසං සෙනාපතිට්ඨානඤ්ඤ පුරොහිතට්ඨානඤ්ඤවා” ති චින්තෙත්වා
“එවං හො” ති පච්චස්සොසි.

සත්ත ව බ්‍රාහ්මණමහාසාලෙති “අහං සබ්බට්ඨානෙසු සම්මුඛො භවෙය්‍යං වා න
වා, යත්ථාහං සම්මුඛො න භවිස්සාමි, තත්ථෙව තෙ කත්තබ්බං කරිස්සන්ති” ති
සත්ත අනුපුරොහිතෙ යපෙසි. තෙ සන්ධාය ඉදං වුත්තං – “සත්ත ව
බ්‍රාහ්මණමහාසාලෙ” ති. දිවසස්ස ද්වික්ඛත්තුං වා සායං පාතො වා නභායන්තිති
නභාතකා. වතවරියපරියොසානෙ වා නභාතා, තතො පට්ඨාය බ්‍රාහ්මණෙහි සද්ධිං න
බාදන්ති න පිචන්තිති නභාතකා.

312. අබ්භූගමවිජ්ජි අභිඋග්ගවිජ්. තදා කිර මනුස්සානං “න බ්‍රහ්මනා සද්ධිං

අමත්තෙත්වා සක්කා එවං සකලජම්බුදීපං අනුසාසිතු” ති
නිසින්නනිසින්නට්ඨානෙ අයමෙව කථා පවත්තිත්ථ. න බො පනාහන්ති මහාපුරිසො
කිර – “අයං මය්හං අභූතො වණ්ණො උප්පන්නො, වණ්ණජපත්ති බො පන න
භාරියා, උප්පන්නස්ස වණ්ණස්ස රක්ඛනමෙව භාරියං, අයඤ්ඤ මෙ අචින්තෙත්වා
අමත්තෙත්වා කරොන්තස්සෙව වණ්ණො උප්පන්නොව, චින්තෙත්වා මත්තෙත්වා
කරොන්තස්ස පන විත්ථාරිකතරො භවිස්සති” ති බ්‍රහ්මදස්සනෙ උපායං
පරියෙසන්තො තං දිස්වා සුතං බො පන මෙතන්තිආදිඅත්ථං පරිචිතක්කෙසි.

313. යෙන රෙණු රාජා තෙනුපසඬකමිති එවං මෙ අත්තරා දට්ඨුකාමො වා

සල්ලපිතුකාමො වා න භවිස්සති, යතො ඡින්නපලිබ්බොධො සුඛං විහරිස්සාමිති
පලිබ්බොධුපච්ඡෙදනත්ථං උපසඬකමි, එස නයො සබ්බත්ථ.

316. සාදිසියොති සමවණ්ණො සමජාතිකා.

317. නචං සන්ධාගාරං කාරෙත්වාති රත්තිට්ඨානදිවාට්ඨානවඩ්ඪකමනසම්පන්නං

වස්සිකෙ චත්තාරො මාසෙ වසනක්ඛමං බහි නළුපරික්ඛිත්තං විචිත්තං ආවසථං
කාරෙත්වා. කරුණං ඤානං ඤායිති කරුණාය තිකචතුක්කජ්ඣානං ඤායි,
කරුණාමුඛෙන පනෙත්ථ අවසෙසාපි තයො බ්‍රහ්මවිහාරා ගහිතාව. උක්කණ්ඨනා

පරිත්‍යක්ෂනාති ක්‍රියානුමයං ධීතස්ස අනභිරතිඋක්කණ්ඨනා වා භයපරිත්‍යක්ෂනා වා නත්ථි, බ්‍රහ්මනො පන ආගමනපත්ථනා ආගමනතණ්හා අහුති අත්ථො.

බ්‍රහ්මනාසාකච්ඡාවණ්ණනා

318. භයන්ති චිත්තත්‍රාසභයමෙව. අජානන්තාති අජානමානා. කථං ජානෙමු තං මයන්ති (දී. නි. 2.179) මයං කින්නි තං ජානාම, අයං කත්ථවාසිකො, කින්නාමො, කිං ගොත්තොතිආදීනං ආකාරානං කෙන ආකාරෙන තං ධාරයාමාති අත්ථො.

මං වෙ කුමාරං ජානන්තීති මං “කුමාරො”ති “දහරො”ති ජානන්ති.
බ්‍රහ්මලොකෙති සෙට්ඨලොකෙ. සනත්තනන්ති චිරතනං පොරාණකං. අහං සො පොරාණකුමාරො සනඬිකුමාරො නාම බ්‍රහ්මාති දස්සෙති. එවං ගොචින්ද ජානාහීති ගොචින්ද පණ්ඨිත, ත්වං එවං ජානාහි, එවං මං ධාරෙහි.

“ආසනං උදකං පජ්ජං, මධුසාකඤ්ච බ්‍රහ්මනො;
අග්ගෙහ භවන්තං පුච්ඡාම, අග්ගං කුරුතු නො භව”න්ති. —

එත්ථ අග්ගන්ති අතිථිනො උපනාමෙතඛිබ්බං වුව්චති. තෙනෙව ඉදමාසනං පඤ්ඤත්තං, එත්ථ නිසීදථ, ඉදං උදකං පරිසුද්ධං, ඉතො පානීයං පිචථ, පාදෙ ධොවථ, ඉදං පජ්ජං පාදානං භිතත්ථාය අභිසංඛිතං තෙලං, ඉතො පාදෙ මක්ඛෙථ, ඉදං මධුසාකන්ති. බොධිසත්තස්ස බ්‍රහ්මවරියං න අඤ්ඤෙසං බ්‍රහ්මවරියසදිසං හොති, න සො “ඉදං ස්වෙ, ඉදං තතියදිවසෙ භවිස්සතී”ති සන්නිධිං නාම කරොති. මධුසාකං පන අලොණං අධුපනං අතක්කං උදකෙන සෙදිතසාකං, තං සන්ධායෙස — “ඉදං පරිභුඤ්ජථා”ති වදන්තො “අග්ගෙහ භවන්තං පුච්ඡාමා”තිආදිමාහ. ඉමෙ සබ්බෙපි අග්ගා බ්‍රහ්මනො අත්ථි. තෙ අග්ගෙහ භවන්තං පුච්ඡාම. එවං පුච්ඡන්තානඤ්ච අග්ගං කුරුතු නො භවං, පටිග්ගණ්හාතු නො භවං ඉදමග්ගන්ති වුත්තං හොති. කිං පනෙස — “ඉතො එකමිපි බ්‍රහ්මා න භුඤ්ජතී”ති ඉදං න ජානාතීති. නො න ජානාති, ජානන්තොපි අත්තනො සන්නිකෙ ආගතො අතිථි පුච්ඡිතඛිබ්බොති වත්තසිසෙන පුච්ඡති.

අථ බො බ්‍රහ්මා — “කිං නු බො පණ්ඨිතො මම පරිභොගකරණාභාවං ඤත්වා පුච්ඡති, උදාහු කොහඤ්ඤෙ ධත්වා පුච්ඡති”ති සමන්තාහරන්තො “චත්තසිසෙ ධීතො පුච්ඡති”ති ඤත්වා පටිග්ගණ්හිතුං දානි මෙ වට්ටතීති පටිග්ගණ්හාම තෙ අග්ගං, යං ත්වං ගොචින්ද භාසසීති ආහ. යං ත්වං ගොචින්ද භාසසී — “ඉදමාසනං පඤ්ඤත්තං, එත්ථ නිසීදථා”තිආදි, තත්‍ර තෙ මයං ආසනෙ නිසින්තා නාම හොම, පානීයං පිතා නාම හොම, පාදාපි මෙ ධොතා නාම හොන්තු, තෙලෙනපි මක්ඛිතා නාම හොන්තු, උදකසාකමිපි පරිභුත්තං නාම හොතු, තයා දින්තං අධිවාසිතකාලතො පට්ඨාය යං යං ත්වං භාසසී, තං තං මයා පටිග්ගහිතමෙව හොති. තෙන වුත්තං — “පටිග්ගණ්හාම තෙ අග්ගං, යං ත්වං ගොචින්ද භාසසී”ති. එවං පන

අග්‍රිසං පටිග්ගණ්හිත්වා පඤ්ඤාසං ඔකාසං කරොන්තො
දිට්ඨධම්මනිකත්ථායාතිආදිමාහ.

කඩ්ඛි අකඩ්ඛිං පරවෙදියෙසුති අහං සවිච්ඡිච්ඡො භවන්තං පරෙන සයං
අභිසංඛිතත්තා පරස්ස පාකටෙසු පරවෙදියෙසු පඤ්ඤෙසු නිබ්බිච්ඡිච්ඡං.

හිත්වා මමත්තන්ති ඉදං මම, ඉදං මමාති උපකරණතණ්හං චජිත්වා. මනුෂ්‍යෙසුති
සත්තෙසු, මනුෂ්‍යෙසු යො කොච්ඡි මනුෂො මමත්තං හිත්වාති අත්ථො. එකොදිභූතොති
එකිභූතො, එකො තිට්ඨන්තො එකො නිසිදන්තොති. වචනත්ථො පනෙත්ථ එකො
උදෙති පවත්තතිති එකොදි, තාදිසො භූතොති එකොදිභූතො. කරුණෙධිමුත්තොති
කරුණාඤානො අධිමුත්තො, තං ඤානං නිබ්බන්තෙත්වාති අත්ථො.
නිරාමගන්ධොති විස්සගන්ධවිරහිනො. එත්ථ ධිතොති එතෙසු ධම්මෙසු ධිතො. එත්ථ
ච සික්ඛමානොති එතෙසු ධම්මෙසු සික්ඛමානො. අයමෙත්ථ සඬ්ඛෙපො, විත්ථාරො
පන උපරි මහාගොචිත්තෙන ච බ්‍රහ්මනා ච වුත්තොයෙව.

320. තත්ථ එතෙ අවිද්ද්වාති එතෙ ආමගන්ධෙ අහං අවිද්ද්වා, න ජානාමිති
අත්ථො. ඉධ බුහි ධීරාති තෙ මෙ ත්වං ඉධ ධීර පණ්ඨිත, බුහි, වද. කෙනාවටා වාති
පජා කුරුතුති කතමෙන කිලෙසාවරණෙන ආවරිතා පජා පුතිකා වායති. ආපායිකාති
අපායුපගා. නිවුතබ්‍රහ්මලොකාති නිවුතො පිහිතො බ්‍රහ්මලොකො අස්සාති
නිවුතබ්‍රහ්මලොකො. කතමෙන කිලෙසෙන පජාය බ්‍රහ්මලොකූපගො මග්ගො
නිවුතො පිහිතො පටිච්ඡන්තොති පුච්ඡති.

කොධො මොසවජ්ජං නිකති ව දුබ්භොති කුජ්ඣනලක්ඛණො කොධො ව,
පරවිසංවාදනලක්ඛණො මුසාවාදො ව, සදිසං දස්සෙත්වා වඤ්චනලක්ඛණො නිකති
ව, මිත්තදුබ්භනලක්ඛණො දුබ්භො ව. කදරියතා අතිමානො උසුයාති
ථද්ධමච්ඡරියලක්ඛණො කදරියතා ව, අතික්කමිත්වා මඤ්ඤනලක්ඛණො අතිමානො
ව, පරසම්පත්තිඛියනලක්ඛණො උසුයා ව. ඉච්ඡා විච්ච්ඡා පරහෙය්නා වාති
තණ්හාලක්ඛණො ඉච්ඡා ව, මච්ඡරියලක්ඛණො විච්ච්ඡා ව, විහිංසාලක්ඛණො
පරහෙය්නා ව. ලොභො ව දොසො ව මදො ව මොහොති යත්ථ කත්ථවි
ලුබ්භනලක්ඛණො ලොභො ව, දුස්සනලක්ඛණො දොසො ව, මජ්ජනලක්ඛණො
මදො ව, මුශ්භනලක්ඛණො මොහො ව. එතෙසු යුත්තා අනිරාමගන්ධාති එතෙසු
වුද්දසසු කිලෙසෙසු යුත්තා පජා නිරාමගන්ධා න හොති, ආමගන්ධා සකුණපගන්ධා
පුතිගන්ධායෙවාති වදති. ආපායිකා නිවුතබ්‍රහ්මලොකාති එසා පන ආපායිකා වෙච
හොති, පටිච්ඡන්තබ්‍රහ්මලොකමග්ගො වාති. ඉදං පන සුත්තං කට්ඨන්තෙන
ආමගන්ධසුත්තෙන දිපෙත්වා කට්ඨන්තං, ආමගන්ධසුත්තමපි ඉමිනා දිපෙත්වා
කට්ඨන්තං.

තෙ න සුනිම්මදයාති තෙ ආමගන්ධා සුනිම්මදයා සුබෙන නිම්මදෙනබ්බා
පහාතබ්බා න හොන්ති, දුප්පජහා දුප්පජයාති අත්ථො. යස්ස දානි භවං ගොචන්දො
කාලං මඤ්ඤති “යස්සා පබ්බජ්ජාය භවං ගොචන්දො කාලං මඤ්ඤති, අයමෙව

හොතු, එවං සති මය්හම්පි තව සන්තිකෙ ආගමනං ස්වාගමනං භවිස්සති,
කථිතධම්මකථා සුකථිතා භවිස්සති, ත්වං තාත සකලජම්බුදීපෙ අග්ගපුරිසො දහරො
පයමවයෙ ධීතො, එවං මහන්තං නාම සම්පත්තිසිරිවිලාසං පභාය තව පබ්බජනං
නාම ගන්ධහත්ථිතො අයබන්ධනං ඡින්දිත්වා ගමනං විය අතිඋළාරං, බුද්ධතන්ති
නාමෙසා’ති මහාපුරිසස්ස දළ්භීකම්මං කත්වා බ්‍රහ්මා සනඬිකුමාරො
බ්‍රහ්මලොකමෙව ගතො.

රෙණුරාජආමන්තනාවණ්ණනා

321. මහාපුරිසොපි “මම ඉතොව නික්ඛම්ත්වා පබ්බජනං නාම න යුත්තං, අහං
රාජකුලස්ස අත්ථං අනුසාසාමි, තස්මා රඤ්ඤො ආරොචෙස්සාමි. සචෙ සොපි
පබ්බජිස්සති, සුන්දරමෙව. නො චෙ පබ්බජිස්සති, පුරොහිතට්ඨානං නිය්‍යාතෙත්වා
අහං පබ්බජිස්සාමි”ති වින්තෙත්වා රාජානං උපසඬිකම්, තෙන වුත්තං – “අථ ඛො
හො මහාගොචින්දො,...පෙ.... නාහං පොරොහචිචෙ රමෙ”ති.

තත්ථ ත්වං පජානස්සු රජ්ජෙනාති තව රජ්ජෙන ත්වමෙව ජානාහි. නාහං
පොරොහචිචෙ රමෙති අහං පුරොහිතභාවෙ න රමාමි, උක්කණ්ඨිතොස්මි, අඤ්ඤං
අනුසාසකං ජානාහි, නාහං පොරොහචිචෙ රමෙති.

අථ රාජා – “ධූවං චත්තාරො මාසෙ පටිසල්ලීනස්ස බ්‍රාහ්මණස්ස ගෙහෙ හොගා
මන්දා ජාතා”ති වින්තෙත්වා ධනෙන නිමන්තෙත්තො – “සචෙ තෙ උෟතං කාමෙහි.
අහං පරිපූරයාමි තෙ”ති චත්වා පුන – “කින්තු ඛො එස එකකො විහරන්තො
කෙනවි විහිංසිතො භවෙය්‍යා”ති වින්තෙත්වා,

“යො තං හිංසති වාරෙමි, භූමිසෙනාපති අහං;
තුචං පිතා අහං පුත්තො, මා නො ගොචින්ද පාජහි”ති. –

ආහ. තස්සත්ථො – යො තං හිංසති, තං වාරෙමි, කෙවලං තුම්හෙ “අසුකො”ති
ආචික්ඛථ, අහමෙත්ථ කත්තබ්බං ජානිස්සාමිති. භූමිසෙනාපති අහන්ති අථ වා අහං
පථවියා සාමි, ස්වාහං ඉමං රජ්ජං තුම්හෙයෙව පටිච්ඡාපෙස්සාමි. තුචං පිතා අහං
පුත්තොති ත්වං පිතිට්ඨානෙ යස්සසි, අහං පුත්තට්ඨානෙ. සො ත්වං මම මනං
හරිත්වා අත්තනොයෙව මනං ගොචින්ද, පාජෙහි; යථා ඉච්ඡසි තථා පවත්තස්සු. අහං
පන තව මනංයෙව අනුවත්තන්තො තයා දින්තපිණ්ඩං පරිභුඤ්ජන්තො තං
අසිවම්මහත්ථො වා උපට්ඨහිස්සාමි, රථං වා තෙ පාජෙස්සාමි. “මා නො ගොචින්ද,
පජහි”ති වා පායො. තස්සත්ථො – ත්වං පිතිට්ඨානෙ තිට්ඨ, අහං පුත්තට්ඨානෙ
යස්සාමි. මා නො ත්වං හො ගොචින්ද, පජහි, මා පරිච්චජිති. අථ මහාපුරිසො යං
රාජා වින්තෙසි, තස්ස අත්තති අභාවං දස්සෙන්තො –

“න මත්ථි උෟතං කාමෙහි, හිංසිතා මෙ න විජ්ජති;
අමනුස්සවචො සුත්වා, තස්මාහං න ගෙහ රමෙ”ති. –

ආහ. තත්ථ න මත්ථීති න මෙ අත්ථී. ගහෙනි ගෙහෙ. අථ නං රාජා පුච්ඡී -

“අමනුස්සො කථං වණ්ණො, කිං තෙ අත්ථං අභාසථ;
යඤ්ච සුත්වා ජහාසි නො, ගෙහෙ අමිහෙ ව කෙවලී”ති.

තත්ථ ජහාසි නො, ගෙහෙ අමිහෙ ව කෙවලීති බ්‍රාහ්මණස්ස සම්පත්තිහරිතෙ
ගෙහෙ සඬගහවසෙන අත්තනො ගෙහෙ කරොන්තො යං සුත්වා අම්භාකං ගෙහෙ ව
අමිහෙ ව කෙවලී සබ්බෙ අපරිසෙසෙ ජම්බුදීපවාසීනො ජහාසීති වදති.

අථස්ස ආවික්ඛන්තො මහාපුරිසො උපවුත්ථස්ස මෙ පුබ්බෙතිආදිමාහ. තත්ථ
උපවුත්ථස්සාති වත්තාරො මාසෙ එකීභාවං උපගන්ත්වා වුත්ථස්ස. සිට්ඨකාමස්ස
මෙ සතොති යජිතුකාමස්ස මෙ සමානස්ස. අග්ගි පජ්ජලිතො ආසි,
කුසපත්තපරිත්ථතොති කුසපත්තෙහි පරිත්ථතො සජ්ජිදධිමධුආදීනි පක්ඛිපිත්වා
අග්ගි ජලයිතුමාරද්ධො ආසි, එවං අග්ගිං ජාලෙන්වා “මහාජනස්ස දානං දස්සාමී”ති
එවං වින්තෙන්වා යීතස්ස මමාති අයමෙන්ථ අත්ථො.

සනත්තනොති සනඬකුමාරො බ්‍රහ්මා. තතො රාජා සයම්පි පබ්බජිතුකාමො
හුත්වා සද්දහාමීතිආදිමාහ. තත්ථ කථං වත්තෙථ අඤ්ඤාපාති කථං තුමිහෙ අඤ්ඤාපා
වත්තිස්සථ. තෙ තං අනුවත්තිස්සාමාති තෙ මයම්පි තුමිහෙයෙව අනුවත්තිස්සාම,
අනුපබ්බජිස්සාමාති අත්ථො. “අනුවජිස්සාමා”තිපි පායො, තස්ස අනුගච්ඡිස්සාමාති
අත්ථො. අකාමොති නික්කාමො අකක්කසො. ගොවින්දස්සානුසාසනෙති තව
ගොවින්දස්ස සාසනෙ. භවත්තං ගොවින්දමෙව සත්ථාරං කරිත්වා වරිස්සාමාති වදති.

ජ ඛත්තියආමන්තනාවණ්ණනා

322. යෙන තෙ ජ ඛත්තියා තෙනුපසඬකමීති රෙණුං රාජානං “සාධු මහාරාජ
රජ්ජං නාම මාතරං පිතරං භාතිහගිනීආදයොපි මාරෙන්වා ගණ්හන්තෙසු සත්තෙසු
එවං මහන්තං රජ්ජසිරිං පහාය පබ්බජිතුකාමෙන උළාරං මහාරාජෙන කත”න්ති
උපත්ථමිහෙන්වා දළ්භතරමස්ස උස්සාහං කත්වා උපසඬකමී. එවං සමචින්තෙසුන්ති
රඤ්ඤො වින්තිතනයෙනෙව කදාචි බ්‍රාහ්මණස්ස භොගා පරිහිනා භවෙය්‍යුන්ති
මඤ්ඤාමානා සමචින්තෙසු. ධනෙන සික්ඛෙය්‍යාමාති උපලාපෙය්‍යාම
සඬගණ්හෙය්‍යාම. තාවතකං ආහරීයතන්ති තාවතකං ආහරාපියතු ගණ්හියතු,
යත්තකං ඉච්ඡථ, තත්තකං ගණ්හථාති වුත්තං භොති. භවත්තානංයෙව වාහසාති
භවත්තෙ පච්චයං කත්වා, තුමිහෙහි දින්නත්තායෙව පහුතං සාපතෙය්‍යං ජාතං.

323. සචෙ ජහථ කාමානීති සචෙ වත්ථුකාමෙ ව කිලෙසකාමෙ ව පරිච්චජථ.
යත්ථ සත්තො පුට්ඨජ්ජනොති යෙසු කාමෙසු පුට්ඨජ්ජනො සත්තො ලග්ගො
ලග්ගිතො. ආරම්භවිහො දළ්භා භොථාති එවං සත්තෙ වීරියං ආරභථ,
අසිලීලපරක්කමතං අධිට්ඨාය දළ්භා භවථ. ඛත්තිබලසමාහිතාති ඛත්තිබලෙන
සමන්තාගතා භවථාති රාජුතං උස්සාහං ජනෙති.

එස මග්ගො උජුමග්ගොති එස කරුණාකුමානමග්ගො උජුමග්ගො නාම. එස මග්ගො අනුත්තරොති එසෙව බ්‍රහ්මලොකුපපත්තියා අසදිසමග්ගො උත්තමමග්ගො නාම. සද්ධම්මො සබ්බි රක්ඛිතොති එසො එව ව බුද්ධපච්චෙකබුද්ධසාවකෙහි සබ්බිරක්ඛිතධම්මො නාම. ඉති කරුණාකුමානස්ස වණ්ණහණනෙනාපි තෙසං අනිවත්තනත්ථාය දළ්භිකම්මමෙව කරොති.

කො නු බො පන හො ජානාති ජීවිතානන්ති හො ජීවිතං නාම උදකපුප්ඵ්ඵුපමං තිණග්ගෙ උස්සාවබ්බිත්ථුපමං තඬ්ඬණවිද්ධංසනධම්මං, තස්ස කො ගතිං ජානාති, කිස්මිං බණෙ හිප්පිස්සති? ගමනියො සම්පරායොති පරලොකො පන අවස්සං ගන්තබ්බොව, තත්ථ පණ්ඩිතෙන කුලපුත්තෙන මන්තායං බොද්ධබ්බං. මන්තා වුවුවති පඤ්ඤා, තාය මන්තෙතබ්බං බුජ්ඣිතබ්බං, උපපරික්ඛිතබ්බඤ්ච ජානිතබ්බඤ්චාති අත්ථො. කරුණත්ථෙ වා භුමිමං. මන්තායං බොද්ධබ්බන්ති මන්තාය බුජ්ඣිතබ්බං, ඤාණෙන ජානිතබ්බන්ති අත්ථො. කිං බුජ්ඣිතබ්බං? ජීවිතස්ස දුප්ජානතා, සම්පරායස්ස ව අවස්සං ගමනියතා, බුජ්ඣිත්වා ව පන සබ්බපලිබ්බොධෙ ජිනදිත්වා කත්තබ්බං කුසලං වරිතබ්බං බ්‍රහ්මවරියං. කස්මා? යස්මා නත්ථි ජාතස්ස අමරණං.

බ්‍රහ්මණමහාසාලාදීනං ආමන්තනාවණ්ණනා

324. අප්පෙසක්ඛා ව අප්පලාභා වාති හො පබ්බජ්ජා නාම අප්පයසා වෙව, පබ්බජ්ජකාලතො පට්ඨාය හි රජ්ජං පහාය පබ්බජ්ජං විහෙයෙත්වා විහෙයෙත්වා ලාමකං අනාථං කත්වාව කටෙන්නි. අප්පලාභා ව, සකලගාමං වරින්වාපි අප්පකොභරණියං දුල්ලභමෙව. ඉදං පන බ්‍රහ්මඤ්ඤං මහෙසක්ඛඤ්ච මහාසත්තා, මහාලාභඤ්ච ලාභසක්කාරසම්පන්නත්තා. භවඤ්ඤි එතරහි සකලජම්බුදීපෙ අග්ගපුරොහිතො සබ්බත්ථ අග්ගාසනං අග්ගොදකං අග්ගහත්තං අග්ගගන්ධං අග්ගමාලං ලභතිති.

රාජාව රඤ්ඤන්ති අහඤ්ඤි හො එතරහි පකතිරඤ්ඤං මජ්ඣෙ වක්කවත්තිරාජා විය. බ්‍රහ්මාව බ්‍රහ්මානන්ති පකතිබ්‍රහ්මානං මජ්ඣෙ මහාබ්‍රහ්මසදිසො. දෙවතාව ගහපතිකානන්ති අවසෙසගහපතිකානං පනම්හි සක්කදෙවරාජසදිසො.

හරියානං ආමන්තනාවණ්ණනා

325. චත්තාරිසා හරියා සාදිසියොති සාදිසියොව චත්තාරිසා හරියා, අඤ්ඤා පනස්ස තිසු වයෙසු නාටකිත්ථියො බහුකායෙව.

මහාගොවින්දපබ්බජ්ජාවණ්ණනා

326. වාරිකං වරතීති ගාමනිගමපටිපාටියා වාරිකං වරති, ගතගතට්ඨානෙ බුද්ධකොලාහලං විය හොති. මනුස්සා “මහාගොවින්දපණ්ඩිතො කිර ආගච්ඡති” ති සුත්වා පුරෙතරමෙව මණ්ඩපං කාරෙත්වා මග්ගං අලඬ්ඤ්චිත්වා පච්චුග්ගන්ත්වා

ගණිතචාර්ය චන්ද්‍රිකා, මහාලාභසක්කාරො මහොසො විය අප්‍රේක්ෂාත්පරන්තො උප්පජ්ජි. සත්තපුරොහිතස්සාති සත්තන්තං රාජුතං පුරොහිතස්ස. ඉති යථා එතරහි එවරුපෙසු වා යානෙසු කිස්මිඤ්චිදෙව දුක්ඛෙ උප්පන්නෙ “නමො බුද්ධස්සා” ති වදන්ති, එවං තදා “නමත්ථු මහාගොවින්දස්ස බ්‍රාහ්මණස්ස, නමත්ථු සත්තපුරොහිතස්සා” ති වදන්ති.

327. මෙත්තාසහගතෙනාතිආදිනා නයෙන පාළියං බ්‍රහ්මවිහාරාව ආගතා, මහාපුරිසො පන සබ්බාපි අට්ඨ සමාපත්තියො ව පඤ්ච ව අභිඤ්ඤායො නිබ්බන්තෙසි. සාවකානඤ්ච බ්‍රහ්මලොකසහබ්‍යාසය මග්ගං දෙසෙසීති බ්‍රහ්මලොකෙ බ්‍රහ්මුනා සහභාවාය මග්ගං කපෙසි.

328. සබ්බෙනසබ්බන්ති යෙ අට්ඨ ව සමාපත්තියො පඤ්ච ව අභිඤ්ඤායො නිබ්බන්තෙසු. යෙ න සබ්බෙන සබ්බං සාසනං ආජානිංසුති යෙ අට්ඨසු සමාපත්තීසු එකසමාපත්තිමිපි න ජානිංසු, න සක්ඛිංසු නිබ්බන්තෙතුං. අමොසාති සවිපාකා. අවඤ්ඤාති න වඤ්ඤා. සබ්බනිහීනං පසවන්ති ගන්ධබ්බකායං පසවි. සඵලාති අවසෙසදෙවලොකුපපත්තීහි සාත්ථා. සඋද්‍රයාති බ්‍රහ්මලොකුපපත්තියා සවුඩ්ඪී.

329. සරාමහන්ති සරාමි අහං පඤ්චසිඛ, ඉමිනා කිර පදෙන අයං සුත්තන්තො බුද්ධගාසිතො නාම ජාතො. න නිබ්බිදායාති න වට්ටෙ නිබ්බන්දනත්ථාය. න විරාගායාති න වට්ටෙ විරාගත්ථාය. න නිරොධායාති න වට්ටස්ස නිරොධත්ථාය. න උපසමායාති න වට්ටස්ස උපසමනත්ථාය. න අභිඤ්ඤායාති න වට්ටං අභිජානනත්ථාය. න සම්බොධායාති න කිලෙසනිද්දාවිගමෙන වට්ටතො පබ්බජ්ඣනත්ථාය. න නිබ්බානායාති න අමතනිබ්බානත්ථාය.

එකන්තනිබ්බිදායාති එකන්තමෙව වට්ටෙ නිබ්බන්දනත්ථාය. එත්ථ පන නිබ්බිදායාති විපස්සනා. විරාගායාති මග්ගො. නිරොධාය උපසමායාති නිබ්බානං. අභිඤ්ඤාය සම්බොධායාති මග්ගො. නිබ්බානායාති නිබ්බානමෙව. එවං එකස්මිං යානෙ විපස්සනා, තීසු මග්ගො, තීසු නිබ්බානං චුත්තන්ති එවං වචන්ථානකථා වෙදිතබ්බා. පරියායෙන පන සබ්බානිපෙතාති මග්ගවෙවචනානිපි නිබ්බානවෙවචනානිපි හොන්තියෙව. සම්මාදිට්ඨිආදීසු යං චත්තබ්බං, තං විසුද්ධිමග්ගෙ සවිවචණ්ණතායං චුත්තමෙව.

330. යෙ න සබ්බෙනසබ්බන්ති යෙ චත්තාරොපි අරියමග්ගෙ පරිපුරෙතුං න ජානන්ති, තීණි වා ද්වෙ වා එකං වා නිබ්බන්තෙන්ති. සබ්බෙසංයෙව ඉමෙසං කුලපුත්තානන්ති බ්‍රහ්මවරියවිණ්ණකුලපුත්තානං. අමොසා...පෙ.... සඵලා සඋද්‍රයාති අරහත්තනිකුටෙන දෙසනං නිට්ඨාපෙසි.

භගවන්තං අභිවාදෙන්වා පදක්ඛිණං කත්වාති (දී. නි. 2.188) භගවතො ධම්මදෙසනං විත්තෙන සම්පට්ඨිතන්තො අභිනන්දින්වා වාචාය පසංසමානො අනුමොදින්වා මහන්තං අඤ්ජලිං සිරස්මිං පතිට්ඨපෙත්වා පසන්නලාබාරසෙ

නිමුණ්පමානො විය දසබලස්ස ඡබ්බණ්ණරස්මිජාලන්තරං පවිසිත්වා චතුසු යානෙසු වන්දිත්වා තික්ඛත්තුං පදක්ඛිණං කත්වා භගවන්තං අභිත්ථවන්තො අභිත්ථවන්තො සත්ථු පුරතො අන්තරධායිත්වා අත්තනො දෙවලොකමෙව අගමාසීති.

ඉති සුමඬගලවිලාසිනියා දීඝනිකායට්ඨකථායං.

මහාගොවින්දසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

7. මහාසමයසුත්තවණ්ණනා

නිදානවණ්ණනා

331. එවං මෙ සුතන්ති මහාසමයසුත්තං. තත්‍රායමපුබ්බපදවණ්ණනා – සක්කෙසුති අම්බට්ඨසුත්තෙ වුත්තෙන උප්පත්තිනයෙන “සකායා වත, භො කුමාරා”ති උදානං පටිච්ච සක්කාති ලද්ධනාමානං රාජකුමාරානං නිවාසො එකොපි ජනපදො රුළුභීසද්දෙන “සක්කා”ති වුච්චති, තස්මිං සක්කෙසු ජනපදෙ. මහාවතෙති සයංජාතෙ අරොපිතෙ භිමවන්තෙන සද්ධිං එකාබද්ධෙ මහති වතෙ. සබ්බෙහෙව අරහන්තෙහීති ඉමං සුත්තං කථිතදිවසෙයෙව පත්තඅරහන්තෙහි.

තත්‍රායං අනුපුබ්බිකථා – සාකියකොලියා කිර කපිලවත්ථුනගරස්ස ව කොලියනගරස්ස ව අන්තරෙ රොහිණිං නාම නදිං එකෙනෙව ආවරණෙන බන්ධාපෙත්වා සස්සාති කරොන්ති, අථ ජෙට්ඨමූලමාසෙ සස්සෙසු මිලායන්තෙසු උභයනගරවාසිකානම්පි කම්මකරා සන්නිපතිංසු. තත්ථ කොලියනගරවාසිනො ආහංසු – “ඉදං උදකං උභතො හරියමානං න තුම්භාකං න අම්භාකං පභොස්සති, අම්භාකං පන සස්සං එකෙන උදකෙනෙව නිප්පජ්ජිස්සති, ඉදං උදකං අම්භාකං දෙථා”ති. කපිලවත්ථුනගරවාසිනො ආහංසු – “තුම්භෙසු කොට්ඨෙ පුරෙත්වා ඨිතෙසු මයං රත්තසුචණ්ණනීලමණිකාළකභාපණෙ ව ගහෙත්වා පච්ජිපසිබ්බකාදිහත්ථා න සක්ඛිස්සාම තුම්භාකං සරද්ථාමෙව විවරිතුං, අම්භාකම්පි සස්සං එකෙනෙව උදකෙන නිප්පජ්ජිස්සති, ඉදං උදකං අම්භාකං දෙථා”ති. “න මයං දස්සාමා”ති. “මයම්පි න දස්සාමා”ති. එවං කලහං වඩ්ඪෙත්වා එකො උට්ඨාය එකස්ස පහාරං අදාසි, සොපි අඤ්ඤස්සාති එවං අඤ්ඤමඤ්ඤං පහරිත්වා රාජකුලානං ජාතිං සට්ඨෙත්වා කලහං වඩ්ඪයිංසු.

කොලියකම්මකරා වදන්ති – “තුම්භෙ කපිලවත්ථුනවාසිකෙ ගහෙත්වා ගජ්ජථ, යෙ සොණසිඬගාලාදයො විය අත්තනො භගිනීහි සද්ධිං සංවසිංසු. එතෙසං හත්ථිනො ව අස්සා ව ඵලකාචුධානි ව අම්භාකං කිං කරිස්සන්ති”ති? සාකියකම්මකරාපි වදන්ති – “තුම්භෙ දානි කුට්ඨිනො දාරකෙ ගහෙත්වා ගජ්ජථ, යෙ අනාථා නිග්ගතිකා තිරච්ඡානා විය කොලරුක්ඛෙ වසිංසු, එතෙසං හත්ථිනො ව අස්සා ව ඵලකාචුධානි ව අම්භාකං කිං කරිස්සන්ති”ති? තෙ ගන්ත්වා තස්මිං කම්මෙ නියුත්තඅම්චිවානං කථෙසුං, අමච්චා රාජකුලානං කථෙසුං, තතො සාකියා –

“හගිනීහි සද්ධිං සංවාසිකානං ථාමඤ්ච බලඤ්ච දස්සෙස්සාමා” ති යුද්ධසජ්ජා නික්ඛමිංසු. කොලියාපි – “කොලරුක්ඛවාසිනං ථාමඤ්ච බලඤ්ච දස්සෙස්සාමා” ති යුද්ධසජ්ජා නික්ඛමිංසු.

හගවාපි රත්තියා පච්චුසසමයෙව මහාකරුණාසමාපත්තිනො වුට්ඨාය ලොකං වොලොකෙන්තො ඉමෙ එවං යුද්ධසජ්ජෙ නික්ඛමන්තෙ අද්දස. දිස්වා – “මයි ගතෙ අයං කලහො වූපසමිස්සති නු බො උදාහු නො” ති උපධාරෙන්තො – “අහමෙත්ථ ගන්ත්වා කලහවූපසමනත්ථං තීණි ජාතකානි කට්ඨෙස්සාමි, තතො කලහො වූපසමිස්සති. අථ සාමග්ගිපිපනත්ථාය ද්වෙ ජාතකානි කට්ඨෙත්වා අත්තදණ්ඩසුත්තං දෙසෙස්සාමි. දෙසනං සුත්වා උභයනගරවාසිනොපි අඛිඨතියානි අඛිඨතියානි කුමාරසතානි දස්සන්ති, අහං තෙ පබ්බජිස්සාමි, තදා මහාසමාගමො භවිස්සති” ති සන්තිට්ඨානමකාසි. තස්මා ඉමෙසු යුද්ධසජ්ජෙසු නික්ඛමන්තෙසු කස්සචි අනාරොචෙත්වා සයමෙව පත්තචීවරමාදාය ගන්ත්වා ද්විත්තං සෙනානං අත්තරෙ ආකාසෙ පල්ලඬකං ආභූජිත්වා ඡබ්බණ්ණරස්මියො විස්සජ්ජෙත්වා නිසීදි.

කපිලවත්ථුවාසිනො හගවන්තං දිස්වාච – “අම්භාකං ඤාතිසෙට්ඨො සත්ථා ආගතො, දිට්ඨො නු බො තෙන අම්භාකං කලහකාරණභාවො” ති චිත්තෙන්වා – “න බො පන සක්කා හගවති ආගතෙ අම්භෙහි පරස්ස සරීරෙ සත්ථං පාතෙතුං, කොලියනගරවාසිනො අම්භෙ හනන්තු වා පචන්තු වා” ති ආවුධානි ඡඩ්ඨෙත්වා හගවන්තං චන්දිත්වා නිසීදිංසු. කොලියනගරවාසිනොපි තට්ඨ චිත්තෙන්වා ආවුධානි ඡඩ්ඨෙත්වා හගවන්තං චන්දිත්වා නිසීදිංසු.

හගවා ජානන්තොච – “කස්මා ආගතත්ථ මහාරාජා” ති පුච්ඡි. හගවා, න තිත්ථකීළාය න පබ්බතකීළාය න නදීකීළාය න ගිරිදස්සනත්ථං, ඉමස්මිං පන යානෙ සඬගාමං පච්චුපට්ඨපෙත්වා ආගතම්භාති. කිං නිස්සාය වො කලහො මහාරාජාති? උදකං, හන්තෙති. උදකං කිං අග්ගති මහාරාජාති? අප්පග්ගං, හන්තෙති. පථවී නාම කිං අග්ගති මහාරාජාති? අනග්ගා, හන්තෙති. බත්තියා කිං අග්ගන්ති මහාරාජාති? බත්තියා නාම අනග්ගා හන්තෙති. අප්පමුලකං උදකං නිස්සාය කිමත්ථං අනග්ගෙ බත්තියෙ නාසෙථ, මහාරාජාති? “කලහෙ අස්සාදො නාම නත්ථී, කලහවසෙන මහාරාජා අට්ඨානෙ වෙරං කත්වා එකාය රුක්ඛදෙවතාය කාළසීහෙන සද්ධිං බද්ධාසානො සකලමිපි ඉමං කප්පං අනුප්පත්තොයෙවා” ති වත්වා එන්දනජාතකං කට්ඨෙසි. තතො “පරපත්තියෙන නාම මහාරාජා න භවිතබ්බං. පරපත්තියා හුත්වා හි එකස්ස සසකස්ස කථාය තියොජනසහස්සවිත්ථතෙ හිමවන්තෙ චතුප්පදගණා මහාසමුද්දං පක්ඛන්දිනො අහෙසුං. තස්මා පරපත්තියෙන න භවිතබ්බං” ත්ති වත්වා පථවීඋන්දියජාතකං කට්ඨෙසි. තතො – “කදාචි, මහාරාජා, දුබ්බලොපි මහබ්බලස්ස රන්ධං විවරං පස්සති, කදාචි මහබ්බලො දුබ්බලස්ස. ලුට්ඨිකාපි හි සකුණිකා හත්ථිනාගං ඝාතෙසී” ති වත්වා ලුට්ඨිකජාතකං කට්ඨෙසි. එවං කලහවූපසමත්ථාය තීණි ජාතකානි කට්ඨෙත්වා සාමග්ගිපිපනත්ථාය ද්වෙ ජාතකානි කට්ඨෙසි. කථං? සමග්ගානඤ්ඤි මහාරාජා කොචි ඔතාරං නාම පස්සිතුං න සක්කොතීති වත්වා රුක්ඛධම්මජාතකං කට්ඨෙසි. තතො “සමග්ගානං මහාරාජා කොචි විවරං පස්සිතුං

නාසක්ඛි. යදා පන අඤ්ඤමඤ්ඤං විවාදමකංසු, අථ තෙ නෙසාදපුත්තො ජීවිතා වොරොපෙත්වා ආදාය ගතො. විවාදෙ අස්සාදො නාම නත්ථි”ති වත්වා වට්ටකජාතකං කට්ඨෙයි. එවං ඉමානි පඤ්ච ජාතකානි කට්ඨන්වා අවසානෙ අත්තදණ්ඩසුත්තං කට්ඨෙයි.

රාජානො පසන්නා – “සචෙ සත්ථා නාගමිස්ස, මයං සහත්ථා අඤ්ඤමඤ්ඤංයෙව වධිත්වා ලොභිතනදිං පවත්තයිස්සාම, අමිහාකං පුත්තභාතරො ගෙහද්වාරෙ න පස්සෙය්‍යාම, සාසනපටිසාසනම්පි නො ආහරණකො න භවිස්සති. සත්ථාරං නිස්සාය නො ජීවිතං ලද්ධං. සචෙ පන සත්ථා අගාරං අජ්ඣාචයිස්ස, ද්විසහස්සදීපපරිවාරෙසු චතුසු මහාදීපෙසු රජ්ජමස්ස හත්ථගතං අභවිස්ස, අතිරෙකසහස්සං බො පනස්ස පුත්තා අභවිස්සංසු, තතො ඛත්තියපරිවාරොව අවිචරිස්ස. තං බො පනෙස සම්පත්තිං පහාය නික්ඛමිත්වා සම්බොධිං පත්තො, ඉදානිපි ඛත්තියපරිවාරොයෙව විචරතු”ති උභයනගරවාසීනො අඩ්ඨති යානි අඩ්ඨති යානි කුමාරස්තානි අදංසු. හගවා තෙ පබ්බාපෙත්වා මහාවනං අගමාසි. තෙසං ගරුගාරවචසෙන න අත්තනො රුටියා පබ්බජිතානං අනභිරති උජ්ජජ්ජි. පුරාණදුතියිකායොපි තෙසං “අයාපුත්තා උක්කණ්ඨන්තු, සරාවාසො න සණ්ඨාති”ති ආදීනි වත්වා සාසනං පෙසෙන්ති. තෙ අතිරෙකතරං උක්කණ්ඨිංසු.

හගවා ආචජ්ජන්තො තෙසං අනභිරතභාවං ඤත්වා “ඉමෙ භික්ඛු මාදිසෙන බුද්ධෙන සද්ධිං එකතො වසන්තා උක්කණ්ඨන්ති, හන්ද තෙසං කුණාලදහස්ස වණ්ණං කට්ඨන්වා තත්ථ නෙත්වා අනභිරතිං විනොදෙස්සාමි”ති කුණාලදහස්ස වණ්ණං කට්ඨෙයි. තෙ තං දට්ඨුකාමා අහෙසු. දට්ඨුකාමත්ථ, භික්ඛවෙ, කුණාලදහන්ති? ආම හගවාති. යදි එවං, එථ, ගච්ඡාමාති. ඉද්ධිමන්තානං හගවා ගමනට්ඨානං මයං කථං ගමිස්සාමාති? තුම්හෙ ගන්තුකාමා හොථ, අහං මමානුභාවෙන ගහෙත්වා ගමිස්සාමිති. සාධු, හන්තෙති. අථ හගවා පඤ්ච භික්ඛුසතානි ගහෙත්වා ආකාසෙ උජ්ජනිත්වා කුණාලදහෙ පතිට්ඨාය තෙ භික්ඛු ආහ – “භික්ඛවෙ, ඉමස්මිං කුණාලදහෙ යෙසං මච්ඡානං නාමං න ජානාථ, තෙසං නාමං පුච්ඡථා”ති.

තෙ පුච්ඡිංසු, හගවා පුච්ඡිතපුච්ඡිතං කට්ඨෙයි. න කෙවලං මච්ඡානංයෙව, තස්මිං වනසණ්ඨෙ රුක්ඛානම්පි පබ්බතපාදෙ ද්විපදචතුස්පදසකුණානම්පි නාමානි පුච්ඡාපෙත්වා කට්ඨෙයි. අථ ද්විති සකුණෙහි මුඛතුණ්ඩකෙන ඩංසිත්වා ගහිතදණ්ඩකෙ නිසින්තො කුණාලසකුණරාජා පුරතො පච්ඡතො උභොසු පස්සෙසු සකුණසඬ්ඨපරිවුතො ආගච්ඡති. භික්ඛු තං දිස්වා – “එස, හන්තෙ, ඉමෙසං සකුණානං රාජා භවිස්සති, පරිවාරා එතෙ එතස්සා”ති මඤ්ඤාමාති. එවමෙව, භික්ඛවෙ, අයම්පි මම වංසො මම පවෙණිති. ඉදානි තාව මයං, හන්තෙ, එතෙ සකුණෙ පස්සාම. යං පන හගවා “අයම්පි මම වංසො මම පවෙණි”ති ආහ, තං සොතුකාමම්හාති. සොතුකාමත්ථ භික්ඛවෙති? ආම, හගවාති. තෙන හි සුණාථාති තීහි ගාථාසතෙහි මණ්ඨෙත්වා කුණාලජාතකං කට්ඨන්තො අනභිරතිං විනොදෙයි. දෙසනාපරියොසානෙ සබ්බෙපි සොතාපත්තිඵලෙ පතිට්ඨහිංසු, මග්ගෙනෙව ව

නෙසං ඉද්ධිපි ආගතා. භගවා – “හොතු තාව එත්තකං එතෙසං භික්ඛුන”න්ති ආකාසෙ උප්පතිත්වා මහාවනමෙව අගමාසි. තෙපි භික්ඛු ගමනකාලෙ දසබලස්ස ආනුභාවෙන ගන්ත්වා ආගමනකාලෙ අත්තනො ආනුභාවෙන භගවන්තං පරිවාරෙත්වා මහාවනෙ ඔතරිංසු.

භගවා පඤ්ඤත්තාසනෙ නිසීදිත්වා තෙ භික්ඛු ආමන්තෙත්වා – “එථ, භික්ඛවෙ, නිසීදථ, උපරිමග්ගත්තයවජ්ඣානං වො කිලෙසානං පහානාය කම්මට්ඨානං කපෙස්සාමි”ති කම්මට්ඨානං කපෙසි. භික්ඛු චින්තෙසු – “භගවා අම්භාකං අනභිරතභාවං ඤත්වා කුණාලදහං නෙත්වා අනභිරතිං විනොදෙසි, තත්ථ සොතාපත්තිඵලප්පත්තානං නො ඉදානි ඉධ තිණ්ණං මග්ගානං කම්මට්ඨානං අදාසි, න ඛො පනම්හෙහි ‘සොතාපන්නා මය’න්ති චිතිනාමෙතුං වට්ටති, උත්තමපුරිසසදිසෙහි නො භවිතුං වට්ටති”ති තෙ දසබලස්ස පාදෙ වන්දිත්වා උට්ඨාය නිසීදනං පජ්ඣොටෙත්වා විසුං විසුං පබ්භාරරුක්ඛමුලෙසු නිසීදිංසු.

භගවා චින්තෙසි – “ඉමෙ භික්ඛු පකතියාපි අවිස්සට්ඨකම්මට්ඨානා, ලද්ධපායස්ස පන භික්ඛුනො කිලමනකාරණං නාම නත්ථි. ගච්ඡන්තා ගච්ඡන්තා ව විපස්සනං වඩ්ඪෙත්වා අරහත්තං පත්වා – “අත්තනා අත්තනා පටිලද්ධගුණං ආරොචෙස්සාමා”ති මම සන්තිකං ආගමිස්සන්ති. එතෙසු ආගතෙසු දසසහස්සවක්කවාලෙ දෙවතා එකවක්කවාලෙ සන්නිපතිස්සන්ති, මහාසමයො භවිස්සති, විචිත්තෙ ඔකාසෙ මයා නිසීදිතුං වට්ටති”ති. තතො විචිත්තෙ ඔකාසෙ බුද්ධාසනං පඤ්ඤපෙත්වා නිසීදි.

සබ්බපයමං කම්මට්ඨානං ගහෙත්වා ගතපෙරො සහ පටිසම්භිදාහි අරහත්තං පාපුණි. තතො අපරො තතො අපරොති පඤ්චසතාපි පදුමිනියං පදුමානි විය විකසිංසු. සබ්බපයමං අරහත්තප්පත්තභික්ඛු – “භගවතො ආරොචෙස්සාමි”ති පල්ලඬ්ඨකං විනිබ්භුජිත්වා නිසීදනං පජ්ඣොටෙත්වා උට්ඨාය දසබලාභිමුඛො අහොසි. එවං අපරොපි අපරොපීති පඤ්චසතාපි හත්තසාලං පවිසන්තා විය පටිපාටියාව ආගමංසු. පයමං ආගතො වන්දිත්වා නිසීදනං පඤ්ඤපෙත්වා එකමන්තං නිසීදිත්වා පටිලද්ධගුණං ආරොචෙතුකාමො – “අත්ථි නු ඛො අඤ්ඤො කොචි, නත්ථි”ති නිවත්තිත්වා ආගමනමග්ගං ඔලොකෙන්නො අපරමපි අද්දස අපරමපි අද්දස. ඉති සබ්බෙපි තෙ ආගන්ත්වා එකමන්තං නිසීදිත්වා අයං ඉමස්ස හරායමානො න කපෙසි, අයං ඉමස්ස හරායමානො න කපෙසීති. බීණාසවානං කිර ද්වෙ ආකාරා හොන්ති – “අහො වත මයා පටිලද්ධගුණං සදෙවකො ලොකො බිජ්ජමෙව පටිවිජ්ඣෙය්සා”ති චිත්තං උප්පජ්ජති. පටිලද්ධභාවං පන නිධිලද්ධපුරිසො විය න අඤ්ඤස්ස ආරොචෙතුකාමො හොති.

එවං ඔසීදමන්තෙ පන තස්මිං අරියමණ්ඩලෙ පාවිනයුගන්ධරපරික්ඛෙපතො අබ්භා, මහිකා, ධුමො, රජො, රාහුති ඉමෙහි උපක්කිලෙසෙහි විජ්ජමුත්තං බුද්ධුප්පාදපටිමණ්ඩිතස්ස ලොකස්ස රාමණෙය්සාකදස්සනත්ථං පාවිනදිසාය උක්ඛිත්තරජතමයමහාආදාසමණ්ඩලං විය, නෙමිවට්ටියං ගහෙත්වා

පරිවත්තියමානරජතවක්කසස්සිරිකං පුණ්ණවන්දමණ්ඩලං උල්ලඬිසිත්වා අනිලපථං පටිපජ්ජිත්ථ. ඉති එවරුපෙ බණෙ ලයෙ මුහුත්තෙ භගවා සක්කෙසු විහරති කපිලවත්ථුස්මි. මහාවනෙ මහතා භික්ඛුසඬ්ඨසෙන සද්ධිං පඤ්චමත්තෙනි භික්ඛුසතෙනි සබ්බෙහෙව අරහන්තෙනි.

තත්ථ භගවාපි මහාසම්මතස්ස වංසෙ උප්පන්නො, තෙපි පඤ්චසතා භික්ඛු මහාසම්මතස්ස කුලෙ උප්පන්නා. භගවාපි බත්තියගබ්භෙ ජාතො, තෙපි බත්තියගබ්භෙ ජාතා. භගවාපි රාජපබ්බජිතො, තෙපි රාජපබ්බජිතා. භගවාපි සෙතච්ඡත්තං පහාය හත්ථගතං චක්කවත්තිරජ්ජං නිස්සජ්ජෙත්වා පබ්බජිතො, තෙපි සෙතච්ඡත්තං පහාය හත්ථගතානි රජ්ජානි නිස්සජ්ජෙත්වා පබ්බජිතා. ඉති භගවා පරිසුද්ධෙ ඔකාසෙ පරිසුද්ධෙ රත්තිභාගෙ සයං පරිසුද්ධො පරිසුද්ධපරිවාරො චිත්තරාගො චිත්තරාගපරිවාරො චිත්තදොසො චිත්තදොසපරිවාරො චිත්තමොහො චිත්තමොහපරිවාරො නිත්තණ්ණො නිත්තණ්ණපරිවාරො නික්කිලෙසො නික්කිලෙසපරිවාරො සන්තො සන්තපරිවාරො දන්තො දන්තපරිවාරො මුත්තො මුත්තපරිවාරො අතිවිය විරොවතීති. චණ්ණභූමි නාමෙසා, යත්තකං සක්කොති, තත්තකං චත්තබ්බං. ඉති ඉමෙ භික්ඛු සන්ධාය වුත්තං – “පඤ්චමත්තෙනි භික්ඛුසතෙනි සබ්බෙහෙව අරහන්තෙනි”ති.

යෙභුයොයනාති බහුතරා සන්තිපතිතා, මන්දා න සන්තිපතිතා අසඤ්ඤා අරුපාවචරදෙවතා සමාපන්නදෙවතා ව. තත්ත්වං සන්තිපාතක්කමො මහාවනස්ස කිර සාමන්තා දෙවතා වලිංසු – “ආයාම, හො බුද්ධදස්සනං නාම බහුපකාරං, ධම්මස්සවනං බහුපකාරං, භික්ඛුසඬ්ඨසදස්සනං බහුපකාරං, ආයාම ආයාමා”ති මහාසද්දං කුරුමානා ආගන්ත්වා භගවන්තඤ්ච තංමුහුත්තං අරහත්තජ්ජත්තබ්බිණාසවෙ ව චන්දිත්වා එකමන්තං අට්ඨංසු. එතෙනෙව උපායෙන තාසං තාසං සද්දං සුත්වා සද්දන්තරඅඬ්ඨගාචුතගාචුතඅඬ්ඨයොජනායොජනාදිවසෙන තියොජනසහස්සවිත්ථතෙ හිමවන්තෙ, තික්ඛත්තුං තෙසට්ඨියා නගරසහස්සෙසු, නවනචුතියා දොණමුඛසතසහස්සෙසු, ඡන්තචුතියා පට්ටනකොට්ඨසතසහස්සෙසු, ඡපණ්ණාසාය රතනාකරෙසුති සකලජම්බුදීපෙ, පුබ්බවිදෙහෙ, අපරගොයානෙ, උත්තරකුරුමිති, ද්වීපු පරිත්තදීපසහස්සෙසුති සකලචක්කවාලෙ, තතො දුතියතතියචක්කවාලෙති එවං දසසහස්සචක්කවාලෙසු දෙවතා සන්තිපතිතාති වෙදිතබ්බා. දසසහස්සචක්කවාලඤ්ඤි ඉධ දසලොකධාතුයොති අධිජ්ජෙතා. තෙන වුත්තං – “දසහි ව ලොකධාතුහි දෙවතා යෙභුයොයන සන්තිපතිතා භොන්ති”ති.

එවං සන්තිපතිතාහි දෙවතාහි සකලචක්කවාලගබ්භං යාව බ්‍රහ්මලොකා සුවිසරෙ නිරන්තරං පක්ඛිත්තසුවිහි විය පරිපුණ්ණං භොති. තත්‍ර බ්‍රහ්මලොකස්ස එවං උච්චත්තනං වෙදිතබ්බං. ලොහපාසාදෙ කිර සත්තකුටාගාරසමො පාසාණො බ්‍රහ්මලොකෙ යත්වා අධො බිත්තො චතුහි මාසෙහි පථවිං පාපුණාති. එවං මහත්තෙ ඔකාසෙ යථා හෙට්ඨා යත්වා බිත්තානි පුජ්ජානි වා ධූමො වා උපරි ගන්තුං, උපරි වා යත්වා බිත්තසාසපා හෙට්ඨා ඔතරිතුං අන්තරං න ලහන්ති, එවං නිරන්තරං දෙවතා අහෙසුං. යථා බො පන චක්කවත්තිරඤ්ඤො නිසින්නට්ඨානං අසම්බාධං භොති,

ආගතාගතා මහෙසක්ඛා ඛත්තියා ඔකාසං ලහන්තියෙව, පරතො පරතො පන අතිසම්බාධං හොති, එවමෙව භගවතො නිසින්තට්ඨානං අසම්බාධං, ආගතාගතා මහෙසක්ඛා දෙවතා ච මහාබ්‍රහ්මානො ච ඔකාසං ලහන්තියෙව. අපිසුදං භගවතො ආසන්නාසන්නට්ඨානෙ මහාපරිනිබ්බානෙ චුත්තනයෙනෙව වාලග්ගකොට්ඨිකුදනමත්තෙ පදෙසෙ දසපි විසම්පි සබ්බපරතො තිංසම්පි දෙවතා සුබ්බමෙ සුබ්බමෙ අත්තභාවෙ මාපෙත්වා අට්ඨංසු. සට්ඨි සට්ඨි දෙවතා අට්ඨංසු.

සුද්ධාවාසකායිකානන්ති සුද්ධාවාසවාසීනං. සුද්ධාවාසා නාම සුද්ධානං අනාගාමිඤ්ඤාසවානං ආවාසා පඤ්ච බ්‍රහ්මලොකා. එතදහොසිති කස්මා අහොසි? තෙ කිර බ්‍රහ්මානො සමාපත්තිං සමාපජ්ජිත්වා යථාපරිච්ඡෙදෙන චුට්ඨිතා බ්‍රහ්මභවනං ඔලොකෙන්තා පච්ඡාභත්තෙ භත්තගෙහං විය සුඤ්ඤතං අද්දසංසු. තතො “කුහිං බ්‍රහ්මානො ගතා”ති ආවජ්ජන්තා මහාසමාගමං ඤත්වා – “අයං සමාගමො මහා, මයං ඔහීනා, ඔහීනකානං ඔකාසො දුල්ලහො හොති, තස්මා ගච්ඡන්තා අතුච්ඡහත්ථා හුත්වා එකෙකං ගාථං අභිසංඛරිත්වා ගච්ඡාම. තාය මහාසමාගමෙ ච අත්තනො ආගතභාවං ජානාපෙස්සාම, දසබ්බස්ස ච වණ්ණං භාසිස්සාමා”ති. ඉති තෙසං සමාපත්තිතො චුට්ඨාය ආවජ්ජිතන්තා එතදහොසි.

332. භගවතො පුරතො පාතුරහෙසුන්ති පාළියං භගවතො සන්තිකෙ
අභිමුඛට්ඨානෙයෙව ඔතිණ්ණා විය කත්වා චුත්තා, න ඛො පනෙත්ථ එවං අත්ථො වෙදිතබ්බො. තෙ පන බ්‍රහ්මලොකෙ ධීතායෙව ගාථා අභිසංඛරිත්වා එකො පුරත්ථිමචක්කවාලමුඛවට්ඨියං ඔතරි, එකො දක්ඛිණචක්කවාලමුඛවට්ඨියං, එකො පච්ඡිමචක්කවාලමුඛවට්ඨියං, එකො උත්තරචක්කවාලමුඛවට්ඨියං ඔතරි. තතො පුරත්ථිමචක්කවාලමුඛවට්ඨියං ඔතිණ්ණබ්‍රහ්මා නීලකසිණං සමාපජ්ජිත්වා නීලරස්මියො විස්සජ්ජිත්වා දසසහස්සචක්කවාලදෙවතානං මණ්ඩමම. පටිමුඤ්චන්තො විය අත්තනො ආගතභාවං ජානාපෙත්වා බුද්ධචීරී නාම කෙනචි ඔත්ථරිතුං න සක්කා, තස්මා පහට්ඨද්ධචීරීයාව ආගන්ත්වා භගවන්තං අභිවාදෙත්වා එකමන්තං අට්ඨාසි. එකමන්තං ධීතො අත්තනා අභිසංඛිතං ගාථං අභාසි.

දක්ඛිණචක්කවාලමුඛවට්ඨියං ඔතිණ්ණබ්‍රහ්මාපි පීතකසිණං සමාපජ්ජිත්වා පීතරස්මියො සුවණ්ණපහං මුඤ්චිත්වා දසසහස්සචක්කවාලදෙවතානං සුවණ්ණපටං පාරුපෙන්තො විය අත්තනො ආගතභාවං ජානාපෙත්වා තථෙව අට්ඨාසි. පච්ඡිමචක්කවාලමුඛවට්ඨියං ඔතිණ්ණබ්‍රහ්මාපි ලොහිතකසිණං සමාපජ්ජිත්වා ලොහිතරස්මියො මුඤ්චිත්වා දසසහස්සචක්කවාලදෙවතානං රත්තවරකම්බලෙන පරික්ඛිපන්තො විය අත්තනො ආගතභාවං ජානාපෙත්වා තථෙව අට්ඨාසි. උත්තරචක්කවාලමුඛවට්ඨියං ඔතිණ්ණබ්‍රහ්මාපි ඔදාතකසිණං සමාපජ්ජිත්වා ඔදාතරස්මියො මුඤ්චිත්වා දසසහස්සචක්කවාලදෙවතානං සුමනපටං පාරුපෙන්තො විය අත්තනො ආගතභාවං ජානාපෙත්වා තථෙව අට්ඨාසි.

පාළියං පන “භගවතො පුරතො පාතුරහෙසුං. අථ ඛො තා දෙවතා භගවන්තං අභිවාදෙත්වා එකමන්තං අට්ඨංසු”ති එවං එකක්ඛණං විය පුරතො පාතුරහාවො ච

අභිවාදෙන්වා එකමන්තං ධීතභාවො ච වුත්තො, සො ඉමිනා අනුක්කමෙන අභොසි,
එකතො කත්වා පන දස්සිතො. ගාථාභාසනං පන පාළියං විසුං විසුංයෙව වුත්තං.

තත්ථ මහාසමයොති මහාසමුහො. පවනං වුව්චති වනසණ්ඛො. උභයෙනපි
භගවා ඉමස්මිං වනසණ්ඛෙ අජ්ජ මහාසමුහො මහාසන්නිපාතොති ආහ. තතො
යෙසං සො සන්නිපාතො, තෙ දස්සෙතුං දෙවකායා සමාගතාති ආහ. තත්ථ
දෙවකායාති දෙවසටා. ආගතම්භ ඉමං ධම්මසමයන්ති එවං සමාගතෙ දෙවකායෙ
දිස්වා මයම්පි ඉමං ධම්මසමුහං ආගතා. කිං කාරණා? දක්ඛිතායෙ අපරාජිතසඬ්ඝං,
කෙනචි අපරාජිතං අජ්ජෙව තයො මාරෙ මද්දිත්වා විජිතසඬ්භාමං ඉමං
අපරාජිතසඬ්ඝං දස්සනත්ථාය ආගතම්භාති අත්ථො. සො පන බුහ්මා ඉමං ගාථං
භාසිත්වා භගවන්තං අභිවාදෙන්වා පුරත්ථිමචක්කවාළමුඛවට්ඨියංයෙව අට්ඨාසි.

අථ දුතියො වුත්තනයෙනෙව ආගන්ත්වා අභාසි. තත්ථ තත්ත භික්ඛවොති තස්මිං
සන්නිපාතට්ඨානෙ භික්ඛු. සමාදහංසුති සමාධිනා යොජෙසුං. විත්තමත්තතො උජුකං
අකංසුති අත්තතො විත්තං සබ්බෙ වඬ්ඤාකුට්ඨප්පිම්භාවෙ හරිත්වා උජුකං අකරිංසු.
සාරථීව තෙත්තාති ගහෙත්වාති යථා සමජ්ජවත්තෙසු සිත්ඨවෙසු ඔධස්තපතොදො
සාරථී සබ්බයොත්තාති ගහෙත්වා අවොදෙන්තො අවාරෙන්තො තිට්ඨති, එවං
ජළඬ්භූපෙක්ඛාසමන්තාගතා ගුත්තද්ථාරා සබ්බෙපෙනෙ පඤ්චසතා භික්ඛු ඉන්ද්‍රියාති
රක්ඛන්ති පණ්ඩිතා, එතෙ දට්ඨුං ඉධාගතම්භ භගවාති. සොපි ගන්ත්වා
යථායානෙයෙව අට්ඨාසි.

අථ තතියො වුත්තනයෙනෙව ආගන්ත්වා අභාසි. තත්ථ ඡෙත්වා බීලන්ති
රාගදොසමොහබීලං ඡින්දිත්වා. පලිසන්ති රාගදොසමොහපලිසමෙව. ඉන්දබීලන්තිපි
රාගදොසමොහඉන්දබීලමෙව. ඌභව්ච මනෙජාති එතෙ තණ්හාඵජාය අභාවෙන
අනෙජා භික්ඛු ඉන්දබීලං ඌභව්ච සමුහන්තිවා. තෙ වරන්තීති වතුසු දිසාසු
අජ්ජපටිහතවාරිකං වරන්ති. සුද්ධාති නිරුපක්කිලෙසා. විමලාති නිම්මලා. ඉදං
තස්සෙව වෙච්චනං. වක්ඛුමතාති පඤ්චභි වක්ඛුභි වක්ඛුමන්තෙන. සුදන්තාති
වක්ඛුතොපි දන්තා, සොතතොපි සාතතොපි ජීවිහාතොපි කායතොපි මනතොපි
දන්තා. සුසුනාගාති තරුණනාගා. තෙ ඵ්වරුපෙන අනුත්තරෙන යොගාවරියෙන
දමිතෙ තරුණනාගෙ දස්සනාය ආගතම්භ භගවාති. සොපි ගන්ත්වා යථායානෙයෙව
අට්ඨාසි.

අථ චතුත්ථො වුත්තනයෙනෙව ආගන්ත්වා අභාසි. තත්ථ ගතාසෙති
නිබ්බෙමතිකසරණගමනෙන ගතා. සොපි ගන්ත්වා යථායානෙයෙව අට්ඨාසි.

දෙවතාසන්නිපාතවණ්ණනා

333. අථ භගවා ඔලොකෙන්තො පථවීතලතො යාව
චක්කවාළමුඛවට්ඨිපරිච්ඡේදා යාව අකනිට්ඨබුහ්මලොකා දෙවතාසන්නිපාතං දිස්වා
චින්තෙසි – “මහා අයං දෙවතාසමාගමො, භික්ඛු පන එවං මහා දෙවතාය
සමාගමොති න ජානන්ති, හන්ද, නෙසං ආචික්ඛාමී” ති, එවං චින්තෙත්වා “අථ බො

හගවා හික්බු ආමන්තෙසි” ති සබ්බං විත්ථාරෙනබ්බං. තත්ථ එතපරමාති එතං පරමං පමාණං එතෙසන්ති එතපරමා. ඉදානි බුද්ධානං පන අභාවා “යෙපි තෙ, හික්බවෙ, එතරහි” ති තතියො වාරො න චුත්තො. ආචික්ඛිස්සාමි, හික්බවෙති කස්මා ආහ? දෙවතානං විත්තකල්ලතාජනනත්ථං. දෙවතා කිර විත්තෙසුං – “හගවා එවං මහන්තෙ සමාගමෙ මහෙසක්ඛානංයෙව දෙවතානං නාමගොත්තාති කට්ඨස්සති, අප්පෙසක්ඛානං කිං කට්ඨස්සති” ති? අථ හගවා “ඉමා දෙවතා කිං විත්තෙන්ති” ති ආවජ්ජන්තො මුඛෙන හත්ථං පවෙසෙත්වා හදයමංසං මද්දන්තො විය සහණ්ඩං වොරං ගණ්හන්තො විය ව තං තාසං විත්තාවාරං ඤත්වා – “දසසහස්සවක්කවාළතො ආගතාගතානං අප්පෙසක්ඛමහෙසක්ඛානං සබ්බාසම්පි දෙවතානං නාමගොත්තං කට්ඨස්සාමි” ති විත්තෙසි.

බුද්ධා නාම මහන්තා එතෙ සත්තවිසෙසා, යං සදෙවකස්ස ලොකස්ස දිට්ඨං සුතං මුතං විඤ්ඤාතං පත්තං පරියෙසිතං අනුච්චරිතං මනසා, න කිඤ්චි කත්ථවි නීලාදිවසෙන විහත්තරුපාරම්මණෙසු රුපාරම්මණං වා හෙරිසද්දාදිවසෙන විහත්තසද්දාරම්මණාදීසු විසුං විසුං සද්දාදිආරම්මණං වා අත්ථි, යං එතෙසං ඤාණමුඛෙ ආපාථං නාගච්ඡති. යථාහ –

“යං හික්බවෙ සදෙවකස්ස ලොකස්ස...පෙ.... සදෙවමනුස්සාය දිට්ඨං සුතං මුතං විඤ්ඤාතං පත්තං පරියෙසිතං අනුච්චරිතං මනසා, තමහං ජානාමි, තමහං පස්සාමි, තමහං අබ්භඤ්ඤාසි” ත්ති (අ. නි. 4.24).

එවං සබ්බත්ථ අප්පට්ඨතඤාණො හගවා සබ්බාපි තා දෙවතා හබ්බාහබ්බවසෙන ද්වෙ කොට්ඨාසෙ අකාසි. “කම්මාවරණෙන වා සමන්තාගතා” තිආදිනා නයෙන චුත්තා සත්තා අභබ්බා නාම. තෙ එකවිහාරෙ වසන්තෙපි බුද්ධා න ඔලොකෙන්ති. විපරිතා පන හබ්බා නාම, තෙ දුරෙ වසන්තෙපි ගන්ත්වා සඬගණ්හන්ති. තස්මා තස්මිම්පි දෙවතාසන්නිපාතෙ යෙ අභබ්බා, තෙ පභාය හබ්බෙ පරිග්ගහෙසි. පරිග්ගහෙත්වා – “එත්තකා එත්ථ රාගවරිතා, එත්තකා දොසවරිතා, එත්තකා මොහවරිතා” ති චරිතවසෙන ඡ කොට්ඨාසෙ අකාසි. අථ නෙසං සප්පායං ධම්මදෙසනං උපධාරයන්තො – “රාගවරිතානං දෙවතානං සම්මාපරිබ්බාජනියසුත්තං කට්ඨස්සාමි, දොසවරිතානං කලහවිවාදසුත්තං, මොහවරිතානං මහාබ්ඝ්ඝසුත්තං, විතක්කවරිතානං චූළබ්ඝ්ඝසුත්තං, සද්ධාවරිතානං තුවට්ඨකපට්ඨපදං, බුද්ධිචරිතානං පුරාහෙදසුත්තං කට්ඨස්සාමි” ති දෙසනං වචන්ථපෙත්වා පුත තං පරිසං මනසාකාසි – “අත්තජ්ඣාසයෙන නු ඛො ජානෙය්‍යා, පරජ්ඣාසයෙන අත්ථුප්පත්තිකෙන පුච්ඡාවසෙනා” ති. තතො “පුච්ඡාවසෙන ජානෙය්‍යා” ති ඤත්වා “අත්ථි නු ඛො කොචි දෙවතානං අජ්ඣාසයං ගහෙත්වා චරිතවසෙන පඤ්භං පුච්ඡිතුං සමත්ථො” ති “තෙසු පඤ්චසතෙසු හික්බුසු එකොපි න සක්කොති” ති අද්දස. තතො අසිතිමහාසාවකෙ ද්වෙ අග්ගසාවකෙ ව සමන්තාහරිත්වා “තෙපි න සක්කොන්ති” ති දිස්වා විත්තෙසි “සවෙ පච්චෙකබුද්ධො භවෙය්‍යා, සක්කුණෙය්‍යා නු ඛො” ති “සොපි න සක්කුණෙය්‍යා” ති ඤත්වා “සක්කසුයාමාදීසු කොචි සක්කුණෙය්‍යා” ති සමන්තාහරි. සවෙ හි තෙසු

කොව් සක්කුණෙයා, තං පුච්ඡාපෙත්වා අත්තනා විස්සජ්ජෙයා, න පන තෙසුපි කොව් සක්කොති.

අථ ස්ස එතදහොසි – “මාදිසො බුද්ධොයෙව සක්කුණෙයා, අත්ථි පන කත්ථවි අඤ්ඤො බුද්ධො”ති අනන්තාසු ලොකධාතුසු අනන්තඤ්ඤාණං පත්ථරිත්වා ඔලොකෙන්තො අඤ්ඤං බුද්ධං න අද්දස. අනච්ඡරියඤ්ඤෙතං, යං ඉදානි අත්තනා සමං න පස්සෙයා, සො ජාතදිවසෙපි බ්‍රහ්මජාලවණ්ණනායං චුත්තනයෙන අත්තනා සමං අපස්සන්තො – “අග්ගොහමස්මි ලොකස්සා”ති අප්පට්චත්තියං සිහනාදං නදි. එවං අඤ්ඤං අත්තනා සමං අපස්සිත්වා චිත්තෙසි – “සචෙ අහං පුච්ඡිත්වා අහමෙව විස්සජ්ජෙයාං, එවම්පෙනා දෙවතා න සක්ඛිස්සන්ති පටිච්ඡක්කිතුං. අඤ්ඤස්මිං පන බුද්ධොයෙව පුච්ඡන්තෙ මයි ව විස්සජ්ජන්තෙ අච්ඡෙරකං හවිස්සති, සක්ඛිස්සන්ති ව දෙවතා පටිච්ඡක්කිතුං, තස්මා නිම්මිතබුද්ධං මාපෙස්සාමි”ති අභිඤ්ඤාපාදකජ්ඣානං සමාපජ්ජිත්වා වුට්ඨාය – “පත්තච්චරගහණං ආලොකිතවිලොකිතං සම්ඤ්ජිතපසාරිතඤ්ඤං මම සදිසංයෙව හොතු”ති කාමාවචරචිත්තෙහි පරිකම්මං කත්වා පාචිනියුගන්ධරපරික්ඛෙපතො උල්ලඬසමානං චන්දමණ්ඩලං හින්දිත්වා නික්ඛමන්තං විය රූපාවචරචිත්තෙන අධිට්ඨාසි.

දෙවසඬසො තං දිස්වා – “අඤ්ඤොපි නු ඛො, හො, චන්දො උග්ගතො”ති ආහ. අථ චන්දං ඔහාය ආසන්නතරෙ ජාතෙ “න චන්දො, සුරියො උග්ගතො”ති, පුන ආසන්නතරෙ ජාතෙ “න සුරියො, දෙවච්ඡානං එක”ත්ති, පුන ආසන්නතරෙ ජාතෙ “න දෙවච්ඡානං, දෙවපුත්තො එකො”ති, පුන ආසන්නතරෙ ජාතෙ “න දෙවපුත්තො, මහාබ්‍රහ්මා එකො”ති, පුන ආසන්නතරෙ ජාතෙ “න මහාබ්‍රහ්මා, අපරොපි හො බුද්ධො ආගතො”ති ආහ. තත්ථ පුච්ඡජ්ජනදෙවතා චිත්තයිංසු – “එකබුද්ධස්ස තාව අයං දෙවතාසන්නිපාතො, ද්විත්තං කීච මහන්තො හවිස්සති”ති. අරියදෙවතා චිත්තයිංසු – “එකිස්සා ලොකධාතුයා ද්වෙ බුද්ධා නාම නත්ථි, අද්ධා හගවතා අත්තනා සදිසො අඤ්ඤො එකො බුද්ධො නිම්මිතො”ති.

අථ තස්ස දෙවසඬසස්ස පස්සන්තස්සෙව නිම්මිතබුද්ධො ආගන්ත්වා දසබලං අවන්දිත්වා සම්මුඛට්ඨානෙ සමසමං කත්වා මාපිතෙ ආසනෙ නිසීදි. හගවතොපි ද්වත්තිංස මහාපුරිසලක්ඛණානි, නිම්මිතස්සාපි ද්වත්තිංසාව, හගවතොපි සරීරා ඡබ්බණ්ණරස්මියො නික්ඛමන්ති, නිම්මිතස්සාපි, හගවතො සරීරරස්මියො නිම්මිතස්ස සරීරෙ පටිහඤ්ඤන්ති, නිම්මිතස්ස සරීරරස්මියො හගවතො කායෙ පටිහඤ්ඤන්ති. තා ද්විත්තමිපි බුද්ධානං සරීරතො උග්ගම්ම අකනිට්ඨහවනං ආහච්ච තතො පටිච්චත්තිත්වා දෙවතානං මත්ථකපරියන්තෙ ඔතරිත්වා චක්කවාලමුඛවට්ටියං පතිට්ඨතිංසු. සකලචක්කවාලගබ්භං සුවණ්ණමයවඬකගොපානසිවිනද්ධම්ච චෙතියසරං විරොචිත්ථ. දසසහස්සචක්කවාලදෙවතා එකචක්කවාලෙ රාසිභූතා ද්විත්තං බුද්ධානං රස්මිගබ්භන්තරං පවිසිත්වා අට්ඨංසු. නිම්මිතබුද්ධො නිසීදන්තොයෙව දසබලස්ස බොධිපල්ලඬකෙ කිලෙසජ්ජහානං අභිත්ථවන්තො –

“පුච්ඡාමි මුනිං පහුතපඤ්ඤං,
 තිණ්ණං පාරභිගතං පරිනිබ්බුතං ධීතත්තං;
 නික්ඛම්ම සරා පනුජ්ජ කාමෙ,
 කථං භික්ඛු සම්මා සො ලොකෙ පරිබ්බජෙය්‍යා”ති. (සු. නි. 361) –

ගාථං අභාසි. සත්ථා දෙවතානං තාව චිත්තකල්පනාජනනත්ථං ආගතාගතානං
 නාමගොත්තානි කට්ඨස්සාමිති චිත්තෙන්වා ආචික්ඛිස්සාමි, භික්ඛවෙනිආදිමාහ.

334. තත්ථ සිලොකමනුකස්සාමිති අක්ඛරපදනියමිතං වචනසඬ්ඝාතං
 පවත්තයිස්සාමි. යත්ථ භුම්මා තදස්සිතාති යෙසු යෙසු යානෙසු භුම්මා දෙවතා තං තං
 නිස්සිතා. යෙ සිතා ගිරිගඬ්භරන්තිආදීහි තෙසං භික්ඛුනං වණ්ණං කට්ඨස්සි, යෙ භික්ඛු
 ගිරිකූචීඨං නිස්සිතාති අත්ථො. පභිතත්තාති පෙසිතචිත්තා. සමාභිතාති අචික්ඛිත්තා.

පුටුති බහුජනා. සිභාව සල්ලිනාති සිභා විය නිලිනා එකත්තං උපගතා.
 ලොමහංසාභිසම්භුතොති ලොමහංසං අභිභවිත්වා ධීතා, නිබ්භයාති වුත්තං හොති.
 ඔදාතමනසා සුද්ධාති ඔදාතචිත්තා හුත්වා සුද්ධා. විජ්ජසන්තාමනාවිලාති
 විජ්ජසන්තඅනාවිලා.

භියොපඤ්ඤවසනෙ ඤත්වාති සම්මාසම්බුද්ධෙන සද්ධිං අතිරෙකපඤ්ඤවසනෙ
 භික්ඛු ජානිත්වා. වනෙ කාපිලවත්ථවෙති කපිලවත්ථුසම්පම්භි ජාතෙ වනසණ්ඨෙ.
 තතො ආමන්තයි සත්ථාති තදා ආමන්තයි. සාවකෙ සාසනෙ රතෙති අත්තනො
 ධම්මදෙසනාය සවනන්තෙ ජාතත්තා සාවකෙ සික්ඛත්තයසාසනෙ රතත්තා සාසනෙ
 රතෙ. ඉදං සබ්බං – “සිලොකමනුකස්සාමි”ති වචනතො අඤ්ඤෙන වුත්තං විය
 කත්වා වදති.

දෙවකායා අභික්කන්තා, තෙ විජානාථ භික්ඛවොති තෙ දිබ්බවක්ඛුනා
 විජානාථාති තෙසං භික්ඛුනං දිබ්බවක්ඛුඤ්ඤාණාභිනීභාරත්ථාය කට්ඨස්සි. තෙ ව
 ආතජ්ජමකරුං, සුත්වා බුද්ධස්ස සාසනන්ති තෙ ව භික්ඛු තං බුද්ධසාසනං සුත්වා
 තාවදෙව තදත්ථාය වීරියං කරිංසු.

එවං කතමත්තාතජ්ජානංයෙව තෙසං පාතුරහු ඤාණං. කිදිසං? අමනුස්සානං
 දස්සනං දිබ්බවක්ඛුඤ්ඤාණං උජ්ජජ්ජී. න තං තෙහි තස්මිං බණ්ණ පරිකම්මං කත්වා
 උජ්ජාදිතං. අරියමග්ගෙනෙව හි තං නිජ්ජන්තං. අමනුස්සදස්සනත්ථං පනස්ස
 අභිනීභාරමත්තමෙව කතං. සත්ථාපි – “අත්ථී තුම්භාකං ඤාණං, තං නිහරිත්වා
 තෙන හි තෙ විජානාථා”ති ඉදමෙව සන්ධාය “තෙ විජානාථ, භික්ඛවො”ති ආහ.

අජ්ජෙකෙ සතමද්දක්ඛුන්ති තෙසු භික්ඛුසු එකච්චෙ භික්ඛු අමනුස්සානං සතං
 අද්දසංසු. සහස්සං අථ සත්තරින්ති එකෙ සහස්සං. එකෙ සත්තති සහස්සාති.

සතං එකෙ සහස්සානන්ති එකෙ සතසහස්සං අද්දසංසු.
 අජ්ජෙකෙනන්තමද්දක්ඛුන්ති විපුලං අද්දසංසු, සතවසෙන සහස්සවසෙන ව

අපරිච්ඡින්නෙපි අද්දසංසුති අත්ථො. කස්මා? යස්මා දිසා සබ්බා පුටා අහුං, හරිතා සම්පුණ්ණාව අගෙසුං.

තඤ්ච සබ්බං අභිඤ්ඤායාති යං තෙසු එකෙනෙකෙන දිට්ඨං, තඤ්ච සබ්බං ජානිත්වා. චචත්ථිත්වාන චක්ඛුමාති හත්ථතලෙ ලෙඛං විය පච්චක්ඛතො චචත්ථපෙත්වා පඤ්චහි චක්ඛුහි චක්ඛුමා සත්ථා. තතො ආමන්තයිති පුබ්බෙ චුත්තගාථමෙව නාමගොත්තකිත්තනත්ථාය ආහ. තුම්හෙ එතෙ විජානාථ, පස්සථ, ඔලොකෙථ, යෙ වොහං කිත්තයිස්සාමීති අයමෙත්ථ සම්බන්ධො. ගිරාහීති චචනෙහි. අනුපුබ්බසොති අනුපට්ඨාටියා.

335. සත්තසහස්සා තෙ යක්ඛා, භූමිමා කාපිලචත්ථවාති සත්තසහස්සා තාවෙත්ථ කපිලචත්ථුං නිස්සාය නිබ්බත්තා භූමිමා යක්ඛායෙවාති වදති. ඉද්ධිමන්තොති දිබ්බඉද්ධියුත්තා. පුත්තිමන්තොති ආනුභාවසම්පන්නා. චණ්ණවන්තොති සරීරචණ්ණසම්පන්නා. යසස්සිතොති පරිවාරසම්පන්නා. මොදමානා අභික්කාමුත්ති තුට්ඨවිත්තා ආගතා. භික්ඛුනං සමීතිං වනන්ති ඉමං මහාවනං භික්ඛුනං සන්තිකං භික්ඛුනං දස්සනත්ථාය ආගතා. අථ වා සමීතින්ති සමුහං, භික්ඛුසමුහං දස්සනාය ආගතාතිපි අත්ථො.

ජසහස්සා හෙමවතා, යක්ඛා නානත්තචණ්ණොති ජසහස්සා හෙමවතපබ්බතෙ නිබ්බත්තයක්ඛා, තෙ ච සබ්බෙපි නීලාදිචණ්ණවසෙන නානත්තචණ්ණා.

සාතාගිරා තිසහස්සාති සාතාගිරිපබ්බතෙ නිබ්බත්තයක්ඛා තිසහස්සා.

ඉච්චෙතෙ සොළසසහස්සාති එතෙ සබ්බෙපි සොළසසහස්සා හොන්ති.

වෙස්සාමිත්තා පඤ්චසතාති වෙස්සාමිත්තපබ්බතෙ නිබ්බත්තා පඤ්චසතා.

කුම්භීරො රාජගහිකොති රාජගහනගරෙ නිබ්බත්තො කුම්භීරො නාම යක්ඛො. වෙපුල්ලස්ස නිවෙසනන්ති තස්ස වෙපුල්ලපබ්බතො නිවෙසනං නිවාසනට්ඨානන්ති අත්ථො. භියොයා නං සතසහස්සං, යක්ඛානං පයිරුපාසතීති තං අතිරෙකං යක්ඛානං සතසහස්සං පයිරුපාසති. කුම්භීරො රාජගහිකො, සොපාගා සමීතිං වනන්ති සොපි කුම්භීරො සපරිචාරො ඉමං වනං භික්ඛුසමීතිං දස්සනත්ථාය ආගතො.

336. පුරිමඤ්ච දිසං රාජා, ධතරට්ඨො පසාසතීති පාවීනදිසං අනුසාසති. ගන්ධබ්බානං අධිපතීති චතුසුපි දිසාසු ගන්ධබ්බානං ජෙට්ඨකො. සබ්බෙ තෙ තස්ස වසෙ වත්තන්ති. මහාරාජා යසස්සිසොති මහාපරිචාරො එසො මහාරාජා.

පුත්තාපි තස්ස බහවො, ඉන්දනාමා මහබ්බලාති තස්ස ධතරට්ඨස්ස බහවො මහබ්බලා පුත්තා, තෙ සබ්බෙ සක්කස්ස දෙවරඤ්ඤො නාමධාරකා.

විරුල්හො තං පසාසතීති තං දිසං විරුල්හො අනුසාසති.

පුත්තාපි තස්සාති තස්සාපි තාදිසායෙව පුත්තා. පාළියං පන “මහබ්බලා”ති ලිඛන්ති. අට්ඨකථායං සබ්බවාරෙසු “මහබ්බලා”ති පාඨො.

“පුරිමං දිසං ධනරට්ඨො, දක්ඛිණෙන විරුළ්භකො;
පච්ඡිමෙන විරුපක්ඛො, කුචෙරො උත්තරං දිසං.

චත්තාරො තෙ මහාරාජා, සමන්තා චතුරො දිසා;
දද්දල්ලමානා අට්ඨංසු, චනෙ කාපිලචත්ථවෙ”ති.

ඉමා පන ගාථා සබ්බසඨ්ඨගාභිකවසෙන වුත්තා.

අයඤ්චෙත්ථ අත්ථො – දසසහස්සවක්කවාලෙ ධනරට්ඨා නාම මහාරාජානො අත්ථී. තෙ සබ්බෙපි කොට්ඨසතසහස්සකොට්ඨසතසහස්සගන්ධබ්බපරිවාරා ආගන්ත්වා පුරත්ථිමාය දිසාය කපිලචත්ථුමභාවනතො පට්ඨාය චක්කවාලගබ්භං පුරෙත්වා යීතා. එවං දක්ඛිණදිසාදීසු විරුළ්භකාදයො. තෙනෙවාහ – “සමන්තා චතුරො දිසා, දද්දල්ලමානා අට්ඨංසු”ති. ඉදඤ්ඨි වුත්තං හොති – “සමන්තා චක්කවාලෙහි ආගන්ත්වා චතුරො දිසා පබ්බතමත්ථකෙසු අග්ගික්ඛන්ධා විය සුට්ඨු ජලමානා යීතා”ති. තෙ පන යස්මා කපිලචත්ථුවනමෙව සන්ධාය ආගතා, තස්මා චක්කවාලං පුරෙත්වා චක්කවාලෙන සමසමා යීතාපි – “චනෙ කාපිලචත්ථවෙ”ති වුත්තා.

337. තෙසං මායාවිනො දාසා, ආගුං චඤ්චනිකා සයාති තෙසං මහාරාජානං කතපාපපට්ඨිජාදනලක්ඛණාය මායාය යුත්තා කුට්ඨාචාරා දාසා අත්ථී, යෙ සම්මුඛපරම්මුඛචඤ්චනාහි ලොකං චඤ්චනතො “චඤ්චනිකා”ති ව, කෙරාට්ඨසාඨෙය්‍යෙන සමන්තාගතත්තා “සයා”ති ව වුච්චන්ති, තෙපි ආගතාති අත්ථො. මායා කුට්ඨෙණ්ඩු විට්ඨෙණ්ඩු, විට්ඨවිව විට්ඨො සහාති තෙ දාසා සබ්බෙපි මායාකාරකාව. නාමෙන පනෙත්ථ එකො කුට්ඨෙණ්ඩු නාම, එකො විට්ඨෙණ්ඩු නාම. පාළියං පන “වෙට්ඨෙණ්ඩු”ති ලිඛන්ති. එකො විට්ඨවිව නාම, එකො විට්ඨො නාම. සහාති සොපි විට්ඨො තෙහි සහෙව ආගතො.

චන්දනො කාමසෙට්ඨො ව, කින්තිසණ්ඩු නිසණ්ඩු වාති අපරො කින්තිසණ්ඩු නාම. පාළියං පන “කින්තුසණ්ඩු”ති ලිඛන්ති. නිසණ්ඩු වාති අඤ්ඤො නිසණ්ඩු නාම, එත්තකා දාසා. ඉතො පරෙ පන –

“පනාදො ඔපමඤ්ඤො ව, දෙවසුතො ව මානලි;
චිත්තසෙනො ව ගන්ධබ්බො, නළො රාජා ජනෙසහො;
ආගුං පඤ්චසිඛො වෙව, තිම්බරු සුරියවච්ඡසා”ති. –

ඉමෙ දෙවරාජානො. තත්ථ දෙවසුතොති දෙවසාරථී. චිත්තසෙනොති චිත්තො ව සෙනො ව චිත්තසෙනො ව. ගන්ධබ්බොති අයං චිත්තසෙනො ගන්ධබ්බකායිකො දෙවපුත්තො, න කෙවලං වෙස, සබ්බෙ පෙනෙ පනාදාදයො ගන්ධබ්බා එව. නළොරාජාති නළකාරදෙවපුත්තො නාමෙකො. ජනෙසහොති ජනවසහො

දෙවපුත්තො. ආගුං පඤ්චසිඛො වෙවාති පඤ්චසිඛො වෙව දෙවපුත්තො ආගතො.
තිම්බරුති තිම්බරු නාම ගන්ධබ්බදෙවරාජා. සූරියවච්ඡසාති තස්සෙව ධිතා.

එතෙ වඤ්ඤෙ ව රාජානො, ගන්ධබ්බා සහ රාජුභීති එතෙ ව නාමවසෙන
වුත්තගන්ධබ්බරාජානො අඤ්ඤෙ ව එතෙහි රාජුභී සද්ධිං බහු ගන්ධබ්බා. මොදමානා
අභික්කාමුං, භික්ඛුනං සමීතිං වනන්ති හට්ඨතුට්ඨවිත්තා භික්ඛුසඤ්ඤාසමීතිං ඉමං වනං
ආගතාති අත්ථො.

338. අපාගුං නාගසා නාගා, වෙසාලා සහතච්ඡකාති නාගසදහවාසිකා ව
වෙසාලිවාසිකා ව නාගා සහ තච්ඡකනාගපරිසාය ආගතාති අත්ථො.
කම්බලස්සතරාති කම්බලො ව අස්සතරො ව. එතෙ කිර සිනෙරුපාදෙ වසන්ති,
සුපණ්ණෙහිපි අනුද්ධරණියා මහෙසක්ඛනාගා පායාගා සහ ඤාතිභීති
පයාගතිත්ථවාසිනො ව සහ ඤාතිසඤ්ඤාන ආගතා.

යාමුනා ධතරට්ඨා වාති යමුනවාසිනො ව ධතරට්ඨකුලෙ උප්පන්නා නාගා ව.
එරාවණො මහානාගොති එරාවණො ව දෙවපුත්තො, ජාතියා නාගො න භොති.
නාගවොහාරෙන පනෙස වොහරියති. සොපාගාති සොපි ආගතො.

යෙ නාගරාජෙ සහසා හරන්තීති යෙ ඉමෙ වුත්තප්පකාරෙ නාගෙ ලොභාභිභූතා
සාහසං කත්වා හරන්ති ගණ්හන්ති. දිබ්බා දිජා පක්ඛි විසුද්ධවක්ඛුති දිබ්බානුභාවතො
දිබ්බා මාතුකුච්ඡිතො ව අණ්ඩකොසතො වාති ද්වෙ වාරෙ ජාතාති දිජා
පක්ඛයුත්තතාය පක්ඛි යොජනසතන්තරෙපි යොජනසහස්සන්තරෙපි නාගෙ
දස්සනසමත්ථවක්ඛුතාය විසුද්ධවක්ඛු. වෙහායසා තෙ වනමජ්ඣස්පත්තාති තෙ
ආකාසෙනෙව ඉමං මහාවනං සම්පන්නා. චිත්තා සුපණ්ණා ඉති තෙස නාමන්ති තෙසං
“චිත්තසුපණ්ණා”ති නාමං.

අභයං තදා නාගරාජානමාසි, සුපණ්ණතො බෙමමකාසි බුද්ධොති තස්මා
සබ්බෙපි තෙ අඤ්ඤමඤ්ඤං සණ්ඨාහි වාචාහි උපවිහයන්තා මිත්තා විය බන්ධවා
විය ව සමුල්ලපන්නා සම්මොදමානා ආලිඬගන්තා හත්ථෙ ගණ්හන්තා අංසකුටෙ
හත්ථං යපෙන්නා හට්ඨතුට්ඨවිත්තා. නාගා සුපණ්ණා සරණමකංසු බුද්ධන්ති
බුද්ධංයෙව සරණං ගතා.

339. ජිතා වජිරහත්ථෙන්නාති ඉන්දෙන දෙවරඤ්ඤා ජිතා. සමුද්දං අසුරාසිතාති
මහාසමුද්දවාසිනො සුජාතාය අසුරකඤ්ඤාය කාරණා සබ්බෙපි භාතරො
වාසවස්සෙනෙ, ඉද්ධිමන්තො යසස්සිනො.

තෙසු කාලකඤ්ඤා මහාභිස්මාති කාලකඤ්ඤා ව මහන්තෙ භිංසනෙ අත්තභාවෙ
මාපෙත්වා ආගමිංසු. අසුරා දානවෙසසාති දානවෙසසා නාම අඤ්ඤෙ
ධනුග්ගහඅසුරා. වෙපචිත්ති සුචිත්ති ව, පහාරාදො නමුචි සහාති වෙපචිත්තිඅසුරො,
සුචිත්තිඅසුරො වාති එතෙ ව අසුරා නමුචි ව මාරො දෙවපුත්තො එතෙහි සහෙව
ආගතො. ඉමෙ අසුරා මහාසමුද්දවාසිනො, අයං පරනිම්මිතදෙවලොකවාසි, කස්මා

එතෙහි සභාගතොති? අවිඡන්දිකත්තා. තෙපි හි අවිඡන්දිකා අභබ්බා, අයම්පි තාදිසොයෙව. තස්මා ධාතුසො සංසන්දමානො ආගතො.

සතඤ්ච බලිපුත්තානන්ති බලිනො මහාඅසුරස්ස පුත්තානං සතං. සබ්බෙ වෙරොචනාමකාති සබ්බෙ අත්තනො මාතුලස්ස රාහුස්සෙව නාමධරා. සන්තස්හිත්වා බලිසෙනන්ති අත්තනො බලිසෙනං සන්තස්හිත්වා සබ්බෙ කතසන්තාභාව හුත්වා. රාහුහද්දමුපාගමුන්ති රාහුඅසුරින්දං උපසඬ්ඨකම්භු. සමයො දානි හද්දන්තෙති හද්දං තච භොතු, සමයො තෙ හික්ඛුනං සමිතිං වනං උපසඬ්ඨකම්භිත්වා හික්ඛුසඬ්ඨං දස්සනායාති අත්ථො.

340. ආපො ච දෙවා පථවී, තෙජො වායො තදාගමුන්ති ආපොකසිණාදීසු පරිකම්මං කත්වා නිබ්බත්තා ආපොතිආදිනාමකා දෙවා ආගමුං. වරුණා වාරණා දෙවා, සොමො ච යසසා සභාති වරුණදෙවතා, වාරණදෙවතා, සොමදෙවතාති එවං නාමකා ච දෙවා යසසා නාම දෙවෙන සභාගතාති අත්ථො. මෙත්තාකරුණාකායිකාති මෙත්තාකායො ච කරුණාකායො ච පරිකම්මං කත්වා නිබ්බත්තදෙවා. ආගුං දෙවා යසස්සිනොති එතෙපි මහායසා දෙවා ආගතා.

දසෙතෙ දසධා කායා, සබ්බෙ නානත්තවණ්ණිනොති තෙ දසධා ධීතා දස දෙවකායා සබ්බෙ නීලාදිවසෙන නානත්තවණ්ණා ආගතාති අත්ථො.

වෙණ්ඩු ච දෙවාති වෙණ්ඩුදෙවතා ච. සහලි වාති සහලිදෙවතා ච. අසමා ච දූවෙ යමාති අසමදෙවතා ච ද්වෙ ච යමකා දෙවා. චන්දස්සුපනිසා දෙවා, චන්දමාගුං පුරක්ඛත්වාති චන්දනිස්සිතකා දෙවා චන්දං පුරතො කත්වා ආගතා. තථා සුරියනිස්සිතකා දෙවා සුරියං පුරක්ඛත්වා. නක්ඛත්තාති පුරක්ඛත්වාති නක්ඛත්තනිස්සිතාපි දෙවා නක්ඛත්තාති පුරතො කත්වා ආගතා. ආගුං මන්දවලාහකාති වාතවලාහකා, අබ්භවලාහකා, උණ්භවලාහකා එතෙ සබ්බෙපි වලාහකායිකා “මන්දවලාහකා” නාම වුච්චන්ති. තෙපි ආගතාති අත්ථො. වසුනං වාසවො සෙට්ඨො, සක්කොපාගා පුරින්දදොති වසුනං දෙවතානං සෙට්ඨො වාසවො යො සක්කොති ච, පුරින්දදොති ච වුච්චති, සොපි ආගතො.

දසෙතෙ දසධා කායාති එතෙපි දස දෙවකායා දසධාව ආගතා. සබ්බෙ නානත්තවණ්ණිනොති නීලාදිවසෙන නානත්තවණ්ණා.

අථාගුං සහභූ දෙවාති අථ සහභූ නාම දෙවා ආගතා. ජලමග්ගිසිඛාරිවාති අග්ගිසිඛා විය ජලන්තා. ජලමග්ගි ච සිඛාරිවාති ඉමානි තෙසං නාමානීතිපි වුත්තං. අරිට්ඨකා ච රොජා වාති අරිට්ඨකදෙවා ච රොජදෙවා ච. උමාපුප්ඵනිභාසිනොති උමාපුප්ඵදෙවා නාම එතෙ දෙවා. උමාපුප්ඵසදිසා හි තෙසං සරීරාභා, තස්මා “උමාපුප්ඵනිභාසිනො”ති වුච්චන්ති.

වරුණා සහධම්මා වාති එතෙ ච ද්වෙ ජනා. අච්චුතා ච අනෙජකාති අච්චුතදෙවතා ච අනෙජකදෙවතා ච. සුලෙයාරුචිරා ආගුන්ති සුලෙයා ච රුචිරා ච

ආගතා. ආග්‍රං වාසවනෙසිනොති වාසවනෙසිදෙවා නාම ආගතා. දසෙතෙ දසධා කායාති එතෙපි දසදෙවකායා දසධාව ආගතා.

සමානා මහාසමානාති සමානා ව මහාසමානා ව. මානුසා මානුසුත්තමාති මානුසා ව මානුසුත්තමා ව. බ්බිධාපදොසිකා ආග්‍රං, ආග්‍රං මනොපදොසිකාති බ්බිධාපදොසිකා මනොපදොසිකා ව දෙවා ආගතා.

අපාග්‍රං හරයො දෙවාති හරිදෙවා නාම ආගතා. යෙ ව ලොහිතවාසිනොති ලොහිතවාසිනො ව ආගතා. පාරගා මහාපාරගාති එතෙ ව දුට්ඨා ආගතා. දසෙතෙ දසධා කායාති එතෙපි දසදෙවකායා දසධාව ආගතා.

සුක්කා කරමිහා අරුණා, ආග්‍රං වෙසනසා සහාති එතෙ සුක්කාදයො තයො, තෙහි සහ වෙසනසා ව ආගතා. ඔදාතගය්හා පාමොක්ඛාති ඔදාතගය්හා නාම පාමොක්ඛදෙවා ආගතා. ආග්‍රං දෙවා විචක්ඛණාති විචක්ඛණා නාම දෙවා ආගතා.

සදාමත්තා භාරගජාති සදාමත්තා ව භාරගජා ව. මිස්සකා ව යසස්සිනොති යසස්මිපන්නා මිස්සකදෙවා ව. ථනයං ආග පච්ඡුත්තොති පච්ඡුත්තො ව දෙවරාජා ථනයන්තො ආගතො. යො දිසා අභිවස්සතීති යො යං යං දිසං යාති, තත්ථ තත්ථ දෙවො වස්සති. දසෙතෙ දසධා කායාති එතෙපි දසදෙවකායා දසධා ආගතා.

බෙමියා තුසිතා යාමාති බෙමියා දෙවා තුසිතපුරවාසිනො ව යාමාදෙවලොකවාසිනො ව. කථකා ව යසස්සිනොති යසස්මිපන්නා කථකදෙවා ව. පාළියං පන “කට්ඨකා වා”ති ලිබන්ති. ලම්බිතකා ලාමසෙට්ඨාති ලම්බිතකදෙවා ව ලාමසෙට්ඨදෙවා ව. ජොතිනාමා ව ආසවාති පබ්බතමත්ථකෙ කතනළග්ගික්ඛන්ධො විය ජොතමානා ජොතිදෙවා නාම අත්ථි, තෙ ව ආසා ව දෙවා ආගතාති අත්ථො. පාළියං පන “ජාතිනාමා”ති ලිබන්ති. ආසා දෙවතා ඡන්දවසෙන ආසවාති චුත්තා. නිම්මානරතිනො ආග්‍රං, අපාග්‍රං පරනිම්මිතා. දසෙතෙ දසධා කායාති එතෙපි දස දෙවකායා දසධාව ආගතා.

සට්ඨෙතෙ දෙවනිකායාති එතෙ ව ආපො ව දෙවාතිආදිකා ඡ දසකා සට්ඨි දෙවනිකායා සබ්බෙ නිලාදිවසෙන නානත්තවණ්ණිනො. නාමන්වයෙන ආගච්ඡුන්ති නාමහාගෙන නාමකොට්ඨාසෙන ආගතා. යෙ වඤ්ඤෙ සදිසා සහාති යෙ ව අඤ්ඤෙපි තෙහි සදිසා වණ්ණනොපි නාමනොපි එතාදිසායෙව සෙසවක්කවාලෙසු දෙවා, තෙපි ආගතායෙවාති එකපදෙනෙව කලාපං විය පුට්ඨං විය ව කත්වා සබ්බා දෙවතා නිද්දිසති.

එවං දසසු ලොකධාතුසහස්සෙසු දෙවකායෙ නිද්දිසිත්වා ඉදානි යදත්ථං තෙ ආගතා, තං දස්සෙන්නො පචුට්ඨජාතින්ති ගාථමාහ. තස්සත්ථො – පචුට්ඨා විගතා ජාති අස්සාති අරියසඬ්ඨො පචුට්ඨජාති නාම, තං පචුට්ඨජාතිං රාගදොසමොහබ්බිලානං අභාවා අබ්බිලං චත්තාරො ඔසෙ තරිත්වා ධිතත්තා ඔසතිණ්ණං චතුත්තං ආසවානං අභාවෙන අනාසවං අරියසඬ්ඨං දක්ඛෙම පස්සිස්සාම. තෙසඤ්ඤෙව ඔසානං

තිණ්ණත්තා ඔසතරං ආගුං අකරණතො නාගං. අසිතාතිගන්ති කාලකභාවාතීතං
චන්දංව සිරියා විරොවමානං දසබලඤ්ච දක්ඛෙම පස්සිස්සාමාති එතදත්ථං සබ්බෙපි
තෙ නාමන්වයෙන ආගච්ඡුං, යෙ වඤ්ඤෙ සදිසා සභාති.

341. ඉදානි බ්‍රහ්මානො දස්සෙන්තො සුබ්‍රහ්මා පරමන්තො වාතිආදිමාහ. තත්ථ
සුබ්‍රහ්මාති එකො බ්‍රහ්මා. පරමන්තොපි බ්‍රහ්මාව. පුත්තා ඉද්ධිමතො සභාති එතෙ
ඉද්ධිමතො බුද්ධස්ස භගවතො පුත්තා අරියබ්‍රහ්මානො සහෙව ආගතා.
සනඬකුමාරො තිස්සො වාති සනඬකුමාරො ච තිස්සමහාබ්‍රහ්මා ච. සොපාගාති සොපි
ආගතො.

“සහස්සං බ්‍රහ්මලොකානං, මහාබ්‍රහ්මාහිතිට්ඨති;
උපපන්නො ජුතිමන්නො, භික්ෂාකායො යසස්සි සො” ති. —

එත්ථ සහස්සං බ්‍රහ්මලොකානන්ති එකඬගුලියා එකසහස්සවක්කවාලෙ දසහි
අඬගුලීහි දසසහස්සිවක්කවාලෙ ආලොකඵරණසමත්ථානං මහාබ්‍රහ්මානං සහස්සං
ආගතං. මහාබ්‍රහ්මාහිතිට්ඨතීති යත්ථ එකෙකො මහාබ්‍රහ්මා අඤ්ඤෙ බ්‍රහ්මෙ
අභිභවිත්වා තිට්ඨති. උපපන්නොති බ්‍රහ්මලොකෙ නිබ්බත්තො. ජුතිමන්නොති
ආනුභාවසම්පන්නො. භික්ෂාකායොති මහාකායො, ද්වීහි තීහි මාගධිකෙහි
ගාමක්ඛෙන්තෙහි සමජ්ජමාණඅත්තභාවො. යසස්සිසොති අත්තභාවසිරිසඬාතෙන
යසෙන සමන්නාගතො.

දසෙන්ථ ඉස්සරා ආගුං, පච්චෙකවසවත්තීනොති එතස්මිඤ්ච බ්‍රහ්මසහස්සෙ යෙ
පාටියෙක්කං පාටියෙක්කං වසං වත්තෙන්ති, එවරූපා දස ඉස්සරා මහාබ්‍රහ්මානො
ආගතා. තෙසඤ්ච මජ්ඣිමනො ආග, භාරිතො පරිවාරිතොති තෙසං බ්‍රහ්මානං මජ්ඣිම
භාරිතො නාම මහාබ්‍රහ්මා සතසහස්සබ්‍රහ්මපරිවාරො ආගතො.

342. තෙ ව සබ්බෙ අභික්කන්තෙ, සඉන්දෙ දෙවෙ සබ්‍රහ්මකෙති තෙ සබ්බෙපි
සක්කං දෙවරාජානං ජෙට්ඨකං කත්වා ආගතෙ දෙවකායෙ, භාරිතමහාබ්‍රහ්මානං
ජෙට්ඨකං කත්වා ආගතෙ බ්‍රහ්මකායෙ ව. මාරසෙනා අභික්කාමීති මාරසෙනා
අභිගතා. පස්ස කණ්හස්ස මන්දියන්ති කාලකස්ස මාරස බාලභාවං පස්සථ.

එථ ගණ්හථ බන්ධ්වාති එවං අත්තනො පරිසං ආණාපෙසි. රාගෙන බද්ධමත්ථු
වොති සබ්බං වො ඉදං දෙවමණ්ඩලං රාගෙන බද්ධං භොතු. සමන්නා පරිවාරෙථ, මා
වො මුඤ්චිත්ථ කොචි නන්ති තුම්භාකං එකොපි එතෙසු එකමිපි මා මුඤ්චි. “මා වො
මුඤ්චෙථා” තිපි පායො, එසෙවත්ථො.

ඉති තත්ථ මහාසෙනො, කණ්හො සෙනං අපෙසයිති එවං තත්ථ මහාසමයෙ
මහාසෙනො මාරො මාරසෙනං අපෙසයි. පාණිනා තලමාහව්වාති හත්ථෙත
පථවීතලං පහරිත්වා. සරං කත්වාන හෙරවන්ති මාරවිහිංසකදස්සනත්ථං භයානකං
සරඤ්ච කත්වා.

යථා පාවුස්සකො මෙසො, ථනයන්තො සවිජ්ජකොති සවිජ්ජකො
 පාවුස්සකමෙසො විය මහාගජ්ජිතං ගජ්ජන්තො. තදා සො පච්චුදාවත්තීති තස්මිං
 සමයෙ සො මාරො තං විහිංසනකං දස්සෙත්වා පටිනිවත්තො. සඬකුද්ධො අසයං
 වසෙති සුට්ඨු කුද්ධො කුපිතො කඤ්චි වසෙ වත්තෙනුං අසක්කොන්තො අසයංවසෙ
 අසයංවසී අත්තනො වසෙන අකාමකො හුත්වා නිවත්තො. භගවා කීර “අයං මාරො
 ඉමං මහාසමාගමං දිස්වා ‘අභිසමයන්තරායං කරිස්සාමි’ති අන්තරන්තරෙ මාරසෙනං
 පෙසෙත්වා මාරං විහිංසකං දස්සෙති”ති අඤ්ඤාසී. පකති වෙසා භගවතො, යත්ථ
 අභිසමයො න භවිස්සති, තත්ථ මාරං විහිංසකං දස්සෙන්නං න නිවාරෙති. යත්ථ පන
 අභිසමයො හොති, තත්ථ යථා පරිසා නෙව මාරස්ස රූපං පස්සති, න සද්දං සුඤ්ඤාති,
 එවං අධිට්ඨාතීති. ඉමස්මිඤ්ච සමාගමෙ මහාභිසමයො භවිස්සති, තස්මා යථා දෙවතා
 නෙව තස්ස රූපං පස්සන්ති, න සද්දං සුඤ්ඤන්ති, එවං අධිට්ඨාසී. තෙන වුත්තං – “තදා
 සො පච්චුදාවත්ති, සඬකුද්ධො අසයංවසෙ”ති.

**343. තඤ්ච සබ්බං අභිඤ්ඤාය, වචන්ථිත්වාන වක්ඛුමාති තං සබ්බං භගවා
 ජානිත්වා වචන්ථපෙත්වා ව.**

මාරසෙනා අභික්කන්තා, තෙ විජානාථ භික්ඛවොති භික්ඛවෙ මාරසෙනා
 අභික්කන්තා, තෙ තුම්භෙ අත්තනො අනුරූපං විජානාථ, ඵලසමාපත්තිං
 සමාපජ්ජාති වදති. ආතප්පමකරුන්ති ඵලසමාපත්තිං පවිසනත්ථාය වීරියං ආරහිංසු.
 චිත්තරාගෙහි පක්කාමුන්ති මාරො ව මාරසෙනා ව චිත්තරාගෙහි අරියෙහි දුරතොව
 අපක්කමු. නෙසං ලොමාපි ඉඤ්ජයුන්ති තෙසං චිත්තරාගානං ලොමානිපි න වාලයිංසු.
 අථ මාරො භික්ඛුසඬ්ඨං ආරබ්භ ඉමං ගාථං අභාසී –

“සබ්බෙ විජිතසඬ්ඨාමා, භයාතීතා යසස්සිනො;
 මොදන්ති සහ භූතෙහි, සාවකා තෙ ජනෙසුතා”ති.

තත්ථ මොදන්ති සහ භූතෙහිති දසබ්ලස්ස සාසනෙ භූතෙහි සඤ්ජාතෙහි අරියෙහි
 සද්ධිං මොදන්ති පමොදන්ති. ජනෙසුතාති ජනෙ විස්සුතා පාකටා අභිඤ්ඤාතා.

ඉදං පන මහාසමයසුත්තං නාම දෙවතානං පියං මනාපං, තස්මා මඬගලං
 වදන්තෙන අභිනවට්ඨානෙසු ඉදමෙව සුත්තං වත්තබ්බං. දෙවතා කීර – “ඉමං සුත්තං
 සුඤ්ඤාමා”ති ඔභිතසොතා විවරන්ති. දෙසනාපරියොසානෙ පනස්ස
 කොට්ඨසතසහස්සදෙවතා අරහත්තං පත්තා, සොතාපන්නාදීනං ගණනා නත්ථී.

දෙවතානඤ්චස්ස පියමනාපභාවෙ ඉදං වත්ථු – කොට්ඨබ්බතවිහාරෙ කීර
 නාගලෙණද්වාරෙ නාගරුක්ඛෙ එකා දෙවධීතා වසති. එකො දහරො
 අන්තොලෙණෙ ඉමං සුත්තං සජ්ඣායති. දෙවධීතා සුත්වා සුත්තපරියොසානෙ
 මහාසද්දෙන සාධුකාරමදාසී. කො එසොති. අහං, භන්තෙ, දෙවධීතාති. කස්මා
 සාධුකාරමදාසීති? භන්තෙ, දසබ්ලෙන මහාවතෙ නිසීදිත්වා කථිතදිවසෙ ඉමං සුත්තං
 සුත්වා අජ්ජ අස්සොසී, භගවතා කථිතතො එකක්ඛරමිපි අභාපෙත්වා සුග්ගහිතො

අයං ධම්මො තුම්භෙහීති. දසබලස්ස කථයතො සුතං තයාති? ආම, හන්තෙති. මහා කිර දෙවතාසන්නිපාතො අහොසි, ත්වං කත්ථ ධීතා සුඤ්ඤිති?

අහං, හන්තෙ, මහාවනවාසියා දෙවතා, මහෙසක්ඛාසු පන දෙවතාසු ආගච්ඡන්තිසු ජම්බුදීපෙ ඔකාසං නාලත්ථං, අථ ඉමං තම්බපණ්ණිදීපං ආගන්ත්වා ජම්බුකොලපට්ටනෙ යත්වා සොතුං ආරද්ධම්භි, තත්ත්ව මහෙසක්ඛාසු දෙවතාසු ආගච්ඡන්තිසු අනුක්කමෙන පටික්කමමානා රොහණජනපදෙ මහාගාමස්ස පිට්ඨිභාගතො සමුද්දෙ ගලජපමාණං උදකං පවිසිත්වා තත්ථ ධීතා අස්සොසිත්ති. තුය්හං ධීතට්ඨානතො දුරෙ සත්ථාරං පස්සාමි දෙවතෙති? කිං කට්ඨං, හන්තෙ, සත්ථා මහාවතෙ ධම්මං දෙසෙන්නො නිරන්තරං මමඤ්ඤෙව ඔලොකෙතිති මඤ්ඤමානා ඔතජපමානා උමිසු නිලයාමිති.

තං දිවසං කිර කොට්ඨසතසහස්සදෙවතා අරහත්තං පත්තා, තුම්භෙහි තදා අරහත්තං පත්තාති? නත්ථි, හන්තෙ. අනාගාමීඵලං පත්තත්ථ මඤ්ඤෙති? නත්ථි, හන්තෙ. සකදාගාමීඵලං පත්තත්ථ මඤ්ඤෙති? නත්ථි, හන්තෙ. තයො මග්ගෙ පත්තා දෙවතා කිර ගණනපථං අතීතා, සොතාපත්තා ජාතත්ථ මඤ්ඤෙති? දෙවතා තං දිවසං සොතාපත්තිඵලං පත්තත්තා හරායමානා – “අපුච්ඡිතබ්බං පුච්ඡති අයොයා” ති ආහ. තතො නං සො භික්ඛු ආහ – “සක්කා පන දෙවතෙ, තච අත්තභාවං අම්භාකං දස්සෙතු” ත්ති? න සක්කා හන්තෙ සකලකායං දස්සෙතුං, අඬගුලිපබ්බමත්තං දස්සෙස්සාමි අයාස්සාති කුඤ්චිකඡිද්දෙන අඬගුලිං අන්තොලෙණාභිමුඛං අකාසි, චන්දසහස්සසුරියසහස්සඋග්ගමනකාලො විය අහොසි. දෙවධීතා “අජ්ජමත්තා, හන්තෙ, හොථා” ති දහරහික්ඛුං චන්දිත්වා අගමාසි. එවං ඉමං සුත්තං දෙවතානං පියං මනාපං, මමායන්ති නං දෙවතාති.

ඉති සුමඬ්ඛලවිලාසිනියා දීඝනිකායට්ඨකථායං.

මහාසමයසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

8. සක්කපඤ්ඤසුත්තවණ්ණනා

නිදානවණ්ණනා

344. එවං මෙ සුතන්ති සක්කපඤ්ඤසුත්තං. තත්ත්වමනුත්තානපදවණ්ණනා – අම්බසණ්ඩා නාම බ්‍රාහ්මණගාමොති සො කිර ගාමො අම්බසණ්ඩානං අවිදුරෙ නිවිට්ඨො, තස්මා “අම්බසණ්ඩා” ත්වෙව චුච්චති. වෙදියකෙ පබ්බතෙති සො කිර පබ්බතො පබ්බතපාදෙ ජාතෙන මණිවෙදිකාසදියෙන නිලචනසණ්ඨෙන සමන්තා පරික්ඛිත්තො, තස්මා ‘වෙදියකපබ්බතො’ ත්වෙව සඬ්ඛායං ගතො. ඉන්දසාලගුහායන්ති පුබ්බෙපි සා ද්විත්තං පබ්බතානං අන්තරෙ ගුහා, ඉන්දසාලරුක්ඛො චස්සා ද්වාරෙ, තස්මා ‘ඉන්දසාලගුහා’ ති සඬ්ඛායං ගතා. අථ නං කුට්ටෙහි පරික්ඛිපිත්වා ද්වාරවාතපානානි යොජෙත්වා

සුපරිනිට්ඨිතසුධාකම්මමාලාකම්මලතාකම්මවිචිත්තං ලෙණං කත්වා භගවතො අදංසු. පුරිමවොහාරවසෙන පන “ඉන්දසාලගුහා” ත්වෙව නං සඤ්ජානන්ති. තං සන්ධාය චුත්තං ‘ඉන්දසාලගුහාය’න්ති.

උස්සුක්කං උදපාදිති ධම්මිකො උස්සාහො උප්පජ්ජී. නනු ච එස අභිණ්භදස්සාවි භගවතො, න සො දෙවතාසන්නිපාතො නාම අත්ථී, යත්ථායං න ආගතපුබ්බො, සක්කෙන සදිසො අප්පමාදවිහාරී දෙවපුත්තො නාම නත්ථී. අථ කස්මා බුද්ධදස්සනං අනාගතපුබ්බස්ස විය අස්ස උස්සාහො උදපාදිති? මරණභයෙන සන්තජ්ජිතත්තා. තස්මිං කිරස්ස සමයෙ ආයු පරික්ඛිණො, සො පඤ්ච පුබ්බනිමිත්තානි දිස්වා “පරික්ඛිණො දානි මෙ ආයු”ති අඤ්ඤාසි. යෙසඤ්ච දෙවපුත්තානං මරණනිමිත්තානි ආවි භවන්ති, තෙසු යෙ පරිත්තකෙන පුඤ්ඤකම්මෙන දෙවලොකෙ නිබ්බත්තා, තෙ “කුභිං නු බො ඉදානි නිබ්බත්තිස්සාමා”ති භයං සන්තාසං ආපජ්ජන්ති. යෙ කතභිරුත්තානා බහුං පුඤ්ඤං කත්වා නිබ්බත්තා, තෙ අත්තනා දින්තදානං රක්ඛිතසීලං භාවිතභාවනඤ්ච ආගම්ම “උපරිදෙවලොකෙ සම්පත්තිං අනුභවිස්සාමා”ති න භායන්ති.

සක්කො පන දෙවරාජා පුබ්බනිමිත්තානි දිස්වා දසයොජනසහස්සං දෙවනගරං, යොජනසහස්සුබ්බෙධං වෙජයන්තං, තියොජනසතිකං සුධම්මදෙවසහං, යොජනසතුබ්බෙධං පාරිච්ඡත්තකං, සට්ඨියොජනිකං පණ්ඩුකම්බලසීලං, අඬ්ඪිකියා නාටකකොටියො ද්වීපු දෙවලොකෙසු දෙවපරිසං, නන්දනවනං, චිත්තලතාවනං, මිස්සකවනං, ථාරුසකවනන්ති එතං සබ්බසම්පත්තිං ඔලොකෙන්වා “නස්සති වත හො මෙ අයං සම්පත්ති”ති භයාභිභූතො අහොසි.

තතො “අත්ථී නු බො කොචි සමණො වා බ්‍රාහ්මණො වා ලොකපිතාමහො මහාබ්‍රහ්මා වා, යො මෙ හදයනිස්සිතං සොකසල්ලං සමුද්ධරිත්වා ඉමං සම්පත්තිං ථාවරං කරෙය්‍යා”ති ඔලොකෙන්තො කඤ්චි අදිස්වා පුන අද්දස “මාදිසානං සතසහස්සානම්පි උප්පන්නං සොකසල්ලං සම්මාසම්බුද්ධො උද්ධරිතුං පටිබලො”ති. අථෙවං පරිචිතක්කෙන්තස්ස තෙන බො පන සමයෙන සක්කස්ස දෙවනම්න්දස්ස උස්සුක්කං උදපාදි භගවන්තං දස්සනාය.

කහං නු බො භගවා එතරහි විහරන්ති කතරස්මිං ජනපදෙ කතරං නගරං උපනිස්සාය කස්ස පච්චයෙ පරිභුඤ්ජන්තො කස්ස අමතං ධම්මං දෙසයමානො විහරන්ති. අද්දසා බොති අද්දක්ඛි පටිච්ඡික්ඛි. මාරිසානි පියවචනමෙතං, දෙවතානං පාටියෙක්කො වොහාරො. නිද්දුක්ඛානිපි චුත්තං හොති. කස්මා පනෙස දෙවෙ ආමන්තෙසි? සභායත්ථාය. පුබ්බෙ කිරෙස භගවති සළලසරෙ විහරන්තෙ එකකොව දස්සනාය අගමාසි. සත්ථා “අපරිපක්කං තාවස්ස ඤාණං, කතිපාහං පන අතික්කම්ත්වා මයි ඉන්දසාලගුහායං විහරන්තෙ පඤ්ච පුබ්බනිමිත්තානි දිස්වා මරණභයභිතො ද්වීපු දෙවලොකෙසු දෙවතාහි සද්ධිං උපසඬ්ඪකම්ත්වා වුද්දස පඤ්ඤෙ පුච්ඡිත්වා උපෙක්ඛාපඤ්ඤවිස්සජ්ජනාවසානෙ අසිනියා දෙවතාසහස්සෙහි සද්ධිං සොතාපත්තිඵලෙ පතිට්ඨහිස්සති”ති චිත්තෙන්වා ඔකාසං නාකාසි. සො “මම

පුබ්බෙපි එකකස්ස ගතත්තා සත්ථාරා ඔකාසො න කතො, අද්ධා මෙ නත්ථී මග්ගඵලස්ස උපනිස්සයො, එකස්ස පන උපනිස්සයෙ සති චක්කවාලපරියන්තායපි පරිසාය භගවා ධම්මං දෙසෙතියෙව. අවස්සං බො පන ද්වීසු දෙවලොකෙසු කස්සවි දෙවස්ස උපනිස්සයො භවිස්සති, තං සන්ධාය සත්ථා ධම්මං දෙසෙස්සති. තං සුත්වා අහමි අත්තනො දොමනස්සං වූපසමෙස්සාමි’ ති චිත්තෙන්වා සභායත්ථාය ආමන්තෙසි.

එවං හද්දං තවාති බො දෙවා තාවතිංසාති එවං හොතු මහාරාජ, ගච්ඡාම භගවත්තං දස්සනාය, දුල්ලහො බුද්ධස්පාදො, හද්දං තව, යො ත්වං ‘පබ්බතකීළං නදීකීළං ගච්ඡාමා’ ති අවත්වා අම්හෙ ඵවරූපෙසු යානෙසු නියොපෙසිති. පච්චස්සොසුන්ති තස්ස වචනං සිරසා සම්පට්ඨිංසු.

345. පඤ්චසිඛං ගන්ධබ්බදෙවපුත්තං ආමන්තෙසීති දෙවෙ තාව ආමන්තෙතු, ඉමං කස්මා විසුං ආමන්තෙසි? ඔකාසකරණත්ථං. එවං කිරස්ස අහොසි ‘ද්වීසු දෙවලොකෙසු දෙවතා ගහෙන්වා ධුරෙන පහරන්තස්ස විය සත්ථාරං උපසඬකම්තුං න යුත්තං, අයං පන පඤ්චසිඛො දසබලස්ස උපට්ඨාකො වල්ලහො ඉච්ඡතිච්ඡිතක්ඛණෙ ගන්ත්වා පඤ්භං පුච්ඡිත්වා ධම්මං සුඤ්ඤාති, ඉමං පුරතො පෙසෙත්වා ඔකාසං කාරෙත්වා ඉමිනා කතොකාසෙ උපසඬකම්ත්වා පඤ්භං පුච්ඡිස්සාමි’ ති ඔකාසකරණත්ථං ආමන්තෙසි.

එවං හද්දං තවාති සො ‘එවං මහාරාජ, හොතු, හද්දං තව, යො ත්වං මං ‘එහි, මාරිස, උය්‍යානකීළාදීනි වා නටසමජ්ජාදීනි වා දස්සනාය ගච්ඡාමා’ ති අවත්වා ‘බුද්ධං පස්සිස්සාම, ධම්මං සොස්සාමා’ ති වදෙසී’ ති දළ්භතරං උපත්ථම්හෙන්තො දෙවනම්න්දස්ස වචනං පටිස්සුත්වා අනුචරියං සභවරණං එකතො ගමනං උපාගමී.

තත්ථ බෙලුවපණ්ඩුන්ති බෙලුවපක්කං විය පණ්ඩුවණ්ණං. තස්ස කිර සොවණ්ණමයං පොක්ඛරං, ඉන්දනීලමයො දණ්ඩො, රජතමයා තන්තියො, පවාලමයා වෙයකා, විණාපත්තකං ගාවුතං, තන්තිබන්ධනට්ඨානං ගාවුතං, උපරි දණ්ඩකො ගාවුතන්ති තිගාවුතජ්ජමාණා විණා. ඉති සො තං විණං ආදාය සමපඤ්ඤාසමුව්ඡනා මුච්ඡෙත්වා අග්ගනාබෙහි පහරිත්වා මධුරං ගීතස්සරං නිච්ඡාරෙත්වා සෙසදෙවෙ සක්කස්ස ගමනකාලං ජානාපෙන්නො එකමන්තං අට්ඨාසි. එවං තස්ස ගීතවාදිතසඤ්ඤාය සන්තිපතීතෙ දෙවගණෙ අථ බො සක්කො දෙවනම්න්දො...පෙ.... වෙදියකෙ පබ්බතෙ පවිවුට්ඨාසි.

346. අතිරිච ඔභාසජාතොති අඤ්ඤෙසු දිවසෙසු එකස්සෙව දෙවස්ස වා මාරස්ස වා බුහුමුනො වා ඔභාසෙන ඔභාසජාතො හොති, තංදිවසං පන ද්වීසු දෙවලොකෙසු දෙවතානං ඔභාසෙන අතිරිච ඔභාසජාතො එකපජ්ජොතො සභස්සවන්දසුරියඋග්ගතකාලසදිසො අහොසි. පරිතො ගාමෙසු මනුස්සාති සමන්තා ගාමෙසු මනුස්සා. පකතිසායමාසකාලෙයෙව කිර ගාමමජ්ඣෙ දාරකෙසු කීළන්තෙසු තත්ථ සක්කො අගමාසි, තස්මා මනුස්සා පස්සිත්වා එවමාහංසු. නනු ව

මජ්ඣිමනිකායාමෙ දෙවතා භගවන්තං උපසඨකමන්ති, අයං කස්මා පට්ඨායාමස්සාපි පුරිමහාගෙයෙව ආගතොති? මරණභයෙනෙව තජ්ජිතත්තා. කිංසු නාමාති කිංසු නාම හො එතං, කො නු බො අජ්ජ මහෙසක්ඛො දෙවො වා බ්‍රහ්මා වා භගවන්තං පඤ්ඤං පුච්ඡිතුං ධම්මං සොතුං උපසඨකමන්තො, කථංසු නාම හො භගවා පඤ්ඤං විස්සජ්ජෙස්සති ධම්මං දෙසෙස්සති, ලාභා අම්භාකං, යෙසං නො එවං දෙවතානං කඨ්ඨාචිනොදකො සත්ථා අවිදුරෙ විහාරෙ වසති, යෙ ලභාම ථාලකභික්ඛම්පි කට්ඨජුභික්ඛම්පි දාතුන්ති සංවිග්ගා ලොමහට්ඨජාතා උද්ධග්ගලොමා හුත්වා දසනඛසමොධානසමුප්පලං අඤ්ජලිං සිරස්මිං පතිට්ඨපෙත්වා නමස්සමානා අට්ඨංසු.

347. දුරුපසඨකමාති දුපයිරුපාසියා. අහං සරාගො සදොසො සමොහො, සත්ථා විතරාගො විතදොසො විතමොහො, තස්මා දුපයිරුපාසියා තථාගතා මාදිසෙන. කුමාසිති ලක්ඛණුපනිජ්ඣානෙන ව ආරම්මණුපනිජ්ඣානෙන ව කුමාසි. තස්මිඤ්ඤෙව කුමානෙ රතාති කුමානරතා. තදන්තරං පටිසල්ලිනාති තදන්තරං පටිසල්ලිනා සම්පති පටිසල්ලිනා වා. තස්මා න කෙවලං කුමාසි කුමානරතාති දුරුපසඨකමා, ඉදානිමෙව පටිසල්ලිනාතිපි දුරුපසඨකමා. පසාදෙය්‍යාසිති ආරාධෙය්‍යාසි, ඔකාසං මෙ කාරොත්වා දෙය්‍යාසිති වදති. බෙලුවපණ්ඩුවීණං ආදායාති නනු පුබ්බෙව ආදින්නාති? ආම, ආදින්නා. මග්ගගමනවසෙන පන අංසකුටෙ ලග්ගිතා, ඉදානි නං වාමහත්ථෙ ඨපෙත්වා වාදනසජ්ජං කත්වා ආදිසි. තෙන වුත්තං “ආදායා”ති.

පඤ්චසිඛගීතගාථාවණ්ණනා

348. අස්සාවෙසිති සාවෙසි. බුද්ධුපසඤ්ඡිනාති බුද්ධං ආරබ්භ බුද්ධං නිස්සයං කත්වා පවත්තාති අත්ථො. සෙසපදෙසුපි එසෙව නයො.

වන්දෙ තෙ පිතරං හද්දෙ, තිම්බරුං සුරියවච්ඡසෙති එත්ථ සුරියවච්ඡසාති සුරියසමානසරීරා. තස්සා කිර දෙවධිතාය පාදන්තතො රස්මි උට්ඨහිත්වා කෙසන්තං ආරොහති, තස්මා බාලසුරියමණ්ඩලසදිසා බායති, ඉති නං “සුරියවච්ඡසා”ති සඤ්ජානන්ති. තං සන්ධායාහ – “හද්දෙ, සුරියවච්ඡසෙ, තව පිතරං තිම්බරුං ගන්ධබ්බදෙවරාජානං වන්දාමි”ති. යෙන ජාතාසි කල්‍යාණීති යෙන කාරණභූතෙන යං තිම්බරුං දෙවරාජානං නිස්සයාය ත්වං ජාතා, කල්‍යාණී සබ්බඛගසොහනා. ආනන්දජනනී මමාති මය්හං පිතිසොමනස්සවඨ්ඨනී.

වාතොව සෙදතං කන්තොති යථා සඤ්ජාතසෙදානං සෙදහරණත්ථං වාතො ඉට්ඨො හොති කන්තො මනාපො, එවන්ති අත්ථො. පානියංව පිපාසතොති පාතුම්ච්ඡන්තස්ස පිපාසතො පිපාසාහිභූතස්ස. අභිගීරසීති අභිගෙ රස්මියො අස්සාති අභිගීරසී, තමෙව ආරබ්භ ආලපන්තො වදති. ධම්මො අරහතාමිවාති අරහන්තානං නවලොකුත්තරධම්මො විය.

ජීවිතයෙහි භුක්තිකාමස්ස බුද්ධිභූතස්ස. ජලන්තම්ච වාරිනාති යථා කොච්ඡලන්තං ජාතවේදං උදකකුම්භෙන නිබ්බාපෙය්‍යා, එවං තව කාරණා උප්පන්නං මම කාමරාගපරිලාභං නිබ්බාපෙහීති වදති.

යුත්තං කිඤ්ඤාචරණානාති පදුමකෙසරරණානා යුත්තං. නාගො සම්මාහිතත්තො වාති සම්මාහිතත්තහත්ථී විය. ඔගාහෙ තෙ ඵනුදරන්ති යථා සො නාගො පොක්ඛරණිං. ඔගාහිත්වා පිටිත්වා අග්ගසොණ්ඩමත්තං පඤ්ඤායමානං කත්වා නිමුග්ගො සුඛං සාතං වින්දති, එවං කදා නු ඛො තෙ ඵනුදරං ඵනවෙමජ්ඣං උදරඤ්ච ඔතරිත්වා අහං සුඛං සාතං පටිලභිස්සාමීති වදති.

“අවිච්ඡිකුසොච නාගොච, ජීතං මෙ තුත්තතොමරං;
කාරණං නප්පජානාමි, සම්මත්තො ලක්ඛණුරුයා” ති. —

එත්ථ තුත්තං වුච්චති කණ්ණමුලෙ විජ්ඣනඅයදණ්ඩකො. තොමරන්ති පාදාදිසු විජ්ඣනදණ්ඩතොමරං. අච්ඡිකුසොති මත්ථකෙ විජ්ඣනකුටිලකණ්ටකො. යො ච නාගො පහින්තමත්තො අවිච්ඡිකුසො හොති, අච්ඡිකුසං අතීතො; අච්ඡිකුසෙන විජ්ඣයමානොපි වසං න ගච්ඡති, සො “ජීතං මයා තුත්තතොමරං, යො අහං අච්ඡිකුසස්සපි වසං න ගච්ඡාමි” ති මදදප්පෙන කිඤ්චි කාරණං න බුජ්ඣති. යථා සො අවිච්ඡිකුසො නාගො “ජීතං මෙ තුත්තතොමර” න්ති කිඤ්චි කාරණං නප්පජානාති, එවං අහම්පි ලක්ඛණසම්පන්නඌරුතාය ලක්ඛණුරුයා සම්මත්තො මත්තො පමත්තො උමමත්තො විය කිඤ්චි කාරණං නප්පජානාමිති වදති. අථ වා අවිච්ඡිකුසොච නාගො අහම්පි සම්මත්තො ලක්ඛණුරුයා කිඤ්චි තතො විරාගකාරණං නප්පජානාමි. කස්මා? යස්මා තෙන නාගෙන විය ජීතං මෙ තුත්තතොමරං, න කස්සපි වදතො වචනං ආදියාමි.

තයි ගෙධිතච්ඡිත්තොස්මීති හද්දෙ ලක්ඛණුරු තයි බද්ධච්ඡිත්තොස්මි. ගෙධිතච්ඡිත්තොති වා ගෙධං අප්ඤ්ඤාපෙතච්ඡිත්තො. චිත්තං විපරිණාමිතන්ති පකතිං ජහිත්වා ඨිතං. පටිගන්තුං න සක්කොමිති නිවත්තිතුං න සක්කොමි. වච්ඡිකසස්තොච අම්බුජොති බලිසං ගිලිත්වා ඨිතමච්ඡො විය. “සසො” තිපි පාඨො, අයමෙචත්ථො.

වාමුරුති වාමාකාරෙන සණ්ඨිතඌරු, කදලික්ඛන්ධසදිසඌරුති වා අත්ථො. සජාති ආලිඬග. මන්දලොචනෙති ඉත්ථීයො න තිබ්බං නිජ්ඣායන්ති මන්දං ආලොචෙන්ති ඔලොකෙන්ති, තස්මා “මන්දලොචනා” ති වුච්චන්ති. පලිස්සජාති සබ්බතොභාගෙන ආලිඬග. එතං මෙ අභිපත්ථිතන්ති එතං මයා අභිණ්භං පත්ථිතං.

අප්පකො වත මෙ සන්තොති පකතියාව මන්දො සමානො. වෙල්ලිතකෙසියාති කෙසා මුඤ්චිත්වා පිට්ඨියං විස්සට්ඨකාලෙ සප්පො විය වෙල්ලන්තා ගච්ඡන්තා අස්සාති වෙල්ලිතකෙසි, තස්සා වෙල්ලිතකෙසියා. අනෙකභාවො සමුප්පාදීති අනෙකවිධො ජාතො. අනෙකභාගොති වා පාඨො. අරහන්තෙව දක්ඛිණාති අරහන්තමහි දින්නදානං විය නානප්පකාරතො පහින්තො.

යං මෙ අත්ථි කතං පුඤ්ඤන්ති යං මයා කතං පුඤ්ඤමත්ථි. අරහන්තෙසු තාදිසුති තාදිලක්ඛණපත්තෙසු අරහන්තෙසු. තයා සද්ධිං විපච්චතන්ති සබ්බං තයා සද්ධිමෙව විපාකං දෙනු.

එකොදිති එකිභාවං ගතො. නිපකො සතොති නෙපක්කං වුවචති පඤ්ඤා, තාය සමන්තාගතොති නිපකො. සත්තියා සමන්තාගතත්තා සතො. අමතං මුනි ජිගිසානොති යථා සො බුද්ධමුනි අමතං නිබ්බානං ජිගිසති පරියෙසති, එවං තං අහං සුරියවච්ඡසෙ ජිගිසාමි පරියෙසාමි. යථා වා සො අමතං ජිගිසානො එසන්තො ගවෙසන්තො විවරති, එවාහං තං එසන්තො ගවෙසන්තො විවරාමිතිපි අත්ථො.

යථාපි මුනි නන්දෙය්‍ය, පත්වා සම්බොධිමුත්තමන්ති යථා බුද්ධමුනි බොධිපල්ලඛකෙ නිසින්තො සබ්බඤ්ඤාඤ්ඤාණං පත්වා නන්දෙය්‍ය තොසෙය්‍ය. එවං නන්දෙය්‍යන්ති එවමෙව අහමිපි තයා මිස්සිභාවං ගතො නන්දෙය්‍යං, පිතිසොමනස්සජාතො හවෙය්‍යන්ති වදති.

තාහං හද්දෙ වරෙය්‍යාහෙති අහෙති ආමන්තනං, අහෙ හද්දෙ සුරියවච්ඡසෙ, සක්කෙන දෙවනාමින්දෙන “කිං ද්විසු දෙවලොකෙසු දෙවරජ්ජං ගණ්හසි, සුරියවච්ඡස”න්ති, එවං වරෙ දින්තෙ දෙවරජ්ජං පහාය “සුරියවච්ඡසං ගණ්හාමි”ති එවං තං අහං වරෙය්‍යං ඉච්ඡෙය්‍යං ගණ්හෙය්‍යන්ති අත්ථො.

සාලංව න වීරං ඵුල්ලන්ති තව පිතු නගරද්වාරෙ නවීරං පුප්ඵිතො සාලො අත්ථි. සො අතිවිය මනොහරො. තං නවීරං ඵුල්ලසාලං විය. පිතරං තෙ සුමෙධසෙති අතිසස්සිරිකං තව පිතරං වන්දමානො නමස්සාමි නමො කරොමි. යස්සාසෙතාදිසි පජාති යස්ස ආසි එතාදිසි ධිතා.

349. සංසන්දනීති කස්මා ගිතසද්දස්ස වෙව විණාසද්දස්ස ව වණ්ණං කට්ඨෙ?
කිං තත්ථ හගවතො සාරාගො අත්ථිති? නත්ථි. ඡළඬගුපෙක්ඛාය උපෙක්ඛකො හගවා එතාදිසෙසු යානෙසු, කෙවලං ඉට්ඨානිට්ඨං ජානාති, න තත්ථ රජ්ජති. වුත්තමිපි වෙතං “සංවිජ්ජති ඛො, ආවුසො, හගවතො චක්ඛු, පස්සති හගවා චක්ඛුනා රූපං, ඡන්දරාගො හගවතො නත්ථි, සුවිමුත්තචිත්තො හගවා. සංවිජ්ජති ඛො, ආවුසො, හගවතො සොත”න්තිආදි (සං. නි. 4.232). සවෙ පන වණ්ණං න කට්ඨෙය්‍ය, පඤ්චසිඛො “ඔකාසො මෙ කතො”ති න ජානෙය්‍ය. අථ සක්කො “හගවතා පඤ්චසිඛස්ස ඔකාසො න කතො”ති දෙවතා ගහෙත්වා තතොව පටිනිවත්තෙය්‍ය, තතො මහාජාතියො හවෙය්‍ය. වණ්ණෙ පන කථිතෙ “කතො හගවතා පඤ්චසිඛස්ස ඔකාසො”ති දෙවතාහි සද්ධිං උපසඬකමිත්වා පඤ්ඤං පුච්ඡන්තො විස්සජ්ජනාවසානෙ අසිතියා දෙවතාසහස්සෙහි සද්ධිං සොතාපත්තිඵලෙ පතිට්ඨතිස්සතිති ඤාත්වා වණ්ණං කට්ඨෙ.

තත්ථ කදා සංයුළ්භාති කදා ගන්ථිතා පිණ්ඩිතා. තෙන ඛො පනාහං, හන්තෙ, සමයෙනාති තෙන සමයෙන තස්මිං තුම්භාකං සම්බොධිපත්තිතො පට්ඨාය

අටියමෙ සත්තාහෙ. හද්දා නාම සූරියවච්ඡසාති නාමතො හද්දා සරිරසම්පත්තියා සූරියවච්ඡසා. හගිනීති වොහාරවචනමෙතං, දෙවධිතාති අත්ථො. පරකාමිනීති පරං කාමෙති අභිකඛිති.

උපනවචන්තියාති නවචමානාය. සා කිර එකස්මිං සමයෙ වාතුමහාරාජිකදෙවෙහි සද්ධිං සක්කස්ස දෙවරාජස්ස නවචං දස්සනත්ථාය ගතා, තස්මිඤ්ච ඛණෙ සක්කො තථාගතස්ස අටිය යථාභූතවෙ ගුණෙ පයිරුදාහාසි. එවං තස්මිං දිවසෙ ගන්ත්වා නවචන්ති අස්සොසි.

සක්කුපසඬකමවණ්ණනා

350. පටිසම්මොදනීති ‘‘සංසන්දනි බො තෙ’’තිආදීනි වදන්තො හගවා සම්මොදනි, පඤ්චසිබ්බො පටිසම්මොදනි. ගාථා ව භාසන්තො පඤ්චසිබ්බො සම්මොදනි, හගවා පටිසම්මොදනි. ආමන්තෙසීති ජානාපෙසි. තස්ස කිරෙවං අහොසි ‘‘අයං පඤ්චසිබ්බො මයා මම කම්මෙන පෙසිතො අත්තනො කම්මං කරොති. එවරුපස්ස සත්ථු සන්තිකෙ යත්වා කාමගුණුපසඤ්ඤිතං අනනුච්ඡවිකං කට්ඨෙසි, නටා නාම නිල්ලජ්ජා හොන්ති, කට්ඨෙත්තො විජ්ජකාරම්පි දස්සෙය්‍යා, හන්ද නං මම කම්මං ජානාපෙමි’’ති වින්තෙත්වා ආමන්තෙසි.

351. එවඤ්ච පන තථාගතාති ධම්මසඬගාහකත්ථෙරෙහි යපිතවචනං. අභිවදන්තීති අභිවාදනසම්පට්ච්ඡනෙන වඩ්ඪිතවචනෙන වදන්ති. අභිවදිතොති වඩ්ඪිතවචනෙන චුත්තො.

උරුන්දා සමපාදීති මහන්තා විවටා අහොසි, අන්ධකාරො ගුහායං අන්තරධාසි. ආලොකො උදපාදීති යො පකතියා ගුහායං අන්ධකාරො, සො අන්තරහිතො, ආලොකො ජාතො. සබ්බමෙතං ධම්මසඬගාහකානං වචනං.

352. චිරපටිකාහං, හන්තෙති චිරතො අහං, චිරතො පටියායාහං දස්සනකාමොති අත්ථො. කෙහිවි කෙහිවි කිව්වකරණියෙහිති දෙව්‍යානං ධීතා ව පුත්තා ව අඬකෙ නිබ්බත්තන්ති, පාදපරිවාරිකා ඉත්ථියො සයනෙ නිබ්බත්තන්ති, තාසං මණ්ඩනපසාධනකාරිකා දෙවතා සයනං පරිවාරෙත්වා නිබ්බත්තන්ති, වෙය්‍යාවච්චකරා අත්තොවිමානෙ නිබ්බත්තන්ති, එතෙසං අත්ථාය අඬකරණං නාම නත්ථි. යෙ පන සීමන්තරෙ නිබ්බත්තන්ති, තෙ ‘‘තව සන්තකා, මම සන්තකා’’ති නිව්ඡෙතුං අසක්කොන්තා අඬඬං කරොන්ති, සක්කං දෙවරාජානං පුච්ඡන්ති. සො ‘‘යස්ස විමානං ආසන්නතරං, තස්ස සන්තකා’’ති වදති. සවෙ ද්වෙපි සමටියානෙ හොන්ති, ‘‘යස්ස විමානං ඔලොකෙත්තී ධීතා, තස්ස සන්තකා’’ති වදති. සවෙ එකම්පි න ඔලොකෙති, තං උභින්නං කලහුපච්ඡෙදනත්ථං අත්තනො සන්තකං කරොති. කිලාදීනිපි කිව්වානි කරණියානෙව. එවරුපානි තානි කරණියානි සන්ධාය ‘‘කෙහිවි කෙහිවි කිව්වකරණියෙහි’’ති ආහ.

සලලාගාරකෙති සලලමයගන්ධකුටියං. අඤ්ඤතරෙන සමාධිනාති තදා කිරි
 හගවා සක්කස්සෙව අපරිපාකගතං ඤාණං විදිත්වා ඔකාසං අකාරතුකාමො
 ඵලසමාපත්තිවිහාරෙන නිසීදි. තං එස අජානන්තො “අඤ්ඤතරෙන සමාධිනා”ති
 ආහ. භූජති ච නාමාති භූජතීති තස්සා නාමං. පරිවාරිකාති පාදපරිවාරිකා දෙවධිතා. සා
 කිරි ද්වෙ ඵලානි පත්තා, තෙනස්සා දෙවලොකෙ අභිරතියෙව නත්ථි. නිව්චං
 හගවතො උපට්ඨානං ආගන්ත්වා අඤ්ජලිං සිරසි යපෙත්වා හගවන්තං නමස්සමානා
 තිට්ඨති. නෙමිසද්දෙන තම්භා සමාධිමිභා වුට්ඨිතොති “සමාපන්තො සද්දං
 සුභාති”ති නො වත රෙ වත්තබ්බෙ, නනු හගවා සක්කස්ස දෙවනමින්දස්ස
 “අපිවාහං ආයස්මතො චක්කනෙමිසද්දෙන තම්භා සමාධිමිභා වුට්ඨිතො”ති
 හණතිති. තිට්ඨතු නෙමිසද්දො, සමාපන්තො නාම අන්තොසමාපත්තියං
 කණ්ණමුලෙ ධම්මානස්ස සඬ්ඛයුගලස්සාපි අසනිසන්තිපාතස්සාපි සද්දං න සුභාති.
 හගවා පන “එත්තකං කාලං සක්කස්ස ඔකාසං න කරිස්සාමි”ති පරිච්ඡින්නදිත්වා
 කාලවසෙන ඵලසමාපත්තිං සමාපන්තො. සක්කො “න දානි මෙ සත්ථා ඔකාසං
 කරොති”ති ගන්ධකුටිං පදක්ඛිණං කත්වා රථං නිවත්තෙත්වා දෙවලොකාභිමුඛං
 පෙසෙසි. ගන්ධකුටිපරිවෙණං රථසද්දෙන සමොහිතං පඤ්චඩ්ඛිතකුරියං විය
 අහොසි. හගවතො යථාපරිච්ඡින්නකාලවසෙන සමාපත්තිතො වුට්ඨිතස්ස
 රථසද්දෙනෙව පයමාවජ්ජනං උජ්ජජ්ජි, තස්මා ඵවමාහ.

ගොපකවත්ථුවණ්ණනා

353. සීලෙසු පරිපුරකාරිනීති පඤ්චසු සීලෙසු පරිපුරකාරිනී. ඉත්ථිත්තං
 විරාජෙත්වාති ඉත්ථිත්තං නාම අලං, න හි ඉත්ථිත්තෙ යත්වා චක්කවත්තිසිරිං, න
 සක්කමාරබ්බමඤ්චියො පච්චනුභවිතුං, න පච්චෙකබ්බොධිං, න සම්මාසම්බොධිං
 ගන්තුං සක්කාති ඵවං ඉත්ථිත්තං විරාජෙති නාම. මහන්තමිදං පුරිසත්තං නාම
 සෙට්ඨං උත්තමං, එත්ථ යත්වා සක්කා එතා සම්පත්තියො පාපුණිතුන්ති ඵවං පන
 පුරිසත්තං භාවෙති නාම. සාපි ඵවමකාසි. තෙන වුත්තං – “ඉත්ථිත්තං විරාජෙත්වා
 පුරිසත්තං භාවෙත්වා”ති. භීනං ගන්ධබ්බකායන්ති භීනං ලාමකං ගන්ධබ්බනිකායං.
 කස්මා පන තෙ පරිසුද්ධසීලා තත්ථ උජ්ජන්තාති? පුබ්බනිකන්තියා. පුබ්බෙපි කිරි
 නෙසං එතදෙව වසිතට්ඨානං, තස්මා නිකන්තිවසෙන තත්ථ උජ්ජන්තා.
 උපට්ඨානන්ති උපට්ඨානසාලං. පාරිවරියන්ති පරිවරණභාවං. ගීතවාදිතෙහි අම්භෙ
 පරිවරිස්සාමාති ආගච්ජන්ති.

පටිච්චාදෙසිති සාරෙසි. සො කිරි තෙ දිස්වා “ඉමෙ දෙවපුත්තා අතිවිය
 විරොචෙන්ති අතිවණ්ණවන්තො, කිං නු බො කම්මං කත්වා ආගතා”ති
 ආවජ්ජන්තො “භික්ඛු අහෙසු”න්ති අද්දස. තතො “භික්ඛු භොන්තු, සීලෙසු
 පරිපුරකාරිනො”ති උපධාරෙන්තො “පරිපුරකාරිනො”ති අද්දස. “පරිපුරකාරිනො
 භොන්තු, අඤ්ඤො ගුණො අත්ථි නත්ථි”ති උපධාරෙන්තො “ඤානලාභිනො”ති
 අද්දස. “ඤානලාභිනො භොන්තු, කුභිං වාසිකා”ති උපධාරෙන්තො “මස්භංව
 කුලුපකා”ති අද්දස. පරිසුද්ධසීලා නාම ඡසු දෙවලොකෙසු යත්ථිච්ජන්ති, තත්ථ
 නිබ්බත්තන්ති. ඉමෙ පන උපරිදෙවලොකෙ ච න නිබ්බත්තා. ඤානලාභිනො නාම

බ්‍රහ්මලෝකෙ නිබ්බත්තන්ති, ඉමෙ ච බ්‍රහ්මලෝකෙ න නිබ්බත්තා. අහං පන එතෙසං ඔවාදෙ යත්වා දෙවලොකසාමිකස්ස සක්කස්ස දෙවනම්න්දස්ස පල්ලඬිකෙ පුත්තො භුත්වා නිබ්බත්තො, ඉමෙ භීනෙ ගන්ධබ්බකායෙ නිබ්බත්තා. අට්ඨිවෙධපුග්ගලා නාමෙන වට්ටෙත්වා වට්ටෙත්වා ගාල්හං විජ්ඣිතබ්බාති වින්තෙත්වා කුතොමුඛා නාමාතිආදීහි වචනෙහි පටිච්චාදෙසි.

තත්ථ කුතොමුඛාති භගවති අභිමුඛෙ ධම්මං දෙසෙන්නෙ තුම්හෙ කුතොමුඛා කිං අඤ්ඤා විහිතා ඉතො විතො ච ඔලොකයමානා උදාහු නිද්දායමානා? දුද්දිට්ඨරූපන්ති දුද්දිට්ඨසභාවං දට්ඨුං අයුත්තං. සහධම්මිකෙති එකස්ස සත්ථු සාසනෙ සමාවිණ්ණධම්මෙ කතපුඤ්ඤෙ. තෙසං භන්තෙති තෙසං ගොපකෙන දෙවපුත්තෙන එවං වත්වා පුන “අහො තුම්හෙ නිල්ලජ්ජා අහිරිකා” තිආදීහි වචනෙහි පටිච්චාදිතානං ද්වෙ දෙවා දිට්ඨෙව ධම්මෙ සතිං පටිලභිංසු.

කායං බ්‍රහ්මපුරොහිතන්ති තෙ කිර වින්තයිංසු – “නට්ඨෙති නාම නච්චන්තෙහි ගායන්තෙහි වාදෙන්තෙහි ආගන්ත්වා දායො නාම ලභිතබ්බො අස්ස, අයං පන අම්භාකං දිට්ඨකාලතො පට්ඨාය පක්ඛිත්තලොණං උද්ධනං විය තට්ඨතායතෙව, කිං නු ඛො ඉද්”න්ති ආවජ්ජන්තා අත්තනො සමණභාවං පරිසුද්ධසීලනං ඤානලාභිතං තස්සෙව කුලපකභාවඤ්ච දිස්වා “පරිසුද්ධසීලා නාම ඡසු දෙවලොකෙසු යථාරූචිතෙ යානෙ නිබ්බත්තන්ති, ඤානලාභිතො බ්‍රහ්මලෝකෙ. මයං උපරිදෙවලොකෙපි බ්‍රහ්මලෝකෙපි නිබ්බත්තිතුං නාසක්ඛිම්හ. අම්භාකං ඔවාදෙ යත්වා අයං ඉත්ථිකා උපරි නිබ්බත්තා, මයං හික්ඛු සමානා භගවති බ්‍රහ්මචරියං චරිත්වා භීනෙ ගන්ධබ්බකායෙ නිබ්බත්තා. තෙන නො අයං එවං නිග්ගණ්හාති” ති ඤත්වා තස්ස කථං සුණන්තායෙව තෙසු ද්වෙ ජනා පයමජ්ඣානසතිං පටිලභිත්වා ඤානං පාදකං කත්වා සඬ්ඛාරෙ සම්මසන්තා අනාගාමීඵලෙයෙව පතිට්ඨහිංසු. අථ තෙසං සො පරිත්තො කාමාවචරත්තභාවො ධාරෙතුං නාසක්ඛි. තස්මා තාවදෙව චචිත්වා බ්‍රහ්මපුරොහිතෙසු නිබ්බත්තා. සො ච තෙසං කායො තත්ථ ධීතානංයෙව නිබ්බත්තො. තෙන චුත්තං – “තෙසං, භන්තෙ, ගොපකෙන දෙවපුත්තෙන පටිච්චාදිතානං ද්වෙ දෙවා දිට්ඨෙව ධම්මෙ සතිං පටිලභිංසු කායං බ්‍රහ්මපුරොහිත”න්ති.

තත්ථ දිට්ඨෙව ධම්මෙති තස්මිඤ්ඤෙව අත්තභාවෙ ඤානසතිං පටිලභිංසු. තත්ථෙව යත්වා චුතා පන කායං බ්‍රහ්මපුරොහිතං බ්‍රහ්මපුරොහිතසරිරං පටිලභිංසුති එවමත්ථො දට්ඨබ්බො. එකො පන දෙවොති එකො දෙවපුත්තො නිකන්ති. ඡන්දිතුං අසක්කොන්තො කාමෙ අජ්ඣවසි, තත්ථෙව ආවාසිකො අහොසි.

354. සඬ්ඝඤ්චුපට්ඨාසිත්ති සඬ්ඝඤ්ච උපට්ඨාසිං.

සුධම්මතායාති ධම්මස්ස සුන්දරභාවෙන. තිදිවුපපන්නොති තිදිවෙ තිදසපුරෙ උපපන්නො. ගන්ධබ්බකායුපගතෙ වසීනෙති ගන්ධබ්බකායං ආවාසිකො භුත්වා

උපගතෙ. යෙ ව මයං පුබ්බෙ මනුස්සභූතාති යෙ පුබ්බෙ මනුස්සභූතා මයං අන්තෙන පානෙන උපට්ඨතිමිහාති ඉමිනා සද්ධිං යොජෙත්වා අත්ථො වෙදිතබ්බො.

පාදුපසඨගස්භාති පාදෙ උපසඨගස්භ පාදධොවනපාදමක්ඛනානුප්පදානෙන පුජෙත්වා වෙව වන්දිත්වා ව. සකෙ නිවෙසනෙති අත්තනො සරෙ. ඉමස්සාපි පදස්ස උපට්ඨතිමිහාති ඉමිනාව සම්බන්ධො.

පච්චත්තං වෙදිතබ්බොති අත්තනාව වෙදිතබ්බො. අරියාන සුභාසිතානීති තුම්හෙහි වුව්චමානාති බුද්ධානං භගවත්තානං සුභාසිතාති.

තුම්හෙ පන සෙට්ඨමුපාසමානාති උත්තමං බුද්ධං භගවත්තං උපාසමානා අනුත්තරෙ බුද්ධසාසනෙ වා. බ්‍රහ්මචරියන්ති සෙට්ඨචරියං. භවතුපපත්තීති භවත්තානං උපපත්ති.

අගාරෙ වසකො මස්භන්ති සරමජ්ඣෙ වසන්තස්ස මස්භං.

ස්වජ්ජාති සො අජ්ජ. ගොතමසාවකෙනාති ඉධ ගොපකො ගොතමසාවකොති වුත්තො. සමෙච්චාති සමාගන්ත්වා.

හන්ද වියායාම බ්‍යායාමාති හන්ද උයාමාම බ්‍යායමාම. මා නො මයං පරපෙස්සා අහුම්භාති නොති නිපාතමත්තං, මා මයං පරස්ස පෙසනකාරකාව අහුම්භාති අත්ථො. ගොතමසාසනානීති ඉධ පකතියා පටිවිද්ධං පට්ඨමජ්ඣානමෙව ගොතමසාසනානීති වුත්තං, තං අනුස්සරං අනුස්සරිත්වාති අත්ථො.

විත්තාති විරාජයිත්වාති පඤ්චකාමගුණිකවිත්තාති විරාජයිත්වා. කාමෙසු ආදීනවන්ති වික්ඛම්භනවසෙන පට්ඨමජ්ඣානෙන කාමෙසු ආදීනවං අද්දසංසු, සමුච්ඡෙදවසෙන තතියමග්ගෙන. කාමසංයොජනබන්ධනානීති කාමසඤ්ඤාපනාති ව කාමබන්ධනාති ව. පාපිමයොගානීති පාපිමනො මාරස්ස යොගභූතාති, බන්ධනභූතානීති අත්ථො. දුරච්චයානීති දුරතික්කමාති. සඉන්දා දෙවා සපජාපතිකාති ඉන්දං ජෙට්ඨකං කත්වා උපවිට්ඨා සඉන්දා පජාපතිං දෙවරාජානං ජෙට්ඨකං කත්වා උපවිට්ඨා සපජාපතිකා. සභායුපවිට්ඨාති සභායං උපවිට්ඨා, නිසින්තාති අත්ථො.

වීරාති සුරා. වීරාගාති විතරාගා. වීරජං කරොන්තාති වීරජං අනාගාමිමග්ගං කරොන්තා උප්පාදෙන්තා. නාගොව සන්තාති ගුණානීති කාමසඤ්ඤාපනබන්ධනාති ඡෙත්වා දෙවෙ තාවතිංසෙ අතික්කමිංසු. සංවෙගජාතස්සාති ජාතසංවෙගස්ස සක්කස්ස.

කාමාභිභූති දුට්ඨානමිපි කාමානං අභිභූ. සතියා විභීතාති ඤානසතිවිරහිතා.

තිණ්ණං තෙසන්ති තෙසු තීසු ජනෙසු. ආවසිනෙත්ථ එකොති තත්ථ භීනෙ කායෙ එකොයෙව ආවාසිකො ජාතො. සම්බොධිපථානුසාරිනොති අනාගාමිමග්ගානුසාරිනො. දෙවෙපි භීලෙන්තිති ද්වෙ දෙවලොකෙ භීලෙන්තා අධොකරොත්තා උපචාරජ්ජනාසමාධිති සමාහිතත්තා අත්තනො පාදපංසුං දෙවතානං මත්ථකෙ ඔකිරත්තා ආකාසෙ උජ්ජතිත්වා ගතාති.

එතාදිසි ධම්මජ්ජකාසනෙත්ථාති එත්ථ සාසනෙ එවරූපා ධම්මජ්ජකාසනා, යාය සාවකා එතෙහි ගුණෙහි සමන්තාගතා භොන්ති. න තත්ථ කිං කඬ්ඛති කොචි සාවකොති කිං තත්ථ තෙසු සාවකෙසු කොචි එකසාවකොපි බුද්ධාදීසු වා වාතුද්දිසභාවෙ වා න කඬ්ඛති ‘‘සබ්බදිසාසු අසජ්ජමානො අගය්හමානො විහරති’’ති. ඉදානි භගවතො වණ්ණං භණන්තො ‘‘නිතිණ්ණඔසං විචිකිච්ඡන්තං, බුද්ධං නමස්සාම ජිනං ජනින්ද්’’න්ති ආහ. තත්ථ විචිකිච්ඡන්තන්ති ඡින්නවිචිකිච්ඡං. ජනින්දන්ති සබ්බලොකුත්තමං.

යං තෙ ධම්මන්ති යං තව ධම්මං. අජ්ඣගංසු තෙති තෙ දෙවපුත්තා අධිගතා. කායං බ්‍රහ්මපුරොහිතන්ති අම්භාකං පස්සන්තානංයෙව බ්‍රහ්මපුරොහිතසරීරං. ඉදං චුත්තං භොති – යං තව ධම්මං ජානින්වා තෙසං තිණ්ණං ජනානං තෙ ද්වෙ විසෙසගු අම්භාකං පස්සන්තානංයෙව කායං බ්‍රහ්මපුරොහිතං අධිගන්ත්වා මග්ගඵලවිසෙසං අජ්ඣගංසු, මයම්පි තස්ස ධම්මස්ස පත්තියා ආගතම්භාසි මාරිසාති. ආගතම්භාසෙති සම්පත්තම්භ. කතාවකාසා භගවතා, පඤ්ඤං පුච්ඡෙමු මාරිසාති සවෙ නො භගවා ඔකාසං කරොති, අථ භගවතා කතාවකාසා භුත්වා පඤ්ඤං, මාරිස, පුච්ඡෙය්‍යාමාති අත්ථො.

මසමාණවත්ථු

355. දීඝරත්තං විසුද්ධො ඛො අයං යක්ඛොති චිරකාලතො පභුති විසුද්ධො. කීව චිරකාලතො? අනුජ්ජන්තො බුද්ධෙ මගධරට්ඨෙ මවලගාමකෙ මසමාණවකාලතො පට්ඨාය. තදා කිරෙස එකදිවසං කාලස්සෙව වුට්ඨාය ගාමමජ්ඣෙ මනුස්සානං ගාමකම්මකරණට්ඨානං ගන්ත්වා අත්තනො ඨිතට්ඨානං පාදන්තෙනෙව පංසුකවචරං අපනෙත්වා රමණීයමකාසි, අඤ්ඤො ආගන්ත්වා තත්ථ අට්ඨාසි. සො තාවතකෙනෙව සතිං පටිලභින්වා මජ්ඣෙ ගාමස්ස බලමණ්ඩලමත්තං යානං සොධෙත්වා වාලුකං ඔකිරින්වා දාරුනි ආහරින්වා සීතකාලෙ අග්ගිං කරොති, දහරා ව මහල්ලකා ව ආගන්ත්වා තත්ථ නිසීදන්ති.

අථස්ස එකදිවසං එතදභොසි – ‘‘මයං නගරං ගන්ත්වා රාජරාජමහාමත්තාදයො පස්සාම, ඉමෙසුපි චන්දිමසුරියෙසු ‘චන්දො නාම දෙවපුත්තො, සුරියො නාම දෙවපුත්තො’ති වදන්ති. කිං නු ඛො කත්වා එතෙ එතා සම්පත්තියො අධිගතා’’ති? තතො ‘‘නාඤ්ඤං කිඤ්චි, පුඤ්ඤකම්මමෙව කත්වා’’ති චින්තෙත්වා ‘‘මයාපි එවංවිධසම්පත්තිදායකං පුඤ්ඤකම්මමෙව කත්තබ්බ’’න්ති චින්තෙසි.

සො කාලස්සෙව වුට්ඨාය යාගුං පිවිත්වා වාසිඵරසුකුදාලමුසලහත්ථො
 චතුමහාපථං ගන්ත්වා මුසලෙන පාසාණෙ උච්චාලෙත්වා පවට්ටෙති, යානානං
 අක්ඛපට්ඨානරුක්ඛෙ භරති, විසමං සමං කරොති, චතුමහාපථෙ සාලං කරොති,
 පොක්ඛරණිං ඛණති, සෙතූං ඛන්ධති, එවං දිවසං කම්මං කත්වා අත්ථඞ්ගතෙ සූරියෙ
 සරං එති. තං අඤ්ඤො පුච්ඡි – “හො, මස, ත්වං පාතොව නික්ඛමිත්වා සායං
 අරඤ්ඤතො එසි, කිං කම්මං කරොසි” ති? පුඤ්ඤකම්මං කරොමි. සග්ගගාමිමග්ගං
 සොධෙමිති. කිමිදං, හො, පුඤ්ඤං නාමාති? ත්වං න ජානාසීති? ආම, න ජානාමිති.
 නගරං ගතකාලෙ දිට්ඨපුබ්බා තෙ රාජරාජමහාමත්තාදයොති? ආම, දිට්ඨපුබ්බාති.
 පුඤ්ඤකම්මං කත්වා තෙහි තං යානං ලද්ධං, අහමිපි එවං විධසම්පත්තිදායකං කම්මං
 කරොමි. “චන්දො නාම දෙවපුත්තො, සූරියො නාම දෙවපුත්තො” ති සුතපුබ්බං
 තයාති? ආම සුතපුබ්බන්ති. එතස්ස සග්ගස්ස ගමනමග්ගං අහං සොධෙමිති. ඉදං පන
 පුඤ්ඤකම්මං කිං තවෙව වට්ටති, අඤ්ඤස්ස න වට්ටතීති? න කස්සවෙනං
 වාරිතන්ති. යදි එවං ස්වෙ අරඤ්ඤං ගමනකාලෙ මය්හමිපි සද්දං දෙහීති. පුනදිවසෙ
 තං ගහෙත්වා ගතො, එවං තස්මිං ගාමෙ තෙත්තිංස මනුස්සා තරුණවයා සබ්බෙ
 තස්සෙව අනුවත්තකා අහෙසුං. තෙ එකච්ඡන්දා හුත්වා පුඤ්ඤකම්මානි කරොන්තා
 විවරන්ති. යං දිසං ගච්ඡන්ති, මග්ගං සමං කරොන්තා එකදිවසෙනෙව කරොන්ති,
 පොක්ඛරණිං ඛණන්තා, සාලං කරොන්තා, සෙතූං ඛන්ධන්තා එකදිවසෙනෙව
 නිට්ඨාපෙත්ති.

අථ නෙසං ගාමභොජකො චිත්තෙසි – “අහං පුබ්බෙ එතෙසු සුරං පිචන්තෙසු
 පාණසාතාදීනි කරොන්තෙසු ච කභාපණාදිවසෙන වෙව දණ්ඩබලිවසෙන ච ධනං
 ලභාමි. ඉදානි එතෙසං පුඤ්ඤකරණකාලතො පට්ඨාය එත්තකො ආයො නත්ථි,
 හන්ද තෙ රාජකුලෙ පරිහින්දාමි” ති රාජානං උපසඬකමිත්වා වොරෙ, මහාරාජ,
 පස්සාමිති. කුහිං, තාතාති? මය්හං ගාමෙති. කිං වොරා නාම, තාතාති? රාජාපරාධිකා
 දෙවාති. කිං ජාතිකාති? ගහපතිජාතිකා දෙවාති. ගහපතිකා කිං කරිස්සන්ති, තයා
 ජානමානෙන කස්මා මය්හං න කථිතන්ති? භයෙන, මහාරාජ, න කථෙමි, ඉදානි මා
 මය්හං දොසං කරෙය්‍යාමාති. අථ රාජා “අයං මය්හං මහාරවං රවති” ති සද්දහින්වා
 “තෙන හි ගච්ඡ, ත්වමෙව නෙ ආනෙහි” ති බලං දත්වා පෙසෙසි. සො ගන්ත්වා
 දිවසං අරඤ්ඤෙ කම්මං කත්වා සායමාසං භුඤ්ජිත්වා ගාමමජ්ඣෙ නිසිදිත්වා “ස්වෙ
 කිං කම්මං කරිස්සාම, කිං මග්ගං සමං කරොම, පොක්ඛරණිං ඛණාම, සෙතූං
 ඛන්ධාමා” ති මන්තයමානෙයෙව තෙ පරිවාරෙත්වා “මා එන්දිත්ථ, රඤ්ඤො
 ආණා” ති ඛන්ධිත්වා පායාසි. අථ බො නෙසං ඉත්ථියො “සාමිකා කිර වො
 ‘රාජාපරාධිකා වොරා’ ති ඛන්ධිත්වා නියාන්ති” ති සුත්වා “අතිවිරෙන කූටා එතෙ
 ‘පුඤ්ඤකම්මං කරොමා’ ති දිවසෙ දිවසෙ අරඤ්ඤෙව අච්ඡන්ති, සබ්බකම්මන්තා
 පරිහීනා, ගෙහෙ න කිඤ්චි වඩ්ඪති, සුට්ඨු බද්ධා සුට්ඨු ගහිතා” ති වදිංසු.

ගාමභොජකොපි තෙ නෙත්වා රඤ්ඤො දස්සෙසි. රාජා අනුපපරික්ඛිත්වායෙව
 “හත්ථිනා මද්දාපෙථා” ති ආහ. තෙසු නියමානෙසු මසො ඉතරෙ ආහ – “හො,
 සක්ඛිස්සථ මම වචනං කාතු”න්ති? තව වචනං කරොන්තායෙවමිහ ඉමං භයං
 පත්තා, එවං සන්තෙපි තව වචනං කරොම, හණ හො, කිං කරොමාති? එත්ථ හො

වට්ටෙ වරන්තානං නාම නිබද්ධං එතං, කිං පන තුම්හෙ වොරාති? න වොරම්හාති. ඉමස්ස ලොකස්ස සච්චකිරියා නාම අවස්සයො, තස්මා සබ්බෙපි “යදි අම්හෙ වොරා, හත්ථි මද්දතු, අථ න වොරා, මා මද්දතු” ති සච්චකිරියං කරොථාති. තෙ තථා අකංසු. හත්ථි උපගන්තුම්පි න සක්කොති, විරවන්තො පලායති, හත්ථි. තුත්තතොමරඬිකුසෙහි කොට්ටෙන්තාපි උපනෙතුං න සක්කොන්ති. “හත්ථි. උපනෙතුං න සක්කොමා” ති රඤ්ඤො ආරොවෙසුං. තෙන හි උපරි කටෙන පටිච්ඡාදෙන්වා මද්දාපෙථාති. උපරි කටෙ දින්නෙ දිගුණරවං විරවන්තො පලායති.

රාජා සුත්වා පෙසුඤ්ඤකාරකං පක්කොසාපෙන්වා ආහ – “තාත, හත්ථි මද්දිතුං න ඉච්ඡති” ති? ආම, දෙව, පෙට්ඨකමාණුවො මන්තං ජානාති, මන්තස්සෙව අයමානුභාවොති. රාජා තං පක්කොසාපෙන්වා “මන්තො කිර තෙ අත්ථි” ති පුච්ඡි? නත්ථි, දෙව, මය්හං මන්තො, සච්චකිරියං පන මයං කරම්හ – “යදි අම්හෙ රඤ්ඤො වොරා, මද්දතු, අථ න වොරා, මා මද්දතු” ති, සච්චකිරියාය නො එස ආනුභාවොති. කිං පන, තාත, තුම්හෙ කම්මං කරොථාති? අම්හෙ, දෙව, මග්ගං සමං කරොම, චතුමහාපටෙ සාලං කරොම, පොක්ඛරණං ඛණාම, සෙතුං ඛන්ධාම, එවරුපානි පුඤ්ඤකම්මානි කරොන්තා විවරිම්හාති.

අයං තුම්හෙ කිමත්ථං පිසුණෙසිති? අම්හාකං පමත්තකාලෙ ඉදඤ්චිදඤ්ච ලහති, අප්පමත්තකාලෙ තං නත්ථි, එතෙන කාරණෙනාති. තාත, අයං හත්ථි නාම තිරච්ඡානො, සොපි තුම්හාකං ගුණෙ ජානාති. අහං මනුස්සො හුත්වාපි න ජානාමි, තුම්හාකං වසනගාමං තුම්හාකංයෙව පුන අහරණියං කත්වා දෙමි, අයම්පි හත්ථි තුම්හාකංයෙව හොතු, පෙසුඤ්ඤකාරකොපි තුම්හාකංයෙව දාසො හොතු. ඉතො පට්ඨාය මය්හම්පි පුඤ්ඤකම්මං කරොථාති ධනං දත්වා විස්සජ්ජෙසි. තෙ ධනං ගහෙන්වා වාරෙන වාරෙන හත්ථි. ආරුය්හ ගච්ඡන්තා මන්තයන්ති “හො පුඤ්ඤකම්මං නාම අනාගතභවත්ථාය කරියති, අම්හාකං පන අන්තොඋදකෙ පුජ්ඣිතං නිලුප්පලං විය ඉමස්මිඤ්ඤෙව අත්තභාවෙ විපාකං දෙති. ඉදානි අතිරෙකං පුඤ්ඤං කරිස්සාමා” ති, කිං කරොමාති? චතුමහාපටෙ ථාවරං කත්වා මහාජනස්ස විස්සමනසාලං කරොම, ඉත්ථිහි පන සද්ධිං අපත්තිකං කත්වා කරිස්සාම, අම්හෙසු හි “වොරා” ති ගහෙන්වා නියමානෙසු ඉත්ථිනං එකාපි චිත්තාමත්තකම්පි අකත්වා “සුඛද්ධා සුගහිතා” ති උට්ඨහිංසු, තස්මා තාසං පත්තිං න දස්සාමාති. තෙ අත්තනො ගෙහානි ගන්ත්වා හත්ථිනො තෙත්තිංසපිණ්ඩං දෙන්ති, තෙත්තිංස තිණුමුට්ඨියො ආහරන්ති, තං සබ්බං හත්ථිස්ස කුච්ඡිපුරං ජාතං. තෙ අරඤ්ඤං පටිසිත්වා රුක්ඛෙ ඡින්නන්ති, ඡින්නං ඡින්නං හත්ථි කඬ්ඨිත්වා සකට්ඨෙව යපෙසි. තෙ රුක්ඛෙ තච්ඡෙන්වා සාලාය කම්මං ආරහිංසු.

මසස්ස ගෙහෙ සුජාතා, සුධම්මා, චිත්තා, නන්දානි වතස්සො හරියායො අහෙසුං. සුධම්මා වඩ්ඪකිං පුච්ඡති – “තාත, ඉමෙ සභායා කාලස්සෙව ගන්ත්වා සායං එන්ති, කිං කම්මං කරොන්ති” ති? “සාලං කරොන්ති, අම්මා” ති. “තාත, මය්හම්පි සාලාය පත්තිං කත්වා දෙහි” ති. “ඉත්ථිහි අපත්තිකං කරොමා” ති එතෙ වදන්ති. සා වඩ්ඪකිස්ස අට්ඨ කභාපණෙ දත්වා “තාත, යෙන කෙනචි උපායෙන මය්හං පත්තිකං

කරොහි” ති ආහ. සො “සාධු අම්මා” ති වත්වා පුරෙතරං වාසිඵරසුං ගහෙත්වා ගාමමජ්ඣෙකෙ යත්වා “කිං හො අජ්ජ ඉමස්මිම්පි කාලෙ න නික්ඛමං” ති උච්චාසද්දං කත්වා “සබ්බෙ මග්ගං ආරුළුහා” ති ඤත්වා “ගච්ඡට්ඨ තාව තුම්හෙ, මය්හං පපඤ්චො අත්ථි” ති තෙ පුරතො කත්වා අඤ්ඤං මග්ගං ආරුය්හ කණ්ණිකුපගං රුක්ඛං ඡිත්දිත්වා තච්ඡෙත්වා මට්ඨං කත්වා ආහරිත්වා සුධම්මාය ගෙහෙ යපෙසි – “මයා දෙහිති වුත්තදිවසෙ නිහරිත්වා දදෙය්‍යාසි” ති.

අථ නිට්ඨිතෙ දබ්බසම්භාරකම්මෙ භූමිකම්මතො පට්ඨාය වයඛන්ධනට්ඨිභුස්සාපන සඛිසාටයොජන කණ්ණිකමඤ්චඛන්ධනෙසු කතෙසු සො වඩ්ඪකී කණ්ණිකමඤ්චෙ නිසිදිත්වා චතුහි දිසාහි ගොපානසියො උක්ඛිපිත්වා “හො එකං පමුට්ඨං අත්ථි” ති ආහ. කිං හො පමුට්ඨං, සබ්බමෙව ත්වං පමුස්සසිති. ඉමා හො ගොපානසියො කත්ථ පතිට්ඨහිස්සන්තිති? කණ්ණිකා නාම ලද්ධුං වට්ටතිති. කුහිං හො ඉදානි සක්කා ලද්ධුන්ති? කුලානං ගෙහෙ සක්කා ලද්ධුන්ති. ආහිණ්ඩන්තා පුච්ඡන්ති. තෙ අන්තොගාමං පටිසිත්වා පුච්ඡිත්වා සුධම්මාය සරද්වාරෙ “ඉමස්මිං සරෙ කණ්ණිකා අත්ථි” ති ආහංසු. සා “අත්ථි” ති ආහ. හන්ද මුලං ගණ්හාහිති. මුලං න ගණ්හාමි, සචෙ මම පත්තිං කරොම, දස්සාමිති. එථ හො මාතුගාමස්ස පත්තිං න කරොම, අරඤ්ඤං ගන්ත්වා රුක්ඛං ඡිත්දිස්සාමාති නික්ඛමිංසු.

තතො වඩ්ඪකී “කිං න ලද්ධා, තාත, කණ්ණිකා” ති පුච්ඡි. තෙ තමත්ථං ආරොවයිංසු. වඩ්ඪකී කණ්ණිකමඤ්චෙ නිසින්නොව ආකාසං උල්ලොකෙන්වා “හො අජ්ජ නක්ඛත්තං සුන්දරං, ඉදං අඤ්ඤං සංවච්ඡරං අතික්කමිත්වා සක්කා ලද්ධුං, තුම්හෙහි ව දුක්ඛෙන ආහතා දබ්බසම්භාරා, තෙ සකලසංවච්ඡරෙන ඉමස්මිඤ්ඤෙව යානෙ පුතිකා හවිස්සන්ති. දෙවලොකෙ නිබ්බත්තකාලෙ තස්සාපි එකස්මිං කොණෙ සාලා හොතු, ආහරට්ඨ න” ත්ති ආහ. සාපි යාව තෙ න පුත ආගච්ඡන්ති, තාව කණ්ණිකාය හෙට්ඨිමතලෙ “අයං සාලා සුධම්මා නාමා” ති අක්ඛරානි ඡිත්දාපෙන්වා අහතෙන වත්ථෙත වෙයෙත්වා යපෙසි. කම්මිකා ආගන්ත්වා – “ආහර, රෙ කණ්ණිකං, යං හොතු තං හොතු. තුය්හමිපි පත්තිං කරිස්සාමා” ති ආහංසු. සා නිහරිත්වා “තාතා, යාව අට්ඨ වා සොළස වා ගොපානසියො න ආරොහන්ති, තාව ඉමං වත්ථං මා නිබ්බෙය්යිත්වා” ති වත්වා අදාසි. තෙ “සාධු” ති සම්පට්ඨිත්වා ගහෙත්වා ගොපානසියො ආරොපෙන්වා වත්ථං නිබ්බෙය්යිසු.

එකො මහාගාමිකමනුස්සො උද්ධං උල්ලොකෙන්තො අක්ඛරානි දිස්වා “කිං, හො, ඉද” ත්ති අක්ඛරඤ්ඤං මනුස්සං පක්කොසාපෙන්වා දස්සෙසි. සො “සුධම්මා නාම අයං සාලා” ති ආහ. “හරට්ඨ, හො, මයං ආදිතො පට්ඨාය සාලං කත්වා නාමමත්තමිපි න ලහාම, එසා රතනමත්තෙන කණ්ණිකරුක්ඛෙන සාලං අත්තනො නාමෙන කාරෙති” ති විරවන්ති. වඩ්ඪකී තෙසං විරවන්තානංයෙව ගොපානසියො පවෙසෙත්වා ආණිං දත්වා සාලාකම්මං නිට්ඨාපෙසි.

සාලං තිධා විහජිංසු, එකස්මිං කොට්ඨාසෙ ඉස්සරානං වසනට්ඨානං අකංසු,
එකස්මිං දුග්ගතානං, එකස්මිං ගිලානානං. තෙත්තිංස ජනා තෙත්තිංස ඵලකානි
පඤ්ඤපෙත්වා හත්ථිස්ස සඤ්ඤං අදංසු – “ආගන්තුකො ආගන්ත්වා යස්ස අත්ථනෙ
ඵලකෙ නිසීදති, තං ගහෙත්වා ඵලකසාමිකස්සෙව ගෙහෙ පතිට්ඨපෙති. තස්ස
පාදපරිකම්මපිට්ඨිපරිකම්මබාදනියභොජනියසයනානි සබ්බානි ඵලකසාමිකස්සෙව
භාරො හවිස්සති” ති. හත්ථි ආගතාගතං ගහෙත්වා ඵලකසාමිකස්ස ගෙහං නෙති,
සො තස්ස තං දිවසං කත්තබ්බං කරොති.

මහමාණවො සාලතො අවිදුරෙ යානෙ කොවිළාරරුක්ඛං රොපාපෙසි, මූලෙ
වස්ස පාසාණඵලකං අත්ථරි. නන්දා නාමස්ස හරියා අවිදුරෙ පොක්ඛරණිං.
බණ්ඩාපෙසි, චිත්තා මාලාවච්ඡෙ රොපාපෙසි, සබ්බප්පෙට්ඨිකා පන ආදාසං ගහෙත්වා
අත්තභාවං මණ්ඩයමානාව විවරති. මසො තං ආහ – “හද්දෙ, සුධම්මා, සාලාය
පත්තිකා ජාතා, නන්දා පොක්ඛරණිං බණ්ඩාපෙසි, චිත්තා මාලාවච්ඡෙ රොපාපෙසි.
තව පන පුඤ්ඤකම්මං නාම නත්ථි, එකං පුඤ්ඤං කරොහි, හද්දෙ” ති සා “ත්වං
කස්ස කාරණා කරොසි, නනු තයා කතං මය්හමෙවා” ති වත්වා
අත්තභාවමණ්ඩනමෙව අනුයුඤ්ජති.

මසො යාවතායුකං යත්වා තතො වචිත්වා තාවතිංසභවනෙ සක්කො භුත්වා
නිබ්බත්ති, තෙපි තෙත්තිංස ගාමිකමනුස්සා කාලඬිකත්වා තෙත්තිංස දෙවපුත්තා
භුත්වා තස්සෙව සන්තිකෙ නිබ්බත්තා. සක්කස්ස වෙජ්‍යන්තො නාම පාසාදො සත්ත
යොජනසතානි උග්ගච්ඡි, ධජො තිණි යොජනසතානි උග්ගච්ඡි, කොවිළාරරුක්ඛස්ස
නිස්සන්දෙන සමන්තා තියොජනසතපරිමණ්ඩලො
පඤ්චදසයොජනපරිණාහක්ඛන්ධො පාරිච්ඡත්තකො නිබ්බත්ති, පාසාණඵලකස්ස
නිස්සන්දෙන පාරිච්ඡත්තකමූලෙ සට්ඨියොජනිකා පණ්ඩුකම්බලසිලා නිබ්බත්ති.
සුධම්මාය කණ්ණිකරුක්ඛස්ස නිස්සන්දෙන තියොජනසතිකා සුධම්මා දෙවසභා
නිබ්බත්ති. නන්දාය පොක්ඛරණියා නිස්සන්දෙන පඤ්ඤාසයොජනා නන්දා නාම
පොක්ඛරණි නිබ්බත්ති. චිත්තාය මාලාවච්ඡවත්ථුනිස්සන්දෙන සට්ඨියොජනිකං
චිත්තලතාවනං නාම උය්‍යානං නිබ්බත්ති.

සක්කො දෙවරාජා සුධම්මාය දෙවසභාය යොජනිකෙ සුවණ්ණපල්ලඬිකෙ
නිසින්නො තියොජනිකෙ සෙතච්ඡත්තෙ ධාරියමානෙ තෙහි දෙවපුත්තෙහි තාහි
දෙවකඤ්ඤාහි අඩ්ඨනියාහි නාටකකොට්ඨි ද්විසු දෙවලොකෙසු දෙවතාහි ව
පරිවාරිතො මහාසම්පත්තිං ඔලොකෙන්තො තා තිස්සො ඉත්ථියො දිස්වා “ඉමා
තාව පඤ්ඤායන්ති, සුජාතා කුහි” ත්ති ඔලොකෙන්තො “අයං මම වචනං අකත්වා
ගිරිකන්දරාය බකසකුණිකා භුත්වා නිබ්බත්තා” ති දිස්වා දෙවලොකතො ඔතරිත්වා
තස්සා සන්තිකං ගතො. සා දිස්වා ව සඤ්ජානිත්වා අධොමුඛා ජාතා. “බාලෙ, ඉදානි
කිං සිසං න උක්ඛිපසි? ත්වං මම වචනං අකත්වා අත්තභාවමෙව මණ්ඩයමානා
විතිනාමෙසි. සුධම්මාය ව නන්දාය ව චිත්තාය ව මහාසම්පත්ති නිබ්බත්තා, එහි
අම්භාකං සම්පත්තිං පස්සා” ති දෙවලොකං නෙත්වා නන්දාය පොක්ඛරණියා
පක්ඛිපිත්වා පල්ලඬිකෙ නිසීදි.

නාටකිත්ථියෝ “කුහිං ගතත්ථ, මහාරාජා” ති ප්‍රච්ඡිංසු. සො අනාරොවෙතුකාමොපි තාහි නිජ්ජිලියමානො “සුඡාතාය සන්තික” ත්ති ආහ. කුහිං නිබ්බත්තා, මහාරාජාති? කන්දරපාදෙති. ඉදානි කුහින්ති? නන්දාපොක්ඛරණියං මෙ විස්සට්ඨාති. එථ, හො, අම්මාකං අයාං පස්සාමාති සබ්බා තත්ථ අගමංසු. සා පුබ්බෙ සබ්බපෙට්ඨිකා හුත්වා තා අවමඤ්ඤිත්ථ. ඉදානි තාපි තං දිස්වා – “පස්සථ, හො අම්මාකං අයාය මුඛං කක්කට්ඨකවිජ්ඣානසුලසදිස” ත්තිආදීනි වදන්තියො කෙළිං අකංසු. සා අතිවිය අට්ටියමානා සක්කං දෙවරාජානං ආහ – “මහාරාජ, ඉමානි සුවණ්ණරජතමණිවිමානානි වා නන්දාපොක්ඛරණී වා මය්හං කිං කරිස්සති, ජාතිභූමියෙව මහාරාජ සත්තානං සුඛා, මං තත්ථෙව කන්දරපාදෙ විස්සජ්ජෙහි” ති. සක්කො තං තත්ථ විස්සජ්ජෙත්වා “මම වචනං කරිස්සසි” ති ආහ. කරිස්සාමි, මහාරාජාති. පඤ්ච සීලානි ගහෙත්වා අඛණ්ඩානි කත්වා රක්ඛ, කතිපාහෙන තං එතාසං ජෙට්ඨිකං කරිස්සාමිති. සා තථා අකාසි.

සක්කො කතිපාහස්ස අව්චයෙන “සක්කා නු ඛො සීලං රක්ඛිතු” ත්ති ගන්ත්වා මච්ඡරූපෙන උත්තානකො හුත්වා තස්සා පුරතො උදකපිට්ඨෙ ඔසරති, සා “මතමච්ඡකො භවිස්සති” ති ගන්ත්වා සීසෙ අග්ගහෙසි. මච්ඡො නඩ්ගුට්ඨං වාලෙසි. සා “ජීවති මඤ්ඤ” ති උදකෙ විස්සජ්ජෙසි. සක්කො ආකාසෙ යත්වා “සාධු, සාධු, රක්ඛසි සික්ඛාපදං, එවං තං රක්ඛමානං කතිපාහෙනෙව නාටකානං ජෙට්ඨිකං කරිස්සාමි” ති ආහ. තස්සාපි පඤ්ච වස්සසතානි ආයු අහොසි. එකදිවසමපි උදරපුරං නාලත්ථං, සුක්ඛිත්වා පරිසුක්ඛිත්වා මිලායමානාපි සීලං අඛණ්ඩෙත්වා කාලඬිකත්වා බාරාණසියං කුම්භකාරගෙහෙ නිබ්බත්ති.

සක්කො “කුහිං නිබ්බත්තා” ති ඔලොකෙන්තො දිස්වා “තතො ඉධ ආනෙතුං න සක්කා, ජීවිතචුත්තිමස්සා දස්සාමි” ති සුවණ්ණඵළාලුකානං යානකං පුරෙත්වා මජ්ඣිකෙ ගාමස්ස මහල්ලකවෙසෙන නිසිදිත්වා “ඵළාලුකානි ගණ්හථා” ති උක්කුට්ඨිමකාසි. සමන්තා ගාමවාසිකා ආගන්ත්වා “දෙහි, තාතා” ති ආහංසු. අහං සීලරක්ඛකානං දෙමි, තුම්හෙ සීලං රක්ඛවාති. තාත මයං සීලං නාම කීදිසන්තිපි න ජානාම, මූලෙන දෙහිති. “සීලරක්ඛකානංයෙව දමිමි” ති ආහ. “එථ, රෙ කොසි අයං ඵළාලුකමහල්ලකො” ති සබ්බෙ නිවත්තිංසු.

සා දාරිකා ප්‍රච්ඡි – “අම්ම, තුම්හෙ ඵළාලුකත්ථාය ගතා තුව්ඡහත්ථාව ආගතා” ති. කොසි, අම්ම, ඵළාලුකමහල්ලකො “අහං සීලරක්ඛකානං දමිමි” ති වදති, නුනිමස්ස දාරිකා සීලං බාදිත්වා වත්තන්ති, මයං සීලමෙව න ජානාමාති. සා “මය්හං ආනිතං භවිස්සති” ති ගන්ත්වා “ඵළාලුකං, තාත, දෙහි” ති ආහ. “ත්ථං සීලානි රක්ඛසි අම්මා” ති? “ආම, තාත රක්ඛාමි” ති. ඉදං මයා තුය්හමෙව ආහතන්ති ගෙහද්වාරෙ යානෙන සද්ධිං යපෙත්වා පක්කාමි. සාපි යාවජීවං සීලං රක්ඛිත්වා වචිත්වා වෙපචිත්තිඅසුරස්ස ධිතා හුත්වා නිබ්බත්ති. සීලනිස්සන්දෙන පාසාදිකා අහොසි. සො “ධිතුච්චාහමඬගලං කරිස්සාමි” ති අසුරෙ සන්තිපාතෙසි.

සක්කො “කුභිං නිබ්බත්තා” ති ඔලොකෙන්තො “අසුරභවනෙ නිබ්බත්තා, අජ්ජස්සා විවාහමඬිගලං කර්ස්සන්ති” ති දිස්වා “ඉදානි යංකිඤ්චි කත්වා ආනෙතබ්බා මයා” ති අසුරවණ්ණං නිමිතින්වා ගන්ත්වා අසුරානං අන්තරෙ අට්ඨාසි. “තව සාමිකං වදෙහි” ති තස්සා භත්ථෙ පිතා පුප්ඵදාමං අදාසි “යං ඉච්ඡසි, තස්සුපරි බ්පාහි” ති. සා ඔලොකෙන්ති සක්කං දිස්වා පුබ්බසන්තිවාසෙන සඤ්ජාතසිනෙහා “අයං මෙ සාමිකො” ති තස්සුපරි දාමං බිපි. සො තං බාහාය ගහෙන්වා ආකාසෙ උජ්ජති, තස්මිං බණ්ණෙ අසුරා සඤ්ජානිංසු. තෙ “ගණ්හථ, ගණ්හථ, ජරසක්කං, වෙරිකො අම්භාකං, න මයං එතස්ස දාරිකං දස්සාමා” ති අනුබන්ධිංසු. වෙපවිත්ති පුච්ඡි “කෙනාහටා” ති? “ජරසක්කෙන මහාරාජා” ති. “අවසෙසෙසු අයමෙව සෙට්ඨො, අපෙථා” ති ආහ. සක්කො නං නෙත්වා අඬ්ඬිතිසකොට්ඨාටකානං ජෙට්ඨිකට්ඨානෙ යිපෙසි. සා සක්කං වරං යාචි – “මහාරාජ, මය්හං ඉමස්මිං දෙවලොකෙ මාතා වා පිතා වා භාතා වා භගිනී වා නත්ථි, යත්ථ යත්ථ ගච්ඡසි, තත්ථ තත්ථ මං ගහෙන්වාග ගච්ඡ මහාරාජා” ති. සක්කො “සාධු” ති පටිඤ්ඤං අදාසි.

එවං මවලගාමකෙ මසමාණවකාලතො පට්ඨාය විසුද්ධභාවමස්ස සම්පස්සන්තො භගවා “දීඝරත්තං විසුද්ධො ඛො අයං යක්ඛො” ති ආහ. අත්ථසඤ්ඡිතන්ති අත්ථනිස්සිතං කාරණනිස්සිතං.

පඤ්ඤවෙය්‍යාකරණවණ්ණනා

357. කිං සංයොජනාති කිං බන්ධනා, කෙන බන්ධනෙන බද්ධා භුත්වා. පුට්ඨකායාති බහුජනා. අවෙරාති අජ්ජපිසා. අදණ්ඩාති ආවුධදණ්ඩධනදණ්ඩවිනිමුත්තා. අසපත්තාති අපච්චත්ථිකා. අබ්‍යාපජ්ජාති විගතදොමනස්සා. විහරෙමු අවෙරිනොති අහො වත කෙනචි සද්ධිං අවෙරිනො විහරෙය්‍යාම, කත්ථචි කොපං න උජ්ජාදෙන්වා අච්ඡරාය ගහිතකං ජඩ්ඝසහස්සෙන සද්ධිං පරිභුඤ්ජෙය්‍යාමාති දානං දත්වා පූජං කත්වා ව පත්ථයන්ති. ඉති ව නෙසං හොතිති එවඤ්ච නෙසං අයං පත්ථනා හොති. අථ ව පනාති එවං පත්ථනාය සතිපි.

ඉස්සාමච්ඡරියසංයොජනාති පරසම්පත්තිබ්‍යනලක්ඛණා ඉස්සා, අත්තසම්පත්තියා පරෙහි සාධාරණභාවස්ස අසහනලක්ඛණං මච්ඡරියං, ඉස්සා ව මච්ඡරියඤ්ච සංයොජනං එතෙසන්ති ඉස්සාමච්ඡරියසංයොජනා. අයමෙත්ථ සඬ්ඛෙපො. විත්ථාරතො පන ඉස්සාමච්ඡරියාති අභිධම්මෙ චුත්තානෙව.

ආවාසමච්ඡරියෙන පනෙත්ථ යක්ඛො වා පෙතො වා භුත්වා තස්සෙව ආවාසස්ස සඬ්ඝාරං සිසෙන උක්ඛිපිත්වා විවරති. කුලමච්ඡරියෙන තස්මිං කුලෙ අඤ්ඤෙසං දානාදීනි කරොන්තෙ දිස්වා “හින්තං වතිදං කුලං මමා” ති චිත්තයතො ලොභිතම්පි මුඛතො උග්ගච්ඡති, කුච්ඡිවිරොචනම්පි හොති, අන්තානිපි බණ්ඩාබණ්ඩානි භුත්වා නික්ඛමන්ති. ලාභමච්ඡරියෙන සඬ්ඝස්ස වා ගණස්ස වා සන්තකෙ ලාභෙ මච්ඡරායිත්වා පුග්ගලිකපරිභොගෙන පරිභුඤ්ජිත්වා යක්ඛො වා පෙතො වා

මහාඅපගරො වා හුත්වා නිබ්බත්තති. සරීරවණ්ණගුණවණ්ණමච්ඡරියෙන පන පරියත්තිධම්මමච්ඡරියෙන ව අත්තනොව වණ්ණං වණ්ණෙනි, න පරෙසං වණ්ණං, “කිං වණ්ණො ඵසො”ති තං තං දොසං වදන්තො පරියත්තිඤ්ච කස්සචි කිඤ්චි අදෙන්තො දුබ්බණ්ණො වෙව ඵළමුගො ව හොති.

අපිව ආවාසමච්ඡරියෙන ලොභගෙනෙ පච්චති. කුලමච්ඡරියෙන අප්පලාහො හොති. ලාභමච්ඡරියෙන ගුථනිරයෙ නිබ්බත්තති. වණ්ණමච්ඡරියෙන භවෙ නිබ්බත්තස්ස වණ්ණො නාම න හොති. ධම්මමච්ඡරියෙන කුක්කුළනිරයෙ නිබ්බත්තති. ඉදං පන ඉස්සාමච්ඡරියසංයොජනං සොතාපත්තිමග්ගෙන පභීයති. යාව තං නප්පභීයති, තාව දෙවමනුස්සා අවෙරතාදීනි පත්ථයන්තාපි වෙරාදීහි න පරිමුච්චන්තියෙව.

තිණ්ණා මෙත්ථ කඨිබ්බාති ඵතස්මිං පඤ්ඤෙ මයා තුම්භාකං වචනං සුත්වා කඨිබ්බා තිණ්ණාති වදති, න මග්ගවසෙන තිණ්ණකඨිබ්බතං දීපෙති. විගතා කථංකථාති ඉදං කථං, ඉදං කථන්ති අයම්පි කථංකථා විගතා.

358. නිදානාදීනි චුත්තත්ථානෙව. පියාජ්ජියනිදානන්ති පියසත්තසඬ්ඛාරනිදානං මච්ඡරියං, අජ්ජියසත්තසඬ්ඛාරනිදානා ඉස්සා. උභයං වා උභයනිදානං. පබ්බජිතස්ස හි සද්ධිවිහාරිකාදයො, ගහට්ඨස්ස පුත්තාදයො හත්ථිඅස්සාදයො වා සත්තා පියා හොන්ති කෙළායිතා මමායිතා, මුහුත්තම්පි තෙ අපස්සන්තො අධිවාසෙතුං න සක්කොති. සො අඤ්ඤං තාදිසං පියසත්තං ලහන්තං දිස්වා ඉස්සං කරොති. “ඉමිනා අම්භාකං කිඤ්චි කම්මං අත්ථි, මුහුත්තං තාව නං දෙථා”ති තමෙව අඤ්ඤෙහි යාවිතො “න සක්කා දාතුං, කිලමිස්සති වා උක්කණ්ඨිස්සති වා”තිදාදීනි වත්වා මච්ඡරියං කරොති. ඵචං තාව උභයම්පි පියසත්තනිදානං හොති. හික්ඛුස්ස පන පත්තචීවරපරික්ඛාරජාතං, ගහට්ඨස්ස වා අලඬිකාරාදිඋපකරණං පියං හොති මනාපං, සො අඤ්ඤස්ස තාදිසං උප්පජ්ජමානං දිස්වා “අහො වතස්ස ඵචරුපං න භවෙය්‍යා”ති ඉස්සං කරොති, යාවිතො වාපි “මයම්පෙනං මමායන්තා න පරිභුඤ්ජාම, න සක්කා දාතු”න්ති මච්ඡරියං කරොති. ඵචං උභයම්පි පියසඬ්ඛාරනිදානං හොති. අජ්ජියෙ පන තෙ චුත්තජ්ජකාරෙ සත්තෙ ව සඬ්ඛාරෙ ව ලහිත්වා සවෙපිස්ස තෙ අමනාපා හොන්ති, තථාපි කිලෙසානං විපරිතචුත්තිතාය “ධපෙත්වා මං කො අඤ්ඤො ඵචරුපස්ස ලාභී”ති ඉස්සං වා කරොති, යාවිතො තාවකාලිකම්පි අදදමානො මච්ඡරියං වා කරොති. ඵචං උභයම්පි අජ්ජියසත්තසඬ්ඛාරනිදානං හොති.

ජන්දනිදානන්ති ඵත්ථ පරියෙසනජන්දො, පටිලාභජන්දො, පරිභොගජන්දො, සන්තිධිජන්දො, විස්සජ්ජනජන්දොති පඤ්චවිධො ජන්දො.

කතමො පරියෙසනජන්දො? ඉධෙකච්චො අතිත්තො ජන්දජාතො රුපං පරියෙසති, සද්දං. ගන්ධං. රසං. ථොට්ඨබ්බං පරියෙසති, ධනං පරියෙසති. අයං පරියෙසනජන්දො.

කතමො පටිලාහජන්දො? ඉධෙකච්චො අතිත්තො ඡන්දජාතො රූපං පටිලහති,
සද්දං. ගන්ධං. රසං. ඵොට්ඨබ්බං පටිලහති, ධනං පටිලහති. අයං පටිලාහජන්දො.

කතමො පරිභොගජන්දො? ඉධෙකච්චො අතිත්තො ඡන්දජාතො රූපං
පරිභුඤ්ජති, සද්දං. ගන්ධං. රසං. ඵොට්ඨබ්බං පරිභුඤ්ජති, ධනං පරිභුඤ්ජති. අයං
පරිභොගජන්දො.

කතමො සන්තිධිජන්දො? ඉධෙකච්චො අතිත්තො ඡන්දජාතො ධනසන්තිවයං
කරොති “ආපදාසු භවිස්සති” ති. අයං සන්තිධිජන්දො.

කතමො විස්සජ්ජනජන්දො? ඉධෙකච්චො අතිත්තො ඡන්දජාතො ධනං
විස්සජ්ජෙති, හත්ථාරොහානං, අස්සාරොහානං, රථිකානං, ධනුග්ගහානං – “ඉමෙ
මං රක්ඛිස්සන්ති ගොපිස්සන්ති මමායිස්සන්ති සම්පට්ඨාරයිස්සන්ති” ති. අයං
විස්සජ්ජනජන්දො. ඉමෙ පඤ්ච ඡන්දා. ඉධ තණ්හාමත්තමෙව, තං සන්ධාය ඉදං
වුත්තං.

විතක්කනිදානොති එත්ථ “ලාභං පටිච්ච විනිච්ඡයො” ති (දී. නි. 2.110) එවං
වුත්තො විනිච්ඡයවිතක්කො විතක්කො නාම. විනිච්ඡයොති ද්වෙ විනිච්ඡයා
තණ්හාවිනිච්ඡයො ව, දිට්ඨිවිනිච්ඡයො ව. අට්ඨසතං තණ්හාවිචරිතං
තණ්හාවිනිච්ඡයො නාම. ද්වාසට්ඨි දිට්ඨියො දිට්ඨිවිනිච්ඡයො නාමාති එවං
වුත්තතණ්හාවිනිච්ඡයවසෙන හි ඉට්ඨානිට්ඨපියාජ්ජියවත්ථානං න භොති. තදෙව හි
එකච්චස්ස ඉට්ඨං භොති, එකච්චස්ස අනිට්ඨං පච්චන්තරාජමජ්ඣමදෙසරාජුනං
ගණ්ඩුජ්ජාදම්මමංසාදිසු විය. තස්මිං පන තණ්හාවිනිච්ඡයවිනිච්ඡතෙ
පටිලද්ධවත්ථුස්මිං “එත්තකං රූපස්ස භවිස්සති, එත්තකං සද්දස්ස, එත්තකං
ගන්ධස්ස, එත්තකං රසස්ස, එත්තකං ඵොට්ඨබ්බස්ස භවිස්සති, එත්තකං මය්හං
භවිස්සති, එත්තකං පරස්ස භවිස්සති, එත්තකං නිදහිස්සාමි, එත්තකං පරස්ස
දස්සාමි” ති වචන්ථානං විතක්කවිනිච්ඡයෙන භොති. තෙනාහ “ඡන්දො ඛො,
දෙවානම්න්ද, විතක්කනිදානො” ති.

පපඤ්චසඤ්ඤාසඬ්ඛානිදානොති තයො පපඤ්චා තණ්හාපපඤ්චො,
මානපපඤ්චො, දිට්ඨිපපඤ්චොති. තත්ථ අට්ඨසතතණ්හාවිචරිතං තණ්හාපපඤ්චො
නාම. නවවිධො මානො මානපපඤ්චො නාම. ද්වාසට්ඨි දිට්ඨියො දිට්ඨිපපඤ්චො
නාම. තෙසු ඉධ තණ්හාපපඤ්චො අධිජ්ජෙතො. කෙනට්ඨෙන පපඤ්චො?
මත්තපමත්තාකාරපාපනට්ඨෙන පපඤ්චො. තංසම්පයුත්තා සඤ්ඤා පපඤ්චසඤ්ඤා.
සඬ්ඛා වුච්චති කොට්ඨාසො “සඤ්ඤානිදානා හි පපඤ්චසඬ්ඛා” තිආදිසු විය. ඉති
පපඤ්චසඤ්ඤාසඬ්ඛානිදානොති පපඤ්චසඤ්ඤාකොට්ඨාසනිදානො විතක්කොති
අත්ථො.

පපඤ්චසඤ්ඤාසඬ්ඛානිරොධසාරුප්පගාමිනින්ති එතිස්සා
පපඤ්චසඤ්ඤාසඬ්ඛාය ඛයා නිරොධො වූපසමො, තස්ස සාරුප්පඤ්චෙව තත්ථ
ගාමිනිං වාති සහ විපස්සනාය මග්ගං පුච්ඡති.

වෙදනාකම්මට්ඨානවණ්ණනා

359. අටස්ස භගවා සොමනස්සංපාහන්ති තිස්සො වෙදනා ආරභි. කිං පන භගවතා පුච්ඡිතං කථිතං, අපුච්ඡිතං, සානුසන්ධිකං, අනනුසන්ධිකන්ති? පුච්ඡිතමෙව කථිතං, නො අපුච්ඡිතං, සානුසන්ධිකමෙව, නො අනනුසන්ධිකං. දෙවතානඤ්ඤි රූපතො අරූපං පාකට්ඨරං, අරූපෙපි වෙදනා පාකට්ඨරා. කස්මා? දෙවතානඤ්ඤි කරජකායං සුබ්බමං, කම්මජං බලවං, කරජකායස්ස සුබ්බමත්තා, කම්මජස්ස බලවත්තා එකාභාරම්පි අතික්කම්ත්වා න තිට්ඨන්ති, උණ්හපාසාණෙ යපිතසප්පිපිණ්ඩි විය විලියන්ති සබ්බං බ්‍රහ්මජාලෙ චුත්තනගෙනෙව වෙදිතබ්බං. තස්මා භගවා සක්කස්ස තිස්සො වෙදනා ආරභි. දුට්ඨඤ්ඤි කම්මට්ඨානං – රූපකම්මට්ඨානං, අරූපකම්මට්ඨානඤ්ඤි. රූපපරිග්ගහො, අරූපපරිග්ගහොතිපි එතදෙව වුච්චති. තත්ථ භගවා යස්ස රූපං පාකට්ඨං, තස්ස සඬබ්බෙපමනසිකාරවසෙන වා විත්ථාරමනසිකාරවසෙන වා චතුර්ධාතුවත්ථානං විත්ථාරෙන්නො රූපකම්මට්ඨානං කථෙති. යස්ස අරූපං පාකට්ඨං, තස්ස අරූපකම්මට්ඨානං කථෙති. කථෙන්නො ච තස්ස චත්ථුභුතං රූපකම්මට්ඨානං දස්සෙත්වා ච කථෙති, දෙවතාං පන අරූපකම්මට්ඨානං පාකට්ඨන්ති අරූපකම්මට්ඨානවසෙන වෙදනා ආරභි.

තිවිධො හි අරූපකම්මට්ඨානෙ අභිනිවෙසො – එස්සවසෙන, වෙදනාවසෙන, විත්තවසෙනාති. කථං? එකච්චස්ස හි සඬබ්බිත්තෙන වා විත්ථාරෙන වා පරිග්ගහිතෙ රූපකම්මට්ඨානෙ තස්මිං ආරම්මණෙ විත්තවෙතසිකානං පට්ඨානිනිපාතො තං ආරම්මණං චූසන්තො උප්පජ්ජමානො එස්සො පාකට්ඨා හොති. එකච්චස්ස තං ආරම්මණං අනුභවන්ති උප්පජ්ජමානා වෙදනා පාකට්ඨා හොති. එකච්චස්ස තං ආරම්මණං පරිග්ගහෙත්වා තං විජානන්තං උප්පජ්ජමානං විඤ්ඤාණං පාකට්ඨං හොති.

තත්ථ යස්ස එස්සො පාකට්ඨා හොති, සොපි න කෙවලං එස්සොව උප්පජ්ජති, තෙන සද්ධිං තදෙව ආරම්මණං අනුභවමානා වෙදනාපි උප්පජ්ජති, සඤ්ජානමානා සඤ්ඤාපි, වෙතයමානා වෙතනාපි, විජානමානං විඤ්ඤාණම්පි උප්පජ්ජති එස්සපඤ්ඤවමකෙයෙව පරිග්ගණ්හාති. යස්ස වෙදනා පාකට්ඨා හොති, සොපි න කෙවලං වෙදනාව උප්පජ්ජති, තාය සද්ධිං තදෙව ආරම්මණං චූසමානො එස්සොපි උප්පජ්ජති, සඤ්ජානමානා සඤ්ඤාපි, වෙතයමානා වෙතනාපි, විජානමානං විඤ්ඤාණම්පි උප්පජ්ජති එස්සපඤ්ඤවමකෙයෙව පරිග්ගණ්හාති. යස්ස විඤ්ඤාණං පාකට්ඨං හොති, සොපි න කෙවලං විඤ්ඤාණමෙව උප්පජ්ජති, තෙන සද්ධිං තදෙවාරම්මණං චූසමානො එස්සොපි උප්පජ්ජති, අනුභවමානා වෙදනාපි, සඤ්ජානමානා සඤ්ඤාපි, වෙතයමානා වෙතනාපි උප්පජ්ජති එස්සපඤ්ඤවමකෙයෙව පරිග්ගණ්හාති.

සො “ඉමෙ එස්සපඤ්ඤවමකා ධම්මා කිං නිස්සිතා” ති උපධාරෙන්නො “චත්ථුනිස්සිතා” ති පජානාති. චත්ථු නාම කරජකායො, යං සන්ධාය චුත්තං – “ඉදඤ්ඤි පන මෙ විඤ්ඤාණං එත්ථ සිතං එත්ථ පට්ඨෙද්ධි”න්ති. සො අත්ථතො

භූතානි වෙව උපාදාරූපානි ව. එවමෙන්ට වත්ථු රූපං, එස්සපඤ්චමකා නාමන්ති නාමරූපමත්තමෙව පස්සති. රූපඤ්චෙන්ට රූපක්ඛන්ධො, නාමං වත්තාරො අරූපිනො ඛන්ධානි පඤ්චක්ඛන්ධමත්තං හොති. නාමරූපවිනිමුක්තා හි පඤ්චක්ඛන්ධා, පඤ්චක්ඛන්ධවිනිමුක්තං වා නාමරූපං නත්ථී. සො “ඉමෙ පඤ්චක්ඛන්ධා කිං හෙතුකා” ති උපපරික්ඛන්තො “අවිජ්ජාදිහෙතුකා” ති පස්සති. තතො “පච්චයො වෙව පච්චයුජ්ජන්තඤ්ච ඉදං, අඤ්ඤො සත්තො වා පුග්ගලො වා නත්ථී, සුද්ධසංඛාරපුඤ්ජමත්තමෙව” ති සජ්ජවයනාමරූපවසෙන තිලක්ඛණං ආරොපෙත්වා විපස්සනාපටිපාටියා “අනිච්චං දුක්ඛං අනත්තා” ති සම්මසන්තො විවරති, සො අජ්ජ අජ්ජානි පටිවෙධං ආකඨ්ඨමානො තථාරූපෙ දිවසෙ උතුසජ්ජායං, පුග්ගලසජ්ජායං, භොජනසජ්ජායං, ධම්මසවනසජ්ජායං වා ලභිත්වා එකපල්ලඬකෙන නිසින්නොව විපස්සනං මත්ථකං පාපෙත්වා අරහත්තෙ පතිට්ඨාති. එවමිමෙසම්පි තිණ්ණං ජනානං යාව අරහත්තා කම්මට්ඨානං කථිතං හොති.

ඉධ පන භගවා අරූපකම්මට්ඨානං කථෙත්තො වෙදනාසීසෙන කථෙසි. එස්සවසෙන හි විඤ්ඤාණවසෙන වා කථියමානං එතස්ස න පාකටං හොති, අන්ධකාරං විය ඛායති. වෙදනාවසෙන පන පාකටං හොති. කස්මා? වෙදනානං උජ්ජත්තියා පාකටතාය. සුඛදුක්ඛවෙදනානඤ්ඤි උජ්ජත්ති පාකටා. යදා සුඛං උජ්ජජ්ජති, තදා සකලං සරීරං බොහෙත්තං මද්දන්තං ඵරමානං අභිසන්දයමානං සතධොතසජ්ජිං බාදාපයන්තං විය, සතපාකතෙලං මක්ඛයමානං විය, සට්ඨහස්සෙන පරිලාහං නිබ්බාපයමානං විය, “අහො සුඛං, අහො සුඛං” ත්ති වාවං. නිච්ඡාරයමානමෙව උජ්ජජ්ජති. යදා දුක්ඛං උජ්ජජ්ජති, තදා සකලසරීරං බොහෙත්තං මද්දන්තං ඵරමානං අභිසන්දයමානං තත්තථාලං පවෙසෙත්තං විය, විලිනතම්බලොහෙන ආසිඤ්චන්තං විය, සුක්ඛතිණ්ණවනජ්ජනිමිහි අරඤ්ඤෙ දාරුඋක්කාකලාපං බිපමානං විය “අහො දුක්ඛං, අහො දුක්ඛං” ත්ති විජ්ජලාපයමානමෙව උජ්ජජ්ජති. ඉති සුඛදුක්ඛවෙදනානං උජ්ජත්ති පාකටා හොති.

අදුක්ඛමසුඛා පන දුද්දීපනා අන්ධකාරෙන විය අභිභූතා. සා සුඛදුක්ඛානං අපගමෙ සාතාසාතපටික්ඛෙපවසෙන මජ්ඣක්තාකාරභූතා අදුක්ඛමසුඛා වෙදනාති නයතො ගණ්හන්තස්ස පාකටා හොති. යථා කිං? යථා අන්තරා පිට්ඨිපාසාණං ආරුහිත්වා පලාතස්ස මිගස්ස අනුපදං ගච්ඡන්තො මිගලුද්දකො පිට්ඨිපාසාණස්ස ඔරහාගෙපි පරහාගෙපි පදං දිස්වා මජ්ඣෙ අපස්සන්තොපි “ඉතො ආරුල්ලො, ඉතො ඔරුල්ලො, මජ්ඣෙ පිට්ඨිපාසාණෙ ඉමිනා පදෙසෙන ගතො භවිස්සති” ති නයතො ජානාති. එවං ආරුල්ලභට්ඨානෙ පදං විය හි සුඛවෙදනාය උජ්ජත්ති පාකටා හොති, ඔරුල්ලභට්ඨානෙ පදං විය දුක්ඛවෙදනාය උජ්ජත්ති පාකටා හොති, ඉතො ආරුය්හ, ඉතො ඔරුය්හ, මජ්ඣෙ එවං ගතොති නයතො ගහණං විය සුඛදුක්ඛානං අපගමෙ සාතාසාතපටික්ඛෙපවසෙන මජ්ඣක්තාකාරභූතා අදුක්ඛමසුඛා වෙදනාති නයතො ගණ්හන්තස්ස පාකටා හොති. එවං භගවා පඨමං රූපකම්මට්ඨානං කථෙත්වා පච්ඡා අරූපකම්මට්ඨානං වෙදනාවසෙන නිවත්තෙත්වා දස්සෙසි.

න කෙවලඤ්ච ඉධෙව එවං දස්සෙසි, මහාසතිපට්ඨානෙ, මජ්ඣිමනිකායමිහි සතිපට්ඨානෙ, චූළතණ්හාසඬ්ඛයෙ, මහාතණ්හාසඬ්ඛයෙ, චූළවෙදල්ලසුත්තෙ, මහාවෙදල්ලසුත්තෙ, රට්ඨපාලසුත්තෙ, මාගණ්ඩියසුත්තෙ, ධාතුච්ඡේදගෙ, ආනෙඤ්ජප්පායෙ, සකලෙ වෙදනාසංයුත්තෙති එවං අනෙකෙසු සුත්තන්තෙසු පටිමං රූපකම්මට්ඨානං කථෙත්වා පච්ඡා අරූපකම්මට්ඨානං වෙදනාවසෙන නිවත්තෙත්වා දස්සෙසි. යථා ව තෙසු තෙසු, එවං ඉමස්මිම්පි සක්කපඤ්ඤෙ පටිමං රූපකම්මට්ඨානං කථෙත්වා පච්ඡා අරූපකම්මට්ඨානං වෙදනාවසෙන නිවත්තෙත්වා දස්සෙසි. රූපකම්මට්ඨානං පනෙත්ථ වෙදනාය ආරම්මණමත්තකංයෙව සඬ්ඛිත්තං, තස්මා පාළියං නාරුල්හං භවිස්සති.

360. අරූපකම්මට්ඨානෙ යං තස්ස පාකට්ඨං වෙදනාවසෙන අභිනිවෙසමුඛං, තමෙව දස්සෙතුං සොමනස්සංපාහං, දෙවානම්න්දාතිආදිමාහ. තත්ථ දුට්ඨෙතාති ද්විවිධෙන, ද්විති කොට්ඨාසෙහිති අත්ථො. එවරූපං සොමනස්සං න සෙවිතඛිඛන්ති එවරූපං ගෙහසිතසොමනස්සං න සෙවිතඛිඛං. ගෙහසිතසොමනස්සං නාම “තත්ථ කතමාති ඡ ගෙහසිතාති සොමනස්සාති? චක්ඛුවිඤ්ඤෙය්සානං රූපානං ඉට්ඨානං කන්තානං මනාපානං මනොරමානං ලොකාමිසපට්ඨංයුත්තානං පටිලාහං වා පටිලාහතො සමනුපස්සතො, පුබ්බෙ වා පටිලද්ධපුබ්බං අතීතං නිරුද්ධං විපරිණතං සමනුපස්සරතො උප්පජ්ජති සොමනස්සං, යං එවරූපං සොමනස්සං, ඉදං වුව්චති ගෙහසිතං සොමනස්සං”න්ති එවං ඡසු ද්වාරෙසු වුත්තකාමගුණනිස්සිතං සොමනස්සං (ම. නි. 3.306).

එවරූපං සොමනස්සං සෙවිතඛිඛන්ති එවරූපං නෙක්ඛම්මසිතං සොමනස්සං සෙවිතඛිඛං. නෙක්ඛම්මසිතං සොමනස්සං නාම – “තත්ථ කතමාති ඡ නෙක්ඛම්මසිතාති සොමනස්සාති? රූපානං ත්වෙව අනිච්චතං විදිත්වා විපරිණාමවිරාගනිරොධං පුබ්බෙ වෙව රූපා එතරහි ව සබ්බෙ තෙ රූපා අනිච්චා, දුක්ඛා, විපරිණාමධම්මාති එවමෙතං යථාභූතං සම්මප්පඤ්ඤාය පස්සතො උප්පජ්ජති සොමනස්සං, යං එවරූපං සොමනස්සං, ඉදං වුව්චති නෙක්ඛම්මසිතං සොමනස්සං”න්ති (ම. නි. 3.308) එවං ඡසු ද්වාරෙසු ඉට්ඨාරම්මණෙ ආපාඨගතෙ අනිච්චාදිවසෙන විපස්සනං පටිධපෙත්වා උස්සුක්කාපෙතුං සක්කොන්තස්ස “උස්සුක්කිතා මෙ විපස්සනා”ති සොමනස්සජාතස්ස උප්පන්නං සොමනස්සං. සෙවිතඛිඛන්ති ඉදං නෙක්ඛම්මවසෙන, විපස්සනාවසෙන, අනුස්සතිවසෙන, පටිමජ්ඣානාදිවසෙන ව උප්පජ්ජනකසොමනස්සං සෙවිතඛිඛං නාම.

තත්ථ යං වෙ සවිතක්කං සවිචාරන්ති තස්මිම්පි නෙක්ඛම්මසිතෙ සොමනස්සෙ යං නෙක්ඛම්මවසෙන, විපස්සනාවසෙන, අනුස්සතිවසෙන, පටිමජ්ඣානාවසෙන ව උප්පන්නං සවිතක්කං සවිචාරං සොමනස්සන්ති ජානෙය්ස. යං වෙ අවිතක්කං අවිචාරන්ති යං පන දුතියතනියජ්ඣානාවසෙන උප්පන්නං අවිතක්කං අවිචාරං සොමනස්සන්ති ජානෙය්ස. යෙ අවිතක්කෙ අවිචාරෙ, තෙ පණ්ණිනරන්ති එතෙසුපි ද්විසු යං අවිතක්කං අවිචාරං, තං පණ්ණිනරන්ති අත්ථො.

ඉමිනා කිං කලීතං හොති? ද්විත්තං අරහත්තං කලීතං. කථං? එකො කිර හික්ඛු සවිතක්කසව්වාරෙ සොමනස්සෙ විපස්සනං පට්ඨපෙත්වා “ඉදං සොමනස්සං කිං නිස්සිත”න්ති උපධාරෙත්තො “චත්ථනිස්සිත”න්ති පජානාතීති එස්සපඤ්චමකෙ චුත්තනයෙනෙව අනුක්කමෙන අරහත්තෙ පතිට්ඨාති. එකො අවිතක්කඅව්වාරෙ සොමනස්සෙ විපස්සනං පට්ඨපෙත්වා චුත්තනයෙනෙව අරහත්තෙ පතිට්ඨාති. තත්ථ අහිනිවිට්ඨසොමනස්සෙසුපි සවිතක්කසව්වාරතො අවිතක්කඅව්වාරං පඤ්ඤතරං. සවිතක්කසව්වාරසොමනස්සවිපස්සනාතොපි අවිතක්කඅව්වාරවිපස්සනා පඤ්ඤතරා. සවිතක්කසව්වාරසොමනස්සඵලසමාපත්තිතොපි අවිතක්කඅව්වාරසොමනස්සඵලසමාපත්තියෙව පඤ්ඤතරා. තෙනාහ භගවා “යෙ අවිතක්කෙ අව්වාරෙ, තෙ පඤ්ඤතරෙ”ති.

361. එවරුපං දොමනස්සං න සෙවිතඛ්ඛන්ති එවරුපං ගෙහසිතදොමනස්සං න සෙවිතඛ්ඛං. ගෙහසිතදොමනස්සං නාම – “තත්ථ කතමානි ඡ ගෙහසිතානි දොමනස්සානි? චක්ඛුවිඤ්ඤෙය්‍යානං රූපානං ඉට්ඨානං කන්තානං මනාපානං මනොරමානං ලොකාමිසපටිසංයුත්තානං අප්පට්ඨාහං වා අප්පට්ඨාහතො සමනුපස්සතො පුබ්බෙ වා අපට්ඨෙද්ධපුබ්බං අතීතං නිරුද්ධං විපරිණතං සමනුපස්සරතො උප්පජ්ජති දොමනස්සං, යං එවරුපං දොමනස්සං, ඉදං චුච්චති ගෙහසිතදොමනස්ස”න්ති (ම. නි. 3.307). එවං ඡසු ද්වාරෙසු ඉට්ඨාරම්මණං නානුභවිං, නානුභවිස්සාමි, නානුභවාමීති විතක්කයතො උප්පන්නං කාමගුණනිස්සිතං දොමනස්සං.

එවරුපං දොමනස්සං සෙවිතඛ්ඛන්ති එවරුපං නෙක්ඛම්මසිතදොමනස්සං සෙවිතඛ්ඛං. නෙක්ඛම්මසිතදොමනස්සං නාම – “තත්ථ කතමානි ඡ නෙක්ඛම්මසිතානි දොමනස්සානි? රූපානං ත්වෙව අනිච්චතං විදිත්වා විපරිණාමවිරාගනිරොධං පුබ්බෙ වෙව රූපා එතරහි ව සබ්බෙ තෙ රූපා අනිච්චා, දුක්ඛා, විපරිණාමධම්මානි එවමෙන යථාභූතං සම්පජ්ජෙය්‍යා දිස්වා අනුත්තරෙසු විමොක්ඛෙසු පිහං උපට්ඨාපෙති ‘කුදාස්සු නාමාහං තදායතනං, උපසම්පජ්ජ විහරිස්සාමි, යදරියා එතරහි ආයතනං උපසම්පජ්ජ විහරන්ති”ති. ඉති අනුත්තරෙසු විමොක්ඛෙසු පිහං උපට්ඨාපයතො උප්පජ්ජති පිහපච්චයා දොමනස්සං, යං එවරුපං දොමනස්සං, ඉදං චුච්චති නෙක්ඛම්මසිතදොමනස්ස”න්ති (ම. නි. 3.307) එවං ඡසු ද්වාරෙසු ඉට්ඨාරම්මණෙ ආපාඨගතෙ අනුත්තරවිමොක්ඛසංඛ්ඛාතඅරියඵලධම්මෙසු පිහං උපට්ඨාපෙත්වා තදධිගමාය අනිච්චාදිවසෙන විපස්සනං පට්ඨාපෙත්වා උස්සුක්කාපෙතුමසක්කොන්තස්ස ඉමම්පි පක්ඛං, ඉමම්පි මාසං, ඉමම්පි සංවච්ඡරං විපස්සනං උස්සුක්කාපෙත්වා අරියභූමිං පාපුණ්තුං නාසක්ඛිත්ති අනුසොචතො උප්පන්නං දොමනස්සං. සෙවිතඛ්ඛන්ති ඉදං නෙක්ඛම්මවසෙන, විපස්සනාවසෙන, අනුස්සතිවසෙන, පයමජ්ඣානාදිවසෙන ව උප්පජ්ජනකදොමනස්සං සෙවිතඛ්ඛං නාම.

තත්ථ යං වෙ සවිතක්කසව්වාරන්ති තස්මිම්පි දූවිධෙ දොමනස්සෙ ගෙහසිතදොමනස්සමෙව සවිතක්කසව්වාරදොමනස්සං නාම. නෙක්ඛම්මවසෙන,

විපස්සනාවසෙන, අනුස්සතිවසෙන, පයමදුනියජ්ඣානාවසෙන ව
 උප්පන්නදොමනස්සං පන අවිතක්කඅවිචාරදොමනස්සන්ති වෙදිතබ්බං.
 නිප්පරියායෙන පන අවිතක්කඅවිචාරදොමනස්සං නාම නත්ථී. දොමනස්සින්ද්‍රියඤ්භි
 එකංසෙන අකුසලඤ්චෙව සවිතක්කසවිචාරඤ්ච, එතස්ස පන භික්ඛුනො
 මඤ්ඤනාවසෙන සවිතක්කසවිචාරන්ති ව අවිතක්කඅවිචාරන්ති ව වුත්තං.

තත්‍රායං නයො – ඉධ භික්ඛු දොමනස්සපච්චයභූතෙ සවිතක්කසවිචාරධම්මෙ
 අවිතක්කඅවිචාරධම්මෙ ව දොමනස්සපච්චයා එව උප්පන්නෙ මග්ගඵලධම්මෙ ව
 අඤ්ඤෙසං පටිපත්තිදස්සනාවසෙන දොමනස්සන්ති ගහෙත්වා ‘‘කදා නු ඛො මෙ
 සවිතක්කසවිචාරදොමනස්සෙ විපස්සනා පටිධිප්පතා භවිස්සති, කදා
 අවිතක්කඅවිචාරදොමනස්සෙ’’ති ව ‘‘කදා නු ඛො මෙ
 සවිතක්කසවිචාරදොමනස්සඵලසමාපත්ති නිබ්බන්තිතා භවිස්සති, කදා
 අවිතක්කඅවිචාරදොමනස්සඵලසමාපත්ති’’ති වින්තෙත්වා තෙමාසිකං, ඡමාසිකං,
 නවමාසිකං වා පටිපදං ගණ්හාති. තෙමාසිකං ගහෙත්වා පයමමාසෙ එකං යාමං
 ඡග්ගති, ද්වෙ යාමෙ නිද්දාය ඔකාසං කරොති, මජ්ඣිමෙ මාසෙ ද්වෙ යාමෙ ඡග්ගති,
 එකං යාමං නිද්දාය ඔකාසං කරොති, පච්ඡිමමාසෙ වඩ්ඤ්ඤානිසජ්ජායෙව යාපෙති.
 එවං වෙ අරහත්තං පාපුණාති, ඉච්චෙතං කුසලං. නො වෙ පාපුණාති, විසෙසෙත්වා
 ඡමාසිකං ගණ්හාති. තත්‍රාපි ද්වෙ ද්වෙ මාසෙ වුත්තනයෙන පටිපජ්ජිත්වා අරහත්තං
 පාපුණිතුං අසක්කොන්තො විසෙසෙත්වා නවමාසිකං ගණ්හාති. තත්‍රාපි තයො තයො
 මාසෙ තථෙව පටිපජ්ජිත්වා අරහත්තං පාපුණිතුං අසක්කොන්තස්ස ‘‘න ලද්දං වත
 මෙ සුභ්මචාරිභි සද්ධිං විසුද්ධිපචාරණං පචාරෙතු’’න්ති ආවජ්ජතො දොමනස්සං
 උප්පජ්ජති, අස්සුධාරා පවත්තන්ති ගාමන්තපබ්භාරවාසිමහාසිවත්ථෙරස්ස විය.

මහාසිවත්ථෙරවත්ථු

ථෙරො කිර අට්ඨාරස මහාගණෙ වාවෙසි. තස්සොවාදෙ යත්වා තිංසසහස්සා
 භික්ඛු අරහත්තං පාපුණිංසු. අථෙකො භික්ඛු ‘‘මය්හං තාව අබ්භන්තරෙ ගුණා
 අප්පමාණා, කිදිසා නු ඛො මෙ ආවරියස්ස ගුණා’’ති ආවජ්ජන්තො පුට්ඨජනභාවං
 පස්සිත්වා ‘‘අම්භාකං ආවරියො අඤ්ඤෙසං අවස්සයො හොති, අත්තනො භවිතුං න
 සක්කොති, ඔවාදමස්ස දස්සාමි’’ති ආකාසෙන ගන්ත්වා විහාරසමීපෙ ඔතරිත්වා
 දිවාට්ඨානෙ නිසින්තං ආවරියං උපසඬකමිත්වා වත්තං දස්සෙත්වා එකමන්තං නිසීදි.

ථෙරො – ‘‘කිං කාරණා ආගතොසි පිණ්ඩපාතිකා’’ති ආහ. එකං අනුමොදනං
 ගණ්භිස්සාමිති ආගතොස්මි, හන්තෙති. ඔකාසො න භවිස්සති, ආවුසොති?
 විතක්කමාලකෙ යිතකාලෙ පුච්ඡස්සාමි, හන්තෙති. තස්මිං යානෙ අඤ්ඤෙ
 පුච්ඡන්තිති. භික්ඛාවාරමග්ගෙ, හන්තෙති. තත්‍රාපි අඤ්ඤෙ පුච්ඡන්තිති.
 දුපට්ටනිවාසනට්ඨානෙ, සඬ්ඝාට්පාරුපනට්ඨානෙ, පත්තනීභරණට්ඨානෙ, ගාමෙ
 වරිත්වා ආසනසාලායං යාගුපිතකාලෙ, හන්තෙති. තත්ථ අට්ඨකථාථෙරා අත්තනො
 කඬ්ඛං විනොදෙත්ති, ආවුසොති. අන්තොගාමනො නික්ඛන්තකාලෙ පුච්ඡස්සාමි,
 හන්තෙති. තත්‍රාපි අඤ්ඤෙ පුච්ඡන්ති, ආවුසොති. අන්තරාමග්ගෙ, හන්තෙ,

හොඳනසාලායං හත්තකිව්වපරියොසානෙ, හත්තෙ, දිවාට්ඨානෙ,
පාදධොවනකාලෙ, මුඛධොවනකාලෙ, හත්තෙති? තදා අඤ්ඤෙ පුච්ඡන්තීති. තතො
පට්ඨාය යාව අරුණා අපරෙ පුච්ඡන්ති, ආවුසොති. දන්තකට්ඨං ගහෙත්වා
මුඛධොවනත්ථං ගමනකාලෙ, හත්තෙති? තදා අඤ්ඤෙ පුච්ඡන්තීති. මුඛං ධොවිත්වා
ආගමනකාලෙ, හත්තෙති? තත්ත්වා අඤ්ඤෙ පුච්ඡන්තීති. සෙනාසනං පවිසිත්වා
නිසින්නකාලෙ, හත්තෙති? තත්ත්වා අඤ්ඤෙ පුච්ඡන්තීති. හත්තෙ, නත්ත මුඛං
ධොවිත්වා සෙනාසනං පවිසිත්වා තයො වත්තාරො පල්ලඬකෙ උසුමං ගාභාපෙත්වා
යොනිසොමනසිකාරෙ කම්මං කරොන්තානං ඔකාසකාලෙන හවිතඛිං සියා,
මරණඛණමපි න ලභිස්සං, හත්තෙ, ඵලකසදිසත්ථං හත්තෙ පරස්ස අවස්සයො
හොට්ඨං, අත්තනො හවිතුං න සක්කොට්ඨං, න මෙ තුම්භාකං අනුමොදනාය අත්ථොති
ආකාසෙ උප්පතිත්වා අගමාසි.

ථෙරො – “ඉමස්ස භික්ඛුනො පරියත්තියා කම්මං නත්ථි, මය්හං පන
අඬිකුසකො හවිස්සාමිති ආගතො”ති ඤත්වා “ඉදානි ඔකාසො න හවිස්සති,
පච්චුසකාලෙ ගමිස්සාමි”ති පත්තථිවරං සම්පෙ කත්වා සඛිං දිවසභාගං
පට්ඨායාමමජ්ඣිමයාමඤ්ච ධම්මං වාචෙත්වා පච්ඡිමයාමෙ ඵකස්මිං ථෙරෙ උද්දෙසං
ගහෙත්වා නික්ඛන්තෙ පත්තථිවරං ගහෙත්වා තෙනෙව සද්ධිං නික්ඛන්තො.
නිසින්නඅත්තෙවාසිකා ආවරියො කෙනවි පපඤ්චෙන නික්ඛන්තොති මඤ්ඤිංසු.
නික්ඛන්තො ථෙරො කොචි දෙව සමානාවරියභික්ඛුති සඤ්ඤං අකාසි.

ථෙරො කීර “මාදිසස්ස අරහත්තං නාම කිං, ද්විහතීහෙනෙව පාපුණිත්වා
පච්චාගමිස්සාමි”ති අත්තෙවාසිකානං අනාරොචෙත්වාච ආසාළ්භිමාසස්ස
පුණ්ණපක්ඛතෙරසියා නික්ඛන්තො ගාමන්තපඛිභාරං ගන්ත්වා වඬිකමං ආරුය්හ
කම්මට්ඨානං මනසිකරොන්තො තං දිවසං අරහත්තං ගහෙතුං නාසක්ඛි.
උපොසථදිවසෙ සම්පත්තෙ “ද්විහතීහෙන අරහත්තං ගණ්ඨිස්සාමිති ආගතො,
ගහෙතුං පන නාසක්ඛිං. තයො මාසෙ පන තිණි දිවසානි විය යාව මහාපචාරණා තාව
ජානිස්සාමි”ති වස්සං උපගන්ත්වාපි ගහෙතුං නාසක්ඛි. පචාරණාදිවසෙ වින්තෙසි –
“අහං ද්විහතීහෙන අරහත්තං ගණ්ඨිස්සාමිති ආගතො, තෙමාසෙනාපි නාසක්ඛිං,
සමුභ්මචාරිතො පන විසුද්ධිපචාරණං පචාරෙන්නි”ති. තස්සෙවං වින්තයතො
අස්සුධාරා පවත්තන්ති. තතො “න මඤ්චෙ මය්හං චතුහි ඉරියාපථෙහි මග්ගඵලං
උප්පජ්ජිස්සති, අරහත්තං අප්පත්වා නෙව මඤ්චෙ පිට්ඨිං පසාරෙස්සාමි, න පාදෙ
ධොවිස්සාමි”ති මඤ්චං උස්සාපෙත්වා යපෙසි. පුන අත්තොවස්සං පත්තං, අරහත්තං
ගහෙතුං නාසක්ඛියෙව. ඵකුනතිංසපචාරණාසු අස්සුධාරා පවත්තන්ති. ගාමදාරකා
ථෙරස්ස පාදෙසු ඵාලිතට්ඨානානි කණ්ටකෙහි සිඛින්නති, දවං කරොන්තාපි
“අයාස්ස මහාසිවත්ථෙරස්ස විය පාදා හොන්තු”ති දවං කරොන්ති.

ථෙරො තිංසසංචච්ඡරෙ මහාපචාරණාදිවසෙ ආලම්බණඵලකං නිස්සාය යිතො
“ඉදානි මෙ තිංස වස්සානි සමණධම්මං කරොන්තස්ස, නාසක්ඛිං අරහත්තං
පාපුණිතුං, අද්ධා මෙ ඉමස්මිං අත්තභාවෙ මග්ගො වා ඵලං වා නත්ථි, න මෙ ලද්ධං
සමුභ්මචාරිති සද්ධිං විසුද්ධිපචාරණං පචාරෙතු”න්ති වින්තෙසි. තස්සෙවං.

වින්තයතොව දොමනස්සං උප්පජ්ජී, අස්සුධාරා පවත්තන්ති. අථ අවිදුරට්ඨානෙ එකා දෙවධිතා රොදමානා අට්ඨාසි. “කො එත්ථ රොදසී”ති? “අහං, හන්තෙ, දෙවධිතා”ති. “කස්මා රොදසී”ති? “රොදමානෙන මග්ගඵලං නිබ්බත්තිතං, තෙන අහමි පිකං ද්වෙ මග්ගඵලානි නිබ්බත්තෙස්සාමිති රොදාමි, හන්තෙ”ති.

තතො ථෙරො – “හො මහාසිවත්ථෙර, දෙවතාපි තයා සද්ධිං කෙළිං කරොන්ති, අනුච්ඡවිකං නු බො තෙ එත”න්ති විපස්සනං වඩ්ඪෙත්වා සහ පටිසම්භිදාහි අරහත්තං අග්ගහෙසි. සො “ඉදානි නිපජ්ජස්සාමි”ති සෙනාසනං පටිජග්ගිත්වා මඤ්චකං පඤ්ඤපෙත්වා උදකට්ඨානෙ උදකං පච්චුපට්ඨපෙත්වා “පාදෙ ධොවිස්සාමි”ති සොපානඵලකෙ නිසීදි.

අන්තෙවාසිකාපිස්ස “අම්භාකං ආවරියස්ස සමණධම්මං කාතුං ගච්ඡන්තස්ස තිංස වස්සානි, සක්ඛි නු බො විසෙසං නිබ්බත්තෙතුං, නාසක්ඛි”ති ආවජ්ජයමානා “අරහත්තං පත්වා පාදධොවනත්ථං නිසීන්තො”ති දිස්වා “අම්භාකං ආවරියො අම්භාදිසෙසු අන්තෙවාසිකෙසු තිට්ඨන්තෙසු ‘අත්තනාව පාදෙ ධොවිස්සති’ති අට්ඨානමෙතං, අහං ධොවිස්සාමි අහං ධොවිස්සාමි”ති තිංසසහස්සානිපි ආකාසෙන ගන්ත්වා වන්දිත්වා “පාදෙ ධොවිස්සාම, හන්තෙ”ති ආහංසු. ආවුසො, ඉදානි තිංස වස්සානි හොන්ති මම පාදානං අධොතානං, තිට්ඨථ, තුම්හෙ, අහමෙව ධොවිස්සාමිති.

සක්කොපි ආවජ්ජන්තො – “මය්හං අයොසා මහාසිවත්ථෙරො අරහත්තං පත්තො තිංසසහස්සානං අන්තෙවාසිකානං ‘පාදෙ ධොවිස්සාමා’ති ආගතානං පාදෙ ධොවිතුං න දෙති. මාදිසෙ පන උපට්ඨාකෙ තිට්ඨන්තෙ ‘මය්හං අයොසා සයං පාදෙ ධොවිස්සති’ති අට්ඨානමෙතං, අහං ධොවිස්සාමි”ති සන්තිට්ඨානං කත්වා සුජාතාය දෙවියා සද්ධිං භික්ඛුසඬ්ඨස්ස සන්තිකෙ පාතුරහොසි. සො සුජං අසුරකඤ්ඤං පුරතො කත්වා “අපෙථ, හන්තෙ, මාතුගාමො”ති ඔකාසං කාරෙත්වා ථෙරං උපසඬ්ඨකම්ත්වා වන්දිත්වා පුරතො උක්කුට්ඨො නිසීදිත්වා “පාදෙ ධොවිස්සාමි, හන්තෙ”ති ආහ. කොසිය, ඉදානි මෙ තිංස වස්සානි පාදානං අධොතානං, දෙවතානඤ්ච පකතියාපි මනුස්සසරීරගන්ධො නාම ජෙගුවිජො, යොජනසතෙ ධීතානම්පි කණ්ඨෙ ආසත්තකුණං විය හොති, අහමෙව ධොවිස්සාමිති. හන්තෙ, අයං ගන්ධො නාම න පඤ්ඤායති, තුම්භාකං පන සීලගන්ධො ජ දෙවලොකෙ අතික්කම්ත්වා උපරි හවග්ගං පත්වා ධීතො. සීලගන්ධතො අඤ්ඤො උත්තරිතරො ගන්ධො නාම නත්ථි, හන්තෙ, තුම්භාකං සීලගන්ධෙනම්හි ආගතොති වාමහත්ථෙත ගොජ්ඣකසන්ධියං ගහෙත්වා දක්ඛිණහත්ථෙත පාදතලං පරිමජ්ජී. දහරකුමාරස්සෙව පාදා අහෙසුං. සක්කො පාදෙ ධොවිත්වා වන්දිත්වා දෙවලොකමෙව ගතො.

එවං “න ලභාමි සබ්බමචාරීහි සද්ධිං විසුද්ධිපචාරණං පචාරෙතු”න්ති ආවජ්ජන්තස්ස උප්පන්තං දොමනස්සං නිස්සාය භික්ඛුනො මඤ්ඤනවසෙන විපස්සනාය ආරම්මණම්පි විපස්සනාපි මග්ගොපි ඵලම්පි සවිතක්කසවිචාරදොමනස්සන්ති ව අවිතක්කාචිචාරදොමනස්සන්ති ව චුත්තන්ති චෙදිතබ්බං.

තත්ථ එකො හික්ඛු සවිතක්කසව්වාරදොමනස්සෙ විපස්සනං පට්ඨපෙත්වා ඉදං දොමනස්සං කිං නිස්සිතන්ති උපධාරෙන්නො චත්ථුනිස්සිතන්ති පජානාතීති එස්සපඤ්චමකෙ වුත්තනයෙනෙව අනුක්කමෙන අරහත්තෙ පතිට්ඨාති. එකො අවිතක්කාව්වාරෙ දොමනස්සෙ විපස්සනං පට්ඨපෙත්වා වුත්තනයෙනෙව අරහත්තෙ පතිට්ඨාති. තත්ථ අහිනිවිට්ඨදොමනස්සෙසුපි සවිතක්කසව්වාරතො අවිතක්කඅව්වාරං පඤ්ඤතරං. සවිතක්කසව්වාරදොමනස්සවිපස්සනාතොපි අවිතක්කාව්වාරදොමනස්සවිපස්සනා පඤ්ඤතරා. සවිතක්කසව්වාරදොමනස්සඵලසමාපත්තිතොපි අවිතක්කාව්වාරදොමනස්සඵලසමාපත්තියෙව පඤ්ඤතරා. තෙනාහ භගවා – “යෙ අවිතක්කඅව්වාරෙ තෙ පඤ්ඤතරෙ” ති.

362. එවරුපා උපෙක්ඛා න සෙවිතබ්බාති එවරුපා ගෙහසිතඋපෙක්ඛා න සෙවිතබ්බා. ගෙහසිතඋපෙක්ඛා නාම “තත්ථ කතමා ඡ ගෙහසිතඋපෙක්ඛා. චක්ඛුනා රූපං දිස්වා උප්පජ්ජති උපෙක්ඛා බාලස්ස මුල්භස්ස පුට්ඨජනස්ස අනොධිජිනස්ස අවිපාකජිනස්ස අනාදිනවදස්සාවිනො අස්සුතවතො පුට්ඨජනස්ස, යා එවරුපා උපෙක්ඛා, රූපං සා නාතිවත්තති, තස්මා සා උපෙක්ඛා ගෙහසිතාති වුච්චති” ති එවං ඡසු ද්වාරෙසු ඉට්ඨාරම්මණෙ ආපාඨගතෙ ගුලපිණ්ඩිකෙ නිලීනමක්ඛිකා විය රූපාදීනි අනතිවත්තමානා තත්ථෙව ලග්ගා ලග්ගිතා හුත්වා උප්පන්නා කාමගුණනිස්සිතා උපෙක්ඛා න සෙවිතබ්බා.

එවරුපා උපෙක්ඛා සෙවිතබ්බාති එවරුපා නෙක්ඛම්මසිතා උපෙක්ඛා සෙවිතබ්බා. නෙක්ඛම්මසිතා උපෙක්ඛා නාම – “තත්ථ කතමා ඡ නෙක්ඛම්මසිතා උපෙක්ඛා? රූපානං ත්වෙව අනිච්චතං විදිත්වා විපරිණාමවිරාගනිරොධං ‘පුබ්බෙ වෙව රූපා එතරහි ව, සබ්බෙ තෙ රූපා අනිච්චා, දුක්ඛා, විපරිණාමධම්මා’ ති එවමෙතං යථාභූතං සම්මප්පඤ්ඤාය පස්සතො උප්පජ්ජති උපෙක්ඛා, යා එවරුපා උපෙක්ඛා, රූපං සා අනිච්චතති, තස්මා සා උපෙක්ඛා නෙක්ඛම්මසිතාති වුච්චති” ති (ම. නි. 3.308). එවං ඡසු ද්වාරෙසු ඉට්ඨානිට්ඨආරම්මණෙ ආපාඨගතෙ ඉට්ඨෙ අරජ්ජන්තස්ස, අනිට්ඨෙ අදුස්සන්තස්ස, අසම්පෙක්ඛනෙන අසම්මුය්හන්තස්ස උප්පන්නා විපස්සනා ඤාණසම්පයුත්තා උපෙක්ඛා. අපිව වෙදනාසභාගා තත්ථ මජ්ඣන්තුවෙක්ඛාපි එත්ථ උපෙක්ඛාව. තස්මා සෙවිතබ්බාති අයං නෙක්ඛම්මවසෙන විපස්සනාවසෙන අනුස්සතිට්ඨානවසෙන පට්ඨප්පාදිතයතනියවතුත්ථජ්ඣානවසෙන ව උප්පජ්ජනකඋපෙක්ඛා සෙවිතබ්බා නාම.

එත්ථ යං වෙ සවිතක්කං සව්වාරන්ති තායපි නෙක්ඛම්මසිතඋපෙක්ඛාය යං නෙක්ඛම්මවසෙන විපස්සනාවසෙන අනුස්සතිට්ඨානවසෙන පට්ඨප්පාදිතයතනියවතුත්ථජ්ඣානවසෙන ව උප්පන්නං සවිතක්කසව්වාරං උපෙක්ඛන්ති ජානෙය්‍ය. යං වෙ අවිතක්කං අව්වාරන්ති යං පන දුතියජ්ඣානාදිවසෙන උප්පන්නං අවිතක්කාව්වාරං උපෙක්ඛන්ති ජානෙය්‍ය. යෙ අවිතක්කෙ අව්වාරෙ තෙ පඤ්ඤතරෙති එතාසු ද්විසු යා අවිතක්කඅව්වාරා, සා පඤ්ඤතරාති අත්ථො. ඉමිනා කිං කථිතං භොති? ද්වින්නං අරහත්තං කථිතං. එකො හි හික්ඛු සවිතක්කසව්වාරඋපෙක්ඛාය විපස්සනං

පටියපෙත්වා අයං උපෙක්ඛා කිං නිස්සිතාති උපධාරෙන්තො වත්ථුනිස්සිතාති පජානාතීති එස්සපඤ්චමකෙ චුත්තනයෙනෙව අනුක්කමෙන අරහත්තෙ පතිට්ඨාති. එකො අවිතක්කාවිචාරාය උපෙක්ඛාය විපස්සනං පටියපෙත්වා චුත්තනයෙනෙව අරහත්තෙ පතිට්ඨාති. තත්ථ අභිනිවිට්ඨඋපෙක්ඛාසුපි සවිතක්කසවිචාරතො අවිතක්කාවිචාරා පඤ්ඤාතරා. සවිතක්කසවිචාරඋපෙක්ඛාවිපස්සනාතොපි අවිතක්කාවිචාරඋපෙක්ඛාවිපස්සනාපඤ්ඤාතරා. සවිතක්කසවිචාරඋපෙක්ඛාඵලසමාපත්තිතොපි අවිතක්කාවිචාරඋපෙක්ඛාඵලසමාපත්තියෙව පඤ්ඤාතරා. තෙනාහ භගවා “යෙ අවිතක්කෙ අවිචාරෙ තෙ පඤ්ඤාතරෙ”ති.

363. එවං පටිපන්නො ඛො, දෙවනම්න්ද, භික්ඛු

පපඤ්චසඤ්ඤාසඬ්ඛානිරොධසාරුප්පගාමීනිං පටිපදං පටිපන්නො භොතීති භගවා අරහත්තනිකුටෙන දෙසනං නිට්ඨපෙසි. සක්කො පන සොනාපත්තිඵලං පත්තො. බුද්ධානඤ්ඤි අප්ඤ්ඤාසයො භීතො න භොති, උක්කට්ඨොව භොති. එකස්සපි බහුනම්පි ධම්මං දෙසෙන්නා අරහත්තෙනෙව කුටං ගණ්භන්ති. සත්තා පන අත්තනො අනුරූපෙ උපනිස්සයෙ යීතා කෙවි සොනාපන්නා භොන්ති, කෙවි සකදාගාමී, කෙවි අනාගාමී, කෙවි අරහත්තො. රාජා විය හි භගවා, රාජකුමාරා විය වෙනෙය්සා. යථා හි රාජා භොජනකාලෙ අත්තනො පමාණෙන පිණ්ඩං උද්ධරිත්වා රාජකුමාරානං උපනෙති, තෙ තතො අත්තනො මුඛප්පමාණෙනෙව කබළං කරොන්ති, එවං භගවා අත්තප්ඤ්ඤාසයානුරූපාය දෙසනාය අරහත්තෙනෙව කුටං ගණ්භන්ති. වෙනෙය්සා අත්තනො උපනිස්සයප්පමාණෙන තතො සොනාපත්තිඵලමත්තං වා සකදාගාමිඅනාගාමිඅරහත්තඵලමෙව වා ගණ්භන්ති. සක්කො පන සොනාපන්නො ජාතො. සොනාපන්නො ව හුත්වා භගවතො පුරතොයෙව වචිත්වා තරුණසක්කො හුත්වා නිබ්බන්ති, දෙවතානඤ්ඤි වචමානානං අත්තභාවස්ස ගතාගතට්ඨානං නාම න පඤ්ඤායති, දීපසිඛාගමනං විය භොති. තස්මා සෙසදෙවතා න ජාතිංසු. සක්කො පන සයං චුත්තතා භගවා ව අප්පටිභතඤ්ඤාණත්තා ද්වෙව ජනා ජාතිංසු. අථ සක්කො චින්තෙසි “මය්හඤ්ඤි භගවතා තිසු යානෙසු නිබ්බන්තිතඵලමෙව කමීතං, අයඤ්ච පන මග්ගො වා ඵලං වා සකුණ්කාය විය උප්පතිත්වා ගහෙතුං න සක්කා, ආගමනීයපුබ්බභාගපටිපදාය අස්ස භවිතබ්බං. හන්දාහං උපරි බිණ්ණාසවස්ස පුබ්බභාගපටිපදං පුච්ඡාමි”ති.

පාතිමොක්ඛසංවරවණ්ණනා

364. තතො තං පුච්ඡන්නො කථං පටිපන්නො පන, මාරිසාතිආදිමාහ. තත්ථ පාතිමොක්ඛසංවරායාති උත්තමපෙට්ඨකසීලසංවරාය. කායසමාචාරම්පීතිආදි සෙවිතබ්බකායසමාචාරාදිවසෙන පාතිමොක්ඛසංවරදස්සන්තථං චුත්තං. සීලකථා ව නාමෙසා කම්මපට්ඨසෙන වා පණ්ණත්තිවසෙන වා කට්ඨෙතබ්බා භොති.

තත්ථ කම්මපට්ඨසෙන කට්ඨෙත්තෙන අසෙවිතබ්බකායසමාචාරො තාව පාණාතිපාතඅදින්නාදානම්ච්ඡාචාරෙහි කට්ඨෙතබ්බො. පණ්ණත්තිවසෙන

කපේන්තෙන කායද්වාරෙ පඤ්ඤත්තසික්ඛාපදවීතික්කමවසෙන කපේතබ්බො. සෙවිතබ්බකායසමාවාරො පාණානිපාතාදිවෙරමණිහි වෙව කායද්වාරෙ පඤ්ඤත්තසික්ඛාපදවීතික්කමෙන ව කපේතබ්බො. අසෙවිතබ්බවච්ඡමාවාරො මුසාවාදාදිවච්ඡවවරිතෙන වෙව වච්ඡද්වාරෙ පඤ්ඤත්තසික්ඛාපදවීතික්කමෙන ව කපේතබ්බො. සෙවිතබ්බවච්ඡමාවාරො මුසාවාදාදිවෙරමණිහි වෙව වච්ඡද්වාරෙ පඤ්ඤත්තසික්ඛාපදවීතික්කමෙන ව කපේතබ්බො.

පරියෙසනා පන කායවාචාහි පරියෙසනායෙව. සා කායවච්ඡමාවාරගහණෙන ගහිතාපි සමානා යස්මා ආජීවට්ඨමකසීලං නාම එතස්මිඤ්ඤෙව ද්වාරද්වයෙ උප්පජ්ජති, න ආකාසෙ, තස්මා ආජීවට්ඨමකසීලදස්සනත්ථං විසුං වුත්තා. තත්ථ නසෙවිතබ්බපරියෙසනා අනරියපරියෙසනාය කපේතබ්බො. සෙවිතබ්බපරියෙසනා අරියපරියෙසනාය. වුත්තඤ්ඤෙනං -

“ද්වෙමා, හික්ඛවෙ, පරියෙසනා අනරියා ව පරියෙසනා, අරියා ව පරියෙසනා. කතමා ව, හික්ඛවෙ, අනරියා පරියෙසනා? ඉධ, හික්ඛවෙ, එකච්චො අත්තනා ජාතිධම්මො සමානො ජාතිධම්මංයෙව පරියෙසති, අත්තනා ජරාධම්මො, ඛ්‍යාධිධම්මො, මරණධම්මො, සොකධම්මො, සංකිලෙසධම්මො සමානො සංකිලෙසධම්මංයෙව පරියෙසති.

කිඤ්ච, හික්ඛවෙ, ජාතිධම්මං වදෙථ? පුත්තහරියං, හික්ඛවෙ, ජාතිධම්මං, දාසිදාසං ජාතිධම්මං අපෙළකං ජාතිධම්මං, කුක්කුටසුකරං ජාතිධම්මං, හත්ථිගවාස්සවළවං ජාතිධම්මං, ජාතරූපරජනං ජාතිධම්මං. ජාතිධම්මා හෙනෙ, හික්ඛවෙ, උපධයො, එත්ථායං ගථිතො මුච්ඡිතො අප්ඣාපන්තො අත්තනා ජාතිධම්මො සමානො ජාතිධම්මංයෙව පරියෙසති.

කිඤ්ච, හික්ඛවෙ, ජරාධම්මං වදෙථ? පුත්තහරියං, හික්ඛවෙ, ජරාධම්මං...පෙ.... ජරාධම්මංයෙව පරියෙසති.

කිඤ්ච, හික්ඛවෙ, ඛ්‍යාධිධම්මං වදෙථ? පුත්තහරියං, හික්ඛවෙ, ඛ්‍යාධිධම්මං, දාසිදාසං ඛ්‍යාධිධම්මං, අපෙළකං, කුක්කුටසුකරං, හත්ථිගවාස්සවළවං ඛ්‍යාධිධම්මං. ඛ්‍යාධිධම්මා හෙනෙ, හික්ඛවෙ, උපධයො, එත්ථායං ගථිතො මුච්ඡිතො අප්ඣාපන්තො අත්තනා ඛ්‍යාධිධම්මො සමානො ඛ්‍යාධිධම්මංයෙව පරියෙසති.

කිඤ්ච, හික්ඛවෙ, මරණධම්මං වදෙථ? පුත්තහරියං, හික්ඛවෙ, මරණධම්මං...පෙ.... මරණධම්මංයෙව පරියෙසති.

කිඤ්ච, හික්ඛවෙ, සොකධම්මං වදෙථ? පුත්තහරියං...පෙ.... සොකධම්මංයෙව පරියෙසති.

කිඤ්ච, භික්ඛවෙ, සංකිලෙසධම්මං වදෙථ...පෙ.... ජාතරූපරජනං
සංකිලෙසධම්මං. සංකිලෙසධම්මා, හෙතෙ, භික්ඛවෙ, උපධයො, එත්ථායං
ගථිතො මුච්ඡිතො අප්ඤ්ඤාපත්තො අත්තනා සංකිලෙසධම්මො සමානො
සංකිලෙසධම්මංයෙව පරියෙසති. අයං, භික්ඛවෙ, අනරියා පරියෙසනාති (ම.
නි. 1.274).

අපිව කුහනාදිවසෙන පඤ්චවිධා, අගොචරවසෙන ඡබ්බිධා
වෙජ්ජකම්මාදිවසෙන එකවිසතිවිධා, එවං පවත්තා සබ්බාපි අනෙසනා
අනරියපරියෙසනායෙවාති වෙදිතබ්බා.

“කතමා ව, භික්ඛවෙ, අරියා පරියෙසනා? ඉධ, භික්ඛවෙ, එකච්චො
අත්තනා ජාතිධම්මො සමානො ජාතිධම්මෙ ආදීනවං විදිත්වා අජාතං
අනුත්තරං යොගක්ඛෙමං නිබ්බානං පරියෙසති, අත්තනා ජරාධම්මො, බ්‍යාධි,
මරණ, සොක, සංකිලෙසධම්මො සමානො සංකිලෙසධම්මෙ ආදීනවං
විදිත්වා අසංකිලිට්ඨං අනුත්තරං යොගක්ඛෙමං නිබ්බානං පරියෙසති. අයං
අරියා පරියෙසනාති (ම. නි. 1.275).

අපිව පඤ්ච කුහනාදීනි ඡ අගොචරෙ එකවිසතිවිධඤ්ච අනෙසනං වජ්ජෙත්වා
භික්ඛාචරියාය ධම්මෙන සමෙන පරියෙසනාපි අරියපරියෙසනායෙවාති වෙදිතබ්බා.

එත්ථ ව යො යො “න සෙවිතබ්බො” ති චූත්තො, සො සො පුබ්බභාගෙ
පාණාතිපාතාදීනං සම්භාරපරියෙසනාපයොගකරණගමනකාලතො පටිඨාය න
සෙවිතබ්බොව. ඉතරො ආදිතො පටිඨාය සෙවිතබ්බො, අසක්කොත්තෙන විත්තම්පි
උජ්ජාදෙතබ්බං. අපිව සඬ්ඝභෙදාදීනං අත්ථාය පරක්කමත්තානං දෙවදත්තාදීනං විය
කායසමාචාරො න සෙවිතබ්බො, දිවසස්ස ද්වත්තික්ඛත්තුං තිණ්ණං රතනානං
උපට්ඨානගමනාදිවසෙන පවත්තො ධම්මසෙනාපතිමහාමොග්ගල්ලානත්ථෙරාදීනං
විය කායසමාචාරො සෙවිතබ්බො. ධනුග්ගහපෙසනාදිවසෙන වාචං භින්දත්තානං
දෙවදත්තාදීනං විය වච්ඡමාචාරො න සෙවිතබ්බො, තිණ්ණං රතනානං
ගුණකිත්තනාදිවසෙන පවත්තො ධම්මසෙනාපතිමහාමොග්ගල්ලානත්ථෙරාදීනං
විය වච්ඡමාචාරො සෙවිතබ්බො. අනරියපරියෙසනං පරියෙසත්තානං
දෙවදත්තාදීනං විය පරියෙසනා න සෙවිතබ්බා, අරියපරියෙසනමෙව
පරියෙසත්තානං ධම්මසෙනාපතිමහාමොග්ගල්ලානත්ථෙරාදීනං විය පරියෙසනා
සෙවිතබ්බා.

එවං පටිපන්නො බොති එවං අසෙවිතබ්බං කායවච්ඡමාචාරං පරියෙසනඤ්ච
පහාය සෙවිතබ්බානං පාරිපුරියා පටිපන්නො, දෙවානම්න්ද, භික්ඛු
පාතිමොක්ඛසංවරාය උත්තමජෙට්ඨකසීලසංවරත්ථාය පටිපන්නො නාම භොතීති
භගවා බිණ්ණාසවස්ස ආගමනීයපුබ්බභාගපටිපදං කථෙසි.

ඉන්ද්‍රියසංවරවණ්ණනා

365. දුතියප්‍රවීණයං ඉන්ද්‍රියසංවරායාති ඉන්ද්‍රියානං පිධානාය, ගුත්තද්වාරතාය සංවුත්තද්වාරතායාති අත්ථො. විස්සජ්ජනෙ පනස්ස චක්ඛුවිඤ්ඤායං රූපමිනිආදි සෙවිතඛිබ්බරූපාදිවසෙන ඉන්ද්‍රියසංවරදස්සනත්ථං වුත්තං. තත්ථ එවං වුත්තෙති හෙට්ඨා සොමනස්සාදිපඤ්ඤාචිස්සජ්ජනානං සුත්තතා ඉමිනාපි එවරූපෙන භවිතඛිබ්බන්ති සඤ්ජාතපටිභානො භගවතා එවං වුත්තෙ සක්කො දෙවානම්නේදො භගවන්තං එතදවොච, එතං ඉමස්ස ඛො අහං, භන්තෙති ආදිකං වචනං අවොච. භගවාපිස්ස ඔකාසං දත්වා තුණ්හි අහොසි. කථෙතුකාමොපි හි යො අත්ථං සම්පාදෙතුං න සක්කොති, අත්ථං සම්පාදෙතුං සක්කොන්තො වා න කථෙතුකාමො හොති, න තස්ස භගවා ඔකාසං කරොති. අයං පන යස්මා කථෙතුකාමො වෙච, සක්කොති ච අත්ථං සම්පාදෙතුං තෙනස්ස භගවා ඔකාසමකාසි.

තත්ථ එවරූපං න සෙවිතඛිබ්බන්ති ආදීසු අයං සඬබ්බෙපො – යං රූපං පස්සතො රාගාදයො උප්පජ්ජන්ති, තං න සෙවිතඛිබ්බං න දට්ඨබ්බං න ඔලොකෙතඛිබ්බන්ති අත්ථො. යං පන පස්සතො අසුභසඤ්ඤා වා සණ්ඨාති, පසාදො වා උප්පජ්ජති, අනිච්චසඤ්ඤාපටිලාභො වා හොති, තං සෙවිතඛිබ්බං.

යං චිත්තක්ඛරං චිත්තබ්‍යඤ්ජනම්පි සද්දං සුණතො රාගාදයො උප්පජ්ජන්ති, එවරූපො සද්දො න සෙවිතඛිබ්බො. යං පන අත්ථනිස්සිතං ධම්මනිස්සිතං කුම්භදාසිගිතම්පි සුණන්තස්ස පසාදො වා උප්පජ්ජති, නිබ්බිදා වා සණ්ඨාති, එවරූපො සද්දො සෙවිතඛිබ්බො.

යං ගන්ධං සායතො රාගාදයො උප්පජ්ජන්ති, එවරූපො ගන්ධො න සෙවිතඛිබ්බො. යං පන ගන්ධං සායතො අසුභසඤ්ඤාදිපටිලාභො හොති, එවරූපො ගන්ධො සෙවිතඛිබ්බො.

යං රසං සායතො රාගාදයො උප්පජ්ජන්ති, එවරූපො රසො න සෙවිතඛිබ්බො. යං පන රසං සායතො ආහාරෙ පටිකූලසඤ්ඤා වෙච උප්පජ්ජති, සායිතපච්චයා ච කායබලං නිස්සාය අරියභූමිං ඔක්කම්තුං සක්කොති, මහාසිවත්ථෙරහාගිනෙය්‍යසිවසාමණෙරස්ස විය පරිභුඤ්ජන්තස්සෙව කිලෙසක්ඛයො වා හොති, එවරූපො රසො සෙවිතඛිබ්බො.

යං ඵොට්ඨබ්බං චූසතො රාගාදයො උප්පජ්ජන්ති, එවරූපං ඵොට්ඨබ්බං න සෙවිතඛිබ්බං. යං පන චූසතො සාරිපුත්තත්ථෙරාදීනං විය ආසවක්ඛයො වෙච, වීරියඤ්ච සුපග්ගහිතං, පච්ඡිමා ච ජනතා දිට්ඨානුගතිං ආපාදනෙන අනුග්ගහිතා හොති, එවරූපං ඵොට්ඨබ්බං සෙවිතඛිබ්බං. සාරිපුත්තත්ථෙරො කීර තිංස වස්සානි මඤ්චෙ පිට්ඨිං න පසාරෙසි. තථා මහාමොග්ගල්ලානත්ථෙරො. මහාකස්සපත්ථෙරො වීසවස්සසතං මඤ්චෙ පිට්ඨිං න පසාරෙසි. අනුරුද්ධත්ථෙරො පඤ්ඤාස වස්සානි. හද්දියත්ථෙරො තිංස වස්සානි. සොණත්ථෙරො අට්ඨාරස වස්සානි. රට්ඨපාලත්ථෙරො ද්වාදස. ආනන්දත්ථෙරො පන්නරස. රාහුලත්ථෙරො

ද්වාදස. බාකුලත්ථෙරො අසීති වස්සානි. නාළකත්ථෙරො යාවපරිනිබ්බානා මඤ්චෙ පිට්ඨිං න පසාරෙසීති.

යෙ මනොවිඤ්ඤෙයො ධම්මෙ සමන්තාහරන්තස්ස රාගාදයො උප්පජ්ජන්ති, “අහො, වත යං පරෙසං පරචිත්තුපකරණං තං මමස්සා” තිආදිනා නයෙන වා අභිජ්ඣාදීනි ආපාඨමාගච්ඡන්ති එවරූපා ධම්මා න සෙවිතබ්බා. “සබ්බෙ සත්තා අවෙරා හොන්තු” ති එවං මෙත්තාදිවසෙන, යෙ වා පන තිණ්ණං ථෙරානං ධම්මා, එවරූපා සෙවිතබ්බා. තයො කිර ථෙරා වස්සුපනායිකදිවසෙ කාමචිතක්කාදයො අකුසලචිතක්කා න චිතක්කෙතබ්බාති කතිකං අකංසු. අථ පචාරණදිවසෙ සඬ්ඝත්ථෙරො සඬ්ඝනවකං පුච්ඡි – “ආවුසො, ඉමස්මිං තෙමාසෙ කිත්තකෙ යානෙ චිත්තස්ස ධාවිතුං දින්න” ති? න, හන්තෙ, පරිවෙණපරිච්ඡෙදතො බහි ධාවිතුං අදාසින්නි. දුතියං පුච්ඡි – “තච ආවුසො” ති? නිවාසගෙහතො, හන්තෙ, බහි ධාවිතුං න අදාසින්නි. අථ ද්වෙපි ථෙරං පුච්ඡිංසු “තුම්භාකං පන, හන්තෙ” ති? නියකජ්ඣාත්තබන්ධපඤ්චකතො, ආවුසො, බහි ධාවිතුං න අදාසින්නි. තුම්භෙහි, හන්තෙ, දුක්කරං කතන්ති. එවරූපො මනොවිඤ්ඤෙයො ධම්මො සෙවිතබ්බො.

366. එකන්තවාදාති එකොයෙව අන්තො වාදස්ස එතෙසං, න ද්වෙධා ගතවාදාති එකන්තවාදා, එකඤ්ඤෙව වදන්තීති පුච්ඡති. එකන්තසීලාති එකාවාරා. එකන්තජන්දාති එකලද්ධිකා. එකන්තඅජ්ඣොසානාති එකන්තපරියොසානා.

අනෙකධාතු නානාධාතු බො, දෙවානම්න්ද, ලොකොති දෙවානම්න්ද, අයං ලොකො අනෙකජ්ඣාසයො නානජ්ඣාසයො. එකස්මිං ගන්තුකාමෙ එකො යාතුකාමො හොති. එකස්මිං යාතුකාමෙ එකො සයිතුකාමො හොති. ද්වෙ සත්තා එකජ්ඣාසයා නාම දුල්ලහා. තස්මිං අනෙකධාතුනානාධාතුස්මිං ලොකෙ යං යදෙව ධාතුං යං යදෙව අජ්ඣාසයං සත්තා අභිනිවිසන්ති ගණ්හන්ති, තං තදෙව. උමසා පරාමාසාති උමමෙන ව පරාමාසෙන ව. අභිනිවිස්ස වොහරන්තීති සුට්ඨු ගණ්හිත්වා වොහරන්ති, කථෙන්නි දීපෙන්ති කිත්තෙන්ති. ඉදමෙව සච්චං මොසමඤ්ඤන්ති ඉදං අම්භාකමෙව වචනං සච්චං, අඤ්ඤෙසං වචනං මොසං තුච්ඡං නිරත්ථකන්ති.

අච්චන්තනිට්ඨාති අන්තො වුච්චති විනාසො, අන්තං අතීතා නිට්ඨා එතෙසන්ති අච්චන්තනිට්ඨා. යා එතෙසං නිට්ඨා, යො පරමස්සාසො නිබ්බානං, තං සබ්බෙසං විනාසාතික්කන්තං නිච්චන්ති වුච්චති. යොගක්ඛෙමොති නිබ්බානස්සෙව නාමං, අච්චන්තො යොගක්ඛෙමො එතෙසන්ති අච්චන්තයොගක්ඛෙමී. සෙට්ඨට්ඨෙන බ්‍රහ්මං අරියමග්ගං වරන්තීති බ්‍රහ්මචාරී. අච්චන්තත්ථාය බ්‍රහ්මචාරී අච්චන්තබ්‍රහ්මචාරී. පරියොසානන්තිපි නිබ්බානස්ස නාමං. අච්චන්තං පරියොසානං එතෙසන්ති අච්චන්තපරියොසානා.

තණ්හාසඬ්ඛයවිමුත්තාති තණ්හාසඬ්ඛයොති මග්ගොපි නිබ්බානම්පි. මග්ගො තණ්හං සඬ්ඛිණාති විනාසෙතීති තණ්හාසඬ්ඛයො. නිබ්බානං යස්මා තං ආගම්ම

තණ්හා සඬ්ඛියති විනස්සති, තස්මා තණ්හාසඬ්ඛියො. තණ්හාසඬ්ඛියෙන මග්ගෙන විමුත්තා, තණ්හාසඬ්ඛියෙ නිබ්බානෙ විමුත්තා අධිමුත්තාති තණ්හාසඬ්ඛියවිමුත්තා.

එත්තාවතා ච භගවතා වුද්දසපි මහාපඤ්ඤා බ්‍යාකතා භොන්ති. වුද්දස මහාපඤ්ඤා නාම ඉස්සාමච්ඡරියං එකො පඤ්ඤො, පියාජ්ජියං එකො, ඡන්දො එකො, විතක්කො එකො, පපඤ්චො එකො, සොමනස්සං එකො, දොමනස්සං එකො, උපෙක්ඛා එකො, කායසමාවාරො එකො, වච්ඡමාවාරො එකො, පරියෙසනා එකො, ඉන්ද්‍රියසංවාරො එකො, අනෙකධාතු එකො, අවචන්තනිට්ඨා එකොති.

367. එජාති වලනට්ඨෙන තණ්හා වුච්චති. සා පිලනට්ඨෙන රොගො, අත්තො පදුස්සනට්ඨෙන ගණ්ඨො, අනුජ්ජවිට්ඨට්ඨෙන සල්ලං. තස්මා අයං පුරිසොති යස්මා එජා අත්තනා කතකම්මානුරූපෙන පුරිසං තත්ථ තත්ථ අභිනිබ්බත්තත්ථාය කඬ්ඨති, තස්මා අයං පුරිසො තෙසං තෙසං භවානං වසෙන උච්චාවචං ආපජ්ජති. බ්‍රහ්මලොකෙ උච්චො භොති, දෙවලොකෙ අවචො. දෙවලොකෙ උච්චො, මනුස්සලොකෙ අවචො. මනුස්සලොකෙ උච්චො, අපායෙ අවචො. යෙසාහං, භන්තෙති යෙසං අහං භන්තෙ. සන්ධිවසෙන පනෙත්ථ “යෙසාහ”න්ති භොති. යථාසුතං යථාපරියත්තන්ති යථා මයා සුතො වෙච උග්ගහිතො ච, එවං. ධම්මං දෙසෙමිති සත්තවතපදං ධම්මං දෙසෙමි. න වාහං තෙසන්ති අහං පන තෙසං සාවකො න සම්පජ්ජාමි. අහං බො පන, භන්තෙතිආදිනා අත්තනො සොතාපන්නභාවං ජානාපෙති.

සොමනස්සපට්ලාභකථාවණ්ණනා

368. වෙදපට්ලාභන්ති තුට්ඨිපට්ලාහං. දෙවාසුරසඬ්ඛාමොති දෙවානඤ්ච අසුරානඤ්ච සඬ්ඛාමො. සමුපබ්බුළුභොති සමාපන්නො නලාටෙන නලාටං පහරණාකාරජ්ජත්තො විය. එතෙසං කිර කදාචි මහාසමුද්දපිට්ඨෙ සඬ්ඛාමො භොති තත්ථ පන ඡෙදනවිජ්ඣානාදීහි අඤ්ඤාමඤ්ඤං සාතො නාම නත්ථී, දාරුමෙණ්ඩකයුද්ධං විය ජයපරාජයමත්තමෙව භොති. කදාචි දෙවා ජිනන්ති, කදාචි අසුරා. තත්ථ යස්මිං සඬ්ඛාමෙ දෙවා පුන අපච්චාගමනාය අසුරෙ ජිනිංසු, තං සන්ධාය තස්මිං බො පන භන්තෙතිආදිමාහ. උභයමෙතන්ති උභයං එතං. දුට්ඨමපි ඔජං එත්ථ දෙවලොකෙ දෙවායෙව පරිභුඤ්ජිස්සන්තිති එවමස්ස ආවජ්ජන්තස්ස බලවපිතිසොමනස්සං උජ්ජජ්ජි. සදණ්ඩාවචරොති සදණ්ඩාවචරකො, දණ්ඩග්ගහණෙන සත්ථග්ගහණෙන සද්ධිං අහොසි, න නික්ඛිත්තදණ්ඩසත්ථොති දස්සෙති. එකන්තනිබ්බිදායාති එකන්තෙනෙව වට්ටෙ නිබ්බිත්තදන්තායාති සබ්බං මහාගොචන්දසුත්තෙ වුත්තමෙව.

369. පවෙදෙසිති කටෙසි දිපෙසි. ඉධෙවාති ඉමස්මිඤ්ඤෙව ඔකාසෙ. දෙවභූතස්ස මෙ සතොති දෙවස්ස මෙ සතො. පුනරායු ච මෙ ලද්ධොති පුන අඤ්ඤෙන කම්මවිපාකෙන මෙ ජීවිතං ලද්ධන්ති, ඉමිනා අත්තනො වුතභාවං වෙච උපපන්නභාවඤ්ච ආවිකරොති.

දිවියා කායානි දිබ්බා අත්තභාවා. ආයුං භික්ඛා අමානුසන්ති දිබ්බං ආයුං ජහිත්ථා. අමුල්ලො ගබ්භමෙස්සාමීති නියතගතිකත්තා අමුල්ලො භුත්ථා. යත්ථ මෙ රමනී මනොති යත්ථ මෙ මනො රමිස්සති, තත්ථෙව ඛත්තියකුලාදීසු ගබ්භං උපගච්ඡිස්සාමීති සත්තක්ඛත්තුං දෙවෙව ච මානුසෙ වානි ඉමමත්ථං දීපෙති.

ඤායෙන විහරිස්සාමීති මනුස්සෙසු උපපන්නොපි මාතරං ජීවිතා වොරොපනාදීනං අභබ්බත්තා ඤායෙන කාරණෙන සමෙන විහරිස්සාමීති අත්ථො.

සම්බොධි වෙ භවිස්සතීති ඉදං සකදාගාමිමග්ගං සන්ධාය වදති, සචෙ සකදාගාමී භවිස්සාමීති දීපෙති. අඤ්ඤාතා විහරිස්සාමීති අඤ්ඤාතා ආජානිතුකාමො භුත්ථා විහරිස්සාමි. ස්වෙව අන්තො භවිස්සතීති සො එව මෙ මනුස්සලොකෙ අන්තො භවිස්සතීති.

පුන දෙවො භවිස්සාමි, දෙවලොකස්මිං උත්තමොති පුන දෙවලොකස්මිං උත්තමො සක්කො දෙවනම්න්දො භවිස්සාමීති වදති.

අන්තිමෙ වත්තමානමිහීති අන්තිමෙ භවෙ වත්තමානෙ. සො නිවාසො භවිස්සතීති යෙ තෙ ආයුනා ව පඤ්ඤාය ව අකනිට්ඨා ජෙට්ඨකා සබ්බදෙවෙහි පණ්ණිනරා දෙවා, අවසානෙ මෙ සො නිවාසො භවිස්සති. අයං කිර තතො සක්කත්තභාවතො චුතො තස්මිං අත්තභාවෙ අනාගාමිමග්ගස්ස පටිලද්ධත්තා උද්ධංසොතො අකනිට්ඨගාමී භුත්ථා අවිහාදීසු නිබ්බත්තන්තො අවසානෙ අකනිට්ඨෙ නිබ්බත්තිස්සති. තං සන්ධාය එවමාහ. එස කිර අවිහෙසු කප්පසහස්සං වසිස්සති, අතප්පෙසු ද්වෙ කප්පසහස්සානි, සුදස්සෙසු චත්තාරි කප්පසහස්සානි, සුදස්සිසු අට්ඨ, අකනිට්ඨෙසු සොළසානි එකතිංස කප්පසහස්සානි බ්‍රහ්මආයුං අනුභවිස්සති. සක්කො දෙවරාජා අනාථපිණ්ඩිකො ගහපති විසාඛා මහාඋපාසිකානි තයොපි හි ඉමෙ එකප්පමාණආයුකා එව, වට්ටාහිරතසත්තා නාම එතෙහි සදිසා සුඛභාගිතො නාම නත්ථි.

370. අපරියොසිතසඬකප්පොති අනිට්ඨිතමනොරථො. යස්සු මඤ්ඤාමි සමණෙති යෙ ව සමණෙ පටිච්ඡන්තවිහාරිතොති මඤ්ඤාමි.

ආරාධනාති සම්පාදනා. විරාධනාති අසම්පාදනා. න සම්පායන්තීති සම්පාදෙත්ථා කථෙතුං න සක්කොන්ති.

ආදිව්චන්ද්‍රනන්ති ආදිව්චොපි ගොතමගොත්තො, භගවාපි ගොතමගොත්තො, තස්මා එවමාහ. යං කරොමසීති යං පුබ්බෙ බ්‍රහ්මුතො නමක්කාරං කරොම. සමං දෙවෙහීති දෙවෙහි සද්ධිං, ඉතො පට්ඨාය ඉදානි අමිහාකං බ්‍රහ්මුතො නමක්කාරකරණං නත්ථිති දස්සෙති. සාමං කරොමාති නමක්කාරං කරොම.

371. පරාමසිත්ථාති තුට්ඨවිත්තො සභායං භත්ථෙන භත්ථමිහි පහරන්තො විය පථවිං පහරිත්ථා, සක්ඛිභාවත්ථාය වා පහරිත්ථා “යථා ත්වං නිව්චලො, එවමහං

හගවති’’ති. අජ්ඣාදිපඤ්ඤාති අජ්ඣාදිපඤ්ඤාති පත්ථිතපඤ්ඤාති. සෙසං සබ්බත්ථ උත්තානමෙවාති.

ඉති සුමඬ්ඛලවිලාසිනියා දීඝනිකායට්ඨකථායං

සක්කපඤ්ඤාසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

9. මහාසතිපට්ඨානසුත්තවණ්ණනා

උද්දෙසවාරකථාවණ්ණනා

373. එවං මෙ සුතන්ති මහාසතිපට්ඨානසුත්තං. තත්ත්වමුප්පබ්බපදවණ්ණනා – එකායනො අයං, භික්ඛවෙ, මග්ගොති කස්මා හගවා ඉදං සුත්තමහාසි? කුරුරට්ඨවාසිනං ගම්භීරදෙසනාපටිග්ගහණසමත්ථතාය. කුරුරට්ඨවාසිනො කිර භික්ඛු භික්ඛුනියො උපාසකා උපාසිකායො උතුපච්චියාදිසම්පන්නත්තා තස්ස රට්ඨස්ස සප්පායඋතුපච්චියසෙවනෙන නිව්චං කල්ලසරීරා කල්ලවිත්තා ච භොන්ති. තෙ විත්තසරීරකල්ලතාය අනුග්ගහිතපඤ්ඤාබලා ගම්භීරකථං පටිග්ගහෙතුං සමත්ථා භොන්ති. තෙන තෙසං හගවා ඉමං ගම්භීරදෙසනාපටිග්ගහණසමත්ථතං සම්පස්සන්තො එකවිසතියා යානෙසු කම්මට්ඨානං අරහත්තෙ පක්ඛිපිත්වා ඉදං ගම්භීරත්ථං මහාසතිපට්ඨානසුත්තං අහාසි. යථා හි පුරිසො සුවණ්ණවඩ්ඪකොටකං ලභිත්වා තත්ථ නානාපුප්ඵානි පක්ඛිපෙය්‍යා, සුවණ්ණමඤ්ජුසං චා පන ලභිත්වා සත්තරතනානි පක්ඛිපෙය්‍යා, එවං හගවා කුරුරට්ඨවාසිපරිසං ලභිත්වා ගම්භීරදෙසනං දෙසෙසි. තෙනෙවෙත්ථ අඤ්ඤානිපි ගම්භීරත්ථානි ඉමස්මිං දීඝනිකායෙ මහානිදානං මජ්ඣිමනිකායෙ සතිපට්ඨානං, සාරොපමං, රුක්ඛොපමං, රට්ඨපාලං, මාගණ්ඩියං, ආනෙඤ්ජසප්පායන්ති අඤ්ඤානිපි සුත්තානි දෙසෙසි.

අපිච තස්මිං ජනපදෙ චතස්සො පරිසා පකතියාව සතිපට්ඨානභාවනානුයොගමනුයුත්තා විහරන්ති, අන්තමසො දාසකම්මකරපරිජානාපි සතිපට්ඨානපටිසංයුත්තමෙව කථං කථෙත්ති. උදකතිත්ථසුත්තකන්තනට්ඨානාදීසුපි නිරත්ථකකථා නාම නප්පවත්ති. සචෙ කාචි ඉත්ථි ‘‘අම්ම, ත්වං කතරං සතිපට්ඨානභාවනං මනසිකරොසී’’ති පුච්ඡිතා ‘‘න කිඤ්චී’’ති වදති, තං ගරහන්ති ‘‘ධිරත්ථු තච ජීවිතං, ජීවමානාපි ත්වං මතසදිසා’’ති. අථ නං ‘‘මා දානි පුන එවමකාසී’’ති ඔවදිත්වා අඤ්ඤතරං සතිපට්ඨානං උග්ගණ්භාපෙත්ති. යා පන ‘‘අහං අසුකසතිපට්ඨානං නාම මනසිකරොමී’’ති වදති, තස්සා ‘‘සාධු සාධු’’ති සාධුකාරං කත්වා ‘‘තච ජීවිතං සුචිතං, ත්වං නාම මනුස්සත්තං පත්තා, තචත්ථාය සම්මාසම්බුද්ධො උප්පන්නො’’ති ආදිහි පසංසන්ති. න කෙවලඤ්ඤෙත්ථ මනුස්සජාතිකාව සතිපට්ඨානමනසිකාරයුත්තා, තෙ නිස්සාය විහරන්තා තිරච්ජානගතාපි.

තත්ථිදං වත්ථු – එකො කිර නටකො සුවපොතකං ගහෙත්වා සික්ඛාපෙන්නො විවරති. සො භික්ඛුනුපස්සයං උපනිස්සාය වසිත්වා ගමනකාලෙ සුවපොතකං

පමුස්සිත්වා ගතො. තං සාමණේරියො ගහෙන්වා පටිජග්ගිංසු. බුද්ධරක්ඛිතො තිස්ස නාමං අකංසු. තං එකදිවසං පුරතො නිසින්තං දිස්වා මහාපෙරි ආහ – “බුද්ධරක්ඛිතා” ති. කිං, අයොති? අත්ථි තෙ කොචි භාවනාමනසිකාරොති? නත්ථි, අයොති. ආවුසො, පබ්බජිතානං සන්තිකෙ වසන්තෙන නාම විස්සට්ඨඅත්තභාවෙන භවිතුං න වට්ටති, කොච්ඤෙව මනසිකාරො ඉච්ඡිතබ්බො, ත්වං පන අඤ්ඤං න සක්ඛිස්සසි, “අට්ඨි අට්ඨි” ති සජ්ඣායං කරොහීති. සො පෙරියා ඔවාදෙ යත්වා “අට්ඨි අට්ඨි” ති සජ්ඣායන්තො වරති.

තං එකදිවසං පාතොව තොරණග්ගෙ නිසිදිත්වා බාලාතපං තපමානං එකො සකුණො නබපඤ්ජරෙන අග්ගහෙසි. සො “කිරි කිරි” ති සද්දමකාසි. සාමණේරියො සුත්වා “අයො බුද්ධරක්ඛිතො සකුණෙන ගහිතො, මොවෙම න” ත්ති ලෙඩ්ඬුආදීනි ගහෙන්වා අනුබන්ධිත්වා මොවෙසුං. තං ආනෙන්වා පුරතො යපිතං පෙරි ආහ – “බුද්ධරක්ඛිත, සකුණෙන ගහිතකාලෙ කිං වින්තෙසි” ති? න, අයො, අඤ්ඤං කිඤ්චි වින්තෙසිං, අට්ඨිපුඤ්ජොව අට්ඨිපුඤ්ජං ගහෙන්වා ගච්ඡති, කතරස්මිං යානෙ විජ්ජකිරිස්සතීති, එවං අයො අට්ඨිපුඤ්ජමෙව වින්තෙසින්ති. සාධු, සාධු, බුද්ධරක්ඛිත, අනාගතෙ භවක්ඛයස්ස තෙ පච්චයො භවිස්සතීති. එවං තත්ථ තිරච්ඡානගතාපි සතිපට්ඨානමනසිකාරයුත්තා. තස්මා නෙසං භගවා සතිපට්ඨානබුද්ධිමෙව ජනෙන්නො ඉදං සුත්තමහාසි.

තත්ථ එකායනොති එකමග්ගො. මග්ගස්ස හි –

“මග්ගො පන්ථො පථො පජ්ජො, අඤ්ජසං වටුමායනං;
නාවා උත්තරසෙතු ව, කුල්ලො ව හිසිසඬකමො” ති.

බහුනි නාමානි. ස්වායම්ඨ අයනනාමෙන චුත්තො, තස්මා එකායනො අයං, හික්ඛවෙ, මග්ගොති එත්ථ එකමග්ගො අයං, හික්ඛවෙ, මග්ගො න ද්විධා පථභූතොති එවමත්ථො දට්ඨබ්බො. අථ වා එකෙන අයිතබ්බොති එකායනො. එකෙනාති ගණසඬගණිකං පභාය වූපකට්ඨෙන පච්චිත්තවිත්තෙන. අයිතබ්බො පටිපජ්ජිතබ්බො, අයන්ති වා එතෙනාති අයනො, සංසාරතො නිබ්බානං ගච්ඡන්තීති අත්ථො. එකස්ස අයනො එකායනො. එකස්සාති සෙට්ඨස්ස. සබ්බසත්තසෙට්ඨො ව භගවා, තස්මා භගවතොති චුත්තං හොති. කිඤ්චාපි හි තෙන අඤ්ඤෙපි අයන්ති, එවං සන්තෙපි භගවතොව සො අයනො තෙන උප්පාදිතත්තා. යථාහ “සො හි, බ්‍රාහ්මණ, භගවා අනුප්පන්තස්ස මග්ගස්ස උප්පාදෙතා” තිආදි (ම. නි. 3.79). අයතීති වා අයනො, ගච්ඡති පවත්තතීති අත්ථො. එකස්මිං අයනොති එකායනො, ඉමස්මිඤ්ඤෙව ධම්මවිනයෙ පවත්තති, න අඤ්ඤත්ථාති චුත්තං හොති. යථාහ – “ඉමස්මිං බො, සුභද්ද, ධම්මවිනයෙ අරියො අට්ඨංගිකො මග්ගො උපලබ්භතී” ති (දී. නි. 2.214). දෙසනාහෙදොයෙව හෙසො, අත්ථනො පන එකොව. අපිච එකං අයතීති එකායනො. පුබ්බභාගෙ නානාමුඛභාවනානසජ්ජවත්තොපි අපරභාගෙ එකං නිබ්බානමෙව ගච්ඡතීති චුත්තං හොති. යථාහ බ්‍රහ්මා සහම්පති –

එකායනං ජාතිබයන්තදස්සී,
මග්ගං පජානාති හිතානුකම්පී;
එතෙන මග්ගෙන තරිංසු පුබ්බෙ,
තරිස්සන්ති යෙ ව තරන්ති ඔසන්ති. (සං. නි. 5.409);

කෙවි පන “න පාරං දිගුණං යන්ති” ති ගාථානායෙන යස්මා එකචාරං නිබ්බානං ගච්ඡති, තස්මා “එකායනො” ති වදන්ති, තං න යුජ්ජති. ඉමස්ස හි අත්ථස්ස සක්ඛං අයනොති ඉමිනා බ්‍යඤ්ජනෙන භවිතබ්බං. යදි පන එකං අයනමස්ස එකා ගති පවත්තිති එවං අත්ථං යොජෙත්වා වුවිචෙය්‍යා, බ්‍යඤ්ජනං යුජ්ජෙය්‍යා, අත්ථො පන උභයථාපි න යුජ්ජති. කස්මා? ඉධ පුබ්බභාගමග්ගස්ස අධිප්පෙතත්තා. කායාදිවතුආරම්මණප්පවත්තො හි පුබ්බභාගසතිපට්ඨානමග්ගො ඉධාධිප්පෙනො, න ලොකුත්තරො, සො ව අනෙකචාරම්පි අයති, අනෙකඤ්චස්ස අයනං හොති.

පුබ්බෙපි ව ඉමස්මිං පදෙ මහාථෙරානං සාකච්ඡා අහොසියෙව. තිපිටකවුළුනාගත්ථෙරො පුබ්බභාගසතිපට්ඨානමග්ගොති ආහ. ආචරියො පනස්ස තිපිටකවුළුසුමත්ථෙරො මිස්සකමග්ගොති ආහ. පුබ්බභාගො භන්තෙති? මිස්සකො, ආවුසොති. ආචරියෙ පන පුනප්පුනං භණන්තෙ අප්පට්ඨාහිත්වා තුණ්හි අහොසි. පඤ්භං අවිනිච්ඡිනිත්වාච උට්ඨංසු. අථාචරියත්ථෙරො නභානකොට්ඨකං ගච්ඡන්තො “මයා මිස්සකමග්ගො කලීතො, වුළුනාගො පුබ්බභාගමග්ගොති ආදාය වොහරති, කො නු ඛො එත්ථ නිච්ඡයො” ති සුත්තන්තං ආදිතො පට්ඨාය පරිවත්තෙත්තො “යො හි කොචි, හික්ඛවෙ, ඉමෙ චත්තාරො සතිපට්ඨානෙ එවං භාවෙය්‍යා සත්ත වස්සානී” ති ඉමස්මිං යානෙ සල්ලක්ඛෙසි. ලොකුත්තරමග්ගො උප්පජ්ජිත්වා සත්ත වස්සානි තිට්ඨමානො නාම නත්ථි, මයා චුත්තො මිස්සකමග්ගො න ලබ්භති. වුළුනාගෙන දිට්ඨො පුබ්බභාගමග්ගොච ලබ්භතීති ඤාත්වා අට්ඨමියං ධම්මසවනෙ සඬ්ඝුට්ඨෙ අගමාසි.

පොරාණකත්ථෙරා කීර පියධම්මසවනා හොන්ති, සද්දං සුත්වාච “අහං පයමං, අහං පයම” ත්ති එකප්පභාරෙතෙව ඔසරන්ති. තස්මිඤ්ච දිවසෙ වුළුනාගත්ථෙරස්ස වාරො, තෙන ධම්මාසනෙ නිසිදිත්වා බීජනිං ගහෙත්වා පුබ්බගාථාසු චුත්තාසු ථෙරස්ස ආසනපිට්ඨියං ධීතස්ස එතදහොසි – “රහො නිසිදිත්වා න වක්ඛාමී” ති. පොරාණකත්ථෙරා හි අනුසුයකා හොන්ති. න අත්තනො රුචිමෙව උච්ඡුහාරං විය එවං උක්ඛිපිත්වා විවරන්ති, කාරණමෙව ගණ්හන්ති, අකාරණං විස්සජ්ජෙත්ති. තස්මා ථෙරො “ආවුසො, වුළුනාගා” ති ආහ. සො ආචරියස්ස විය සද්දොති ධම්මං යපෙත්වා “කිං භන්තෙ” ති ආහ. ආවුසො, වුළුනාග, මයා චුත්තො මිස්සකමග්ගො න ලබ්භති, තයා චුත්තො පුබ්බභාගසතිපට්ඨානමග්ගොච ලබ්භතීති. ථෙරො චිත්තෙසි – “අම්භාකං ආචරියො සබ්බපරියත්තිකො තෙපිටකො සුතබුද්ධො, එවරුපස්සාපි නාම හික්ඛුනො අයං පඤ්භො ආලුලෙති, අනාගතෙ මම භාතිකා ඉමං පඤ්භං ආලුලෙස්සන්තීති සුත්තං ගහෙත්වා ඉමං පඤ්භං නිච්චලං කරිස්සාමී” ති පටිසම්භිදාමග්ගතො “එකායනමග්ගො වුවිචති පුබ්බභාගසතිපට්ඨානමග්ගො”.

මග්ගානට්ඨඞ්ගිකො සෙට්ඨො, සච්චානං චතුරො පදා;
විරාගො සෙට්ඨො ධම්මානං, ද්විපදානඤ්ච චක්ඛුමා.

එසෙව මග්ගො නත්ථඤ්ඤො, දස්සනස්ස විසුද්ධියා;
එතඤ්ඤි තුම්හෙ පටිපජ්ජථ, මාරසෙනස්සමද්දනං;
එතඤ්ඤි තුම්හෙ පටිපන්නා, දුක්ඛස්සන්තං කරස්සථාති. —

සුත්තං ආහරිත්වා යපෙසි.

මග්ගොති කෙනට්ඨෙන මග්ගො? නිබ්බානගමනට්ඨෙන නිබ්බානත්ථිකෙහි
මග්ගනියට්ඨෙන ව. සත්තානං විසුද්ධියාති රාගාදීහි මලෙහි අභිජ්ඣාචසමලොභාදීහි
ව උපක්කිලෙසෙහි කිලිට්ඨවිත්තානං සත්තානං විසුද්ධත්ථාය. තථා හි ඉමිනාව
මග්ගෙන ඉතො සතසහස්සකප්පාධිකානං චතුන්නං අසඬ්ඛොය්‍යානං උපරි
එකස්මිංයෙව කප්පෙ නිබ්බත්තෙ
තණ්හඬිකරමෙධඬිකරසරණඬිකරදීපඬිකරනාමකෙ බුද්ධෙ ආදිං කත්වා
සකාමුනිපරියොසානා අනෙකෙ සම්මාසම්බුද්ධා අනෙකසතා පච්චෙකබුද්ධා
ගණනපථං චිතිවත්තා අරියසාවකා වාති ඉමෙ සත්තා සබ්බෙ විත්තමලං පවාහෙත්වා
පරමවිසුද්ධිං පත්තා. රූපමලවසෙන පන සංකිලෙසවොදානපඤ්ඤත්තියෙව නත්ථි.
තථා හි —

“රූපෙන සංකිලිට්ඨෙන, සංකිලිස්සන්ති මාණවා;
රූපෙ සුද්ධෙ විසුජ්ඣන්ති, අනක්ඛානං මහෙසිනා.

විත්තෙන සංකිලිට්ඨෙන, සංකිලිස්සන්ති මාණවා;
විත්තෙ සුද්ධෙ විසුජ්ඣන්ති, ඉති චුත්තං මහෙසිනා”.

යථාහ — “විත්තසංකිලෙසා, භික්ඛවෙ, සත්තා සංකිලිස්සන්ති, විත්තවොදානා
විසුජ්ඣන්ති” ති. තඤ්ච විත්තවොදානං ඉමිනා සතිපට්ඨානමග්ගෙන හොති.
තෙනාහ “සත්තානං විසුද්ධියා” ති.

සොකපරිදෙව්‍යානං සමතික්කමායාති සොකස්ස ව පරිදෙවස්ස ව සමතික්කමාය
පභානායාති අත්ථො, අයඤ්ඤි මග්ගො භාවිතො සන්තතිමහාමත්තාදීනං විය
සොකසමතික්කමාය, පට්ඨාරාදීනං විය පරිදෙවසමතික්කමාය සංවත්තති. තෙනාහ
“සොකපරිදෙව්‍යානං සමතික්කමායා” ති. කිඤ්චාපි හි සන්තතිමහාමත්තො —

“යං පුබ්බෙ තං විසොධෙහි, පච්ඡා තෙ මාතු කිඤ්චනං;
මජ්ඣෙ වෙ නො ගහෙස්සසි, උපසන්නො වරිස්සසි” ති. (සු. නි. 945);

ඉමං ගාථං සුත්ථාව සහ පටිසම්භිදාහි අරහත්තං පත්තො. පට්ඨාරා —

“න සන්ති පුත්තා තාණාය, න පිතා නාපි බන්ධවා;

අන්තකෙනාධිපත්තස්ස, නත්ථි ඤාතීසු තාණතා''ති. (ධ. ප. 288);

ඉමං ගාථං සුත්වා සොතාපත්තිඵලෙ පතිට්ඨිතා. යස්මා පන
කායවෙදනාවිත්තධම්මෙසු කඤ්චි ධම්මං අනාමසිත්වා භාවනා නාම නත්ථි, තස්මා
තෙපි ඉමිනාව මග්ගෙන සොකපරිදෙවෙ සමතික්කන්තාති වෙදිතබ්බා.

දුක්ඛදොමනස්සානං අත්ථඨගමායාති කායිකදුක්ඛස්ස චෙතසිකදොමනස්සස්ස
වාති ඉමෙසං ද්විත්තං අත්ථඨගමාය, නිරොධායාති අත්ථො. අයඤ්භි මග්ගො
භාවිතො තිස්සත්ථෙරාදීනං විය දුක්ඛස්ස, සක්කාදීනං විය ච දොමනස්සස්ස
අත්ථඨගමාය සංවත්තති.

තත්‍රායං අත්ථදීපනා – සාවත්ථියං කිර තිස්සො නාම කුටුම්භිකපුත්තො
චත්තාලීස භිරඤ්ඤකොටියො පභාය පබ්බජිත්වා අගාමකෙ අරඤ්ඤෙ විහරති. තස්ස
කනිට්ඨභාතු භරියා “ගච්ඡථ, නං ජීවිතා වොරොපෙථා”ති පඤ්චසතෙ වොරො
පෙසෙසි. තෙ ගන්ත්වා ථෙරං පරිවාරෙත්වා නිසීදිංසු. ථෙරො ආභ – “කස්මා
ආගතත්ථ උපාසකා”ති? තං ජීවිතා වොරොපෙස්සාමාති. පාටිභොගං මෙ උපාසකා,
ගහෙත්වා අජ්ජෙකරත්තිං ජීවිතං දෙථාති. කො තෙ, සමණ, ඉමස්මිං යානෙ
පාටිභොගො භවිස්සතීති? ථෙරො මහත්තං පාසාණං ගහෙත්වා ද්වෙ උරුට්ඨිති
භින්දිත්වා “වට්ටති උපාසකා පාටිභොගො”ති ආභ. තෙ අපක්කමිත්වා
චඬකමනසිසෙ අග්ගිං කත්වා නිපජ්ජිංසු. ථෙරස්ස වෙදනං වික්ඛම්භෙත්වා සීලං
පච්චවෙක්ඛතො පරිසුද්ධං සීලං නිස්සාය පිතිපාමොජ්ජං උජ්ජජ්ජි. තතො
අනුක්කමෙන විපස්සනං චඬඥෙත්තො තියාමරත්තිං සමණධම්මං කත්වා
අරුණුග්ගමනෙ අරහත්තං පත්තො ඉමං උදානං උදානෙසි –

“උභො පාදානි භින්දිත්වා, සඤ්ඤපෙස්සාමි වො අහං;
අට්ටියාමි හරායාමි, සරාගමරණං අහං.

ඵවාහං චිත්තයිත්වාන, යථාභූතං විපස්සිසං;
සම්පත්තෙ අරුණුග්ගමිහි, අරහත්තමපාපුණි”න්ති.

අපරෙපි තිංස භික්ඛු භගවතො සන්තිකෙ කම්මට්ඨානං ගහෙත්වා
අරඤ්ඤවිහාරෙ වස්සං උපගන්ත්වා “ආවුසො, තියාමරත්තිං සමණධම්මොව
කාතබ්බො, න අඤ්ඤමඤ්ඤස්ස සන්තිකං ආගන්තබ්බ”න්ති වත්වා විහරිංසු. තෙසං
සමණධම්මං කත්වා පච්චුසසමයෙ පච්චායන්තානං ඵකො බ්‍යග්ඝො ආගන්ත්වා
ඵකෙකං භික්ඛුං ගහෙත්වා ගච්ඡති. න කොචි “මං බ්‍යග්ඝො ගණ්භි”ති වාවම්පි
නිච්ඡාරෙසි. ඵචං පඤ්චසු දසසු භික්ඛුසු බාදිතෙසු උපොසථදිවසෙ “ඉතරෙ,
ආවුසො, කුභි”න්ති පුච්ඡිත්වා ඤත්වා ච “ඉදානි ගහිතෙන ගහිතොමිහිති
චත්තබ්බ”න්ති වත්වා විහරිංසු. අථ අඤ්ඤතරං දහරභික්ඛුං පුරිමනයෙනෙව
බ්‍යග්ඝො ගණ්භි. සො “බ්‍යග්ඝො භන්තෙ”ති ආභ. භික්ඛු කත්තරදණ්ඨෙ ච
උක්කායො ච ගහෙත්වා මොචෙස්සාමාති අනුබන්ධිංසු. බ්‍යග්ඝො භික්ඛුනං අගතිං
ජින්නතට්ඨානමාරුය්හ තං භික්ඛුං පාදඬගුට්ඨකතො පට්ඨාය බාදිතුං ආරභි.

ඉතරෙපි “ඉදානි සජ්ජුරිස, අම්භෙහි කත්තබ්බං නත්ථී, භික්ඛුනං විසෙසො නාම
එවරුපෙ යානෙ පඤ්ඤායති” ති ආභංසු. සො බ්‍යග්ගමුඛෙ නිපන්නොව තං වෙදනං
වික්ඛම්භෙත්වා විපස්සනං වඩ්ඪෙත්තො යාව ගොජ්ජකා බාදිතසමයෙ
සොනාපන්නො භුත්වා, යාව ජණ්ණකා බාදිතසමයෙ සකදාගාමී, යාව නාභියා
බාදිතසමයෙ අනාගාමී භුත්වා, හදයරුපෙ අබාදිතෙයෙව සහ පටිසම්භිදාහි අරහත්තං
පත්වා ඉමං උදානං උදානෙසි -

“සීලවා වතසම්පන්නො, පඤ්ඤවා සුසමාහිතො;
මුහුත්තං පමාදමන්වාය, බ්‍යග්ගෙතොරුද්ධමානසො.

පඤ්ජරස්මිං ගහෙත්වාන, සීලාය උපරී කතො;
කාමං බාදතු මං බ්‍යග්ගෙසා, අට්ඨියා ච න්භාරුස්ස ච;
කිලෙසෙ ඛෙපයිස්සාමි, චුපිස්සාමි විමුත්තිය” ති.

අපරොපි පීතමල්ලත්ථෙරො නාම ගිහිකාලෙ තීසු රජ්ජෙසු පටාකං ගහෙත්වා
තම්බපණ්ණිදීපං ආගම්ම රාජානං පස්සිත්වා රඤ්ඤා කතානුග්ගහො එකදිවසං
කිලඤ්ජකාපණසාලද්වාරෙන ගච්ඡන්තො “රූපං, භික්ඛවෙ, න තුම්භාකං, තං
පජ්ඣං, තං වො පහීනං දීසරත්තං හිතාය සුඛාය භවිස්සති” ති න තුම්භාකවාක්‍යං
සුත්වා චිත්තෙසි “නෙව කිර රූපං අත්තනො, න වෙදනා” ති. සො තංයෙව අඩිකුසං
කත්වා නික්ඛම්ත්වා මහාවිහාරං ගන්ත්වා පබ්බජ්ජං යාවිත්වා පබ්බජිතො
උපසම්පන්නො ද්වෙමාතිකා පගුණා කත්වා තිංස භික්ඛු ගහෙත්වා
ගබ්ලවාලියඅඬගණං ගන්ත්වා සමණධම්මං අකාසි. පාදෙසු අවහන්තෙසු
ජණ්ණකෙහි වඩ්ඪකමති. තමෙනං රත්තිං එකො මිගුද්දකො මිගොති මඤ්ඤමානො
පහරි. සත්ති විනිවිජ්ඣිත්වා ගතා, සො තං සත්තිං හරාපෙත්වා පහරණමුඛානි
තිණවට්ටියා පුරාපෙත්වා පාසාණපිට්ඨියං අත්තානං නිසීදාපෙත්වා ඔකාසං
කාරෙත්වා විපස්සනං වඩ්ඪෙත්වා සහ පටිසම්භිදාහි අරහත්තං පත්වා
උක්කාසිතසද්දෙන ආගතානං භික්ඛුනං බ්‍යාකරිත්වා ඉමං උදානං උදානෙසි -

“භාසිතං බුද්ධසෙට්ඨස්ස, සබ්බලොකග්ගවාදිනො;
න තුම්භාකමිදං රූපං, තං ජහෙය්‍යාථ භික්ඛවො.

අනිච්චා වත සඬබාරා, උප්පාදවයධම්මිනො;
උප්පජ්ජිත්වා නිරුජ්ඣන්ති, තෙසං වූපසමො සුඛො” ති.

එවං තාව අයං මග්ගො තිස්සත්ථෙරාදීනං විය දුක්ඛස්ස අත්ථඬගමාය
සංවත්තති.

සක්කො පන දෙවානම්න්දො අත්තනො පඤ්චවිධපුබ්බනිමිත්තං දිස්වා
මරණභයසන්තප්පිතො දොමනස්සජානො භගවත්තං උපසඬකම්ත්වා පඤ්භං පුච්ඡි.
සො උපෙක්ඛාපඤ්භවිස්සජ්ජනාවසානෙ අසීතිසහස්සාහි දෙවතාහි සද්ධිං
සොනාපත්තිඵලෙ පතිට්ඨාසි. සා වස්ස උපපත්ති පුන පාකතිකාව අහොසි.

සුබ්‍රහ්මාචි දෙවපුත්තො අවිජරාසහස්සපරිවුතො සග්ගසම්පත්තිං අනුභොති.
 තත්ථ පඤ්චසතා අවිජරායො රුක්ඛතො පුප්ඵානි ඔව්නන්තියො චචිත්වා නිරයෙ
 උප්පන්නා. සො “කිං ඉමා විරායන්ති” ති උපධාරෙන්තො තාසං නිරයෙ
 නිබ්බත්තනභාවං ඤත්වා “කිත්තකං නු ඛො මම ආයු” ති උපපරික්ඛන්තො
 අත්තනො ආයුපරික්ඛයං විදිත්වා චචිත්වා තත්ථෙව නිරයෙ නිබ්බත්තනභාවං දිස්වා
 භීතො අතිවිය දොමනස්සජාතො හුත්වා “ඉමං මෙ දොමනස්සං සත්ථා විනයිස්සති,
 න අඤ්ඤො” ති අවසෙසා පඤ්චසතා අවිජරායො ගහෙත්වා භගවත්තං
 උපසංකම්භත්වා පඤ්භං පුච්ඡි –

“නිව්චං උත්ථෙතමිදං චිත්තං, නිව්චං උබ්බිග්ගිදං මනො;
 අනුප්පන්නෙසු කිච්ඡෙසු, අපො උප්පතිතෙසු ච;
 සවෙ අත්ථි අනුත්ථෙතං, තං මෙ අක්ඛාහි පුච්ඡිතොති. (සං. නි. 1.98);

තතො නං භගවා ආහ –

“නාඤ්ඤත්‍ර ඛොජ්ඣා තපසා, නාඤ්ඤත්‍රිත්ථියසංවරා;
 නාඤ්ඤත්‍ර සබ්බනිස්සග්ගා, සොත්ථිං පස්සාමි පාණින” ත්ති. (සං. නි.
 1.98);

සො දෙසනාපරියොසානෙ පඤ්චහි අවිජරාසතෙහි සද්ධිං සොතාපත්තිඵලෙ
 පතිට්ඨාය තං සම්පත්තිං ථාවරං කත්වා දෙවලොකමෙව අගමාසීති. ඵලං අයං
 මග්ගො භාවිතො සක්කාදීනං විය දොමනස්සස්ස අත්ථචගමාය සංවත්තතිති
 වෙදිතබ්බො.

ඤායස්ස අධිගමායාති ඤායො වුච්චති අරියො අට්ඨචිගිකො මග්ගො, තස්ස
 අධිගමාය, පත්තියාති වුත්තං හොති. අයඤ්ඤි පුබ්බභාගෙ ලොකියො
 සතිපට්ඨානමග්ගො භාවිතො ලොකුත්තරමග්ගස්ස අධිගමාය සංවත්තති. තෙනාහ
 “ඤායස්ස අධිගමායා” ති. නිබ්බානස්ස සච්ඡිකිරියායාති තණ්හාවානවරහිතත්තා
 නිබ්බානන්ති ලද්ධනාමස්ස අමතස්ස සච්ඡිකිරියාය, අත්තපච්චක්ඛතායාති වුත්තං
 හොති. අයඤ්ඤි මග්ගො භාවිතො අනුපුබ්බෙන නිබ්බානසච්ඡිකිරියං සාධෙති.
 තෙනාහ “නිබ්බානස්ස සච්ඡිකිරියායා” ති.

තත්ථ කිඤ්චාපි “සත්තානං විසුද්ධියා” ති වුත්තෙ සොකසමතික්කමාදීනි
 අත්ථතො සිද්ධානෙව හොන්ති, යපෙත්වා පන සාසනයුත්තිකොවිදෙ අඤ්ඤෙසං න
 පාකටානි, න ච භගවා පයමං සාසනයුත්තිකොවිදං ජනං කත්වා පච්ඡා ධම්මං
 දෙසෙති. තෙන තෙනෙව පන සුත්තෙන තං තං අත්ථං ඤාපෙති. තස්මා ඉධ යං යං
 අත්ථං එකායනමග්ගො සාධෙති, තං තං පාකටං කත්වා දස්සෙත්තො
 “සොකපරිදෙවෘතං සමතික්කමායා” තිආදිමාහ. යස්මා වා යා සත්තානං විසුද්ධි
 එකායනමග්ගෙන සංවත්තති, සා සොකපරිදෙවෘතං සමතික්කමෙන හොති.
 සොකපරිදෙවෘතං සමතික්කමො දුක්ඛදොමනස්සානං අත්ථචගමෙන,
 දුක්ඛදොමනස්සානං අත්ථචගමො ඤායස්සාධිගමෙන, ඤායස්සාධිගමො

නිබ්බානස්ස සවිජ්ඣාය. තස්මා ඉමම්පි කමං දස්සෙන්තො “සත්තානං විසුද්ධියා”ති වත්වා “සොකපරිදෙවානං සමතික්කමායා”ති ආදිමාහ.

අපිව වණ්ණහණනමෙතං ඵකායනමග්ගස්ස. යථෙව හි භගවා – “ධම්මං වො, හික්ඛවෙ, දෙසෙස්සාමි ආදිකල්‍යාණං මජ්ඣේකල්‍යාණං පරියොසානකල්‍යාණං සාත්ථං සබ්බාසුඤ්ඤාං කෙවලපරිපුණ්ණං පරිසුද්ධං බ්‍රහ්මවරියං පකාසෙස්සාමි යදිදං ඡජක්කානී”ති (ම. නි. 3.420) ඡජක්කදෙසනාය අට්ඨහි පදෙහි වණ්ණං අභාසි. යථා ව අරියවංසදෙසනාය “වත්තාරොමෙ, හික්ඛවෙ, අරියවංසා අග්ගඤ්ඤා රත්තඤ්ඤා වංසඤ්ඤා පොරාණා අසංකිණ්ණා අසංකිණ්ණපුබ්බා න සඬ්ඝිකියන්ති න සඬ්ඝිකියස්සන්ති, අප්පට්ඨකුට්ඨා සමණෙහි බ්‍රාහ්මණෙහි විඤ්ඤාහී”ති (අ. නි. 4.28) නවහි පදෙහි වණ්ණං අභාසි; එවං ඉමස්සාපි ඵකායනමග්ගස්ස සත්තානං විසුද්ධියාති ආදීහි සත්තහි පදෙහි වණ්ණං අභාසි. කස්මාති වෙ, තෙසං හික්ඛුනං උස්සාහජනනත්ථං. වණ්ණහාසනඤ්ඤා සුත්වා තෙ හික්ඛු “අයං කිර මග්ගො හදයසත්තාපභූතං සොකං, වාචාවිජ්ජලාපභූතං පරිදෙවං, කායිකඅසාතභූතං දුක්ඛං, චෙතසිකඅසාතභූතං දොමනස්සන්ති වත්තාරො උපද්දෙවෙ හනති, විසුද්ධිං ඤායං නිබ්බානන්ති තයො විසෙසෙ ආවහතී”ති උස්සාහජාතා ඉමං ධම්මදෙසනං උග්ගහෙතබ්බං පරියාපුණ්ණබ්බං ධාරෙතබ්බං, වාචෙතබ්බං, ඉමඤ්ච මග්ගං භාවෙතබ්බං මඤ්ඤිස්සන්ති. ඉති තෙසං හික්ඛුනං උස්සාහජනනත්ථං වණ්ණං අභාසි. කම්බලවාණිජාදයො කම්බලාදීනං වණ්ණං විය.

යථා හි සතසහස්සග්ගනිකපණ්ඩුකම්බලවාණිජෙත ‘කම්බලං ගණ්හථා’ති උග්ගොසිතෙපි අසුකකම්බලොති න තාව මනුස්සා ජානන්ති. කෙසකම්බලවාළකම්බලාදයොපි හි දුග්ගන්ධා බරසම්ඵස්සා කම්බලාත්ථෙව වුච්චන්ති. යදා පන තෙන ගන්ධාරකො රත්තකම්බලො සුබ්බමො උජ්ජලො සුබසම්ඵස්සොති උග්ගොසිතං හොති, තදා යෙ පහොන්ති, තෙ ගණ්හන්ති. යෙ නප්පහොන්ති, තෙපි දස්සනකාමා හොන්ති; එවමෙව ‘ඵකායනො, හික්ඛවෙ, අයං මග්ගො’ති වුත්තෙපි අසුකමග්ගොති න තාව පාකටො හොති. නානප්පකාරකා හි අනියානිකමග්ගාපි මග්ගාත්ථෙව වුච්චන්ති. “සත්තානං විසුද්ධියා”ති ආදිමිහි පන වුත්තෙ “අයං කිර මග්ගො වත්තාරො උපද්දෙවෙ හනති, තයො විසෙසෙ ආවහතී”ති උස්සාහජාතා ඉමං ධම්මදෙසනං උග්ගහෙතබ්බං පරියාපුණ්ණබ්බං ධාරෙතබ්බං වාචෙතබ්බං, ඉමඤ්ච මග්ගං භාවෙතබ්බං මඤ්ඤිස්සන්තිති වණ්ණං භාසන්තො “සත්තානං විසුද්ධියා”ති ආදිමාහ. යථා ව සතසහස්සග්ගනිකපණ්ඩුකම්බලවාණිජපමා; එවං රත්තපම්බුතදසුචණ්ණඋදකප්පසාදකමණ්ණරතනසුච්ඡද්ධිමුත්තරතනපවාළාදිවාණිජප මාදයොපෙත්ථ ආහරිතබ්බා.

යදිදන්ති නිපාතො, යෙ ඉමෙති අයමස්ස අත්ථො. වත්තාරොති ගණනපරිච්ඡේදො. තෙන න තතො හෙට්ඨා, න උද්ධන්ති සතිපට්ඨානපරිච්ඡේදං දීපෙති. සතිපට්ඨානාති තයො සතිපට්ඨානා සතිගොචරොපි තිධා පටිපන්නෙසු සාවකෙසු සත්ථුනො පටිසානුනයවිතිවත්තතාපි, සතිපි. “චතුත්තං, හික්ඛවෙ,

සතිපට්ඨානානං සමුදයඤ්ච අත්ථඪගමඤ්ච දෙසෙස්සාමි, තං සුභාථ...පෙ.... කො
 ව, හික්ඛවෙ, කායස්ස සමුදයො. ආහාරසමුදයා කායස්ස සමුදයො”තිආදීසු (සං. නි.
 5.408) හි සතිගොවරො සතිපට්ඨානන්ති වුච්චති. තථා “කායො උපට්ඨානං නො
 සති, සති පන උපට්ඨානඤ්චෙව සති වා”තිආදීසුපි (පටි. ම. 3.35). තස්සත්ථො –
 පතිට්ඨාති අස්මින්ති පට්ඨානං. කා පතිට්ඨාති? සති. සතියා පට්ඨානං සතිපට්ඨානං,
 පධානං ධානන්ති වා පට්ඨානං. සතියා පට්ඨානං සතිපට්ඨානං
 හත්ථිට්ඨානඅස්සට්ඨානාදීනි විය.

“තයො සතිපට්ඨානා යදරියො සෙවති, යදරියො සෙවමානො සත්ථා
 ගණමනුසාසිතුං අරහති”ති (ම. නි. 3.311) එත්ථ තිධා පටිපන්නෙසු සාවකෙසු
 සත්ථුනො පටිසානුනයචිතිවත්තතා “සතිපට්ඨාන”න්ති වුත්තා. තස්සත්ථො –
 පට්ඨපෙතඛිබ්බො පට්ඨානං, පවත්තයිතඛිබ්බොති අත්ථො. කෙන
 පට්ඨපෙතඛිබ්බොති? සතියා. සතියා පට්ඨානං සතිපට්ඨානං. “චත්තාරො
 සතිපට්ඨානා භාවිතා බහුලිකතා සත්ත සම්බොජ්ඣංගිගෙ පරිපුරන්ති”තිආදීසු (ම.
 නි. 3.147) පන සතියෙව “සතිපට්ඨානං”ති වුච්චති. තස්සත්ථො – පට්ඨාතීති
 පට්ඨානං, උපට්ඨාති ඔක්කන්දිත්වා පක්ඛන්දිත්වා පත්ථරිත්වා පවත්තතීති අත්ථො.
 සතියෙව සතිපට්ඨානං. අථ වා සරණට්ඨෙත සති, උපට්ඨානට්ඨෙත පට්ඨානං. ඉති
 සති ව සා පට්ඨානං වාතීපි සතිපට්ඨානං. ඉදම්ඛාධිජ්ජෙතං.

යදි එවං කස්මා “සතිපට්ඨානා”ති බහුවචනං? සතිබහුත්තා. ආරම්මණහෙදෙන
 හි බහුකා එතා සතියො. අථ මග්ගොති කස්මා එකචචනං? මග්ගට්ඨෙත එකත්තා.
 චතස්සොපි හි එතා සතියො මග්ගට්ඨෙත එකත්තං ගච්ඡන්ති. වුත්තඤ්ඤෙනං –
 “මග්ගොති කෙනට්ඨෙත මග්ගො? නිබ්බානගමනට්ඨෙත. නිබ්බානත්ථිකෙහි
 මග්ගනීයට්ඨෙත වා”ති. චතස්සොපි චෙතා අපරභාගෙ කායාදීසු ආරම්මණෙසු
 කිච්චං සාධයමානා නිබ්බානං ගච්ඡන්ති, ආදිතො පට්ඨාය ව නිබ්බානත්ථිකෙහි
 මග්ගීයන්ති, තස්මා චතස්සොපි එකො මග්ගොති වුච්චන්ති. එවඤ්ච සති
 චචනානුසන්ධිතා සානුසන්ධිකාව දෙසනා හොති, “මාරසෙනජ්ජමද්දනං, වො
 හික්ඛවෙ, මග්ගං දෙසෙස්සාමි, තං සුභාථ...පෙ.... කතමො ව, හික්ඛවෙ,
 මාරසෙනජ්ජමද්දනො මග්ගො? යදිදං සත්ත බොජ්ඣංගිගා”තිආදීසු (සං. නි. 5.224)
 විය. යථා මාරසෙනජ්ජමද්දනොති ව, සත්ත බොජ්ඣංගිගාති ව අත්ථනො එකං,
 බ්‍යඤ්ජනමෙවෙත්ථ නානං. එවං “එකායනමග්ගො”ති ව “චත්තාරො
 සතිපට්ඨානා”ති ව අත්ථනො එකං, බ්‍යඤ්ජනමෙවෙත්ථ නානං, තස්මා මග්ගට්ඨෙත
 එකත්තා එකචචනං. ආරම්මණහෙදෙන සතිබහුත්තා බහුවචනං වෙදිතඛිබ්බං.

කස්මා පන හගවතා චත්තාරොව සතිපට්ඨානා වුත්තා අනුනා අනධිකාති?
 වෙනෙය්‍යහිතත්තා. තණ්හාවරිතදිට්ඨිවරිතසමථයානිකවිපස්සනායානිකෙසු හි
 මන්දතික්ඛවසෙන ද්වෙධා ද්වෙධා පවත්තෙසු වෙනෙය්‍යෙසු මන්දස්ස
 තණ්හාවරිතස්ස ඔළාරිකං කායානුපස්සනාසතිපට්ඨානං විසුද්ධිමග්ගො, තික්ඛස්ස
 සුමුමං වෙදනානුපස්සනාසතිපට්ඨානං. දිට්ඨිවරිතස්සපි මන්දස්ස නාතිජ්ජහෙදගතං
 විත්තානුපස්සනාසතිපට්ඨානං විසුද්ධිමග්ගො, තික්ඛස්ස අතිජ්ජහෙදගතං

ධම්මානුපස්සනාසතිපට්ඨානං විසුද්ධිමග්ගො. සමට්ඨානිකස්ස ච මන්දස්ස අකිච්ඡෙන අධිගන්තබ්බනිමිත්තං පයමං සතිපට්ඨානං විසුද්ධිමග්ගො, තික්ඛස්ස ඔළාරිකාරම්මණෙ අසණ්ඨහනතො දුතියං. විපස්සනායානිකස්සපි මන්දස්ස නාතිප්පහෙදගතාරම්මණං තතියං, තික්ඛස්ස අතිප්පහෙදගතාරම්මණං චතුත්ථං. ඉති චත්තාරොච චුත්තා අනුනා අනධිකාති.

සුභසුඛනිච්චඅත්තභාවවිපල්ලාසප්පභානත්ථං වා. කායො හි අසුභො, තත්ථ ච සුභවිපල්ලාසවිපල්ලත්ථා සත්තා. තෙසං තත්ථ අසුභභාවදස්සනෙන තස්ස විපල්ලාසස්ස පභානත්ථං පයමං සතිපට්ඨානං චුත්තං. සුඛං නිච්චං අත්තාති ගහිතෙසුපි ච වෙදනාදීසු වෙදනා දුක්ඛා, විත්තං අනිච්චං, ධම්මා අනත්තා, තෙසු ච සුඛනිච්චඅත්තවිපල්ලාසවිපල්ලත්ථා සත්තා. තෙසං තත්ථ දුක්ඛාදිභාවදස්සනෙන තෙසං විපල්ලාසානං පභානත්ථං සෙසානි තිණි චුත්තානීති එවං. සුභසුඛනිච්චඅත්තභාවවිපල්ලාසප්පභානත්ථං වා චත්තාරොච චුත්තා අනුනා අනධිකාති වෙදිතබ්බා. න කෙවලඤ්ච විපල්ලාසප්පභානත්ථමෙව, අථ ඛො චතුරොසයොගාසවගන්ථඋපාදානඅගතිපභානත්ථම්පි චතුබ්බිධාභාරපරිඤ්ඤත්ථඤ්ච චත්තාරොච චුත්තාති වෙදිතබ්බා. අයං තාව පකරණනයො.

අට්ඨකථායං පන සරණවසෙන වෙච එකත්තසමොසරණවසෙන ච එකමෙව සතිපට්ඨානං ආරම්මණවසෙන චත්තාරොති එතදෙව චුත්තං. යථා හි චතුද්වාරෙ නගරෙ පාචිනතො ආගච්ඡන්තා පාචිනදිසාය උට්ඨානකං භණ්ඩං ගහෙත්වා පාචිනද්වාරෙන නගරමෙව පවිසන්ති, දක්ඛිණතො. පච්ඡිමතො. උත්තරතො ආගච්ඡන්තා උත්තරදිසාය උට්ඨානකං භණ්ඩං ගහෙත්වා උත්තරද්වාරෙන නගරමෙව පවිසන්ති; එවං – සම්පදම්දං වෙදිතබ්බං. නගරං විය හි නිබ්බානමහානගරං, ද්වාරං විය අට්ඨංඬිගිකො ලොකුත්තරමග්ගො, පාචිනදිසාදයො විය කායාදයො.

යථා පාචිනතො ආගච්ඡන්තා පාචිනදිසාය උට්ඨානකං භණ්ඩං ගහෙත්වා පාචිනද්වාරෙන නගරමෙව පවිසන්ති, එවං කායානුපස්සනාමුඛෙන ආගච්ඡන්තා චුද්දසවිධෙන කායානුපස්සනං භාවෙත්වා කායානුපස්සනාභාවනානුභාවනිබ්බත්තෙන අරියමග්ගෙන එකං නිබ්බානමෙව ඔසරන්ති. යථා දක්ඛිණතො ආගච්ඡන්තා දක්ඛිණාය දිසාය උට්ඨානකං භණ්ඩං ගහෙත්වා දක්ඛිණද්වාරෙන නගරමෙව පවිසන්ති, එවං වෙදනානුපස්සනාමුඛෙන ආගච්ඡන්තා නවවිධෙන වෙදනානුපස්සනං භාවෙත්වා වෙදනානුපස්සනාභාවනානුභාවනිබ්බත්තෙන අරියමග්ගෙන එකං නිබ්බානමෙව ඔසරන්ති. යථා පච්ඡිමතො ආගච්ඡන්තා පච්ඡිමදිසාය උට්ඨානකං භණ්ඩං ගහෙත්වා පච්ඡිමද්වාරෙන නගරමෙව පවිසන්ති, එවං විත්තානුපස්සනාමුඛෙන ආගච්ඡන්තා සොළසවිධෙන විත්තානුපස්සනං භාවෙත්වා විත්තානුපස්සනාභාවනානුභාවනිබ්බත්තෙන අරියමග්ගෙන එකං නිබ්බානමෙව ඔසරන්ති. යථා උත්තරතො ආගච්ඡන්තා උත්තරදිසාය උට්ඨානකං භණ්ඩං ගහෙත්වා උත්තරද්වාරෙන නගරමෙව පවිසන්ති, එවං ධම්මානුපස්සනාමුඛෙන ආගච්ඡන්තා පඤ්චවිධෙන ධම්මානුපස්සනං භාවෙත්වා

ධම්මානුපස්සනාභාවනානුභාවනිබ්බත්තෙන අරියමග්ගෙන එකං නිබ්බානමෙව ඔසරන්ති. එවං සරණවසෙන වෙව එකත්තසමොසරණවසෙන ව එකමෙව සතිපට්ඨානං ආරම්මණවසෙන චත්තාරොව වුත්තාති වෙදිතබ්බා.

කතමෙ චත්තාරොති කථෙතුකමායතා පුච්ඡා. ඉධාති ඉමස්මිං සාසනෙ. භික්ඛවෙනි ධම්මපටිග්ගාහකපුග්ගලාලපනමෙතං. භික්ඛුති පටිපත්තිසම්පාදකපුග්ගලානිදස්සනමෙතං. අඤ්ඤෙපි ව දෙවමනුස්සා පටිපත්තිං සම්පාදෙත්තියෙව, සෙට්ඨත්තා පන පටිපත්තියා භික්ඛුභාවදස්සනතො ව ‘භික්ඛු’ ති ආහ. භගවතො හි අනුසාසනිං සම්පට්ච්ඡන්තෙසු භික්ඛු සෙට්ඨො, සබ්බජ්ජකාරාය අනුසාසනියා භාජනභාවතො. තස්මා සෙට්ඨත්තා ‘භික්ඛු’ ති ආහ. තස්මිං ගහිතෙ පන සෙසා ගහිතාව හොත්ති, රාජගමනාදීසු රාජග්ගහණෙන සෙසපරිසා විය. යො ව ඉමං පටිපත්තිං පටිපජ්ජති, සො භික්ඛු නාම හොතීති පටිපත්තියා භික්ඛුභාවදස්සනතොපි ‘භික්ඛු’ ති ආහ. පටිපන්නකො හි දෙවො වා හොතු මනුස්සො වා, භික්ඛුති සඬ්ඛං ගච්ඡති යෙව යථාහ –

“අලඬකතො වෙපි සමං චරෙය්‍ය,
සන්නො දන්නො නියතො ධුග්ග්ගාරී;
සබ්බෙසු භූතෙසු නිධාය දණ්ඩං,
සො බ්‍රාහ්මණො සො සමණො ස භික්ඛු” ති. (ධ. ප. 142);

කායෙති රූපකායෙ. රූපකායො හි ඉධ අඬගපච්චඩ්ඛගානං කෙසාදිනඤ්ච ධම්මානං සමුහට්ඨෙන හත්ථිකායරථකායාදයො විය කායොති අධිජ්ජෙතො. යථා ව සමුහට්ඨෙන, එවං කුච්ඡිතානං ආයට්ඨෙන. කුච්ඡිතානඤ්ච පරමජෙගුච්ඡානං සො ආයොතිපි කායො. ආයොති උජ්ජත්තිදෙසො. තත්ථායං වචනත්ථො. ආයන්ති තතොති ආයො. කෙ ආයන්ති? කුච්ඡිතා කෙසාදයො. ඉති කුච්ඡිතානං ආයොති කායො.

කායානුපස්සීති කායෙ අනුපස්සනසිලො කායං වා අනුපස්සමානො. කායෙති ව චත්ථාපි පුන කායානුපස්සීති දුතියකායග්ගහණං අසම්මිස්සතො වචත්ථානසනවිනිබ්බොගාදිදස්සනත්ථං කතන්ති වෙදිතබ්බං. තෙන න කායෙ වෙදනානුපස්සී වා, චිත්තධම්මානුපස්සී වා, අථ ඛො කායානුපස්සීයෙවාති කායසඬ්ඛාතෙ චත්ථස්මිං කායානුපස්සනාකාරස්සෙව දස්සනෙන අසම්මිස්සතො වචත්ථානං දස්සිතං හොති. තථා න කායෙ අඬගපච්චඩ්ඛගවිනිමුත්තථකධම්මානුපස්සී, නාපි කෙසලොමාදිවිනිමුත්තඉත්ථිපුරිසානුපස්සී, යොපි චෙත්ථ කෙසලොමාදිකො භූතූපාදායසමුහසඬ්ඛාතො කායො, තත්ථපි න භූතූපාදායවිනිමුත්තථකධම්මානුපස්සී, අථ ඛො රථසම්භාරානුපස්සකො විය අඬගපච්චඩ්ඛසමුහානුපස්සී, නගරාවයවානුපස්සකො විය කෙසලොමාදිසමුහානුපස්සී, කදලික්ඛන්ධපත්තවට්ඨිවිනිබ්බුජකො විය රිත්තමුට්ඨිවිනිවෙයකො විය ව භූතූපාදායසමුහානුපස්සීයෙවාති නානජ්ජකාරතො සමුහවසෙනෙව කායසඬ්ඛාතස්ස චත්ථනො දස්සනෙන සනවිනිබ්බොගො දස්සිතො හොති. න හෙත්ථ

යථාච්ඡන්තසමුහවිනිමුත්තො කායො වා ඉත්ථී වා පුරිසො වා අඤ්ඤො වා කොච්චි
ධම්මො දිස්සති, යථාච්ඡන්තධම්මසමුහමත්තෙයෙව පන තථා තථා සත්තා
මිච්ඡාහිනිවෙසං කරොන්ති. තෙනාහු පොරාණා –

“යං පස්සති න තං දිට්ඨං, යං දිට්ඨං තං න පස්සති;
අපස්සං ඛජ්ඣතෙ මුල්ලො, ඛජ්ඣමානො න මුච්චති” ති.

සනවිනිබ්භොගාදිදස්සනත්ථන්ති චුත්තං, ආදිසද්දෙන චෙත්ථ අයම්පි අත්ථො
වෙදිතබ්බො. අයඤ්ඤි එතස්මිං කායෙ කායානුපස්සියෙව, න අඤ්ඤ ධම්මානුපස්සිති
චුත්තං හොති. යථා අනුදකභූතායපි මරිට්ඨා උදකානුපස්සිතො හොන්ති, න එවං
අනිච්චදුක්ඛානත්තඅසුභභූතෙයෙව ඉමස්මිං කායෙ නිච්චසුඛඅත්තසුභභවානුපස්සි,
අථ බො කායානුපස්සි අනිච්චදුක්ඛානත්තඅසුභාකාරසමුහානුපස්සියෙවති චුත්තං
හොති. අථ වා ය්වායං පරතො “ඉධ, හික්ඛවෙ, හික්ඛ අරඤ්ඤගතො වා...පෙ....
සො සතොව අස්සසති” තිආදිනා නයෙන
අස්සාසපස්සාසාදිවුණ්ණිකජාතඅට්ඨිකපරියොසානො කායො චුත්තො, යො ව
“ඉධෙකච්චො පථවිකායං අනිච්චතො අනුපස්සති, ආපොකායං තෙජොකායං
වායොකායං කෙසකායං ලොමකායං ජවිකායං වම්මකායං මංසකායං රුධිරකායං
න්භාරුකායං අට්ඨිකායං අට්ඨිමිඤ්ජකායං” න්ති (පටි. ම. 3.35) පටිසම්භිදායං කායො
චුත්තො, තස්ස සබ්බස්ස ඉමස්මිඤ්ඤෙව කායෙ අනුපස්සනතො කායෙ
කායානුපස්සිති එවම්පි අත්ථො වෙදිතබ්බො.

අථ වා කායෙ අහන්ති වා මමන්ති වා එවං ගහෙතබ්බස්ස යස්ස කස්සචි
අනුපස්සනතො, තස්ස තස්සෙව පන කෙසලොමාදිකස්ස නානාධම්මසමුහස්ස
අනුපස්සනතො කායෙ කෙසාදිධම්මසමුහසඬ්ඛාතකායානුපස්සිති එවමත්ථො
දිට්ඨබ්බො.

අපිව “ඉමස්මිං කායෙ අනිච්චතො අනුපස්සති, නො නිච්චතො” තිආදිනා
අනුක්කමෙන පටිසම්භිදායං ආගතනයස්ස සබ්බස්සෙව අනිච්චලක්ඛණාදිනො
ආකාරසමුහසඬ්ඛාතස්ස කායස්ස අනුපස්සනතොපි කායෙ කායානුපස්සිති එවම්පි
අත්ථො දිට්ඨබ්බො. තථා හි අයං කායෙ කායානුපස්සනාපටිපදං පටිපන්නො හික්ඛ
ඉමං කායං අනිච්චානුපස්සනාදීනං සත්තන්තං අනුපස්සනානං වසෙන අනිච්චතො
අනුපස්සති, නො නිච්චතො. දුක්ඛතො අනුපස්සති, නො සුඛතො. අනත්තතො
අනුපස්සති, නො අත්තතො. නිබ්බිත්තද්ධි, නො නන්තද්ධි, විරජ්ජති, නො රජ්ජති,
නිරොධෙති. නො සමුදෙති, පටිනිස්සජ්ජති, නො ආදියති. සො තං අනිච්චතො
අනුපස්සන්තො නිච්චසඤ්ඤං පජහති, දුක්ඛතො අනුපස්සන්තො සුඛසඤ්ඤං
පජහති, අනත්තතො අනුපස්සන්තො අත්තසඤ්ඤං පජහති, නිබ්බිත්තද්ධිතො නන්තද්ධි
පජහති, විරජ්ජන්තො රාගං පජහති, නිරොධෙත්තො සමුදයං පජහති,
පටිනිස්සජ්ජන්තො ආදානං පජහති වෙදිතබ්බො.

විහරනීති ඉරියති. ආතාපීති තිසු හවෙසු කිලෙසෙ ආතාපෙතීති ආතාපො, වීරියස්සෙනං නාමං. ආතාපො අස්ස අත්ථීති ආතාපී. සම්පජානොති සම්පජ්ඤ්ඤසංඛාරෙන ඤාණෙන සමන්තාගතො. සතිමාති කායපරිග්ගාහිකාය සතියා සමන්තාගතො. අයං පන යස්මා සතියා ආරම්මණං පරිග්ගහෙත්වා පඤ්ඤාය අනුපස්සති, න හි සතිවිරහිතස්ස අනුපස්සනා නාම අත්ථී, තෙනෙවාහ – “සතිඤ්ච ඛවාහං, හික්ඛවෙ, සබ්බත්ථිකං වදාමි”ති (සං. නි. 5.234). තස්මා එත්ථ “කායෙ කායානුපස්සී විහරතී”ති එත්තාවතා කායානුපස්සනාසතිපට්ඨානං වුත්තං හොති. අථ වා යස්මා අනාතාපිනො අත්තොසංඛිබ්බෙපො අන්තරායකරො හොති, අසම්පජානො උපායපරිග්ගහෙ අනුපායපරිවජ්ජනෙ ව සම්මුය්හති, මුට්ඨස්සති උපායාපරිවචාගෙ අනුපායාපරිග්ගහෙ ව අසමත්ථො හොති, තෙනස්ස තං කම්මට්ඨානං න සම්පජ්ජති. තස්මා යෙසං ධම්මානං ආනුභාවෙන තං සම්පජ්ජති, තෙසං දස්සනත්ථං “ආතාපී සම්පජානො සතිමා”ති ඉදං වුත්තන්ති වෙදිතබ්බං.

ඉති කායානුපස්සනාසතිපට්ඨානං සම්පයොගඤ්චස්ස දස්සෙත්වා ඉදාති පහානඤ්චං දස්සෙතුං විනෙය්‍ය ලොකෙ අභිජ්ඣාදොමනස්සන්ති වුත්තං. තත්ථ විනෙය්‍යාති තදඤ්චිතයෙන වා වික්ඛම්භනචිතයෙන වා චිතයිත්වා. ලොකෙති තස්මිඤ්ඤෙව කායෙ. කායො හි ඉධ ලුප්පනපලුප්පනට්ඨෙන ලොකොති අධිප්පෙතො. යස්මා පනස්ස න කායමත්තෙයෙව අභිජ්ඣාදොමනස්සං පභීයති, වෙදනාදීසුපි පභීයතියෙව. තස්මා පඤ්චපි උපාදානක්ඛන්ධා ලොකොති විහඬිගෙ වුත්තං. ලොකසංඛාරත්තා වා තෙසං ධම්මානං අත්ථුද්ධාරනායෙනෙතං වුත්තං. යං පනාහ – “තත්ථ කතමො ලොකො? ස්වෙව කායො ලොකො”ති, අයමෙවෙත්ථ අත්ථො. තස්මිං ලොකෙ අභිජ්ඣාදොමනස්සං විනෙය්‍යාති එවං සම්බන්ධො දට්ඨබ්බො. යස්මා පනෙත්ථ අභිජ්ඣාග්ගහණෙන කාමච්ඡන්දො, දොමනස්සග්ගහණෙන ඛ්‍යාපාදො සංඛිගහං ගච්ඡති, තස්මා නිවරණපරියාපන්නලවධම්මද්වයදස්සනෙන නිවරණප්පහානං වුත්තං හොතීති වෙදිතබ්බං.

විසෙසෙන චෙත්ථ අභිජ්ඣාචිතයෙන කායසම්පත්තිමූලකස්ස අනුරොධස්ස, දොමනස්සචිතයෙන කායවිපත්තිමූලකස්ස විරොධස්ස, අභිජ්ඣාචිතයෙන ව කායෙ අභිරතියා, දොමනස්සචිතයෙන කායභාවනාය අනභිරතියා, අභිජ්ඣාචිතයෙන කායෙ අභූතානං සුභසුඛභාවාදීනං පක්ඛෙපස්ස, දොමනස්සචිතයෙන කායෙ භූතානං අසුභාසුඛභාවාදීනං අපනායනස්ස ව පහානං වුත්තං. තෙන යොගාවචරස්ස යොගානුභාවො යොගසමත්ථතා ව දීපිතා හොති. යොගානුභාවො හි එස, යදිදං අනුරොධවිරොධවිජ්ජමුත්තො අරතිරතිසහො අභූතපක්ඛෙපභූතාපනායනවිරහිතො ව හොති. අනුරොධවිරොධවිජ්ජමුත්තො වෙස අරතිරතිසහො අභූතං අපක්ඛිපන්තො භූතඤ්ච අනපනායන්තො යොගසමත්ථො හොතීති.

අපරො නයො “කායෙ කායානුපස්සී”ති එත්ථ අනුපස්සනාය කම්මට්ඨානං වුත්තං. “විහරතී”ති එත්ථ වුත්තචිතාරෙන කම්මට්ඨානිකස්ස කායපරිහරණං, “ආතාපී”තිආදීසු පන ආතාපෙන සම්මජ්ජධානං, සතිසම්පජ්ඤ්ඤෙන

සබ්බත්ථකකම්මට්ඨානං, කම්මට්ඨානපරිභරණුපායො වා. සතියා වා
කායානුපස්සනාවසෙන පටිලද්ධසමථො, සම්පජ්ඣේඤාන විපස්සනා
අභිජ්ඣාදොමනස්සවිනයෙන භාවනාබලං වුත්තන්ති වෙදිතබ්බං.

විහඬගෙ පන අනුපස්සීති තත්ථ “කතමා අනුපස්සනා? යා පඤ්ඤා
පජානනා විචයො පච්චයො ධම්මවිචයො සල්ලක්ඛණා උපලක්ඛණා
පච්චුපලක්ඛණා පණ්ඩිතචං කොසල්ලං නෙපුඤ්ඤං වෙහඛ්‍යා චිත්තා
උපපරික්ඛා භූරිමෙධා පරිණායිකා විපස්සනා සම්පජ්ඣේඤං පතොදො පඤ්ඤා
පඤ්ඤන්ද්‍රියං පඤ්ඤාබලං පඤ්ඤාසත්ථං පඤ්ඤාපාසාදො
පඤ්ඤාආලොකො පඤ්ඤාඕහාසො පඤ්ඤාපජ්ජොතො පඤ්ඤාරතනං
අමොහො ධම්මවිචයො සම්මාදිට්ඨි, අයං වුච්චති අනුපස්සනා. ඉමාය
අනුපස්සනාය උපෙතො හොති සමුපෙතො උපගතො සමුපගතො
උපපන්නො සමන්නාගතො, තෙන වුච්චති අනුපස්සීති. විහරතීති ඉරියති
පවත්තති පාලෙති යපෙති යාපෙති වරති විහරති, තෙන වුච්චති විහරතීති.
ආතාපීති තත්ථ කතමං ආතාපං? යො චෙතසිකො චිරියාරම්භො නිකම්මො
පරක්කමො උය්‍යාමො වායාමො උස්සාහො උස්සාළ්භී ථාමො ධිති
අසිලිපරක්කමතා අනික්ඛිත්තද්දන්දතා අනික්ඛිත්තධුරතා ධුරසම්පග්ගාහී
චිරියං චිරිසින්ද්‍රියං චිරියබලං සම්මාචායාමො, ඉදං වුච්චති ආතාපං. ඉමිනා
ආතාපෙන උපෙතො හොති...පෙ.... සමන්නාගතො, තෙන වුච්චති ආතාපීති.
සම්පජානොති තත්ථ කතමං සම්පජ්ඣේඤං? යා පඤ්ඤා පජානනා විචයො
පච්චයො ධම්මවිචයො සල්ලක්ඛණා උපලක්ඛණා පච්චුපලක්ඛණා
පණ්ඩිතචං කොසල්ලං නෙපුඤ්ඤං වෙහඛ්‍යා චිත්තා උපපරික්ඛා භූරිමෙධා
පරිණායිකා විපස්සනා සම්පජ්ඣේඤං පතොදො පඤ්ඤා පඤ්ඤන්ද්‍රියං
පඤ්ඤාබලං පඤ්ඤාසත්ථං පඤ්ඤාපාසාදො පඤ්ඤාආලොකො
පඤ්ඤාඕහාසො පඤ්ඤාපජ්ජොතො පඤ්ඤාරතනං අමොහො ධම්මවිචයො
සම්මාදිට්ඨි, ඉදං වුච්චති සම්පජ්ඣේඤං. ඉමිනා සම්පජ්ඣේඤාන උපෙතො
හොති ...පෙ.... සමන්නාගතො, තෙන වුච්චති සම්පජානොති. සතිමාති තත්ථ
කතමා සති? යා සති අනුස්සති පටිස්සති සති සරණතා ධාරණතා අපිලාපනතා
අසම්මුසනතා සති සතින්ද්‍රියං සතිබලං සම්මාසති, අයං වුච්චති සති. ඉමාය
සතියා උපෙතො හොති...පෙ.... සමන්නාගතො, තෙන වුච්චති සතිමාති.

විනයො ලොකෙ අභිජ්ඣාදොමනස්සන්ති තත්ථ කතමො ලොකො?
ස්වෙව කායො ලොකො. පඤ්චපි උපාදානක්ඛන්ධා ලොකො, අයං වුච්චති
ලොකො. තත්ථ කතමා අභිජ්ඣා? යො රාගො සාරාගො අනුනයො
අනුරොධො නන්දී නන්දිරාගො චිත්තස්ස සාරාගො, අයං වුච්චති අභිජ්ඣා.
තත්ථ කතමං දොමනස්සං? යං චෙතසිකං අසාතං චෙතසිකං දුක්ඛං
චෙතොසම්ඵස්සජා අසාතා දුක්ඛා වෙදනා, ඉදං වුච්චති දොමනස්සං. ඉති
අයඤ්ච අභිජ්ඣා, ඉදඤ්ච දොමනස්සං ඉමම්භි ලොකෙ විනීතා හොන්ති
පටිවිනීතා සන්තා සමිතා වුපසමිතා අත්ථඬගතා අබ්භත්ථඬගතා අජ්ජිතා

බ්‍යාජිතා සොසිතා විසොසිතා බ්‍යන්තිකතා, තෙන වුව්වති විනෙයා ලොකෙ
අභිජ්ඣාදොමනස්ස’’න්ති (විහ. 357-362).

එවමෙනෙසං පදානං අත්ථො වුත්තො. තෙන සහ අයං අට්ඨකථානගො යථා
සංසන්දති, එවං වෙදිතබ්බො. අයං තාව කායානුපස්සනාසතිපට්ඨානුද්දෙසස්ස
අත්ථවණ්ණනා.

ඉදානි වෙදනාසු. චිත්තෙ. ධම්මෙසු ධම්මානුපස්සි විහරති...පෙ.... විනෙයා
ලොකෙ අභිජ්ඣාදොමනස්සන්ති එත්ථ වෙදනාසු වෙදනානුපස්සිති එවමාදීසු
වෙදනාදීනං පුන වචනෙ පයොජනං කායානුපස්සනායං වුත්තනයෙනෙව
වෙදිතබ්බං. වෙදනාසු වෙදනානුපස්සි. චිත්තෙ චිත්තානුපස්සි. ධම්මෙසු
ධම්මානුපස්සිති එත්ථ පන වෙදනාති තිස්සො වෙදනා, තා ව ලොකියා එව. චිත්තම්පි
ලොකියං, තථා ධම්මා. තෙසං විභාගො නිද්දෙසවාරෙ පාකටො භවිස්සති. කෙවලං
පනිධ යථා වෙදනා අනුපස්සිතබ්බා, තථා තා අනුපස්සන්තො ‘‘වෙදනාසු
වෙදනානුපස්සි’’ති වෙදිතබ්බො. එස නගො චිත්තධම්මෙසුපි. කථඤ්ච වෙදනා
අනුපස්සිතබ්බාති? සුඛා තාව වෙදනා දුක්ඛතො, දුක්ඛා සල්ලතො, අදුක්ඛමසුඛා
අනිච්චතො. යථාහ –

‘‘යො සුඛං දුක්ඛතො අද්ද, දුක්ඛමද්දක්ඛි සල්ලතො;
අදුක්ඛමසුඛං සන්තං, අද්දක්ඛි නං අනිච්චතො;
ස වෙ සම්මද්දෙසො භික්ඛු, උපසන්තො වරිස්සති’’ති. (සං. නි. 4.253);

සබ්බා එව වෙතා ‘‘දුක්ඛා’’තිපි අනුපස්සිතබ්බා. වුත්තඤ්ඤානං – ‘‘යං කිඤ්චි
වෙදයිතං, තං දුක්ඛස්මිත්ති වදාමි’’ති (සං. නි. 4.259). සුඛදුක්ඛතොපි ව
අනුපස්සිතබ්බා. යථාහ ‘‘සුඛා වෙදනා යිතිසුඛා විපරිණාමදුක්ඛා’’ති (ම. නි. 1.465)
සබ්බං චිත්ථාරෙතබ්බං. අපිච අනිච්චාදිසත්තඅනුපස්සනාවසෙනපි අනුපස්සිතබ්බා.
සෙසං නිද්දෙසවාරෙයෙව පාකටං භවිස්සති.

චිත්තධම්මෙසුපි චිත්තං තාව
ආරම්මණාධිපතිසහජාතභූමිකම්මවිපාකකිරියාදිනානත්තභෙදානං
අනිච්චාදිඅනුපස්සනානං නිද්දෙසවාරෙ ආගතසරාගාදිභෙදානඤ්ච වසෙන
අනුපස්සිතබ්බං. ධම්මා සලක්ඛණසාමඤ්ඤලක්ඛණානං සුඤ්ඤානධම්මස්ස
අනිච්චාදිසත්තානුපස්සනානං නිද්දෙසවාරෙ ආගතසත්තාදිභෙදානඤ්ච වසෙන
අනුපස්සිතබ්බා. සෙසං වුත්තනයමෙව. කාමඤ්චෙත්ථ යස්ස කායසඬ්ඛාතෙ ලොකෙ
අභිජ්ඣාදොමනස්සං පභීනං, තස්ස වෙදනාදීසුපි තං පභීනමෙව.
නානාපුග්ගලවසෙන පන නානාචිත්තක්ඛණිකසතිපට්ඨානභාවනාවසෙන ව
සබ්බත්ථ වුත්තං. යතො වා එකත්ථ පභීනං සෙසෙසුපි පභීනං හොති, තෙනෙවස්ස
තත්ථ පභානදස්සනත්ථම්පි එතං වුත්තන්ති වෙදිතබ්බන්ති.

උද්දෙසවාරකථා නිට්ඨිතා.

374. ඉදානි සෙය්‍යථාපි නාම ඡෙකො විලිචකාරකො

පුලකිලඤ්ජසණ්භකිලඤ්ජවඩිකොටකපෙළාපුටාදීනි උපකරණානි කත්තුකාමො එකං මහාවෙණුං ලභිත්වා චතුර්ධා භින්දිත්වා තතො එකෙකං වෙණුබණ්ඩං ගහෙත්වා ඵාලෙත්වා තං තං උපකරණං කරෙය්‍ය, එවමෙව භගවා සතිපට්ඨානදෙසනාය සත්තානං අනෙකජ්ජකාරං විසෙසාධිගමං කත්තුකාමො එකමෙව සම්මාසති. “වත්තාරො සතිපට්ඨානා. කතමෙ වත්තාරො? ඉධ, භික්ඛවෙ, භික්ඛු කායෙ කායානුපස්සි විහරති” තිආදිනා නයෙන ආරම්මණවසෙන චතුර්ධා භින්දිත්වා තතො එකෙකං සතිපට්ඨානං ගහෙත්වා කායං විහජන්තො “කථඤ්ච භික්ඛවෙ” තිආදිනා නයෙන නිද්දෙසවාරං වත්තුමාරද්ධො.

තත්ථ කථඤ්චානිආදි විත්ථාරෙතුකම්‍යතාපුච්ඡා. අයං පනෙත්ථ සඞ්ඛෙපත්ථො – භික්ඛවෙ, කෙන ච පකාරෙන භික්ඛු කායෙ කායානුපස්සි විහරතීති? එස නයො සබ්බපුච්ඡාවාරෙසු. ඉධ භික්ඛවෙ භික්ඛුති භික්ඛවෙ ඉමස්මිං සාසනෙ භික්ඛු. අයඤ්ඤෙත්ථ ඉධසද්දො සබ්බජ්ජකාරකායානුපස්සනානිබ්බත්තකස්ස පුග්ගලස්ස සන්තිස්සයභුතසාසනපරිදීපනො අඤ්ඤාසාසනස්ස තථාභාවපටිසෙධනො ච. චුත්තඤ්ඤෙතං “ඉධෙව භික්ඛවෙ, සමණො...පෙ.... සුඤ්ඤා පරජ්ජවාදා සමණෙහි අඤ්ඤෙහි” ති (ම. නි. 1.139). තෙන චුත්තං “ඉමස්මිං සාසනෙ භික්ඛු” ති.

අරඤ්ඤගතො වා රුක්ඛමූලගතො වා සුඤ්ඤාගාරගතො වානි ඉදමස්ස සතිපට්ඨානභාවනානුරූපසෙනාසනපරිග්ගහපරිදීපනං. ඉමස්ස හි භික්ඛුනො දීඝරත්තං රූපාදීසු ආරම්මණෙසු අනුච්ඡිටං විත්තං කම්මට්ඨානවීරීං ඔතරිතුං න ඉච්ඡති, කුටගොණුයුත්තරථො විය උජ්ජ්වලමෙව ධාවති. තස්මා සෙය්‍යථාපි නාම ගොපො කුටධෙනුයා සබ්බං බීරං පිටිත්වා වඩ්ඪීතං කුටචච්ඡං දමෙතුකාමො ධෙනුතො අපනෙත්වා එකමන්තෙ මහන්තං ථම්මං නිබණ්ණිත්වා තත්ථ යොත්තෙන බන්ධෙය්‍ය. අථස්ස සො වච්ඡො ඉතො විතො ච විජ්ජන්දිත්වා පලායිතුං අසක්කොන්තො තමෙව ථම්මං උපනිසීදෙය්‍ය වා උපනිපජ්ජෙය්‍ය වා, එවමෙව ඉමිනාපි භික්ඛුනා දීඝරත්තං රූපාරම්මණාදිරසපානවඩ්ඪීතං දුට්ඨවිත්තං දමෙතුකාමෙන රූපාදිආරම්මණතො අපනෙත්වා අරඤ්ඤං වා රුක්ඛමූලං වා සුඤ්ඤාගාරං වා පවිසිත්වා තත්ථ සතිපට්ඨානාරම්මණත්ථම්මෙහ සතියොත්තෙන බන්ධිතබ්බං. එවමස්ස තං විත්තං ඉතො විතො ච විජ්ජන්දිත්වාපි පුබ්බෙ ආවිණ්ණාරම්මණං අලභමානං සතියොත්තං ඡින්දිත්වා පලායිතුං අසක්කොන්තං තමෙවාරම්මණං උපවාරජ්ජනාවසෙන උපනිසීදති වෙව උපනිපජ්ජති ච. තෙනාහු පොරාණා –

“යථා ථම්මෙහ නිබන්ධෙය්‍ය, වච්ඡං දමං නරො ඉධ;
බන්ධෙය්‍යෙවං සකං විත්තං, සතියාරම්මණෙ දළ්භ” ති.

එවමස්සෙතං සෙනාසනං භාවනානුරූපං හොති. තෙන චුත්තං “ඉදමස්ස සතිපට්ඨානභාවනානුරූපසෙනාසනපරිග්ගහපරිදීපනං” ති.

අපිව යස්මා ඉදං කායානුපස්සනාය මුද්ධභූතං
 සබ්බඛුද්ධපච්චෙකඛුද්ධසාවකානං විසෙසාධිගමදිට්ඨධම්මසුඛවිහාරපදට්ඨානං
 ආනාපානස්සතිකම්මට්ඨානං ඉත්ථිපුරිසහත්ථිඅස්සාදිසද්දසමාකුලං ගාමන්තං
 අපරිච්චජිත්වා න සුකරං සම්පාදෙතුං, සද්දකණ්ඩකත්තා ක්කානස්ස. අගාමකෙ පන
 අරඤ්ඤෙ සුකරං යොගාවචරෙන ඉදං කම්මට්ඨානං පරිග්ගහෙත්වා
 ආනාපානචතුත්ථජ්ඣානං නිබ්බත්තෙත්වා තදෙව ක්කානං පාදකං කත්වා සඬබ්බාරෙ
 සම්මසිත්වා අග්ගඵලං අරහත්තං පාපුණිතුං, තස්මාස්ස අනුරූපසෙනාසනං
 දස්සෙන්නො භගවා, “අරඤ්ඤගතො වා” තිආදිමාහ.

වත්ථුච්ඡිජ්ජාවරියො විය හි භගවා. සො යථා වත්ථුච්ඡිජ්ජාවරියො නගරභූමිං
 පස්සිත්වා සුට්ඨු උපපරික්ඛිත්වා “එත්ථ නගරං මාපෙථා” ති උපදිසති, සොත්ථිනා ච
 නගරෙ නිට්ඨිතෙ රාජකුලතො මහාසක්කාරං ලහති, එවමෙව යොගාවචරස්ස
 අනුරූපසෙනාසනං උපපරික්ඛිත්වා “එත්ථ කම්මට්ඨානමනුයුඤ්ජිතබ්බ” න්ති
 උපදිසති, තතො තත්ථ කම්මට්ඨානමනුයුඤ්ජන්තෙන යොගිනා අනුක්කමෙන
 අරහත්තෙ පත්තෙ “සම්මාසම්බුද්ධො වත සො භගවා” ති මහන්තං සක්කාරං ලහති.

අයං පන භික්ඛු දීපිසදිසොති වුච්චති. යථා හි මහාදීපිරාජා අරඤ්ඤෙ තිණගහනං
 වා වනගහනං වා පබ්බතගහනං වා නිස්සාය නිලීයිත්වා
 වනමහිංසගොකණ්ණසුකරාදයො මිගෙ ගණ්හාති, එවමෙව අයං අරඤ්ඤාදීසු
 කම්මට්ඨානං අනුයුඤ්ජන්තො භික්ඛු යථාක්කමෙන වත්තාරො මග්ගෙ වෙච
 වත්තාරි අරියඵලානි ච ගණ්හාති. තෙනාහු පොරාණා –

“යථාපි දීපිකො නාම, නිලීයිත්වා ගණ්හති මිගෙ;
 තථෙවායං බුද්ධපුත්තො, යුත්තයොගො විපස්සකො;
 අරඤ්ඤං පවිසිත්වාන, ගණ්හාති ඵලමුත්තම” න්ති.

තෙනස්ස පරක්කමඡවයොග්ගභූමිං අරඤ්ඤසෙනාසනං දස්සෙන්නො භගවා
 “අරඤ්ඤගතො වා” තිආදිමාහ. ඉතො පරං ඉමස්මිං ආනාපානපබ්බෙ යං වත්තවිබ්බං
 සියා, තං විසුද්ධිමග්ගෙ වුත්තමෙව. සෙය්‍යථාපි, භික්ඛවෙ, දක්ඛො භමකාරො වාති
 ඉදඤ්චි උපමාමත්තමෙව ඉති අජ්ඣාත්තං වා කායෙති ඉදං අප්පනාමත්තමෙව ච
 තත්ථ අනාගතං, සෙසං ආගතමෙව.

යං පන අනාගතං, තත්ථ දක්ඛොති ඡෙකො. දීඝං වා අඤ්ජන්තොති මහන්තානං
 හෙරිපොක්ඛරාදීනං ලිබ්බකාලෙ හත්ථෙ ච පාදෙ ච පසාරෙත්වා දීඝං කඩ්ඞන්තො.
 රස්සං වා අඤ්ජන්තොති බුද්දකානං දන්තසුචිවෙධකාදීනං ලිබ්බකාලෙ මන්දමන්දං
 රස්සං කඩ්ඞන්තො. එවමෙව ඛොති එවං අයමිති භික්ඛු අද්ධානවසෙන
 ඉත්තරවසෙන ච පවත්තානං අස්සාසපස්සාසානං වසෙන දීඝං වා අස්සසන්තො දීඝං
 අස්සසාමිති පජානාති...පෙ.... පස්සසිස්සාමිති සික්ඛතීති. තස්සෙවං සික්ඛතො
 අස්සාසපස්සාසනිමිත්තෙ වත්තාරි ක්කානානි උප්පජ්ජන්ති, සො ක්කානා වුට්ඨහිත්වා
 අස්සාසපස්සාසෙ වා පරිග්ගණ්හාති ක්කානඬගානි වා.

තත්ථ අස්සාසපස්සාසකම්මිකො ‘‘ඉමෙ අස්සාසපස්සාසා කිං නිස්සිතා? වත්ථුනිස්සිතා. වත්ථු නාම කරජකායො, කරජකායො නාම වත්තාරි මහාභූතානි උපාදාරූපඤ්චෙ’’ති එවං රූපං පරිග්ගණ්හාති. තතො තදාරම්මණෙ එස්සපඤ්චමකො නාමන්ති. එවං නාමරූපං පරිග්ගහෙත්වා තස්ස පච්චයං පරියෙසන්තො අවිජ්ජාදිපට්ඨවසමුප්පාදං දිස්වා ‘‘පච්චයපච්චයුප්පන්තධම්මමත්තමෙවෙනං, අඤ්ඤො සත්තො වා පුග්ගලො වා නත්ථී’’ති විනිශ්ඤකඛ්ඛො සප්පච්චයනාමරූපෙ තිලක්ඛණං ආරොපෙත්වා විපස්සනං වඩ්ඪෙත්තො අනුක්කමෙන අරහත්තං පාපුණාති. ඉදං එකස්ස භික්ඛුනො යාව අරහත්තා නියානමුඛං.

ඤානකම්මිකොපි ‘‘ඉමානි ඤානඛ්ගානි කිං නිස්සිතානි, වත්ථුනිස්සිතානි, වත්ථු නාම කරජකායො ඤානඛ්ගානි නාමං, කරජකායො රූප’’න්ති නාමරූපං වචන්ථපෙත්වා තස්ස පච්චයං පරියෙසන්තො අවිජ්ජාදිපට්ඨයාකාරං දිස්වා ‘‘පච්චයපච්චයුප්පන්තධම්මමත්තමෙවෙනං, අඤ්ඤො සත්තො වා පුග්ගලො වා නත්ථී’’ති විනිශ්ඤකඛ්ඛො සප්පච්චයනාමරූපෙ තිලක්ඛණං ආරොපෙත්වා විපස්සනං වඩ්ඪෙත්තො අනුක්කමෙන අරහත්තං පාපුණාති. ඉදමෙකස්ස භික්ඛුනො යාව අරහත්තා නියානමුඛං.

ඉති අජ්ඣත්තං වානි එවං අත්තනො වා අස්සාසපස්සාසකායෙ කායානුපස්සි විහරති. ඛනිද්ධා වානි පරස්ස වා අස්සාසපස්සාසකායෙ. අජ්ඣත්තඛනිද්ධා වානි කාලෙන අත්තනො, කාලෙන පරස්ස අස්සාසපස්සාසකායෙ. එතෙනස්ස පගුණකම්මට්ඨානං අට්ඨපෙත්වා අපරාපරං සඤ්චරණකාලො කථිතො. එකස්මිං කාලෙ පනිදං උභයං න ලබ්භති.

සමුදයධම්මානුපස්සි වානි යථා නාම කම්මාරස්ස භස්තඤ්ච ගග්ගරනාළිඤ්ච තජ්ජඤ්ච වායාමං පට්ඨිව වාතො අපරාපරං සඤ්චරති, එවං භික්ඛුනො කරජකායඤ්ච නාසපුටඤ්ච චිත්තඤ්ච පට්ඨිව අස්සාසපස්සාසකායො අපරාපරං සඤ්චරති. කායාදයො ධම්මා සමුදයධම්මා, තෙ පස්සන්තො ‘‘සමුදයධම්මානුපස්සි වා කායස්මිං විහරති’’ති වුච්චති. වයධම්මානුපස්සි වානි යථා භස්තාය අපනිතාය ගග්ගරනාළියා භින්තාය තජ්ජෙ ව වායාමෙ අසති සො වාතො නජ්ජවත්තති, එවමෙව කායෙ භින්තො නාසපුටෙ විද්ධස්සෙ චිත්තෙ ව නිරුද්ධෙ අස්සාසපස්සාසකායො නාම නජ්ජවත්තතීති කායාදිනිරොධා අස්සාසපස්සාසනිරොධොති එවං පස්සන්තො ‘‘වයධම්මානුපස්සි වා කායස්මිං විහරති’’ති වුච්චති. සමුදයවයධම්මානුපස්සි වානි කාලෙන සමුදයං කාලෙන වයං අනුපස්සන්තො. අත්ථි කායොති වා පනස්සාති කායොව අත්ථි, න සත්තො, න පුග්ගලො, න ඉත්ථි, න පුරිසො, න අත්තා, න අත්තනියං, නාහං, න මම, න කොචි, න කස්සචිති එවමස්ස සති පච්චුපට්ඨිතා හොති.

යාවදෙවානි පයොජනපරිච්ඡෙදවත්ථාපනමෙතං. ඉදං චුත්තං හොති – යා සා සති පච්චුපට්ඨිතා හොති, සා න අඤ්ඤදත්ථාය. අථ ඛො යාවදෙව ඤාණමත්තාය

අපරාපරං උත්තරුත්තරි ඤාණපමාණත්ථාය වෙව සතිපමාණත්ථාය ව,
 සතිසම්පජ්ඣානං වුඩ්ඨත්ථායාති අත්ථො. අනිස්සිතො ව විහරතීති
 තණ්හානිස්සයදිට්ඨිනිස්සයානං වසෙන අනිස්සිතොව විහරති. න ව කිඤ්චි ලොකෙ
 උපාදියතීති ලොකස්මිං කිඤ්චි රූපං වා...පෙ.... විඤ්ඤාණං වා “අයං මෙ අත්තා වා
 අත්තනියං වා”ති න ගණ්හාති. එවම්පිති උපරි අත්ථං උපාදාය සම්පිණ්ඩනත්ථො පි-
 කාරො. ඉමිනා පන පදෙන භගවා ආනාපානපඛ්ඛදෙසනං නිය්‍යාතෙන්වා දස්සෙති.

තත්ථ අස්සාසපස්සාසපරිග්ගාහිකා සති දුක්ඛසච්චං, තස්සා සමුට්ඨාපිකා
 පුරිමතණ්හා සමුදයසච්චං උභින්නං අප්පවත්ති නිරොධසච්චං, දුක්ඛපරිජානනො
 සමුදයපජ්ඣනො නිරොධාරම්මණො අරියමග්ගො මග්ගසච්චං. එවං චතුසච්චවසෙන
 උස්සක්කිත්වා නිබ්බුතිං පාපුණාතීති ඉදමෙකස්ස අස්සාසපස්සාසවසෙන
 අභිනිවිට්ඨස්ස භික්ඛුනො යාව අරහත්තා නිය්‍යානමුඛන්ති.

ආනාපානපඛ්ඛං නිට්ඨිතං.

ඉරියාපට්ඨපඛ්ඛවණ්ණනා

375. එවං අස්සාසපස්සාසවසෙන කායානුපස්සනං විහජිත්වා ඉදානි
 ඉරියාපට්ඨවසෙන විහජිතුං පුන චපරන්තිආදිමාහ. තත්ථ කාමං සොණසිඬ්ඨිගාලාදයොපි
 ගච්ඡන්තා “ගච්ඡාමා”ති ජානන්ති, න පනෙතං එවරූපං ජානනං සන්ධාය වුත්තං.
 එවරූපඤ්ඤි ජානනං සත්තුපලද්ධිං න පජ්ඣති, අත්තසඤ්ඤං න උග්ඝාටෙති,
 කම්මට්ඨානං වා සතිපට්ඨානභාවනා වා න භොති. ඉමස්ස පන භික්ඛුනො ජානනං
 සත්තුපලද්ධිං පජ්ඣති, අත්තසඤ්ඤං උග්ඝාටෙති කම්මට්ඨානඤ්ඤෙව
 සතිපට්ඨානභාවනා ව භොති. ඉදඤ්ඤි “කො ගච්ඡති, කස්ස ගමනං, කිං කාරණා
 ගච්ඡති”ති එවං සම්පජානනං සන්ධාය වුත්තං. යානාදීසුපි එසෙව නයො.

තත්ථ කො ගච්ඡතීති? න කොපි සත්තො වා පුග්ගලො වා ගච්ඡති. කස්ස
 ගමනන්ති? න කස්සපි සත්තස්ස වා පුග්ගලස්ස වා ගමනං. කිං කාරණා ගච්ඡතීති?
 විත්තකිරියවායොධාතුච්ඡේදාරෙන ගච්ඡති. තස්මා එස එවං පජානාති – “ගච්ඡාමි”ති
 විත්තං උප්පජ්ජති, තං වායං ජනෙති, වායො විඤ්ඤත්තිං ජනෙති,
 විත්තකිරියවායොධාතුච්ඡේදාරෙන සකලකායස්ස පුරතො අභිනිභාරො ගමනන්ති
 වුච්චති. යානාදීසුපි එසෙව නයො.

තත්තාපි හි “නිට්ඨාමි”ති විත්තං උප්පජ්ජති, තං වායං ජනෙති, වායො විඤ්ඤත්තිං
 ජනෙති, විත්තකිරියවායොධාතුච්ඡේදාරෙන සකලකායස්ස කොට්ඨො පට්ඨාය
 උස්සිතභාවො යානන්ති වුච්චති. “නිසීදාමි”ති විත්තං උප්පජ්ජති, තං වායං ජනෙති,
 වායො විඤ්ඤත්තිං ජනෙති, විත්තකිරියවායොධාතුච්ඡේදාරෙන හෙට්ඨිමකායස්ස
 සම්ඤ්ජනං උපරිමකායස්ස උස්සිතභාවො නිසජ්ජාති වුච්චති. “සයාමි”ති විත්තං
 උප්පජ්ජති, තං වායං ජනෙති, වායො විඤ්ඤත්තිං ජනෙති,
 විත්තකිරියවායොධාතුච්ඡේදාරෙන සකලසරීරස්ස තිරියතො පසාරණං සයනන්ති
 වුච්චතීති.

තස්ස එවං පජානතො එවං භොති “සත්තො ගච්ඡති, සත්තො තිට්ඨති” ති
 වුච්චති, අත්ථතො පන කොච්ඡි සත්තො ගච්ඡන්තො වා යීතො වා නත්ථී. යථා පන
 “සකං ගච්ඡති, සකං තිට්ඨති” ති වුච්චති, න ච කිඤ්චි සකං නාම ගච්ඡන්තං වා
 යීතං වා අත්ථී, චත්තාරො පන ගොණෙ යොජෙත්වා ඡෙකම්හි සාරථීම්හි පාජෙත්තෙ
 “සකං ගච්ඡති, සකං තිට්ඨති” ති වොහාරමත්තමෙව භොති, එවමෙව
 අජානනට්ඨෙත සකං විය කායො, ගොණා විය චිත්තජවාතා, සාරථී විය චිත්තං.
 “ගච්ඡාමි තිට්ඨාමි” ති චිත්තෙ උප්පන්නෙ වායොධාතු විඤ්ඤත්තිං ජනයමානා
 උප්පජ්ජති, චිත්තකිරියවායොධාතුවිජ්ජාරෙන ගමනාදීනි පවත්තන්ති, තතො
 “සත්තො ගච්ඡති, සත්තො තිට්ඨති, අහං ගච්ඡාමි, අහං තිට්ඨාමි” ති වොහාරමත්තං
 භොති. තෙනාහ –

“නාවා මාලුතවෙගෙන, ජියාවෙගෙන තෙජනං;
 යථා යාති තථා කායො, යාති වාතාහතො අයං.

යන්තං සුත්තවසෙනෙව, චිත්තසුත්තවසෙනිදං;
 පයුත්තං කායයන්තම්පි, යාති යාති නිසීදති.

කො නාම එත්ථ සො සත්තො, යො විනා හෙතුපච්චයෙ;
 අත්තතො ආනුභාවෙන, තිට්ඨෙ වා යදි වා චජෙ” ති.

තස්මා එවං හෙතුපච්චයවසෙනෙව පවත්තානි ගමනාදීනි සල්ලක්ඛෙත්තො එස
 “ගච්ඡන්තො වා ගච්ඡාමිති පජානාති, යීතො වා, නිසිත්තො වා, සයානො වා
 සයානොම්හිති පජානාති” ති වෙදිතබ්බො.

යථා යථා වා පනස්ස කායො පණ්ණිනො භොති, තථා තථා නං පජානාතීති
 සබ්බසංඛාතවචනමෙතං. ඉදං වුත්තං භොති – යෙන යෙන වා ආකාරෙනස්ස
 කායො යීතො භොති, තෙන තෙන නං පජානාති. ගමනාකාරෙන යීතං ගච්ඡතීති
 පජානාති. යානනිසජ්ජසයනාකාරෙන යීතං සයානොති පජානාතීති.

ඉති අජ්ඣත්තං වානි එවං අත්තතො වා චතුරුරියාපථපරිග්ගණ්ණනෙන කායෙ
 කායානුපස්සි විහරති. බහිද්ධා වානි පරස්ස වා චතුරුරියාපථපරිග්ගණ්ණනෙන.
 අජ්ඣත්තබහිද්ධා වානි කාලෙන අත්තතො, කාලෙන පරස්ස
 චතුරුරියාපථපරිග්ගණ්ණනෙන කායෙ කායානුපස්සි විහරති. සමුදයධම්මානුපස්සි
 වානිආදිසු පන අවිජ්ජාසමුදයා රූපසමුදයොතිආදිනා නයෙන පඤ්චභාකාරෙහි
 රූපක්ඛන්ධස්ස සමුදයො ච වයො ච නිහරිතබ්බො. තඤ්ඤි සන්ධාය ඉධ
 “සමුදයධම්මානුපස්සි වා” තිආදි වුත්තං. අත්ථී කායොති වා පනස්සාතිආදි
 වුත්තසදිසමෙව.

ඉධාපි චතුරුරියාපථපරිග්ගණිකා සති දුක්ඛසච්චං, තස්සා සමුට්ඨාපිකා
 පුරිමතණ්ණා සමුදයසච්චං, උභිත්තං අප්පවත්ති නිරොධසච්චං, දුක්ඛපරිජානනො
 සමුදයපජහනො නිරොධාරම්මණො අරියමග්ගො මග්ගසච්චං. එවං චතුසච්චවසෙන

උස්සක්කිත්වා නිබ්බුතිං පාපුණාතීති ඉදමෙකස්ස චතුරියාපථපරිග්ගාහකස්ස භික්ඛුනො යාව අරහත්තා නියානාමුඛන්ති.

ඉරියාපථපබ්බං නිට්ඨිතං.

චතුසම්පජ්ඣද්දපබ්බවණ්ණනා

376. එවං ඉරියාපථවසෙන කායානුපස්සනං විහජිත්වා ඉදානි චතුසම්පජ්ඣද්දවසෙන විහජිතුං පුන වපරන්තිආදිමාහ. තත්ථ අභික්කන්තෙතිආදීනි සාමඤ්ඤථලෙ වණ්ණිතානි. ඉති අජ්ඣන්තං වානි එවං චතුසම්පජ්ඣද්දපරිග්ගණ්හනෙන අත්තනො වා කායෙ, පරස්ස වා කායෙ, කාලෙන වා අත්තනො, කාලෙන වා පරස්ස කායෙ කායානුපස්සි විහරති. ඉධාපි සමුදයවයධම්මානුපස්සිතිආදීසු රූපක්ඛන්ධස්සෙව සමුදයො ච වයො ච නිහරිතබ්බො. සෙසං චුත්තසදිසමෙව.

ඉධ චතුසම්පජ්ඣද්දපරිග්ගාහිකා සති දුක්ඛසච්චං, තස්සා සමුට්ඨාපිකා පුරිමතණ්හා සමුදයසච්චං, උභින්නං අප්පවත්ති නිරොධසච්චං, චුත්තප්පකාරො අරියමග්ගො මග්ගසච්චං. එවං චතුසච්චවසෙන උස්සක්කිත්වා නිබ්බුතිං පාපුණාතීති ඉදමෙකස්ස චතුසම්පජ්ඣද්දපරිග්ගාහකස්ස භික්ඛුනො වසෙන යාව අරහත්තා නියානාමුඛන්ති.

චතුසම්පජ්ඣද්දපබ්බං නිට්ඨිතං.

පටිකුලමනසිකාරපබ්බවණ්ණනා

377. එවං චතුසම්පජ්ඣද්දවසෙන කායානුපස්සනං විහජිත්වා ඉදානි පටිකුලමනසිකාරවසෙන විහජිතුං පුන වපරන්තිආදිමාහ. තත්ථ ඉමමෙව කායන්තිආදීසු යං වත්තබ්බං සියා, තං සබ්බං සබ්බාකාරෙන විත්ථාරතො විසුද්ධිමග්ගෙ කායගතාසතිකම්මට්ඨානෙ චුත්තං. උභතොමුඛාති හෙට්ඨා ච උපරි වානි ද්විති මුඛෙහි යුත්තා. නානාවිභිතස්සාති නානාවිධස්ස.

ඉදං පනෙත්ථ ඔපම්මසංසන්දනං – උභතොමුඛා පුතොළි විය හි වාතුමහාභූතිකො කායො, තත්ථ මිස්සෙත්වා පක්ඛිත්තනානාවිධධඤ්ඤං විය කෙසාදයො ද්වත්තිංසාකාරා, චක්ඛුමා පුරිසො විය යොගාවචරො, තස්ස තං පුතොළිං මුඤ්චිත්වා පච්චවෙක්ඛතො නානාවිධධඤ්ඤස්ස පාකටකාලො විය යොගිතො ද්වත්තිංසාකාරස්ස විභූතකාලො වෙදිතබ්බො. ඉති අජ්ඣන්තං වානි එවං කෙසාදිපරිග්ගණ්හනෙන අත්තනො වා කායෙ, පරස්ස වා කායෙ, කාලෙන වා අත්තනො, කාලෙන වා පරස්ස කායෙ කායානුපස්සි විහරති. ඉතො පරං චුත්තනයමෙව. කෙවලඤ්චි ඉධ ද්වත්තිංසාකාරපරිග්ගාහිකා සති දුක්ඛසච්චන්ති එවං යොජනං කත්වා නියානාමුඛං වෙදිතබ්බං. සෙසං පුරිමසදිසමෙවානි.

පටිකුලමනසිකාරපබ්බං නිට්ඨිතං.

ධාතුමනසිකාරපබ්බවණ්ණනා

378. එවං පටිකුලමනසිකාරවසෙන කායානුපස්සනං විහජිත්වා ඉදානි
ධාතුමනසිකාරවසෙන විහජිතුං පුන චපරන්තිආදිමාහ. තත්ථායං
ඔපම්මසංසන්දනෙන සද්ධිං අත්ථවණ්ණනා – යථා කොචි ගොසාතකො චා
තස්සෙව චා හත්තචෙනනහතො අත්තෙනවාසිකො ගාචිං වධිත්වා විනිවිජ්ඣිත්වා
චතස්සො දිසා ගතානං මහාපථානං වෙමජ්ඣධිට්ඨානසඤ්ඤාතෙ චතුමහාපථෙ
කොට්ඨාසං කොට්ඨාසං කත්වා නිසින්තො අස්ස, එවමෙව හික්ඛු චතුත්තං
ඉරියාපථානං යෙන කෙනචි ආකාරෙන ධීතත්තා යථාධීතං, යථාධීතත්තා ච
යථාපණ්හිතං කායං “අත්ථි ඉමස්මිං කායෙ පථවීධාතු...පෙ.... වායොධාතු”ති එවං
පච්චචෙක්ඛති.

කිං චුත්තං හොති – යථා ගොසාතකස්ස ගාචිං පොසෙන්නස්සාපි ආසාතනං
ආහරන්තස්සාපි ආහරිත්වා තත්ථ ඛන්ධිත්වා ය්පෙන්නස්සපි වධෙන්නස්සාපි වධිතං
මතං පස්සන්තස්සාපි තාවදෙව ගාචිති සඤ්ඤා න අන්තරධායති, යාව නං
පදාලෙත්වා බිලසො න විහජති. විහජිත්වා නිසින්තස්ස පනස්ස ගාචිති සඤ්ඤා
අන්තරධායති, මංසසඤ්ඤා පවත්තති. නාස්ස එවං හොති – “අහං ගාචිං වික්කිණාමි,
ඉමෙ ගාචිං හරන්ති”ති. අථ බ්වස්ස “අහං මංසං වික්කිණාමි, ඉමෙ මංසං හරන්ති”
ච්චෙව හොති; එවමෙව ඉමස්සාපි හික්ඛුනො පුබ්බෙ ඛාලපුපුජ්ජනකාලෙ
ගිහිභූතස්සාපි පබ්බජිතස්සාපි තාවදෙව සත්තොති චා පුග්ගලොති චා සඤ්ඤා න
අන්තරධායති, යාව ඉමමෙව කායං යථාධීතං යථාපණ්හිතං සනවිනිබ්භොගං කත්වා
ධාතුසො න පච්චචෙක්ඛති. ධාතුසො පච්චචෙක්ඛතො පනස්ස සත්තසඤ්ඤා
අන්තරධායති, ධාතුවසෙනෙව චිත්තං සන්තිට්ඨති. තෙනාහ භගවා – “ඉමමෙව
කායං යථාධීතං යථාපණ්හිතං ධාතුසො පච්චචෙක්ඛති ‘අත්ථි ඉමස්මිං කායෙ
පථවීධාතු ආපොධාතු තෙජොධාතු වායොධාතු’ති. සෙය්‍යථාපි, හික්ඛවෙ, දක්ඛො
ගොසාතකො චා...පෙ.... වායොධාතු”ති. ගොසාතකො විය හි යොගී, ගාචිති
සඤ්ඤා විය සත්තසඤ්ඤා, චතුමහාපථො විය චතුඉරියාපථො, බිලසො විහජිත්වා
නිසින්තහාවො විය ධාතුසො පච්චචෙක්ඛණන්ති අයමෙත්ථ පාළිවණ්ණනා.
කම්මට්ඨානකථා පන විසුද්ධිමග්ගෙ විත්ථාරිතා.

ඉති අජ්ඣන්තං වානි එවං චතුධාතුපරිග්ගණ්හනෙන අත්තනො චා කායෙ,
පරස්ස චා කායෙ, කාලෙන චා අත්තනො, කාලෙන චා පරස්ස කායෙ කායානුපස්සි
විහරති. ඉතො පරං චුත්තනයමෙව. කෙවලඤ්ඤි ඉධ චතුධාතුපරිග්ගහිකා සති
දුක්ඛසච්චන්ති එවං යොජනං කත්වා නිය්‍යානමුඛං වෙදිතබ්බං, සෙසං
පුරිමසදිසමෙවානි.

ධාතුමනසිකාරපබ්බං නිට්ඨිතං.

නවසිවථිකපබ්බවණ්ණනා

379. එවං ධාතුමනසිකාරවසෙන කායානුපස්සනං විහජිත්වා ඉදානි නවහි සිව්ථිකපබ්බෙහි විහජිතුං පුන වපරන්තිආදිමාහ. තත්ථ සෙය්‍යාථාපි පස්සෙය්‍යාති යථා පස්සෙය්‍යා. සරීරන්ති මතසරීරං. සිව්ථිකාය ජඩ්ඛිතන්ති සුසානෙ අපවිද්ධං. එකාහං මතස්ස අස්සාති එකාහමතං. ද්විහං මතස්ස අස්සාති ද්විහමතං. තිහං මතස්ස අස්සාති තිහමතං. කම්මාරහස්සා විය වායුනා උද්ධං ජීවිතපරියාදානා යථානුක්කමං සමුග්ගතෙන සුනභාවෙන උද්ධුමාතන්තා උද්ධුමාතං, උද්ධුමාතමෙව උද්ධුමාතකං. පටිකුලන්තා වා කුච්ඡිතං උද්ධුමාතන්ති උද්ධුමාතකං. විනීලං වුවචති විපරිහින්නවණ්ණං, විනීලමෙව විනීලකං. පටිකුලන්තා වා කුච්ඡිතං විනීලන්ති විනීලකං. මංසුස්සදට්ඨානෙසු රත්තවණ්ණස්ස පුබ්බසන්නිවයට්ඨානෙසු සෙතවණ්ණස්ස යෙහුයොන ව නීලවණ්ණස්ස නීලට්ඨානෙසු නීලසාටකපාරුතස්සෙව ඡවසරීරස්සෙතං අධිවචනං. පරිහින්නට්ඨානෙහි නවහි වා වණ්ණමුබ්බෙහි විස්සන්දමානපුබ්බං විපුබ්බං, විපුබ්බමෙව විපුබ්බකං. පටිකුලන්තා වා කුච්ඡිතං විපුබ්බන්ති විපුබ්බකං. විපුබ්බකං ජාතං තථාභාවං ගතන්ති විපුබ්බකජාතං.

සො ඉමමෙව කායන්ති සො හික්ඛු ඉමං අත්තනො කායං තෙන කායෙන සද්ධිං ඤාණෙන උපසංහරති උපනෙති. කථං? අයම්පි බො කායො එවංධම්මො එවංභාවී එවංඅනතීතොති. ඉදං චුත්තං හොති – ආයු, උස්මා, විඤ්ඤාණන්ති ඉමෙසං තිණ්ණං ධම්මානං අත්ථිතාය අයං කායො ධානගමනාදිබ්බො හොති, ඉමෙසං පන විගමා අයම්පි බො කායො එවංධම්මො එවං පුත්තිකසභාවොයෙව, එවංභාවී එවං උද්ධුමාතාදිහෙදො භවිස්සති, එවංඅනතීතො එවං උද්ධුමාතාදිභාවං අනතික්කන්තොති. ඉති අජ්ඣක්කං වාති එවං උද්ධුමාතාදිපරිග්ගණ්හනෙන අත්තනො වා කායෙ, පරස්ස වා කායෙ, කාලෙන වා අත්තනො, කාලෙන වා පරස්ස කායෙ කායානුපස්සි විහරති.

බජ්ජමානන්ති උදරාදීසු නිසිදිත්වා උදරමංසඔට්ඨමංසඅක්ඛිකුටාදීනි ලුඤ්චිත්වා ලුඤ්චිත්වා බාදියමානං. සමංසලොහිතන්ති සාවසෙසමංසලොහිතයුත්තං. නිමංසලොහිතමක්ඛිතන්ති මංසෙ බිණෙපි ලොහිතං න සුස්සති, තං සන්ධාය චුත්තං ‘නිමංසලොහිතමක්ඛිත’න්ති. අඤ්ඤානාති අඤ්ඤාන දිසාභාගෙන. හත්ථට්ඨිකන්ති චතුසට්ඨිහෙදම්පි හත්ථට්ඨිකං පාටියෙක්කං පාටියෙක්කං විජ්ජකිණ්ණං. පාදට්ඨිකාදීසුපි එසෙව නයො.

තෙරොවස්සිකානීති අතික්කන්තසංවච්ඡරානි. පුත්තිනීති අබ්භොකාසෙ යීතානි වාතාතපවුට්ඨිසම්ඵස්සෙන තෙරොවස්සිකානෙව පුත්තිනි හොන්ති, අන්තොභූමිගතානි පන විරතරං තිට්ඨන්ති. චුණ්ණකජාතානීති චුණ්ණං චුණ්ණං හුත්වා විජ්ජකිණ්ණානි. සබ්බත්ථ සො ඉමමෙවාති චුත්තනායෙන බජ්ජමානාදීනං වසෙන යොජනා කාතබ්බා. ඉති අජ්ඣක්කං වාති එවං බජ්ජමානාදිපරිග්ගණ්හනෙන යාව චුණ්ණකභාවා අත්තනො වා කායෙ, පරස්ස වා කායෙ කාලෙන වා අත්තනො, කාලෙන වා පරස්ස කායෙ කායානුපස්සි විහරති.

ඉඳ පන යන්වා නවසිවලීකා සමොධානෙතබ්බා. එකාහමතං වානි හි ආදිනා
 නයෙන චුත්තා සබ්බාපි එකා, කාකෙහි වා බජ්ජමානන්තිආදිකා එකා,
 අට්ඨිකසඬ්ඛලිකං සමංසලොහිතං න්හාරුසම්බන්ධන්ති එකා,
 නිමංසලොහිතමක්ඛිතං න්හාරුසම්බන්ධන්ති එකා, අපගතමංසලොහිතං
 න්හාරුසම්බන්ධන්ති එකා, අට්ඨිකානි අපගතසම්බන්ධානීතිආදිකා එකා අට්ඨිකානි
 සෙනානි සඬ්ඛවණ්ණපටිභාගානීති එකා, පුඤ්ජකිතානි තෙරොවස්සිකානීති එකා,
 පුතීනි වුණ්ණකජාතානීති එකානි.

එවං බො, භික්ඛවෙති ඉදං නවසිවලීකා දස්සෙත්වා කායානුපස්සනං
 නිට්ඨපෙන්නො ආහ. තත්ථ නවසිවලීකපරිග්ගාහිකා සති දුක්ඛසච්චං, තස්සා
 සමුට්ඨාපිකා පුරිමතණ්හා සමුදයසච්චං, උභින්නං අප්පවත්ති නිරොධසච්චං,
 දුක්ඛපරිජානනො සමුදයපජ්ඣනො නිරොධාරම්මණො අරියමග්ගො මග්ගසච්චං.
 එවං චතුසච්චවසෙන උස්සක්කිත්වා නිබ්බුතිං පාපුණාතීති ඉදං
 නවසිවලීකපරිග්ගාහකානං භික්ඛුනං යාව අරහත්තා නියානමුඛන්ති.

නවසිවලීකපබ්බං නිට්ඨිතං.

එත්තාවතා ව ආනාපානපබ්බං, ඉරියාපථපබ්බං, චතුසම්පජ්ඤ්ඤපබ්බං,
 පටිකුලමනසිකාරපබ්බං, ධාතුමනසිකාරපබ්බං, නවසිවලීකපබ්බානීති වුද්දසපබ්බා
 කායානුපස්සනා නිට්ඨිතා හොති. තත්ථ ආනාපානපබ්බං,
 පටිකුලමනසිකාරපබ්බන්ති ඉමානෙව ද්වෙ අප්පනාකම්මට්ඨානානි, සිවලීකානං පන
 ආදිනවානුපස්සනාවසෙන චුත්තත්තා සෙසානි ද්වාදසාපි
 උපචාරකම්මට්ඨානානෙවාති.

කායානුපස්සනා නිට්ඨිතා.

වෙදනානුපස්සනාවණ්ණනා

380. එවං භගවා වුද්දසවිධෙන කායානුපස්සනාසතිපට්ඨානං කථෙත්වා ඉදානි
 නවවිධෙන වෙදනානුපස්සනං කථෙතුං කථස්ථෙව, භික්ඛවෙතිආදිමාහ. තත්ථ සුඛං
 වෙදනන්ති කායිකං වා චෙතසිකං වා සුඛං වෙදනං වෙදයමානො “අහං සුඛං වෙදනං
 වෙදයාමී”ති පජානාතීති අත්ථො. තත්ථ කාමං උත්තානසෙය්‍යකාපි දාරකා
 ථස්ඤ්ඤපිවනාදිකාලෙ සුඛං වෙදයමානා “සුඛං වෙදනං වෙදයාමා”ති පජානන්ති, න
 පනෙතං එවරූපං ජානනං සන්ධාය චුත්තං. එවරූපස්ථි ජානනං සත්තුපලද්ධිං න
 ජහති, අත්තසස්ඤ්ඤං න උග්ගාටෙති, කම්මට්ඨානං වා සතිපට්ඨානභාවනා වා න
 හොති. ඉමස්ස පන භික්ඛුනො ජානනං සත්තුපලද්ධිං ජහති, අත්තසස්ඤ්ඤං
 උග්ගාටෙති, කම්මට්ඨානස්ථෙව සතිපට්ඨානභාවනා ව හොති. ඉදස්ථි “කො
 වෙදයති, කස්ස වෙදනා, කිං කාරණා වෙදනා”ති එවං සම්පජානවෙදියනං සන්ධාය
 චුත්තං.

තත්ථ කො වෙදයතීති න කොච්ඡි සත්තො වා පුග්ගලො වා වෙදයති. කස්ස වෙදනාති න කස්සච්ඡි සත්තස්ස වා පුග්ගලස්ස වා වෙදනා. කිං කාරණං වෙදනාති චන්ද්‍රආරම්මණං පනස්ස වෙදනා, තස්මා එස එවං පජානාති “තං තං සුඛාදීනං චන්ද්‍රං ආරම්මණං කත්වා වෙදනාව වෙදයති තං පන වෙදනාය පවත්ති. උපාදාය’ අහං වෙදයාමී’ති වොහාරමත්තං හොති”ති. එවං චන්ද්‍රං ආරම්මණං කත්වා වෙදනාව වෙදයතීති සල්ලක්ඛෙන්තො එස “සුඛං වෙදනං වෙදයාමීති පජානාති”ති වෙදිතබ්බො චිත්තලපබ්බතෙ අඤ්ඤතරත්ථෙරො විය.

ථෙරො කිර අභාසුකකාලෙ බලවවෙදනාය නිත්ථනන්තො අපරාපරං පරිචත්තති, තමෙකො දහරො ආහ – “කතරං වො, හත්තෙ, යානං රුජ්ජති”ති. ආවුසො, පාටියෙක්කං රුජ්ජනට්ඨානං නාම නත්ථි, චන්ද්‍රං ආරම්මණං කත්වා වෙදනාව වෙදයතීති. එවං ජානනකාලතො පට්ඨාය අධිවාසෙතුං වට්ටති නො, හත්තෙ,ති. අධිවාසෙමි, ආවුසොති. අධිවාසනා, හත්තෙ, සෙය්‍යොති. ථෙරො අධිවාසෙසි. වාතො යාව හදයා එළෙසි, මඤ්චකෙ අන්තාති රාසිකතාති අහෙසුං. ථෙරො දහරස්ස දස්සෙසි “වට්ටනාවුසො, එත්තකා අධිවාසනා”ති. දහරො තුණ්හි අහොසි. ථෙරො වීරියසමතං යොජෙත්වා සහ පටිසම්භිදාහි අරහත්තං පාපුණිත්වා සමසිසි හුත්වා පරිනිබ්බායි.

යථා ච සුඛං, එවං දුක්ඛං...පෙ.... නිරාමිසං අදුක්ඛමසුඛං වෙදනං වෙදයමානො “නිරාමිසං අදුක්ඛමසුඛං වෙදනං වෙදයාමී”ති පජානාති. ඉති හගවා රූපකම්මට්ඨානං කථෙත්වා අරූපකම්මට්ඨානං කථෙත්තො යස්මා එස්සවසෙන චිත්තවසෙන වා කථියමානං පාකටං න හොති, අන්ධකාරං විය බායති, වෙදනානං පන උජ්ජත්තිපාකටතාය වෙදනාවසෙන පාකටං හොති, තස්මා සක්කපඤ්ඤෙ විය ඉධාපි වෙදනාවසෙන අරූපකම්මට්ඨානං කථෙසි. තත්ථ “දුට්ඨඤ්ඤි කම්මට්ඨානං රූපකම්මට්ඨානං අරූපකම්මට්ඨානඤ්ඤවා”තිආදි කථාමග්ගො සක්කපඤ්ඤෙ චුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බො.

තත්ථ සුඛං වෙදනන්තිආදීසු අයං අපරොපි පජානනපරියායො, සුඛං වෙදනං වෙදයාමීති පජානාතීති සුඛවෙදනාක්ඛණෙ දුක්ඛවෙදනාය අභාවතො සුඛං වෙදනං වෙදයමානො “සුඛං වෙදනංයෙව වෙදයාමී”ති පජානාති. තෙන යා පුබ්බෙ භූතපුබ්බා දුක්ඛවෙදනා, තස්ස ඉදාහි අභාවතො ඉමිස්සා ච සුඛාය වෙදනාය ඉතො පඨමං අභාවතො වෙදනා නාම අනිච්චා අධුවා විපරිණාමධම්මා, ඉතිහ තත්ථ සම්පජානො හොති. චුත්තම්පි චෙතං හගවතා –

“යස්මිං, අග්ගිවෙස්සන, සමයෙ සුඛං වෙදනං වෙදෙති, නෙව තස්මිං සමයෙ දුක්ඛං වෙදනං වෙදෙති, න අදුක්ඛමසුඛං වෙදනං වෙදෙති, සුඛංයෙව තස්මිං සමයෙ වෙදනං වෙදෙති. යස්මිං, අග්ගිවෙස්සන, සමයෙ දුක්ඛං...පෙ.... අදුක්ඛමසුඛං වෙදනං වෙදෙති, නෙව තස්මිං සමයෙ සුඛං වෙදනං වෙදෙති, න දුක්ඛං වෙදනං වෙදෙති, අදුක්ඛමසුඛංයෙව තස්මිං සමයෙ වෙදනං වෙදෙති. සුඛාපි, බො, අග්ගිවෙස්සන, වෙදනා අනිච්චා සඬ්ඛතා

පටිච්චසමුප්පත්තා ඛයධම්මා වයධම්මා විරාගධම්මා නිරොධධම්මා. දුක්ඛාපි,
 බො...පෙ.... අදුක්ඛමසුඛාපි බො, අග්ගිවෙස්සන, වෙදනා අනිච්චා...පෙ....
 නිරොධධම්මා. එවං පස්සං, අග්ගිවෙස්සන, සුතවා අරියසාවකො සුඛායපි
 වෙදනාය නිබ්බින්නි, දුක්ඛායපි වෙදනාය නිබ්බින්නි, අදුක්ඛමසුඛායපි
 වෙදනාය නිබ්බින්නි, නිබ්බින්නං විරජ්ජති, විරාගා විමුච්චති, විමුත්තස්මි.
 ‘විමුත්තම්’ති ඤාණං හොති, ‘බිණ්ණා ජාති, වුසිතං බ්‍රහ්මචරියං, කතං කරණියං,
 නාපරං ඉත්ථත්තායා’ති පජානාති’ති (ම. නි. 2.205).

සාමීසං වා සුඛන්තිආදීසු සාමීසා සුඛා නාම පඤ්චකාමගුණාමිසසන්තිස්සිතා ඡ
 ගෙහසිතසොමනස්සවෙදනා. නිරාමීසා සුඛා නාම ඡ
 නෙක්ඛම්මසිතසොමනස්සවෙදනා. සාමීසා දුක්ඛා නාම ඡ
 ගෙහසිතදොමනස්සවෙදනා. නිරාමීසා දුක්ඛා නාම ඡ
 නෙක්ඛම්මසිතදොමනස්සවෙදනා. සාමීසා අදුක්ඛමසුඛා නාම ඡ
 ගෙහසිතඋපෙක්ඛාවෙදනා. නිරාමීසා අදුක්ඛමසුඛා නාම ඡ
 නෙක්ඛම්මසිතඋපෙක්ඛාවෙදනා. තාසං විභාගො සක්කපඤ්ඤෙ වුත්තොයෙව.

ඉති අප්ඤ්ඤානං වාති එවං සුඛවෙදනාදිපරිග්ගණ්හනෙන අත්තනො වා
 වෙදනාසු, පරස්ස වා වෙදනාසු, කාලෙන වා අත්තනො, කාලෙන වා පරස්ස
 වෙදනාසු වෙදනානුපස්සි විහරති. සමුදයවයධම්මානුපස්සි වාති එත්ථ පන
 අවිජ්ජාසමුදයා වෙදනාසමුදයොතිආදීහි පඤ්චහි පඤ්චහි ආකාරෙහි වෙදනානං
 සමුදයඤ්ච වයඤ්ච පස්සන්තො “සමුදයධම්මානුපස්සි වා වෙදනාසු විහරති,
 වයධම්මානුපස්සි වා වෙදනාසු විහරති, කාලෙන සමුදයධම්මානුපස්සි වා වෙදනාසු,
 කාලෙන වයධම්මානුපස්සි වා වෙදනාසු විහරති”ති වෙදිතබ්බො. ඉතො පරං
 කායානුපස්සනායං වුත්තනයමෙව. කෙවලඤ්ඤි ඉධ වෙදනාපරිග්ගාහිකා සති
 දුක්ඛසච්චන්ති එවං යොජනං කත්වා වෙදනාපරිග්ගාහකස්ස හික්ඛුතො
 නියානාමුඛං වෙදිතබ්බං, සෙසං තාදිසමෙවාවාති.

වෙදනානුපස්සනා නිට්ඨිතා.

චිත්තානුපස්සනාවණ්ණනා

381. එවං නවවිධෙන වෙදනානුපස්සනාසතිපට්ඨානං කථෙත්වා ඉදානි
 සොළසවිධෙන චිත්තානුපස්සනං කථෙතුං කථඤ්ච, හික්ඛවෙතිආදිමාහ. තත්ථ
 සරාගන්ති අට්ඨවිධලොභසහගතං. චීතරාගන්ති ලොකියකුසලාබ්‍යාකතං. ඉදං පන
 යස්මා සම්මසනං න ධම්මසමොධානං තස්මා ඉධ එකපදෙපි ලොකුත්තරං න
 ලබ්භති. සෙසානි චත්තාරි අකුසලචිත්තානි නෙව පුරිමපදං න පච්ඡිමපදං හජන්ති.
 සදොසන්ති දුට්ඨදොමනස්සසහගතං. චීතදොසන්ති ලොකියකුසලාබ්‍යාකතං.
 සෙසානි දස අකුසලචිත්තානි නෙව පුරිමපදං, න පච්ඡිමපදං හජන්ති. සමොහන්ති
 විචිකිච්ඡාසහගතඤ්චෙව, උද්ධච්චසහගතඤ්චාවාති දුට්ඨං. යස්මා පන මොහො
 සබ්බාකුසලෙසු උප්පජ්ජති, තස්මා සෙසානිපි ඉධ වට්ටන්තියෙව. ඉමස්මිඤ්ඤෙව හි

දුකෙ ද්වාදසාකුසලචිත්තානි පරියාදින්නානීති. චිත්තමොහන්ති
ලොකියකුසලාබ්‍යාකතං. සඬ්ඛිත්තන්ති ථිතමිද්ධානුපතිතං. එතඤ්ඤි සඬ්ඛිතචිත්තං
නාම. චික්ඛිත්තන්ති උද්ධච්චසහගතං, එතඤ්ඤි පසංචිත්තං නාම.

මහග්ගතන්ති රූපාරූපාවචරං. අමහග්ගතන්ති කාමාවචරං. සඋත්තරන්ති
කාමාවචරං. අනුත්තරන්ති රූපාවචරං අරූපාවචරඤ්ච. තත්‍රාපි සඋත්තරං රූපාවචරං,
අනුත්තරං අරූපාවචරමෙව. සමාහිතන්ති යස්ස අප්පනාසමාධි උපචාරසමාධි වා
අත්ථි. අසමාහිතන්ති උභයසමාධිවිරහිතං. විමුත්තන්ති තදඬිගචික්ඛමිහනවිමුත්තිහි
විමුත්තං. අවිමුත්තන්ති උභයවිමුත්තිවිරහිතං.
සමුච්ඡෙදපටිප්පස්සද්ධිනිස්සරණවිමුත්තිතං පන ඉධ ඔකාසොව නත්ථි.

ඉති අප්ඤ්ඤානං වානි එවං සරාගාදිපරිග්ගණ්හනෙන යස්මිං යස්මිං බණ්ණෙ යං යං
චිත්තං පචන්තති, තං තං සල්ලක්ඛෙන්තො අත්තනො වා චිත්තෙ, පරස්ස වා
චිත්තෙ, කාලෙන වා අත්තනො, කාලෙන වා පරස්ස චිත්තෙ චිත්තානුපස්සි විහරති.
සමුදයවයධම්මානුපස්සිති එත්ථ පන අවිජ්ජාසමුදයා විඤ්ඤාණසමුදයොති එවං
පඤ්චහි පඤ්චහි ආකාරෙහි විඤ්ඤාණස්ස සමුදයො ව වයො ව නීහරිතබ්බො. ඉතො
පරං චුත්තනයමෙව. කෙවලඤ්ඤි ඉධ චිත්තපරිග්ගාහිකා සති දුක්ඛසච්චන්ති එවං
පදයොජනං කත්වා චිත්තපරිග්ගාහකස්ස හික්ඛුනො නිය්‍යානමුඛං වෙදිතබ්බං.
සෙසං තාදිසමෙවාති.

චිත්තානුපස්සනා නිට්ඨිතා.

ධම්මානුපස්සනා නීවරණපබ්බවණ්ණනා

382. එවං සොළසවිධෙන චිත්තානුපස්සනාසතිපට්ඨානං කථෙත්වා ඉදානි
පඤ්චවිධෙන ධම්මානුපස්සනං කථෙතුං කථඤ්ච, හික්ඛවෙතිආදිමාහ. අපිච භගවතා
කායානුපස්සනාය සුද්ධරූපපරිග්ගහො කථිතො, වෙදනාචිත්තානුපස්සනාහි
සුද්ධඅරූපපරිග්ගහො. ඉදානි රූපාරූපමිස්සකපරිග්ගහං කථෙතුං “කථඤ්ච,
හික්ඛවෙ” තිආදිමාහ. කායානුපස්සනාය වා රූපක්ඛන්ධපරිග්ගහොව කථිතො,
වෙදනානුපස්සනාය වෙදනාක්ඛන්ධපරිග්ගහොව, චිත්තානුපස්සනාය
විඤ්ඤාණක්ඛන්ධපරිග්ගහොව ඉදානි සඤ්ඤාසඬ්ඛාරක්ඛන්ධපරිග්ගහමිපි කථෙතුං
“කථඤ්ච, හික්ඛවෙ” තිආදිමාහ.

තත්ථ සන්තන්ති අභිණ්භසමුදාවාරවසෙන සංවිජ්ජමානං. අසන්තන්ති
අසමුදාවාරවසෙන වා පහීනත්තා වා අසංවිජ්ජමානං. යථා වානි යෙන කාරණෙන
කාමච්ඡන්දස්ස උප්පාදො හොති. තඤ්ච පජානාතීති තඤ්ච කාරණං පජානාති. ඉති
ඉමිතා නයෙන සබ්බපදෙසු අත්ථො වෙදිතබ්බො.

තත්ථ සුභනිමිත්තෙ අයොනිසොමනසිකාරෙන කාමච්ඡන්දස්ස උප්පාදො
හොති. සුභනිමිත්තං නාම සුභමිපි සුභනිමිත්තං, සුභාරම්මණමිපි සුභනිමිත්තං.
අයොනිසොමනසිකාරො නාම අනුපායමනසිකාරො උප්පට්ඨමනසිකාරො අනිච්චෙ

නිව්වන්ති වා, දුක්ඛෙ සුඛන්ති වා, අනත්තනි අත්තාති වා, අසුභෙ සුභන්ති වා මනසිකාරො. තං තත්ථ ඛුද්ධං පචත්තයතො කාමච්ඡන්දො උප්පජ්ජති. තෙනාහ භගවා – “අත්ථි, භික්ඛවෙ, සුභනිමිත්තං, තත්ථ අයොනිසොමනසිකාරඛුද්ධිකාරො, අයමාහාරො අනුප්පන්නස්ස වා කාමච්ඡන්දස්ස උප්පාදාය උප්පන්නස්ස වා කාමච්ඡන්දස්ස භියොයාභාවාය වෙපුල්ලායා”ති (සං. නි. 5.232).

අසුභනිමිත්තෙ පන යොනිසොමනසිකාරොනස්ස පහානං හොති. අසුභනිමිත්තං නාම අසුභමිපි අසුභාරම්මණමිපි. යොනිසොමනසිකාරො නාම උපායමනසිකාරො පට්මනසිකාරො අනිව්වෙ අනිව්වන්ති වා, දුක්ඛෙ දුක්ඛන්ති වා, අනත්තනි අනත්තාති වා, අසුභෙ අසුභන්ති වා මනසිකාරො. තං තත්ථ ඛුද්ධං පචත්තයතො කාමච්ඡන්දො පභියති. තෙනාහ භගවා – “අත්ථි, භික්ඛවෙ, අසුභනිමිත්තං, තත්ථ යොනිසොමනසිකාරඛුද්ධිකාරො, අයමාහාරො අනුප්පන්නස්ස වා කාමච්ඡන්දස්ස අනුප්පාදාය උප්පන්නස්ස වා කාමච්ඡන්දස්ස පහානායා”ති (සං. නි. 5.232).

අපිව ඡ ධම්මා කාමච්ඡන්දස්ස පහානාය සංවත්තන්ති අසුභනිමිත්තස්ස උග්ගහො, අසුභභාවනානුයොගො, ඉන්ද්‍රියෙසු ගුත්තද්වාරතා, භොජනෙ මත්තඤ්ඤතා, කල්‍යාණමිත්තතා, සප්පායකථාති. දසවිධඤ්ඨි අසුභනිමිත්තං උග්ගණ්හන්තස්සාපි කාමච්ඡන්දො පභියති, භාවෙන්තස්සාපි ඉන්ද්‍රියෙසු පිහිතද්වාරස්සාපි චතුත්තං පඤ්චන්තං ආලොපානං ඔකාසෙ සති උදකං පිචිත්වා යාපනසිලතාය භොජනමත්තඤ්ඤනොපි. තෙනෙව චුත්තං –

“චත්තාරො පඤ්ච ආලොපෙ, අභුත්වා උදකං පිවෙ;
අලං ඵාසුචිභාරාය, පහිතත්තස්ස භික්ඛුනො”ති. (ථෙරගා. 983);

අසුභකම්මිකතිස්සත්ථෙරසදිසෙ අසුභභාවනාරතෙ කල්‍යාණමිත්තෙ සෙවන්තස්සපි කාමච්ඡන්දො පභියති, යානනිසජ්ජාදීසු දසඅසුභනිස්සිතසප්පායකථාය පභියති, තෙන චුත්තං – “ඡ ධම්මා කාමච්ඡන්දස්ස පහානාය සංවත්තන්ති”ති. ඉමෙහි පන ඡහි ධම්මෙහි පහිනකාමච්ඡන්දස්ස අරහත්තමග්ගෙන ආයතිං අනුප්පාදො හොතීති පජානාති.

පටිසනිමිත්තෙ අයොනිසොමනසිකාරෙන පන ඛ්‍යාපාදස්ස උප්පාදො හොති. තත්ථ පටිසම්පි පටිසනිමිත්තං, පටිසාරම්මණමිපි පටිසනිමිත්තං. අයොනිසොමනසිකාරො සබ්බත්ථ ඵකලක්ඛණොව. තං තස්මිං නිමිත්තෙ ඛුද්ධං පචත්තයතො ඛ්‍යාපාදො උප්පජ්ජති. තෙනාහ භගවා – “අත්ථි, භික්ඛවෙ, පටිසනිමිත්තං, තත්ථ අයොනිසොමනසිකාරඛුද්ධිකාරො, අයමාහාරො අනුප්පන්නස්ස වා ඛ්‍යාපාදස්ස උප්පාදාය උප්පන්නස්ස වා ඛ්‍යාපාදස්ස භියොයාභාවාය වෙපුල්ලායා”ති (සං. නි. 5.232).

මෙත්තාය පන චෙතොවිමුත්තියා යොනිසොමනසිකාරොනස්ස පහානං හොති. තත්ථ මෙත්තාති චුත්තෙ අප්පනාපි උපවාරොපි වට්ටති. චෙතොවිමුත්තීති අප්පනාව. යොනිසොමනසිකාරො චුත්තලක්ඛණොව. තං තත්ථ ඛුද්ධං පචත්තයතො

බ්‍යාපාදො පභීයති. තෙනාහ භගවා – “අත්ථී, භික්ඛවෙ, මෙත්තා වෙතොවිමුත්ති, තත්ථ යොනියොමනසිකාරබ්‍රුලීකාරො, අයමාහාරො අනුප්පන්නස්ස වා බ්‍යාපාදස්ස අනුප්පාදාය උප්පන්නස්ස වා බ්‍යාපාදස්ස පහානායා”ති (සං. නි. 5.232).

අපිව ඡ ධම්මා බ්‍යාපාදස්ස පහානාය සංවත්තන්ති මෙත්තානිමිත්තස්ස උග්ගහො මෙත්තාභාවනානුයොගො කම්මස්සකතාපච්චවෙක්ඛණා පටිසඬ්ඛානබ්‍රුලතා කල්‍යාණමිත්තතා සප්පායකථාති. ඔදිස්සකඅනොදිස්සකදිසාචරණානඤ්ඤි අඤ්ඤතරවසෙන මෙත්තං උග්ගණ්භන්තස්සාපි බ්‍යාපාදො පභීයති, ඔධිසොඅනොධිසොචරණවසෙන මෙත්තං භාවෙන්තස්සාපි. “ත්ථං එතස්ස කුද්ධො කිං කරිස්සසි, කිමස්ස සිලාදීනි විනාසෙතුං සක්ඛිස්සසි, නනු ත්ථං අත්තනො කම්මෙන ආගන්ත්වා අත්තනො කම්මෙනෙව ගම්ස්සසි, පරස්ස කුප්ඤ්ඤානං නාම විතච්චිතඬ්ඛාර තත්තආය සලාකගුථාදීනි ගහෙන්වා පරං පහරිතුකාමතාසදිසං හොති. එසොපි තච කුද්ධො කිං කරිස්සති, කිං තෙ සිලාදීනි විනාසෙතුං සක්ඛිස්සති, එස අත්තනො කම්මෙන ආගන්ත්වා අත්තනො කම්මෙනෙව ගම්ස්සති, අප්පට්ඨිඡිතපහෙණකං විය පටිවාතං ඛිත්තරජොමුට්ඨි විය ව එතස්සෙවෙස කොධො මත්ථකෙ පතිස්සති”ති එවං අත්තනො ව පරස්ස ව කම්මස්සකතං පච්චවෙක්ඛතොපි, උභයකම්මස්සකතං පච්චවෙක්ඛිත්වා පටිසඬ්ඛානෙ යීතස්සාපි, අස්සගුත්තත්ථෙරසදිසෙ මෙත්තාභාවනාරතෙ කල්‍යාණමිත්තෙ සෙවන්තස්සාපි බ්‍යාපාදො පභීයති. යානනිසප්පාදිසු මෙත්තානිසිසිතසප්පායකථායපි පභීයති. තෙන චුත්තං – “ඡ ධම්මා බ්‍යාපාදස්ස පහානාය සංවත්තන්ති”ති. ඉමෙහි පන ඡහි ධම්මෙහි පහිනස්ස බ්‍යාපාදස්ස අනාගාමිමග්ගෙන ආයතිං අනුප්පාදො හොතිති පජානාති.

අරතිආදිසු අයොනියොමනසිකාරෙන ටීනමිද්ධස්ස උප්පාදො හොති. තන්දී නාම කායාලසියතා. විජම්භිතා නාම කායවිනමනා. භත්තසම්මදො නාම භත්තමුච්ඡා භත්තපරිළාභො. වෙතසො ලීනත්තං නාම විත්තස්ස ලීනාකාරො. ඉමෙසු අරතිආදිසු අයොනියොමනසිකාරං බ්‍රුලං පචත්තයතො ටීනමිද්ධං උප්පජ්ජති. තෙනාහ – “අත්ථී, භික්ඛවෙ, අරති තන්දී විජම්භිතා භත්තසම්මදො වෙතසො ලීනත්තං, තත්ථ අයොනියොමනසිකාරබ්‍රුලීකාරො, අයමාහාරො අනුප්පන්නස්ස වා ටීනමිද්ධස්ස උප්පාදාය, උප්පන්නස්ස වා ටීනමිද්ධස්ස භියොයාභාවාය වෙසුල්ලායා”ති (සං. නි. 5.232).

ආරම්භධාතුආදිසු පන යොනියොමනසිකාරෙනස්ස පහානං හොති. ආරම්භධාතු නාම පයමාරම්භවීරියං. නික්කමධාතු නාම කොසජ්ජතො නික්ඛන්තතාය තතො බලවතරං. පරක්කමධාතු නාම පරං පරං යානං අක්කමනතො තතොපි බලවතරං. ඉමස්මිං තිප්පහෙදෙ වීරියෙ යොනියොමනසිකාරං බ්‍රුලං පචත්තයතො ටීනමිද්ධං පභීයති. තෙනාහ – “අත්ථී, භික්ඛවෙ, ආරම්භධාතු නික්කමධාතු පරක්කමධාතු, තත්ථ යොනියොමනසිකාරබ්‍රුලීකාරො, අයමාහාරො අනුප්පන්නස්ස වා ටීනමිද්ධස්ස අනුප්පාදාය, උප්පන්නස්ස වා ටීනමිද්ධස්ස පහානායා”ති (සං. නි. 5.232).

අපිව ඡ ධම්මා ටීනමිද්ධස්ස පභානාය සංවත්තන්ති – අතිභොජනෙ නිමිත්තග්ගාහො, ඉරියාපට්ඨපරිවත්තනතා, ආලොකසඤ්ඤාමනසිකාරො, අබ්භොකාසවාසො, කල්‍යාණමිත්තතා, සප්පායකථාති. ආහරහත්ථක තත්‍රවට්ඨක අලංසාටක කාකමාසක භුත්තවමිත්තභොජනං භුඤ්ජිත්වා රත්තිට්ඨානදිවාට්ඨානෙ නිසින්තස්ස හි සමණධම්මං කරොතො ටීනමිද්ධං මහාහත්ථී විය ඔත්ථරන්තං ආගච්ඡති, චතුපඤ්චආලොපඨකාසං පන යපෙත්වා පාතියං පිචිත්වා යාපනසීලස්ස හික්ඛුනො තං න භොතීති එවං අතිභොජනෙ නිමිත්තං ගණ්හන්තස්සාපි ටීනමිද්ධං පභීයති. යස්මිං ඉරියාපට්ඨ ටීනමිද්ධං ඔක්කමති, තතො අඤ්ඤං පරිවත්තෙන්තස්සාපි, රත්තිං චන්දාලොකදීපාලොකඋක්කාලොකෙ දිවා සූරියාලොකං මනසිකරොන්තස්සාපි, අබ්භොකාසෙ වසන්තස්සාපි, මහාකස්සපත්ථෙරසදිසෙ පභීනටීනමිද්ධෙ කල්‍යාණමිත්තෙ සෙවන්තස්සාපි ටීනමිද්ධං පභීයති. යානනිසප්පාදිසු ධුතඨගනිස්සිතසප්පායකථායපි පභීයති. තෙන චුත්තං – “ඡ ධම්මා ටීනමිද්ධස්ස පභානාය සංවත්තන්ති” ති. ඉමෙහි පන ඡහි ධම්මෙහි පභීනස්ස ටීනමිද්ධස්ස අරහත්තමග්ගෙන ආයතිං අනුප්පාදො භොතීති පජානාති.

චෙතසො අවුපසමෙ අයොනිසොමනසිකාරෙන උද්ධච්චකුක්කුච්චස්ස උප්පාදො භොති. අවුපසමො නාම අවුපසන්තාකාරො, උද්ධච්චකුක්කුච්චමෙචෙනං අත්ථතො. තත්ථ අයොනිසොමනසිකාරං බහුලං පචත්තයතො උද්ධච්චකුක්කුච්චං උප්පජ්ජති. තෙනාහ – “අත්ථී, හික්ඛවෙ, චෙතසො අවුපසමො, තත්ථ අයොනිසොමනසිකාරබහුලීකාරො, අයමාහාරො අනුප්පන්තස්ස වා උද්ධච්චකුක්කුච්චස්ස උප්පාදාය, උප්පන්තස්ස වා උද්ධච්චකුක්කුච්චස්ස හියොහාවාය වෙජුල්ලායා” ති.

සමාධිසඨ්ඨාතෙ පන චෙතසො වුපසමෙ යොනිසොමනසිකාරෙනස්ස පභානං භොති. තෙනාහ – “අත්ථී, හික්ඛවෙ, චෙතසො වුපසමො, තත්ථ යොනිසොමනසිකාරබහුලීකාරො, අයමාහාරො අනුප්පන්තස්ස වා උද්ධච්චකුක්කුච්චස්ස අනුප්පාදාය, උප්පන්තස්ස වා උද්ධච්චකුක්කුච්චස්ස පභානායා” ති.

අපිව ඡ ධම්මා උද්ධච්චකුක්කුච්චස්ස පභානාය සංවත්තන්ති බහුස්සුතතා පරිපුච්ඡකතා විනයෙ පකතඤ්ඤතා වුද්ධසෙවිතා කල්‍යාණමිත්තතා සප්පායකථාති. බාහුස්සච්චෙනපි හි එකං වා ද්වෙ වා තයො වා චත්තාරො වා පඤ්ච වා නිකායෙ පාළිවසෙන අත්ථවසෙන ව උග්ගණ්හන්තස්සාපි උද්ධච්චකුක්කුච්චං පභීයති. කප්පියාකප්පියපරිපුච්ඡාබහුලස්සාපි, විනයපඤ්ඤත්තියං විණ්ණවසිභාවතාය පකතඤ්ඤනොපි, වුඨ්ථෙ මහල්ලකත්ථෙරෙ උපසඨ්කමන්තස්සාපි, උපාලිත්ථෙරසදිසෙ විනයධරෙ කල්‍යාණමිත්තෙ සෙවන්තස්සාපි උද්ධච්චකුක්කුච්චං පභීයති, යානනිසප්පාදිසු කප්පියාකප්පියනිස්සිතසප්පායකථායපි පභීයති. තෙන චුත්තං – “ඡ ධම්මා උද්ධච්චකුක්කුච්චස්ස පභානාය සංවත්තන්ති” ති. ඉමෙහි පන

ඡහි ධම්මෙහි පහිනෙ උද්ධව්වකුක්කුව්වෙ උද්ධව්වස්ස අරහත්තමග්ගෙන,
කුක්කුව්වස්ස අනාගාමිමග්ගෙන ආයතිං අනුප්පාදො හොතිති පජානාති.

විචිකිච්ඡායානීයෙසු ධම්මෙසු අයොනිසොමනසිකාරොන විචිකිච්ඡාය උප්පාදො
හොති. විචිකිච්ඡායානීයා ධම්මා නාම පුනප්පුනං විචිකිච්ඡාය කාරණත්තා
විචිකිච්ඡාව. තත්ථ අයොනිසොමනසිකාරං බහුලං පවත්තයතො විචිකිච්ඡා
උප්පජ්ජති. තෙනාහ – “අත්ථි, හික්ඛවෙ, විචිකිච්ඡායානීයා ධම්මා, තත්ථ
අයොනිසොමනසිකාරබහුලිකාරො, අයමාහාරො අනුප්පන්නාය වා විචිකිච්ඡාය
උප්පාදාය, උප්පන්නාය වා විචිකිච්ඡාය හියෙයාහාවාය වෙපුල්ලායා”ති (සං. නි.
5.232).

කුසලාදිධම්මෙසු යොනිසොමනසිකාරොන පනස්සා පහානං හොති, තෙනාහ –
“අත්ථි, හික්ඛවෙ, කුසලාකුසලා ධම්මා සාවජ්ජානවජ්ජා ධම්මා
සෙවිතබ්බාසෙවිතබ්බා ධම්මා හීනපණ්ණිකා ධම්මා කණ්හසුක්කසප්පට්ඨාගා ධම්මා.
තත්ථ යොනිසොමනසිකාරබහුලිකාරො, අයමාහාරො, අනුප්පන්නාය වා
විචිකිච්ඡාය අනුප්පාදාය; උප්පන්නාය වා විචිකිච්ඡාය පහානායා”ති.

අපිව ඡ ධම්මා විචිකිච්ඡාය පහානාය සංවත්තන්ති බහුස්සුතතා, පරිපුච්ඡකතා,
විනයෙ පකතඤ්ඤතා, අධිමොක්ඛබහුලතා, කල්‍යාණමිත්තතා, සප්පායකථාති.
බාහුස්සච්චෙනපි හි එකං වා...පෙ.... පඤ්ච වා නිකායෙ පාළිවසෙන ව අත්ථවසෙන
ව උග්ගණ්හන්තස්සාපි විචිකිච්ඡා පහියති, තිණි රතනානි ආරබ්භ
පරිපුච්ඡාබහුලස්සාපි, විනයෙ විණ්ණවසිභාවස්සාපි, තිසු රතනෙසු
ඔකප්පනියසද්ධාසධ්බාතඅධිමොක්ඛබහුලස්සාපි, සද්ධාධිමුත්තෙ
වක්කලිත්ථෙරසදිසෙ කල්‍යාණමිත්තෙ සෙවන්තස්සාපි විචිකිච්ඡා පහියති,
යානනිසප්පාදිසු තිණිණං රතනානං ගුණනිස්සිතසප්පායකථායපි පහියති. තෙන
වුත්තං – “ඡ ධම්මා විචිකිච්ඡාය පහානාය සංවත්තන්ති”ති. ඉමෙහි පන ඡහි
ධම්මෙහි පහිනාය විචිකිච්ඡාය සොතාපත්තිමග්ගෙන ආයතිං අනුප්පාදො හොතිති
පජානාති.

ඉති අප්ඤ්ඤානං වානි එවං පඤ්චනීවරණපරිග්ගණ්හනෙන අත්තනො වා
ධම්මෙසු, පරස්ස වා ධම්මෙසු, කාලෙන වා අත්තනො, කාලෙන වා පරස්ස ධම්මෙසු
ධම්මානුපස්සි විහරති. සමුදයවයා පනෙත්ථ සුභනිමිත්තඅසුභනිමිත්තාදීසු
අයොනිසොමනසිකාරයොනිසොමනසිකාරවසෙන පඤ්චසු නීවරණෙසු වුත්තායෙව
නිහරිතබ්බා. ඉතො පරං වුත්තනයමෙව. කෙවලඤ්ඤි ඉධ නීවරණපරිග්ගාහිකා සති
දුක්ඛසච්චන්ති එවං යොජනං කත්වා නීවරණපරිග්ගාහකස්ස හික්ඛුතො
නියානාමුඛං වෙදිතබ්බං. සෙසං තාදිසමෙවාති.

නීවරණපබ්බං නිට්ඨිතං.

බන්ධපබ්බවණ්ණනා

383. එවං පඤ්චනීවරණවසෙන ධම්මානුපස්සනං විහජිත්වා ඉදානි පඤ්චක්ඛන්ධවසෙන විහජිතුං පුන වපරන්තිආදිමාහ. තත්ථ පඤ්චස්ස උපාදානක්ඛන්ධෙස්සති උපාදානස්ස ඛන්ධා උපාදානක්ඛන්ධා, උපාදානස්ස පච්චයභූතා ධම්මපුඤ්ජා ධම්මරාසයොති අත්ථො. අයමෙත්ථ සඬබ්බෙපො. විත්ථාරතො පන ඛන්ධකථා විසුද්ධිමග්ගෙ වුත්තා.

ඉති රූපන්ති ඉදං රූපං, එත්තකං රූපං, න ඉතො පරං රූපං අත්ථීති සභාවතො රූපං පජානාති. වෙදනාදීසුපි එසෙව නයො. අයමෙත්ථ සඬබ්බෙපො, විත්ථාරෙන පන රූපාදීනි විසුද්ධිමග්ගෙ ඛන්ධකථායමෙව වුත්තාති. ඉති රූපස්ස සමුදයොති එවං අවිජ්ජාසමුදයාදිවසෙන පඤ්චභාකාරෙහි රූපස්ස සමුදයො. ඉති රූපස්ස අත්ථඬගමොති එවං අවිජ්ජානිරොධාදිවසෙන පඤ්චභාකාරෙහි රූපස්ස අත්ථඬගමො. වෙදනාදීසුපි එසෙව නයො. අයමෙත්ථ සඬබ්බෙපො, විත්ථාරො පන විසුද්ධිමග්ගෙ උදයබ්බයඤාණකථාය වුත්තො.

ඉති අජ්ඣත්තං වාති එවං පඤ්චක්ඛන්ධපරිග්ගණ්හනෙන අත්තතො වා ධම්මෙස්ස, පරස්ස වා ධම්මෙස්ස, කාලෙන වා අත්තතො, කාලෙන වා පරස්ස ධම්මෙස්ස ධම්මානුපස්සි විහරති. සමුදයවයා පනෙත්ථ ‘අවිජ්ජාසමුදයා රූපසමුදයො’ තිආදීනං පඤ්චස්ස ඛන්ධෙස්ස වුත්තානං පඤ්ඤාසාය ලක්ඛණානං වසෙන නිහරිතබ්බා. ඉතො පරං වුත්තනයමෙව. කෙවලඤ්ඤි ඉධ ඛන්ධපරිග්ගාහිකා සති දුක්ඛසච්චන්ති එවං යොජනං කත්වා ඛන්ධපරිග්ගාහකස්ස භික්ඛුතො නියානමුඛං වෙදිතබ්බං. සෙසං තාදිසමෙවාති.

ඛන්ධපබ්බං නිට්ඨිතං.

ආයතනපබ්බවණ්ණනා

384. එවං පඤ්චක්ඛන්ධවසෙන ධම්මානුපස්සනං විහජිත්වා ඉදානි ආයතනවසෙන විහජිතුං පුන වපරන්තිආදිමාහ. තත්ථ ඡස්ස අජ්ඣත්තිකබාහිරෙස්ස ආයතනෙස්සති වක්ඛු සොතං සානං ජීවිහා කායො මනොති ඉමෙස්ස ඡස්ස අජ්ඣත්තිකෙස්ස, රූපං සද්දො ගන්ධො රසො ඵොට්ඨබ්බො ධම්මොති ඉමෙස්ස ඡස්ස බාහිරෙස්ස. වක්ඛුඤ්ච පජානාතීති වක්ඛුපසාදං යාථාවසරසලක්ඛණවසෙන පජානාති. රූපෙ ව පජානාතීති බහිද්ධා චතුසමුට්ඨානිකරූපඤ්ච යාථාවසරසලක්ඛණවසෙන පජානාති. යඤ්ච තද්වහයං පටිච්ච උප්පජ්ජති සංයොජනන්ති යඤ්ච තං වක්ඛුං වෙව රූපෙ වාති උභයං පටිච්ච. කාමරාගසංයොජනං පටිස, මාන, දිට්ඨි, විචිකිච්ඡා, සීලබ්බතපරාමාස, භවරාග, ඉස්සා, මච්ඡරිය, අවිජ්ජාසංයොජනන්ති දසවිධං සංයොජනං උප්පජ්ජති, තඤ්ච යාථාවසරසලක්ඛණවසෙන පජානාති.

කථං පනෙතං උප්පජ්ජතීති? වක්ඛුද්වාලෙ තාව ආපාඨගතං ඉට්ඨාරම්මණං කාමස්සාදවසෙන අස්සාදයතො අභිනන්දතො කාමරාගසංයොජනං උප්පජ්ජති. අනිට්ඨාරම්මණෙ කුප්ඤාතො පටිසංයොජනං උප්පජ්ජති. ‘යපෙත්වා මං කො

අඤ්ඤා එතං ආරම්මණං විභාවෙනුං සමත්ථො අත්ථී”ති මඤ්ඤතො
 මානසංයොජනං උප්පජ්ජති. එතං රූපාරම්මණං නිව්චං ධූවන්ති ගණ්හතො
 දිට්ඨිසංයොජනං උප්පජ්ජති. “එතං රූපාරම්මණං සත්තො නු ඛො, සත්තස්ස නු
 ඛො”ති විචිකිච්ඡතො විචිකිච්ඡාසංයොජනං උප්පජ්ජති. “සම්පත්තිභවෙ චත තො
 ඉදං සුලභං ජාත”න්ති භවං පත්ථෙත්තස්ස භවරාගසංයොජනං උප්පජ්ජති.
 “ආයතිම්පි එවරූපං සීලබ්බතං සමාදියිත්වා සක්කා ලද්ධු”න්ති සීලබ්බතං
 සමාදියන්තස්ස සීලබ්බතපරාමාසසංයොජනං උප්පජ්ජති. “අහො චත තං
 රූපාරම්මණං අඤ්ඤ න ලභෙය්‍යු”න්ති උසුයතො ඉස්සාසංයොජනං උප්පජ්ජති.
 අත්තනා ලද්ධං රූපාරම්මණං අඤ්ඤස්ස මච්ඡරායතො මච්ඡරියසංයොජනං
 උප්පජ්ජති. සබ්බෙහෙව සහජාතඅඤ්ඤාණුවසෙන අවිජ්ජාසංයොජනං උප්පජ්ජති.

යථා ච අනුප්පන්නස්සාති යෙන කාරණෙන අසමුදාචාරවසෙන අනුප්පන්නස්ස
 තස්ස දසවිධස්සාපි සංයොජනස්ස උප්පාදො හොති, තඤ්ච කාරණං පජානාති. යථා
 ච උප්පන්නස්සාති අප්පහීනට්ඨෙත පන සමුදාචාරවසෙන චා උප්පන්නස්ස තස්ස
 දසවිධස්සාපි සංයොජනස්ස යෙන කාරණෙන පහානං හොති, තඤ්ච කාරණං
 පජානාති. යථා ච පහීනස්සාති තද්ධිගවික්ඛම්භනප්පහානවසෙන පහීනස්සාපි තස්ස
 දසවිධස්ස සංයොජනස්ස යෙන කාරණෙන ආයතිං අනුප්පාදො හොති, තඤ්ච
 පජානාති. කෙන කාරණෙන පනස්ස ආයතිං අනුප්පාදො හොති?
 දිට්ඨිවිචිකිච්ඡාසීලබ්බතපරාමාසඉස්සාමච්ඡරියහෙදස්ස තාව පඤ්චවිධස්ස
 සංයොජනස්ස සොතාපත්තිමග්ගෙන ආයතිං අනුප්පාදො හොති.
 කාමරාගපටිසසංයොජනද්වයස්ස ඔළාරිකස්ස සකදාගාමීමග්ගෙන, අණුසහගතස්ස
 අනාගාමීමග්ගෙන, මානභවරාගාවිජ්ජාසංයොජනත්තයස්ස අරහත්තමග්ගෙන
 ආයතිං අනුප්පාදො හොති. සොතඤ්ච පජානාති සද්දෙ වානිආදීසුපි එසෙව නයො.
 අපිචෙත්ථ ආයතනකථා විත්ථාරතො විසුද්ධිමග්ගෙ ආයතනනිද්දෙසෙ
 චූත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බො.

ඉති අප්ඤ්ඤානං වානි එවං අප්ඤ්ඤාතිකායතනපරිග්ගණ්හතෙන අත්තතො වා
 ධම්මෙසු බාහිරායතනපරිග්ගණ්හතෙන පරස්ස වා ධම්මෙසු, කාලෙන වා අත්තතො,
 කාලෙන වා පරස්ස ධම්මෙසු ධම්මානුපස්සි විහරති. සමුදයවයා පනෙත්ථ
 “අවිජ්ජාසමුදයා චක්ඛුසමුදයො”ති රූපායතනස්ස රූපක්ඛන්ධෙ, අරූපායතනෙසු
 මනායතනස්ස විඤ්ඤාණක්ඛන්ධෙ, ධම්මායතනස්ස සෙසක්ඛන්ධෙසු චූත්තනයෙන
 නීහරිතබ්බො. ලොකුත්තරධම්මා න ගහෙතබ්බො. ඉතො පරං චූත්තනයමෙව.
 කෙවලඤ්ඤි ඉධ ආයතනපරිග්ගාහිකා සති දුක්ඛසච්චන්ති එවං යොජනං කත්වා
 ආයතනපරිග්ගාහකස්ස භික්ඛුතො නියානාමුඛං වෙදිතබ්බං. සෙසං තාදිසමෙවාති.

ආයතනපබ්බං නිට්ඨිතං.

බොජ්ඣංගපබ්බවණ්ණනා

385. එවං ඡ අජ්ඣන්තිකබාහිරායතනවසෙන ධම්මානුපස්සනං විහජ්ත්වා ඉදානි
 බොජ්ඣංගවසෙන විහජ්තුං පුන වපරන්තිආදිමාහ. තත්ථ බොජ්ඣංගගෙසුති
 බුජ්ඣනකසත්තස්ස අභිගෙසු. සන්තන්ති පටිලාභවසෙන සංවිජ්ජමානං.
 සතිසම්බොජ්ඣංගන්ති සතිසංඛාතං සම්බොජ්ඣංගං. එත්ථ හි සම්බුජ්ඣති
 ආරද්ධවිපස්සකතො පටියාය යොගාවචරොති සම්බොධි. යාය වා සො සතිආදිකාය
 සත්තධම්මසාමග්ගියා සම්බුජ්ඣති කිලෙසනිද්දාතො උට්ඨාති, සච්චාති වා
 පටිවිජ්ඣති, සා ධම්මසාමග්ගී සම්බොධි. තස්ස සම්බොධිස්ස, තස්සා වා සම්බොධියා
 අභිගන්ති සම්බොජ්ඣංගං. තෙන චුත්තං – ‘සතිසංඛාතං සම්බොජ්ඣංගං’න්ති.
 සෙසසම්බොජ්ඣංගෙසුපි ඉමිනාව නයෙන වචනත්ථො වෙදිතබ්බො.

අසන්තන්ති අප්පටිලාභවසෙන අවිජ්ජමානං. යථා ව අනුපන්නස්සාතිආදිසු පන
 සතිසම්බොජ්ඣංගස්ස තාව ‘අත්ථි, හික්ඛවෙ, සතිසම්බොජ්ඣංගට්ඨානියා
 ධම්මා, තත්ථ යොනිසොමනසිකාරබ්බුලීකාරො, අයමාහාරො අනුප්පන්නස්ස වා
 සතිසම්බොජ්ඣංගස්ස උප්පාදාය, උප්පන්නස්ස වා සතිසම්බොජ්ඣංගස්ස
 හියොයාභාවාය වෙසුල්ලාය භාවනාය පාරිපුරියා සංවත්තති’ති (සං. නි. 5.232) එවං
 උප්පාදො හොති. තත්ථ සතියෙව සතිසම්බොජ්ඣංගට්ඨානියා ධම්මා.
 යොනිසොමනසිකාරො චුත්තලක්ඛණොයෙව. තං තත්ථ බ්බුලං පවත්තයතො
 සතිසම්බොජ්ඣංගො උප්පජ්ජති.

අපිච චත්තාරො ධම්මා සතිසම්බොජ්ඣංගස්ස උප්පාදාය සංවත්තන්ති
 සතිසම්පජ්ඣං මුට්ඨස්සතිපුග්ගලපරිවජ්ජනතා උපට්ඨිතස්සතිපුග්ගලසෙවනතා
 තදධිමුත්තතාති. අහික්කන්තාදිසු හි සත්තසු යානෙසු සතිසම්පජ්ඣංගෙන,
 හත්තනික්ඛිත්තකාසදිසෙ මුට්ඨස්සතිපුග්ගලෙ පරිවජ්ජනෙන,
 තිස්සදත්තත්ථෙරඅභයත්ථෙරසදිසෙ උපට්ඨිතස්සතිපුග්ගලෙ සෙවනෙන,
 යානනිසජ්ජාදිසු සතිසමුට්ඨාපනත්ථං නින්තපොණපබ්භාරවිත්තතාය ව
 සතිසම්බොජ්ඣංගො උප්පජ්ජති. එවං චතුහි කාරණෙහි උප්පන්නස්ස පනස්ස
 අරහත්තමග්ගෙන භාවනාපාරිපුරි හොතීති පජානාති.

ධම්මවිචයසම්බොජ්ඣංගස්ස පන ‘අත්ථි, හික්ඛවෙ, කුසලාකුසලා
 ධම්මා...පෙ.... කණ්හසුක්කසප්පටිභාගා ධම්මා, තත්ථ
 යොනිසොමනසිකාරබ්බුලීකාරො, අයමාහාරො අනුප්පන්නස්ස වා
 ධම්මවිචයසම්බොජ්ඣංගස්ස උප්පාදාය, උප්පන්නස්ස වා
 ධම්මවිචයසම්බොජ්ඣංගස්ස හියොයාභාවාය වෙසුල්ලාය භාවනාය පාරිපුරියා
 සංවත්තති’ති එවං උප්පාදො හොති.

අපිච සත්ත ධම්මා ධම්මවිචයසම්බොජ්ඣංගස්ස උප්පාදාය සංවත්තන්ති
 පරිපුච්ඡකතා චත්ථුච්ඡෙදකිරියා ඉන්ද්‍රියසමත්තපටිපාදනා දුප්පජ්ඣපුග්ගලපරිවජ්ජනා
 පජ්ඣවත්තපුග්ගලසෙවනා ගම්භීරඤ්ඤාවරියපච්චවෙක්ඛණා තදධිමුත්තතාති.
 තත්ථ පරිපුච්ඡකතාති
 බන්ධධාතුආයතනඉන්ද්‍රියබලබොජ්ඣංගමග්ගභිගඤ්ඤානභිගසමථවිපස්සනානං

අත්ථසන්තිස්සිතපරිපුච්ඡානුලතා. වත්ථුච්චිසදකිරියාති අප්ඤ්ඤාත්තිකබාහිරානං
 වත්ථුතං විසද්ධාචකරණං. යදා හිස්ස කෙසනාබලොමානි දීඝානි හොන්ති, සරීරං වා
 උස්සන්තදොසඤ්ඤවෙව සෙදමලමක්ඛිතඤ්ඤව, තදා අප්ඤ්ඤාත්තිකං වත්ථු අවිසදං හොති
 අපරිසුද්ධං. යදා පන චීවරං ජිණ්ණං කිලිට්ඨං දුග්ගන්ධං හොති, සෙනාසනං වා
 උක්ලාපං, තදා බාහිරවත්ථු අවිසදං හොති අපරිසුද්ධං. තස්මා කෙසාදිජෙදාපනෙන
 උද්ධංචිරෙවනඅධොචිරෙවනාදීහි සරීරසල්ලහුකභාවකරණෙන
 උච්ඡාදනනභාපනෙන ව අප්ඤ්ඤාත්තිකවත්ථු විසදං කාතබ්බං.
 සුවිකම්මධොවනරජනපරිභණ්ඩකරණාදීහි බාහිරවත්ථු විසදං කාතබ්බං. එතස්මිඤ්ඤි
 අප්ඤ්ඤාත්තිකබාහිරෙ වත්ථුමිහි අවිසදෙ උප්පන්නෙසු චිත්තවෙතසිකෙසු ඤාණමිපි
 අවිසදං හොති අපරිසුද්ධං අපරිසුද්ධානි දීපකපල්ලවට්ටිතෙලානි නිස්සාය
 උප්පන්නදීපසිඛාය ඔභාසො විය. විසදෙ පන අප්ඤ්ඤාත්තිකබාහිරෙ වත්ථුමිහි
 උප්පන්නෙසු චිත්තවෙතසිකෙසු ඤාණමිපි විසදං හොති පරිසුද්ධානි
 දීපකපල්ලවට්ටිතෙලානි නිස්සාය උප්පන්නදීපසිඛාය ඔභාසො විය. තෙන වුත්තං
 “වත්ථුච්චිසදකිරියා ධම්මවිචයසම්බොජ්ඣකඛිගස්ස උප්පාදාය සංවත්තති” ති.

ඉන්ද්‍රියසමත්තපටිපාදනා නාම සද්ධාදීනං ඉන්ද්‍රියානං සමභාවකරණං. සවෙ
 හිස්ස සද්ධිත්තියං බලවං හොති, ඉතරානි මන්දානි, තතො චිරිසිත්තියං පග්ගහකිච්චං,
 සතිත්තියං උපට්ඨානකිච්චං, සමාධිත්තියං අවික්ඛෙපකිච්චං, පඤ්ඤිත්තියං
 දස්සනකිච්චං කාතුං න සක්කොති. තස්මා තං ධම්මසභාවපච්චවෙක්ඛණෙන වා,
 යථා වා මනසිකරොතො බලවං ජාතං, තථා අමනසිකාරෙන භාපෙතබ්බං.
 වක්කලිත්ථෙරවත්ථු වෙත්ථ නිදස්සනං. සවෙ පන චිරිසිත්තියං බලවං හොති, අථ
 සද්ධිත්තියං අධිමොක්ඛකිච්චං කාතුං න සක්කොති, න ඉතරානි ඉතරකිච්චහෙදං.
 තස්මා තං පස්සද්ධාදිභාවනාය භාපෙතබ්බං. තත්‍රාපි සොණත්ථෙරස්ස වත්ථු
 දස්සෙතබ්බං. එවං සෙසෙසුපි එකස්ස බලවහාවෙ සති ඉතරෙසං අත්තනො කිච්චෙසු
 අසමත්ථතා වෙදිතබ්බා.

විසෙසතො පනෙත්ථ සද්ධාපඤ්ඤානං සමාධිචිරියානඤ්ඤව සමතං පසංසන්ති.
 බලවසද්ධො හි මන්දපඤ්ඤො මුධප්පසන්නො හොති, අවත්ථුස්මිං පසිද්ධි.
 බලවපඤ්ඤො මන්දසද්ධො කෙරාට්ඨකපක්ඛං භජති, හෙසජ්ජසමුට්ඨිතො විය
 රොගො අතෙකිච්ඡො හොති. චිත්තූප්පාදමත්තෙනෙව කුසලං හොතීති අනිධාවිත්වා
 දානාදීනි අකරොන්තො නිරයෙ උප්පජ්ජති. උභින්නං සමතාය වත්ථුස්මිංයෙව
 පසිද්ධි. බලවසමාධිං පන මන්දචිරියං සමාධිස්ස කොසජ්ජපක්ඛන්තා කොසජ්ජං
 අභිභවති. බලවචිරියං මන්දසමාධිං චිරියස්ස උද්ධච්චපක්ඛන්තා උද්ධච්චං අභිභවති.
 සමාධි පන චිරියෙන සංයොජිතො කොසජ්ජෙ පතිතුං න ලහති, චිරියං සමාධිනා
 සංයොජිතං උද්ධච්චෙ පතිතුං න ලහති. තස්මා තදුභයං සමං කාතබ්බං.
 උභයසමතාය හි අප්පනා හොති.

අපිච සමාධිකම්මිකස්ස බලවතීපි සද්ධා වට්ටති. එවං සද්දහන්තො
 ඔකප්පෙන්තො අප්පනං පාපුණ්ණස්සති. සමාධිපඤ්ඤාසු පන සමාධිකම්මිකස්ස
 එකග්ගතා බලවතී වට්ටති. එවඤ්ඤි සො අප්පනං පාපුණාති. විපස්සනාකම්මිකස්ස

පඤ්ඤා බලවතී වට්ටති. එවඤ්ඤි සො ලක්ඛණපටිවේධං පාපුණාති. උභින්නං පන සමත්තයපි අප්පනා භොතියෙව. සති පන සබ්බත්ථ බලවතී වට්ටති. සති හි චිත්තං උද්ධච්චපක්ඛිකානං සද්ධාවිරියපඤ්ඤානං වසෙන උද්ධච්චපාතතො, කොසප්පපක්ඛිකෙන ව සමාධිනා කොසප්පපාතතො රක්ඛති. තස්මා සා ලොඤ්ඤපනං විය සබ්බබ්බාසද්දෙනෙසු, සබ්බකම්මිකඅමච්චො විය ව, සබ්බරාජකිච්චෙසු සබ්බත්ථ ඉච්ඡිතබ්බා. තෙනාහ – “සති ව පන සබ්බත්ථිකා චුත්තා භගවතා, කිං කාරණා? චිත්තඤ්ඤි සතිපටිසරණං, ආරක්ඛපච්චුපට්ඨානා ව සති, න චිතා සතියා චිත්තස්ස පග්ගහනිග්ගහො භොති” ති.

දුප්පඤ්ඤපුග්ගලපරිවජ්ජනා නාම ඛන්ධාදිභෙදෙ අනොගාළ්භපඤ්ඤානං දුම්මෙධපුග්ගලානං ආරකා පරිවජ්ජනං. පඤ්ඤවත්තපුග්ගලසෙවනා නාම සමපඤ්ඤාසලක්ඛණපරිග්ගාහිකාය උදයබ්බයපඤ්ඤාය සමන්තාගතපුග්ගලසෙවනා. ගම්භීරඤ්ඤාණුවරියපච්චවෙක්ඛණා නාම ගම්භීරෙසු ඛන්ධාදීසු පවත්තාය ගම්භීරපඤ්ඤාය පහෙදපච්චවෙක්ඛණා. තදධිමුත්තතා නාම යානනිසප්පාදීසු ධම්මවිවයසම්බොජ්ඣකඛිගසමුට්ඨාපනත්ථං නිත්තපොඤ්ඤාපබ්භාරචිත්තතා. එවං උප්පත්තස්ස පන්තස්ස අරහත්තමග්ගෙන භාවනාපාරිසුරි භොතීති පජානාති.

වීරියසම්බොජ්ඣකඛිගස්ස “අත්ථි, භික්ඛවෙ, ආරම්භධාතු නික්කමධාතු පරක්කමධාතු, තත්ථ යොනිසොමනසිකාරබ්බුලීකාරො, අයමාහාරො අනුප්පන්තස්ස වා වීරියසම්බොජ්ඣකඛිගස්ස උප්පාදාය, උප්පන්තස්ස වා වීරියසම්බොජ්ඣකඛිගස්ස භියොසාභාවාය වෙසුල්ලාය භාවනාය පාරිසුරියා සංවත්තති” ති එවං උප්පාදො භොති.

අපිව එකාදස ධම්මා වීරියසම්බොජ්ඣකඛිගස්ස උප්පාදාය සංවත්තන්ති අපායභයපච්චවෙක්ඛණතා ආනිසංසදස්සාවිතා ගමනවීථිපච්චවෙක්ඛණතා පිණ්ඩපාතාපවායනතා දායප්පමහත්තපච්චවෙක්ඛණතා සත්ථුමහත්තපච්චවෙක්ඛණතා ජාතිමහත්තපච්චවෙක්ඛණතා සබ්බමචාරිමහත්තපච්චවෙක්ඛණතා කුසිතපුග්ගලපරිවජ්ජනතා ආරද්ධවීරියපුග්ගලසෙවනතා තදධිමුත්තතාති.

තත්ථ නිරයෙසු පඤ්චවිධඛන්ධනකම්මකාරණතො පට්ඨාය මහාදුක්ඛානුභවනකාලෙපි, තිරච්ඡානයොනියං ජාලබ්පනකුමීනාදීහි ගහිතකාලෙපි, පාජනකණ්ටකාදිප්පභාරතුන්තස්ස සකට්ඨනාදිකාලෙපි, පෙත්තිවිසයෙ අනෙකානිපි වස්සසහස්සානි එකං බුද්ධන්තරම්පි බුද්ධිපාසාහි ආතුරීභූතකාලෙපි, කාලකඤ්චිකඅසුරෙසු සට්ඨිහත්ථඅසිතිහත්ථප්පමාණෙන අට්ඨිමම්මත්තෙනෙව අත්තභාවෙන වාතාතපාදිදුක්ඛානුභවනකාලෙපි න සක්කා වීරියසම්බොජ්ඣකඛිගං උප්පාදෙතුං, අයමෙව තෙ භික්ඛු කාලො වීරියකරණායාති එවං අපායභයං පච්චවෙක්ඛන්තස්සාපි වීරියසම්බොජ්ඣකඛිගො උප්පජ්ජති.

න සක්කා කුසිතෙන නවලොකුත්තරධම්මං ලද්ධං, ආරද්ධවීරියෙනෙව සක්කා අයමානිසංඝො වීරියස්සාති එවං ආනිසංසදස්සාවිනොපි උප්පජ්ජති. සබ්බඛුද්ධපච්චෙකඛුද්ධමහාසාවකෙහි තෙ ගතමග්ගො ගන්තබ්බො, ඝො ව න සක්කා කුසිතෙන ගන්තුන්ති එවං ගමනවීරීං පච්චචෙක්ඛන්තස්සාපි උප්පජ්ජති. යෙ තං පිණ්ඩපාතාදීහි උපට්ඨහන්ති, ඉමෙ තෙ මනුස්සා නෙව ඤාතකා, න දාසකම්මකරා, නාපි තං නිස්සාය ජීවිස්සාමාති තෙ පණිතාති විවරාදීති දෙනති. අථ බො අත්තනො කාරානං මහප්ඵලතං පච්චාසිසමානා දෙනති. සත්ථාරාපි “අයං ඉමෙ පච්චයෙ පරිභුඤ්ජිත්වා කායදළ්ඨිබ්බුලො සුඛං විහරිස්සති” ති න එවං සම්පස්සනා තුය්හං පච්චයා අනුඤ්ඤාතා. අථ බො “අයං ඉමෙ පරිභුඤ්ජමානො සමණධම්මං කත්වා වට්ටදුක්ඛතො මුච්චිස්සති” ති තෙ පච්චයා අනුඤ්ඤාතා, ඝො දානි ත්වං කුසිතො විහරන්තො න තං පිණ්ඩං අපවායිස්සති. ආරද්ධවීරියස්සෙව හි පිණ්ඩපාතාපවායනං නාම භොතීති එවං පිණ්ඩපාතාපවායනං පච්චචෙක්ඛන්තස්සාපි උප්පජ්ජති අය්‍යමිත්තත්ථෙරස්ස විය.

ථෙරො කිර කස්සකලෙණෙ නාම පට්ඨසති. තස්ස ව ගොවරගාමෙ එකා මහාඋපාසිකා ථෙරං පුත්තං කත්වා පට්ඨග්ගති. සා එකදිවසං අරඤ්ඤං ගච්ඡන්ති ධීතරං ආහ – “අම්ම, අසුකස්මිං යානෙ පුරාණතණ්ඩුලා, අසුකස්මිං සප්පි, අසුකස්මිං ධීරං, අසුකස්මිං ථාණිතං, තච භාතිකස්ස අයාමිත්තස්ස ආගතකාලෙ හත්තං පචිත්වා ධීරසප්පිථාණිතෙහි සද්ධිං දෙහි, ත්වඤ්ච භුඤ්ජෙය්‍යාසි. අහං පන හියො පක්කපාරිවාසිකහත්තං කඤ්ජියෙන භුත්තාමහි” ති. දිවා කිං භුඤ්ජිස්සසි අම්මා,ති? සාකපණ්ණං පක්ඛිපිත්වා කණතණ්ඩුලෙහි අම්බිලයාගුං පචිත්වා යපෙහි අම්මා,ති.

ථෙරො විවරං පාරුපිත්වා පත්තං නිහරන්තොව තං සද්දං සුත්වා අත්තානං ඔවදි “මහාඋපාසිකා කිර කඤ්ජියෙන පාරිවාසිකහත්තං භුඤ්ජි, දිවාපි කණපණ්ණම්බිලයාගුං භුඤ්ජිස්සති, තුය්හං අත්ථාය පන පුරාණතණ්ඩුලාදීති ආචික්ඛති, තං නිස්සාය බො පනෙසා නෙව ඛෙත්තං න වත්ථුං න හත්තං න වත්ථං පච්චාසිසති, තිස්සො පන සම්පත්තියො පත්ථයමානා දෙනි, ත්වං එතිස්සා තා සම්පත්තියො දාතුං සක්ඛිස්සසි, න සක්ඛිස්සසිති, අයං බො පන පිණ්ඩපාතො තයා සරාගෙන සදොසෙන සමොහෙන න සක්කා ගණ්හිතු”න්ති පත්තං ථවිකාය පක්ඛිපිත්වා ගණ්ඨිකං මුඤ්චිත්වා නිවත්තිත්වා කස්සකලෙණමෙව ගන්ත්වා පත්තං හෙට්ඨාමඤ්චෙ විවරං විවරවංසෙ යපෙත්වා “අරහත්තං අපාපුණිත්වා න නික්ඛම්ස්සාමි” ති වීරියං අධිට්ඨහිත්වා නිසීදි. දීසරත්තං අප්පමත්තො හුත්වා නිචුත්ථහික්ඛු විපස්සනං වඩ්ඪෙත්වා පුරෙහත්තමෙව අරහත්තං පත්වා විකසමානාමිව පදුමං මහාබිණ්ණසවො සිතං කරොන්තොව නිසීදි. ලෙණද්වාරෙ රුක්ඛමහි අධිවත්ථා දෙවතා –

“නමො තෙ පුරිසාජඤ්ඤ, නමො තෙ පුරිසුත්තම;
යස්ස තෙ ආසවා බිණ්ණා, දක්ඛිණෙයොසාසි මාරිසා” ති. –

උදානං උදානෙන්වා “හන්තෙ, පිණ්ඩාය පට්ටියානං තුම්භාදිසානං අරහන්තානං
හික්ඛං දන්වා මහල්ලකිත්ථියො දුක්ඛා මුච්චිස්සන්ති”ති ආහ. ටෙරො උට්ඨහිත්වා
ද්වාරං විවරිත්වා කාලං ඔලොකෙන්තො “පාතොයෙවා”ති ඤත්වා
පත්තච්චරමාදාය ගාමං පාවිසි.

දාරිකාපි හත්තං සම්පාදෙන්වා “ඉදානි මෙ භාතා ආගමිස්සති, ඉදානි
ආගමිස්සති”ති ද්වාරං ඔලොකයමානා නිසීදි. සා ටෙරෙ සරද්වාරං සම්පත්තෙ
පත්තං ගහෙන්වා සජ්ජිථාණිකයොජිතස්ස බිරපිණ්ඩපාතස්ස පුරෙත්වා හත්ථෙ
යපෙසි. ටෙරො “සුඛං භොතු”ති අනුමොදනං කත්වා පක්කාමි. සාපි තං
ඔලොකයමානා අට්ඨාසි. ටෙරස්ස හි තදා අනිවිය පරිසුද්ධො ඡව්වණ්ණො අභොසි,
විජ්ජසන්නානි ඉන්ද්‍රියානි, මුඛං ඛන්ධනා පවුත්තතාලපක්කං විය අනිවිය විරොචිත්ථං.

මහාඋපාසිකා අරඤ්ඤා ආගන්ත්වා “කිං, අම්ම, භාතිකො තෙ ආගතො”ති
පුච්ඡි. සා සබ්බං තං පවත්තිං ආරොචෙසි. උපාසිකා “අජ්ජ මම පුත්තස්ස
පබ්බජිතකිච්චං මත්ථකං පත්ත”න්ති ඤත්වා “අහිරමති තෙ, අම්ම, භාතා
බුද්ධසාසනෙ, න උක්කණ්ඨති”ති ආහ.

මහත්තං බො පනෙතං සත්ථුදායජ්ජං යදිදං සත්ත අරියධනානි නාම, තං න
සක්කා කුසිතෙන ගහෙතුං. යථා හි විජ්ජට්ඨන්තං පුත්තං මාතාපිතරො “අයං
අම්භාකං අපුත්තො”ති පරිබාහිරං කරොන්ති, සො තෙසං අච්චයෙන දායජ්ජං න
ලහති, එවං කුසිතොපි ඉදං අරියධනදායජ්ජං න ලහති, ආරද්ධවිරියොව ලහතිති
දායජ්ජමහත්තං පච්චචෙක්ඛන්තොපි උජ්ජජ්ජති.

මහා බො පන තෙ සත්ථා, සත්ථුනො හි තෙ මාතුකුච්ඡස්මි.
පට්ඨන්ධිගණ්හනකාලෙපි අහිනික්ඛමනෙපි අහිසම්බොධියම්පි
ධම්මෙවක්කජ්ජවත්තයමකපාටිභාරියදෙවොරොහනආයුසඛිබාරවොස්සජ්ජනෙසුපි
පරිනිබ්බානකාලෙපි දසසහස්සිලොකධාතු අකම්පිත්ථං, යුත්තං නු තෙ එවරුපස්ස
සත්ථු සාසනෙ පබ්බජිත්වා කුසිතෙන හවිතුන්ති එවං සත්ථුමහත්තං
පච්චචෙක්ඛන්තොපි උජ්ජජ්ජති.

ජාතියාපි ත්වං ඉදානි න ලාමකජාතිකො, අසම්භින්නාය මහාසම්මතපච්චේණියා
ආගතඋක්කාකරාජවංසෙ ජාතොසි, සුද්ධොදනමහාරාජස්ස ව මහාමායාදෙවියා ව
නත්තා, රාහුලහද්දස්ස කනිට්ඨො, තයා නාම එවරුපෙන ජිනපුත්තෙන හුත්වා න
යුත්තං කුසිතෙන විහරිතුන්ති එවං ජාතිමහත්තං පච්චචෙක්ඛන්තොපි උජ්ජජ්ජති.

සාරිපුත්තමහාමොග්ගල්ලානා වෙච අසීති ව මහාසාවකා වීරියෙනෙච
ලොකුත්තරධම්මං පටිවිජ්ඣිංසු, ත්වං එතෙසං සබ්බමචාරිනං මග්ගං පටිපජ්ජසි, න
පටිපජ්ජසිති එවං සබ්බමචාරිමහත්තං පච්චචෙක්ඛන්තොපි උජ්ජජ්ජති.

කුච්ඡිං පුරෙත්වා ධීනඅජගරසදිසෙ විස්සට්ඨකායිකචෙතසිකවීරියෙ
කුසිතපුග්ගලෙ පරිවජ්ජන්තස්සාපි ආරද්ධවීරියෙ පහිත්තෙන පුග්ගලෙ

සෙවන්තස්සාපි යානනිසජ්ජාදිසු වීරියුප්පාදනත්ථං නින්තපොණපබ්භාරවිත්තස්සාපි උප්පජ්ජති. එවං උප්පන්තස්ස පනස්ස අරහත්තමග්ගෙන භාවනාපාරිසුරි හොතිති පජානාති.

පිතිසම්බොජ්ඣකුචගස්ස “අත්ථි, හික්ඛවෙ, පිතිසම්බොජ්ඣකුචගට්ඨානීයා ධම්මා, තත්ථ යොනිසොමනසිකාරබ්බුලීකාරො, අයමාහාරො අනුප්පන්තස්ස වා පිතිසම්බොජ්ඣකුචගස්ස උප්පාදාය, උප්පන්තස්ස වා පිතිසම්බොජ්ඣකුචගස්ස හියොයාභාවාය වෙපුල්ලාය භාවනාය පාරිසුරියා සංවත්තති”ති එවං උප්පාදො හොති. තත්ථ පිතියෙව පිතිසම්බොජ්ඣකුචගට්ඨානීයා ධම්මා නාම. තස්සා උප්පාදකමනසිකාරො යොනිසොමනසිකාරො නාම.

අපිව එකාදස ධම්මා පිතිසම්බොජ්ඣකුචගස්ස උප්පාදාය සංවත්තන්ති බුද්ධානුස්සති, ධම්ම, සඬ්ඝ, සීල, වාග, දෙවතානුස්සති උපසමානුස්සති ලුඛපුග්ගලපරිවජ්ජනතා සිනිද්ධපුග්ගලසෙවනතා පසාදනීයසුත්තන්තපච්චවෙක්ඛණතා තදධිමුත්තතාති. බුද්ධගුණෙ අනුස්සරන්තස්සාපි හි යාව උපචාරා සකලසරීරං එරමානො පිතිසම්බොජ්ඣකුචගො උප්පජ්ජති, ධම්මසඬ්ඝගුණෙ අනුස්සරන්තස්සාපි, දීසරත්තං අඛණ්ඩං කත්වා රක්ඛිතං චතුපාරිසුද්ධිසීලං පච්චවෙක්ඛන්තස්සාපි, ගිහිනොපි දසසීලං පඤ්චසීලං පඤ්චවෙක්ඛන්තස්සාපි, දුබ්භික්ඛයාදිසු පණිතභොජනං සබ්බමචාරීනං දත්වා “එවං නාම අදම්භා”ති වාගං පච්චවෙක්ඛන්තස්සාපි, ගිහිනොපි එවරූපෙ කාලෙ සීලවන්තානං දින්නදානං පච්චවෙක්ඛන්තස්සාපි, යෙහි ගුණෙහි සමන්තාගතා දෙවතා දෙවත්තං පත්තා, තථාරූපානං ගුණානං අත්තනි අත්ථිතං පච්චවෙක්ඛන්තස්සාපි, සමාපත්තියා වික්ඛම්භිතා කිලෙසා සට්ඨිපි සත්තතිපි වස්සානි න සමුදාවරන්තිති පච්චවෙක්ඛන්තස්සාපි, චෙතියදස්සනබොධිදස්සනථෙරදස්සනෙසු අසක්කච්චකිරියාය සංසූචිතලුඛභාවෙ බුද්ධාදිසු පසාදසිනෙභාභාවෙන ගුහ්‍යපිටියෙ රජසදිසෙ ලුඛපුග්ගලෙ පරිවජ්ජන්තස්සාපි, බුද්ධාදිසු පසාදබ්බුලෙ මුදුචිත්තෙ සිනිද්ධපුග්ගලෙ සෙවන්තස්සාපි, රතතත්තයගුණපරිදීපකෙ පසාදනීයසුත්තන්තෙ පච්චවෙක්ඛන්තස්සාපි, යානනිසජ්ජාදිසු පිතිඋප්පාදනත්ථං නින්තපොණපබ්භාරවිත්තස්සාපි උප්පජ්ජති. එවං උප්පන්තස්ස පනස්ස අරහත්තමග්ගෙන භාවනාපාරිසුරි හොතිති පජානාති.

පස්සද්ධිසම්බොජ්ඣකුචගස්ස “අත්ථි, හික්ඛවෙ, කායපස්සද්ධි විත්තපස්සද්ධි, තත්ථ යොනිසොමනසිකාරබ්බුලීකාරො, අයමාහාරො අනුප්පන්තස්ස වා පස්සද්ධිසම්බොජ්ඣකුචගස්ස උප්පාදාය, උප්පන්තස්ස වා පස්සද්ධිසම්බොජ්ඣකුචගස්ස හියොයාභාවාය වෙපුල්ලාය භාවනාය පාරිසුරියා සංවත්තති”ති එවං උප්පාදො හොති.

අපිව සත්ත ධම්මා පස්සද්ධිසම්බොජ්ඣකුචගස්ස උප්පාදාය සංවත්තන්ති පණිතභොජනසෙවනතා උතුසුඛසෙවනතා ඉරියාපට්ඨුඛසෙවනතා

මජ්ඣිමනිකායාපට්ඨකායපුග්ගලපරිවජ්ජනනා පස්සද්ධකායපුග්ගලසෙවනනා තදධිමුත්තතාති. පණිනඤ්ඤි සිනිද්ධං සප්පායභොජනං භුඤ්ජන්තස්සාපි, සීතුණ්හෙසු ව උතුසු යානාදීසු ව ඉරියාපටෙසු සප්පායඋතුඤ්ච ඉරියාපටඤ්ච සෙවන්තස්සාපි පස්සද්ධි උප්පජ්ජති. යො පන මහාපුරිසජාතිකො සබ්බඋතුඉරියාපටක්ඛමො භොති, න තං සන්ධායෙනං වුත්තං. යස්ස සභාගවිසභාගතා අත්ථි, තස්සෙව විසභාගෙ උතුඉරියාපටෙ වජ්ජෙත්වා සභාගෙ සෙවන්තස්ස උප්පජ්ජති. මජ්ඣිමනිකායාගො වුව්චති අත්තනො ව පරස්ස ව කම්මස්සකතාපච්චවෙක්ඛණා. ඉමිනා මජ්ඣිමනිකායාගෙන උප්පජ්ජති. යො ලෙඩ්ඛුදණ්ඩාදීහි පරං විභෙදයමානො විවරති, එවරූපං සාරද්ධකායං පුග්ගලං පරිවජ්ජන්තස්සාපි, සංයතපාදපාණිං පස්සද්ධකායං පුග්ගලං සෙවන්තස්සාපි, යානනිසප්පාදීසු පස්සද්ධිඋප්පාදනත්ථාය නින්තපොණපබ්භාරචිත්තස්සාපි උප්පජ්ජති. එවං උප්පන්නස්ස පනස්ස අරහත්තමග්ගෙන භාවනාපාරිසුරි භොතිති පජානාති.

සමාධිසම්බොජ්ඣකඛිගස්ස ‘අත්ථි, හික්ඛවෙ, සමථනිමිත්තං අබ්‍යග්ගනිමිත්තං, තත්ථ යොනිසොමනසිකාරබ්‍රලීකාරො, අයමාභාරො, අනුප්පන්නස්ස වා සමාධිසම්බොජ්ඣකඛිගස්ස උප්පාදාය, උප්පන්නස්ස වා සමාධිසම්බොජ්ඣකඛිගස්ස හියොයාභාවාය වෙපුල්ලාය භාවනාය පාරිසුරියා සංවත්තති’ති එවං උප්පාදො භොති. තත්ථ සමථොව සමථනිමිත්තං අවික්ඛෙපට්ඨෙන ව අබ්‍යග්ගනිමිත්තන්ති.

අපිව එකාදස ධම්මා සමාධිසම්බොජ්ඣකඛිගස්ස උප්පාදාය සංවත්තන්ති වත්ථුච්ඡිදකිරියතා ඉන්ද්‍රියසමත්තපටිපාදනතා නිමිත්තකුසලතා සමයෙ චිත්තස්ස පග්ගණ්හනතා සමයෙ චිත්තස්ස නිග්ගණ්හනතා සමයෙ සම්පහංසනතා සමයෙ අජික්ඛුපෙක්ඛනතා අසමාහිතපුග්ගලපරිවජ්ජනතා සමාහිතපුග්ගලසෙවනතා ඤානවිමොක්ඛපච්චවෙක්ඛණතා තදධිමුත්තතාති. තත්ථ වත්ථුච්ඡිදකිරියතා ව ඉන්ද්‍රියසමත්තපටිපාදනතා ව චුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බා.

නිමිත්තකුසලතා නාම කසිණනිමිත්තස්ස උග්ගහණකුසලතා. සමයෙ චිත්තස්ස පග්ගණ්හනතාති යස්මිං සමයෙ අතිසිථිලවිරියතාදීහි ලීනං චිත්තං භොති, තස්මිං සමයෙ ධම්මවිචයවිරියපිතිසම්බොජ්ඣකඛිගසමුට්ඨාපනෙන තස්ස පග්ගණ්හනං. සමයෙ චිත්තස්ස පග්ගණ්හනතාති යස්මිං සමයෙ ආරද්ධවිරියතාදීහි උද්ධතං චිත්තං භොති, තස්මිං සමයෙ පස්සද්ධිසමාධිඋපෙක්ඛාසම්බොජ්ඣකඛිගසමුට්ඨාපනෙන තස්ස නිග්ගණ්හනං. සමයෙ සම්පහංසනතාති යස්මිං සමයෙ චිත්තං පඤ්ඤාපයොගමන්දනය වා උපසමසුඛානධිගමෙන වා නිරස්සාදං භොති, තස්මිං සමයෙ අට්ඨසංවෙගවත්ථුපච්චවෙක්ඛණෙන සංවෙපෙති. අට්ඨ සංවෙගවත්ථුනි නාම ජාති ජරා ඛ්‍යාධි මරණානි වත්තාරි, අපායදුක්ඛං පඤ්චමං, අතීතෙ වට්ඨමුලකං දුක්ඛං, අනාගතෙ වට්ඨමුලකං දුක්ඛං, පච්චුප්පන්නෙ ආභාරපරියෙට්ඨිමුලකං දුක්ඛන්ති. රතනත්තයගුණානුස්සරණෙන ව පසාදං ජනෙති, අයං වුව්චති ‘සමයෙ සම්පහංසනතා’ති.

සමයෙ අප්ඤ්ඤාපෙක්ඛනතා නාම යස්මිං සමයෙ සම්මාපටිපත්තිං ආගම්ම අලීනං අනුද්ධනං අනිරස්සාදං ආරම්මණෙ සමප්පවත්තං සමථවීථිපටිපන්නං චිත්තං හොති, තදාස්ස පග්ගහනිග්ගහසම්පහංසනෙසු න ඛ්‍යාපාරං ආපජ්ජති, සාරථී විය සමප්පවත්තෙසු අස්සෙසු. අයං වුච්චති - “සමයෙ අප්ඤ්ඤාපෙක්ඛනතා” ති. අසමාහිතපුග්ගලපරිවජ්ජනතා නාම උපචාරං වා අප්පනං වා අප්පන්නානං වික්ඛිත්තචිත්තානං පුග්ගලානං ආරකා පරිවජ්ජනං. සමාහිතපුග්ගලසෙවනා නාම උපචාරෙන වා අප්පනාය වා සමාහිතචිත්තානං සෙවනා භජනා පඨරුපාසනා. තදධිමුත්තතා නාම යානනිසජ්ජාදිසු සමාධිඋප්පාදනත්ථංයෙව නින්තපොණපබ්භාරචිත්තතා. එවඤ්ඤි පටිපජ්ජතො එස උප්පජ්ජති. එවං උප්පන්නස්ස පනස්ස අරහත්තමග්ගෙන භාවනාපාරිපූරි හොතීති පජානාති.

උපෙක්ඛාසම්බොජ්ඣකඛිගස්ස “අත්ථී, හික්ඛවෙ, උපෙක්ඛාසම්බොජ්ඣකඛිගට්ඨානීයා ධම්මා, තත්ථ යොනිසොමනසිකාරබහුලීකාරො, අයමාහාරො අනුප්පන්නස්ස වා උපෙක්ඛාසම්බොජ්ඣකඛිගස්ස උප්පාදාය, උප්පන්නස්ස වා උපෙක්ඛාසම්බොජ්ඣකඛිගස්ස හිග්ගොභාවාය වෙපුල්ලාය භාවනාය පාරිපූරියා සංවත්තති” ති එවං උප්පාදො හොති. තත්ථ උපෙක්ඛාව උපෙක්ඛාසම්බොජ්ඣකඛිගට්ඨානීයා ධම්මා නාම.

අපිව පඤ්ඤා ධම්මා උපෙක්ඛාසම්බොජ්ඣකඛිගස්ස උප්පාදාය සංවත්තන්ති සත්තමජ්ඣත්තතා සඬ්ඛාරමජ්ඣත්තතා සත්තසඬ්ඛාරකෙලායනපුග්ගලපරිවජ්ජනතා සත්තසඬ්ඛාරමජ්ඣත්තපුග්ගලසෙවනතා තදධිමුත්තතා. තත්ථ ද්විභාකාරෙහි සත්තමජ්ඣත්තතං සමුට්ඨාපෙති “ත්ථං අත්තනො කම්මෙන ආගන්ත්වා අත්තනොව කම්මෙන ගම්ස්සසි, එසොපි අත්තනොව කම්මෙන ආගන්ත්වා අත්තනොව කම්මෙන ගම්ස්සති, ත්ථං කං කෙලායසි” ති එවං කම්මස්සකතාපච්චවෙක්ඛණෙන, “පරමත්ථනො සත්තොයෙව නත්ථී, සො ත්ථං කං කෙලායසි” ති එවං නිස්සත්තපච්චවෙක්ඛණෙන වාති. ද්විභෙවාකාරෙහි සඬ්ඛාරමජ්ඣත්තතං සමුට්ඨාපෙති - “ඉදං වීචරං අනුපුබ්බෙන චණ්ණවිකාරතඤ්ඤවෙව ජණ්ණභාවඤ්ඤ උපගන්ත්වා පාදපුඤ්ජනවොලකං හුත්වා යට්ඨිකොටියා ඡඩ්ඛනීයං භවිස්සති, සවෙ පනස්ස සාමිකො භවෙය්‍යා, නාස්ස එවං විනස්සිතුං දදෙය්‍යා” ති එවං අස්සාමිකභාවපච්චවෙක්ඛණෙන ව, “අනද්ධනීයං ඉදං තාවකාලික” ති එවං තාවකාලිකභාවපච්චවෙක්ඛණෙන වාති. යථා ව වීචරෙ, එවං පන්නාදිසුපි යොජනා කාතබ්බා.

සත්තසඬ්ඛාරකෙලායනපුග්ගලපරිවජ්ජනතාති එත්ථ යො පුග්ගලො ගිහි වා අත්තනො පුත්තධීතාදිකෙ, පබ්බජිතො වා අත්තනො අත්තෙවාසිකසමානුපජ්ඣායකාදිකෙ මමායති, සහත්ථෙන්නෙව නෙසං කෙසච්ඡෙදනසුචිකම්මවීචරධොවනරජනපත්තපවනාදීනි කරොති, මුහුත්තමපි අපස්සන්තො “අසුකො සාමණෙරො කුහිං අසුකො දහරො කුහි” ති හත්තමිගො විය ඉතො විතො ව ඔලොකෙති, අඤ්ඤෙන කෙසච්ඡෙදනාදීනං අත්ථාය “මුහුත්තං

අසුකං පෙසෙථා” ති යාවියමානොපි “අම්හෙපි තං අත්තනො කම්මං න කාරෙම,
තුම්හෙ නං ගහෙත්වා කිලමෙස්සථා” ති න දෙනි, අයං සත්තකෙලායනො නාම.

යො පන විවරපත්තලාලකකත්තරයට්ඨිආදීනි මමායති, අඤ්ඤස්ස හත්ථෙන
පරාමසිතුම්පි න දෙනි, තාවකාලිකං යාවිතො “මයම්පි ඉදං මමායන්තා න
පරිභුඤ්ජාම, තුම්හාකං කිං දස්සාමා” ති වදනි, අයං සඬ්ඛාරකෙලායනො නාම. යො
පන තෙසු ද්විසුපි වත්ථුසු මජ්ඣන්තො උදාසීනො, අයං සත්තසඬ්ඛාරමජ්ඣන්තො
නාම. ඉති අයං උපෙක්ඛාසම්බොජ්ඣකඛිගො එවරූපං
සත්තසඬ්ඛාරකෙලායනපුග්ගලං ආරකා පරිවජ්ජන්තස්සාපි,
සත්තසඬ්ඛාරමජ්ඣන්තපුග්ගලං සෙවන්තස්සාපි, යානනිසජ්ජාදිසු තදුප්පාදනත්ථං
නින්තපොඤ්ඤාපබ්භාරවිත්තස්සාපි උජ්ජප්පති. එවං උජ්ජන්තස්ස පනස්ස
අරහත්තමග්ගෙන භාවනාපාරිසුරි භොතීති පජානාති.

ඉති අජ්ඣන්තං වාති එවං අත්තනො වා සත්ත සම්බොජ්ඣකඛිගෙ
පරිග්ගණ්හිත්වා, පරස්ස වා, කාලෙන වා අත්තනො, කාලෙන වා පරස්ස
සම්බොජ්ඣකඛිගෙ පරිග්ගණ්හිත්වා ධම්මෙසු ධම්මානුපස්සි විහරති. සමුදයවයා
පනෙත්ථ සම්බොජ්ඣකඛිගානං නිබ්බන්තිතිරොධවසෙන වෙදිතබ්බා. ඉතො පරං
චුත්තනයමෙව. කෙවලඤ්ඨි ඉධ බොජ්ඣකඛිගපරිග්ගාහිකා සති දුක්ඛසච්චන්ති එවං
යොජනං කත්වා බොජ්ඣකඛිගපරිග්ගාහකස්ස භික්ඛුනො නියානමුඛං වෙදිතබ්බං.
සෙසං තාදිසමෙවාති.

බොජ්ඣකඛිගපබ්බං නිට්ඨිතං.

චතුසච්චපබ්බවණ්ණනා

386. එවං සත්තබොජ්ඣකඛිගවසෙන ධම්මානුපස්සනං විහජිත්වා ඉදානි
චතුසච්චවසෙන විහජිතුං පුන චපරන්තිආදිමාහ. තත්ථ ඉදං දුක්ඛන්ති යථාභූතං
පජානාතීති යපෙත්වා තණ්හං තෙභූමකධම්මෙ “ඉදං දුක්ඛ”න්ති යථාසභාවතො
පජානාති, තස්සෙව බො පන දුක්ඛස්ස ජනිකං සමුට්ඨාපිකං පුරිමතණ්හං “අයං
දුක්ඛසමුදයො” ති, උභින්තං අජ්ජවත්තිතිබ්බානං “අයං දුක්ඛනිරොධො” ති,
දුක්ඛපරිජානනං සමුදයපජහනං නිරොධසච්ඡිකරණං අරියමග්ගං “අයං
දුක්ඛනිරොධගාමිනිපටිපදා” ති යථාසභාවතො පජානාතීති අත්ථො. අවසෙසා
අරියසච්චකථා යපෙත්වා ජාතිආදීනං පදභාජනකථං විසුද්ධිමග්ගෙ විත්ථාරිතායෙව.

දුක්ඛසච්චනිද්දෙසවණ්ණනා

388. පදභාජනෙ පන කතමා ව, භික්ඛවෙ, ජාතීති භික්ඛවෙ, යා ජාතිපි දුක්ඛාති
එවං චුත්තා ජාති, සා කතමාති එවං සබ්බප්පච්ඡාසු අත්ථො වෙදිතබ්බො. යා තෙසං
තෙසං සත්තානන්ති ඉදං “ඉමෙසං නාමා” ති නියමාභාවතො සබ්බසත්තානං
පරියාදානවචනං. තම්භි තම්භි සත්තනිකායෙති ඉදම්පි
සබ්බසත්තනිකායපරියාදානවචනං ජනනං ජාති සවිකාරානං.

පයමාහිනිබ්බත්තක්ඛන්ධානමෙතං අධිවචනං. සඤ්ජාතීති ඉදං තස්සා එව
 උපසග්ගමණ්ඩිතවෙවචනං. සා එව අනුපවිට්ඨාකාරෙන ඔක්කමනටියෙන
 ඔක්කන්ති. නිබ්බත්තිසඬ්ඛාතෙන අහිනිබ්බත්තනටියෙන අහිනිබ්බත්ති. ඉති අයං
 චතුබ්බිධාපි සම්මුතිකථා නාම. බන්ධනං පාතුභාවොති අයං පන පරමත්ථකථා.
 එකවොකාරහවාදීසු එකචතුපඤ්චහෙදානං බන්ධනංයෙව පාතුභාවො, න
 පුග්ගලස්ස, තස්මිං පන සති පුග්ගලො පාතුභූතොති වොභාරමත්තං හොති.
 ආයතනානං පටිලාභොති ආයතනානි පාතුභවත්තානෙව පටිලද්ධානි නාම හොන්ති,
 යො තෙසං පාතුභාවසඬ්ඛාතො පටිලාභොති අත්ථො.

389. ජරාති සභාවනිද්දෙසො. ජීරණතාති ආකාරභාවනිද්දෙසො.
 බණ්ඩිවචන්තිආදි විකාරනිද්දෙසො. දහරකාලස්මිඤ්ඤි දන්තා සමසෙනා හොන්ති.
 තෙයෙව පරිපච්චන්තෙ අනුක්කමෙන චණ්ණවිකාරං ආපජ්ජිත්වා තත්ථ තත්ථ
 පත්තන්ති. අථ පතිතඤ්ච ධීතඤ්ච උපාදාය බණ්ඩිතදන්තා බණ්ඩිතා නාම.
 බණ්ඩිතානං භාවො බණ්ඩිවචන්ති වුවචති. අනුක්කමෙන පණ්ඩරභූතානි
 කෙසලොමානි පලිතානි නාම. පලිතානි සඤ්ජාතානි අස්සාති පලිතො, පලිතස්ස
 භාවො පාලිච්චං. ජරාවාතජ්ජහාරෙන සොසිතමංසලොහිතතාය වලියො තවස්මිං
 අස්සාති වලිත්තවො, තස්ස භාවො වලිත්තවතා. එත්තාවතා දන්තකෙසලොමතවෙසු
 විකාරදස්සනවසෙන පාකට්ඨුතා පාකට්ඨරා දස්සිතා.

යටෙව හි උදකස්ස වා වාතස්ස වා අග්ගිනො වා තිණුරුක්ඛාදීනං
 සංහග්ගපලිහග්ගතාය වා ක්කාමතාය වා ගතමග්ගො පාකටො හොති, න ව සො
 ගතමග්ගො තානෙව උදකාදීනි, එවමෙව ජරාය දන්තාදීනං බණ්ඩිවචාදිවසෙන
 ගතමග්ගො පාකටො, වක්ඛුං උම්මිලෙන්වාපි ගය්හති, න ව බණ්ඩිවචාදීනෙව ජරා.
 න හි ජරා වක්ඛුවිඤ්ඤෙය්සා හොති. යස්මා පන ජරං පත්තස්ස ආයු භායති, තස්මා
 ජරා “ආයුනො සංභාතී”ති ඵලූපවාරෙන චුත්තා. යස්මා දහරකාලෙ සුප්පසන්නානි
 සුබ්බමම්පි අත්තනො විසයං සුබ්බෙනෙව ව ගණ්හනසමත්ථානි වක්ඛාදීනි ඉන්ද්‍රියානි
 ජරං පත්තස්ස පරිපක්කානි ආලුලිතානි අවිසදානි ඔළාරිකම්පි අත්තනො විසයං
 ගහෙතුං අසමත්ථානි හොන්ති, තස්මා “ඉන්ද්‍රියානං පරිපාකො”තිපි ඵලූපවාරෙනෙව
 චුත්තා.

390. මරණනිද්දෙසෙ යන්ති මරණං සන්ධාය නපුංසකනිද්දෙසො, යං මරණං
 චුතීති වුවචති, වචනතාති වුවචතීති අයමෙත්ථ යොජනා. තත්ථ චුතීති
 සභාවනිද්දෙසො. වචනතාති ආකාරභාවනිද්දෙසො. මරණං පත්තස්ස බන්ධා
 හිජ්ජන්ති වෙව අන්තරධායන්ති ව අදස්සනං ගච්ඡන්ති, තස්මා තං හෙදො
 අන්තරධානන්ති වුවචති. මච්චුමරණන්ති මච්චුමරණං, න බණ්කමරණං.
 කාලකිරියාති මරණකාලකිරියා. අයං සබ්බාපි සම්මුතිකථාව. බන්ධනං හෙදොති
 අයං පන පරමත්ථකථා. එකවොකාරහවාදීසු එකචතුපඤ්චහෙදානං බන්ධනංයෙව
 හෙදො, න පුග්ගලස්ස, තස්මිං පන සති පුග්ගලො මතොති වොභාරමත්තං හොති.

කළෙවරස්ස නික්බෙපොති අත්තභාවස්ස නික්බෙපො. මරණං පත්තස්ස හි නිරත්ථංව කලිඬගරං අත්තභාවො පතති, තස්මා තං කළෙවරස්ස නික්බෙපොති වුත්තං. ජීවිතින්ද්‍රියස්ස උපච්ඡෙදො පන සබ්බාකාරතො පරමත්ථතො මරණං. එතදෙව සම්මුතිමරණන්ති පි වුවිති. ජීවිතින්ද්‍රියපච්ඡෙදමෙව හි ගහෙත්වා ලොකියා “තිස්සො මතො, ඵ්ඤ්ඤා මතො” ති වදන්ති.

391. බ්‍යසනෙනාති ඤාතිබ්‍යසනාදිසු යෙන කෙනචි බ්‍යසනෙන. දුක්ඛධම්මෙනාති වධබන්ධාදිනා දුක්ඛකාරණෙන. පුට්ඨස්සාති අජ්ඣොත්ථට්ඨස්ස අභිභූතස්ස. සොකොති යො ඤාතිබ්‍යසනාදිසු වා වධබන්ධනාදිසු වා අඤ්ඤතරස්මිං සති තෙන අභිභූතස්ස උප්පජ්ජති සොචනලක්ඛණො සොකො. සොචිතත්තන්ති සොචිතභාවො. යස්මා පනෙස අබ්භන්තරෙ සොසෙන්තො පරිසොසෙන්තො උප්පජ්ජති, තස්මා අන්තොසොකො අන්තොපරිසොකොති වුවිති.

392. “මය්හං ධිතා, මය්හං පුත්තො” ති එවං ආදිස්ස ආදිස්ස දෙවන්ති පරිදෙවන්ති එතෙනාති ආදෙවො. තං තං වණ්ණං පරිකිත්තෙන්වා දෙවන්ති එතෙනාති පරිදෙවො. තතො පරා ද්වෙ තස්සෙව භාවනිද්දෙසා.

393. කායිකන්ති කායපසාදවත්ථුකං. දුක්ඛමනට්ඨෙන දුක්ඛං. අසාතන්ති අමධුරං. කායසම්ඵස්සජං දුක්ඛන්ති කායසම්ඵස්සතො ජාතං දුක්ඛං. අසාතං වෙදයිතන්ති අමධුරං වෙදයිතං.

394. චෙතසිකන්ති චිත්තසම්පයුත්තං. සෙසං දුක්ඛෙ වුත්තනයමෙව.

395. ආයාසොති සංසිද්ධවිසිද්ධනාකාරජ්ජන්තො චිත්තකිලමථො. බලවතරං ආයාසො උපායාසො. තතො පරා ද්වෙ අත්තත්තනියාභාවදීපකා භාවනිද්දෙසා.

398. ජාතිධම්මානන්ති ජාතිසභාවානං. ඉච්ඡා උප්පජ්ජතීති තණ්හා උප්පජ්ජති. අහො වතාති පත්ථනා. න ඛො පනෙතං ඉච්ඡායාති එවං ජාතියා අනාගමනං විනා මග්ගභාවනං න ඉච්ඡාය පත්තබ්බං. ඉදම්පිති එතම්පි උපරි සෙසාති උපාදාය පිකාරො. යම්පිච්ඡන්ති යෙනපි ධම්මෙන අලබ්භනෙයාවත්ථුං ඉච්ඡන්තො න ලහති, තං අලබ්භනෙයා වත්ථුම්හි ඉච්ඡනං දුක්ඛං. එස නයො සබ්බත්ථ.

399. ඛන්ධනිද්දෙසෙ රූපඤ්ච තං උපාදානක්ඛන්ධො වාති රූපුපාදානක්ඛන්ධො එවං සබ්බත්ථ.

සමුදයසච්චනිද්දෙසවණ්ණනා

400. යායං තණ්හාති යා අයං තණ්හා. පොනොබ්භවිකාති පුනබ්භවකරණං පුනොබ්භවො, පුනොබ්භවො සීලං අස්සාති පොනොබ්භවිකා. නන්දිරාගෙන සභ ගතාති නන්දිරාගසභගතා. නන්දිරාගෙන සද්ධිං අත්ථතො එකත්තමෙව ගතාති වුත්තං හොති. තත්ත්වනුභවනන්දිතීති යත්‍ර යත්‍ර අත්තභාවො, තත්‍ර තත්‍ර අභිනන්දිතී.

රූපාදීසු වා ආරම්මණෙසු තත්‍ර තත්‍ර අභිනන්දිනී, රූපාභිනන්දිනී සද්ද, ගන්ධ, රස, ඵොට්ඨබ්බ, ධම්මාභිනන්දිනීති අත්ථො. සෙය්‍යාපීදන්ති නිපාතො. තස්ස සා කතමා චෙති අත්ථො. කාමෙ තණ්හා කාමතණ්හා, පඤ්චකාමගුණිකරාගස්සෙතං නාමං. භවෙ තණ්හා භවතණ්හා, භවපත්ථනාවසෙන උප්පන්නස්ස සස්සන්දිට්ඨිසහගතස්ස රූපාරූපහවරාගස්ස ච ක්කානනිකන්තියා චෙතං අධිවචනං. විභවෙ තණ්හා විභවතණ්හා, උච්ඡේදදිට්ඨිසහගතරාගස්සෙතං අධිවචනං.

ඉදානි තස්සා තණ්හාය වත්ථුං විත්ථාරතො දස්සෙතුං සා බො පනෙසාතිආදිමාහ. තත්ථ උප්පජ්ජතිති ඡායති. නිවිසතීති පුනස්පුනං පවත්තිවසෙන පතිට්ඨහති. යං ලොකෙ පියරූපං සාතරූපන්ති යං ලොකස්මිං පියසභාවඤ්චෙව මධුරසභාවඤ්ච. චක්ඛු ලොකෙතිආදීසු ලොකස්මිඤ්ඤි චක්ඛාදීසු මමත්තෙන අභිනිවිට්ඨා සත්තා සම්පත්තියං පතිට්ඨිතා අත්තනො චක්ඛුං ආදාසතලාදීසු නිමිත්තග්ගහණානුසාරෙන විජ්ජසන්නං පඤ්චපසාදං සුවණ්ණවිමානෙ උග්ගාටිතමණිසිහපඤ්ජරං විය මඤ්ඤන්ති, සොතං රජතපනාළිකං විය, පාමඬගසුත්තං විය ච මඤ්ඤන්ති, “තුඬගනාසා”ති ලද්ධවොහාරං සානං වට්ටිත්වා යපිතහරිතාලවට්ටං විය මඤ්ඤන්ති, ජිව්හං රත්තකම්බලපටලං විය මුදුසිනිද්ධමධුරසදං මඤ්ඤන්ති, කායං සාලලට්ඨිං විය, සුවණ්ණතොරණං විය ච මඤ්ඤන්ති, මනං අඤ්ඤෙසං මනෙන අසද්ධං උළාරං මඤ්ඤන්ති. රූපං සුවණ්ණකණ්ණිකාරපුප්ඵාදිවණ්ණං විය, සද්දං මත්තකරචික කොකිලමන්දමිතමණිවංසනිග්ගොසං විය, අත්තනා පටිලද්ධානි චතුසමුට්ඨානිකගන්ධාරම්මණාදිනි “කස්සඤ්ඤස්ස ඵවරූපානි අත්ථී”ති මඤ්ඤන්ති. තෙසං ඵවං මඤ්ඤමානානං තානි චක්ඛාදීනි පියරූපානි චෙව සාතරූපානි ච භොන්ති. අථ තෙසං තත්ථ අනුප්පන්නා චෙව තණ්හා උප්පජ්ජති, උප්පන්නා ච තණ්හා පුනස්පුනං පවත්තිවසෙන නිවිසති. තස්මා භගවා “චක්ඛු ලොකෙ පියරූපං සාතරූපං, ඵත්ථෙසා තණ්හා උප්පජ්ජමානා උප්පජ්ජති”තිආදිමාහ. තත්ථ උප්පජ්ජමානානි යදා උප්පජ්ජමානා භොති, තදා ඵත්ථ උප්පජ්ජතිති අත්ථො. එස නයො සබ්බත්ථ.

නිරොධසච්චනිද්දෙසවණ්ණනා

401. අසෙසවිරාගනිරොධොතිආදීනි සබ්බානි නිබ්බානචෙවචනානෙව. නිබ්බානඤ්ඤි ආගම්ම තණ්හා අසෙසා විරජ්ජති නිරුජ්ඣති, තස්මා තං “තස්සායෙව තණ්හාය අසෙසවිරාගනිරොධො”ති වුච්චති. නිබ්බානඤ්ච ආගම්ම තණ්හා චජියති පටිනිස්සජ්ජියති විමුච්චති න අල්ලියති, තස්මා නිබ්බානං “වාගො පටිනිස්සග්ගො මුත්ති අනාලයො”ති වුච්චති. එකමෙව හි නිබ්බානං, නාමානි පනස්ස සබ්බසඬ්ඛතානං නාමපටිපක්ඛවසෙන අනෙකානි භොන්ති. සෙය්‍යාපීදං, අසෙසවිරාගො අසෙසනිරොධො වාගො පටිනිස්සග්ගො මුත්ති අනාලයො රාගක්ඛයො දොසක්ඛයො මොහක්ඛයො තණ්හක්ඛයො අනුප්පාදො අප්පචත්තං අනිමිත්තං අප්පණ්ණිතං අනායුහනං අප්පට්ඨන්ධි අනුපපත්ති අගති අජාතං අජරං අබ්‍යාධි අමතං අසොකං අපරිදෙවං අනුපායාසං අසංකිලිට්ඨන්ති.

ඉදානි මග්ගෙන ඡින්නාය නිබ්බානං ආගම්ම අප්පවත්තිපත්තායපි ච තණ්හාය යෙසු චන්ද්‍රසු තස්සා උප්පත්ති දස්සිතා, තත්ථෙව අභාවං දස්සෙතුං සා බො පනෙසාතිආදිමාහ. තත්ථ යථා පුරිසො බෙත්තෙ ජාතං තිත්තඅලාබ්චල්ලිං දිස්වා අග්ගතො පටිඨාය මූලං පරියෙසිත්වා ඡින්නදෙයා, සා අනුපුබ්බෙන මිලායිත්වා අපඤ්ඤත්තිං ගච්ඡෙයා. තතො තස්මිං බෙත්තෙ තිත්තඅලාබ්ච නිරුද්ධා පහිනාති වුව්චෙයා, එවමෙව බෙත්තෙ තිත්තඅලාබ්ච විය චක්ඛාදීසු තණ්හා. සා අරියමග්ගෙන මූලච්ඡින්නා නිබ්බානං ආගම්ම අප්පවත්තිං ගච්ඡති. එවං ගතා පන තෙසු චන්ද්‍රසු බෙත්තෙ තිත්තඅලාබ්ච විය න පඤ්ඤායති.

යථා ච අට්ඨිතො වොරෙ ආනෙත්වා නගරස්ස දක්ඛිණද්වාරෙ සාතෙය්‍යං, තතො අට්ඨියං වොරා මතාති වා මාරිතාති වා වුව්චෙය්‍යං, එවං අට්ඨියං වොරා විය චක්ඛාදීසු තණ්හා. සා දක්ඛිණද්වාරෙ වොරා විය නිබ්බානං ආගම්ම නිරුද්ධත්තා නිබ්බානෙ නිරුද්ධා. එවං නිරුද්ධා පනෙතෙසු චන්ද්‍රසු අට්ඨියං වොරා විය න පඤ්ඤායති, තෙනස්සා තත්ථෙව නිරොධං දස්සෙන්නො “චක්ඛු ලොකෙ පියරූපං සාතරූපං, එත්ථෙසා තණ්හා පහියමානා පහියති, එත්ථ නිරුප්ඤ්ඤාමානා නිරුප්ඤ්ඤාති” තිආදිමාහ.

මග්ගසච්චනිද්දෙසවණ්ණනා

402. අයමෙවාති අඤ්ඤමග්ගපටික්ඛෙපනත්ථං නියමනං. අරියොති තං තං මග්ගචජ්ඣෙහි කිලෙසෙහි ආරකත්තා අරියභාවකරත්තා ච අරියො. දුක්ඛෙ ඤාණන්තිආදිනා චතුසච්චකම්මට්ඨානං දස්සිතං. තත්ථ පුරිමානි ද්වෙ සච්චානි වට්ටං, පච්ඡිමානි විවට්ටං. තෙසු භික්ඛුනො වට්ටෙ කම්මට්ඨානාහිනිවෙසො හොති, විවට්ටෙ නත්ථි අහිනිවෙසො. පුරිමානි හි ද්වෙ සච්චානි “පඤ්චක්ඛන්ධා දුක්ඛං, තණ්හා සමුදයො” ති එවං සඬ්ඛෙපෙන ච “කතමෙ පඤ්චක්ඛන්ධා, රූපක්ඛන්ධො” තිආදිනා නයෙන විත්ථාරෙන ච ආචරියස්ස සන්තිකෙ උග්ගණ්හිත්වා වාචාය පුනස්පුනං පරිවත්තෙන්නො යොගාවචරො කම්මං කරොති. ඉතරෙසු පන ද්විසු සච්චෙසු නිරොධසච්චං ඉට්ඨං කන්තං මනාපං, මග්ගසච්චං ඉට්ඨං කන්තං මනාපන්ති එවං සවනෙන කම්මං කරොති. සො එවං කරොන්නො චත්තාරි සච්චානි එකපට්ඨෙධෙධෙන පටිච්ඡිකුති එකාහිසමයෙන අහිසමෙති. දුක්ඛං පරිඤ්ඤාපට්ඨෙධෙන පටිච්ඡිකුති, සමුදයං පහානපට්ඨෙධෙන, නිරොධං සච්ඡිකිරියාපට්ඨෙධෙන, මග්ගං භාවනාපට්ඨෙධෙන පටිච්ඡිකුති. දුක්ඛං පරිඤ්ඤාහිසමයෙන...පෙ.... මග්ගං භාවනාහිසමයෙන අහිසමෙති. එවමස්ස පුබ්බභාගෙ ද්විසු සච්චෙසු උග්ගහපරිපුච්ඡාසවනධාරණසම්මසනපට්ඨෙධො හොති, ද්විසු පන සවනපට්ඨෙධොයෙව. අපරභාගෙ තිසු කිච්චතො පට්ඨෙධො හොති, නිරොධෙ ආරම්මණපට්ඨෙධො. පච්චෙක්ඛණා පන පත්තසච්චස්ස හොති. අයඤ්ච ආදිකම්මිකො, තස්මා සා ඉධ න වුත්තා.

ඉමස්ස ච භික්ඛුනො පුබ්බෙ පරිග්ගහතො “දුක්ඛං පරිජානාමි, සමුදයං පජහාමි, නිරොධං සච්ඡිකරාමි, මග්ගං භාවෙමි” ති

ආහොගසමන්තාභාරමනසිකාරපච්චවෙක්ඛණා නත්ථී, පරිග්ගහතො පටියාය හොති. අපරභාගෙ පන දුක්ඛං පරිඤ්ඤාතමෙව...පෙ.... මග්ගො භාවිතොව හොති. තත්ථ ද්වෙ සච්චානි දුද්දසත්තා ගම්භීරානි, ද්වෙ ගම්භීරත්තා දුද්දසානි. දුක්ඛසච්චඤ්ඤි උප්පත්තිතො පාකටං, බාණුකණ්ටකපභාරාදීසු “අහො දුක්ඛ”න්ති චත්තඛිකම්පි ආපජ්ජති. සමුදයම්පි බාදිතුකාමතාභුඤ්ජිතුකාමතාදිවසෙන උප්පත්තිතො පාකටං. ලක්ඛණපටිවෙධතො පන උභයම්පි ගම්භීරං. ඉති තානි දුද්දසත්තා ගම්භීරානි. ඉතරෙසං පන ද්විත්තං දස්සනත්ථාය පයොගො භවග්ගහණත්ථං හත්ථප්පසාරණං විය අච්චිච්ඡසනත්ථං පාදප්පසාරණං විය සතඨා හින්තස්ස වාලස්ස කොටියා කොටිපාදනං විය ව හොති. ඉති තානි ගම්භීරත්තා දුද්දසානි. එවං දුද්දසත්තා ගම්භීරෙසු ගම්භීරත්තා ව දුද්දසෙසු චතුසු සච්චෙසු උග්ගභාදිවසෙන පුබ්බභාගඤාණුප්පත්තිං සන්ධාය ඉදං දුක්ඛෙ ඤාණන්තිආදි චුත්තං. පටිවෙධක්ඛණෙ පන එකමෙව තං ඤාණං හොති.

නෙක්ඛම්මසඬකප්පාදයො කාමබ්‍යාපාදවිහිංසාවිරමණසඤ්ඤානං නානත්තා පුබ්බභාගෙ නානා, මග්ගක්ඛණෙ පන ඉමෙසු තීසු යානෙසු උප්පන්නස්ස අකුසලසඬකප්පස්ස පදපච්ඡෙදතො අනුප්පත්තිසාධනවසෙන මග්ගඬගං පුරයමානො එකොව කුසලසඬකප්පො උප්පජ්ජති. අයං සම්මාසඬකප්පො නාම.

මුසාවාදාවෙරමණිආදයොපි මුසාවාදාදීහි විරමණසඤ්ඤානං නානත්තා පුබ්බභාගෙ නානා, මග්ගක්ඛණෙ පන ඉමෙසු චතුසු යානෙසු උප්පන්නාය අකුසලදුස්සිලාවෙනනාය පදපච්ඡෙදතො අනුප්පත්තිසාධනවසෙන මග්ගඬගං පුරයමානා එකොව කුසලාවෙරමණි උප්පජ්ජති. අයං සම්මාවාවා නාම.

පාණාතිපාතාවෙරමණිආදයොපි පාණාතිපාතාදීහි විරමණසඤ්ඤානං නානත්තා පුබ්බභාගෙ නානා, මග්ගක්ඛණෙ පන ඉමෙසු තීසු යානෙසු උප්පන්නාය අකුසලදුස්සිලාවෙනනාය අකිරියතො පදපච්ඡෙදතො අනුප්පත්තිසාධනවසෙන මග්ගඬගං පුරයමානා එකොව කුසලාවෙරමණි උප්පජ්ජති, අයං සම්මාකම්මන්තො නාම.

මිච්ඡාආජීවන්ති බාදනියහොජනියාදීනං අත්ථාය පචත්තිතං කායච්ච්චවරිතං. පභායානි වජ්ජෙත්වා. සම්මාආජීවෙනාති බුද්ධපසත්ථෙත ආජීවෙන. ජීවිතං කප්පෙතීති ජීවිතප්පචත්තිං පචත්තෙති. සම්මාආජීවොපි කුහනාදීහි විරමණසඤ්ඤානං නානත්තා පුබ්බභාගෙ නානා, මග්ගක්ඛණෙ පන ඉමෙසුයෙව සත්තසු යානෙසු උප්පන්නාය මිච්ඡාජීවදුස්සිලාවෙනනාය පදපච්ඡෙදතො අනුප්පත්තිසාධනවසෙන මග්ගඬගං පුරයමානා එකොව කුසලාවෙරමණි උප්පජ්ජති, අයං සම්මාආජීවො නාම.

අනුප්පන්නානන්ති එකස්මිං වා හවෙ තථාරූපෙ වා ආරම්මණෙ අත්තතො න උප්පන්නානං. පරස්ස පන උප්පජ්ජමානෙ දිස්වා “අහො වත මෙ එවරූපා පාපකා අකුසලධම්මා න උප්පජ්ජෙය්‍යු”න්ති එවං අනුප්පන්නානං පාපකානං අකුසලානං ධම්මානං අනුප්පාදාය. ඡන්දං ඡනෙතීති තෙසං අනුප්පාදකපටිපත්තිසාධකං.

වීරියජන්දං ජනෙති. වායමනීති වායාමං කරොති. වීරියං ආරහනීති වීරියං පවත්තෙති. විත්තං පග්ගණ්හනීති වීරියෙන විත්තං පග්ගහිතං කරොති. පදහනීති කාමං තවො ව න්හාරු ව අට්ඨි ව අවසිස්සතුති පදහනං පවත්තෙති.

උප්පන්නානන්ති සමුදාචාරවසෙන අත්තනො උප්පන්නපුබ්බානං. ඉදානි තාදිසෙ න උප්පාදෙස්සාමීති තෙසං පහානාය ඡන්දං ජනෙති. අනුප්පන්නානං කුසලානන්ති අප්පට්ඨද්ධානං පයමජ්ඣානාදීනං. උප්පන්නානන්ති තෙසංයෙව පට්ඨද්ධානං. ධීනියාති පුනප්පුනං උප්පත්තිපබන්ධවසෙන ධීතත්ථං. අසම්මොසායාති අවිනාසනත්ථං. භියොයාභාවායාති උපරිභාවාය. වෙපුල්ලායාති විපුලභාවාය. භාවනාය පාරිපූරියාති භාවනාය පරිපූරණත්ථං. අයම්පි සම්මාවායාමො අනුප්පන්නානං අකුසලානං අනුප්පාදනාදිවිත්තානං නානත්තා පුබ්බභාගෙ නානා, මග්ගක්ඛණෙ පන ඉමෙසුයෙව චතුසු යානෙසු කිච්චසාධනවසෙන මග්ගභිගං පුරයමානං එකමෙව කුසලවීරියං උප්පජ්ජති. අයං සම්මාවායාමො නාම.

සම්මාසතිපි කායාදිපරිග්ගාහකවිත්තානං නානත්තා පුබ්බභාගෙ නානා, මග්ගක්ඛණෙ පන චතුසු යානෙසු කිච්චසාධනවසෙන මග්ගභිගං පුරයමානා එකාව සති උප්පජ්ජති. අයං සම්මාසති නාම.

ඤානානි පුබ්බභාගෙපි මග්ගක්ඛණෙපි නානා, පුබ්බභාගෙ සමාපත්තිවසෙන නානා, මග්ගක්ඛණෙ නානාමග්ගවසෙන. එකස්ස හි පයමමග්ගො පයමජ්ඣානිකො හොති, දුතියමග්ගාදයොපි පයමජ්ඣානිකා වා දුතියජ්ඣානාදීසු අඤ්ඤතරඤානිකා වා. එකස්සපි පයමමග්ගො දුතියාදීනං අඤ්ඤතරඤානිකො හොති, දුතියාදයොපි දුතියාදීනං අඤ්ඤතරජ්ඣානිකා වා පයමජ්ඣානිකා වා. එවං චත්තාරොපි මග්ගා ඤානවසෙන සදිසා වා අසදිසා වා එකච්චසදිසා වා හොන්ති. අයං පනස්ස විසෙසො පාදකජ්ඣානනියමෙන හොති.

පාදකජ්ඣානනියමෙන තාව පයමජ්ඣානලාභිනො පයමජ්ඣානා වුට්ඨාය විපස්සන්තස්ස උප්පන්නො මග්ගො පයමජ්ඣානිකො හොති. මග්ගභිගබ්බොජ්ඣානිකානි පනෙත්ථ පරිපුණ්ණානෙව හොන්ති. දුතියජ්ඣානතො වුට්ඨාය විපස්සන්තස්ස උප්පන්නො දුතියජ්ඣානිකො හොති. මග්ගභිගානි පනෙත්ථ සත්ත හොන්ති. තතියජ්ඣානතො වුට්ඨාය විපස්සන්තස්ස උප්පන්නො තතියජ්ඣානිකො. මග්ගභිගානි පනෙත්ථ සත්ත, බ්බොජ්ඣානිකානි ඡ හොන්ති. එස නයො චතුත්ථජ්ඣානතො වුට්ඨාය යාව නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතනං.

ආරුප්පෙ චතුක්කපඤ්චකජ්ඣානං උප්පජ්ජති, තඤ්ච ලොකුත්තරං, නො ලොකියන්ති චුත්තං, එත්ථ කථන්ති? එත්ථාපි පයමජ්ඣානාදීසු යතො වුට්ඨාය සොනාපත්තිමග්ගං පට්ඨහිත්වා අරුපසමාපත්තිං භාවෙත්වා සො ආරුප්පෙ උප්පන්නො, තං ඤානිකාවස්ස තත්ථ තයො මග්ගා උප්පජ්ජන්ති. එවං පාදකජ්ඣානමෙව නියමෙති.

කෙවි පන ටේරා “විපස්සනාය ආරම්භණභූතා ඛන්ධා නියමෙන්ති” ති වදන්ති. කෙවි “පුග්ගලජ්ඣාසයො නියමෙන්ති” ති වදන්ති. කෙවි “වුට්ඨානගාමිනිවිපස්සනා නියමෙන්ති” ති වදන්ති. තෙසං වාදවිනිච්ඡයො විසුද්ධිමග්ගෙ වුට්ඨානගාමිනිවිපස්සනාධිකාරෙ වුත්තනයෙනෙව වෙදිතඛ්ඛො.

අයං වුච්චති, භික්ඛවෙ, සම්මාසමාධිති අයං පුබ්බභාගෙ ලොකියො අපරභාගෙ ලොකුත්තරො සම්මාසමාධිති වුච්චති.

ඉති අජ්ඣන්තං වාති එවං අත්තනො වා චත්තාරි සච්චානි පරිග්ගණ්හිත්වා, පරස්ස වා, කාලෙන වා අත්තනො, කාලෙන වා පරස්ස චත්තාරි සච්චානි පරිග්ගණ්හිත්වා ධම්මෙසු ධම්මානුපස්සි විහරති. සමුදයවයා පනෙත්ථ චතුත්තං සච්චානං යථාසම්භාවතො උප්පත්තිනිවත්තිවසෙන වෙදිතඛ්ඛො. ඉතො පරං වුත්තනයමෙව. කෙවලඤ්ඤි ඉධ චතුසච්චපරිග්ගාහිකා සති දුක්ඛසච්චන්ති එවං යොජනං කත්වා සච්චපරිග්ගාහකස්ස භික්ඛුනො නියානමුඛං වෙදිතඛ්ඛං, සෙසං තාදිසමෙවාති.

චතුසච්චපඛ්ඛං නිට්ඨිතං.

404. එත්තාවතා ආනාපානපඛ්ඛං චතුර්‍රියාපථපඛ්ඛං චතුසම්පජ්ඣ්ඤපඛ්ඛං ද්වන්තිංසාකාරං චතුධාතුවචත්ථානං නවසිවලීකා වෙදනානුපස්සනා විත්තානුපස්සනා නිවරණපරිග්ගහො ඛන්ධපරිග්ගහො ආයතනපරිග්ගහො බොජ්ඣංගපරිග්ගහො සච්චපරිග්ගහොති එකච්ඡති කම්මට්ඨානානි. තෙසු ආනාපානං ද්වන්තිංසාකාරං නවසිවලීකාති එකාදස අප්පනාකම්මට්ඨානානි හොන්ති. දීඝභාණකමහාසිවත්ථෙරො පන “නවසිවලීකා ආදීනවානුපස්සනාවසෙන වුත්තා” ති ආහ. තස්මා තස්ස මතෙන ද්වෙයෙව අප්පනාකම්මට්ඨානානි, සෙසානි උපචාරකම්මට්ඨානානි. කිං පනෙතෙසු සඛ්ඛෙසු අභිනිවෙසො ජායතීති? න ජායති. ඉරියාපථසම්පජ්ඣ්ඤනිවරණබොජ්ඣංගෙසු හි අභිනිවෙසො න ජායති, සෙසෙසු ජායතීති. මහාසිවත්ථෙරො පනාහ “එතෙසුපි අභිනිවෙසො ජායති. අයඤ්ඤි ‘අත්ථි නු ඛො මෙ චත්තාරො ඉරියාපථා උදාහු නත්ථි, අත්ථි නු ඛො මෙ චතුසම්පජ්ඣ්ඤං උදාහු නත්ථි, අත්ථි නු ඛො මෙ පඤ්චනිවරණා උදාහු නත්ථි, අත්ථි නු ඛො මෙ සත්තබොජ්ඣංගා උදාහු නත්ථි’ ති එවං පරිග්ගණ්හාති. තස්මා සඛ්ඛත්ථ අභිනිවෙසො ජායතී” ති.

යො හි කොච්චි, භික්ඛවෙති යො හි කොච්චි, භික්ඛවෙ, භික්ඛු වා භික්ඛුනී වා උපාසකො වා උපාසිකා වා. එවං භාවෙය්‍යාතිආදිතො පට්ඨාය වුත්තෙන භාවනානුක්කමෙන භාවෙය්‍ය. පාටිකඬ්ඛන්ති පටිකඬ්ඛිතඛ්ඛං ඉච්ඡිතඛ්ඛං අවස්සංභාවීති අත්ථො. අඤ්ඤාති අරහත්තං. සති වා උපාදිසෙසෙති උපාදානසෙසෙ වා සති අපරික්ඛිණෙ. අනාගාමිතාති අනාගාමිභාවො.

එවං සත්තන්තං වස්සානං වසෙන සාසනස්ස නියානිකභාවං දස්සෙත්වා පුන තතො අප්පතරෙපි කාලෙ දස්සෙත්තො කිට්ඨන්තු, භික්ඛවෙතිආදිමාහ. සඛ්ඛමිපි

වෙන මජ්ඣිමස්ස වෙනෙය්‍යපුග්ගලස්ස වසෙන වුත්තං, තික්ඛපඤ්ඤං පන සන්ධාය “පාතොව අනුසිට්ඨො සායං විසෙසං අධිගමිස්සති, සායං අනුසිට්ඨො පාතො විසෙසං අධිගමිස්සති”ති වුත්තං. ඉති භගවා “එවං නිය්‍යානිකං, භික්ඛවෙ, මම සාසන”න්ති දස්සෙත්වා එකවිසතියාපි යානෙසු අරහත්තනිකූටෙන දෙසිතං දෙසනං නිය්‍යාතෙත්තො “එකායනො අයං, භික්ඛවෙ, මග්ගො...පෙ.... ඉති යං තං වුත්තං, ඉදමෙතං පටිච්ච වුත්ත”න්ති ආහ. සෙසං උත්තානත්ථමෙවාති. දෙසනාපරියොසානෙ පන තිංස භික්ඛුසහස්සානි අරහත්තෙ පතිට්ඨහිංසුති.

ඉති සුමඬ්ගලවිලාසිනියා දීඝනිකායට්ඨකථායං

මහාසතිපට්ඨානසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

10. පායාසිරාජඤ්ඤසුත්තවණ්ණනා

406. එවං මෙ සුතන්ති පායාසිරාජඤ්ඤසුත්තං. තත්‍රායමපුබ්බපදවණ්ණනා – ආයස්මාති පියවචනමෙතං. කුමාරකස්සපොති තස්ස නාමං. කුමාරකාලෙ පබ්බජිතත්තා පන භගවතා “කස්සපං පක්කොසථ, ඉදං ඵලං වා බාදනීයං වා කස්සපස්ස දෙථා”ති වුත්තෙ “කතරකස්සපස්සා”ති. “කුමාරකස්සපස්සා”ති එවං ගහිතනාමත්තා තතො පට්ඨාය වුඩ්ඪකාලෙපි “කුමාරකස්සපො” ත්වෙව වුච්චති. අපිච රඤ්ඤො පොසාවනිකපුත්තත්තාපි තං කුමාරකස්සපොති සඤ්ජානිංසු.

අයං පනස්ස පුබ්බයොගතො පට්ඨාය ආවිභාවකථා – ථෙරො කිර පදුමුත්තරස්ස භගවතො කාලෙ සෙට්ඨිපුත්තො අහොසි. අථෙකදිවසං භගවත්තං චිත්‍රකථී එකං අත්තනො සාවකං එතදග්ගෙ යථෙත්තං දිස්වා භගවතො සත්තාහං දානං දත්වා “අහමිපි භගවා අනාගතෙ එකස්ස බුද්ධස්ස අයං ථෙරො විය චිත්‍රකථී සාවකො භවාමි”ති පත්ථනං කත්වා පුඤ්ඤානි කරොත්තො කස්සපස්ස භගවතො සාසනෙ පබ්බජිත්වා විසෙසං නිබ්බත්තෙතුං නාසක්ඛි. තදා කිර පරිනිබ්බුතස්ස භගවතො සාසනෙ ඔසක්කත්තෙ පඤ්ච භික්ඛු නිස්සෙණිං බන්ධිත්වා පබ්බතං ආරුශ්භ සමණධම්මං අකංසු. සඬ්ඝත්ථෙරො තතියදිවසෙ අරහත්තං පත්තො, අනුථෙරො චතුත්ථදිවසෙ අනාගාමී අහොසි, ඉතරෙ තයො විසෙසං නිබ්බත්තෙතුං අසක්කොත්තා දෙවලොකෙ නිබ්බත්තා.

තෙසං එකං බුද්ධත්තරං දෙවෙසු ව මනුස්සෙසු ව සම්පත්තිං අනුභවත්තානං එකො තක්කසිලායං රාජකුලෙ නිබ්බත්තිත්වා පක්කුසාති නාම රාජා හුත්වා භගවත්තං උද්දිස්ස පබ්බජිත්වා රාජගහං උද්දිස්ස ආගච්ඡත්තො කුම්භකාරසාලායං භගවතො ධම්මදෙසනං සුත්වා අනාගාමිඵලං පත්තො. එකො එකස්මිං සමුද්දපට්ටනෙ කුලසරෙ නිබ්බත්තිත්වා නාවං ආරුශ්භ භින්නනාවො දාරුචීරානි නිවාසෙත්වා ලාභසම්පත්තිං පත්තො “අහං අරහා”ති චිත්තං උප්පාදෙත්වා “න ත්වං අරහා, ගච්ඡ, සත්ථාරං උපසඬ්ඝමිත්වා පඤ්ඤං පුච්ඡා”ති අත්ථකාමාය දෙවතාය වොදිතො තථා කත්වා අරහත්තඵලං පත්තො.

එකො රාජගහෙ එකිස්සා කුලදාරිකාය කුච්ඡිමිහි උප්පන්නො. සා ව පයිමං මාතාපිතරො යාවිත්වා පබ්බජ්ජං අලහමානා කුලසරං ගන්ත්වා ගබ්භං ගණ්ඨි. ගබ්භසණ්ඨිතමිපි අජානන්ති සාමිකං ආරාධෙත්වා තෙන අනුඤ්ඤාතා භික්ඛුනීසු පබ්බජ්ජා, තස්සා ගබ්භනිමිත්තං දිස්වා භික්ඛුනියො දෙවදත්තං පුච්ඡංසු. සො “අස්සමණි” ති ආහ. දසබ්බං පුච්ඡංසු. සත්ථා උපාලිත්ථෙරං සම්පට්ඨිජාපෙසි. ථෙරො සාවත්ථිනගරවාසීති කුලානි විසාබඤ්ච උපාසිකං පක්කොසාපෙත්වා සොධෙත්තො “පුරෙ ලද්ධො ගබ්භො, පබ්බජ්ජා අරොගා” ති ආහ. සත්ථා “සුචිනිච්ඡිතං අධිකරණ” ත්ති ථෙරස්ස සාධුකාරමදාසි. සා භික්ඛුනී සුචණ්ණබ්බසදිසං පුත්තං විජායි. තං ගහෙත්වා රාජා පසෙනදි කොසලො පොසාපෙසි. “කස්සපො” ති චස්ස නාමං කත්වා අපරභාගෙ අලඬිකරිත්වා සත්ථු සන්තිකං නෙත්වා පබ්බාපෙසි. ඉති නං රඤ්ඤො පොසාවනිකපුත්තත්තාපි “කුමාරකස්සපො” ති සඤ්ජානිංසුති. තං එකදිවසං අන්ධවනෙ සමණධම්මං කරොන්තං අත්ථකාමා දෙවතා පඤ්ඤෙ උග්ගහාපෙත්වා “ඉමෙ පඤ්ඤෙ භගවන්තං පුච්ඡා” ති ආහ. ථෙරො පඤ්ඤෙ පුච්ඡිත්වා පඤ්ඤවිස්සජ්ජනාවසානෙ අරහත්තං පාපුණි. භගවාපි තං චිත්‍රකථිකානං භික්ඛුනං අග්ගට්ඨානෙ යපෙසි.

සෙතඛ්ඛාති තස්ස නගරස්ස නාමං. උත්තරෙන සෙතඛ්ඛන්ති සෙතඛ්ඛාතො උත්තරදිසාය. රාජඤ්ඤොති අනභිසිත්තකරාජා. දිට්ඨිගතන්ති දිට්ඨියෙව. යථා ගුථගතං මුත්තගතන්ති චුත්තෙ න ගුථාදිතො අඤ්ඤං අත්ථී, එවං දිට්ඨියෙව දිට්ඨිගතං. ඉතිපි නත්ථීති තං තං කාරණං අපදිසිත්වා එවමිපි නත්ථීති වදති. පුරා...පෙ.... සඤ්ඤාපෙතීති යාව න සඤ්ඤාපෙති.

වන්දිමසුරියඋපමාවණ්ණනා

411. ඉමෙ භො, කස්සප, වන්දිමසුරියාති සො කිර ථෙරෙන පුච්ඡිතො වින්තෙසි “අයං සමණො පයිමං වන්දිමසුරියෙ උපමං ආහරි, වන්දිමසුරියසදිසො භවිස්සති පඤ්ඤාය, අනභිභවතියො අඤ්ඤෙන, සථෙ පනාහං ‘වන්දිමසුරියා ඉමස්මිං ලොකෙ’ ති භණ්ඨස්සාමි, ‘කිං නිස්සිතා එතෙ, කිත්තකපමාණා, කිත්තකං උච්චා’ තිආදීහි පලිචෙට්ඨස්සති. අහං බො පනෙතං නිබ්බෙට්ඨෙතුං න සක්ඛිස්සාමි, ‘පරස්මිං ලොකෙ’ ඉච්චෙවස්ස කථෙස්සාමි” ති. තස්මා එවමාහ.

භගවා පන තතො පුබ්බෙ න විරස්සෙව සුධාභොජනීයජාතකං කථෙසි. තත්ථ “වන්දෙ වන්දො දෙවපුත්තො, සුරියෙ සුරියො දෙවපුත්තො” ති ආගතං. භගවතා ව කථිතං ජාතකං වා සුත්තන්තං වා සකලජම්බුදීපෙ පත්ථං භොති, තෙන සො “එත්ථ නිවාසිතො දෙවපුත්තා නත්ථී” ති න සක්කා වත්තුන්ති වින්තෙත්වා දෙවා තෙ න මනුස්සාති ආහ.

412. අත්ථී පන, රාජඤ්ඤ, පරියායොති අත්ථී පන කාරණන්ති පුච්ඡති. ආබාධිකාති විසභාගවෙදනාසඬ්ඛාතෙන ආබාධෙන සමන්තාගතා. දුක්ඛිතාති දුක්ඛජ්ජත්තා. බාළ්භගිලානාති අධිමත්තගිලානා. සද්ධායිකාති අහං තුම්භෙ

සද්දහාමි, තුම්හෙ මය්හං සද්ධායිකා සද්ධායිතබ්බවචනාති අත්ථො. පච්චයිකාති අහං තුම්හෙ පත්තියාමි, තුම්හෙ මය්හං පච්චයිකා පත්තියායිතබ්බාති අත්ථො.

චොරාදිඋපමාවණ්ණනා

413. උද්දිසිත්වාති තෙසං අත්තානඤ්ච පටිසාමිතභණ්ඩකඤ්ච දස්සෙත්වා, සම්පට්ඨිජාපෙත්වාති අත්ථො. විජ්ජලපන්තස්සාති ‘පුත්තො මෙ, ධිතා මෙ, ධනං මෙ’ති විවිධං පලපන්තස්ස. නිරයපාලෙසුති නිරයෙ කම්මකාරණිකසත්තෙසු. යෙ පන ‘කම්මමෙව කම්මකාරණං කරොති, නත්ථි නිරයපාලා’ති වදන්ති. තෙ ‘තමෙනං, භික්ඛවෙ, නිරයපාලා’ති දෙවදුතසුත්තං පටිබාහන්ති. මනුස්සලොකෙ රාජකුලෙසු කාරණිකමනුස්සා විය භි නිරයෙ නිරයපාලා භොන්ති.

415. වෙළපෙසිකාහීති වෙළවිලිවෙහි. සුනිම්මජ්ජපාති යථා සුට්ඨු නිම්මජ්ජිතං භොති, එවං නිම්මජ්ජථ, අපනෙථාති අත්ථො.

අසුච්ඡි අමනාපො. අසුච්ඡිසඬ්ඛාතොති අසුච්ඡිකොට්ඨාසභූතො අසුච්ඡි ඤාතො වා. දුග්ගන්ධොති කුණපගන්ධො. ජෙගුච්ඡොති ජිගුච්ඡිතබ්බයුත්තො. පටිකුලොති දස්සනෙනෙව පටිසාවහො. උබ්බාධනීති දිවසස්ස ද්වික්ඛන්තුං න්හන්වා තික්ඛන්තුං වත්ථාති පරිවත්තෙන්වා අලඬ්ඛකපටිමණ්ඩිතානං චක්කවත්තිආදීනම්පි මනුස්සානං ගන්ධො යොජනසතෙ ධිතානං දෙවතානං කණ්ඨෙ ආසත්තකුණපං විය බාධති.

416. පුන පාණාතිපාතාදිපඤ්චසීලාති සමාදායවත්තෙන්තානං වසෙන වදති. තාවතිංසානන්ති ඉදඤ්ච දුරෙ නිබ්බන්තා තාව මා ආගච්ඡන්තු, ඉමෙ කස්මා න එන්තිති වදති.

418. පච්චන්ධුපමො මඤ්ඤෙ පටිභාසීති පච්චන්ධො විය උපට්ඨාසි. අරඤ්ඤවනපත්ථානීති අරඤ්ඤකඬ්ගයුත්තතාය අරඤ්ඤානි, මහාවනසණ්ඩතාය වනපත්ථානි. පන්තානීති දුරානි.

419. කල්‍යාණධම්මෙති තෙනෙව සීලෙන සුන්දරධම්මෙ. දුක්ඛපටිකුලෙති දුක්ඛං අපත්ථෙත්තෙ. සෙය්‍යො භවිස්සතීති පරලොකෙ සුගතිසුඛං භවිස්සතීති අධිප්පායො.

420. උපවිජ්ඣඤාති උපගතවිජායනකාලා, පරිපක්කගබ්භා න විරස්සෙව විජායිස්සතීති අත්ථො. ඔපභොග්ගා භවිස්සතීති පාදපරිවාරිකා භවිස්සති. අනායබ්‍යසනන්ති මහාදුක්ඛං. අයොති සුඛං, න අයො අනායො, දුක්ඛං. තදෙතං සබ්බසො සුඛං බ්‍යසති වික්ඛිපතීති බ්‍යසනං. ඉති අනායොව බ්‍යසනං අනායබ්‍යසනං, මහාදුක්ඛන්ති අත්ථො. අයොනිසොති අනුපායෙන. අපක්කං න පරිපාචෙන්තීති අපරිණතං අබ්භං ආයුං අන්තරාව න උපවිජ්ඣන්දන්ති. පරිපාකං ආගමෙන්තීති ආයුපරිපාකකාලං ආගමෙන්ති. ධම්මසෙනාපතිනාපෙනං වුත්තං –

“නාහිනන්දාමි මරණං, නාහිනන්දාමි ජීවිතං;
කාලඤ්ච පටිකඬ්ඛාමි, නිබ්බිසං භතකො යථාති. (ථෙරගා. 1001)

421. උඛ්භින්දිත්වාති මත්තිකාලෙපං හින්දිත්වා.

422. රාමණෙයාසකන්ති රමණීයභාවං. වෙලාසිකාති බිඬ්ඛාපරාධිකා.
කොමාරිකාති තරුණදාරිකා. කුශ්භං ජීවන්ති සුපිනදස්සනකාලෙ නික්ඛමන්තං වා
පටිසන්තං වා ජීවං අපි නු පස්සන්ති. ඉධ චිත්තාවාරං “ජීව”න්ති ගහෙන්වා ආහ.
යො හි තත්ථ ජීවසඤ්ඤිති.

423. ජියායාති ධනුජියාය, ගීවං වෙයෙත්වාති අත්ථො. පත්ථීන්තතරොති
ථද්ධතරො. ඉමිනා කිං දස්සෙති? තුම්හෙ ජීවකාලෙ සත්තස්ස පඤ්චක්ඛන්ධාති
චදන්ති, චචනකාලෙ පන රූපක්ඛන්ධමත්තමෙව අවසිස්සති, තයො ඛන්ධා
අප්පචත්තා භොන්ති, විඤ්ඤාණක්ඛන්ධො ගච්ඡති. අවසිට්ඨොන රූපක්ඛන්ධෙන
ලභ්‍යතරෙන භවිතබ්බං, ගරුකතරො ච භොති. තස්මා නත්ථී කොචි කුහිං ගන්තාති
ඉමමත්ථං දස්සෙති.

424. නිබ්බුතන්ති වූපසන්තතෙජං.

425. අනුපභව්වාති අවිනාසෙත්වා. ආමනො භොතීති අද්ධමනො මරිතුං
ආරද්ධො භොති. ඔධුනාථාති ඔරනො කරොථ. සන්ධුනාථාති පරනො කරොථ.
නිද්ධුනාථාති අපරාපරං කරොථ. තඤ්චායතනං න පටිසංවෙදෙතීති තෙන චක්ඛුනා
තං රූපායතනං න විභාවෙති. එස නයො සබ්බත්ථ.

426. සඬ්ඛධමොති සඬ්ඛධමකො. උපලාපෙත්වාති ධම්මිත්වා.

428. අග්ගිකොති අග්ගිපරිවාරකො. ආපාදෙය්‍යන්ති නිජ්ථාදෙය්‍යං, ආයුං වා
පාපුණාපෙය්‍යං. පොසෙය්‍යන්ති භොජනාදීහි භරෙය්‍යං. වඬ්චෙය්‍යන්ති වඬ්ඪීං
ගමෙය්‍යං. අරණීසහිතන්ති අරණියුගලං.

429. තිරොරාජානොපීති තිරොරට්ඨො අඤ්ඤස්මිම්පි ජනපදෙ රාජානො
ජානන්ති. අඛ්‍යත්තොති අවිසදො අජෙකො. කොපෙනපීති යෙ මං එවං චක්ඛන්ති,
තෙසු උප්පජ්ජනකෙන කොපෙනපි එතං දිට්ඨිගතං හරිස්සාමි පරිහරිස්සාමිති
ගහෙන්වා විචරිස්සාමි. මක්ඛෙනාති තයා චුත්තයුත්තකාරණමක්ඛලක්ඛණෙන
මක්ඛෙනාපි. පලාසෙනාති තයා සද්ධිං යුගග්ගාහලක්ඛණෙන පලාසෙනාපි.

430. හරිතකපණ්ණන්ති යං කිඤ්චි හරිතකං, අන්තමයො අල්ලතිණපණ්ණමිපි
න භොතීති අත්ථො. සන්තද්ධකලාපන්ති සන්තද්ධධනුකලාපං. ආසිත්තොදකාති
චට්ඨමානීති පරිපුණ්ණසලිලා මග්ගා ච කන්දරා ච. යොග්ගානීති බලිබද්දෙ.

බහුනික්ඛන්තරොති බහුනික්ඛන්තො විරනික්ඛන්තොති අත්ථො. යථාහතෙන
හණ්ඨෙනාති යං වො තිණකට්ඨොදකහණ්ඨකං ආරොපිතං, තෙන යථාහතෙන
යථාරොපිතෙන, යථාගහිතෙනාති අත්ථො.

අප්පසාරානීති අප්පග්ගානි. පණ්ණානීති හණ්ඨානි.

ගුඨභාරිකාදිඋපමාවණ්ණනා

432. මම ව සුකරහත්තන්ති මම ව සුකරානං ඉදං හත්තං. උග්ගරත්තන්ති උපරි
සරත්තං. පග්ගරත්තන්ති හෙට්ඨා පරිස්සවත්තං. තුම්භෙ ඛිවෙත්ථ හණෙනි තුම්භෙ
බො එත්ථ හණෙ. අයමෙව වා පායො. තථා හි පන මෙ සුකරහත්තන්ති තථා හි පන
මෙ අයං ගුථො සුකරානං හත්තං.

434. ආගතාගතං කලිං ගිලනීති ආගතාගතං පරාජයගුලං ගිලති.
පප්පොහිස්සාමීති පප්පොහනං කරිස්සාමි, බලිකම්මං කරිස්සාමීති අත්ථො. අක්ඛෙහි
දිබ්බිස්සාමාති ගුලෙහි කිලිස්සාම. ලිත්තං පරමෙන තෙජසාති පරමතෙජෙන විසෙන
ලිත්තං.

436. ගාමපට්ටන්ති වුට්ඨිතගාමපදෙසො වුච්චති. “ගාමපද්”න්තිපි පායො,
අයමෙවත්ථො. සාණභාරන්ති සාණවාකභාරං. සුසන්නද්ධොති සුඛද්ධො. ත්වං
පජානාහීති ත්වං ජාන. සවෙ ගණ්හිතුකාමොසි, ගණ්භාහීති වුත්තං හොති.

බොමන්ති බොමවාකං. අයන්ති කාලලොහං. ලොහන්ති තම්බලොහං.
සප්ඤ්ඤන්ති රජතං. සුවණ්ණන්ති සුවණ්ණමාසකං. අභිනන්දිංසුති තුස්සිංසු.

437. අත්තමනොති සකමනො තුට්ඨවිත්තො. අභිරද්ධොති අභිප්පසන්තො.
පඤ්භාපට්ඨානානීති පඤ්ඤපට්ඨානානි. පච්චනිකං කත්තබ්බන්ති පච්චනිකං
පට්ඨිරුද්ධං විය කත්තබ්බං අමඤ්ඤිස්සං, පටිලොමගාහං ගහෙත්වා අට්ඨාසින්නි
අත්ථො.

438. සඨසාතං ආපජ්ජන්තිති සඨසාතං විනාසං මරණං ආපජ්ජන්ති. න
මහජ්ඣලොති විපාකථලෙන න මහජ්ඣලො හොති. න මහානිසංසොති
ගුණානිසංසෙන මහානිසංසො න හොති. න මහාජුතිකොති ආනුභාවජුතියා
මහාජුතිකො න හොති. න මහාවිජ්ජාරොති විපාකවිජ්ජාරතාය මහාවිජ්ජාරො න
හොති. බීජනඨගලන්ති බීජඤ්ච නඨගලඤ්ච. දුක්ඛෙත්තෙති දුට්ඨුඛෙත්තෙ
නිස්සාරඛෙත්තෙ. දුබ්භුමෙති විසමභූමිභාගෙ. පතිට්ඨාපෙය්‍යාති යපෙය්‍ය. ඛණ්ඩානීති
ජින්නහින්නානි. පූනීතීති නිස්සාරානි. වාතාතපහතානීති වාතෙන ව ආතපෙන ව
හතානි පරියාදින්නතෙජානි. අසාරාදානීති තණ්ඩුලසාරාදානරහිතානි පලාලානි.
අසුඛසයිතානීති යානි සුක්ඛාපෙත්වා කොට්ඨෙ ආකිරිත්වා යපිතානි, තානි
සුඛසයිතානි නාම. එතානි පන න තාදිසානි. අනුප්පවෙච්ඡෙය්‍යාති අනුපවෙසෙය්‍ය,
න සම්මා වස්සෙය්‍ය, අන්වද්ධමාසං අනුදසාහං අනුපඤ්චාහං න වස්සෙය්‍යාති

අත්වේ. අපි නු තානිති අපි නු එවං බෙත්තබ්බපුට්ඨිදොසෙ සති තානි බීජානි
අඛිකුරමුලපත්තාදිහි උද්ධං වුද්ධං හෙට්ඨා විරුළ්භිං සමන්තතො ච වෙපුල්ලං
ආපජ්ජෙය්‍යන්ති. එවරුපො බො රාජඤ්ඤ යඤ්ඤොති එවරුපං රාජඤ්ඤ දානං
පරුපසානෙන උජ්ජාදිතපච්චයතොපි දායකතොපි පරිග්ගාහකතොපි අවිසුද්ධත්තා න
මහජ්ඵලං හොති.

එවරුපො බො රාජඤ්ඤ යඤ්ඤොති එවරුපං රාජඤ්ඤදානං අපරුපසානෙන
උජ්ජන්තපච්චයතොපි අපරුපසානිත්තාය සීලවන්තදායකතොපි
සම්මාදිට්ඨිආදිගුණසම්පන්නපටිග්ගාහකතොපි මහජ්ඵලං හොති. සචෙ පන
ගුණාතිරෙකං නිරොධා වුට්ඨිතං පටිග්ගාහකං ලහති, චෙතනා ච විපුලා හොති,
දිට්ඨෙව ධම්මෙ විපාකං දෙතිති.

439. ඉමං පන ථෙරස්ස ධම්මකථං සුත්වා පායාසිරාජඤ්ඤො ථෙරං
නිමන්තෙත්වා සත්තාහං ථෙරස්ස මහාදානං දත්වා තතො පට්ඨාය මහාජනස්ස දානං
පට්ඨපෙසි. තං සන්ධාය අප්ථො පායාසී රාජඤ්ඤොතිආදි වුත්තං. තත්ථ
කණාජකන්ති සකුණ්ඩකං උත්තණ්ඩුලහත්තං. බිලඬගදුනියන්ති කඤ්ජිකදුනියං.
ධොරකානි ච වත්ථානීති පුලානි ච වත්ථානි. ගුළුවාලකානීති ගුළදසානි,
පුඤ්ජපුඤ්ජවසෙන යීතමහන්තදසානීති අත්වේ. එවං අනුද්දිසතීති එවං උපදිසති.
පාදාපීති පාදෙනපි.

440. අසක්කච්චන්ති සද්ධාවිරහිතං අස්සද්ධදානං. අසහත්ථානි න සහත්ථෙත.
අවිත්තිකත්ති විත්තිකාරවිරහිතං, න විත්තිකාරම්පි පච්චුපට්ඨාපෙත්වා න
පණිතවිත්තං කත්වා අදාසි. අපවිද්ධන්ති ඡඩ්ඨිතං විජ්ජන්ති. සුඤ්ඤං සෙරීසකන්ති
සෙරීසකං නාම එකං තුව්ඡං රජතවිමානං උපගතො. තස්ස කිර ද්වාරෙ
මහාසිරීසරුක්ඛො, තෙන තං “සෙරීසක”න්ති වුච්චති.

441. ආයස්මා ගවංපතීති ථෙරො කිර පුබ්බෙ මනුස්සකාලෙ ගොපාලදාරකානං
ජෙට්ඨකො හුත්වා මහතො සිරීසස්ස මූලං සොධෙත්වා වාලිකං ඔකිරිත්වා එකං
පිණ්ඩපාතිකත්ථෙරං රුක්ඛමූලෙ නිසීදාපෙත්වා අත්තනා ලද්ධං ආහාරං දත්වා
තතො වුතො තස්සානුභාවෙන තස්මිං රජතවිමානෙ නිබ්බන්ති. සිරීසරුක්ඛො
විමානද්වාරෙ අට්ඨාසි. සො පඤ්ඤාසාය වස්සෙහි ඵලති, තතො පඤ්ඤාස වස්සානි
ගතානීති දෙවපුත්තො සංවෙගං ආපජ්ජති. සො අපරෙන සමයෙන අම්භාකං
හගවතො කාලෙ මනුස්සෙසු නිබ්බන්තිත්වා සත්ථු ධම්මකථං සුත්වා අරහත්තං
පත්තො. පුබ්බාවිණ්ණවසෙන පන දිවාචිහාරත්ථාය තදෙව විමානං අභිණ්භං ගච්ඡති,
තං කිරස්ස උතුසුඛං හොති. තං සන්ධාය “තෙන බො පන සමයෙන ආයස්මා
ගවංපතී”තිආදි වුත්තං.

සො සක්කච්චං දානං දත්වානි සො පරස්ස සත්තකම්පි දානං සක්කච්චං දත්වා.
එවමාරොචෙසීති “සක්කච්චං දානං දෙවා”තිආදිනා නයෙන ආරොචෙසී. තඤ්ච
පන ථෙරස්ස ආරොචනං සුත්වා මහාජනො සක්කච්චං දානං දත්වා දෙවලොකෙ

නිබ්බන්තො. පායාසිස්ස පන රාජඤ්ඤස්ස පරිවාරකා සක්කච්චං දානං දත්වාපි
නිකන්තිවසෙන ගන්ත්වා තස්සෙව සන්තිකෙ නිබ්බන්තා. තං කිර දිසාවාරිකවිමානං
වට්ටනිඅට්ඨියං අහොසි. පායාසිදෙවපුත්තො ව එකදිවසං වාණිජකානං දස්සෙත්වා
අත්තනො කතකම්මං කට්ඨෙති.

ඉති සුමඬගලවිලාසිනියා දීඝනිකායට්ඨකථායං.

පායාසිරාජඤ්ඤසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

නිට්ඨිතා ව මහාවග්ගස්සත්ථවණ්ණනා.

මහාවග්ගට්ඨකථා නිට්ඨිතා.